Bölüm 1

Sosyal Çalışmanın Temel Kavramları

Öğrenme Çıktıları

1 Bilim ve Meslek Dalı Olarak Sosyal Çalışma

1 Bilim ve uygulamalı bir meslek dalı olarak sosyal çalışmayı tanımlayabilme

2 Sosyal Çalışmanın Temel Nitelikleri

2 Sosyal Çalışmanın temel niteliklerini açıklayabilme

3 Sosyal Hizmet Alanlarında Ara Meslek Elemanları: Sosyal Yardımcılar/Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Mezunları

3 Ara meslek elemanı olarak sosyal yardımcı/ sosyal hizmet ve danışmanlık mezunlarını tanımlayabilme

4 Sosyal Çalışma Mesleğinde Önemli Süreçler ve Mesleki Kavramlar

4 Sosyal hizmet müdahalesi, sosyal inceleme raporu, raporlaşma, görüşme ve mesleki ilişki konularını tanımlayabilme

Anahtar Sözcükler: • Sosyal Çalışma • Sosyal Yardımcı • Sosyal Hizmetler • Mesleki İlişki • Sosyal İnceleme • Sosyal Çalışmacı • Meslek Ahlakı • Raporlaşma • Mesleki Müdahale



GİRİŞ

Uygarlık tarihinde insan, toplum ve doğa etkileşiminden doğan geleneksel sosyal sorunların yanı sıra özellikle Batı'da sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni sosyal sorunları çözmek için mesleki ve bilimsel bir gereksinim olarak var olan ve gelişen sosyal çalışma günümüzde kendi içinde uzmanlaşmış bir çok alana ve alt dallara ayrılmıştır. Yine bu süreçte yürütülen sosyal hizmet uygulamalarından sosyal çalışmanın temel kavramları ortaya çıkmış ve gelişmiştir.

Başka bir ifadeyle ise sosyal sorunlarla mücadelede zamanla gönüllü etkinliklerin yerini profesyonel uygulamalara bırakmasıyla sosyal çalışmanın meslekleşmesi ve disiplinleşmesi hem kendi dinamiğinde hem de sosyal teorinin etkisinde biçimlenirken uygulamada bulunduğu alanlarda kullanacağı kavramları oluşturmuştur. Bu kavramlar söz konusu olduğunda sosyal çalışma mesleğinden söz edildiği genel olarak bilinmektedir. Bu nedenle sosyal çalışma meslekler hiyerarşisi içinde evrensel kabul görmüş niteliklere sahip bir disiplin ve meslektir diyebiliriz. Sosyal çalışma meslek ve disiplini, sosyal hizmetler olarak tanımlanan alanlarda işlevsel olmuştur. Ayrıca öteden beri sosyal hizmetler dediğimiz zaman çok geniş bir çalışma, uygulama, eylem, işlem alanının ifade edildiğini anlamaktayız. Sosyal hizmetler, klasik özel gereksinim gruplarıyla, yani çocuklarla ilgili, ailelerle, gençlerle, yaşlılarla, kadınlarla, hastalarla, tutuklu ve hükümlülerle, göçmenlerle, sığınmacılarla, bağımlılarla, dışlanmışlarla; daha ileri gidelim, çok sınırda özel gereksinim gruplarıyla, örneğin, AIDS'lilerle, hastaların aileleriyle, otistik çocuklar ve aileleriyle, üstün zekalı çocuklar ve aileleriyle vb. yapılan sosyal boyutlu uyumlandırma, esenlendirme, sağaltım ve bakım çalışmalarının geneline verilen ad olarak kabul edilmiştir (Tomanbay, 2012, 2).

21. yüzyılda, toplum ve insan sorunlarını çözme noktasında çok önemli bir rolü olan sosyal çalışma uygulamalarına ve meslek elemanlarına her zamankinden daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla günümüzde sosyal hizmet alanlarında yer alan sosyal çalışma mesleğiyle birlikte ister önlisans (sosyal yardımcı/sosyal danışman, engelli bakım elemanı, evde hasta bakım elemanı, yaşlı bakım elemanı, ruh sağlığı teknikeri gibi) ister lisans (sosyoloji, çocuk gelişimi, özel eğitim, öğretmen, hemşire, psikoloji, sosyal hizmet, aile ekonomisi gibi) düzeyinde eğitim alan öteki sosyal meslekler de görev almakta ve önemli işlevsellikler göstermektedirler.

BİLİM VE MESLEK DALI OLARAK SOSYAL ÇALIŞMA

Sosyal çalışma bir meslek olmasının yanında uygulama yönü olan bir bilim dalıdır. Her şeyden önce bu nitelik onu evrensel kılmaktadır. Sosyal çalışma bir meslek ve disiplin adı olduğu gibi, aynı zamanda bir sosyal güvenlik tekniği olarak da kabul edilmektedir. Sosyal çalışmanın bilim ve meslek olması ona özgü kavramsal ve yöntemsel yapının varlığını gösterir. Kavramlar bilime yön verir. Kavramların gelişmesi o alandaki bilimsel yapının gelişmişliğini gösterir. Bilim kavramları üretirken, kavramlarla ve uygulamayla mesleki gelişme sağlanır.

Sosyal çalışma gibi her bilim, incelediği olgular, konular arasına anlaşılır, kavranılır, ilişkiler aramayı önerir ya da kendine amaç edinir. Ve böyle olması da gerekir. Ya da incelediği belirli bir konuyu ilişkilerine göre anlaşılır, kavranılır kılmaya çalışır. Çünkü her bilim belirleyicilik arar ve ortaya koymaya çalışır. Olgular arasında anlaşılır, kavranılır ilişkiler vardır demek, belirtilebilen ilişkiler vardır demektir; yani karışıklık olmadan tanımlayabileceğimiz ilişkiler vardır demektir. Şu halde terimleri tanımlanabilen ilişkiler vardır. Anlaşılır, kavranılır ilişkilerin terimleri ancak kavramlar olabilir. En basit tanımıyla kavram, düşünce tarafından tasarlanan fikirdir, nesnedir. Başka bir deyişle, her kavram, bir ortak niteliği yani bir ortak gerçeği gösterir (Ergun, 1993, 119). Esasında, bir kavram, bir olayı (algılarımızı ve deneyimlerimizi adlandırma ve sınıflandırmada kullandığımız bir etiketi) temsil eden bir sözcük veya simge ya da özel olgulardan genelleştirilmiş soyut bir düşüncedir. Durkheim'ın kuralsızlık (anomie) kavramı ve Marx'ın yabancılaşma (alienatioan) kavramı sosyolojik kavramların klasik örnekleridir. Bu nedenle kavramlar, toplumsal olayları anlama ve çözümlemede gerekli ilk adımdır (Wallace, Wolf, 2015, 26). Örneğin sosyal yoksunluk, sosyal destek, sosyal inceleme, korunmaya muhtaç çocuk, sosyal eylem, sosyal yardım, sosyal tedavi, topluluk örgütlenmesi, sosyal refah, sosyal adalet, sosyal uyum, sosyal işlevsellik, kurum bakımı, sosyal hizmet alanı, nakdi yardım, sosyal bakım, sosyal denge, bireyle çalışma, sosyal hizmet araştırması, yaşlı refahı gibi çok sayıda tanımlama sosyal çalışma mesleğinin yerleşik kavramları arasında yer almaktadır.

Sosyal çalışma açısından mesleki kavramlar, sosyal çalışmanın niteliklerini, felsefesini, amacını, değerlerini, hizmet alanına ve konularına ilişkin gerçekliği gösterir.

Gelişme düzeyiyle evrensel bir meslek olarak kabul gören sosyal çalışma/sosyal hizmet (social work) yıllarca sosyal refah kavramıyla özdeş görülmüştür. Sosyal çalışmayı her tanımlayan, yaptığı tanımı, kafasında sahip olduğu yaklaşıma dayamıştır. Sosyal çalışma konusundaki ana kaynaklara baktığımızda temel yaklaşımları şöyle sınıflandırmak olanaklı gözükmektedir:

1. Sosyal çalışmayı bireyin sorunlarının çözülmesine yönelmiş bir meslek olarak ele alan tanımlar.
2. Sosyal çalışmayı sosyal refah alanına bağlı olarak ele alan tanımlar.
3. Sosyal çalışmayı bir toplumsal kurum olarak ele alan tanımlar (Kongar, 1972, 3).

Bireylerin sorunlarının çözümünü hedeflemesi açısından, Duyan (2010)'a göre sosyal hizmet bir dayanışma ve yardım etme mesleğidir. Adından da anlaşılacağı gibi toplumsalı hedef alır ve bilimsel ilke, yöntem ve teknikler aracılığıyla insanlara hizmet etmeyi amaçlar. Sosyal hizmetin işlevi ve sosyal hizmet uzmanlarının toplum içinde gerçekleştirdiği roller ve sorumluluklar toplumda meydana gelen değişikliklerden önemli ölçüde etkilenir.

Sosyal çalışmayı sosyal refah alanına bağlı olarak ele aldığımızda ise, modern dünyada yaşanan toplumsal değişmelerin ve sosyal sorunların tüm insanlığı tehdit ettiği düşünülecek olursa, uluslararası sosyal çalışmanın insan hakları, kalkınma ve küreselleşme kavramlarını ve teorilerini anlamayı gerektiren bir çabayla önemli sorunlara dikkat çektiğini söyleyebiliriz (Healy, 2008, 25). Bu bağlamda sosyal adaleti sağlama yolunda çaba sarf eden sosyal çalışma disiplininin, demokrasinin önemli, ulusal demokratik devletlerin hatta gerekli unsurlarından biri olduğu söylenebilir. Çünkü yeryüzünde insani ve toplumsal gelişim yönünde sosyal haklar ve sosyal adalet ayağı olmayan ya da sosyal haklar ve sosyal adalet sistemleri yeteri kadar gelişmemiş bir rejimin demokratik olduğunu iddia etmek anlamlı olmayacaktır (Çağlar, 2012, 32). Sosyal çalışmanın evrensel tanımına ulaşmayı bu çabaların bir sonucu olarak görmek gerekir. Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Birliği (İFSW) ve Uluslararası Sosyal Çalışma Okulları Birliği (IASSW) tarafından Temmuz 2014'te yapılan genel toplantıda sosyal çalışma olgusunun tanımlanması yapılmıştır. İngilizce metinde geçen sosyal çalışmanın/sosyal hizmetin küresel tanımında; sosyal adalet, insan hak ve özgürlükleri, farklılıklara saygı ve hoşgörü, sosyal değişme ve gelişme, toplumsal sorumluluk, sosyal refah gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Bu kavramlar sosyal hizmetin varlığında önemli bir yer tutmakla birlikte sosyal devleti çağrıştırdığı gibi insanlık ailesinin refahı için ortak vurguya gönderme yapmaktadır. Uygulamaya dayalı bir meslek ve disiplin olarak sosyal çalışma, insanların özgürlüğünü ve güçlendirilmesini, sosyal uyumunu ve sosyal katılımını desteklemekle birlikte sosyal değişme ve gelişmeyi teşvik edici yönleriyle tanımlanmaktadır. Sosyal çalışma mesleğinin odağında sosyal adalet, insan hak ve özgürlükleri, sosyal/kolektif sorumluluk, farklılıklara saygı (kültürel, etnik, cinsel, düşünsel, dinsel vb.) ilkeleri yer almaktadır. Bu açıdan sosyal çalışma insanların yaşam zorluklarını içinde bulundukları yapılarla ele alan ve refahlarını, iyilik hallerini artıran, toplumsal sözleşme bakımından yapı fail etkileşimini önemseyen bir orijine sahiptir. Bunlar mesleğin etik ilke ve değerleriyle de örtüşmektedir (Şeker, 2015, 82).

Diyebiliriz ki geniş bir bilimsel kavramsallaştırma çerçevesinden bakıldığında; demokratik değerlere ve katılımcı ilkelere sahip bir meslek olan sosyal çalışma, toplumda çeşitli nedenlerle yoksunluklar ve eşitsizlikler içinde bulunan kişi, grup ve toplumların sorunlarını önlemek ve refahını sağlamakla ilgili bir meslektir (Koçyıldırım, 1992, 54). Bu tür bir yaklaşım aslında yukarıdaki sınıflandırmayı bütünsel olarak yansıtmaktadır. Yine Amerikan Ulusal Sosyal Çalışmacılar Derneği'nin tanımına göre ise sosyal çalışma/sosyal hizmet; bireylere, gruplara ve topluluklara sosyal işlevselliklerini gerçekleştirebilmeleri için kapasitelerini geliştiren ve bu amacın gerçekleşmesini mümkün kılacak toplumsal koşulları yaratan mesleki bir etkinlik, olarak kabul edilir (Kut, 1987, 17-24). Sosyal işlevsellikten kastedilen sosyal uyum ve toplumla bütünleşmedir. Başka bir ifadeyle sosyal işlev kavramı bireyin gözlenebilen, sosyal norm ve beklentilere uyan davranışlarını ifade eder. Birey aşırı bir baskı söz konusu olmaksızın kendi ihtiyaçlarını karşılayabiliyorsa sosyal işlevde bulunuyor demektir. Bireyin kendini gerçekleştirmesi kavramı da sosyal hizmet açısından önem taşır. Sosyal işlev davranışın psikolojik ve sosyal yönlerini de kapsar. Sosyal işlevin bireyin değer

sistemi ile de ilgisi vardır. Bu yönleriyle herhangi bir durumu değerlendirirken, birey ve sosyal çevre için, taşıdığı anlam üzerinde durulmalıdır (Turan, 1988, 43).

Sosyal çalışmanın sosyal bilimle ilişkisini de göz önünde bulundurmak gerekir. Sosyal çalışma bilimi ve mesleği 19. yüzyılda insanlar için bir gereksinim olarak yeni yeni duyumsandığında odağında olan sosyal sorunlar tarihin her döneminde vardı. 20. yüzyılda bilim olarak ortaya çıktığında ise bu sosyal sorunlar sosyal çalışma mesleğinin uygulama alanlarını oluşturuyordu. Yoksulluk, sosyal yardım, engellilik, işsizlik, yaşlılık gibi. Bu gecikmeli bilim dalı sanayileşmiş Avrupa ülkelerinde doğmuştur. Aslında 20. yüzyılda başat olan bütün sosyal bilimler gibi sosyal çalışma da 19. yüzyılın ürünü ve birikimine dayalıdır. Sosyal bilimler, 19. yüzyılın egemen sınıfı olarak ortaya çıkan ve 20. yüzyılda tarih sahnesindeki yerini iyiden iyiye sağlamlaştıran burjuva sınıfının ideolojisini (liberalizmi) meşrulaştırma amacı taşırlar (Kızılçelik, 2002, 8-35). Bunun yanında her ne kadar endüstriyel kapitalizmin biçimlemeye çalıştığı bir disiplin olarak bilinse de sosyal çalışma, özünde gönüllülük temelinde insana yardım konusundaki uygulamaların birikiminin bilimsel bir yön kazanmış olmasıyla kimlik bulmuş, sosyal bilimlerce ise kuramsal olarak desteklenmiştir. Sonuçta, başlangıçta din olgusuyla birlikte, gönüllülük, siyasal devrimler, endüstri kapitalizminin gelişimi, sosyal adalet düşüncesi, sekülerleşme, modernite, burjuvazi, bilim, aydınlanma ve daha sonraki geç modern zamanda küreselleşme gibi tarihsel sosyal süreçler sosyal çalışma kuramının birikimini sağlamışlardır.

> Emre Kongar'a göre, "sosyal çalışmanın amacı insanların, öteki insanlarla ve doğa ile olan ilişkilerini, mevcut çelişkileri ortadan kaldıracak şekilde düzenlemelerine yardım etmektir."

Sosyal çalışma ve sosyal hizmetlerle ilgili genel tanımlara, açıklamalara ve kavramsallaştırmalara bakmaya devam edelim. Sosyal hizmet bir meslek (Fink, 1963; Akt: Duyan, 2010, 7-8) ve bütün insanların daha iyi yaşam koşulları için psikolojik işlevselliğin etkili bir seviyeye ulaşmasını ve etkili sosyal değişimleri gerçekleştirmeleri amacıyla insanlara yardım eden uygulamalı bir bilimdir (Barker, 1999; Akt: Duyan, 2010, 7-8). Dolayısıyla sosyal bilim teorisi açısından insanın esenliğini odağına oturtan sosyal çalışma *yardım ve hak temelli* bir disiplin ve meslektir. Öte yandan uygulamalı hale gelirken sosyal çalışma hayırseverlik hareketi olarak devlet aygıtı dışında ortaya çıkmış, ancak çok kısa bir süre içerisinde devlet aygıtına yakın olarak konumlanmıştır. Bununla beraber dönemin belirli özelliklerini taşıyan sosyal bilim disiplinlerinden yararlanarak kendi bilgisini üretme yoluna girmiş, böylece kendisine disiplinlerarası bir alan açmıştır (Hatipoğlu, 2012, 5).

Sosyal çalışmanın bilimsel ve ayırt edici niteliklerinden söz etmek gerekirse şöyle söylenebilir: Sosyal çalışma disiplininin birinci niteliği bir sosyal bilim dalı olması, ikinci niteliği ise öteki sosyal bilimlerden bağımsızlığını kazanmış bulunmasıdır. Kuşkusuz bu bağımsızlık kazanma birdenbire olmuş değildir. Sosyal çalışmanın konusu bireysel ve toplumsal sorunlardır. Sorun tanım gereği yapısaldır. Bir başka deyişle, sorun, bireysel ya da toplumsal yapının verdiği görüntülerden biridir. Bireysel ve toplumsal yapıyı belirleyen ögeler, hem disiplinin bilgi kümesini, hem de mesleğin değişme açısından odaklaşacağı ögeleri ortaya koyar. Özde sosyal çalışma disiplininin konusu bireysel ve toplumsal çelişkilerin sonucu oluşan sosyal sorunlardır. Bu sorunlar, mevcut çelişkilerin ortadan kaldırılmasıyla ancak çözülebilir. Bu çelişkilerin çözümü, birey, grup ve toplum düzeyinde değişmeler yaratmakla olanaklıdır. Sosyal çalışma, bu değişmeleri gerçekleştirecek çeşitli teknikler geliştirir. Bu teknikler gerek toplumsal gerekse grupsal ve bireysel planda, psikoloji, sosyal psikoloji, sosyoloji gibi yan disiplinlerin biriktirdiği bilgilerle desteklenir. Sosyal çalışmayı diğer disiplinlerden üç temel nokta ayırır: Birinci nokta sosyal çalışmanın sorun çözmeye yönelmiş olmasıdır. İkinci nokta, sosyal çalışmanın uygulamalı niteliğidir. Üçüncü nokta, sosyal çalışmanın insanı tüm olarak ele almasıdır. Bu nitelik sosyal çalışmaya disiplinlerarası bir özellik kazandırır (Kongar, 1972, 42-45-46-48). Bu yönüyle sosyal çalışma uygulamalı toplum bilim olarak da kavramsallaştırılabilir.

İnsana ve topluma hizmet mesleği olan sosyal çalışma toplumsal değişme ve gelişme, insan haklarının ve özgürlüklerinin yaygınlaştırılması, insan ve toplum işlevselliğinin sağlanması, sosyal sorunların çözümü yönünde bilimsel bilgi üretir. Özetle sosyal

çalışma; insanın ve toplumun değişme ve gelişmesinin dinamiği ve yasaları konusunda gelişme düşüncesi ve bilgisi ile insanın toplumsal etkililiğini geliştirme yaklaşımı, yöntemi ve uygulaması konularında bilgi üreten bir bilim dalıdır. Tanımın içerdiği boyutlar:

1.İnsanın ve toplumun değişme ve gelişmesinin dinamiği ve yasalar, 2.Gelişme düşüncesi ve bilgisi, 3.İnsanın toplumsal etkililiğini geliştirme yaklaşımı, yöntemi ve uygulaması, 4.Bilim dalı olma niteliklerinde örgütlenmektedir (Cılga, 2004, 35). Görülüyor ki bir sosyal bilim dalı olarak sosyal çalışmanın temel sorunsalı insanın ve toplumun değişmesi ve gelişmesidir. Sosyal çalışmanın kavramsal yapısı bu sorunsala özgü bütünlüğü ve çok yönlülüğü içerir. İnsanın ve toplumun değişmesine ilişkin temel sorunları belirleme, açıklama ve çözme çabası, sosyal bilimler içinde kendine özgü bir bilim dalını ve mesleği ortaya çıkarmıştır. Uygulamaya dönük bilim dalı olma niteliği; zamanla mesleki yönden amaç ve hedeflerinin tanımlanmasına, uygulamaya temel olacak kendine özgü kuramın, yöntem ve tekniklerin üretilmesine ve geliştirilmesine yol açmıştır (agy, 32-33). Bilim dalı ve mesleki uğraşı bütünlüğü, diğer disiplinlere göre sosyal çalışmada daha belirleyici ve doyurucu olmaktadır.

Sosyal çalışma biliminin uygulayıcıları olan sosyal çalışmacıların (sosyal hizmet uzmanlarının) amaçlarına da genel olarak bakalım. Mesleğin amaçlarını Duyan (2010, 10-11) şu şekilde belirtmektedir:

1. Sosyal hizmet uzmanları insanların sorun çözme, baş etme ve gelişimsel kapasitelerini artırmak kapsamasında "çevresi içinde birey" kavramını kullanır. Uygulama düzeyinde sosyal hizmetin temel hedefi bireydir.
2. İnsanlara kaynak, hizmet ve fırsat sağlayan sistemler ve insanları bağlantılandırmak kapsamında sosyal hizmet uzmanı yine çevresi içinde birey kavramını kullanır.
3. Sosyal hizmet uzmanı sistemlerin etkili ve insancıl olarak işlev görmesini sağlar.
4. Sosyal poltikanın geliştirilmesi ve ilerlemesini sağlamak adına sistemlerin etkili ve insancıl çalışmasını geliştirir.
5. Risk altındaki grupları güçlendirir ve sosyal ve ekonomik adaleti sağlar.

Özetle bilim ve meslek olarak sosyal çalışma, yukarıdakilerin de ışığında, insan ve toplum sorunlarına, çelişkilerine eğilen, sorunların çözümünde bilimsel yöntemi kabul etmiş, toplumsal refahı amaçlayan bir gelişme dinamiğine sahip bir disiplin ve meslektir. Başka bir ifadeyle sosyal hizmet, insanın varoluşuyla ilgili sorunlarla mücadele eden bir meslek olmasından dolayı, daha çok olumsuz yönleri görme eğilimindedir (Thompson, 2013, 246). Bu varoluşu tehdit eden her olgu onun çalışma alanı içindedir. Şehre yerleşen yabancılardan tutun da, engelli olmak, yoksul olmak, yaşlanmak gibi insanı ve toplumu ilgilendiren daha çok şeyin uyum ve sorunlarının çözümünü öngörür.



Araştırmalarla İlişkilendir

Sanayileşme ve Sosyal Refah Hizmetleri

...sanayileşme sürecinde köylü göçmenlerin, kentli sanayi işçisi olurken eski el hünerlerinin geçersiz hale gelişi, ağır ve insanca olmayan iş şartları, toplumun dağınık ve herkesin kendi başına kalması, bir sosyal güvenlik sisteminin olmaması yüzünden çektikleri ıstırap büyük olmuştur. Sanayileşme sonucu ekonomik gelişme ile refah arttıkça, insancıl yaklaşımın da bir tepki olarak ortaya çıkmasıyla bu zorlukların ve ıstırabın giderilmesi yönünde çaba harcanmış ve öncekinden daha güvenli ve zengin yeni refah toplumları oluşmuştur. Ancak gene de bütün sorunlar yok edilmemiş her devir ve toplumda olduğu gibi bu dünyada da kendine özgü sorun alanları söz konusu olmuştur. Sanayileşme sonrası yeni toplum düzeninde kente göçenlerin uyumları, kalabalıklaşma, konut açığı, imar sorunu, işsizlik, fiziksel ve ruhsal hastalıklar, yetişkin ve çocuk suçluluğunda artış, aile çözülmeleri gibi sorunlar sanayi ve kent yaşamının karakteristiği olmuştur. Yeni sosyal düzendeki belli başlı sorunların bir bölümü ile yeni karşılaşılmıştır.

Diğer bölümü ise eski sorunlar (yoksulluk, suçluluk, akıl sağlığı, engellilik ve hastalık, aile çözülmeleri gibi) olup yeni biçim ve yoğunluk kazanmıştır. İşte bütün bu yeni ve eskiden de olan fakat yeni keşfedilen ya da rahatsız olunan sorunları çözümleme gereğini duyan toplumlar çareler aramaya koyulmuşlar ve bu amaçla bir takım program ve kurumlar geliştirmişlerdir. Sosyal refah hizmetlerinin örgütlenmesi ve gelişmesi böyle olmuştur...

Kaynak: Koşar, N, G. (1992). **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**. Ankara, s. 7-10 sayfalarından aktarılmıştır.



Öğrenme Çıktısı

1 Bilim ve uygulamalı bir meslek dalı olarak sosyal çalışmayı tanımlayabilme

Araştır 1

Sosyal çalışmayı/sosyal hizmeti sorun çözerken kullandığı yöntemler, teknikler ve kavramsal yapısıyla birlikte bilim ve meslek dalı olarak nasıl tanımlarsınız?

İlişkilendir

Sosyal çalışma ve sosyal hizmetlerde yaygın olarak kullanılan kavramlarla, sosyal çalışma mesleği üzerine geniş bilgi için şu kaynaklara göz atılabilir: Tomanbay, İ. (2012). Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram. SABEV Yay., Ankara. Kut, Sema. (1988). Sosyal Hizmet Mesleği. Ankara. Thompson, N. (2013). Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak, çev. Buğra Yıldırım, Burcu Hatipoğlu Eren vd., ed. Özlem Cankurtaran Öntaş, Burcu Hatipoğlu Eren, Dipnot Yayınları, Ankara. Bu kaynaklardan sosyal çalışmanın bilim ve mesleki yönünü öğrenip, temel kavramları yorumlayabilirsiniz.

Anlat/Paylaş

Günlük yaşamda; yaşadığınız, karşılaştığınız, gözlemlediğiniz bireysel ve sosyal sorunları dikkate alarak sosyal çalışmanın toplumdaki yeri ve önemi üzerine düşünün.

MESLEK OLARAK SOSYAL ÇALIŞMANIN TEMEL NİTELİKLERİ

Her mesleğin ortaya çıkışından itibaren yaşadığı birtakım yapısal ve güncel sorunlar var olmuştur. Bu mesleklerin ana unsuru toplumsal koşullar içerisinde yaşayan insan olduğunda, mesleki kimlikleşme ve gelişme süreci daha bir sancılı olmuştur. Mesleklerin kalıcılık kazanması ise bu sorunları ve mesleğe yabancılaştırıcı faktörleri rasyonel çözümlemeyle aşmasıyla ancak sağlıklı bir zemine oturabilmiştir.

Sosyal hizmetin meslekleşme sürecinde karşılaştığı en önemli güçlük, kökeninde sosyal yardımın ve toplumsal dayanışmanın olmasıdır. Böylesi bir felsefe ile ortaya çıkan sosyal hizmete bilimsel bir oryantasyon kazandırmak güç bir süreç olmuştur (Acar ve Çamur Duyan, 2003, 2). Bu durum, sosyal çalışma ve sosyal hizmetler eğitiminin Türkiye'deki başlatıcıları arasında yer alan Kut'un bir söyleşisinde yapmış olduğu şu değerlendirmeyle bütünleşmektedir: "Türkiye'de sosyal hizmetin tüm boyutları hiçbir zaman işlevsellik kazanamadı. Daha çok yardım boyutu öne çıktı. Bakım ve yardım konusu toplumsal yapımızdaki en gelişmiş yönümüzdür. Bu yönde bir ağırlık olması nedeniyle geleneksel yardım kültürü sosyal hizmetlere eklemlenmiş oldu. İnsan hakları temelli yaklaşım ve insanın gelişim kapasitesine odaklanma konusunda eksik kalındı. Bu durumun en temel nedeni ise sosyal hizmetin kalkınma boyutunun geride kalmasıdır. Yoksulluğun giderek genişlemesi sonucunda sosyal hizmeti ekonomik gelişmenin bir aracı olarak görmek imkânsız oldu. Oysa ekonomik kalkınma ve sosyal kalkınmanın senkronize olması gerekir. Bu ilişki içinde sosyal hizmetin yeri var ama biz buraya giremedik. Bunun sonucunda da Türkiye'de geleneksel olarak baskın olan bakım ve yardım alanı gelişmiş oldu" (Kut, 2009, 8).

Birey ve toplumla ilgili bir uğraşın disiplin ve meslek olarak kabul görmesi için çeşitli ölçütlere başvurabiliriz. Bunların başında bir mesleğin temel nitelikleri içinde sıralayacağımız toplum, hedef kitle, belirli standartlarla eğitim almış meslek elemanı, üretilen hizmet, toplumsal yarar, mesleki onur gibi kavramlar gelir. Bunlara ek olarak olması gereken diğer ögeleri şu şekilde belirtebiliriz: Mesleklerin entellektüel bir boyutu vardır ve belli bir akademik eğitim süresini gerektirirler. Bu akademik eğitim uzmanlaşmayı gerektirir. Meslekler, üyeleri için özgeci yani fedakârca davranışlar beklerler. Başka bir deyimle bir mesleğin üyelerinin amacı birinci olarak kendilerine ihtiyaç duyanlara hizmet etmektir. Bir meslekte bütün meslek üyelerinin yer aldığı organize bir meslek örgütünün varlığı gereklidir. Bu meslek örgütü, özerk ve kendi kendini yöneten kolektif bir özelliğe sahip olmalı ve ehliyet sahibi üyelerini kontrol etmek, mesleki eğitim için rehberlik yapmak, mesleki uygulamalar için kabul edilebilir standartlar geliştirme gibi sorumluluklar taşımalıdır. Son olarak meslekler toplumda çok özel bir ilişki içindedirler. Bu özel ilişki, belirli meslek sahiplerine bazı güç ve ayrıcalıklar verir. Bu tür ayrıcalıkların ardında yatan neden, genellikle tekel özelliği taşıyan bu mesleklerin topluma karşı görevlerini etkili bir şekilde yerine getirebilmeleri ve mesleklerinin işlevlerini yapabilmeleri için bu tür ihtiyaçlara gerek olduğudur (Arslan, 2005, 79, 80).

Mesleğin temel nitelikleri ve meslek tanımlamasındaki ölçütleri dikkate alarak sosyal çalışma mesleğinin pratiğini nesnel bir zemine oturtabiliriz. Şöyle ki, bu anlamda sosyal çalışma mesleğinin tanımlanmasına iki ayrı düzeyde iki ayrı yanıt verilebilir. Bir tanesi sosyal çalışma mesleğinin soyut olarak tanımlanması. Amaca yönelik olarak tanımlanması. Çok kısaca, insan-insan arasındaki çelişkilerin çözülmesine yardımcı olan kavram. Amaca yönelik ve evrensel. Evrenselleştirdiğiniz oranda soyutlaşıyor, kavram. Ülke sınırlarını aşıyor. Bir de bunun belli bir ülkedeki, belli bir toplumdaki uygulamasına dönük bir tanım yapılabilir. Çünkü sosyal çalışma mesleği her ülkede ayrı amaçlara yönelmek zorunda olabilir. Her ülkenin sorunları değişik. Yani, insan-insan çelişkisini çözmeye yönelik ya da çözülmesine yardımcı bir meslek deyince insan-insan çelişkisinin ne olduğunu belirlemek gerek. İnsan-insan çelişkisi her ülkede değişik biçimlerde ortaya çıkıyor. O yönden bu genel ve soyut kavramdan herhangi bir ülkeye indiğimiz zaman, o ülkenin koşullarına göre tanımlamak gerekli. Yani, Türkiye'de sosyal çalışma mesleğinin yeri veya rolü ne olabilir diye tartışılabilir. Yalnız, meslek tanımlamasında, bilgi, uygulama becerici (hüner), kurallar (ahlâk kuralları) gibi en azından üç ana dalın muhakkak bulunması lazımdır (Kongar, 1976, 1).

Sosyal çalışma mesleğinde değerler, sosyal hizmet uygulamasına felsefi ve ahlaki bir içerik kazandırdığı gibi hizmetlerin yönlendirilmesinde de etkilidir. Değerler ayrıca mesleği kontrol ve disipline etmede kullanılan etkili araçlardır. Sosyal hizmet uzmanlarının temel değerleri ve etik inançları mesleğin çivisidir (Duyan, 2010, 99-100). Sosyal hizmet mesleğinin ilk etik kurallarının Mary Richmond tarafından hazırlandığı belirtilmektedir. Meslek örgütü kurulduktan sonra dernek etik kurallar oluşturmuştur. Tarihsel bir çerçevede birey ve toplum sorunları ele alınarak mesleğin değerlerinin yapılandırıldığını görmekteyiz. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW, 1999) tarafından belirlenen mesleki değerler Duyan (2010, 103-106)'ın ele alışı ile şunlardır:

Değer: Hizmet

Etik ilke: Sosyal hizmet uzmanlarının birincil amacı muhtaç insanlara yardım etmek ve sosyal sorunlarla uğraşmaktır.

Değer: Sosyal adalet

Etik ilke: Sosyal hizmet uzmanları sosyal adaletsizlikle mücadele eder.

Değer: Bireyin onuru ve değeri

Etik ilke: Sosyal hizmet uzmanları bireyin onuru ve değerine saygı gösterir.

Değer: İnsan ilişkilerinin önemi

Etik ilke: Sosyal hizmet uzmanları insan ilişkilerinin öneminin farkındadır.

Değer: Dürüstlük ve güvenilirlik

Etik ilke: Sosyal hizmet uzmanları güvenilir bir tarzda davranmalıdır.

Değer: Yetkinlik

Etik İlke: Sosyal hizmet uzmanları yetkin olduğu alanlarda uygulama yapmalı ve mesleki uzmanlığını geliştirmek ve güçlendirmek için çalışmalıdır.



www.nasw.org (Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği web sitesi) Sosyal çalışma mesleğinin etik ilke, değerleri ve mesleki standartları için bu web sitesine bakınız.

Sosyal çalışmanın bir meslek olarak sosyal refah sistemi içinde yer alması, zaman açısından sosyal refah kurumunun gelişmesinden daha sonra gerçekleşmiştir. Belki de böyle bir mesleğe ihtiyaç duyulması, refah sistemi içinde yer alan hizmetlerin belli bir gelişme aşamasında mekanik düzenlemelerden çok insancıl değerlerin giderek önem kazanması, hizmetlerin amacına ulaşabilmesi için bir takım bilgi, beceri ve davranışların gerekliliğini zorunlu kılmıştır (Kut, 1988, 8). Dolayısıyla bu paralelde meslek olarak sosyal çalışma, bireylerin toplumda dengeli, mutlu ve düzence istendik bir biçimde yaşayabilmelerini amaçlayan, bu yüzden bu amaca ulaşmayı önleyen, geciktiren sorunların birey, grup ve toplum/topluluk boyutunda giderilmesi ya da azaltılması yönünde yapılan, dizgeli, düzenli, yöntemsel kimliği olan mesleksel çalışmalara verilen ad ve bu işlev ve içerikle çerçevelenmiş mesleğin adı olarak kabul görmüştür (Tomanbay, 1999, 232). Böylece sosyal çalışma kavramının dinamik ve herhangi bir tarifin çerçevesinden taşan karakteri onu insan ve toplum ihtiyaçlarının gittikçe artan zenginliğine uygun bir ilerleme ve atılım kaynağı haline getirmektedir. Sosyal hizmetlerin tam ve değişmez bir tarifinin yapılmasındaki güçlükler ise aynı zamanda bu hizmetlerin birçok ortak noktalara rağmen her ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve tarihi gelişme şartlarının özelliğinin bir gereği olarak milli yapının ihtiyaç ve olanaklarına uygun ayrılıklar göstermesi durumunu da açıklamaktadır (Fer, 1962, 1). Buna rağmen, bütün ülkeleri kapsayan bir tanımını vermek kolay olmasa da, sosyal çalışma ve sosyal hizmetlerin dünyaca tanınmış olan bazı özelliklerini kısaca şöylece özetleyebiliriz:

1. Bireylere, ailelere ve gruplara bir 'yardım işlemi' olup, ekonomik, sağlık veya bireysel sorunların çözümlenmesine yardım etmektir.
2. Kurumun değil ve fakat bireyin ve toplumun yararına olan bir 'sosyal işlev'dir.
3. Toplumun ilerlemesi için toplum kuruluşları ile bu kuruluşları teşvik eden ve toplum kaynaklarını geliştiren 'yardım edici bir işlem'dir (Kendall, 1952; Akt: Friedlander, 1966, 576).

Diyebiliriz ki sosyal çalışma, mesleki bir hizmet olup, insan ilişkileri konusunda bilimsel bilgi ve becerilere dayanarak bireylerin yalnız başlarına veya gruplar içinde sosyal ve bireysel başarılar ve egemenlik kazanmalarına yardım eder (Friedlander, 1966, 7). Kısaca sosyal çalışma mesleği kendine özgü değerlerin yöneliminde odak noktası insan beklentilerini-ihtiyaçlarını karşılayabilmekle ilintili olan bir sosyal meslektir. Birbiriyle ilişkili sosyal sorun alanlarında yaşayan insan gruplarının yaşam stratejileri geliştirmeleri mesleğin odağında sorun çözme ve refah beklentileri dinamiği üzerine kurulmuştur (Şeker, 2004, 23).

Sosyal çalışma insanla çalışır, insanın özünden ya da çevresinden doğan sorunlarının çözülmesini amaçlar. İnsanın ve toplumun, toplum kaynaklarını bulma, geliştirme ve tamca yararlanma gücünü ve becerisini kazanmasını öngörür. Bu yolla da kişi ve toplumun kendi sorunlarını kendi gücüyle çözebilmesi yetkinliğine ulaşmasına çabalar. Sorunlu olan kişi ve toplumun sorununu algılaması, üzerinde düşünmesi, çözüm yollarını araştırıp bulması ve çözüm için girişimlerde bulunması süreci sosyal çalışma mesleğinin uygulama sürecidir. Kuşkusuz

bu süreç mesleksel disiplinlere, ilke, yöntem ve tekniklere göre oluşturulmaktadır. Genel olarak sosyal hizmetler, insanların bireysel ve toplumsal mutluluğu için verilen hizmetlerdir. Her meslek o amacı bünyesinde barındırır diyeceksiniz ki doğrudur. Ancak, sosyal çalışma bu anlamda insanla, onun ruhsal ve toplumsal dünyasına seslenen, ruhsal ve toplumsal dengelerini gözeten ve insanla doğrudan iletişim kurarak yapılan ender mesleklerden biridir (Tomanbay, 1992, 134, 1999, 5). Benzer bir ifadeyle, sosyal çalışma yalnız başına veya gruplar içinde bulunan bireylerin sosyal etkinliklerini geliştirmeye yöneltilmiş olup, bunu gerçekleştirmek için birey ile çevresi arasında devamlı bir ilişki kurulması demek olan sosyal ilişki çalışmaları üzerinde durmaktadır (Boehm, 1960; Akt: Friedlander, 1966, 7). Bunu da demin sözünü ettiğimiz sosyal hizmetler alanında gerçekleştirir.

Kültürel ve etnografik bilgilerin sosyal çalışma uygulamasındaki önemini ön planda tutan tanımlarda ise sosyal çalışma şöyle açıklanır: Sosyal hizmet birey ve grubun sosyal uyumu üzerinde çalışır. Amacı birey ve grupların doyum sağlayıcı başarıları için en iyi yolu bulmalarında onları zorlamaksızın kendilerine yardımcı olmaktır. Bunu yaparken sosyal çevreyi (kültürü) dikkate almak zorundadır. İnsanın işlevselliğini artırma ve geliştirmeyi, yaşamını iyileştirmeyi hedef alan sosyal hizmet disiplini ürettiği bilgilerin yanında insanla ilgili bilimlerden de yararlanmaktadır. Sosyal hizmet pratiğinde başarılı bir çalışma yapabilmek için günlük yaşamın akışı içinde bir topluluktaki bireylerin birbirlerine karşı davranış ve motivasyonlarını, bireysel sorunlarına kültürel bakımdan buldukları çözüm yollarını, destek sistemlerini öğrenmeye ihtiyaç vardır (Emiroğlu, 1986, 2).



dikkat

Sosyal hizmetler alanında hizmet veren sosyal çalışma mesleği ile diğer sosyal mesleklerin etkinliklerini incelemeniz mesleki farkındalığınızı artıracaktır.

Sosyal çalışma ve sosyal hizmetler üzerine değerlendirme yapmayı sürdürecek olursak: Sosyal çalışma mesleği, değer felsefesiyle ilişkisi bakımından bireyin karar verme özgürlüğünü kendi yararına kullanmasında, bilinçlenmesinde ve yaşadığı çevrenin değişen sosyo-ekonomik koşullarına ve normatif sistemine uyum sağlayarak toplumda verimli bir unsur olması yönünden gerekli olan değişmenin yaratılmasında müdahale edebilecek bilgi, yöntem ve becerilere sahip ve hatta bu tür bir müdahaleye yetkisi olan bir meslektir (Kut, 1988, 16). Sosyal hizmetler ise; birey, grup ve toplulukların bünye ve çevrelerinin koşullarından doğan veya kendi kontrolleri dışında olan yoksunluk ve eşitsizlikleri gidermek; toplumun değişen koşullarından ortaya çıkan sorunları önlemek ve insan kaynaklarını geliştirmek; birey, aile ve toplum refahını sağlamak amacıyla düzenlenen hizmet ve programları kapsayan bir alandır. Bu alan örneğin, sosyal yardım hizmetleri, çocuk ve aile refahı hizmetleri, sosyal fiziksel ve ruhsal engelliler için yapılan hizmetler, ıslah hizmetleri, sosyal güvenlik, aile planlaması, konut sorunları ve toplum kalkınması gibi hizmet ve programları kapsar (III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, Çalışma Grupları Ön Raporları, 1968).

Sosyal çalışma ile ilgili bilgi üreticilerinin sosyal reform ve değer odaklı tanımlarına da kısaca bakalım. Cılga'ya göre meslek olarak sosyal çalışma: Demokratik toplumda insanın ve toplumun gelişmesine, temel hak ve özgürlükleri, sosyal ve ekonomik hakları siyasal ve katılım hakları doğrultusunda yaşam kalitesinin yükseltilmesine, toplumsal etkileşim mekanizmalarını harekete geçirerek bilimsel yaklaşım, yöntem ve tekniklerle yardımcı olan bir meslektir. Tanımın içerdiği boyutlar:

1. Demokratik toplum,
2. İnsanın ve toplumun gelişmesi,
3. Temel hak ve özgürlükler,
4. Sosyal ve ekonomik haklar,
5. Siyasal ve katılım hakları,
6. Yaşam kalitesinin yükseltilmesi,
7. Toplumsal etkileşim mekanizmalarının harekete geçirilmesi,
8. Bilimsel yaklaşım, yöntem ve tekniklerle yardımcı olma,
9. Bir meslek olma nitelikleridir (Cılga, 2004, 36). Bu tanımda sosyal çalışma mesleğinin sosyal reform yönüne vurgu yapılmaktadır. Bu çözümleme Yolcuoğlu (2012, 339)'nun şu aktarımıyla örtüşmektedir: Sosyal çalışma disiplini, esasında 'sosyal değişmenin' yapılandırılabileceği, yönlendirilebilece-

ği düşüncesine dayanan ve özünde insani gelişmeyi, toplumsal zenginleşmeyi sağlayarak, 'refah toplumuna' ulaşılabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu bakımdan sosyal hizmet, ulusal kalkınma stratejisi, sosyal değişme teknolojisi ya da toplum mühendisliği modeli olarak kabul edilebilir. Sosyal hizmetin öngördüğü sağlıklı sosyal değişim modeli, aynı zamanda siyasi bir süreci içermektedir. Çünkü siyaset, sosyal hizmet ve sosyal politika aracılığıyla, kaynakların ve gelirin yeniden dağıtıldığı bir mekanizma olarak, mağdur ve güçsüz kitlelerin yaşadıkları kısırdöngülerden çıkmasına ve insani gelişmenin gerçekleştirilmesine ön ayak olma misyonu olan bir kurumdur. Bu bağlamı zenginleştirecek şekilde III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı (1968)'nda yapılan tanımda ise sosyal çalışma (sosyal hizmet): "Kendi kendine yardım ve işbirliği ilkesi uyarınca değişmekte olan toplum yapısı içinde kişi, aile grup ve toplulukların ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlarının çözümlenmesine ve çevreleriyle karşılıklı uyumlarına yardım etmek ve insan kaynaklarıyla sosyal ve ekonomik koşulların korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla; kendine özgü bilimsel teknik ve yöntemler insan ilişkilerindeki becerilere dayanan düzenli çalışmaları kapsayan bir meslek" olarak kabul edilmiştir (III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, 1968, 399). Yine sosyal çalışmanın sosyal reform yönüne gönderme yapacak bir başka tanımlamaya göre ise sosyal çalışma bir yandan bireyin çevresi ve içinde bulunduğu yaşam durumlarıyla sürekli etkileşimleri çerçevesinde toplumsal işlevselliğini ve üyesi olduğu toplumun normatif ve sosyal değerlerine uyumunu güçleştiren engelleri ortadan kaldırarak ya da baskılarını hafifleterek, kendini gerçekleştirmesine olanak sağlamayı; öte yandan toplumun olanak ve koşullarını bireyin gelişmesine katkıda bulunabilecek düzeyde geliştirme ve değiştirmeyi amaçlayan mesleki bir etkinliktir (Kut, 1987, 17-24). Sosyal çalışma/sosyal hizmet felsefesi açısından baktığımızda karşımıza şu gerçeklik çıkar; insan yaşamında her şey ancak toplumsal boyutlarıyla, toplumsal uzanımları içinde doğru olarak anlaşılır. Bireyin hiçbir eylemi, hiçbir tutumu, hiçbir ürünü yoktur ki onda toplumun ruhu, yani toplumun dilekleri, öngörüleri, alışkanlıkları, tedirginlikleri yansımasın (Timuçin, 1984, 12). Sosyal çalışma toplumla var olabilen bir meslektir. Kuşkusuz sosyal çalışmanın odaklandığı birey toplum içindeki koşullarıyla kimliği ve kültürü olan bireydir. Bu minvalde Kongar'a göre Sosyal çalışma:

1. İnsanın, doğayla ve insanla olan çelişkilerinin çözümüne yardım etmeyi amaçlayan,
2. Bu yardımı, birey, grup ve toplum düzeyinde değişme yaratma yöntemi ile gerçekleştirmeye çalışan,
3. Sosyal hizmetler, sosyal refah ve sosyal güvenlik alanlarındaki sorunlara ilişkin etkinlik gösteren,
4. İnsan, toplum, sosyal çalışma ve hizmet programları hakkındaki bilgilerle değişme açısından eğitilmiş,
5. Mesleki ahlak kurallarına uyan uygulayıcılar ve bunların yardımcılarının meydana getirdiği kadroya sahip olan bir meslektir (Kongar, 1972, 42).

Pincus ve Minahan (1973, 9), birey çevre etkileşiminin önemine değinerek sosyal çalışmayı kavramsallaştırır. Sosyal çalışma, insanların yaşam amaçlarını, stres ile baş etmelerini, özlem ve değerlerini gerçekleştirme becerilerini etkileyen insan ve çevresi arasındaki etkileşimle ilgilenir. Bu nedenle sosyal çalışmanın amaçları şu şekilde sıralanmaktadır:

1. İnsanların problem çözme ve baş etme kapasitelerini geliştirmek,
2. İnsanların; kaynak, hizmet ve olanak tanıyan sistemlerle bağlantı kurmalarını sağlamak,
3. Bu sistemler ile etkili ve insancıl çalışmalar yapmak,
4. Sosyal politikaların geliştirilmesine katkı vermek.

Kısaca, tanımlarda birbiriyle örtüşen yanlarıyla görüldüğü gibi sosyal çalışma, sorun çözer. Sosyal çalışma değişme eksenlidir. Sosyal çalışma değer yüklüdür. Sosyal çalışma bilimseldir. Sosyal çalışmanın odağı insan ve toplum sorunlarıdır. Sosyal çalışma bilimsel bilgi birleşiminde kuram ve uygulama temelinde sosyal hizmet alanlarındaki sosyal sorunlara çözüm üretir. Bunu yaparken sosyal refah alanında hizmet üreten diğer sosyal mesleklerle birlikte çalışır.

Sosyal Çalışmacı/Sosyal Hizmet Uzmanı

Sosyal çalışmacı/sosyal hizmet uzmanı (social worker); konusunda belirli süre eğitim görmüş, sosyal çalışma mesleğini yürüten diplomalı meslek elemanıdır (Tomanbay, 1999, 232). Sosyal çalışmacı sosyal çalışma mesleğinin başta gelen temel unsurudur. Sosyal hizmetler ile sosyal çalışmanın ilk ilişkisi hizmetin meslekleşmesiyle başlamıştır (Kut, 1988, 84). Sosyal çalışmacı, demokratik toplumda insanın ve toplumun gelişmesine, haklar perspektifi doğrultusunda yaşam kalitelerinin yükseltilmesine toplumsal etkileşim mekanizmalarını harekete geçirerek bilimsel yaklaşım, yöntem ve tekniklerle yardımcı olan, insanın ve toplumun kendi yaşamı ve kaynakları üzerinde demokrasi ilkeleri doğrultusunda denetim sahibi olmasını ve karar vermesini destekleyen, insanın ve toplumun üretkenliğini ve yaratıcılığını harekete geçirecek yaşam koşullarının gelişmesini sağlayan, üniversite düzeyinde dört yıllık lisans eğitimi görerek yetişen, mesleki ve bilimsel etik ilke ve sorumluluklara göre uygulamalar gerçekleştiren nitelikli sosyal meslek elemanıdır (Cılga, 2004, 36). Sosyal yardımcı/sosyal danışman ise aldığı önlisans sosyal hizmet eğitiminden sonra sosyal hizmet alanlarında daha çok sosyal çalışmacıyla birlikte çalışan ara meslek elemanıdır.

Günümüzde tartışılmaya devam eden bir konu da mesleğin adıyla ilgilidir. Sosyal hizmet uzmanı ya da sosyal çalışmacı en çok kullanılan meslek adı olarak geçmektedir. Daha öncesine baktığımızda 7355 sayılı kanunun 9. maddesine göre, 1961/1962 yılından itibaren önceleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak eğitime geçmiş olan Sosyal Hizmetler Akademisi'nden mezunlara "sosyal hizmet mütehassısı" unvanı verilmiştir. Yine 1962 yılında yapılan II'inci Milli Sosyal Hizmetler Konferansında da "sosyal işçi" kavramının yapılan konuşmalarda tercih edildiğini görmekteyiz. Sosyal çalışma asıl olandır. Sosyal çalışma, sosyal hizmet verir. Hizmeti verenlerin uzmanlığı olabilir. Bu ise akademik bir statüyü gerektirir. Sosyal çalışma açısından somutlaştıracak olursak sosyal çalışmacının temel görevi, bir insanın veya grubun veya toplumun başlıca ihtiyaçları ile amaçlarının ortaya konulması, gerek bireysel ve gerekse sosyal sorunların çözülmesi konularına yardım etmekten ibarettir. Başka bir açıdan herbir bireyin onurunu korumak ve bunu yaparken onun bütün becerilerini-yeteneklerini kullanmasını, kendine olduğu kadar çevresindeki topluma da faydalı olmasına sağlama yönünden yardımcı olmaktır. Temel olarak çevresi içinde bireyin güçlüklerini aşması sağlanırken çevre gelişimine etki edilmekte ve psikososyal uyuma yardım edilmektedir (Konopka, 1964, 37).

Sosyal çalışmacı, sosyo-ekonomik politikaların toplum ve insan dokusunda yol açtığı sosyal sonuçlarla ilgilenir. Toplumun alt gelir gurubunda yaşayanların ya da gelirsizlerin toplumsal sorunlarıyla varlık bulur. Sosyal sorun yaşayanların sosyal yarar gördüğü bir meslektir. Sosyal çalışma bu nedenle eşitsizleştirici ve ayrıştırıcı bir düzenin karşısındadır. Sosyal adalet yanlısıdır. Amacı toplumsal olanakların adil paylaşımını gerçekleştirmeye yardımcı olmaktadır. Eşitlik ve özgürlük sorunsalının toplumun tüm kesimleri için çözümlenmesinin yanındadır. Bu yönleriyle sosyal refah kurumunun kuruluşlarının yaygınlaşmasının savunucusu bir konumdadır (Şeker, 2006, IX). Eklersek, sosyal çalışma meslek olarak, sosyal hizmet alanlarında iş üretir.

Bir Sosyal Çalışmacıda Olması Gereken Nitelikler Nelerdir?

Öncelikle nitelikli bir sosyal çalışmacı olmayı engelleyebilecek bazı kişilik özelliklerine bakalım: İnsanlara hizmet vermek yerine onlar hakkında bilgi toplamaya ilgi duymak, aşağılık duygusu, sevilme ihtiyacı gibi kontrol edilemeyen güçlü kişisel ihtiyaçlara sahip olmak ve olayları öncelikle ahlaki yönden ve önyargılarla değerlendirmeye yönelmektir. İyi bir sosyal çalışmacı olmak için gerekli olan bazı değerler ise olgunluk, yaratıcılık, kendini tanıma kapasitesi, yardım etmeye istekli olma, cesaret ve duyarlılık olarak sıralanabilir. Etkili bir sosyal çalışmacı, genellikle kendini, yaşayan, büyüyen, gelişen bir kimse olarak hayatın içinde hisseder. Kendini insanlara ilişkin koşulların dışında tutmaz. Yaşamaktan korkmadığı gibi, bütün güçlüklerine rağmen, yaşamaktan açıkça zevk alır. Değişme ve gelişmeyi tehlikeli olarak değil, heyecan verici olarak değerlendirir. Kaygı (anksiyete) ve gerginliği en alt düzeydedir; bu bakımdan yeni deneyimlere açıktır. Bütün bunlar, olgun bir insanın özellikleridir ve etkili bir sosyal çalışmacının sahip olması beklenen diğer niteliklerinin çoğuna da temel teşkil eder. Ayrıca iyi bir sosyal çalışmacı yaratıcı olmalıdır (Tufan, 1993, 1-10). İnsanlara değer vermelidir. İnsanlara değer vermek demek, o insanı gereksinmeleri içinde algılamak ve kabul etmek demektir (Cüceloğlu, 1998, 176).

Sosyal çalışmacı, önce kendisi için yaşamı sevmeli, mücadeleden kaçınmayan, duygulu fakat duygularını kontrol altına alabilen, sıcak fakat gerçekçi, peşin hükümlü olmayan, insanları ayırt etmeden kabul edebilen bir kişidir (Kut, 1988, 91). Yaşamın güzel bir şey olduğunu ve insanların yaşama hakkı olduğunu çok iyi algılamalıdır. Herkesin güzel yaşamasını istemelidir. Pesimist değil, optimist olmalı ve her şeyde bir çıkar yol aramalıdır (Dönümcü, 2004, 185). İnsan hak ve özgürlükleri ve de bunlar için yapılacak savaşımda bulunacağı doğru yeri bilmesi bir sosyal çalışmacının içselleştirmesi gereken konulardır. Bunlara benzer birçok kişilik özelliği, bireyleri ve toplumu anlayan, çözümleyen, yardım sever, olgun bir sosyal çalışmacı olmak için gereken özellikler arasında sayılabilir.

Sosyal çalışmacı mesleki yozlaşma konusunda duyarlı olmalıdır. Bir toplumda oluşan yozlaşma hayatın her alanını olduğu gibi iş yaşamını da etki altına alabilir. Mesleki yozlaşmanın çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenler maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir: Aşırı hırs, bencil ve aç gözlü davranma. Yeterli hassasiyetin gösterilmemesi, eksik değerlendirme, plansızlık, iyi niyetle arkadaşlarını koruma güdüsü, yasaların, kuralların ve yöntemlerin bilinmemesi, iş yaşamında teknolojik ve sosyal gelişmelere paralel yasal düzenlemelerin gecikmesi, kendini koruma güdüsü, maddi ve manevi tatminsizlik, servet açlığı, ideolojik ya da siyasal ayrımcılık (Başpınar ve Çakıroğlu, 2011, 153). Bütün bu belirtilenlere karşı özen göstermek ve duyarlı davranmak sosyal çalışmacıların mesleki uygulamalarında etik karar alma süreçlerine uygun olarak hareket etmelerini de kolaylaştırır.



www.ifsw.org (İnternational Federation of Social Workers) internet sayfasından sosyal çalışma ve sosyal hizmet alanları üzerine detaylı bilgilere ulaşabilirsiniz.



Öğrenme Çıktısı

2 Sosyal Çalışmanın temel niteliklerini açıklayabilme

Araştır 2

Sosyal çalışmanın meslek olma niteliklerini anlatmak isterseniz, nasıl bir değerlendirmede bulunursunuz?

İlişkilendir

Sosyal çalışmanın temel niteliklerini yorumlayarak diğer sosyal mesleklerle arasındaki farkları değerlendiriniz. Ayrıca sosyal hizmetlerle ilgili temel düzeyde bilgi edinmek için şu kaynağa göz atabilirsiniz: V.Ö. Sayar ve M. Akbulut. (2008). Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak: Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar İçin Bir Rehber. SHUDER Yay. Yayın No: 11. Ankara.

Anlat/Paylaş

Başarılı sosyal hizmet uygulamaları yapabilmek için sosyal çalışma açısından mesleğin niteliklerinin bilinmesinin mesleki gelişiminize katkısını düşünün.

SOSYAL HİZMET ALANLARINDA; ARA MESLEK ELEMANI OLARAK SOSYAL HİZMET VE DANIŞMANLIK MEZUNLARI/ SOSYAL YARDIMCILAR

Sosyal hizmet alanında sosyal çalışma mesleği gibi gereksinim duyulan bir başka meslek elemanı da destekleyici aktör konumundaki sosyal yardımcıdır. Ülkemizde önemi giderek artan sosyal yardımcılar ya da sosyal hizmet ve danışmanlık mezunları sosyal çalışmacılara yardımcı eleman olarak birçok konuda kolaylık sağlayacakları gibi sosyal refah alanlarında yürütülen ve yürütülecek olan sosyal hizmetlerle ilgili programlarda da önemli rol ve görevler alabilirler. Sosyal hizmet kuruluşlarında insan kaynakları yönetimi ve meslek elemanına duyulan gereksinimin boyutları göz önünde tutulduğunda sosyal yardımcı yetiştirme noktasında çok geç kalındığı söylenebilir. Türkiye'de sosyal çalışma mesleğinin yeni yeni bilinmeye başlandığı, eğitim verecek okulun ilk kurulduğu 1960'lı yıllar içinde bu konu birçok kez gündeme gelmesine rağmen ne yazık ki uzun yıllar bir ilerleme kaydedilememiştir.

1968 yıllarında; yani lisans eğitimi veren Sosyal Hizmet Akademisinin ilk mezunlarını verdiği yıllarda bireyi çevresi içinde değerlendirip sosyal hizmet sunumunu bireyin çevresi ve yaşam dinamiği içinde kurumsallaştırma düşüncesi ileri sürülürken 'Sosyal Hizmet Bakanlığı' kurulması düşünülmekte ve daha ötesinde günümüzde birçok anlamsız tartışmanın gölgesinde kalan bir başka gerçekliğe gönderme yapılmaktadır. (Bu sorunun aşılacağına toplumsal bir zorunluluk olarak inanıyoruz). Denmektedir ki sosyal hizmet uzmanı, sosyal araştırıcı ve sosyal yardımcı yetiştiren öğretim kurumları geliştirilmelidir (III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, 1968, 203-236). Konferansın İstihdam, İnsan Gücü, Eğitim Yönünden konulu alt başlığında bu yönde bir gereksinimin altı çizilmektedir: Yardımcı sosyal hizmet personeli olarak Kız Teknik Okulları mezunlarından ve çeşitli konularda çalışan resmi ve gönüllü personelin yaygın eğitim programları ile eğitilmesinden yararlanılacaktır. Kız Teknik Okullarının ders programı ve yukarı seviyede personel yetiştirilmesi için Üniversite programları bu amaçla düzenlenecektir. Ayrıca Sosyal Hizmet Mensupları Odası'nın kamu kurumu niteliğindeki diğer meslek kuruluşları gibi bir an önce kurulması talep edilmektedir (III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, 1968, 355-383).

7355 sayılı Kanunun 9. maddesinde sosyal yardımcı yetiştirilmesi için Kız Enstitüleri Çocuk Bakımı ve Eğitimi bölümü mezunlarının sosyal hizmet kursundan geçirilerek bu alandaki ara eleman sıkıntısının giderilmesi amaçlanmaktadır. 1995'de yapılan 2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi konulu 4. Ulusal Sosyal Hizmet Konferansında ise Çocuk ve Sosyal Hizmetler çalışma raporunu hazırlayan meslek elemanları tarafından, teknik lise düzeyinde kurum hizmetlerinde çalıştırılmak amacıyla 'sosyal yardımcı' yetiştirecek okullar açılmalıdır, denmektedir (4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı. Çalışma Raporu, 1995, 61).

Ne var ki gecikmiş olunsa da sosyal yardımcı/ sosyal hizmet ve danışmanlık mezunu ara elemanı yetiştirmek için önlisans düzeyinde eğitim veren sosyal hizmet programlarının açılması için 21. yüzyıl beklenmiştir.

Meslekle ilgili olarak uzun yılları kapsayan ve tartışması günümüzde de süren bir başka konuya eğilelim. Sosyal hizmet uzmanı ve sosyal çalışmacı kavramları aynı kökten (social worker) çevrilmelerine rağmen neden farklı kullanılmaktadırlar? Bu ayrım nereden kaynaklanmaktadır? Social worker'i hangi mesleki unvan daha nesnel karşılar?

Sosyal Çalışma Sosyal Hizmet Ayrımı

Türkiye'de 1961 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi tarafından kuruluşta getirilen terminolojiyle 'social work' karşılığı olarak 'sosyal hizmet', Hacettepe Üniversitesi'nde Türkiye'de ikinci açılan ilgili bölüm olan (1967) Sosyal Çalışma Bölümü tarafından, Kongar tarafından geliştirilen terminolojiyle 'sosyal çalışma' denmiştir. Bu bir meslek adıdır. İngilizcede 'social work', Almancada 'sozialarbeit'ın karşılığı 'sosyal çalışma' olsa gerektir. Sosyal çalışma, ABD'de ve Avrupa'da sanayileşme ve kentleşmenin, topraktan kopmanın getirdiği, buna bağlı olarak ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılarda, özellikle aile yapısında ortaya çıkan değişmelerden kaynaklanan ve insanların yaşamını ve ilişkilerini olumsuz etkileyen sosyal sorunların giderilmesi ya da azaltılması için geliştirilmiş etkinlikler bütününü çalışma alanı olarak kabul eden bir meslektir. Kendine özgü meslek değerleri, disiplini, etiği ve uygulama ilke, yöntem ve teknikleri vardır. Toplumdaki çocuk, yaşlı, kadın, genç, engelli, tutuklu, hükümlü, hasta, öğrenci, alkolik, bağımlı, göçmen, sığınmacı vb. özel gereksinim gruplarına verilen ve

onların sosyal sağlıklarını koruma ya da yeniden kazandırmayı, onların topluma uyumları ile toplumda etkin bir birey olmalarını amaçlayan bilimsel bir meslektir.

Dört yıl süren lisans öğreniminin arkasından meslek elemanı, sosyal çalışmacı sanını alır. Sosyal Hizmetler Akademisi terminolojisinde yanlış bir kavramlaştırma ile önce 'sosyal hizmet mütehassısı', sonra 'sosyal hizmet uzmanı' kavramları meslek elemanı sanı olarak yerleştirilmiştir. Sosyal Çalışma Bölümü, Akademi'de özensiz kullanılan Türkçe'ye daha o tarihlerde çekidüzen veriyor, Akademi'de İngilizce'den çalakalem ve özensiz çevrilmiş meslek terminolojisini olması gereken mantığına ve gelişim çizgisine daha o zamandan oturtuyordu. Örneğin, İngilizce'deki meslek adı (social work), hizmet ve alan adı (social service/s) olarak tek bir kavramın, sosyal hizmet kavramının kullanılması anlamsızlığına daha o tarihlerde son veriyor, social work yerine sosyal çalışma, social services yerine sosyal hizmet terimlerini benimsiyordu. Böylelikle mesleğin en temel kavramındaki anlam kargaşasını ortadan kaldırıyordu. Akademi, meslek elemanının, sorunlu bireyle (başvuranlar/client) çalışmasına, İngilizce'deki 'case work' ya da 'social work' karşılığı olarak 'kişisel çalışma' gibi aslında meslek elemanını niteleyen bir yanlış çeviriyi geliştirmişken, Kongar, bu yanlış kavramlaştırmayı doğru bir kavrama ile ve doğru bir kavramla, meslek elemanının çalıştığı öznesini, yani başvuranı niteleyen 'bireyle çalışma' terimi ile değiştiriyordu (Tomanbay, 2008, 905-942).

Gerçek şu ki; Türkiye'ye bu eğitim, bu meslek gelirken bir yanlış yapılmış, sosyal hizmetler mesleği denmiş. Oysa adı üstünde, Türkçe'de hizmetler hizmetlerdir, meslekler de meslekler. Yani sağlık hizmetleri mesleği diye bir meslek olmaz, hizmetler diye bir meslek olmaz. Hizmet hizmettir, meslek meslektir. Yani meslek sahibi olarak hekim vardır, biyolog vardır, kimyacı vardır, bir de bunların yaptığı hizmetler vardır. Burada da sosyal çalışmacı var, oda sosyal hizmet yapıyor. İngilizce'de 'social work' denilen meslek Türkçe'ye sosyal hizmetler diye çevrilmiş. Eğitim kurumu akademi olmuş, Sosyal Hizmetler Akademisi denmiş. Sonra aynı yanlış devlete girmiş sosyal hizmet uzmanı diye kadro ihdas edilmiş. Bu bir çeviri yanlışı, bilimde yanlış; çünkü uzmanlık yüksek lisans (mastır) unvanına karşılıktır. Devlette yanlış, uzmanlık başka bir kariyer sürecini gerektirir. Bu yanlış, kadro maaşının kaybedilmemesi için korunmuştur, böylece yanlış bir gelenek haline gelmiştir (Kongar, 2002, 37-49).

Meslek elemanının adının İngilizcede social work, Almancada sozialarbeit iken tüm dünyada sadece Türkiye'de sosyal hizmet uzmanı olarak yerleştirilmesi üzerinde durulması gereken bir konudur. Bilinmektedir ki, uzmanlık meslek sanı değildir, bir unvandır, bir titrdir. Ayrıca bu unvan (uzman/expert) tüm dünyada ve Türkiye'de tüm mesleklerde dört yıllık lisans öğretiminden sonra yapılan yüksek lisans derecesi ile alınmaktadır. Altı yıl lisans öğrenimi gören hekim bunun üzerine dört yıllık uzmanlık öğrenimi yapmadan uzman hekim ya da uzman doktor sanını alamaz. (Sosyal mesleklerde yüksek lisansla meslek adının başına 'uzman' terimi getirilirken teknik mesleklerde meslek adının başına 'yüksek' terimi getirilir.) Doğrusu (social work karşılığı) sosyal çalışmacı, sosyal çalışman, sosyal hekim, sosyal mühendis vb. olabilir, ancak, 'sosyal hizmet uzmanı' bu meslekte, yüksek lisans yaptıktan sonra kullanılan bir ad olmalıdır. Bilim ve meslek dünyasıyla ancak bu tür kavram düzeltme ve kavramsal titizlikle barışabilir, bağ kurabilir ve onların arasında gerçek yer sahibi olunabilir (Tomanbay, 1999, 48).

Sonuç olarak sosyal hizmet eğitimi ile dil (terminoloji) alanında bir tartışma yaşanmaya başlanmıştır. Hem sosyal hizmet eğitimi modeli Batı'dan (büyük ölçüde ABD ve İngiltere'den) alınmış, hem de meslekle ilgili kavramlar Batı dillerinden (İngilizce) aktarılmıştır. Mesleğin adı için İngilizce'deki 'social work' yerine iki ayrı karşılık önerilmiş ve bu gün her ikisi de kullanılmaktadır: Bunlar 'sosyal hizmet' ve 'sosyal çalışma'dır. Meslek elemanı adı olan 'social worker' için de başlarda 'sosyal hizmet mütehassısı, (daha sonra mütehassısın Türkçe karşılığı ile yer değiştirmesi sonucu sosyal hizmet uzmanı) ve sosyal çalışmacı önerilmiş bugün bunların da her ikisi kullanılmaktadır. Bu tartışma verilen örneklerle sınırlı olmadan günümüze değin sürmüş ve meslek, terminolojik düzeyde bir oturmuşluğa henüz kavuşamamıştır. Akademik ve mesleki çevrelerde sürdürülen bu tartışma zamanla hukuksal düzenlemelere de yansımış ve çözümü giderek daha ivedilik ve önem kazanmıştır (Karataş, 2002, 297-302).

Bilimin olanaklarıyla yaklaştığımızda sosyal hizmet uzmanı mı, yoksa sosyal çalışmacı mı, konusuyla ilgili yapılan tartışmalar bir yana bilimsel gerçeklik bağlamında, kanımız Batı'da mesleğin yaygın kullanım adı olan social worker'in sos-

yal çalışmacıya karşılık geldiği yöndedir. Ancak Türkiye'de sosyal hizmet uzmanlığının kamuoyu bağlamında benimsenmiş olduğunun da altını çizmek gerekmektedir.

Sosyal Teori ve Sosyal Çalışma Kuramı

Sosyal bilimler toplum içinde yaşayan insanları; ironik anlamda Aristo'nun 'siyasal hayvan' dediği insanları incelemekte; bu bakımdan insan gruplarının, topluluklarının ve toplumlarının irdelenmesi ile ilgilenmektedirler. Fakat sadece insan grubu kavramını bile tanımlamak kolay olmamaktadır. Örneğin, insan grubu için 'basit bir bireyler alışımı' desek, buna, herhangi bir sinema salonundaki seyircilerin gerçek bir topluluk olmadığı ki belirli koşullarda olabilir, ileri sürülerek itiraz edilebilmektedir. Aynı şekilde, sosyal bilimler 'toplumdaki insanın incelenmesidir' ifadesi ile sosyal bilimler 'insan gruplarının analizidir' ifadesinin eş anlamlı sayılmamaları gerekmektedir: Birincisinde, grubun üyesi olan bireyler; ikincisinde ise topluluk vurgulanmaktadır (Duverger, 1980, 8). İnsanı ve toplumu çözümlemeye çalışan sosyal teorideki gelişmelere bakarak sosyal bilimleri bir bütün ve tarihsel olarak değerlendirmek daha anlamlıdır. Bugün bildiğimiz biçimleriyle sosyal bilimler, Aydınlanma'nın çıktılarıdır. Hatta bazı açılardan Aydınlanma'nın en iyi ürünleridir. İnsan toplumlarının, işleyiş biçimlerini kavrayabileceğimiz anlaşılır yapılar oldukları inancını temsil ederler. Bu öncülden yola çıkılarak, insanların iyi toplumu rasyonel biçimde gerçekleştirme kapasitelerini kullanarak kendi dünyalarını çok önemli şekillerde değiştirebilecekleri düşünülmüştür. Sosyal bilim, dünyanın kaçınılmaz olarak iyi topluma doğru evrimleştiği, yani ilerlemenin bizlerin doğal mirası olduğu şeklindeki Aydınlanma öncülünü de, neredeyse hiç sorgulamaksızın kabul etmiştir. Sosyal bilimin tamamı zorunlu olarak, toplumsal değişimin incelenmesidir (Wallerstein, 2000, 136).

Kuşkusuz sosyal teoriyle bir bütün olan sosyal bilim modern dünyaya ait bir girişimdir. Kökleri, onaltıncı yüzyıldan beri tam olgunluğa erişen, kuruluşunda onun da kendine düşeni yaptığı ve parçası olduğu modern dünyada, gerçeklik hakkında, bir biçimde ampirik olarak doğrulanan sistemli, dünyevi bilgi üretme çabasına dayanır (Gulbenkian Komisyonu, 2003, 12). Modernizmin varlığını biçimleyen kapitalizm dolayısıyla sosyal bilimlerin de varlık nedenidir. Sosyal bilimler bu nedenle var olan sisteme hizmet etmek zorundadırlar. Sosyal çalışma da buna dâhildir. Evet, sosyal bilim liberal ideolojinin eklentisi olarak doğmuştur (Wallerstein, 2000, 171). Bunun yanında sosyal çalışma toplumsal bir temeli-nedeni olduğu için de tarafsız değildir. Peki bu tarafı nerede tutmalıdır? Elbette eşitsizliğin karşısında. Türkiye açısından konuya şu şekilde yaklaşabiliriz. Az gelişmiş ya da gelişmekte toplumlar hızla değişirler ve belli bir aşamada bu toplumların dış ve iç dinamik merkezleri yeni bir düşünme biçimine ihtiyaç duyar. Buna paralel olarak zamanla yeni türde bir sosyal bilim ihtiyacı ortaya çıkar. Türkiye bu aşamaya 1960'larda; değişimle ilgili daha güvenilir bilgi edinme ve değişimi kontrol etme ve yönlendirme yetisi kazanma gereksinimi duyduğunda ve bu durumun hem yeni oluşan elit kesimler, hem de süreçle etkileşim içindeki dış değişim ajanları için önemli bir hal aldığında geldi. Bu durumun ilk sonuçlarından biri, 'bilimsel' sosyal bilimler alanında eğitim görmüş işgücüne ve bu tür uzmanları yetiştirecek kurumlara yönelik talebe yanıt olarak planlama teşkilatlarının kurulmasıdır (Kıray, 1999, 30). Türkiye'de sosyal teorinin ve sosyal hizmetlerin gelişimi böyle bir sürece denk gelmiştir. Değişen toplumsal yapı ve ortaya çıkan sosyal sorunlar karşısında sosyal çalışma bilimine ihtiyaç duyulmuş, sosyal çalışma bilgisi kullanılmak istenmiştir. İşte Türkiye'de sosyal bilimlerin meşrulaşması planlamayla olurken, Batı'da bir filantropik yardım meseleleriyle olageldi (Kıray, 1999, 56). Toplumsal değişme sürecinde sosyal çalışma genel sosyal bilimler olmak üzere diğer meslekler gibi daima bireylerin yaşam amaçları ve işlevselliklerinin tehlikede olduğu zaman onlarla ilgilenir. Hizmetin etkinliğinin ölçütü bireyin nasıl bir insan olması gerektiği hususu değil, bu ilişkileri zorunlu hale getiren değerler ve sorumluluklarla ilgilidir (Kut, 1988, 27).

Sosyal çalışma kuramı ve sosyal teori ilişkisini daha iyi görmek açısından, sosyal çalışma meslek ve disiplininde sosyal bilim bilgisinin kullanımını yıllar itibarıyla ele almak yararlı olacaktır. Sosyal hizmet uygulamasında 1920'li yıllar psikolojinin etkisi altındadır. Bu bakış, sosyal hizmette sorunların kaynağı ve çözümünde bireyin öncelikli tutulduğu bir yaklaşımı getirmiştir. Davranışçı ekolün etkisiyle 1940'lı yıllarda, bireyin davranışlarında çevrenin de etkili olduğu ve davranışların öğre-

nildiği görüşü ağırlık kazanmıştır. Sosyal hizmet ve sosyal bilim işbirliği 1960'lı yıllarda gelişirken, 1970'li yıllarda sistem teorisinin de etkisiyle çoklu müdahale ve disiplinlerarası yaklaşımın önemi artmıştır (Tufan, Öntaş, Baykara Acar, 2001, 93). Sosyal teorinin/sosyal bilimin gelişimi öncelikli olarak sosyal çalışma kuramına etki ederken, 20. yüzyılın sonlarına doğru küreselleşme ve postmodernite ile ilgili yeni yaklaşımlar da kuramsal olarak sosyal çalışmanın bakış açısını genişletmiştir. Bu arada Türkiye'de sosyal çalışma bilgisinin önce yurtdışı kaynaklardan yararlanılarak yaygınlaştırıldığı da unutulmamalıdır. Çoğunluğu Amerika'dan getirilen kitaplar, Türkiye'de sosyal hizmetin (sosyal çalışmanın) Amerikan geleneği üzerinde geliştiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Türkiye'de sosyal hizmetin gelişimi mikro oryantasyon üzerinden gerçekleşmiştir ve her ne kadar mezo ve makro düzeyde uygulama bilgilerinin üretilmesiyle devam etse de mikro oryantasyon her zaman baskın olmuştur. Bu gerçeklikle doğrudan bağlantılı olarak, sosyal hizmet uygulamalarında kullanılan farklı sosyal bilim disiplinlerine ait bilgiler zamanla sosyal hizmet bilgisiyle ve alandan elde edilen pratik bilgilerle bütünleştirilse de, hala sosyal çalışma bir bilimsel disiplinden çok meslek olarak değerlendirilme eğilimindedir (Hatipoğlu, 2012, 22).

Özetle sosyal teori açısından sosyal çalışma bilimi kendi içinde genel olarak: 1.Temel sosyal bilimler ana bilim dalı, 2.Sosyal hizmet kuramı ve uygulaması ana bilim dalı, 3.İnsan ve toplum sorunları ana bilim dalı, 4.Sosyal hizmet politikaları ve uygulamaları ana bilim dalı, 5.Sosyal araştırma ve geliştirme ana bilim dalı olmak üzere beş ana bilim dalında odaklaşan, bilgi üreten ve eğitim gerçekleştiren bir niteliğe sahiptir (Cılga, 2004, 64). Sosyal bilimler içindeki yerini bu nitelikler belirler. Sosyal çalışma bilgisinin disiplinlerarası yaklaşımla geliştirilmesi, sosyal bilimlere ilişkin bilgilerin meslek yönünden işlevselleştirilmesi ana tutum olmalıdır. Sosyal bilimlere ilişkin bilgilerin sosyal çalışma disiplini içinde bütünleştirilmesi ve mesleki bilgilerle sağlanması elbette ki önemli bir çalışma alanı olmalıdır (Cılga, 1988, 1-14).

Kısaca sosyal çalışma ve sosyal teori arasındaki ilişki şöylece özetlenebilir: Sosyal teori ve sosyal çalışma arasındaki güçlü bağ, sosyal çalışmanın sosyal sorunlara dair kategorik düşünme ve müdahale anlayışını gözden geçirmesine ve (psiko)sosyal sorunların ardındaki toplumsal, kültürel, iktisadi, politik ve ideolojik yapısal faktörleri doğru bir biçimde analiz edebilmesine yardımcı olacaktır. Bu bağ, sosyal çalışmayı salt uygulama teorisi çerçevelerinden kurtarıp teorize edecek ve birkaç yaklaşım ve/veya modelin esaretinden kurtararak teknik bir iş olmaktan çıkararak bir disiplin olmasına hizmet edecektir. Ayrıca sosyal değişim ve sosyal adaleti hayata geçirmede sosyal çalışma uygulamasını bir tür praxis imkânına dönüştürecektir. Sosyal çalışma uygulama deneyimi ile de sosyal teoriye katkı sunacak, sosyal bilimlerin hayata temas ettiği yer olarak ontolojik bir anlam kazanacaktır (Akbaş, 2014, 32). Sonuç olarak sosyal çalışma, 1880'lü yılların sonlarında, bir hayırseverlik anlayışı olarak tarihe çıkışından bu yana, sosyal bilimlerin tarihsel gelişim süreciyle iç içe geçmiş bir yol izlemiştir (Hatipoğlu, 2012, 1). Günümüzde ise disiplinlerarası çalışmaların yapıldığı bir konuma gelmiştir. Bu nedenle sosyal çalışmayı var eden toplumsal bağlamın, entelektüel köklerin, toplumsal dönüşümlerin eleştirel rasyonel analizi üzerinde titizlikle durulmalıdır.

Davranış Bilimleri ve Sosyal Çalışma

Sosyal çalışmanın bilgi çerçevesi kapsamında; bireyler, bireyler arasındaki etkileşimler ve işlevsellik kazandıkları sosyal durumlar hakkında geçerli, temel bilgiler yer almaktadır. Bu durum, insanlar hakkında bilişsel, duygusal, davranışsal ve gelişimsel bakış açıları ile ilgili bilgileri, insani durumlar arasındaki farklılıkları ve bu farklılığın işleyişi ve insani gelişimi üzerindeki etkilerini, toplumsal örgütlenmeleri, çağdaş toplumun parçası olarak kurumlar, insanın işlevselliğini etkileyen sosyal sorunlar, birebir ilişkiler, aile ilişkileri, küçük gruplar arasındaki ilişkiler ve 'kişilerarası etkileşimin derinlemesine anlaşılmasını' da özellikle kapsamaktadır (Yolcuoğlu, 2012, 208). Bu çerçevede sosyal hizmet uygulaması, teorik dayanaklarını insan bilimleri üzerinde inşa etmektedir. Sosyal çalışma toplumun bütününe yöneldiği için insan bilimlerinin tümüyle ilişki içindedir. Bunlar içinde davranış bilimleri İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan bir kavram. İnsan davranışlarını inceleyen disiplinlere, bilim dallarına verilen ortak ad. Kimi bilimcilere göre toplumbilim, ruhbilim, sosyal ruhbilim ve insanbilim davranış bilimlerini oluşturuyor. Sosyal çalışma bir meslektir ve mesleksel bir disiplindir. Diğer disiplinlerden yararlanan mes-

leksel bir uygulama biçimidir sosyal çalışma. Sosyal çalışma, bireyle ilgilidir, aileyle ilgilidir, gurupla ilgilidir, toplulukla ve toplumla ilgilidir. Neden? Çünkü, bireyin sorunlarını, grup içinde bireyin ya da doğrudan grup sorunlarını, topluluk sorunlarını ve toplum sorunlarını kendisine iş edinir. Sosyal çalışma, bireyi, grubu, topluluğu ve toplumu incelemeyi kendisine iş edinmez, onların sorunlarını çözmeyi kendisine iş edinir. Bu ayrım önemlidir ve sosyal çalışmanın davranış bilimleri olan toplumbilim, ruhbilim, sosyal psikoloji ve ekinbilimden farklı kişiliği burada belirir. Bu dört davranış bilimi bireyi, grubu, topluluğu ve toplumu sadece inceler. Sosyal çalışma, bireyin, gurubun, topluluğun ve toplumun sorunlarını çözmekle ilgilidir. Bu nedenle ve bunun için sosyal çalışma bu dört bilimsel disiplinden olabildiğince yararlanır (Tomanbay, 2007, 123-125). Eklersek belirli bir sorun alanında geçerli tüm yöntem ve tekniklerden haberli olma yönüne gidilmesi öğrenme kaynakları bakımından dışarıya bağımlılık yerine daha çok toplum içinde zaten var olan diğer disiplin ve uygulamalarla işbirliğini getirecektir. (Varsayalım bir suçluluk konusunda ekonomist, sosyolog, hukukçu, psikolog, psikiyatrist vb.nin danışma hizmetlerinden yararlanabilmek gibi.) Daha çok kaynaktan yararlanabilmek ise daha çabuk geçerli bilgileri kazanmayı, dolayısıyla mesleki alanda daha güçlü liderliği ve giderek programların daha etkin bir hal almasını mümkün kılabilir (Besin, 1970). Bu nedenle insan bilimleri bir bütündür. Bunlardan yalnız biri insan ya da toplum gerçeğini tümüyle açıklayamaz; iki ya da daha fazla insan bilimi sınırında yapılan bilimlerarası çalışmalar en verimli olanlarıdır (Ergun, 1982, 45).

Sosyal çalışma eğitimi açısından tüm dünyada sosyal çalışma uygulayacak elemanların belirli bir eğitime tabi tutularak insan davranış ve gelişimi, sosyal ve ekonomik çevre, sosyal hizmetler sistemi, normal gelişmeye katkıda bulunan faktörler, sosyal ve bireysel anormallikler ve bunların belirtileri (semptomları) hakkında bilgiye sahip olması gerekir. Bunların yanı sıra sosyal çalışma yöntemleri ile görüşme (mülakat), teşhis, kendini disipline etmek gibi mesleğin özel tekniklerine ilişkin bilgiye, sosyal kaynakları bilinçli olarak kullanma yeteneğine, sosyal refah politikasının oluşmasında plân ve programların düzenlenmesinde mesleki uygulamalardan yararlanacak kapasiteye sahip olmalıdır. Ayrıca davranış bilimleri ve sosyal bilimlerde birbiriyle etkileşimde olan alanlar için bir genel teori kavramının aranmasının, sosyal çalışmaya daha geniş bir bilimsel temel oluşturacağı unutulmamalıdır (Kut, 1988, 26: 1991, 205-208).

> Gordon Hamilton sosyal çalışmayla ilgili olarak şöyle bir tanımlama yapar: "Sosyal çalışma tedavi ve eğitim mesleklerinin arasında bulunup her ikisinin de anlayışını üzerinde toplar. İnsan ihtiyaçlarına göre hem sosyal tedavide bulunur hem psikolojik eğitim verir."

Sosyal çalışma mesleği için en uygun bilimsel tutum, disiplinlerarası yaklaşımdır. Disiplinlerarası yaklaşım, sosyal bilimlerdeki metodolojik gelişmelerin öne çıkardığı bir tutumdur. Sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen araştırmalarda ve geliştirilen kuramsal modellerde insan ve toplum tüm yönleriyle incelenmekte, insanı ve toplumu sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel bir obje olarak görüp, tüm disiplinlere dayalı kavramlaştırmalar yoluyla irdelemek gerçekçi ve geçerli bilgilere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Disiplinlerarası yaklaşımın sosyal bilimler alanında kazandığı önem sosyal çalışma açısından da geçerlidir. Sosyal çalışmanın bilgisinin üretilmesinde ve sosyal hizmet araştırmalarının gerçekleştirilmesinde disiplinlerarası yaklaşımla çalışmak mesleğin geçerli ve gerçekçi bilgi ve eğitim standardına ulaşmasına olanak sağlamaktadır. Yüzyılımız, sosyal bilim dallarının bir kimlik altında toplanmasının uğraşlarını veren bir yüzyıldır. Sosyal bilimler bu nedenle tartışmaya açılmaktadır. Çıkan sonuç sosyal çalışmaya da yansımaktadır. Bir disiplin ve meslek olarak sosyal çalışmanın sistematik bilgi temelinin olması gereği ortadadır. Fakat toplumsal bilimler alanında olduğu gibi sosyal çalışma alanında da genel geçerliliği olan bir bilgi henüz üretilmemiştir. Sosyal çalışmanın tarihsel gelişimi, evrensel geçerliliği olan bilgilerden çok toplumsal geçerliliği olan bilgiler alanını sergilemektedir. Bilginin evrensel ve toplumsal geçerliliği sorunu, toplumsal bilimler alanında ortaya çıkan temel sorunlardır (Cılga, 2004, 48-88).



Yaşamla İlişkilendir

Sosyal Hizmetlerde Ara Meslek Elemanlarının Gerekliliği

Türkiye'de sosyal hizmetlerin sunumunda ve yönetiminde yaşanan yasal, ekonomik sorunların yanında sosyal hizmet uygulamalarında uzman yetersizliğiyle birlikte sosyal yardımcı olarak nitelendirilebilecek konumda olan sosyal danışmanlara da gereksinim duyulmaktadır. Uzun yıllar Türkiye'de sosyal hizmetlerin örgütlenmesinde, yönetiminde, sunumunda sosyal hizmet konularına ilgisiz, duyarsız ve alanla ilgili gerekli bilgi ve donanıma sahip olmayan elemanların kullanıldığını görmekteyiz. 1961 yılında o zamanki adıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak açılan Sosyal Hizmetler Akademisi ne yazık ki alandaki sosyal çalışmacı gereksinimini yeterince karşılayamadığı gibi yine alanda sosyal çalışma ara elemanı sıkıntısını çözmek için de eğitim anlamında değişiklikler yapamamıştır. Ancak toplumsal değişmenin getirdiği sosyal sorunların varlığı sosyal meslek elemanlarına duyulan gereksinimi artırınca son yıllarda sosyal hizmet okullarının sayısı artmış ise de eleman açığı hâlâ giderilememiştir. Günümüze gelindiğinde ön lisans düzeyinde yaşlı programları gibi eğitim süreçlerinin planlanmasına ek olarak ön lisans sosyal hizmet programlarının da eğitim vermeye başladığını görüyoruz. Kuşkusuz sosyal refah ile ilgili sorunların yoğunlaştığı bir 21. yüzyılda sosyal hizmet alanında uygulama yapan sosyal çalışmacılar başta olmak üzere birçok sosyal meslek elemanının işini kolaylaştıracak, hizmet bütünlüğünü sağlayacak, takım çalışmasının önemini hatırda tutacak ara elemanlarının varlığı ve istihdamı gelişen Türkiye'nin sosyal sorunlarıyla bilimsel yollarla mücadelesine büyük katkılar sağlayacaktır. Ayrıca hizmetlerin verilmesini rahatlatacak, geliştirecek ve yaygınlaştıracaktır. Sonuç olarak diyebiliriz ki, sosyal hizmet eğitimi Batı ülkelerinde lise ve önlisans düzeyine kadar inmiş durumdadır. Burada amaç sosyal çalışma mesleğine gönül vermiş kişileri üniversite programlarına başarıyla entegre etmektir. Türkiye'de de önlisans düzeyinde meslek elemanı yetiştirme süreci kısa bir tarihe aittir. Bu nedenle hem eğitim, hem uygulamanın standartları hem de istihdam koşullarının oluşturulmasına gerek vardır. Mesleki eğitim verilirken ise önlisans sosyal hizmet programlarından mezunların sosyal hizmet alanlarında çalışırken; mesleki sınırlar, meslek odağı ve mesleki kavramları bilmeleri uygulamada yol gösterici olacaktır.

Öğrenme Çıktısı

3 Ara meslek elemanı olarak sosyal yardımcı/sosyal hizmet ve danışmanlık programı mezunlarını tanımlayabilme

Araştır 3

Sosyal hizmet ve sosyal çalışma arasındaki temel kavramsal farkı mesleğin Batıda ve Türkiye'deki gelişimini düşünerek açıklayınız? Sosyal hizmetlerde ara elemanlar olarak kabul edilen ön lisans sosyal hizmet programlarından mezun olanlarla ilgili belirtilen rol ve sorumluluklar nelerdir?

İlişkilendir

Sosyal hizmetlerde ara elemanlar üzerine daha geniş bir değerlenmede bulunmak isterseniz şu kaynaklara göz atabilirsiniz:

Tomanbay, İ. (2012). Sosyal Hizmetlerde Açıköğretim ve Ara Elemanlar. SABEV Yay., Ankara.

Şeker, A. (2013). Toplumu Düşünmek. SABEV Yay., Ankara.

Anlat/Paylaş

Sosyal hizmet alanlarında sosyal yardımcıların/sosyal hizmet ve sosyal danışmanlık programı mezunlarının önemini düşünün. Bu ara elemanlara neden gereksinim duyulduğunu değerlendiriniz.

SOSYAL ÇALIŞMA/SOSYAL HİZMET MESLEĞİNDE ÖNEMLİ KAVRAMLAR

Sosyal çalışma mesleği konu olarak insan ve toplum sorunlarıyla ilgilenirken sorunların çözüm mantığına uygun olarak çeşitli yöntemler ve teknikler kullanmaktadır. Sosyal çalışma uygulamalarına gereksinim duyan müracaatçılar (başvuru sahipleri) için kullanılan yöntemler ve teknikler sosyal çalışmanın meslek felsefesini, değerlerini, odağını, amacını, niteliklerini ve işlevlerini etkili hale getirmektedir. Diğer bütün sosyal mesleklerde olduğu gibi sosyal çalışmada da mesleğin uygulamasına yön veren önemli teknik kavramlar bulunmaktadır.

Sosyal Hizmet Müdahalesi

Sosyal hizmet müdahalesi, birey odaklı psikososyal hizmetlerden sosyal politika yapım süreçlerine katılıma, planlama ve geliştirmeye kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu; danışmanlık, klinik sosyal hizmet, grup çalışması, sosyal pedagojik çalışma, aile tedavisi ve terapisi gibi uygulamalarla birlikte insanların toplum içindeki kaynak ve hizmetlerden yararlanabilmesi için yapılacak çalışmaları içerir. Ayrıca müdahale, kuruluş yönetimi, toplum örgütlenmesi ve sosyal politika ile ekonomik gelişmeyi etkilemek üzere toplumsal ve politik eylemlerde bulunmayı gözetir. Sosyal hizmetin bu bütüncül yaklaşımı evrenseldir, ancak sosyal hizmet uygulamasının öncelikleri, kültürel, tarihsel ve sosyoekonomik koşullara bağlı olarak ülkeden ülkeye, dönemden döneme farklılaşmaktadır (IFSW 2000; Akt: Homer, 2015, 296). Sosyal çalışmanın teknik kavramları arasında yer alan müdahale (ınterventıon), süregelen bir soruna etkide bulunarak, ona yeni bir yön vermek ve düzeltmek için amaçlı, bilinçli, mesleki bir harekete geçiştir. Müdahale damgalama değil, sorunu çözme, ihtiyaca cevap verme olanağını sağlamalıdır. Müdahale hizmet götürme, tedavi, planlama hatta sosyal eylemi öngörebilir. Başarılı bir müdahale: a)Sorunun iyi anlaşılması, b)bu soruna en iyi çare olacak kaynakların ve yaklaşımların varlığı, c)iyi seçilmeleri ile mümkündür. Müdahale noktası dendiğinde ise, koşul ya da sorunun gelişiminde çalışmacının müracaatçı sistemi ve diğer ilgili sistemlerle durumu etkileyecek noktada doğrudan temasa geldiği zaman anlaşılır (Koşar, 1992, 19).

Mesleki müdahale (social interference) müracaatçının ya da ailesinin kendi sorun çözme yolları ile üstesinden gelemedikleri durumlarda yapılan mesleki çalışmayı ifade eder (Turan, 1988, 44). Bir başka açıdan mesleki müdahale, bir mesleğin yetki alanına giren sorunların mesleki etik ilkeleri doğrultusunda bilimsel kuram, mesleki bilgi ve beceri aracılığıyla çözümlenmesidir (Kut, 1988, 106). Mesleğin odağı ise (focus of profession) bir mesleğin en temel olan ve belirgin biçimde tanımlanan ilgi ve çalışmalarının merkezini oluşturan konulardır (Tomanbay, 1999, 175). Mesleki müdahale burada işlevsellik kazanır. Örneğin sosyal çalışma kuramlarından biri olan güçlendirme yaklaşımında mesleki müdahalenin seyri şu şekilde olmaktadır: sosyal olarak dışlanmış birey ya da gruplar çoğu kez dezavantajlı gruplar olarak tanımladığımız yoksullar, kadınlar, yaşlılar, işsizler, sosyal güvencesi olmayan kimseler, göçmen ya da mülteciler, korunmaya muhtaç risk altındaki çocuklar ve gençler, engelliler, bağımlılar ve eşcinsellerden oluşmaktadır. Toplumsal yaşamdan çeşitli nedenlerle dışlanmış sayılan tüm bu gruplarla çalışmada kuşkusuz sosyal hizmet karşımıza çıkmaktadır. Uygulamalı temel bir disiplin olan sosyal hizmet kendine özgü kuram ve yaklaşımları ile bu grupların sorunlarına çözüm ararken bu birey ve grupların toplum ve diğer sistemler ile ilişkilerini güçlendirmekte ve tüm birey, aile ve toplumun yaşam kalitesini artırmayı hedef almaktadır (Özkan, 2011, s, v). Buradaki mesleki müdahaleden amaçlanan, meslek felsefesinde yer alan adalet, onur ve değer kavramlarını hedef kitlenin yaşam niteliği düzeyinde geliştirmek için, hedef kitlenin yaşanan olumsuz gerçeklikle baş etmede yollarını açmaktır. Sorunların çözümünden amaçlanan yeni bir yapılandırma ve psikososyal inşadır. Bunun içinse müdahale noktası konusunda öngörü sahibi olmak gerekir. Sosyal hizmette "müdahale noktası" dendiğinde koşul ya da sorunun gelişiminde sosyal hizmet uzmanının/sosyal çalışmacının, müracaatçı sistemi ve diğer ilgili sistemlerle durumu etkileyecek noktada doğrudan temasa geldiği "zaman" anlaşılır. Kısaca ne zaman yapıyorsunuz? sorusuna alınan cevaptır. Bu önemli ve hassas bir konudur. Müdahale zamanı iyi ayarlanmalıdır. Bunu her zaman tam olarak ayarlayabilmek ise oldukça zordur. Müdahale edebilmek için uygun kaynağın yani çözüm getirecek kurumun varlığı önemlidir. Bir müdahale gerektiği takdirde ihtiyaç duyulan hizmeti, yardımı kimin verebileceği araştırılmalı ve bu hizmet sağlan-

malıdır. Yardıma muhtaç müracaatçı sistemi ile bu yardımı verebilecek kaynağın sorumlu ve sistemli bir biçimde bir araya getirilmesi meslek açısından bir "havale"dir (Koşar, 1992, 19-20).

Sosyal çalışmada mesleki müdahale, mesleğin bütün yöntemlerinde sorun odağına göre işlevsel olarak kullanılmaktadır. Örneğin sosyal çalışma uygulamasının temel işlevlerinden biri genellikle 'çevresi içinde birey' kavramı ile ifade edilen bireyleri çevreleri ile birlikte ele almaktır. Çevrenin ele alındığı kapsam, sosyal çalışmacının bir duruma yaklaşımından kaynaklanan teorik çerçeveye dayanmaktadır. Sosyal hizmet uygulamasında çevre sıklıkla minimal olarak sosyal hizmet uzmanının/sosyal çalışmacının bireyin sosyal durumunu değerlendirmesi ve sorular sormasıyla ele alınır ya da çevresel faktörlerin birey üzerindeki etkisidir ama birey üzerindeki müdahale hedeflenmeye devam edilir, diğer durumlarda sosyal hizmet uzmanı bireyin çevresinin tam değerlendirmesini tamamlar ve müdahalenin odağı olabilecek çevreyle ilgili çeşitli hedefleri göz önüne alır. Bu sonuncu yaklaşım için bireyleri ve onların etrafını saran çevrelerini ele almak sistem kuramı ya da ekolojik yaklaşım olarak bilinir (Teater, 2015, 25).

Bütün bu çalışmaların yanında sosyal hizmet uzmanları ayrıca, araştırma ve yazma becerileri, program geliştirme, fon oluşturma becerileri, etik ve yasal konuları nasıl ele alacağı bilgisini edinmeye de gereksinim duyar. Bir sosyal hizmet uzmanının gereksinim duyduğu temel beceri belki de müracaatçıya etkin bir şekilde danışmanlık verme yeteneğidir. Bunu yapmakta yeteneksiz olan bir kişi büyük olasılıkla sosyal hizmet alanında olmamalıdır/kesinlikle de doğrudan hizmet vermemelidir. İkinci önemli beceri, diğer gruplarla ve alandaki diğer profesyonellerle etkin bir şekilde iletişim kurma yeteneğidir. Bir sosyal hizmet uzmanının (a) müracaatçının ortak kişisel ve duygusal sorunlarına ve (b)gruplar, örgütler ve daha büyük topluluklar tarafından karşılaşılan ortak sosyal problemlere etkin bir şekilde müdahale etmesini olası kılacak çok çeşitli becerilere sahip olması gerekir (Zastrow, 2013, 6-7).

Sosyal İnceleme Raporu (SİR)

Sosyal inceleme raporu (social study report); olgunun, ilgili sosyal çalışmacı tarafından ekonomik, eğitsel, sosyal, ruhsal, kültürel, ailesel tüm boyutlarıyla incelenmesi sonunda toplanan bilgilerle oluşturulan rapordur. Bireyin dosyasına konur. Kimlik bilgilerinin yanı sıra, olguya nasıl ulaşıldığı, kim tarafından getirildiği, ilgili kişiler, geliş/getiriliş nedeni, sosyoekonomik, sosyopsikolojik durumu bu raporda yer alır. Günümüzde yasası kalkmış olmakla birlikte temel kavramları kullanılan eski 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile ilgili yasada da belirtilmiştir ki, sosyal inceleme raporlarında, muhtaç durumdaki kişilerin geçmişteki yardım talepleri, evvelce yapılan yardımlar, durumundaki değişmeler, halihazırdaki özellikleri, kişisel ve ailevi bilgiler yanında sosyal ve ekonomik koşullar, yerel olanaklar, oturulan yer ve konut durumu ile varılan kanı ve gereksinim içindeki kişilerin ne tür bir yardımdan veya hizmetten faydalandırılmasının uygun olacağı, yardımın miktarı, süresi ve şekli ile ilgili konular da açıkça belirtilir (Tomanbay, 1999, 246). Sosyal incelemeyi yapan meslek elemanı müracaatçının (başvuru sahibinin) yaşadığı toplumun sosyo-ekonomik gerçekliği konusunda da yeterli bilgiye sahip olmak zorundadır. Çünkü toplumsal yapı müracaatçı üzerinde çeşitli yönleriyle strese neden olabilmekte ve baskın özellikler sergileyebilmektedir.

> Sosyal inceleme raporu, sosyal çalışma meslek elemanının çalıştığı olguyla ilgili hazırlamış olduğu mesleki rapordur. Bu raporda genel hatlarıyla olguya ait ekonomik, eğitsel, sosyal, psikolojik, kültürel, ailesel bilgiler yer alır.

Farklı kuruluşlarda çalışan sosyal çalışmacılar tarafından kullanılan sosyal inceleme raporları kuruluşların hizmet politikasına göre değişmektedir. Adliyelerde ya da tıbbi sosyal çalışma alanında değişebilmektedir. Örneğin çocuk suçluluğu alanında sosyal inceleme raporu; yasaya aykırı hareket eden çocuğun özgeçmişini içinde yaşadığı koşulları, suçuna ilişkin bilgileri ve geleceğini ilgilendiren önerileri kapsayan bir belge, olarak kabul görmektedir. Bu anlamda sosyal inceleme raporu adalet süreci ve sistemi içinde, çocuğun kendini ifade edebileceği nadir fırsatlardan biridir. Sosyal inceleme raporu çocukla ilgili eylem planı için bir hareket noktasıdır ve çocuk adaletinin tüm alt sistemlerinde, örneğin, tutukevi, eğitimevi, denetimli serbestlik ve tedbir-

leri uygulayan kuruluşlarda da etkili olabilecek bir sosyolegal belgedir. Ancak sosyal inceleme raporu (SİR), Türkiye Çocuk Adalet Sistemi'nde henüz kurumsallaşmış olup, bu durumun çocuğun yüksek yararına, haklarına aykırı olduğu ve adil yargılanmasına gölge düşürdüğü sıklıkla dile getirilmektedir (Uluğtekin, 2001, 300-307: 2016, 212)

Günümüzde sosyal inceleme raporu, sosyal çalışmanın mesleki çerçevesinden çıkarılıp diğer sosyal mesleklerin de rahatça kullanabileceği bir konuma taşınmıştır. Kuşkusuz sosyal hizmet alanında farklı sosyal mesleklerin uygulamada yer almaları, mesleki sınırların içice geçmesi, alanlarla ilgili sosyal mevzuatın mesleki roller ve görevler anlamında yeterince belirleyici olmaması ve mesleki duyarsızlık örnekleri gibi faktörler bu durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Raporlaşma ve Vaka Yönetimi

Raporlaşma ve vaka yönetimi konusu sosyal çalışma mesleğinin önemli tekniklerindendir. Sosyal hizmet kuruluşları arasında müracaatçı sistemlerine ilişkin verilerin paylaşılması özelikle yoksullukla mücadelede hizmetin etkililiği açısından raporlaşma konusunu gündeme getirmiştir. Raporlaşma müracaatçılara sunulan hizmetlerin istismarını da önler. Diyebiliriz ki, kurumların birbirlerine politikalarını, çalışmalarını, istatistiklerini belirli aralıklarla bildirmeleri olarak tanımlanan raporlaşma (reporting), kurumlar arasında bir eşgüdüm sağlama ve planlama açısından büyük önem taşır. Böyle bir haberleşme ile sosyal refah hizmetleri ağındaki boşluk, güçlük ve tekrarlar daha iyi görülür; birlikte çözüm bulma yolu açılır. Özellikle aynı sorun kategorisine yönelik kurumlar arasında raporlaşma şarttır (Koşar, 1992. 21).

Vaka yönetimi ise çeşitli meslekler tarafından kullanılan bir kavramdır. Bununla birlikte, sosyal hizmette vaka yönetimi çeşitli özellikleri itibari ile diğerlerinden ayrılır. Öncelikle sosyal hizmette vaka yönetimi, hem bireyin psikososyal durumu hem de vaka yönetiminin gerçekleştirildiği sosyal sisteme yönelen bir anlayışa sahiptir. Sosyal hizmette vaka yönetimi kavramı, doğası gereği mikro ve makro odaklıdır, müdahale hem müracaatçı hem de sistem düzeyinde gerçekleştirilir. Bir başka deyişle, sosyal hizmet uzmanı vaka yönetimi sürecinde, müracaatçının ihtiyacı olan hizmetler, kaynaklar ve olanaklar sağlayan sistemler ile müracaatçı arasında bağlantılar kurarken, terapotik ilişkiler de geliştirmek ihtiyacındadır (Şahin ve Duman, 2014, 84). Terapotik ilişkilerse yeterli bir mesleki ilişki kurulmasıyla ancak mümkün olabilmektedir. İyi kurulmuş bir mesleki ilişki ve sorun çözümüne odaklı görüşme beceri ve tekniklerini başarıyla kullanmak vaka yönetiminin amaçlarını gerçekleştirmesine olanak sağlar. Günümüzde kurum bakımından toplum temelli bakıma yöneliş vaka yönetiminin önemini daha bir artırmıştır. Kendi koşullarıyla mücadele ederken güçlendirilen başvuru sahipleri, rasyonel bir vaka yönetimiyle toplum kaynaklarını kullanmakta bilgi sahibi olmanın yanında sorunları konusunda farkındalık geliştirmekte ve çözüm sürecine sahiplenebilmektedirler. Demokratik katılım mikro düzey de böylece işleyebilmektedir. Sosyal çalışmanın burada beliren işlevleri başvuru sahipleri üzerindeki doğru bir mesleki ilişki kurarak, yönlendirici etkisinin yanı sıra toplumsal destek sistemlerinin etkililiğini ve verimliliğini artırmaya katkı vermektir.

Mülakat (Görüşme) ve Mesleki İlişki

Sosyal çalışmacı-başvuran ilişkisi, sosyal çalışma müdahalesinin etkili olmasında önemli bir faktördür. Bu sosyal çalışmanın ihmal edilemez bir yönüdür. Yetkin bir sosyal çalışmacı olabilmek için birçok sosyal çalışma kuram ve yönteminin bilgi ve kavrayışına sahip olmak, bu bilgileri çeşitli müracaatçı ve sosyal çalışma ortamlarına uygulayabilmek ve sosyal çalışmacı-müracaatçı ilişkisinin öneminin farkında olmak gerekmektedir (Teater, 2015, 16).

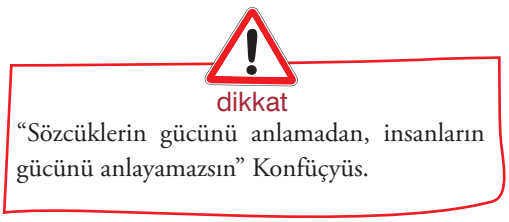
Müdahale içerecek bir ilişkide mülakat tekniğini kullanabilme becerisi önemlidir. Erkan (1997)'a göre, görüşme (mülakat), sosyal çalışma mesleğinde geniş ölçüde kullanılan bir araçtır. Sosyal hizmet uzmanı, çalışmaları sırasında zamanının önemli bir kısmını mülakata ayırır. Mülakat sosyal hizmet mesleğinin temeli olup, insanlara yardımcı olmakta büyük önem taşır. Mülakat yapabilmek bilgi ve deneyimle yapılandırılmış bir beceri işidir. Şöyle de denebilir: Bu beceriler müracaatçılarla kurulan ilişkiyi, görüşmeyi, problem çözmeyi ve onları diğer kurumlara yönlendirmeyi kapsar (Zastrow, 2013, 6). Mesleki ilişki, mülakat-görüşme yoluyla kurulur. Sosyal hizmet uzmanı ile başvuran arasında yer alan ilişki kendine özgüdür ve mesleki ilişki olarak adlandırılır. Mesleki ilişki kurulmasındaki temel amaç birey ve aileyi rahatsız eden problem durumun dü-

zelmesi, değişip iyileşmesi, sağlıklı bir noktaya gelmesidir (Turan, 1999, 32-33). Elbette sosyal çalışma meslek elemanlarının benimsemiş oldukları mesleki öngörü ve yaklaşımsal farklılıkların mesleki ilişkinin kurulmasına ve mesleki görüşmenin içeriğine etkide bulunduğunu anımsamak gerekir. Mesleki ilişkinin ve mesleki görüşmenin eleştirel rasyonellik açısından yapılandırılması mesleki müdahaleye kapı aralayan mesleki sürecin ve değerlendirmenin de önemli bileşenleri arasında yer almaktadır. Şüphesiz sosyal hizmet mesleğinin başlangıcından bu yana, mesleki uygulamalarda, insanlararası etkileşimin önemi üzerinde durulmuş ve ilişki kavramı, müracaatçının yararına, bilinçli bir şekilde kullanılmaya çalışılmıştır. Sosyal hizmet uygulamasında yer alan ilişkilerde, esas olarak insanların sosyal niteliklerinin bilinmesinin gereği vurgulanmaktadır. Ayrıca sosyal hizmet uzmanının bu ilişkide, kendisini bilinçli olarak nasıl kullanabileceğini bilmesinin önemine dikkat çekilmektedir (Tufan, 1993, 1).

Mesleki ilişkide mülakat/görüşme sosyal çalışma uygulamasının başarıya ulaşmasında ve hedef grubun sorunlarının çözümü için sağlıklı bir etkileşimin kurulmasında işlevsel olarak kullanılmaktadır. Hedef gurup bu noktada farklı gereksinim gruplarından oluşmaktadır. Çocuk, genç, yaşlı, hasta, yoksul, mülteci, engelli, tutuklu, işsiz, alkolik, genel kadın gibi geniş bir yelpazeyi oluşturan müracaatçıların bulundukları düzeye uygun mülakat tekniklerinin kullanılması gerekmektedir. Kuşkusuz yaşlı bir bireye sorulan soruların niteliği ile çocuklarla yapılan görüşmelerin niteliği arasındaki ayrımı kavramış olmak gerekir. Birinde gözlem ve dinleme tekniği sık kullanılırken diğerinde derinlemesine sorular sormak sosyal çalışmacıyı beklenen sonuca götürebilmektedir. Bu nedenle unutulmamalıdır ki mülakat tekniği kullanılırken sosyal meslek elemanının bilgi ve beceri yetersizliği, odağı insan ve toplum olan sosyal çalışmanın doğasına aykırı bir durum oluşturacaktır. Meslek elemanının bilgi ve beceri edinmesi, deneyim kazanması ve mesleki rehberlik sürecinden yararlanması bu sorunun aşılması için önemsenmesi gereken konuların başında gelmektedir. Dahası meslekte uzmanlaşma ve alan bilgisi sosyal çalışma uygulamasının olumlu yönde gelişmesini sağlar. Yaşlılık refahı alanında çalışan bir sosyal çalışmacının mesleki konumunu bu açıdan örnekleyebiliriz: Yaşlıyla çalışmada uzmanlaşmak isteyen sosyal çalışmacı aşağıdaki beş hedefe yönelmelidir:

1. Yaşamın son yıllarında olan ailelerin bağımlılık ihtiyaçları üzerinde anlayış ve bilgi geliştirmek.
2. Sosyal destek sistemi oluşturan, resmi veya aileden, yakın çevreden olan bakıcılar ile çalışmada beceri geliştirmek ve onlarla sorumluluğu paylaşabilmek.
3. Müdahale yöntemleri üzerinde beceri kazanmak.
4. Yaşlılar için verilen hizmetler ve sosyal hizmet uygulamalarında değişme yaratmak için hizmet sunanların eğitim ve gelişimi yönünde etkide bulunmak.
5. Yaşlılara karşı ayırımcılıkla mücadele etmek (Froggatt, 1990; Akt: Koşar, 1996, 30).

Yaşlılık refahı alanında uzmanlaşmış bir sosyal çalışmacının yaşlılarla yapacağı mülakatın niteliği kuşkusuz bu alanda yeterli bilgi ve beceri edinmemiş bir sosyal çalışmacıdan daha nitelikli ve yaşlının yüksek yararına etki eden bir yönde olacaktır.



Sosyal hizmet alanlarındaki sosyal çalışma uygulamasında ilk mülakatlar müracaatçının kendine yardım ve kendine olan güvenini tahmin etmek yönünden yararlıdır. Kurumun politika, işlev, hizmet ve olanaklarının müracaatçının ihtiyaçlarına cevap vermediği anlaşılırsa, müracaatçı bir yazı ya da telefonla başka bire kuruma havale edilebilir. Öte yandan sosyal incelemede mülakat tekniği, süreçte kullanılan sonuç almayı kolaylaştırıcı araçlardan birisidir. Sosyal incelemede bilgi toplama mülakatlarının amacı, sosyal işlevsellik yönünden, birey, grup ve toplum hakkında bilgi toplamaktır. Bu mülakatlarda bireyin sosyal işlevleri ile ilgili olarak, yaşam öyküsü hakkında bilgi edinilmeye çalışılır. Bu bilgiler kişinin sorununu anlamak ve ona yardımcı olmak için gereklidir. Mülakatlarda her türlü bilgiyi toplamak yerine, ihtiyaç duyulan bilgiler toplanır. Toplanan bilgiler, hem objektif gerçekleri hem de sübjektif duygular ve tutumları içerir (Erkan, 1997, 6-21).

Sosyal çalışma uygulamasında müracaatçıların (başvuru sahiplerinin) sorunlarının çözümünde iç görü geliştirmeleri ve rol almaları beklenirken gereksinimlerine uygun hizmet modellerini planlamak ve harekete geçirmek yapılan mülakatların başarısına bağlıdır. Kısaca hem bilim ve hem de bir sanat olarak kabul edilen sosyal çalışmanın, bireylerin sosyal ve duygusal bakımlardan sosyal hayata uymalarına ve aynı zamanda bireylerin daha fazla sosyal ve bireysel başarı gösterip bağımsız birer insan olmalarına yardım etme (Friedlander, 1966, 9) niteliği, onun mesleki ve iyileştirici ilişki geliştirebilmesiyle ancak sağlanabilir.

Öğrenme Çıktısı

4 Sosyal hizmet müdahalesi, sosyal inceleme raporu, raporlaşma, görüşme ve mesleki ilişki konularını tanımlayabilme

Araştır 4	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Sosyal inceleme raporu sosyal çalışma uygulamasında neden çok önemlidir?	Farklı sosyal hizmet alanlarında kullanılan sosyal inceleme raporlarıyla başvuru sahibine götürülecek sosyal hizmetler arasındaki bağı yorumlayınız.	Sosyal çalışma mesleğinde kullanılan önemli mesleki süreçleri ve kavramları ayrıntısıyla düşünün.

1 Bilim ve uygulamalı bir meslek dalı olarak sosyal çalışmayı tanımlayabilme

Bilim ve Meslek Dalı Olarak Sosyal Çalışma

Sosyal çalışma mesleği, insana yardım düşüncesinin gönüllülük hizmetleri içinde değişimi, gelişimi ve yetkinleşmesiyle birlikte bilimsellik kazanmıştır. Sanayileşme süreciyle birlikte kendi yöntem ve tekniklerini oluştururken sosyal bilimler ve davranış bilimlerinin olanaklarından yararlanarak işlevselleşen sosyal çalışma mesleği bu niteliğiyle başlangıcında sosyal refah kavramı içinde tanımlanmıştır. Mesleğin sınırları ve odağı belirginleştikçe kendi özgünlüğünde tanımlanıp meslekler literatüründeki yerini almıştır. Bilim olarak sosyal çalışmanın temel niteliği uygulamaya dönük olması ve bireyi çevresi içinde bir bütün olarak ele almasıdır.

2 Sosyal Çalışmanın temel niteliklerini açıklayabilme

Sosyal Çalışmanın Temel Nitelikleri

Sosyal çalışma insan ve toplum sorunları alanında sosyal sorunların çözümü için uygulama yapan, demokratik toplumu amaçlayan, insan hak ve özgürlüklerine duyarlı bir felsefeye sahip meslek olarak kabul edilmektedir. Sosyal çalışmacı/sosyal hizmet uzmanı genel olarak davranış bilimleri ve sosyal çalışma yöntemleri üzerine eğitim almış, etik birey olma özelliklerine sahip diplomalı meslek elemanıdır. Sosyal çalışmacı sosyal çalışma felsefesine uygun davranma yeteneğine ve becerisine sahip olmakla birlikte gelişmeyi içselleştirmiş olumlu bir kişilik bütünlüğüne sahiptir.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

3 Ara meslek elemanı olarak sosyal yardımcı/sosyal hizmet ve danışmanlık programı mezunlarını tanımlayabilme

Sosyal Hizmet Alanlarında Ara Meslek Elemanı: Sosyal Yardımcılar/Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Programı Mezunları

Ara meslek elemanları olan sosyal yardımcılar çoğunluk sosyal refah alanında uygulama yapan sosyal çalışmacıların yardımcıları pozisyonundadırlar. Bir ön lisans sosyal hizmet/sosyal hizmet ve danışmanlık programından mezun olan ara elemanlara günümüzün değişen toplumlarında büyük bir gereksinim duyulmaktadır. Hem sosyal hizmet alanlarının çokluğu ve sosyal sorunların yoğunluğu hem de sosyal hizmet sunan kuruluşlardaki nitelikli işgücünün azlığı yetişmiş ara elamanlarının varlığını zorunlu kılmıştır

4 Sosyal hizmet müdahalesi, sosyal inceleme raporu, raporlaşma, görüşme ve mesleki ilişki konularını tanımlayabilme

Sosyal Çalışma Mesleğinde Önemli Süreçler ve Kavramlar

Sosyal çalışma mesleğinin önemli süreçlerinden ve kavramlarından olan mesleki müdahale, belirli bir sorun alanıyla ilgili olarak sorunu çözmeye yönelik meslek elemanları tarafından yapılan müdahaleyi anlatırken, sosyal inceleme raporu müdahalenin gerektirdiği sürecin anlatıldığı raporu tanımlamaktadır. Sosyal incelemede müracaatçının yeterli ve gerekli bilgiyi verecek şekilde incelenmesi ve bunun üzerinden mesleki değerlendirilmesi yapılmaktadır. Sosyal incelemede başvuru sahibi için gerekli hizmet modeli de ayrıca belirtilebilmektedir. Sosyal hizmet kuruluşlarında başvuranlarla ilgili verilerin paylaşımına raporlaşma denir. Sosyal çalışma uygulamalarında kullanılan önemli bir mesleki teknik de görüşmedir. Meslek görüşme başvuru sahibinin sorunlarını çözmeye odaklanır, mesleğin etik ilke ve değerlerine göre yapılandırılır.

1 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışma mesleğinin tanımının içeriğinde geçen özellikler arasında **yer almaz?**

A. Sosyal sorun
B. Sosyal refah
C. Sosyal uyum
D. Sosyal işlevsellik
E. Özel idare

2 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışma biliminin ilgi alanları arasında **değildir?**

A. Toplumsal değişme ve gelişme
B. Marjinal fayda
C. Bireyin sosyal işlevselliği
D. Sosyal refah
E. Sosyal sorun

3 Aşağıdakilerden hangisi bir etkinliğin meslek olarak kabul edilmesi için gerekli **değildir?**

A. Toplum
B. Mesleki amaç
C. Mesleki hizmet
D. Meslek elemanı
E. Enflasyon

4 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışmayı kısaca tanımlamaktadır?

A. Mimari yapıyla ilgilenir
B. Edebi metinleri inceler
C. Birey ve toplum sorunlarıyla ilgilenir
D. Toplumsal cinsiyet kuramlarını inceler
E. Antropolojik bulguları inceler

5 Sosyal çalışmacı/sosyal hizmet uzmanı kime denir?

A. Sosyal çalışma mesleğini yürüten diplomalı meslek elemanına
B. Fizyoterapiste
C. Jeologa
D. Özel eğitimciye
E. Halkla ilişkiler üzerine diploma almış meslek elemanına

6 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışma uygulaması yapan meslek elemanlarında bulunması gereken bir nitelik **değildir?**

A. Değişen ve gelişen bir insan
B. İyi bir gözlemleyici ve dinleyici
C. Olgun bir insan
D. Olayları ön yargılı olarak değerlendiren insan
E. Değişmeye ve yeniliklere açık rasyonel bir insan

7 Sosyal yardımcı ile sosyal hizmet/sosyal hizmet ve danışmanlık programı mezunundan ne anlaşılmaktadır?

A. Yaşlı bakım elemanı
B. Terapist
C. Toplum gönüllüsü
D. Engelli bakım elemanı
E. Branşına uygun önlisans eğitimi almış sosyal hizmet alanlarında çalışan ara meslek elemanı

8 Sosyal hizmetler ve sosyal çalışma ayrımının temel nedeni nedir?

A. İkisi de iki farklı anlam taşır
B. Hizmet yaptıkları hedef gurupları farklıdır
C. İkisi de aynı anlama gelir
D. Sosyal hizmet alanlarında yalnızca sosyal çalışmacılar iş yapar
E. Eğitim aldıkları kurum aynıdır

9 Aşağıdakilerden hangisi sosyal bilimler ve sosyal çalışma ilişkisini göstermektedir?

A. Ekolojik teori
B. Evde bakım
C. Disiplinlerarası bir yaklaşım
D. Aile danışmanlığı
E. Kurumu bakımı

10 Aşağıdakilerden hangisi sosyal incelemeyi tanımlamaktadır?

A. Şehir ve bölge planlamasında kullanılan bir teknik
B. Mesleki ilişki tekniği
C. Topluluk örgütlenmesinin diğer adı
D. Çalışılan olgu ile ilgili olarak toplanan bilgi
E. Görüşme tekniği

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. E	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma Mesleği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. B	Yanıtınız yanlış ise "Bilim Olarak Sosyal Çalışmanın Niteliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. E	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma Mesleği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. C	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma Mesleği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. A	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışmacı/Sosyal Hizmet Uzmanı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. D	Yanıtınız yanlış ise "Bir Sosyal Çalışmacıda Olması Gereken Nitelikler Nelerdir?" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. E	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmet Alanlarında Ara Meslek Elemanı Olarak Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Mezunları/Sosyal Yardımcı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. A	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma/Sosyal Hizmet Ayırımı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. C	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma/Sosyal Teori-Sosyal Bilimler İlişkisi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. D	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal İnceleme Raporu" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

1 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Sosyal çalışma/sosyal hizmet meslek odağında insan ve toplum yeraldığı için yapılan tanımlamalar da birey ve toplum ağırlıklı olmaktadır. Sosyal çalışma insan ve toplum sorunlarına değişme ve gelişme perpektifinde çözümler üretir. Sosyal çalışmanın sorun çözerken kullandığı yöntemler, teknikler ve kavramsal yapısı ona zamanla bilim dalı ve meslek olma özelliği kazandırmıştır.

Araştır 2

Sosyal çalışmanın meslek olma niteliklerindeki ölçütlerin başında mesleğin temel nitelikleri olarak sıralayacağımız toplum, hedef kitle, belirli standartlarla eğitim almış meslek elemanı, üretilen hizmet, toplumsal yarar ve mesleki onur gibi ortak kavramlar gelir.

Araştır 3

Sosyal hizmetler ve sosyal çalışma arasındaki fark ülkemizde çeviri konusunda yaşanan sıkıntılardan kaynaklanmıştır. Mesleğin adı İngilizceden Türkçeye çevrilirken meslek ismi ve hizmet alanı karıştırılmıştır. Ne var ki meslek uygulayıcılarının büyük bir kısmı kendilerine sosyal hizmet uzmanı demektedirler. Ancak kadro karşılıkları olarak sosyal çalışmacı kullanılmaktadır. Meslek adı olarak doğru kullanım sosyal çalışmadır.

Ülkemizde önemi giderek artan sosyal yardımcılar ya da sosyal hizmet/sosyal hizmet ve danışmanlık program mezunları sosyal hizmet alanlarında yardımcı eleman olarak görev alırlar. Büro hizmetlerinin nitelikli sunulmasından, ilk başvuruları almaya, meslekle ilgili dosyalama sisteminden arşivlemeye yardıma kadar birçok rolleri ve işlevleri vardır.

1 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 4

Mesleki değer ve ilkeler gözetilerek hazırlanmış bir sosyal inceleme raporu başvuru sahibinin gerçek ihtiyaçlarına yöneleceği için mesleki uygulamanın niteliğini de artırır. Başvuru sahibinin sorunlarını etkili bir şekilde çözmek için gerekli saptamalara kolaylık sağlar.

Kaynakça

Acar, H., G. Çamur Duyan. (2003). "Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi". **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C. 14, S. 1, s.1-19.

Acar, H., G. Çamur Duyan. (2009). "Sema Kut ile Söyleşi". **Sosyal Hizmet Dergisi,** SHUDGM Yayını, s. 8-9.

Akbaş, E. (2014). **Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler.** Ankara: SABEV.

Arslan, M. (2005). **İş ve Meslek Ahlakı.** 2 Basım. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Başpınar, Ö.N., Çakıroğlu, D. (2011). **Meslek Etiği**. Ankara: Nobel.

Besin, E. (1970). **Sosyal Hizmet Mesleği ve Eğitimi.** HÜ. Sosyal Çalışma Bölümü, Ankara: Teksir.

Cılga, İ. (1988). "Türkiye'de Sosyal Çalışma Bilgi Kuramına Yaklaşım Sorunları". **HÜ. SHYO Dergisi.** Cilt 6 Sayı 1-2-3, s. 1-14.

Cılga, İ. (2004). **Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet**. Ankara: HÜ. SHYO.

Cüceloğlu, D. (1998). **İçimizdeki Biz.** İstanbul: Sistem.

Çalışma Raporu. (1968). **"**Sosyal Değişme Açısından Gençlik Sorunları ve Sosyal Hizmetler". **III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı**. 11-14 Aralık 1968. Ankara: SSYB SHGM, s. 203-236.

Çalışma Raporu. (1968). "Sosyal Hizmetler Politikası". **III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı**. 11-14 Aralık 1968. Ankara: SSYB SHGM, s. 355-383.

Çalışma Raporu. (1995). "Çocuk ve Sosyal Hizmetler". **4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı**. Ankara: s. 61-119.

Çağlar, T. (2012). "Türkiye'de Sosyal Hizmet Disiplini Üzerine Bir Değerlendirme." Cılga, İ., Hatipoğlu, B. (Drl) **Sosyal Bilimler ve Sosyal Hizmet Üzerine Düşünceler.** Ankara: SABEV, s. 31-56.

Dönümcü, Ş. (2004). **Yaşamla Bütünleşen Bir Mesleğin Öyküsü.** İçinde: Sema Kut ve Sosyal Hizmet. Ankara: SHUDGM.

Duverger, M. (1980). **Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş**. Çev. Ünsal Oskay. Ankara: Bilgi.

Duyan, V. (2010). **Sosyal Hizmet Mesleği: Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri.** Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.

Emiroğlu, V. (1986). "Kültür Ürünü Olarak Folklorun Sosyal Hizmet Uygulamasındaki Yeri", **HÜ SHYO Dergisi, C**ilt 4 Sayı 1, s. 1-17.

Ergun, D. (1982). **Sosyoloji ve Tarih**. İstanbul: Der.

Ergun, D. (1993). **100 soruda Sosyoloji El Kitabı.** Ankara: Gerçek.

Erkan, G. (1997). **Sosyal Hizmette Mülakat.** Ankara: Şafak.

Fer, M. (1962). "Açılış Konuşması", **II ıncı Milli Sosyal Hizmetler Konferansı 5-8 Mayıs 1962.** SSYB SHGM. Ankara: Akın. s. 1-18.

Friedlander, A. W. (1966). **Sosyal Refah Hizmetlerine Başlangıç**. Çev. Resan Taşçıoğlu. SSYB, SHGM, Ankara: Şenyuva.

Gulbenkian Komisyonu (2003). **Sosyal Bilimleri Açın**. Çev. Şirin Tekeli. İstanbul: Metis.

Hatipoğlu, B. (2012). "Sosyal Bilimlerin Potansiyeli ve Sosyal Hizmet Umudu". Drl. Cılga, İ., Hatipoğlu, B. **Sosyal Bilimler ve Sosyal Hizmet Üzerine Düşünceler.** Ankara: SABEV, s. 1-30.

Healy, M. L. (2008). **International Social Work.** Oxford Unıversıty Press.

Homer, N. (2015). "Müdahaleyi Anlamak", **Sosyal Hizmet/Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar.** Bölüm Çev. Aslıhan Burcu Öztürk. Çeviri Ed. Tarık Tuncay. Drl. Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R. Ankara: Nika, s. 291-307.

Karataş, K. (2002) "Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitiminin Dünü, Bugünü ve Geleceği". **Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler.** 5. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı Mayıs 1999. Ankara: SHUDGM. s. 297-302.

Kızılçelik, S. (2002). **Sefaletin Sosyolojisi**. Ankara: Anı.

Koçyıldırım, Ş. (1992). **Toplumsal Hizmetlerde Halk Katılımı**. Ankara.

Kongar, E. (1972). **Sosyal Çalışmaya Giriş**. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği.

Kongar, E. (1976). "Sayın Emre Kongar ile Söyleşi". Sosyal Hizmette Adım Dergisi, 1976, S 3, s.1-12.

Kongar, E. (2002). "Çerçeve Sunuş". **Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler**. 5. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı Mayıs 1999. Ankara: SHUDGM. s. 37-49.

Konopka, G. (1964). **Müesseselerde Grup Çalışması.** Çev. Resan Taşçıoğlu. Ankara: SSYB SHGM.

Koşar, G. N. (1992). **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı.** Ankara: MN Ofset.

Koşar, G. N. (1996). **Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı**. Ankara: Şafak.

Kut, S. (1987). "Sosyal Hizmet Eğitiminin Teorik Temeli". **H.Ü.SHYO Dergisi.** C. 5, S. 1, s. 17-24.

Kut, S. (1988). **Sosyal Hizmet Mesleği**. Ankara.

Kut, S. (1991). "Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi". Drl. Keleş, R., J. Nowak., İ. Tomanbay. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi, s. 205-208.

Milli Sosyal Hizmetler Konferansı III. (1968). **Çalışma Grupları Ön Raporları,** Ankara.

Pincus A. ve A. Minahan. (1973). **Social Work Practice: Model and Method**. IIIinous: Peacock Press.

Şahin, F. ve Duman, N. (2014). "Vaka Yönetimi: Ortaya Çıkışı, Tanımı, Amaç ve İlkeleri" **Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma. Şener Koçyıldırım'a Armağan.** yay. haz. Vedat Işıkhan. HÜ. İİBF Sosyal Hizmet Bölümü. Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği. s. 82-98.

Şeker, A. (2004). **Küreselleşen Dünya'da Geleceğin Sosyal Hizmeti**-Meslek Tartışmaları 2. Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2006). **Sosyal Hizmetin Sefaleti**. Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2015). **Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Cep Sözlüğü**. Ankara: SABEV.

Teater, B. (2015). "Yöntem ve Kuramlara Giriş". **Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri.** Çeviri Ed. Abdullah Karatay. Bölüm Çev. A. Karatay. Ankara: Nika, s. 1-24.

Teater, B. (2015). "Sistem Kuramı ve Ekolojik Yaklaşım". **Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri.** Çeviri Ed. Abdullah Karatay. Bölüm Çev. Seda Attepe Özden. Ankara: Nika, s.25-48.

Thompson, N. (2013). **Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak**, Çev. Buğra Yıldırım, Burcu Hatipoğlu Eren vd., Ed. Özlem Cankurtaran Öntaş, Burcu Hatipoğlu Eren, Ankara: Dipnot.

Timuçin, A. (1984). **Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları**. İstanbul: De.

Tomanbay, İ. (1991). "Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Tarihi". Drl. Keleş, R., J. Nowak., İ. Tomanbay. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi, s. 209-212.

Tomanbay, İ. (1992). **Ana Çocuk Sağlığında Sosyal Boyut**. Ankara. Doruk.

Tomanbay, İ. (1999a). **Sosyal Çalışmayı Yapılandırmak**. Ankara: SABEV.

Tomanbay, İ. (1999b). **Sosyal Çalışma Sözlüğü**. Ankara: Selvi.

Tomanbay, İ. (2007). **Sosyal Olmak**. Ankara: SABEV.

Tomanbay, İ. (2008) "Emre Kongar". **Türkiye'de Sosyoloji. II.** Drl. Özdemir, M. Ç. Ankara: Phoenix, s. 905-942.

Tomanbay, İ. (2012). **Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram.** Ankara: SABEV.

Tufan, B. (1993). "Sosyal Hizmet Mesleğinde Uzman Müracaatçı İlişkisi". **HÜ. SHYO Dergisi**. C. 10, S. 1-2-3, s. 1-10.

Tufan, B., Ö. Cankurtaran Öntaş., Y. Baykara Acar. (2001). "Türkiye'de Sosyal Hizmet ve Sosyal Bilim İlişkisine Yönelik Bir Alıntı Analizi Çalışması," **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, C.3, S. 12, s. 93-102.

Turan, N. (1988). **Sağlık Alanında Tıbbi Sosyal Hizmetler**. HÜ. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu. Ankara: Teksir.

Turan, N. (1999). **Sosyal Kişisel Çalışma.** Ed. Veli Duyan. Ankara: Aydınlar.

Özkan, Y. (2011) "Önsöz" **Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı.** ed. Yasemin Özkan. 3 Basım. Ankara: Maya. s. v-vı.

Uluğtekin, S. (2001). "Çocuk Hakkında Yapılması Gereken Araştırmaların Çocuk Yargılanmasındaki Yeri ve Önemi". **İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet. Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan.** Ankara: HÜ. SHYO, s. 300-307.

Uluğtekin, S. (2016). "Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar: Eleştirel Düşünme Ve Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Bazı Özellikleri". **Sosyal Hizmet ve Öteki/Disiplinlerarası Yaklaşım,** yay. haz.Pınar Akkuş, Özgür Başpınar Aktükün, 2. baskı, İstanbul: Bağlam Yayınları, s. 193-223.

Wallerstein, I. (2000). **Bildiğimiz Dünyanı Sonu**. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.

Wolf, A., Wallace, A.R. (2015). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları.** Çev. Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas. Ankara: DOĞUBATI.

Yolcuoğlu, İ. G. (2012). **Sosyal Hizmete Giriş.** Ankara: SABEV.

Zastrow, C. (2013). "Bir Meslek ve Uzmanlık Alanı Olarak Sosyal Hizmet", **Sosyal Hizmete Giriş.** Çev. Aslıhan Aykara, Ayşe Beyazova ve diğerleri. Ed. Durdu Baran Çiftçi. Bölüm Çev. D. B. Çiftçi. Ankara: Nika. s. 1-36.

Bölüm 3

Sosyal Hizmetin Yöntem ve Teknikleri

Öğrenme çıktıları

1 Sosyal Çalışma Mesleğinin Kuramı

1 Sosyal çalışma kuramını ve sosyal hizmetin yöntemlerinden olan bireyle ve grupla çalışmayı tanımlayabilme

2 Sosyal Hizmet Yönetimi (Sosyal Refah İdaresi)

2 Sosyal hizmet yönetimi, toplumla çalışma, sosyal hizmet araştırması ve sosyal eylemi açıklayabilme

3 Mesleki Görüşme Mesleki Görüşme

3 Sosyal çalışmanın teknikleri arasında yer alan; mesleki görüşme ve rapor tutmayı tanımlayabilme

Anahtar Sözcükler: • Bireyle Çalışma • Grupla Çalışma • Toplumla Çalışma • Sosyal Eylem • Sosyal Hizmet Yönetimi • Sosyal Hizmet Araştırması • Rapor Tutma • Mesleki Görüşme



GİRİŞ

Sosyal çalışma mesleği sosyal hizmet alanlarında sosyal sorun yaşayan birey, grup ve topluluklarla ilgilenirken, uygulamada mesleki bilgisini çeşitli yöntemler ve teknikler yoluyla kullanır. Meslek elemanı kullandığı bu yöntemler ve teknikler ile mesleki işlevlerini yerine getirirken başvuru sahibinin yüksek yararını gözetir. Sosyal hizmet alanlarında çalışan diğer sosyal meslek elemanlarının ve ara elemanların bu yöntem ve teknikler konusunda bilgili olması sosyal çalışma mesleğinin meslek sınırı ve odağı konusunda da aydınlatıcı olmaktadır.

Yöntem, meslek elemanlarının uygulamada temel destek aldıkları kuramlara uygun olarak mesleki süreçte varmak istedikleri hedefe ulaşabilmek için kullandıkları yoldur. Kısaca meslek elemanlarını uygulamada başarıya götüren denenmiş bilimsel bir araçtır. Bir uygulamanın meslekleşmesinin en büyük özelliklerinden birisi, yönteminin olmasıdır. Sosyal çalışma uygulamalarında farklı kuramlar mesleki bakış açısına bir zenginlik kazandırır. Birey ve toplum sorunlarını çözmek için bilimsel bir çaba içinde olan sosyal çalışma mesleğinin dayandığı kuramlar genel olarak insan ve toplum bilgisine dayanır. Sosyal çalışma yöntemlerinin var olma nedeni sosyal çalışma mesleğinin amacını gerçekleştirmektir.

Sosyal çalışmaların gönüllü bir konumdan meslekleşme aşamasına geldiği süre içerisinde tarihsel olarak şekillenmiş olan yöntem ve teknikleri aynı zamanda meslek elemanının olmazsa olmazları arasındadır. Sosyal hizmet alanlarında işlev gören sosyal çalışma mesleğinin ve uygulayıcılarının hedef kitleleriyle mesleki çalışma yaparken başvurdukları yöntemler hedef kitlenin özelliklerine ve gereksinimlerine göre değişmektedir. Bireyle, grupla, toplulukla çalışılırken, sosyal sorunlarla ilgili olarak sosyal refah araştırması planlarken, sosyal hizmet kuruluşlarında yöneticilik yaparken kullanılan yöntemler değişmektedir. Meslek elemanının kullandığı yöntem ve teknikler meslek kültürünü zenginleştirdiği gibi mesleği yetkinleştiren bir özelliğe sahiptir.

SOSYAL ÇALIŞMA MESLEĞİNİN KURAMI

Kuram, sosyal çalışma meslek elemanlarının birey, grup, topluluklar ve topluma bakış ve yaklaşımına yön veren pratiklerin esaslı bir bileşenidir. Kuram durumlar ve davranışları tahmin etmek, açıklamak ve değerlendirme yapmaya yardımcı olur. Sosyal çalışmacıların, belirli bir geçmiş, sorunlar ve hedefleri olan müracaatçılara/başvuru sahiplerine nasıl bir tepki vereceği ve nasıl müdahale etmesi gerektiğine mantıksal bir zemin hazırlar. Yöntemler ise sosyal çalışmacıların müracaatçılarla çalışırken belli görevleri yerine getirmek ve belli hedeflere ulaşmak için kullandıkları belirli teknikler ve yaklaşımlardır. Kuramlar sosyal çalışmacıları başvuru sahipleriyle çalışırken en uygun yöntemi seçme konusunda bilgilendirirler (Teater, 2015, 9). Dolayısıyla kuramlar, sosyal çalışma mesleği gibi bilgi ile uğraşan kişilerin (bilim insanları, entelektüeller ve gündelik hayatı tüketenler) en yakın yardımcılarıdır. Toplumsal gerçekliğin anlamlı kılınmasında kuramların/yaklaşımların çok sayıda olması bir olumsuzluk değil, tersine zenginliktir. Kuramlar zihnimizdeki haritaları ve biriktirdiğimiz bilgileri netleştirir, inceltir, ayrıntılandırır. Her biri bu zenginliğe farklı bir biçimde katkıda bulunur (Ecevit, 2012, 25)

Sosyal çalışma mesleği yaklaşımsal arayışlarını meslekleşmeye başladığı dönemlerden beri sürdürmüştür. Sosyal çalışma yaklaşımlarının odağı, özünde, toplumsal yapıyla ilgili sorunların tanımlanması-sorunların çözümü ve çözüme ilişkin bilimsel bilgi üretimiyle ilgilidir. Toplumsal yapının olanakları-özgül toplumsal gelişim aşamaları sosyal çalışma yaklaşımlarının ana kaynağıdır. Kısaca sosyal çalışma yaklaşımlarıyla toplumsal yapı arasında diyalektik türden bir ilişki vardır (Şeker, 2004, 106). Sosyal çalışma, mesleğin gereği olan sistematik teoriyi, başta psikoanalitik kuram olmak üzere; çözümlemeye çalıştığı sorunlara uygun olarak seçtiği diğer kuramlar ve pratikte elde ettiği verilerin analizinden ortaya çıkan deneysel (amprik) bilgi ile bütünleştirerek oluşturmuştur (Kut, 1988, 10). Başka bir açıdan sosyal çalışmanın dayandığı kuram, ikili bir yapıyı içerir. Kuramsal bütünlüğün birinci gövdesi, sosyal çalışmanın mesleksel bilgisidir. Diğer bir deyişle, sosyal çalışmanın genel kuramıdır. Kuramın ikinci gövdesi ise sosyal çalışmanın insan ve toplum üzerine odaklaşması nedeniyle, disiplinlerarası düzeyde değerlendirilen, toplumsal bilimlere ilişkin kuramdır. Bu iki düzeyde belirginleşmesi gereken kuramsal çerçevenin niteliğini yaklaşım belirler. Bu aşamada tümdengelime (dedüksiyon) dayalı bir süreç işler (Cılga, 2004, 135).

Bütün bunlarla birlikte mesleğin başlangıcından bu yana kendisi için en uygun gördüğü çeşitli yaklaşımlar vardır. Farklı kuramlar temelinde oluşan bilimsel ekollere dayalı olarak gelişen yaklaşımlar arasında özellikle bireyle çalışmada (yazar sosyal kişisel çalışma diyor. *Yazarın notu*) kullanılanlar arasında (Kut, 1988, 92):

1. Genel Yaklaşımlar:

a. Psiko-sosyal yaklaşım (psycho-social approach),
b. İşlevsel yaklaşım (functional approach),
c. Sorun çözme yaklaşımı (problem solving approach),
d. Davranışsal yaklaşım (behavioral approach).

2. Ara Yaklaşımlar:

a. Aile tedavisi yaklaşımı (family therapy approach),
b. Kriz yaklaşımı (crisis intervention approach),
c. Toplumsallaşma yaklaşımı (socialization approach),
d. Görev merkezli yaklaşım (task-centered approach),
e. Ekolojik-çevreci yaklaşım (ecological approach) sayılabilir. Sistem kuramının da apayrı bir yeri vardır (Turan, 1999, 247).

Öte yandan rol, sosyal tabakalaşma, toplumsal değişme gibi kuramlar da sosyolojik anlamda sosyal çalışmanın yararlandığı kuramlardır. Örneğin sosyal hizmetin meslekleşme sürecinde önemli temeller aldığı psikodinamik yaklaşımın sosyal hizmetin bilgi gövdesine katkısı; Payne (1991; Akt: Acar ve Çamur Duyan, 2003, 13)'e göre; psikodinamik teoriyi anlama diğer sosyal hizmet teorilerini anlamada ön koşul sayılmaktadır; çünkü psikodinamik teorinin sosyal hizmet üzerindeki etkisi oldukça yoğun ve kapsamlıdır. Sosyal hizmette kullanılan diğer psikodinamik modeller arasında işlevsel kuram, sorun çözme yaklaşımı, ego psikolojisi, etkileşim çözümlemesi ve terapötik çevre uygulamaları yer almaktadır. Uluğtekin (1994, 97)'e göre ise psikodinamik modellerde bireysellik öğesi yoğun olarak vurgulanmaktadır. Odak noktası "birey ve aile" olan bu modellerde psikoanalitik kuramın gelişim, kişilik ve normal dışı psikolojiyle tedaviye ilişkin geniş bilgi gövdesinden yararlanılır. Bunu azalan bir biçimde diğer psikolojik sosyal psikolojik ve sosyolojik bilgiler izlemektedir.

Yine günümüzde özellikle üzerinde durulan bazı yaklaşımların sosyal çalışma uygulamalarında etkin olduklarına tanık olmaktayız. Bu yaklaşımlar şu şekilde sıralanabilir: Genelci yaklaşım, genel sistemler yaklaşımı, ekosistemler yaklaşımı, güçler yaklaşımı, güçlendirme yaklaşımı, feminist yaklaşım, baskı karşıtı sosyal çalışma, tinsel sosyal çalışma, psikodinamik yaklaşım, sosyal adalet yaklaşımı, krize müdahale yaklaşımı, birey merkezli model, çözüm merkezli yaklaşım, kendine yardım modeli, etkileşimsel model, postmodern yaklaşım, yapısal bütüncü yaklaşım, disiplinlerarası yaklaşım gibi. Yaklaşımların uygulamaya katkısı açısından birkaç mesleki paylaşım üzerinde duralım. Yapısal bütüncü yaklaşımdan başlayalım: Ekonomik-politik yapının toplumsal yapıda ve sosyal ilişkilerde belirleyici olduğunu, insan ve toplum etkileşiminin toplumsal bütün içinde değerlendirilmesi gerektiğini öne sürer. Disiplinlerarası yaklaşım: Genelci yaklaşımı ön planda tutarak farklı disiplinlerin bilgisinden yararlanır, yaptığı araştırmalarda da diğer disiplinlere bilgi aktarır. Sorun alanlarına yönelik yaklaşım: Genelci yaklaşımı kuramsal çatı olarak tutarak sosyal hizmet sorun alanlarına yönelir. Bütüncül (generalist) yaklaşım; hem eğitim hem de uygulama açısından son derece kavranması ve önemsenmesi gereken bir konudur. Çünkü, sosyal çalışma için birey, sistem içinde değerlendirilen bir öznedir (Cılga, 2001, 30-39). Güçlendirme yaklaşımı: Başvuru sahiplerinin özellikleri ve güç koşullara karşı gelebilme konusunda sosyal çalışma uygulamasının etkililiği açısından üzerinde durulan bir yaklaşımdır. Başvuru sahipleri; (engelliler, yoksullar, azınlıklar, sığınmacılar, kadınlar, mağdurlar, çocuklar, lgbti bireyler, vb) özellikleri ve özel gereksinimleri nedeniyle sosyal hizmet almaları gereken, gereksinim içindeki insan gruplarıdır. Bu yaklaşımla sosyal çalışmacı, olumsuz koşullara rağmen başvuru sahibinin psikososyal yönlerini güçlendirmeyi, baş etme becerileri kazandırmayı ve onları savunmayı görev edinmiş olur. Güçlendirme bir süreçtir. Bireylere, ailelere, gruplara ve toplumlara kendi içlerindeki ve çevrelerindeki kaynakları keşfetmelerine ve kullanmalarına yardımcı olma isteğini ve yardım etme sürecini tanımlar (Duyan, 2010, 175). Cankurtaran Öntaş (2001, 103)'e göre güçlendirme; bireylerin yaşam koşullarını geliştirmeleri için kişisel güç, kişilerarası güç ve politik gücü artırma sürecidir. Güçlendirme teori ve uygulamasının toplum organizasyonu yöntemleri,

yetişkin eğitimi teknikleri, feminist teori ve politik psikolojide kökleri vardır. Ayrıca güçlendirme yaklaşımı sorun odaklı yaklaşımlara alternatif bir yaklaşımdır. Bireylerin uygulamaya daha aktif katılımını sağlamak, bireylerin güçlü yönlerinin farkına varmasına ve sorunun çözümüne katkıda bulunmasına yardımcı olması güçlendirme yaklaşımını sorun odaklı yaklaşımdan ayıran temel özelliklerdir (Duyan, Özgür ve Akbulut, 2008). Güçlendirme perspektifinde güçlü yanlara odaklanmak güçlendirme için sağlam bir temel sağlar. Zaman zaman güçler perspektifi olarak tanımlanan bu yönelim, müracaatçının kaynaklarına, yeterliliklerine, bilgisine, yeteneklerine, motivasyonuna, tecrübesine, zekâsına ve diğer olumlu özelliklerine odaklanır, bunlar problemleri çözmek ve olumlu değişimleri yakalamak için değerlendirilebilir (Zastrow, Kirst-Ashman, 2016, 40).

Sosyal çalışma mesleğinde güçlendirme yaklaşımı özellikle yoksullar, yoksulluğun sosyal dışlanma yaşattığı kadınlar için kullanılabilir. Çünkü yoksulluk bir sosyal dışlanma sorunu olarak kadınların toplum içindeki mağduriyetinin başlıca nedenlerinden biridir. Yoksul kadın işgücünden, eğitimden, temel hizmet kurumlarından dışlanma gibi yoksunluklar ile çevrilidir. Bu yoksunluklar ile özgüvensizlik, yalnızlık ve çaresizlik gibi psikolojik rahatsızlıklar içinde yaşamdan doyum sağlayamayan yoksul kadınların toplumla olan aidiyet bağları zayıflamakta ve toplumsal kurumlara güven duygusu azalmaktadır. Sosyal bütünleşmeyi tehdit eden bu durum kadınların yoksulluk nedeniyle toplumsal yaşamdan uzak kalması sorunudur ve denilebilir ki kadın yoksulluğu çoklu bir perspektif ile anlaşılması gereken önemli bir konudur (Alptekin, 2014, 29).

Radikal sosyal çalışma yaklaşımı ise sosyal çalışmacıya Marksist temelli bir bakış açısı kazandırırken toplumsal koşulları daha bir ön planda tutar. Radikal sosyal hizmet Marksist bakış açısından geleneksel (traditional) sosyal refah devletine ve sosyal devlete (welfare state) ulaşmayı hedef alır ve kapitalist bir toplum düzeninde varolan sosyal ve ekonomik uçurumları kapatmaya çalışır ve her bireyin temel yaşam standartlarında yaşamı için uğraş verir (Acar, 2001, 109). Yine Acar (1995, 5)'ın ele alışı ile radikal sosyal çalışma yaklaşımı; insanların sosyal işlevselliğinin sağlanmasında bireysel odaklı müdahalelerin yeterli olmadığına işaret etmektedir. Radikal sosyal çalışma mesleki amaçları yerine getirmek için iki yönteme sahiptir. Birincisi, sosyal eylem (sosyal hizmet uzmanları çalışan sınıfın kurumlarıyla özellikle sendikalarla hareket ederler, politik ve toplumsal harekete katılırlar), ikinci araç bireyle çalışmadır (bu süreçte müracaatçının sorunlarını uzmanlar bireyselleştirmez, sosyal sorunlar için müracaatçıları değil sistemi sorumlu tutarlar). Eleştirel olarak baktığımızda, 1970'lere damgasını vuran radikal sosyal çalışma yaklaşımı, yapısal faktörleri vurgulamada ne kadar başarılıysa, bireyi çepeçevre kuşatan iktidar ilişkilerini okumada, bireyin öznelliğini müdahalenin merkezine yerleştirmede ve profesyonel sosyal çalışma ilişkisindeki hiyerarşik bağlamı görmede/çözümlemede bir o kadar yetersizdir (Akbaş, 2014, 14). Ekosistemler kuramında ise çevresi-içinde-birey değerlendirilirken bireyin bir fail olarak etrafında etkileşim halinde bulunduğu yapılarla kurmuş olduğu varoluşsal anlam çözümlenir. Böylece bireyin uyumu, işlevselliği, topluma katkısı ve bu toplumun refahına, demokratikleşmesine etkisi bakımından sosyal hizmetin kavramsal referans noktasını oluşturmakla birlikte uygulamacının rolünü de tarif etmiştir (Zastrow, Kirst-Ashman, 2016, 50)

Yukarıda aktarılan yaklaşımların beslediği sosyal çalışmanın yöntemleri ise sosyal çalışma işlevlerinin yerine getirilmesindeki araçlar olarak anlaşılmakta ve mesleki müdahalenin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır (Kut, 1988, 22). Bu anlamda sosyal çalışma yöntemi bir durum içinde kişinin ya da grubun sistematik gözlemini ve değerlendirilmesini ve uygun bir hareket planının formüle edilmesini kapsar (Kongar, 1972, 23). Kısaca sosyal çalışmanın yöntemleri (methods of social work) ya da müdahale yöntemleri (intervention methods); sosyal çalışmada her başvurana yardım etmek için soruna, yapısına ve ortama bağlı olarak uygulanacak yöntemlerdir. Öte yandan sosyal hizmet müdahalesi deyince meslek mi kastediyoruz, alan mı? Sorusunu kısaca yanıtlamak gerekir. Sosyal hizmet alanında müdahale olarak da anlaşılabilir, mesleksel müdahale olarak da anlaşılabilir? Sosyal hizmet alanında sosyal hizmet mesleğinin müdahalesi, en anlaşılabilir anlatım. Sosyal hizmet alanında sosyal çalışma müdahalesiyse doğru ve varsıl anlatımdır (Tomanbay, 1999, 178, 2012, 114).

Müdahale yöntemlerinden bireyle çalışma (eski: sosyal kişisel çalışma), grupla çalışma (eski: sosyal grup çalışması) ve toplumla çalışma uygulamalarında başvuru sahibinin tedavi sürecine katılması

amaçlanır. Bu katılma süreci başvuru sahibinin kendi sorunlarını çözme yeteneğini büyük ölçüde artıracaktır (Koçyıldırım, 1992, 56). Özellikle bu süreçte olgu yönetimi (vaka idaresi) ise sosyal çalışmacılar için önemli bir mesleki işlev olmakla birlikte önemli bir uygulama modeli olarak gelişmeye devam etmektedir. Sosyal hizmet yönetimi ve araştırması da sosyal çalışmanın yardımcı yöntemleri arasında kabul edilmektedir. Sonuç olarak değişen toplumsal koşullar, sosyal sorunların çeşitlenmesi ve yoğunlaşması, insan hakları ihlallerinin artması ve daha birçok sosyal refah alanında yaşanan sorunlar için 21. yüzyılda sosyal hizmet uygulamasında kullanılan yaklaşımların bilimsel süreçler tarafından desteklenmesi, müdahale ve kuramların gelişimi üzerine odaklanılması meslek elemanları açısından bir zorunluluk olarak kabul edilmelidir (John. T. Pardeck. Yuen, K. O. Francis, 2006, 30-113).

Bireyle Çalışma

Sosyal çalışma, 20. yüzyılda ortaya çıkan bir meslek olarak kabul edilmesine rağmen, bir yardım biçimi olarak geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Bu süreçte insanlara yardım uğraşıları içinde zamanla kök bulan bir yöntem olarak bireyle çalışma sosyal çalışma mesleğinin geleneksel yöntemlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Zamanla eğitimdeki gelişmelerle birlikte birebir kurulan ilişki yoluyla bireylere yardım yöntemi, sosyal işlev sorunu olan insanlara profesyonel eğitim almış sosyal çalışmacılar tarafından sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal işlevsellik sorunu derken anlatılmak istenen şey, bireylerin durumlarıyla ilgili sosyal rolleri ve diğer performanslarına ilişkindir. Bu tekniğin kurumsallaşma başlangıcı ABD ve özellikle İngiltere'de daha çok kentleşme ve sanayileşme ile gelen sorunlar karşısında yoksul insanlara yardım amacıyla kurulan "Charity Organisation Society"in çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Tarihsel yapısı içinde gelişen bireyle çalışma yöntemi içinde teknik olarak; gözlem (psiko-sosyal gözlem), mesleki görüşme, sosyal değerlendirme, çeşitli ziyaretler ve ilişkiler (ev, okul vb) yer alır. Bu yöntemle ilgili sosyal değerlendirme üç önemli sorunun cevaplarını bulmaya yöneliktir: Sorun nedir? Nasıl ortaya çıkmıştır? Ve çözmek için neler yapılabilir? Uygulanan eylem planı ile birlikte kavramsal olarak sorun analizi yapılmakta, böylece sorun odağına etki eden birçok faktör üzerinde çalışılmaktadır. Kuşkusuz, çalışma sürecinde bilişsel, varoluşsal, davranışsal birçok terapi yönteminden yararlanılma yoluna gidilebilmektedir (Mathew, Grace, 1992, 1-2-3-78-153).

Bireyle çalışmada tedavinin amacı, sosyal denge ve sosyal uyma bakımından ve özellikle içten ve dıştan gelen güçlerin dengesi açısından başvuranın sosyal etkinliklerine istikrar verilmesi veya bu etkinliklerin geliştirilmesidir. Bunun için uygulama ve teşhiste kullanılan psikososyal tutum aynı zamanda da tedavi amacının ve yönteminin özelliğini oluşturur. Burada sosyal çalışmacı başvuran ilişkisinin bilinçli ve kontrollü bir şekilde idare edilmesi; görüşme işleminde beceri, sosyal kaynaklardan haberdar olup bunlardan yararlanabilme becerisi, kurumun ilkelerinin ve hizmetlerinin uygulanmasında ve yorumlanmasında ve kurumlararası işbirliğinden yararlanmada gösterilen beceri, bu özellikleri meydana getirir. Tedavi genel olarak toplumun, toplumun ahlak kurallarının ve hazırladığı fırsatların, sosyal çalışmacının ve olgu yönetimine katılan meslektaşlarının yetenek ve becerilerinin etkisi altında gelişir (Hamilton, 1967, 198).

20. yüzyılın başından itibaren bilimsel niteliğe kavuşan bireyle çalışma yöntemi (case work; bireyle çalışma, case management; olgu yönetimi, social case work; bireyle sosyal çalışma, mikro uygulama: bireyle etkileşim), önceleri yoksul ve muhtaç insanlara yardım etme amacıyla kullanılmış, daha sonra toplumsal değişmenin gündeme getirdiği yeni sorunlar ve ihtiyaçlar karşısında uygulama çerçevesi giderek genişlemiştir. Bireyle çalışma (Turan buna kişisel çalışma demektedir. *Yazarın notu*) farklı kaynaklarda aynı anlama gelecek şekilde farklı terimler ileri sürülerek kullanılabilmektedir. Genelde bireyle çalışma günümüzde, resmi, özel ve gönüllü kuruluşlarda, sosyal yardım, aile refahı, çocuk refahı, yaşlı refahı, sağlık, eğitim, ıslah, endüstri vb. alanlarda her yaş ve sosyo-ekonomik düzeydeki kişilere ve ailelere uygulanan işlevsel bir yöntem niteliğine kavuşmuş bulunmaktadır (Turan, 1999, 1).

Özetlersek bireyle çalışma, uzman personelin, kendi çalışma alanlarına giren konularda, sosyal, ruhsal, eğitsel takıntılı sorunları olan bireylerle yaptıkları, bireyin sorunlarını aşabilmesi amacına yönelik olan teketek, yüzyüze, düzenli, sürekli, kayıda dayalı görüşmelerdir. Gerektiğinde, söz konusu bireyle ilgili olan başka kişilerle ya da kurumlarda yapılan görüşmelerle desteklenir. Aynı sözcüklerle yapılandırılmış olsa da bireyle sosyal çalışma ise; görevli sosyal çalışmacı (sosyal hizmet uzmanı) tarafından, başvuranın yaşadığı ruhsal, sosyal takıntıları/sorunları aşabilmesi amacıyla kendisiyle, teke

tek, yüzyüze, düzenli, sürekli ve kayıda dayalı olarak yapılan mesleksel çalışmadır. Gerektiğinde bireyle sosyal çalışma, bireyle ilgili olan başka kişilerle ya da kurumlarda yapılan görüşmelerle desteklenir (Tomanbay, 1999, 30). Bireyle çalışma aracılığıyla başvurana yapılacak yardımların anahatları ile başvuranın, kendini tanıması ile ilgili yardım, destekleme ihtiyacı ile ilgili yardım, düşünme süreçleriyle ile ilgili yardım, bilgi edinme ihtiyacı ile ilgili yardım, geleceğini planlama ile ilgili yardım, istikrarlı yaşama ve toplumla uyum içinde yaşama ile ilgili yardım, kaynak kullanma ile ilgili yardım şeklinde sıralayabiliriz (Turan, 1999, 5).

Bu yöntem özünde bireyin yaşam doyumunu, etkililiğini, içsel yaşamını geliştirmeyi, iç görü kazandırmayı, bireyi işlevsel kılmayı amaçlamaktadır. Bireyle çalışma yönteminin ilkesi, kendine yardım etmeleri için insanlara yardımdır (Lebeaux, Wilensk, 1969, 262). Bireyle çalışma sürecinde mesleki bilgi, mesleki ilişki, görüşme, toplumsal kaynaklar, sosyal özgeçmiş gibi teknik bilgiler kullanılır.

Aile refahı alanında bireyle çalışma yönteminde ise;

1. Odak noktası, çevresiyle çeşitli ilişkileri olan aile bireyleridir. Birey ve aile kendine özgü ihtiyaç ve güçlükleri nedeniyle sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getiremediği için sorunlarla karşılaşır. Bunların bir kısmı birey ve ailenin içyapısından, diğer kısmı toplumsal yapıdan kaynaklanırlar.
2. Sorunların çözümlenmesi bireyin kendi yetenek ve becerileri yanında çevresindeki olanak ve kaynakların kullanılmasını gerektirir.
3. Sosyal çalışmacı/sosyal hizmet uzmanı mesleki bilgi ve deneyimini kullanarak sorunlarını çözebilecek düzeye gelmesi için birey ve aileye yardım eder. Buna göre sosyal çalışmacı ve başvuran sorun çözme sorumluluğunu birlikte paylaşır (Turan, 1999: 21).

Bireyle çalışmanın uygulama ilkeleri: Kabul etme, mesleki ilişki, bireyleşme, katılma, gizlilik, kendine bilinçli olma şeklinde sıralanabilir. Çalışmada görüşme tekniğinden daha çok yararlanılır. Bireyle çalışma güç koşullar içinde olan kişi ve ailelere uygun bir yöntemdir; birey, aile ve yakın çevre odaklıdır. Sosyal çalışmacı kişilerin ekonomik ve sosyal şartlarına bakmaksızın onlarla ilgilenmek durumundadır (Koşar, 2000, 77). Friedlander'ın Linton B. Swift'den aktardığına göre bu yöntem, bireye, sosyal çevresinde karşılaştığı sorunlarla uğraşabilmesi için, kişisel yeteneklerini geliştirmek ve kullanmakta yardım etme sanatıdır. Başvuru sahibi, baskı altında olan bir insandır. Kişisel yönden sıkıntılar içinde ya da kültürel yönden yanlış yolda, bu sebeple de toplumsal bakımdan tehdit edici bir durum altında bulunabilir (Friedlander, 1965, 16-17).



dikkat

Bu ünitede işlenen konuları daha iyi anlamanız için sosyal çalışmanın tarihsel gelişiminde gönüllülük ve meslekleşme arasındaki ilişki üzerine yeterli bilgiye sahip olmanız gerekmekle birlikte sosyal çalışmanın bilimsel yaklaşımları üzerinde etkili olan kuramları da öğrenmiş olmanız gerekmektedir.

Kongar'a göre bireyle çalışmanın temel odak noktası bireyin etkilenmesidir. Genellikle bireysel sorunların çözümü için geliştirilmiş ve kullanılmakta olan bireyle çalışma, bireyi etkileme yolları üzerinde odaklaşmasından dolayı, değişmeyi bireysel düzeyde gerçekleştiren bir sosyal çalışma tekniği olarak da görülebilir (Kongar, 1972, 78). Bireyle çalışmada birçok yaklaşımdan yararlanılır. Uygulamanın boyutlarına ve içeriğine göre, sorun çözme yaklaşımı, psiko-sosyal yaklaşım, ekolojik yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı, görev odaklı yaklaşım, işlevsel yaklaşım, davranışsal yaklaşım, feminist yaklaşım, sistem yaklaşımı, kriz tedavisi yaklaşımlarından mesleki çalışmalarda yararlanılır. Özde bireyle sosyal çalışma başvuru sahibindeki kendi kendine yardım gücünü uyandırmaya ve kendi kendini destekleme yeteneğini yeniden geliştirmeye ve böylece insanlık onuru ve kendine saygı duygularını devam ettirmeye çalışır (Friedlander, 1966, 174).

Grupla Çalışma

Grupla çalışma (group work; grup çalışması, social group work; grupla sosyal çalışma) birey, grup ve çevre ile ilişkili işlevlere sahip, sosyal çalışmanın bir yöntemidir. Temelde grupla çalışma insan gruplarının sosyal gereksinimlerinin karşılanması ve sorunlarının çözümlenmesinde kullanılan bir yöntem olup hedefi kişilerin çevrelerine daha uyumlu hale gelerek hem kendileri, hem de çevreleri açısından işlevsel bireyler olarak yaşamlarını sürdürmelerine yardımcı olmaktır. Grupla çalışmanın ana hedefi, demokratik anlayışı geliştirmektir. Bu hedefe ulaşmak üzere, bireyin ve toplumun gelişmesini bir

amaç olarak benimsemiştir. Grupla sosyal çalışmada; demokratik toplum ve kültür, toplum ortamı, kurum veya hizmet programı, çalışma yapılan grubun özellikleri gibi ögelerin etkisi söz konusudur. Grupla sosyal çalışma (Yazar sosyal grup çalışması kavramını kullanmaktadır. *Yazarın notu*) üzerinde sistem teorisi başta olmak üzere psikoanalitik teori, öğrenme teorisi, alan teorisi, sosyal alış veriş teorisi ve rol gibi teorilerin büyük etkisi vardır (Bulut, 1994, 24, 25, 26).

Grupla sosyal çalışma uyumsuz ya da sorunlu birey ya da grupların çevreleriyle uyumlarının sağlanması, sorunlarının çözülmesi amacıyla, bireyle grup içinde ya da grupla, grup dirikliğinden yararlanarak grup etkinlikleri yoluyla uyum ya da sosyal sağaltımlarının sağlanmasını amaçlayan, sosyal çalışmanın ana yöntemlerinden birisidir. İlkkez ABD'de uygulanmaya başlanan grupla sosyal çalışma gerek belirli grupların gerekse üzerinde çalışılan bireyin grup içinde etkileşimlerle ruhsal ve toplumsal sağlığına kavuşmasının istendiği durumlarda sosyal çalışmacının bir grup ile yaptığı dizgeli, düzenli, kayıtlı, raporlu mesleksel çalışmalar olarak anlamlandırılır (Tomanbay, 1999, 110). Grupla sosyal çalışmanın amacı, liderlik, fırsatlar, sosyal baskı gibi grup yapı ve sürecini kullanarak, bireyin kişiliğini geliştirmek ve ona başkalarıyla başarılı şekilde yaşaması için yardım etmektir (Lebeaux, Wilensk, 1969, 262). Bu yönüyle grupla çalışma, küçük insan grupları yoluyla, bireyde ve çevrede arzulanan değişmeleri yaparak, sorunların çözümüne yardım etme sürecidir (Kongar, 1972, 87).

Grupla sosyal çalışmanın teorisyenleri arasında gösterilen Konopka'nın grupla çalışmanın amaçları üzerine değerlendirmelerini hatırlamakta fayda var: Grupla çalışan sosyal çalışmacı, bütün bir grubun veya gruptaki bir üyenin sorununu belirdiği anda grupla çalışmaya başlayarak bunların toplumda yapıcı rol oynamalarına yardım etmek amacı ile mesleki bilgisini kullanır. Şu ilkeler grupla çalışmanın başarısını kolaylaştırır. Bireyselleştirme; bireylerin grup halinde düşünmekten ziyade, kendi kendilerine karar vererek grubun diğer üyeleriyle arzu edilen bağı kurmalarıdır. Ait olma duygusunun geliştirilmesi; bireyin ihtiyaçlarının farkında olmak, bireyin sorunlarını çözebileceği kendisini ifade etme olanaklarına kavuşacağı grup ortamında gerçekleşir. Katılım yeteneğinin devamlı olarak geliştirilmesi; demokratik düşünebilme, kendini kontrol ve başkalarının kararlarına saygının geliştirilmesidir. Akılcı düşünme ve grupla işbirliği halinde kararlara katılım becerisinin artırılması; demokrasinin gelişimini kolaylaştırır. İnsanlar arasında farklılıklara karşı olan saygının artırılması; grupla bütünleşme ve ait olma duygusunun gelişmesiyle birlikte farklılıklara saygı duymayı kazanma anlamına gelmektedir. Anlayışlı ve sıcak bir sosyal atmosferin geliştirilmesi; grup üyelerinin baskı altından kurtulup kişiliklerini geliştirecekleri bir alan açar (Konopka, 1964, 58). Grupla sosyal çalışmada terapötik (tedavi ile ilgili) etmenler grupla çalışmanın stratejik odağı üzerinde etkili olur; özellikle umut aşılama, evrensellik, bilgi aktarımı, özgecilik, birincil aile grubunun onarıcı yinelenişi, sosyalleştirme tekniklerinin geliştirilmesi, taklitçi davranış, katarsis, varoluşsal etmenler, bağlılık, bireylerarası öğrenme önemli yapıcı unsurların başında gelmektedir (Yalom, 2003, 57). Böylece amaç ve odağı benzer sorunlara sahip bireylerin oluşturduğu bir grup aracılığıyla bireyin sorun çözme kapasitesinin artırılması ve işlevsellik kazanması sağlanır. Grupla çalışma birçok süreci kapsamaktadır. Birey, grup ve toplumun demokratik bilinç açısından gelişmesi amaçlanmaktadır. Birçok grup çeşidi vardır; gruplar birçok sosyal sorun alanından tutun da boş zamanları değerlendirme guruplarına kadar geniş bir yelpazeye sahiptir.

Erikson'un gelişim kuramından (kişilik gelişim evreleri) yola çıkarak grupla çalışmaya bakalım. Sosyal çalışmanın bu kuram ile ilgili varsayımı özellikle grupla çalışmasında ifade edilen toplumun birey ve bireyin toplum üzerinde büyük etkisi olduğu varsayımıdır. Kişi yaşamı boyunca grupla değişir ve gelişir. Sosyal çalışma uygulaması üç tür grup bilgisine dayanır: 1) Kişinin içinde doğduğu gruplar (aile, çevre, toplum); 2) Serbest seçilen arkadaş grupları; 3) Önemli ilgi grupları gibi (Kut, 1988, 53). Duyan'ın Ankara hastanelerinde yapmış olduğu bir araştırma sonucunu da grupla çalışmanın başvuru sahiplerinin yararlarına yönelik bir örnek olarak verebiliriz. Yapılan araştırmada hastanede yatarak tedavi gören ortopedi hastalarından grup çalışmasına katılan hastaların kişisel uyum, kendini gerçekleştirme, duygularını kontrol, sosyal uyum, sosyal ilişkiler, normlara uyum ve genel uyum düzeyinde grup çalışmasına katılmayan hastalara göre anlamlı bir fark bulunmuştur (Duyan, 1997, 228-236). Grupla çalışma sadece sorun çözme işlevini değil, sorun olmadan da kişileri koruma, değiştirme, geliştirme işlevini yüklenmiştir. Üyelerin ihtiyaçlarını karşılamak, sorunlarını çözmek, uyumlarını sağlamak ve rehabilite etmek grupla çalışmasının ulaşmak istediği amaçlardır (Bulut, 1999, 152-161). Bu anlamda Bulut'un he-

modiyaliz hastalarına yönelik hastalar arası iletişimi ve paylaşımı arttırmak, psiko-sosyal yönden rehabilite olmalarını sağlamak amacıyla kurulan *"Hemodiyaliz Hastaları Arası İletişimi Güçlendirme ve Psiko-Sosyal Destek Gurubu"* çalışmalarında ulaştığı sonuçlara bakalım: Grup üyelerinin hastalık dışında kendi benliklerini fark etme ve yaşama; kendilerinin ve çevrelerinin fakrına varma, paylaşma, bütünleşme ve destek olma, pozitif bakmayı öğrenme ve hayata geçirme, becerilerini sergileme ve geliştirme, birbiriyle yakın ilişki kurma, güçlerinin farkına varma, aileye ilişkin içgörü kazanma ve yüzleşme, geleceğe umutla bakma, davranış değiştirme ve empati yeteneğini geliştirme gibi kazanımları olduğu bulgulanmıştır (Bulut, 2017, 123).

Grupla çalışmanın başka bir boyutu olan grup terapisindeki en temel değişken ise kişilerarası etkileşimdir. Grup üyeleri birbirleriyle çeşitli düzeylerde etkileşirler. Terapinin amaçları, gittikçe artan bir bilinçlenme (farkına varma), bütünleşme ve yeni davranışların denenmesi olmalıdır. Gruplarda, amaçlara açık ve net iletişimlerle (yani etkili bir süreç) ve çatışmaların çözümlenmesi (yani içerik ile uğraşma) yoluyla ulaşılır. Açık bir iletişimin oluşması ve çatışmaların çözümlenmesi ancak güvenli, destekleyici ve her üyenin kolayca kendiliğinden davranabildiği bir grup ortamı içinde olabilir (Naar, 1993, 53-68). İşte bu grup ortamında sosyal çalışmacı kolaylaştırıcı rolde olup demokratik açılımların aktörü konumundadır.

Grup çalışmasında farklı amaçlı grup tipleri olduğu görülür. Sohbet grupları, boş zamanı değerlendirme-beceri geliştirme grupları, eğitici gruplar, problem çözme ve karar verme grupları, kendine yardım grupları, sosyalleştirme grupları, terapi grupları, duyarlılık ve etkileşim grupları bunlar arasında sayılabilir (Bulut, 1994, 3). Örneğin yaşlılara bakan kişilerle yapılacak bir grupla çalışma uygulamasını Silverman'dan, Koşar şu şekilde aktarmaktadır: 1.Yaşlanma süreci hakkında bilgilerini arttırmak. 2.Anababaların yaşlanma sürecine tepkileri hakkında bilinç geliştirmek. 3.Yaşlıların duygusal tepkilerini anlamalarını sağlamak. 3.Kendileri ve yaşlıların sorunlarıyla daha etkili başedebilmeleri için grupta sorun çözme sürecini başlatmak. 4.Toplum kaynaklarına nasıl ulaşacakları konusunda bilgi vermek. 5.Grup içinde destek sistemi geliştirmek (Koşar, 1996, 74).

Grupla sosyal çalışmanın uygulaması sosyal hizmetin hemen hemen bütün alanları (sağlık, eğitim, çocuk, engellilik, mültecilik, madde bağımlılığı, gençlik, yaşlılık gibi…) için kullanılır. Sosyal çalışmacının grupla çalışmadaki sosyal sorumluluğu mesleki değerlerinden gelmektedir. İnsan ilişkilerinde bireyin yeteneklerinin ve becerilerinin farkına varması, diğer grup üyeleriyle ilişki geliştirmesinde, karşılıklı saygının ve duyarlılığın oluşturulmasında görevleri vardır. Unutulmamalıdır ki bireyin sosyal kalitesinin toplumsal gelişmeye etkisi vardır. Bu anlamda gurupla çalışma, demokratik toplumların gelişiminde katılımcı bireylerin sosyal gelişimine katkı sağlar.



Araştırmalarla İlişkilendir

Mesleğin Sınırı ve Odağı

Özellikle sosyal mesleklerin tüm dünyada önemli bir sorunu var. Bir mühendislik gibi, bir hekimlik gibi, bir avukatlık gibi sosyal meslekleri çerçevesi çizilemiyor; sınırı nerededir, bulmak kolay değil.

Bu durum yalnızca sosyal meslek elemanları arasında sürtüşme ve sorun yaratmakla kalmıyor, sosyal meslek elemanlarının kendi meslekleri yeterince ısınmalarını ve sahip çıkmalarını da güçleştiriyor.

Öyle ya, meslek elemanı için, onca yıl okuduğu mesleği bunca yıl sonra, hatta kendisi için bile, tam anlamıyla net değil; bir de diğer yakın meslek elemanlarıyla arayı bozmak var. Mesleğinizi savunsanız şoven diye suçlanabilirsiniz; sussanız huzursuz oluyorsunuz. Mesleğimin sınırı nerede başlar, nerede biter sorusu mesleksel çalışmalarınızı ve ilişkilerinizi olumsuz etkiliyor. Mesleğin sınırını bulamayınca bilinmezlik içinde biz neyiz sorusuna sarılıyoruz. Bu da mesleki kimlik sorunu doğurmuyor mu?

Mesleksel kimliğin oturmuşluğu başka birçok etmene dayalıdır, ancak, sahip olunan mesleğin neliğinin (mahiyet) netliğinden de biçim alır. Mesleksel kimlik mesleğin saygınlığı için ne denli önemliyse, mesleğin neliğinin netliği de o derece önemlidir. Mesleğin neliği mesleğin ne olduğuyla ilgilidir. Bir mesleğin ne olduğunu bilmek için zorunlu yol onun sınırlarını çizmek, özüne inmektir. Yani, mesleğin sınırı ve odağı...

Kaynak: Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışmayı Yapılandırmak.** SABEV Yay. Ankara.

Öğrenme Çıktısı

1 Sosyal çalışma kuramı ile sosyal hizmetin yöntemlerinden olan bireyle ve grupla çalışmayı tanımlayabilme

Araştır 1	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Sosyal çalışmanın mesleki yaklaşımları nelerdir?	Sosyal hizmetin yöntemleri ve yaklaşımları konusunda daha fazla kaynağa göz atmak isterseniz şunlara bakabilirsiniz: Turan, N. (1999). Sosyal Kişisel Çalışma (Birey ve Aile İçin Sosyal Hizmet) Ankara. Çamur Duyan, G. (2001). "Bir Sosyal Kişisel Çalışma Örneği". Ed. V. Duyan ve A. Mavili Aktaş, "Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan: Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları". Ankara: HÜ. SHYO Yay. s. 196-202. Duyan, V. (2010). Sosyal Hizmet Mesleği: Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri. Ankara: SHUDGM Yay. Teater, B. (2015). Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri. çev. ed. Abdullah Karatay, Ankara: Nika.	Bireyle çalışma yönteminin gelişimiyle geleneksel sosyal yardım arasındaki etkileşimi tartışınız.

SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ (SOSYAL REFAH İDARESİ)

Sosyal çalışma yöntemlerinden olan sosyal hizmet yönetiminden sosyal çalışma uygulama alanlarında hizmet veren sosyal hizmet kuruluşlarının organizasyonu, etkili ve verimli kullanımı, sosyal hizmetlerin planlanması gibi konularda yararlanılır. Toplumdaki sosyal hizmetlerin en genelinden bir sosyal hizmet kuruluşunun işleyişine değin gerekli tüm çalışmaların ilgili politikalara uygun, istendik ve verimli bir biçimde yürütülmesi sürecidir (Tomanbay, 1999, 246). Sosyal çalışmanın temel değerleri, bilgisi, amacı ve felsefesi demokratik özelliklere göre sosyal hizmet kuruluşlarında bir çağdaş yönetim anlayışı olarak kabul edilmektedir.

Bir sosyal hizmet kuruluşunda sosyal hizmet yönetiminin (social service administration) temel görevi, kurum işlemleri için tespit edilen sosyal politikayı yürürlüğe koymaktır. (Friedlander, 1965, 272).

Görülüyor ki, sosyal hizmet yönetimi de sosyal çalışmanın değerlerine hizmet etmekte, sosyal refah politikasının bir kuruluş bağlamında somutlaştırılmasında işlevsel kılınmaktadır. Sosyal hizmet kuruluşlarında çağdaş ve hümanist yönetim, çağını yakalamış bilimsel bilgilerle desteklenmiş kurum kültürü ancak sosyal hizmet yönetimi anlamında yetişmiş sosyal meslek elemanları tarafından yerine getirilebilir. Sosyal hizmet yönetiminin olanakları günümüzde sivil toplum örgütleri başta olmak üzere sosyal refah alanlarında hizmet sunan birçok kuruluşta kullanılmaktadır.



Sosyal hizmet alanları, sosyal güvenlik, sosyal hizmet kuruluşları ve çeşitli uygulamalar üzerine daha detaylı bilgilere Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Web adresinden ulaşabilirsiniz.

Toplum Örgütlenmesi, Toplum Kalkınması ve Toplumla Çalışma

Sosyal hizmet alanlarında sosyal çalışma mesleğinin topluluklara yönelik uygulaması genellikle toplum örgütlemesi (community organization) olarak nitelendirilir. Toplum örgütlenmesi sosyal çalışmacının küçük toplum düzeyindeki uygulama tekniğidir. Bütün sosyal çalışma teknikleri gibi toplum örgütlenmesinin amacı da toplumsal sorunlara çözüm getirilmesine yardım etmektir (Kongar, 1972, 103-104).

Toplumsal yapıdan kaynaklı sorunların çözümünde amaçlanan bir ülkenin kalkınmışlık düzeyidir. Kalkınma bir ülkenin sağlıklı ekonomik gelişmişliğini sağlamak üzere uygulanan politikalar, süreçler ve bunların sonucunda ortaya çıkan dönüşümü ifade eder. Ekonomik gelişmişlik ise, çok basit bir tanımlamayla, ülkede yaşayan yerleşik kişilerin refahı, yani, insani bir yaşam sürdürülebilmesini sağlayacak parasal ve parasal olmayan gelir düzeyleri; eğitim, sağlık, kültür, siyasi ve toplumsal katılım ile yaşanabilir bir çevreye ulaşım imkânlarının bütünün ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Yücel, 2016, 86). İçerik olarak belli bir sosyal refah aşamasına gelmek olarak yansıtılmasıyla birlikte kalkınma kavramının kullanılışı II. Dünya Savaşı yıllarına kadar gitmektedir. Bu anlamda kalkınma, esas olarak belirli ülkelerin, genellikle de ekonomik bakımdan yeterince gelişmemiş olduğu düşünülen ülkelerin ekonomik kalkınmasıyla ilgiliydi. Bu proje özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ve aynı zamanda Soğuk Savaş sırasında da, savaştan zarar görmüş ülkelere yardım etmek açısından önemliydi; Batılı devletler, özellikle ABD, çeşitli zayıf ülkelere onları ekonomik açıdan geliştirmek amacıyla yardım ediyordu. Bu zayıf ülkelere yardım motivasyonu ise çoğu kez onları komünistlerden ve Sovyetler Birliği'nin bir parçası olmaktan kurtarma arzusuyla destekleniyordu. Bu ülkelerin ekonomisini güçlendirmek için, mali yardımlar ağırlık kazanmıştı; ancak kalkınma aynı zamanda teknolojik ve askeri yardımı da içeriyordu (Ritzer, 2011, 91). İşte toplum örgütlenmesi birçok ülkede başlangıçta bu sürece denk gelecek şekilde toplumsal kalkınma adına yürütülen bir sosyal çalışma/sosyal hizmet uygulaması olarak benimsenmiştir.

Batı'da gönüllülerin katılımının da yeri olan toplum örgütlenmesi İngiltere ve A.B.D başta olmak üzere Birinci Dünya Savaşından sonra yaygın bir gelişim gösterdi. Toplum örgütlenmesi söz konusu ülkelerdeki sosyal refah hizmetlerinin gelişmesi ve örgütlenme dinamiğinde oluşmuş bir yöntemdir. Birinci Dünya Savaşından sonra toplum örgütlenmesi, sosyal hizmet uygulamasında özel bir beceri olarak belirmeye başlamıştı. Bu yönde çalışan liderler sosyal ihtiyacın tayininde sosyal amaçların tesisinde, ihtiyaç ve amaçları karşılayacak sosyal refah programlarının yürütülmesinde daha yaygın vatandaş katılımının yararını gördüler. Sosyal refah programlarındaki politika tespitinin kontrolü ve sosyal refah programları 'sade vatandaş'ın eline gittikçe daha fazla geçti. İkinci Dünya Savaşında ise gönüllülerin sosyal hizmet etkinliklerine katılımı giderek artarken sosyal hizmet meslek olarak önemli gelişmeler sağladı (Koşar, 1986, 86-94).

Diğer yöntemlerin çoğunun çıkış yeri gibi, toplum örgütlenmesi 1843'de, Amerika'da yoksulların koşullarını iyileştirmek üzere ortaya çıkmış bir kavramdır. 1939 yılında ise bir sosyal çalışma yöntemi olarak kabul edilmiştir. Bazen onunla karıştırılan yukarıda sözünü ettiğimiz toplum kalkınması (community development) ise 1945 yıllarında Birleşmiş Milletler tarafından az gelişmiş ülkelere uygulanan teknik yardım programları çerçevesinde geliştirilmiş bir kavramdır. Başlangıçta kitle eğiti-

mi olarak ele alınmış, sonradan toplum kalkınması kavramı oluşmuştur. Günümüzde toplum örgütlenmesi ve toplum kalkınması arasında değerler, ilkeler, bilgiler, yöntem ve teknikler açısından çok büyük bir fark yoktur. Sadece her ikisinin de başlangıçtaki amaçlarına uygun olarak yöneldikleri sorunlarda farklılık vardır. Şöyle ki; toplum örgütlenmesi sosyal çalışmanın ilgilendiği, çeşitli nedenlerle yoksunluk içine düşmüş kişi, grup ve toplumların psiko-sosyal ve ekonomik uyumsuzluk sorunlarıyla ilgilidir. Toplum kalkınması ise köy ve gecekondu bölgeleri gibi gelişmemiş toplumların sosyal hizmetler de dâhil olmak üzere tarım, sağlık, eğitim, bayındırlık vb temel sosyal refah sorunlarıyla ilgilidir. Gerçekte toplum kalkınması toplum örgütlenmesinin dinamik bir sürecidir ve bu nedenle toplumla çalışma başlığı altında kavram bütünleşmesi sağlanmıştır (Koçyıldırım,1992, 61). Toplumla çalışma kavramı bu iki anlatımın her ikisini de kapsar. Toplum kalkınmasında toplum ve devlet birlikteliği yoluyla yerel topluluk sorunlarının aşılması sağlanır. Bu sorunlar ekonomik, kültürel ve sosyal olabilir. Toplum kalkınmasının dayandığı ana ögeler şunlardır: Kendine yardım ve destekli imece, duyulan ihtiyaçlardan hareket ve gönüllülük, topluluğun bir bütün olarak ele alınması. Bu üç ögenin bir arada olması durumunda, toplum kalkınması söz konusu olabilir. Bunlardan birinin eksikliği, çalışmanın toplum kalkınmasından değişik bir çalışma biçimi olduğunu belirtmektedir (Geray, 1974, 312).

Toplum örgütlenmesi, sosyal çalışma mesleğinin bir yöntemi olarak bireyle çalışma ve grupla çalışma (sosyal grup çalışması) yöntemlerinden daha sonra ortaya çıkmıştır. Ancak uygulanışı diğer yöntemlerle aşağı yukarı aynı dönemde başlamış ve onları belirleyen aynı koşullardan kaynaklanmıştır. Birçok çalışma alanında olduğu gibi toplum örgütlenmesi de teorisinin, teknik ve yaklaşımlarının belirlenmesinden çok önce başlamış bir çalışmadır (Koşar, 1986, 85-103).

Toplum örgütlenmesinde sosyal çalışmanın rolüne kısaca göz atalım: İç ve dış dinamiklerin gerisinde kalması durumunda yerel ya da genel anlamdaki toplumlar için değişen iç ve dış koşullara uyum sağlatacak kurumsal değişikliklerin öngörülmesi durumunda toplumun özkaynaklarına devletin kaynak ve desteğini katarak toplumdaki kurum ve örgütlerin yeniden düzenlenmesi çalışmalarında sosyal çalışma mesleği toplumla çalışma yöntemiyle planlama, proğramlama, örgütlendirme ve uygulama düzeylerinde etkin rol alır. Toplum örgütlenmesi mesleksel kimlik olarak bu süreçte sosyal çalışmanın içinde yer alır (Tomanbay,1999, 266). Bu yönüyle sosyal refah alanında toplum örgütlenmesi hem kişilerin ve grupların sosyal ilişkilerine etki eden değişim süreçleriyle hem de refah amacı veya nihai amacı ile ilgilenen bir sosyal çalışma yöntemidir (Koşar, 2000, 89).

Genel olarak toplumla çalışma-community work, toplumla çalışmacı-community worker, mahalle sosyal çalışması-area based social work, toplumla sosyal çalışma-social work with society: Toplumla uygulama becerisi olarak sosyal refah amaçları için toplumda değişiklik yapmayı hedef alan ve bu yöndeki çalışmaların en etkin biçimde toplumun demokratik katılımı ile gerçekleşeceğine inanan bir sosyal çalışma yöntemidir. Sosyal çalışmacı toplumla çalışmada insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için eşit haklara sahip olmalarının gerektiğine inanır. Bu nedenle toplumdaki ortak ihtiyaç ve sorunlarla ilgili karar alınmasında tüm üyelerin sorumlu olduğunu kabul eder. Sosyal hizmetlerin amaçlarına ulaşabilmesi için önce toplum tarafından tanınması ve sonra da insanların sosyal refah etkinliklerine katılımlarının sağlanması gerekir. Bu konu toplumla çalışmanın temel görevlerinden birisidir (Koçyıldırım, 56-57).

Sosyal çalışmanın tarihi temel olarak bireyselciliğe odaklanmakla birlikte, sosyal çalışma uygulamasında toplulukları hesaba katmanın da uzun bir geleneği vardır. Sosyal çalışmanın kökleri Charitable Organization Soceity (COS) (Hayır Çalışmaları Derneği) ve Settlement Movement'e (Yerleşim Evi Hareketleri) (Birleşik Krallık ve Birleşik Devletlerde) kadar gider. Bu hareketler Oxford House (1883 yılında kuruldu) Toynbee Hall (1885 yılında kuruldu) ve Hull House (1889 yılında kuruldu) gibi toplum temelli yerleşim yerleri (toplum merkezleri ç.n.) ortaya çıkardı. COS daha çok seçmeci olma ve bireycilik merkezli odağa sahip iken, toplum merkezleri daha çok işçi sınıfı mensupları ve göçmenlere sosyal ve eğitsel faaliyetler sunulan toplumsal alanlar inşa etmeye odaklanıyordu (Teater, 2015, 248). Başka bir ifadeyle bu, özünde bir toplum örgütlenmesi hareketliliğiydi.

Sorunların çözümü için katılım olgusunu ilke edinen toplumla çalışma, amaçlarına 'toplum örgütlenmesi (community organization)' ve 'toplum kalkınması (community development)' yöntemleriyle ulaşmaya çalışır (Koçyıldırım, 1992, 60). Toplum kalkınmasında amaç küçük toplumlarda yaşayan halkın ihtiyaçlarını tayin ve münakaşa etmek, onları planlayarak birlikte çözümlemektir. Bunun için toplumun bütün yönden daha iyi yaşamasını sağla-

mak için yapılan etkinliklerdir (Türkdoğan, 1977, 12). Toplumla sosyal çalışmada toplum boyutunda katılımı artırarak toplumun sosyal sorunlarını çözmek söz konusudur. Toplumun gereksinimlerini karşılamaya yönelik yapılan mesleki çalışmalardan oluşan bu geniş süreçte; toplumla çalışma, gerek toplum organizasyonu ve gerekse toplum kalkınması uygulamalarında aynı çalışma aşamalarını izler ve katılıma dayalı bir gelişme için toplum incelemesi, toplumla ilişkiler, planlama, örgütleme, eşgüdüm, eğitim gibi etkinlikler yoluyla toplumlarda katılım sağlayarak gelişmeyi gerçekleştirmeye çalışır (Koçyıldırım, 1992, 62-63). Toplumla çalışmada sosyal hizmet elemanının içinde bulunacağı uygulamaların başarısında toplum kaynaklarının kullanabilme becerisi ve bilgisi etkili olacaktır. Meslek elemanının topluluğun yapısı, kaynakların niteliği, ekipman, var olan ya da geliştirilecek olan sosyal etkinlikler ve programlar, kullanılabilecek sosyal çevre ve kaynakları, toplumsal deneyim, özel ve kamu kuruluşlarının koordinasyonu gibi unsurları bir bütün olarak değerlendirmesi gerekir.

Sosyal Eylem

Sosyal eylem (social action); sosyal çalışma mesleğinin yöntemlerinden bir başkasıdır. Topluluğu/mahalleyi/yerel toplumu ilgilendiren konularda sakinlerin varmak istedikleri ortak amaca varabilmeleri için gerekli olan ve sosyal çalışmacı tarafından yürütülen her türlü çalışmalar sosyal eylem kapsamına girer. Bunlar, grubun varolan engellere karşı koyabilme gücüne ulaştırılması, birlikte savaşım gücünün ortaya çıkarılması, politik ve resmi makamlar karşısında ortak çıkarlarını savunabilmeleri için gerekli güçvericilik, örgütlenme, bilinçlendirme gibi çalışmalardır. Varılmak istenen ortak amaca varmak için toplulukça yapılması gereken eylemleri düzenleme ve yürütümünde rol alma sosyal eylemin konularıdır. Sosyal eylem görece uzun bir süreçtir (Tomanbay, 1999, 236). Bu yönelimde sosyal hizmet açıkça, müracaatçı gruplarının yararına statükoyu değiştirmeye yönelen, mağdur kitlelerin haklarını savunan bir meslek olarak, 'kaynakların yeniden dağıtımı'yla (allocation of resources) ilgili olduğundan, özünde politik bir uygulamaya dayanmaktadır. Ülkemizdeki politik güçler ve toplum, bu mesleğe, kaynakların yeniden dağıtımı, bireylerin gereksinimlerinin karşılanması ve statükonun mağdur kitleler lehine değiştirilmesi olanaklarını tam anlamıyla vermediğinde, mesleğin işlevleri zayıf ve güçsüz kalmaktadır. Bu işlevsiz yapı, mesleğin ülkemizdeki geçmiş sürecinde halen çözümlenememiştir (Yolcuoğlu, 2012, 31).

Sosyal eylem sosyal etkin olma ile başlar. Sosyal çalışmacıyı sosyal çalışmacı yapan temel öge sosyal etkin olma durumudur. Sosyal çalışmacı sosyal etkin bir insandır. Sosyal etkinliklerle var olur. Sosyal etkinlik, bireylerin, grupların veya toplumların bir sosyal çalışma yöntemi içinde etkinlikte bulunmasıdır. Etkinliklerin bütünü sosyal eylemi oluşturur. Öteden beri sosyal eylemin amaçları şunlardır: Sosyal ilerlemenin sağlanması, sosyal politikanın değiştirilmesi, sosyal kanunların geliştirilmesi, sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinin sağlanmasıdır (Friedlander, 1966, 241). Ancak sosyal eylem görece uzun bir süreç olarak görülmesine rağmen koşullar ve yapısı gereği genellikle kısa vadeli somut değişmeler yaratmakta kullanılır. Amaç çevreyi de değiştirmektir. Dünyada ve Türkiye'de sosyal refahı geliştirmeye ve refahın artırılması amacına yönelik olduğu oranda, bir siyasal partinin de sosyal çalışmacılar tarafından desteklenebilmesinin mesleki açıdan kabul edilmesi gerekir. Ancak üniter bir devlet yapısına sahip, demokratik ilkeleri henüz tam anlamıyla benimsemiş olduğu iddia edilmesi biraz zor olan, ekonomik kalkınmasını tamamlayamamış, kişisel hak ve özgürlüklerin garantilerinin uzun bir geçmişe dayanmadığı, devletin genellikle mevcut sosyal ve ekonomik düzenin bekçisi sayıldığı bir ülkede, sosyal eylemin bir teknik olarak uygulanmasının yaratacağı güçlükler ortadadır (Kongar, 1972, 139-141).

Sosyal hizmetlerin yürütülmesinde vatandaşın katılması önemli bir konudur. Türk vatandaşı sosyal karakteri gereği yalnız toplumsal olay ve afet anlarında bir araya gelme alışkanlığındadır. Bunun dışında kendi yalnızlığı içinde yaşamayı tercih eder. Oysa sosyal değişme bir dayanışma, bu dayanışmanın temelinde bir araya gelme ve el birliği ile hareket etme gereğini beraberinde taşır. Onun içindir ki, sosyal hizmetlerden gereği gibi faydalanılabilmesi için ve devletin insani temel hakları ve ana özgürlükleri üstünde bir değer olabileceği kanısının silinmesi için vatandaşı sosyal hizmete ortak kılmak en yerinde hareket olacaktır (Çalışma Grupları Raporları, 1968, 125-140).

Günümüzde sosyal eylemde dönüşümsel etkinlik olarak baskı karşıtı uygulamanın önemi giderek artmaktadır. Baskı karşıtı uygulama sosyal sorunların yapısal nedenlerini anlamaya çalışır ve uygulayıcı tek bir çalışmada bütün boyutlara müdahale edemeyecek olsa da, makro boyuttan mikro boyuta kadar bütün olası düzeylerdeki sosyal ilişkileri değiştirme yoluyla bu yapısal sorunların sonuçlarını ortaya koymaya çalışır. Baskı karşıtı uygulama; sos-

yal gerçekliği yaratan ve sosyal gerçeklik tarafından yaratılan kültür, kurumlar, yasal çerçeve, politik sistem, sosyoekonomik altyapı ve kişilerarası ilişkiler gibi sosyal yaşamın bütün boyutlarını kapsar. Bireylerin, grupların ve toplumların yaşam kalitesini ya da iyilik halini geliştirmeyi amaçlar (Dominellli, 2002, 2015, 87). Bu bağlamda sosyal çalışmacılar insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve tam olarak gelişmelerini sağlamak için kaynaklara, istihdam olanaklarına, hizmetlere ve fırsatlara eşit biçimde ulaşmasını sağlamak amacıyla sosyal ve siyasal eylemlere de katılmalıdırlar. Sosyal çalışmacılar siyasal arenanın uygulama üzerindeki etkisinin farkında olmalıdır. Temel insan ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesi amacıyla politikada ve yasal düzenlemelerde değişiklik yaratmak üzere savunuculuk yapmalıdırlar (Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları Önerisi, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yay. 2001, 24).

Sosyal çalışmacılar, savunuculukta kapasite geliştirme, kaynak seferberliği, hakları savunma, katılım, ihmal konularında sorumluluk almak ve politika geliştirmek, halk arasında tutum değişikliği gibi konularda profesyonel sosyal hizmet uygulamasının bir parçası olmakla birlikte katılımı temel alırlar. Sosyal çalışma mesleğinde halkın kalkınma etkinliklerine katılımının önemli olması ve yaygın bir özellik göstermesi, halk katılımının konulara göre değişik başlıklar altında ele alınmasına da neden olmaktadır. Örneğin; 1.Yönetime katılma, yönetilenlerin yönetenlerin kararlarına katılabilmelerini, 2.Sosyal refah hizmetlerine katılma, toplumun sosyal ve ekonomik gelişmesi için yapılan etkinliklerde toplumun rol alması, 3.Sosyal dayanışma ve yardımlaşma etkinliklerine katılım ise geleneksel olarak her toplumda var olan ve ortak yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerde birbirlerine yardımda bulunmalarıyla ilgili etkinlikleri ifade eder (Cecilia, Law, 2008, 146-159: Koçyıldırım,1992, 3-4).

Sosyal eylemle ilgili son yıllara ait bir yaşanmışlığı verelim: 1999 Marmara büyük afetinden sonra afetin yarattığı sosyal sorunlarla mücadele ederken yerel toplulukta birçok engellere karşı sosyal eylemlerin yapıldığı görüldü. Kadın Dayanışma Örgütleri, Depremzedeler Dernekleri bu tür eylemlerin somutlaştığı sivil toplum kuruluşları olmuşlardır. Buralarda sosyal çalışmacılar da görev almışlardır. Sosyal çalışmacılar sosyal eylem temelinde hareket ederken, ayrımcılığa karşı çıkmış, insan hak ve özgürlüklerinin her koşulda savunucusu olmuş, farklılıkları hoş görmüş, gereksinim gruplarının yanında hareket etmiştirler. Kuşkusuz kimlik ve kültür açısından dezavantajlı konumda yaşayan insanlara "vadandaşlık hakkı onurunun" verilmesi, sosyal adaleti inşa etmek konusunda çalışarak insanlararası ayrımcılığı önlemek için sosyal politikayı savunan sosyal çalışma, tüm insanlık ailesi için porfesyonel çaba harcamaktadır. Sosyal çalışmanın önemli işlevlerinden birisi bu nedenle savunuculuktur, toplumsal yarar gözeterek sosyal çalışma; danışma, eğitmenlik, destek sağlayıcı, toplumsal kaynakları harekete geçirici yönleriyle toplumsal değişmeyi kolaylaştırabilir. Halkın katılımcı olma koşullarının geliştirilmesi sürecinde; sosyal hizmetlerde hedef kitlelerin sosyal ve ekonomik haklardan yararlanma bilinci ve sorumluluğu içinde olması çoğulcu demokratik toplum düzeninin bir gereğidir. Demokratik katılımcı toplum düzeninde halkın dayanışmacı bir yaklaşımla örgütlenmesi sosyal hizmetler alanında etkin ve işlevsel bir gücün oluşmasına ortam hazırlayacaktır. STÖ ve gönüllü kuruluşlara da halkın katılımının koşullarını oluşturmasında yapıcı görevler düşmektedir (Cılga, 2004, 176-177). Burada sosyal hizmet felsefesiyle yön verilmiş bir medyanın bazı sosyal sorunlarla ilgili sosyal eylem oluşturmadaki rolünü da anımsamak gerekir. Örneğin sosyal problemlerin çözümünde sosyal politikaların oluşturulmasında sosyal eylem oldukça önemlidir. Günümüzde medya gündemin ve sosyal politikaların oluşmasında etkili bir kurumdur. Medya sayesinde pek çok sorun halkın gündemine taşınmakta ve geniş kitlelerin haberdar olması sağlanmaktadır. Bu sayede dikkati çeken sorunların çözümü gündeme gelmektedir. Sosyal eylem yasal düzenlemelerin oluşturulmasından tutun da sosyal politikanın toplumsal yapıda sorunların çözümüne odaklanmasında işlevsel olabilmektedir (Adak, 2016, 33). Sosyal sorun yaşayan bireylerin yaşadıklarının/sorunlarının/çözüm yollarının temsil edilmesi açısından bakmakla birlikte diğer yandan Oya'ya göre ise sosyal sorunları çözmeye yönelik girişimler olarak niteleyebileceğimiz sosyal hizmet pratikleri, sosyal adalet anlayışı ile de doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla varolan siyasi ve ekonomik yapı içinde analiz edilmeleri gerekir. Bu nedenle, medyanın sosyal hizmet pratiklerini ne şekilde destekleyebileceği konusu ele alınırken ticari kaygılardan ve güç ilişkilerinden bütünüyle arınmış kamu hizmeti yayıncılığı tezlerini ileri sürmek yerine, sosyal değişimi hedefleyen fikirlerin medya aracılığıyla yaygınlaştırılması ve yerleştirilmesi düşüncesi üzerinde durulmalıdır. Kısaca sosyal hizmet pratiklerinin anlaşılması, yaygınlaştırılması ve hatta bu doğrultuda topyekun bir sosyal değişimin örgütlenmesi için medya oldukça önemli bir araçtır (Morva, 2016, 94).

Sosyal Hizmet Araştırması

Toplumbilimsel açıdan, sosyal hizmet araştırması sosyal çalışma mesleğinin uygulama alanına giren olguların anlaşılması, açıklanması ve mesleki amaçlar doğrultusunda yönlendirilmesi için gerekli bilimsel bilginin üretilmesini sağlamaktadır. Sosyal hizmet araştırmasında; sosyal çalışma mesleğinin dayandığı bilimsel bilginin oluşturulması ve geliştirilmesinin yanı sıra, önemli olan bunların uygulanmasıdır (Kut, 1988, 120-121). Türkiye'de toplumsal bilimlerin gelişme çizgisi, önce 'kuramsal' düzeyde kendini göstermiştir. Fakat, 'ampirik' yönü eksik bir 'toplumbilim' ya da genel olarak bir 'toplumsal bilimler' demeti düşünmek olanaklı değildir. Somut gerçekle irdelenmeyen kuram, iflas etmeye mahkûmdur. 'Yanlışlanabilir' nitelik taşımayan bilgi, 'iman' olarak kalır. 'Bilimsellik' özelliği kazanamaz (Kongar, 1986, 11).

Sosyal hizmet araştırması (research for social service), sosyal hizmet uygulamalarını kolaylaştırmak ve etkinliklerini arttırmak amacıyla bu alanda yapılan araştırma olarak açımlanırken, sosyal refah araştırması (social welfare research) ise sosyal çalışma mesleğinin uygulama yöntemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sosyal refah alanında, sosyal çalışmanın belirlenen sorun alanında konuyu tanıması, bunun için halkın soruna bakışının, gereksemelerinin ve boyutlarının saptanması, buna göre kendi hareket biçimini, çalışma yöntemini, çözüm yollarını netleştirmesi amaçlarıyla belirli bir bölgede ve sorun alanında yapılan tanımsal ağırlıklı araştırmadır (Tomanbay, 1999, 238-248). Sosyal hizmet araştırmaları daha çok alan araştırmalarıdır; uygulamalı araştırmadır (applied research).

Araştırma, uygulamanın geliştirilmesine yardım eder, ancak uygulama da araştırmanın sorgulanmasını sağlar ve yeni inceleme alanlarına işaret eder. Sosyal hizmet araştırmasının farklılığı, araştırma yöntemleri, kanıta dayalı uygulama, araştırma tarafından bilgilendirilen uygulayıcı, hizmet alanın araştırmaya katılımı ve disiplinlerarası araştırma ile ilgili konuları incelerken, sosyal hizmet araştırmasının zorluklar ve tartışmalarla dolu kritiğe açık bir alan olduğu anlaşılabilir. Ancak araştırma uygulayıcıya, tüm formlarıyla, bir yandan günlük uygulamanın gerçekleri içerisinde dolaşırken, diğer yandan zor ve talepkâr bir görevle ilgilenirken, anahtar ve çoğu zaman az kullanılan bir destek sağlar (McLaughlin, 2015, 197). Sosyal hizmet araştırması başlıca sosyal sorunları belirttiği kadar, değişikliklerden ötürü ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması için alınacak önlemleri de açıklar. Değişiklikler çoğu kez şu alanlarda oluşur. Sağlık ve çocuk refahı sorunları, işsizlik, ekonomik kriz, yaşlılık, engellilik, engellilerin özel ihtiyaçları, sosyal ekonomik güvenliğin tehlikeye düşmesi, eğlence, boş vakitlerin değerlendirilmesi ile ilgili çalışmalar. Araştırmanın konuları, sosyal hizmet sisteminin tarihçesi, yapısı, uygulanan sosyal hizmetlerde değişen ilkeler, sosyal hizmetin etkinlik ve maliyetini belirten istatistik etütleri, sosyal çalışma eğitiminin yöntemleri ve sosyal çalışmanın profesyonel özelliği ile ilgili olabilir (Friedlander, 1966, 236).

Kongar ise sosyal çalışma alanına yönelen araştırmaların konularını şöyle saptamaktadır: 1)Birey, grup ve toplum düzeyinde değişmenin dinamiğine yönelen araştırmalar. 2)Sosyal hizmetlerin ve sosyal refah hizmetlerinin kapsam ve verimliliklerini ölçmeye yönelen araştırmalar. 3)Bireysel ve toplumsal sorunlar hakkındaki araştırmalar. 4)Sosyal çalışma mesleği ve bu meslek üyeleri hakkında yapılan araştırmalar. Bu dört kategorideki araştırmalar, sosyal çalışma için doğrudan bilgi kaynağı olmakla beraber, bütün öteki sosyal bilim araştırmalarının da sosyal çalışma bakımından anlamlı olduğu unutulmamalıdır (Kongar, 1972, 144).

Sonuçta sosyal adaletin kurumsallaşmasında sosyal sorunların çözümü için işlevsel araştırmalar yaparak sosyal hizmetlerin genel çerçevesine uygun biçimde toplumsal gelişmeyi kolaylaştırıcı sosyal araştırmalar yapılması demokrasinin gelişimine hizmet ettiği gibi etkili sosyal politikaları ortaya çıkarmada ve yeni sosyal hizmet kuruluşlarının açılmasına zemin hazırlar. Ayrıca sosyal sorunların çözümünde, gerçek gereksinimlerin, önceliklerin belirlenmesini ve sosyal hizmet alanlarında etkili yeni sosyal hizmet modellerini var kılar. Öyle ki, sosyal adalet amacını gerçekleştirmek için sosyal hizmet araştırması, sadece doğrudan uygulamayı etkilemek amacıyla değil, aynı zamanda politika yapıcıları bilgilendirmek ve etkilemek amacıyla da kullanılmalıdır. Eğer biz sosyal adaleti bütün birey ve gruplar için temel sosyal faydalara erişim olarak tanımlarsak, vaka yöneticisi ve terapistin rollerinin sosyal adalet amacını gerçekleştirmede yetersiz kaldığını da söyleyebiliriz. Ancak daha doğrusu sosyal adalete yönelik süreç, sosyal hizmet uzmanlarının sosyal politika geliştirme ve değiştirme süreçlerine doğrudan dâhil olmalarını gerektirmektedir (Figueire-McDonough, 1993; Akt: Finn, J ve Krysik, L. J. 2015, 59).



Yaşamla İlişkilendir

Sosyal Çalışmanın Değerleri

Sosyal çalışmanın bilimsel doğasında olan genel ilkeler bütün yöntemlerinde ve uygulamalarında kabul edilmiş ortak bir anlayışı gösterir: Bireyde doğuştan var olan bütünlük ve onura (haysiyet) olan inanç. Ekonomik, bireysel veya sosyal ihtiyaç içinde bulunan bireyin ihtiyaçlarının ne olduğunu ve bunların nasıl karşılanması gerektiğini kendisinin tayin etmeye hakkı olduğu yolundaki inanç. Demokratik düzende sosyal çalışma için çok önemli bir üçüncü kavram da herkesin ancak doğal yetenekleriyle sınırlanan, eşit imkânlara sahip olması gereğine duyulan sağlam inançtır. Sosyal çalışmanın bütün yöntemlerinde ortak olan bir dördüncü değer ise bireyin kendikendine saygı, kendi kaderini tayin, haysiyet ve eşit fırsatlar konularındaki kişisel haklarının onun kendine, ailesine ve topluma karşı olan sosyal sorumlulukları ile bağlı olduğu inancıdır.

Kaynak: Friedlander, W. (1965). **Sosyal Hizmetin Kavram ve Metodları**. Çev. Elkin Besin. SSYB Ysy. No: 43. Ankara. s. 2-4-5.

Öğrenme Çıktısı

2 Sosyal hizmet yönetimi, toplumla çalışma, sosyal hizmet araştırması ve sosyal eylemi açıklayabilme

Araştır 2

Toplum örgütlenmesi ile toplum kalkınması arasındaki farkı araştırınız?

İlişkilendir

Bilimlesel araştırma, sosyal hizmet araştırmaları ve toplum örgütlenmesi üzerine şu kaynaklara göz atabilirsiniz:

Karasar, N. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel.

Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R., (2015). Sosyal Hizmet/Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar. Çev. Ed. Tarık Tuncay. Ankara: Nika.

Türkdoğan, O. (1977). Toplum Kalkınması. Erzurum: Dede Korkut.

Koçyıldırım, Ş. (1992). Toplumsal Hizmetlerde Halk Katılımı. Ankara.

Finn, J ve Krysik, L. J. (2015) Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması. Çev. İlkay Başak Adıgüzel, Gamze Erükçü Akbaş vd. Çev. Ed: Ercüment Erbay. Ankara: Nika.

Anlat/Paylaş

Sosyal eylemin toplum açısından yararlarını tartışınız.

MESLEKİ GÖRÜŞME

Sosyal çalışma mesleğinde, görüşmenin yanı sıra birçok teknik kullanmasına rağmen, sosyal çalışmacıların en çok zaman harcadıkları teknik, görüşmedir. Bir anlamda görüşme en önemli ve en sık kullanılan sosyal hizmet becerisidir diyebiliriz. Bu durum doğrudan hizmet sağlayan sosyal çalışmacılar için geçerlidir. Ancak, grupla ve toplumla çalışanlar için de geçerlidir. Çalışma odağı insani hizmetler olan mesleklerin literatürü görüşmeyi, 'en yaygın sosyal hizmet becerisi', 'temel bir sosyal hizmet eylemi' ve 'birincil sosyal hizmet aracı' olarak tanımlar. Görüşme, sosyal hizmet uzmanlarının (sosyal çalışmacıların) birçok insani hizmetlere önerdiği ve uyguladığı bağlamda ele alınmaktadır. Görüşme, başvuru sahiplerini ve içinde bulundukları durumu anlamak ve onlara problemleriyle başa çıkmaları konusunda yardım edebilmek için önemli bir araçtır (Kadushin, 2016, 17).

Sorunları çözüme dönük bir mesleki ilişkinin geliştirilmesinde görüşme becerisi ve tekniklerinin kullanılması sosyal çalışma mesleğinin amaçlarının gerçekleştirebilmesini kolaylaştırır. Kuşkusuz sosyal hizmet gereksinimi olan başvuru sahiplerinin nitelikleri ve beklentileri de görüşme süreci için önemsenmesi gereken bir konudur. Örneğin, çocuklarla, engellilerle, yaşlılarla başarılı görüşmeler yapılması sosyal çalışma meslek elemanları açısından bu alanlara özgü bilgi ve beceriyi içselleştirmelerinden geçer. Bulundukları durumla barışık başvuranlarla görüşme yapmanın kolaylıkları olmasının yanında özel gereksinim gruplarıyla görüşmede başarı sağlamak genel olarak hizmetlerin etkililiğini ve niteliğini artıracaktır. Çünkü görüşme süreci etkileşim dâhilinde gelişir. Eleştirel ve sorgulayıcı olabilmektedir. Hem başvuru sahibi hem de sosyal çalışmacı bu süreci birlikte yapılandırmaktadırlar. Sonuçları sorun çözümüne katkı veriyorsa söz konusu hizmet alanının da var olma koşullarını iyileştirebilmektedir. Görüşme beceri ve teknikleri yaşlılarla yapılan görüşmelerde daha dikkat edilmesi gereken unsurlardır. Yaşam döngüsünün gereği olarak yaşlılarla görüşme yapmanın zorlukları bulunmaktadır. Yaşlılarla mülakat (görüşme) yapılırken, her yaşlıda aynı sorunlarla karşılaşılacağı gibi bir yargıya da sahip olmamak gerekir. Fiziksel gerilemeler kaçınılmaz olmakla birlikte, bazı yaşlı müracaatçıların kendisi ile barışık oldukları, yaşlanmayı doğal kabul ettikleri ve dolayısıyla yaşlılık dönemine kolay uyum sağladıkları, ölümü kaçınılmaz gerçek olarak gördükleri, gençlerle kolay ilişki kurdukları ve gençleri bir değer olarak benimsedikleri bilinmektedir (Erkan, 2000, 61).

Evet, görüyoruz ki sosyal hizmet uygulamalarında birçok teknik kullanılmakla beraber her tekniğin içinde yer alan en önemli araç, görüşmedir. Görüşme-mülakat (interview) sosyal hizmet uygulamalarının en önemli ögesidir. Görüşmede hedeflenen amaç başvuru sahibi ile ilgili olduğu kadar görüşmeyi yapan sosyal hizmet uzmanı ile yakından ilgilidir. Görüşme, sosyal hizmet uzmanının başvuru sahibi ile birebir/yüzyüze bireysel ya da sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptığı bir uygulamadır. Sosyal hizmet uzmanının en önemli becerilerinden birisi görüşme yapabilmektir. Görüşmeyi nasıl başlatacağı, geliştireceği ve sonlandıracağı hakkında kendisini yeterli görebilmesi sosyal hizmet uzmanını güçlendirir (Küçükkaraca, Topçu, 2014, 105). Kuşkusuz sosyal hizmet görüşmesi, zor bir durumdur. Başvuru sahiplerinin sosyal sorun alanlarından geldiği ve eşitsizleştirici koşulları yaşadıkları için başarı, değişime ve gelişmeye açık olmaları ve toplumsal kaynakların sunduğu olanaklar ölçüsündedir. Bu nedenle görüşmeye katılımları çoğu zaman zorunludur, yaşadıkları toplumsal koşullar düşünülecek olursa birincil amaçları sosyal hizmetlerden yararlanmaya dönüktür.

Görüşmede mesleki ilişki geliştirilirken ve sosyal çalışmacıların mesleki uğraşıları tanımlanırken mesleki görüşme ve rapor tutma teknikleri günümüzde sosyal hizmetler alanında çalışanların üzerinde durdukları konulardır. Mesleki ilişki temel olarak, sosyal çalışma mesleğinin moral (ethical) değerlerini içeren kurallardan etkilenmektedir. Mesleki uygulamalar, müracaatçının kendi kararını verme, özgürlük ve refaha ulaşma gibi insani değer ve hakları üzerinde odaklaşma eğilimindedir. Bu değer ve hakların hayata geçirilmesindeki en etkin yolun ise, genellikle başvuru sahibi ve uzman arasındaki ilişki olduğu düşünülmektedir (Tufan, 1992, 1-10).

> "Görüşme yardım yapmak isteyen için o kadar önemli bir araçtır ki, tıpkı bir piyanistin notalarını veya şantözün nefes kontrolünü öğrenmesinin zorunlu olduğu kadar mülakat tekniğinin öğrenilmesi şarttır." Elizabeth Nicholds

Artık biliyoruz ki bir mesleki ilişki kurma tekniği olan görüşme diğer bütün uygulamalı mesleklerde olduğu gibi sosyal çalışma mesleğinde geniş ölçüde kullanılan bir araçtır. Sosyal çalışmacı (social worker), uygulamaları sırasında zamanının önemli bir kısmını görüşmeye ayırır. Görüşme sosyal çalışma mesleğinin temeli olup, insanlara yardımcı olmada büyük önem taşır. Sosyal çalışma görüşmeleri bilgi toplama ve sosyal inceleme, bilgi verme, teşhis ya da karar verme, tedavi görüşmeleri gibi adlar alabilir. Başvuru sahibinin sosyal durumu hakkında geniş içgörü kazandıracak olan araç görüşmedir. Sosyal çalışmacı, görüşme yoluyla başvuru sahibinin duygularını, davranışlarını, nesnel (objektif) gerçeklerini ve öznel (subjektif) yanını daha iyi anlama olanağı bulur. Gözlem, davranışın yalnızca bir yanını gösterir. Oysa davranışın gerçek anlamını kavramak için görüşmeye ihtiyaç vardır (Erkan, 1997, 1-11). Örneğin hekim-hasta ilişkisinin güvenli ve verimli olabilmesi için hekimin göz önünde tutması gerekli olan noktalar bulunmaktadır. Bunları kısaca sıralamak gerekirse: İlgi, (hastanın sağlam ve hasta yanlarıyla bütün kişiliğini anlamaya yönelen bir ilgi olduğu oranda yararlı olabilir), kabullenme (hastayı yargılamadan, önyargılara kapılmadan ele alabilme demektir), eş-duyum (empati; hastanın yerine kendimizi bir an için koyarak, onun nasıl bir ruhsal durum içinde olduğunu anlamağa çalışmaktır), esneklik (hekim hastasını tanımaya ve anlamağa çalışırken, birtakım kalıplaşmış, klişeleşmiş kavramalara ve görüşlere kendisini kaptırdığı ve onlardan sıyrılmadığı oranda tanıma ve anlaması azalacaktır), hekimin kendi sorumluluğunun sınırlarını bilmesi (hekim, kendi bilgisinin sınırlı olduğunu ve bu nedenle hastaya yapabileceği yardımın da sınırlı olabileceğini bilmesi gerekir), görüşme yönteminin özelliklerini bilmek ve bunlara dikkat etmek (Öztürk, 1983, 96).

Birey ve aile ile yapılan sosyal çalışmalarda süreç yapılandırılırken sorun sahibi ile bireysel çalışmacı arasında kurulan ilişkide; sorunun, kişinin, kişi ile sorun ilişkisinin ve çözüm yollarının değerlendirilmesinde şu noktalara dikkat edilmesi gerektiği unutulmamalıdır: 1.Sorun sahibi sorunu nasıl görmektedir? 2.Çevre sorunu nasıl görmektedir? 3.Bireyin ve çevrenin soruna karşı tutumu sorunu nasıl etkilemektedir? 4.Sosyal çalışmacı ile bireyin ve çevrenin sorunu ele alışlarında fark var mıdır? Bütün bu soruların cevaplarının aranması sırasında, önemli ipuçlarının elde edilmesinde ve bireyle ilişki kurulmasında kullanılan tekniklerden biri görüşmedir. Görüşmedeki ögeler ya da teknikler: 1.Gözlem 2. Dinleme 3.Bireyin bulunduğu yerden görüşmeye başlama 4.Soru sorma, olarak özetlenebilir (Kongar, 1972, 81-82). Bu açıdan sosyal çalışmacının başvuru sahibinin sorununu çözmek için yapacağı planda başarısı; görüşme yapma becerisine, iletişim bilgisine ve görüşme tekniklerine bağlıdır. Buna ek olarak, sosyal hizmet görüşmeleri sosyal hizmetin içeriğiyle ilgilenir, sosyal hizmetin amaçlarına ulaşması için planlanır ve sosyal hizmet ortamında gerçekleştirilir (Kadushin, 2016, 26).

Görüşme yapılandırılması gereken bir süreçtir. Bu nedenle sosyal meslek elemanının iletişim becerisi gelişmiş, empati yeteneğine sahip olması ve iletişimde terapötik koşulları oluşturması gerekir. Görüşmenin başarısı olumlu ilişki kurulmasına bağlıdır. Olumlu ilişkideki özellikler başvuru sahibinin kendi kendine karar vermesi, başvuru sahibine ilgi göstermek, başvuru sahibinin kişiliğine saygı gösterme, empatik anlayış, içtenlik, özgünlük, gizliliktir. Sosyal çalışmacı bütün bunları görüşmenin aşamaları içinde gerçekleştirir (Erkan, 1997, 14-20). Dolayısıyla mesleki ilişkinin ayırt edici özellikleri şu şekilde belirginleşmektedir: Mesleki ilişki belli bir süre devam eder. Sosyal çalışmacıya belli sorumluluklar yükler. Mesleki ilişkinin belli bir amacı vardır. Uygulamada, mesleki ilişki çerçevesinde bazı yetkilerin kullanımı söz konusudur. Mesleki ilişki sorun çözücü ve tedavi edicidir (Turan, 1999, 34). Olumlu ilişkide sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanları terapötik becerilerden yararlanır. Bu beceriler; başvuru sahibine ya da danışana bilgi vermek amacıyla kullanılan yapılandırma, danışanın kendine güvenini arttırmak ve güvenli bir ortam oluşturmak için yakından ilgilenme, danışanın kendisini daha iyi anlatabilmesi amacıyla açık uçlu sorular sorma becerisi olan konuşmaya açık davet, danışanı konuşmaya sevk etmek için asgari düzeyde teşvik, danışanın duygularını belirginleştirmeye, psikolojik danışman'ın, sosyal çalışmacının ya da sosyal görüşme yeterliliğine sahip olan sosyal meslek elemanının, danışanın duygularını doğru algılayıp algılamadığını denetlemeye yarayan duyguların yansıtılması becerisi, danışanın söylediklerinin içerik açısından açıklığa kavuşturulması becerisi olan içeriğin yansıtılması, anlamın, problemin, amacın kişiselleştirilmesi olan kişiselleştirme, duyguların ve içeriğin yansıtılmasının bir arada kullanılması olan özetleme, paylaştırma, danışanın daha önceki

oturumlarda, anlattıkları, yaşadıklarıyla, o anda anlattıkları ve yaşadıkları arasında paralellik kurmak olan bağlama becerileri kullanılır. Ayrıca terapötik koşullar olan empati, empatik tepki düzeylerinden de yararlanılır (Acar, 1994, 1-14).

Meslek elemanıyla başvuru sahibi arasındaki ilişkinin niteliği mesleki olmak zorundadır. Mesleki ilişkiden kastedilen şey başvuru sahibiyle kurulan iletişimde mesleki değerlerin, etik ilkelerin, etik kodların kullanılmasıdır. Belirli aşamaları olan mesleki görüşmede amaç başvuru sahibinin psikososyal durumu, sosyo-ekonomik koşulları, gereksinimleri ve çözüm önerileri üzerinde durmak ve başvuru sahibinde değişimin yolunu açmaktır. Mesleki görüşme kayıt altına alınmak zorundadır. Bireyle çalışma, toplumla çalışma, grupla çalışma gibi yöntemler kullanılarak yapılan meslekli çalışmalarda rapor tutulması olgunun ya da başvuru sahiplerinin bilgilerini, gereksinimlerini, gelişim çizgisini, sunulan sosyal hizmetleri bir süreç dahilinde kaydetmek bakımından önemsenmesi gereken bir konudur. Kaydedilen bilgi mesleki gizlilik ilkesi gereğince hem korunmakta hem de hizmet sunumunun niteliğini ve gelişmesini sürdürmek için bir geri bildirim olarak kullanılabilmektedir. Başka bir açıdan ise meslek elemanının deneyim kazanması ve mesleki duyarlılığına bir katkı olarak görülmelidir.

Mesleki Kayıtların Önemi ve Rapor Tutma

Mesleki uygulamalarda değinilmesi gereken önemli bir konu da 'mesleki kayıtlar'dır. Her meslekte ve mesleğin uygulandığı kurumlarda yapılan çalışmaların kayıtlarının nasıl tutulacağı, dosyaların ve arşivlerin nasıl düzenleneceği, nasıl kullanılacağı bir sisteme bağlanmıştır. Belgesiz, kayıtsız bir meslek ya da kurum düşünülemez; aksi takdirde örgütsel yapıda ve mesleki uygulamada bilimsel çalışma ve sürekli değerlendirmeye dayalı gelişme olamaz. Aynı durum kuşkusuz sosyal hizmet mesleği ve kurumlar için de söz konusudur; o bakımdan mesleki çalışmaların kayda geçirilmesi ve değerlendirilmesi önemli bir hususdur. Her bir müracaatçı sistemiyle yapılan mülakat (görüşme) ve çalışmaların mesleki kayıt tutma tekniklerine göre raporlaştırılması, raporların saklanması, böylece hem çalışmalarda devamlılık hem de bilgi birikimi, araştırma ve deneyim değerlendirmeleriyle, meslekte ve hizmet kurumlarında gelişme sağlanması, bir standart geliştirilmesi öngörülür (Koşar, Duman, 2008, 6). Mesleki kayıtlar her bir meslek elemanı tarafından hem eğitim sürecinde olsun hem de uygulamada olsun önemsenmesi gereken bir durumdur. Resmi kayıtlar, dosyalar, raporlar kısaca mesleki arşiv denilen şey mesleğin belleğidir. Mesleki kayıtlar genel olarak başvuru sahiplerine ilişkin formlar, görüşme süreç raporları, sosyal inceleme raporu, vaka kaydı ve havalesine ilişkin raporlar ve de diğer yönetimsel yazışmalardan oluşmaktadır.

Olgu kaydı, meslek elemanının başvuru sahibi hakkında kendisinden ve başka kaynaklardan elde ettiği bilgileri, konuya ilişkin yorum ve değerlendirmelerini de kapsayacak şekilde bir seçime tabi tutarak yazıya dökülmesidir. Kayıtların kurum işleyişine katkısı ve etkisi söz konusudur. Bu bakımdan kurum yönetimi hangi şartlar altında hangi başvuru sahibine ne hizmet verdiğini tanımlayacak bir kayıt usulü bulmalıdır. Çünkü hizmetlerin analizi ve iyileştirilmesi ancak kayıtların değerlendirilmesi ile mümkündür. Olgu kayıtları genellikle başvuru sahibiyle ilgili temel bilgileri hemen bulmaya yarayan başvuran bilgi formu (face sheet), görüşme raporları ile yapılan çalışmaları ve durumu analiz eden psiko-sosyal inceleme ve değerlendirme raporlarından oluşur. Raporlar olgu dosyasında tutulur (Koşar, 1987, 35-48). Örneğin kayıtların grup çalışması açısından önemi ise uzmanın kendisi için, uzmanın yöneticisi ile ilişkisi açısından, grup çalışmasının diğer gruplarla karşılaştırılmasında, değerlendirmede, yeni uzman tayin edildiğinde, havale işinde önemli işlevi vardır. Kayıt tutmada esneklik, seçkinlik, anlaşılırlık, gizlilik, uzmanın inancı ilkelerinden yararlanılmaktadır (Bulut, 1994, 104). Gelişmiş ülkelerde kayıt bandı veya video çekimleri de kayıt tutmanın bir aracı olarak kullanılmaktadır.

Sosyal hizmet uygulamasında kayıtlar, mesleki çalışmaya yön veren, eğitime katkıda bulunan, araştırma ve geliştirme olanağı sağlayan önemli araçlar olarak kabul edilirler. Mesleki çalışmada verilerin derlenmesi, belli birikimi olduğu anda değerlendirilmesi ve ona göre çalışmanın sürdürülmesi bir süreçtir. Bu süreç ancak kayıtlarla izlenebilir. Müracaatçı sistemine -kişi, grup, toplum- ilişkin kayıtların sürekliliğinin olması çalışma seyrinin kesintisiz izlenmesini sağlar. Böylece hem çalışanın bilgi ve değerlendirmelerine yön verir, hem de müracaatçı sistemiyle yeni çalışmaya başlayacak bir meslek elemanı o zamana kadar yapılanları ve elde edilen

bilgileri fazla vakit geçirmeden öğrenir ve çalışmaya kalınan yerden devam eder (Koşar, 1987, 99).

Kayıt tutma ve rapor yazma görüşmenin önemli bir parçasıdır. Sosyal çalışmacı başvuru sahipleriyle yaptığı görüşmeleri kurum kayıtlarına geçirmekle sorumludur. Bu kayıtlar, kurumun yapısına ve başvuru sahibinin sorununa göre değişiklik gösterir. Kayıt tutma genelde pratik, idari, öğretim ve araştırma olmak üzere dört amaca hizmet eder. Rapor türleri mülakat, süreç, özet, değerlendirme raporları olarak değerlendirilebilir. Ayrıca her başvuru sahibine ait bir dosyanın tutulması gerekir. Dosyada konuyla ilgili formlar bulundurulur (Erkan 1997, 71-78).

Kayıt tutma sosyal çalışma mesleğinin ayrılmaz bir parçası olduğu için mesleki yöntemler uygulanırken kayıt tutmanın önemi tartışılamaz. Grupla sosyal çalışmada: Grup üyelerini tanıtma raporları, süreç raporları, grubu ve üyeleri değerlendirme raporları tutulur (Bulut, 1994, 102). Örneğin grupla çalışmada kayıt tutma sistemiyle ilgili olarak Lindsay beş temel ilke tarif etmektedir: Elastikiyet ilkesi; bununla kayıtların kurumun amacına uydurulması gerektiğini, zira grupla çalışma uygulamasıyla kurum amacının birbirinden bölünmez unsurlar olduklarını ifade etmektedir. Seçkinlik ilkesi; bu ilke grupla çalışmacının kayıtlarına her şeyi dâhil etmeyip, kişi ve grup gelişmesi ışığında önemli olan materyali seçtiğini ifade eder. Anlaşılır olma ilkesi; bu ilke biçim ve içeriğin önemli olduğu ve ifade de açıklığın yazılı materyalde esası teşkil ettiği düşüncesine dayanmaktadır. Gizlilik ilkesi; bu ilke içeriği itibariyle kayıtların mesleki dokümanlar olduklarını ve dolayısıyla meslek ahlâkı ilkelerine uygun olarak muhafaza edilmeleri gerektiğini ifade eder. Grupla çalışan meslek elemanının inancı ilkesi; bu ilke meslek elemanının kayıt tutma sorumluluğunu kabul etmesi gerektiği gerçeğini, yani kayıtların yüksek nitelikte mesleki hizmetler yapmak bakımından değer taşıdıklarına inandığını belirtir (Lindsay, 1962; Akt: Trecker, 1964, 215-216).

Bu mesleki çalışmalarla ilgili olarak sosyal yardımcı/sosyal danışman konumunda bulunan meslek elemanları da görev alırlar. Çünkü sosyal gereksinimler, özel gereksinimler çeşitlenerek gün geçtikçe artmaktadır. Sorunların yoğunluğu ve çözümü konusundaki hareketliliğin yetkinliği sosyal meslek elemanlarının niteliğinin ve özelliklerinin artmasına bağlıdır. Ayrıca mesleki kayıtlar kurumsal gelişmeye de hizmet eder. Kurum politikasını topluma anlatmada, eğitimin sürekliliğinde yararı vardır. Bu yönüyle sosyal hizmetlerde bir kurum 'teknik' açıdan, önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmak amacıyla bilinçli olarak örgütlenmiş bir faaliyetler sisteminin etkililiği ve etkisizliği bağlamında ele alınabilir. Bu yönleriyle bir kurum 'siyasal' olarak, her katılımcının (veya katılımcı sınıfının) diğer katılımcılardan bulunabildiği talepler, bu talepleri yerine getirmek için tayin edilebilen mahrumiyet ve müsamahalar ve bu komutlarla yaptırımların kullanımını yönlendiren toplumsal denetim mekanizmaları bağlamında ele alınabilir. Bir kurum 'yapısal' açıdan, yatay ve dikey statüler ve çeşitli grupları birbirine bağlayan toplumsal ilişkilerin türleri bağlamında incelenebilir. Son olarak, bir kurum 'kültürel' açıdan, kurumdaki faaliyetleri etkileyen ahlaki değerler bağlamında -moda, âdetler, zevkler, nezaket ve edep ile ilgili değerler, nihai amaçlar, araçlar üzerindeki normatif kısıtlamalar vb bağlamında- ele alınabilir (Goffman, 2014, 224-225).

Sonuç olarak sosyal çalışmayı evrensel kılan karakteristiklerin başında amacı ve hedeflerinin dünya üzerinde yaygın olarak kabul edilmiş olmasının yanın da mesleki yöntemler ve tekniklerinin artık tanınmış olması gelmektedir. Biliyoruz ki sosyal çalışma bu yöntemlerini kullanarak bütün dünyada birey, aile, gurupların ve toplulukların sosyal refah standartlarını yükseltirken, sosyal sorunlarını çözümlemekte, sosyal etkinliklerini kamu yararı gözeterek sürdürmekte, bunun içinse toplumsal destek sistemlerini hareketlendirip toplumsal kaynakları kullanmaktadır. Kuşkusuz bütün bunları yaparken sosyal çalışmanın uygulamalarını biçimleyen birtakım faktörlerden de etkilenir. Bunlar: Mesleğin felsefesi, uygulamaya temel olan mesleki değerler, gerçekleştirilmek istenen amaç, uygulayıcının yetkileri, kullanılan bilgi ve yöntemler. Diğer faktörler ise sosyal çalışma mesleğinin özelliklerinden oluşmaktadır. Bunlar ise: Ele alınan sorunlar, çalışılan kurum, uygulanan program, kullanılan bilgi ve yöntemler, toplumun verilen hizmete karşı sosyo-kültürel tutumu, hizmetten yararlanan kişilerin yararlanma derecesi olarak biçimlenirken tüm bunların müracaatçı sistemlerinin nitelikleri ve gereksinimleri ile toplumsal kaynaklar açısından analizi yönündeki mesleki çalışmalar için rapor-kayıt tutma olanaklarından yararlanmayı gerektirir (Turan,1988: 15).

Öğrenme Çıktısı



3 Sosyal çalışmanın teknikleri arasında yer alan; mesleki görüşme ve rapor tutmayı tanımlayabilme

Araştır 3

Mesleki kayıt tutmanın önemini araştırınız?

İlişkilendir

Sosyal hizmette görüşme, görüşme teknikleri ve rapor tutma üzerine daha geniş bilgiye şu kaynakları okuyarak ulaşabilirsiniz:

Erkan, G. (1997). Sosyal Hizmette Mülakat. Ankara.

Kadushin A., Kadushin, G. (2016). Sosyal Hizmette Görüşme Teknikleri, Çev. Ed: Özlem Karakuş ve Yalçın Özdemir, Ankara: Nika.

Acar, V.N. (1994). Terapötik İletişim. Ankara.

Koşar, G. N. ve Duman, N. (2008). Sosyal Hizmet Mesleğinin Sosyal Kişisel Çalışma Yönteminde Bir Uygulama-Seher Kara Dosyası. Ankara: Karınca.

Anlat/Paylaş

Sosyal çalışma uygulamasında etkili bir görüşmenin sorun çözmeye katkısı üzerinde düşünün.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

1 Sosyal çalışma kuramı ile sosyal hizmetin yöntemlerinden olan bireyle ve grupla çalışmayı tanımlayabilme

Sosyal Çalışma Mesleğinin Kuramı

Sosyal çalışmanın dayandığı genel kuram, sosyal çalışmanın tarihsel olarak gelişimine katkı veren mesleksel bilgisidir. Bunun yanı sıra davranış bilimleri üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen bilimsel bilginin de sosyal çalışmanın genel kuramını biçimlendirmeye katkısı olmuştur. Sosyal çalışma bilgisini yapılandıran bu süreç, sosyal hizmetin yaklaşımları ve uygulaması için de bir katkı alanı olarak görülmektedir. Sosyal çalışma mesleğinde kuram ve uygulama arasındaki bütünlük sosyal çalışma pratiğine yön vererek bilimsel bakışı zenginleştirir. Sosyal çalışma uygulamasında kuramın pratiğe aktarıldığı yöntemler arasında gösterilen bireyle, grupla, toplumla çalışma ile toplum örgütlenmesi mesleğin temel yöntemleri arasında değerlendirilir. Uygulama boyutları birey, grup ve topluluk düzeyinde farklılıklar gösterdiği için bu isimler verilmiştir.

2 Sosyal hizmet yönetimi, toplumla çalışma, sosyal hizmet araştırması ve sosyal eylemi açıklayabilme

Sosyal Hizmet Yönetimi (Sosyal Refah İdaresi)

Sosyal hizmet araştırması, toplumla çalışma, sosyal hizmet yönetimi ve sosyal eylem evrensel olarak kabul edilmiş sosyal çalışma yöntemlerini oluşturur. Sosyal hizmet yönetiminden sosyal hizmet politikalarının yürütülmesi için açılan sosyal hizmet kuruluşlarında yararlanılır. Sosyal hizmet araştırması daha çok sosyal hizmet alanlarını ilgilendiren sosyal sorunların dinamiğini öğrenmeye ve çözüm yollarını üretmeyi amaçlar. Meslek elemanlarını ilgilendiren sosyal hizmet araştırmalarına da rastlanmaktadır. Toplumla çalışmada toplulukların ortak sorunlarının belirli aşamalar dahilinde çözümü amaçlanır. Sosyal eylem ise sosyal sorun yaşayan bir topluluğun demokratik yollarla kendi sorunlarını çözmesi için harekete geçmesidir. Bütün bu yöntemlerin kullanılmasında sosyal çalışma meslek elemanlarının önemli işlevleri vardır.

3 Sosyal çalışmanın teknikleri arasında yer alan; mesleki görüşme ve rapor tutmayı tanımlayabilme

Mesleki Görüşme

Sosyal hizmet uygulamalarında başvuru sahiplerinin gereksinimlerine uygun olarak, içinde bulundukları sorunları çözmek ve yararlarını gözetmek için sosyal hizmet alanlarında kullanılan tekniklerin amacı, hem bilimsel sosyal hizmetin uygulama temelini oturtmaktır hem de bireysel ve toplumsal refahı sağlamaktır. Teknikler genel olarak görüşme, rapor tutma ve sosyal inceleme olarak kabul edilir. Tekniklerin mesleki ilke ve değerler gözetilerek kullanılması mesleki işlevleri artır ve meslek kimliğinin gelişmesine katkı sağlar.

1 Aşağıdakilerden hangisi sosyal hizmet kuramının gelişimine **etki etmez?**

A. İnsan bilgisi
B. Toplumsal yapı
C. Ekonomi
D. Sosyal Antropoloji
E. Jeoloji

2 Sosyal hizmet kuramından ne anlaşılmaktadır?

A. Sosyal çalışma mesleğinin bir bilim dalı olarak gelişmesine ve uygulamalara yol gösteren doğruluğu bilimsel yollarla kanıtlanmış düşünceler
B. İktisat kuramları
C. Sorun odaklı yaklaşım
D. Güçlendirme
E. Mesleki ilişki

3 Aşağıdakilerden hangisi sosyal hizmetin yöntemleri arasında **değildir?**

A. Bireyle çalışma
B. Grupla çalışma
C. Toplumla çalışma
D. Kent örgütlenmesi
E. Sosyal hizmet araştırması

4 Bireyle çalışma yönteminin amacı **nedir?**

A. Grup sürecine bireyi entegre etmek
B. Bireyin toplum kalkınmasında rol almasını sağlamak
C. Bireyin sosyal sorunlara karşı duyarlılığını artırmak
D. Bireyi gönüllülük hizmetlerine teşvik etmek
E. Bireyin sorunlarını aşmasıyla ilgili mesleki çalışma yapmak

5 Aşağıdakilerden hangisi grupla çalışmanın amacı arasında **değildir?**

A. Sorun çözmek
B. Demokrasi ideali
C. Sosyal hizmet araştırması yapmak
D. Gelişim sağlamak
E. Değişim oluşturmak

6 Sosyal hizmet uygulama alanlarında sosyal hizmet yönetiminden hangi durumlarda **yararlanmaz?**

A. Organizasyon
B. Etkililik
C. Verimlilik
D. Planlama
E. Depo kurumlar açmak

7 Sosyal hizmet alanlarında sosyal çalışmanın topluluklara yönelik uygulaması genellikle ne olarak **adlandırılır?**

A. Toplum örgütlenmesi
B. Toplum Kalkınması
C. Grupla çalışma
D. Sosyal eylem
E. Birey ile çalışma

8 Aşağıdakilerden hangisi sosyal eylemin hedefleri arasında **değildir?**

A. Kaynak seferberliği
B. Grup bütünlüğü
C. Politika geliştirmek
D. Kapasite geliştirmek
E. Hak savunuculuğu yapmak

9 Aşağıkilerden hangisi sosyal hizmet araştırmasının ilgi alanına **girmez?**

A. Sokak çocukları
B. Engellilik
C. Kent sorunları
D. Arkeolojik kazılar
E. Göç

10 Aşağıdakilerden hangisi bireyle çalışmada kullanılan genel yaklaşımlardan biri **değildir?**

A. Güçlendirme yaklaşım
B. Sorun çözme yaklaşımı
C. İşlevsel yaklaşım
D. Sosyal inceleme
E. Psiko-sosyal yaklaşım

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. E	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma Mesleğinin Kuramı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. A	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma Mesleğinin Kuramı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. D	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmetin Yöntemleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yanıtınız yanlış ise "Bireyle Çalışma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. C	Yanıtınız yanlış ise "Grupla Çalışma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. E	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmet Yönetimi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. A	Yanıtınız yanlış ise "Toplum Örgütlenmesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. B	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Eylem" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. D	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmet Araştırması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. D	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma Mesleğinin Kuramı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Sosyal çalışmanın mesleki bilgisi etkileşim halinde olan birçok faktörün belirleyiciliği altında kimlikleşir. Bu sürece tarihsel gelişim bilgisi, insan ve toplum üzerinde çalıştığı için disiplinlerarası davranış bilimlerine ilişkin bilgiler eklenir. Ayrıca insan bilimlerine ait kuramlar/yaklaşımlar mesleki bilgi gövdesinin biçimlenmesine katkı verirler. Bu bilgiler yolu ile bireyle çalışma, grupla çalışma, toplumla çalışma, sosyal hizmet araştırması, sosyal eylem sosyal çalışmanın temel yöntemlerini oluşturur.

Araştır 2

Toplum örgütlenmesi sosyal çalışmanın küçük topluluklara yönelik uyarlanmasıdır. Toplum kalkınması ise köy ve gecekondu bölgeleri gibi gelişmemiş toplumların sosyal hizmetler de dâhil olmak üzere tarım, sağlık, eğitim, bayındırlık vb. temel sosyal refah sorunlarıyla ilgilidir. Toplum örgütlenmesine bağlı toplumu geliştiren bir süreç olarak düşünülmelidir.

Araştır 3

Başvuru sahipleriyle yapılan görüşme ve mesleki uygulamaların mesleğin etik ilke ve standartlarına uygun biçimde kayıt altına alınarak raporlaştırılması, raporların saklanması sosyal çalışma etkinliğinin sürekliliği açısından önemlidir. Ayrıca kayıtlar meslek elemanlarının deneyim paylaşması, araştırma, bilgi paylaşımı, yeni hizmet modellerinin oluşturulması ve kurumsal gelişme için vazgeçilmez önemdedir.

Kaynakça

Acar, H. (1999). "Radikal Sosyal Hizmet". **Sema Kut'a Armağan-Yaşam Boyu Sosyal Hizmet,** Ed: Koşar N. ve Duyan V. H.Ü. SHYO Yayını. Yayın No:04-Ankara: Aydınlar.

Acar, H. (2001). "Sosyal Hizmette Radikal ve Marksist Yaklaşımlar**". Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları.** H.Ü. SHYO Yayını. No:8, Ankara: Aydınlar. s. 109-113.

Acar, Hakan ve Gülsüm Çamur Duyan. (2003). "Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi". **Toplum ve Sosyal Hizmet,** Cilt 14, Sayı: 1, s.1-19.

Acar, Voltan, N. (1994). **Terapötik İletişim**. Ankara.

Adak, N. (2016). "Sosyoloji ve Sosyal Problemler", **Sosyal Problemler Sosyolojisi**, Çev. Sevinç Güçlü, Akif Öztürk vd., Ed. Nurşen Adak, Ankara: 2.baskı, Siyasal Kitabevi. s. 15-34.

Akbaş, E. (2014). **Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler.** Ankara: SABEV.

Alptekin, D. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadın Yoksulluğu ve Yoksunlukları". **Yoksulluk ve Kadın**. Drl. Abdullah Topçuoğlu ve diğerleri. İstanbul: Ayrıntı. s.15-33.

Bulut, I. (1994) **Sosyal Grup Çalışması Ders Notu**. Ankara: HÜ. SHYO.

Bulut, I. (1999). "Aile Tedavisi ve Sosyal Grup Çalışması". **Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan Yaşam Boyu Sosyal Hizmet,** Ed. Koşar N. ve Duyan V. H.Ü. SHYO Yayını. Yayın No:04-Ankara: Aydınlar.

Bulut, I. (2017). "Hemodiyaliz Hastalarında İletişimi Güçlendirme ve Psiko-Sosyal Destek Gurubu", **Tıbbi Sosyal Hizmet,** Ed. Seda Attepe Özden, Emre Özcan, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık. s. 115- 124.

Cankurtaran Öntaş, Ö. (2001). "Güçlendirme Yaklaşımı". **Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları.** H.Ü. SHYO Yayını. No:8, Ankara: Aydınlar. s. 103-108.

Cecilia Lai Wan C. Chi Kwong L. (2008). **Advocacy Comprehensıve Handbook of Socaıl Work and Socıal Welfare. Volume 3Ed. William Rowe anda Lisa A. Rapp Paglicci.** New Jersey: Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken.

Cılga, İ. (2001). "Toplumsal Değişim ve Sosyal Hizmet Eğitimindeki Gelişmeler". **Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları.** H.Ü. SHYO Yayını. No:8 Ankara: Aydınlar, s. 30-39.

Cılga, İ. (2004). **Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet.** Ankara. HÜ. SHYO.

Çalışma Grupları Raporları. (1968) Sosyal Değişme Açısından İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler. **III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı. "Türkiye'de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler"** 11-14 Aralık 1968. Ankara: SSYB SHGM. s. 125-140.

Dominelli, L. (2015). "Baskı Karşıtı Uygulama: Yirmi Birinci Yüzyılın Zorlukları", **Sosyal Hizmet/Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar.** Bölüm Çev. Sedat Yağcıoğlu. Çeviri Ed. Tarık Tuncay. Drl. Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R. Ankara: Nika, s, 83-99.

Duyan, V. (1997). "Sosyal Grup Çalışması Uygulamasının Ortopedi Hastalarının Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerine Etkisi". **Toplumsal Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet.** Yay. Haz. Işıl Bulut /Özcan Kars. Ankara. s.228-236.

Duyan, V. Ö. Özgür Sayar ve M. Akbulut. (2008). **Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak: Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar için Bir Rehber.** Ankara: SHUDGM.

Duyan, V. (2010). **Sosyal Hizmet Mesleği: Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri,** Ankara: SHUDGM.

Ecevit, Y. (2012). "Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç". **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi.** Ed. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkıner. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s, 2-30.

Erkan, G. (2000). "Yaşlılarla Mülakat". **Antropoloji ve Yaşlılık. Vedia Emiroğlu'na Armağan.** Ed. Gönül Erkan ve Vedat Işıkhan. HÜ. SHYO. Ankara: Aydınlar, s. 5-61.

Finn, J ve Krysik, L. J. (2015**). Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması.** Çev. İlkay Başak Adıgüzel, Gamze Erükçü Akbaş ve diğerleri. Çev. Ed: Ercüment Erbay. Ankara: Nika.

Friedlander, A. W. (1965). **Sosyal Hizmetin Kavram ve Metodları.** Çev. Elkin Besin. SSYB SHGM. Ankara: Kardeş.

Friedlander, A. W. (1966**). Sosyal Refah Hizmetlerine Başlangıç.** Çev. Resan Taşçıoğlu. Ankara: SSYB SHGM. Ankara: Şenyuva.

Geray, C. (1974). **Planlı Dönemde Köy Yönelik Çalışmalar**. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları. Ankara: Sevinç.

Goffman, E. (2014) **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu,** *Çev. Barış Cezar, İstanbul: Metis.*

Hamilton, G. (1967). **Sosyal Kişisel *Çalışmanın* Teori ve Uygulaması.** *Çev. Doğan Karan ve Duygu Sezer. SSYB SHGM. Ankara: Kardeş.*

John. T. P. Yuen, K. O. F. (2006). **Social Work for the Twenty-first Century: Challenges and Opportunities.** London: Praeger Publishers.

Kadushin A., Kadushin, G., (2016). **Sosyal Hizmette Görüşme Teknikleri,** Çev. Yalçın Özdemir, Özlem Karakuş ve diğerleri. Çev. Ed: Özlem Karakuş ve Yalçın Özdemir, Ankara: Nika.

Koçyıldırım, Ş. (1992). **Toplumsal Hizmetlerde Halk Katılımı.** Ankara.

Kongar, E. (1972). **Sosyal Çalışmaya Giriş.** Ankara: Sosyal Bilimler Derneği.

Kongar, E. (1986). **Türkiye Üzerine Araştırmalar**. İstanbul: Remzi.

Koşar, N. (1986). "Sosyal Hizmet Mesleğinde Toplum Örgütlenmesi Yönteminin Gelişmesi." **HÜ. SHYO Dergisi.** Cilt 4, Sayı 2-3. s. 85-103.

Koşar, G. N. (1987). "Sosyal Kişisel Çalışmada Vaka Kayıtları". **HÜ. SHYO Dergisi.** Cilt 5, Sayı. 1. s. 35-48.

Koşar, G, N. (1987). "Bir Yetiştirme Yurdundaki Çocuklarla İlgili Kayıtların İncelenmesi". **HÜ SHYO Dergisi**, Cilt 5 Sayı 2-3, s. 99-117.

Koşar, G. N. (1996). **Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı**. Ankara.

Koşar, G. N. (2000). **Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı** (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet) Ankara.

Koşar, G. N. ve Duman, N. (2008). **Sosyal Hizmet Mesleğinin Sosyal Kişisel Çalışma Yönteminde Bir Uygulama-Seher Kara Dosyası.** Ankara: Karınca.

Konopka, G. (1964). **Müesseselerde Grup Çalışması**. Çev. Resan Taşçıoğlu. SSYB SHGM. Ankara: Akın.

Kut, S. (1988). **Sosyal Hizmet Mesleği**. Ankara.

Küçükkaraca N. Topçu, G. (2014). "Görüşme", **Gönül Erkan'a Armağan- Sosyal Hizmet ve Mülakat.** HÜ. İİBF. Sosyal Hizmet Bölümü. Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği, s. 105-112.

Lebeaux, N. C. Wilensk, L. H. (1969). **Endüstriyel Toplum ve Sosyal Refah.** Çev. Esin Aydar. Ed: Günseli Kuntbay. SSYB. SHGM. Ankara: Gürsoy.

Mathew, G. (1992). An Introduction To Social Casework. Bombay: Tata Institute of Social Sciences.

McLaughlin, H. (2015). "Sosyal Hizmeti Araştırmak" **Sosyal Hizmet/Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar.** Bölüm Çev. Aslıhan Aykara. Çeviri Ed. Tarık Tuncay. Drl. Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R. Ankara: Nika, s. 185-198.

Morva, O. (2016). "Planlı Bir Sosyal Değişim İçin Medya İle Birlikte Çalışmak: Teorik Perspektif, İmkân ve Sınırlılıklar" **Sosyal Hizmet ve Öteki/Disiplinlerarası Yaklaşım,** yay.haz.Pınar Akkuş, Özgür Başpınar Aktükün, İstanbul: 2.baskı, Bağlam. s. 83-96.

Naar, R. (1993). **Grup Psikoterapisinde İlk Adım.** Çev. Nesrin Hisli Şahin. Ankara: İmge.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yay. (2001). **Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları Önerisi.** Ankara.

Şeker, A. (2004). **Küreselleşen Dünya'da Geleceğin Sosyal Hizmeti** Meslek Tartışmaları 2. Ankara: SABEV.

Öztürk, O. (1983). "Hasta-Hekim İlişkisinin İlkeleri, Psikiyatrik Görüşme, Gözlem ve Öykü Alma Kılavuzu", **Ruh Sağlığı ve Hastalıkları,** Yay Sorumlusu: M. Orhan Öztürk, Ankara: METEKSAN. s. 93-115.

Ritzer, G. (2011). **Küresel Dünya.** Çev. Melih Pekdemir. İstanbul: Ayrıntı.

Teater, B. (2015). **Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri,** Çev. Ed ve Bölüm Çev., Abdullah Karatay. Ankara, Nika.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışma Sözlüğü.** Ankara: Selvi.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışmayı Yapılandırmak**. Ankara: SABEV.

Tomanbay, İ. (2012)**. Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram.** Ankara: SABEV.

Tufan, B. (1992). "Sosyal Hizmet Mesleğinde Uzman Müracaatçı İlişkisi". **HÜ. SHYO Dergisi.** Cilt 10. Sayı 1-2-3, s. 1-10

Turan, N. (1999). **Sosyal Kişisel Çalışma (Birey ve Aile İçin Sosyal Hizmet)** Ankara: Aydınlar.

Turan, N. (1988). **Sağlık Alanında Tıbbi Sosyal Hizmetler**. HÜ. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu. Ankara: Teksir.

Trecker, B. H. (1964).**Sosyal Grup Çalışması.** Çev. Necil Ulusay. SSYB SHGM. Ankara: Gürsoy.

Uluğtekin, S. (1994). **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları.** Ankara.

Yalom, I. (2003). **Kısa Süreli Grup Terapileri.** Çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit. İstanbul: Kabalcı.

Yolcuoğlu, İ. (2012). **Sosyal Hizmete Girişi**. Ankara: SABEV.

Yücel, Y. (2016). "Ekonomik Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet". **Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları.** yay. haz. Feryal Saygılıgil. Ankara: Dipnot, s. 85-102.

Zastrow, Charles, Karen K. Kirst-Ashman. (2016). "İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I", Çev. S.Erdem Türközü, Büşra Alparslan, ed. Durdu Baran Çiftçi, Ankara: 2. baskı, Nika.

Bölüm 4

Sosyal Çalışmanın Amaç, İşlev, Değer, Konu ve Felsefesi

Öğrenme çıktıları

Sosyal Çalışmanın Niteliği ve Felsefesi

1 Sosyal çalışmanın mesleki özelliklerini; felsefesini ve değerlerini sıralayabilme

Sosyal Çalışmanın Konuları

2 Sosyal çalışmanın amacı, işlevi, konusu ve değerlerini tanımlayabilme

Etik ve Sosyal Çalışma Etiği

3 Sosyal çalışmanın etiği ve literatürü üzerine değerlendirme yapabilme

Anahtar Sözcükler: • Değer • Amaç • Etik • Başvuru Sahibi • Hedef Kitle • Sosyal Çalışma Odağı • Mesleki İşlev • Mesleki Yönetim



GİRİŞ

İnsana yardım temelinde bir sosyal etkinliğin meslekleşmesi için hiç kuşkusuz tarihsel bir geçmişinin olmasının yanı sıra yapılan işin toplum tarafından benimsenmesi ve işin profesyonel uygulayıcısının olması gerektiği gibi o işin mesleki anlamda felsefesinin, amacının, değerinin, işlevinin de olması gerekir. Sosyal çalışma konu olarak insan ve toplum sorunlarıyla ilgilenirken çeşitli yöntemler ve teknikler kullanmaktadır. Sosyal çalışma uygulamalarına gereksinim duyan insanlar için uygulanan bu yöntemler sosyal çalışmanın meslek felsefesine, değerlerine, konusuna, amacına, niteliklerine ve işlevine uygun olarak kullanılmaktadır. Diğer uygulamalı sosyal meslekler arasında yaşanan etkileşim düşünüldüğünde sosyal refah alanlarında hizmet sunan meslekler arasında bilgisel geçiş olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumdan sosyal çalışma da payına düşeni almaktadır. Öte yandan sosyal çalışmanın nitelikleri sosyal yardımcıların da meslek standartlarını tanımlamaya çalışırken, mesleklerinin sınırını ve odağını belirleme hususunda referans alabilecekleri bir çerçeve beraberinde getirmektedir.

Sosyal hizmet alanlarında hizmet veren sosyal mesleklerin gelişiminde birçok unsur etkili olmuştur. Tek tek mesleklerin kimliğini oluşturan niteliklerle birlikte bu alandaki mesleklerin genel özelliği insan ve toplum sorunlarına eğiliyor olmalarıdır. Mesleki sınırları ve meslek odağı açısından baktığımızda toplum ve insan sorunlarının özgül yanlarını konu edinmektedirler. Bir sosyal yardımcı nasıl sosyal çalışmacı tarafından yapılan sosyal inceleme raporunun kaydedilmesi, başvuru sahibinin ön kabulü ve bilgilerinin kaydı, dosya sisteminin kurulması, yazışmaların yapılması gibi konularda bir hizmet üretiyorsa sosyal çalışmacı da mesleki rol ve işlevini başvuru sahibiyle ya da başvuran gurubuyla birebir gerçekleştirerek sorun çözücü olmaktadır. Psikososyal ya da sosyo-ekonomik açıdan desteğe gereksinimi olan başvuru sahibinin sosyal uyumu ve sosyal işlevselliği için sosyal çalışmacı, mesleğin yöntem ve tekniklerini kullanırken psikolog daha çok olgunun psikolojik açıdan değerlendirilmesini, sosyolog ise toplumsal yapı içindeki görünümünü, sorunun nedenlerini, sosyal sorun düzeyini, sosyal politikaya etki edecek şekilde kullanabilmektedir. Örneğin evlatlık kurumu işletilirken çocuğun sosyal vasiliğini sosyal çalışmacı yaparken, avukat çocuk refahının daha çok hukuki boyutuna bakmaktadır. Olgu çalışmalarında farklı mesleklerin işbirliği içinde olması başarı şansını artırmaktadır. İşte meslek nitelikleri mesleğin karakterini verirken diğer mesleklerle olan sınırı noktasında da tanımlayıcı olmaktadır. Sosyal çalışmanın niteliklerinin bilinmesi diğer sosyal mesleklerin duyarlılık gösterecekleri konuları bilmeleri açısından önemsenmelidir.

SOSYAL ÇALIŞMANIN NİTELİĞİ VE FELSEFESİ

Sosyal çalışmanın meslek ve disiplin olarak birtakım nitelikleri bulunmaktadır. Bir mesleğin niteliği o mesleğin olmazsa olmaz koşulları arasındadır. Kongar, mesleğin nitelikleri konusunda bir mesleğin belirlenmesi için beş ögenin açıklığa kavuşturulmasından söz eder. Bunlar sırası ile 1)Amaç. 2)Yöntem. 3)Bilgi haznesi. 3)Uygulama alanı ve uygulayıcılar kadrosu. 5.Eğitim ve mesleki değerler olarak sayılabilir. Sosyal çalışma uygulaması bütün öteki meslek uygulamaları gibi değer, amaç, yaptırım, bilgi ve yöntem birliğinden meydana gelir (Kongar, 1972, 20). Bu nitelikler mesleğin işlevselliğini belirler. Mesleki işlevsellik sosyal hizmet alanlarında (çocuk ve aile refahı, yaşlılık, engellilik, suçluluk, belediyeler, mültecilik, sağlık, adliye, göç, kadın, sosyal yardım ve yoksulluk, gençlik refahı, sosyal güvenlik gibi) bir bütünlük kazanır. Mesleki roller yerine getirilirken meslek elemanı üzerinde bir yaptırım unsuru olarak ahlakın/etiğin de önemli bir yeri vardı.

Meslek ahlakı belli bir mesleğin üyelerinin uyması gereken ahlaki ilkelerdir. Bu ilkeler genellikle toplumsal kültür ve değerlerden bağımsızdır. Örneğin hekimler dünyanın her yerinde aynı Hipokrat yeminini ederler. Yine muhasebeciler ve avukatların uyması gereken meslek ahlakı ilkeleri hemen hemen her yerde aynı özellikler taşır (Arslan, 2005,108). Sosyal çalışmacı, psikolog, öğretmen, doktor, hemşire, mühendis ya da sosyal yardımcı için de bu durum geçerlidir.

Sosyal çalışma insan hakları felsefesinin bir uygulama mesleğidir. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı, toplumsal gelişme ve sosyal adalet, sosyal-ekonomik koşulların iyileştirilmesi, sosyal sorun yaşayan insan gruplarının sorunlarının çözümünde bilimsel yöntem kullanılması sosyal çalışma mesleğinin felsefesi hakkında az çok bir bilgi vermektedir. İnsan hakları çerçevesinde ekonomik sosyal haklar temel olmak üzere kültürel haklar, katılımcı hakların gelişimiyle

birlikte sosyal hizmetler de genel olarak bu gelişme içindeki yerini almıştır. Bilimsel sosyal çalışmanın Türkiye'deki ilk akademisyenleri içinde kabul ettiğimiz Muslih Fer, sosyal hizmetler kavramını daha genel kullanarak insan haklarının gelişimiyle özdeş tutmuştur. Şöyle ki sosyal hizmetler kavramı üzerinde yapılacak bir tarif ve sınırlandırma, toplum hayatının dinamizmi içindeki gelişmelerle yetersiz kalmaya mahkûmdur. Evvelce dini kaynaklardan kökenini alarak ortaya çıkan hayırsever hizmetler (charity) daha çok yoksullara yönelmiş geleneksel yardım şekilleri olarak gelişmiş, filantropik bireysel yardımların gönüllü örgütlenme aşamalarından geçmiş, daha sonra devletin, yerel yönetimlerin sorumluluk alarak giriştikleri düzenleyici girişimlerle kurumsallaşmıştır. Yalnız yoksulların değil, toplumun bütün bireylerinin birçok ihtiyaçlarını içine alacak şekilde gelişmiştir. Bir zamanlar insanların Tanrı'ya karşı bir borcu olarak, kişisel şekilde başlayan, ahlâki bir görev olarak bireylerin yapıp yapmamakta az çok serbest oldukları gönüllü yardımlar, ihtiyaç sahibi insanlara karşı bir lütuf olmaktan çıkarak, devletlerin sorumluluk alanı içinde kamu hizmetleriyle karşılanan birer hak olmuş, devletlerin kolay kolay üzerlerinden atamayacakları Anayasa hakları ve hatta uluslararası insanlığın vicdanında yaptırımını bularak kurallaşan insan hakları arasına girmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse, toplumların maddi şartlarında kurallarında ve kurumlarındaki değişikliklerle beraber iktisadi ve sosyal kalkınma dediğimiz insanı doğa karşısında daha kuvvetli yapan değişiklikler meydana gelmiş, insanın hem ihtiyaçlarını artıran, hem de bu ihtiyaçları karşılayacak olanak ve araçlarını çeşitlendiren bu değişmeler içinde sosyal hizmetler de gelişmiş, bireylerin ahlaki görevleri olmanın ötesinde, toplumun ve devletin bireye karşı görev ve sorumlulukları olarak görülmeye başlanmıştır. Sosyal hizmetleri karşılayan yasal düzenlemeler giderek önce Anayasa hakları, daha sonra uluslararası topluluğun paylaştığı inançların ve kuralların ifadesi olarak insan hakları haline gelmiştir. Ekonomik sorunları sadece ekonomik önlemlerle, sosyal sorunları sadece sosyal önlemlerle gidermeye çalışmak, özellikle sosyal hizmetleri ekonomik hareketin başlı başına meydana getirdiği uyumsuzlukları arkadan takip ederek halledecek ikinci derecede bir iş saymak çok yanlıştır. Sosyal hizmetler, bir taraftan insan haklarını ayakta tutan toplum huzurunun bir aracı, diğer taraftan, ekonomik kalkınma da dâhil, birçok gelişmelerin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmek gerekir (Fer, 1968, 31-75). Sosyal çalışma bir sosyal kalkınma mesleğidir. Bu insan için kalkınma demektir. İnsan için kalkınma derken, toplumda insanın kendi bireysel yeteneklerini geliştirmesini engelleyen sorunların çözüme kavuşturulması, insanların kendi yetenekleri doğrultusunda özgürce çalışarak topluma ve insanlığa katkılarda bulunabilmesi güvence altına alınmalıdır. İnsan için kalkınma, bu açıdan insanları çağın gerektirdiği insanlık niteliklerıyle donatmak, bunun içinse toplumsal ve kültürel alanlarda kurumsal ve yapısal değişmeleri öngörmek demektir (Çeçen, 1995, 163).

Değer ve Sosyal Hizmet (Sosyal Çalışma) Mesleğinin Değerleri

Değer konusu diğer sosyal mesleklerin yanı sıra sosyal çalışma mesleğinin de uygulama tarzına yön vermektedir. Bir ölçüde evrensel bir mesleğin değerleri de evrensel bir iklimde insanın ve toplumsalın gerçekliğine eğilir. Mesleki pratikler değerler çerçevesinde analiz edilir (Şeker, 2008, 105). Sosyal hizmet mesleğinde değerler hem meslek aktörünün kimliğinin biçimlenmesinde hem de mesleki pratikte yol gösterici olmakla birlikte mesleğin tüm boyutlarına katkı sunacak şekilde, *"Bilgi ve Değer: Bunların Sosyal Hizmet Uygulamasını Açıklamadaki Fark ve İlişkisi (Knowledge and Value: Their Distinction and Relationship in Clarifying Social Work Practice)* isimli klasikleşmiş makalesinde Gordon tarafından yapılmıştır. Bu bağlamda altı değer temelli kavramın sosyal hizmet uygulamasının zeminini oluşturduğunu iddia eder:

1. Birey toplumun temelidir.
2. Bu toplumdaki bireyler birbirlerine bağımlıdır.
3. Bu bireylerin birbirlerine karşı sosyal sorumlulukları vardır.
4. Her bireyde ortak olan insan gereksinimleri vardır ancak her birey son derece eşsizdir ve diğerlerinden farklıdır.
5. Demokratik topluma katılım, her bireyin bütün potansiyelini gerçekleştirme çabası ve toplum içindeki aktif katılımıyla mümkündür.
6. Toplumun kendini gerçekleştirme yani, bireyler ve çevresi arasındaki eşitsizliğe neden olan engelleri kaldırma veya yenebilme yollarını sağlamak gibi bir sorumluluğu vardır (Gordon, 1965, 32; Akt: Reamer, 2018, 41). Bu değerler insan esenliğine ve top-

lumsal refaha odaklanmış bir mesleğin tarihsel geçmişinden gelen insancıl içgörüyle örtüşmekle birlikte, mesleki gelişimin kabul edilmiş bu tür standartlar üzerinden yürümesini de olanaklı kılar.

Sosyal çalışma mesleği, insancıl ve demokratik idealler ile demokratik görüşleri benimsemiş bir meslektir. İnsanın değer, onur ve haysiyeti temel değerlerdir (Kut, 1988, 11-41). Sosyal çalışma; toplum olmaksızın olmayan bir meslektir. İnsanların yaşadıkları sorunların çözümünde toplumsal sorumluluk gerekmektedir. Sorunların çözümünde topluma ait görevi yerine getirirken sosyal çalışma işlevseldir. İnsanla soluk alıp veren sosyal çalışma bu varlık nedeni olan insana ve insanın değerlerine saygılıdır. Onun kültürel yapısına, diline, dinine, siyasal görüşüne, cinsine, cinsiyetine, fiziğine, görünümüne, bedeninin tamlığına, düşüncesinin hamlığına, ırkına barkına, varsılına yoksuluna, bakmaz. Laz'ına, Çerkes'ine, Türk'üne, Kürt'üne, Abaza'sına, Avşar'ına, Çingene'sine, Süryani'sine, Nusayri'sine, her türlü etnik grubuna, ulusuna, farklı toplum yapısına bakmaz. Budist'ine, Zerdüşt'üne, Protestan'ına, Katoliği'ne, Ortadoksu'na, ateistine, dinine, inancına bakmaz. Azınlığına, çoğunluğuna, göçmenine, göçerine, sığınanına, sığınmacısına, yaşam biçimine, içtiğine, içimine bakmaz. Bunlara bakmadan doğrudan hizmet sunar (Tomanbay, 2007, 173-174). Sosyal çalışmada değer, hizmet ettiği hedef kitlenin refahını sağlamak onu gerçekleştirmekle mücadele etmekle eştir.

Sosyal çalışma mesleğinin temel değerlerinin kavramsallaştırılması kısaca şu şekilde yapılmaktadır; kişinin değeri, insanın temel olan haysiyeti, kişi refahı için toplumun sorumluluğu ve kişinin genel refaha katkıda bulunmak sorumluluğu gibi, demokratik toplumun geniş olarak kabul edilen değerlerini daha belirli bir şekilde ifade etmektedir (Kut, 1988, 19).

Katılım olgusu açısından değerlere yaklaşan Koçyıldırım'a göre, sosyal çalışmanın, tüm yöntemleri için gerekli olan ve katılımcı bir meslek olmasına yol açan demokratik değerlerinden biri, 'insan olarak kişinin değerine ve onuruna saygı' diğeri ise 'ihtiyaç içinde bulunan kişinin, ihtiyaçlarının ne olduğunu ve bunların nasıl karşılanması gerektiğine kendisinin karar verme hakkı (self determination) olduğu yolundaki inanç'tır. İnsanın değer ve onuruna saygı ile kendi geleceğini belirleme hakkı insanın temel medeni hakları arasında yer alır ve katılım açısından birbirlerini tamamlar (Koçyıldırım, 1992, 54).

Sosyal çalışmanın mesleki değerleri genel olarak şöyle özetlenebilir:

1. Toplumsal hizmet ve olanaklardan eşit yararlanma sağlanmalıdır.
2. İnsanoğlunun refahı için toplumsal ve ekonomik koşullar iyileştirilmelidir.
3. Birey, grup ve toplum düzeyindeki değişmelerle, yukarıdaki amaçların gerçekleştirilmesine çalışılırken; a)mesleki bilgi ve beceriye dayanmalı, b)mesleki amaç, kişisel çıkarların üstünde tutulmalı, c)gizliliğe uyulmalı ve d)yapılan işin sorumluluğu yüklenilmelidir (Kongar, 1972, 42).

Başka bir bakış açısına göre ise sosyal çalışma mesleğine ilişkin değerler şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Sosyal hizmet uzmanları mesleki ilişkilerini, bireyin değeri, insan onuruna saygı gösterme üzerine inşa ederler ve karşılıklı ilişki, kabul etme, güven, dostluk ve anlaşmazlıkların üstesinden gelme sorumluluğuyla gerçekleştirirler.
2. Sosyal hizmet uzmanları bireylerin seçme, hizmetleri almayı kabul etme ve yardım sürecinin bir parçası olma haklarına saygı duyarlar.
3. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet kurumlarının insan ihtiyaçlarına cevap verme ve daha insancıl olmalarına katkıda bulunurlar.
4. Sosyal hizmet uzmanları, kişilerin farklı bireysel özellikleriyle eşsiz olduklarını kabul eder ve buna saygı duyarlar.
5. Sosyal hizmet uzmanları, etik davranışlarının niteliğini arttırmak için (daha etik davranmak için) mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmeyi sürdürmekten sorumludurlar (B. L. DuBois ve K. K. Miley, 2004; Akt: Koşar ve Duman, 2008, 181). Yine bir disiplin olarak sosyal çalışma, özellikle toplumun en dezavantajlı kesimleriyle ve giderilmesi pek de kolay olmayan büyük sorunlar ve sıkıntıların yanı sıra çoğu zaman çeşitli nedenlerle karşılanmamış ihtiyaçlara ve diğer zorluklara sahip insanlarla çalışmayı içerir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları kesinkes, etik olmayan uygulamalarla istismar edilme veya baskılanma olasılıklarına karşı müracaatçılarını korumak zorundadırlar (Thompson, 2013, 154).

Öğrenme Çıktısı

1 Sosyal çalışmanın mesleki özelliklerini; felsefesi ve değerlerini sıralayabilme

Araştır 1

Sosyal çalışmanın felsefesi hangi bilgi temeline dayanmaktadır?

İlişkilendir

Sosyal hizmet mesleğinin kapsam, nitelik ve özellikleri hakkında detaylı bilgi edinmek için şu kaynaklardan yararlanabilirsiniz:

Duyan, V. Ö. Özgür Sayar ve M. Akbulut. (2008). Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak: Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar İçin Bir Rehber. Ankara: SHUDER Yay.

Kut, S. (1989). Sosyal Hizmet Mesleği. Ankara.

Reamer, G, F. (2018). Sosyal Hizmet Etiği ve Değerleri, Çev. Hakan Acar, Yüksel Baykara Acar vd, dizi ed. Durdu Baran Çiftci, Ankara: Nika

Anlat/Paylaş

Sosyal çalışma mesleğinin temel değerlerini irdeleyiniz.



Yaşamla İlişkilendir

Sosyal Çalışma Felsefesi ve Etiği

Bilimsel gelişme, çeşitli bilim dallarındaki ilerlemeler; toplumu ve insanı anlamak açısından bir noktaya gelmiş olsa da modern insanın çözümlenmemiş sorunları şaşkınlıkla karşılanmaktadır. Uygarlık tarihinde sosyal refah devletinin inşa edilmesi gibi konularda sağlanan gelişmeler bir yana diğer yandan sosyal sorunların boyutları göz önüne alındığında sosyal adaletsizliğin sürmekte olduğu çeşitli düşünce otoritelerinin üzerinde durduğu bir gerçek olarak kabul görmektedir.

İnsanoğlu sağlıkta olsun, toplumsal koşullarda olsun, güvenlik gereksinimiyle ilgili sosyal sorunlarını çözmede çaresiz kalabilmektedir. Meslek ve disiplin olarak sosyal çalışma insanların yaşadıkları sosyal sorunları çözerken, sosyal refah alanında önemli bir görev üstlenmektedir. Aynı ölçüde sorun alanlarında yapılan çalışmalarda etik sorunları ele almada sosyal çalışmacılar önemli bir rol oynamaktadırlar. Her ne kadar 21. yüzyılın şu ön yıllarında postmodernitenin sosyal hizmetin (sosyal çalışma) sonunu inşa ettiği dile getirilse de! Sosyal hizmet radikal çıkışlarını sürdürmeye devam etmiştir.

Örneğin sağlık bakımı alanında sosyal çalışmacılar (sosyal hizmet uzmanı) takım çalışması içinde tedavi-taburculuk süreçlerinde müracaat-

çılarını sağlık bakım sistemini insancıllaştırma anlamında savunucu konumdadır. Sağlık bakım alanı ya da sosyal hizmet kuruşlarında hizmet verirken sosyal hizmet pratiğinde etik kodları kullanmak, onları geliştirmek, gelişimini teşvik etmek konularının temsilcisidirler.

Bireyle çalışma konusunda hastaların yeteneklerini, değerlerini, farklılığını göz önünde tutan sosyal meslek elamanları hastanın yaşamının korunması ve hastalığının sağaltılması yönünde sosyal çalışmalarda bulunurken etik davranırlar. Sosyal çalışmanın etik yöneliminin kaynağını, mesleki değerlerin gelişimi biçimlediği gibi kimi felsefi teoriler de etkiler. Destekler. Bu temel durum, sosyal adalet gibi sorunsal olan alanlarda da birer bakış açısı sağlar. Sağlık alanında sosyal adaletin sağlanmasında sosyal çalışmacılara büyük bir işlev düşmektedir.

Kaynak: Şeker, A. (2011). Sosyal Hizmetlerde Etik. Sabev Yay. Ankara: s. 66-67.

SOSYAL ÇALIŞMANIN KONULARI

Sosyal hizmetler kişi, grup ve toplulukların yapısından, koşullarından doğan ya da kendi kontrolleri dışında olan yoksulluk ve eşitsizlikleri gidermek, toplumun değişen koşullarından ortaya çıkan sorunları önlemek, insan kaynaklarını geliştirmek, kişi, aile ve toplum refahını sağlamak amacı ile düzenlenen hizmet programlarını kapsayan bir çalışma alanıdır. Bu alanlar örneğin, sosyal yardım hizmetleri, çocuk ve aile refahı hizmetleri, fiziksel ve ruhsal engelliler için yapılan hizmetler, ıslah hizmetleri, sosyal sigortalar, aile planlaması, konut sorunları ve toplum kalkınması gibi hizmet ve programları kapsar (Sosyal Hizmetlere Halkın Katılımı Raporu, 1968, 305). Bu alanlarda sosyal çalışmanın mesleki etkinliğinin odağı, bireyin toplumsal işlevselliği ve çevresi ile olan etkileşimidir (Kut, 1988, 14). Çünkü insan kişiliği, her bir insanın içinde bulunduğu anlamlı toplumsal matriksin koşullarına göre oluşan iletişimsel etkileşim yoluyla biçimlenen toplumsal sürecin bir parçası olarak ele alınmadıkça anlaşılmaz (Coser, 1997, 291-327). Bireyi ve toplumu anlamada bir bilgi dağarcığı olan, kendine özgü yöntemleri, ilkeleri ve yaptırımları olan sosyal çalışma; günden geceye oluşmuş bir meslek değil, toplumsal değişimin ve bütün dünyadaki değişimin ortaya çıkardığı insani sorunların ve o değişime ayak uyduramayan insanların sorunlarının çözümü için ortaya çıkmış bir meslektir (Dönümcü, 2004, 162).

Sosyal çalışma politikasının hedeflediği gruplar, toplumla bütünleşmesi engellenen, bu nedenle topluma üretken bir unsur olarak katılamayan, başka bir deyişle, toplumsal işlevselliğini yerine getiremeyen ya da yerine getirebilmek için zorlanan nüfus gruplarıdır. Özel gereksinim grupları da (vulnerable groups) dâhildir buna. Bu gruplar ekonomik sosyolojik ve etnik ve uyumsuzluk nedenlerine dayalı olarak toplumun dışladığı nüfus gruplarıdır ve ancak toplumun tortusal, ekonomik ve sosyal rollerini üstlenebilirler. Bu gruplar toplumsal sorunlar sistemini oluşturur (Kut, 2001, 9-15). Sosyal çalışma için başvuru sahibi, kendinden ya da içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanan herhangi bir nedenle normal hizmetlerle ihtiyacı karşılanamayanlardır. Geleneksel yaklaşımın hedef grupları: yoksullar, marjinaller ve özel ihtiyaç grupları olarak sıralanmaktadır (Kut, 1988, 80). Bu nitelikleriyle sosyal çalışma uygulaması özel gereksinimli bireylere dönüktür.

Sosyal çalışma mesleğinin konusu insan; odağı insan; amacı, insan mutluluğudur. Sosyal hizmet alanlarında salt sosyal çalışmacılar çalışmazlar. O alanla ilgili başka sosyal meslek elemanları da çalışırlar. Duruma göre psikologlar, ruh hekimleri, diğer tıp hekimleri, hemşireler, bakıcılar, yani çocuk bakıcıları, yaşlı bakıcıları, engelli bakıcıları, hasta bakıcılar, öğretmenler, eğitmenler, savcılar, hukukçular gibi. Geniş bir kadrodur bu sosyal hizmet alanında çalışan sosyal meslek elemanları (Tomanbay, 2007, 169-171). Bunların arasına Türkiye'de çeşitli görevler üstlenecek ara elemanlar da katılmaktadırlar artık. Yukarıda adları geçenlerin dışında sosyal sekreterler, sosyal yardımcılar, yaşlı bakım elemanları, gençlik yardımcıları, kadın yardımcılar, bakıcı anneler vb… gibi.

Sosyal çalışmanın varlık nedeni; insanın uyumlu ve gelişen sürekliliğidir, tarihselliğidir; insanın toplumla etkileşiminde yaşadığı rol kaybıdır, çözmekte zorlandığı çelişkileridir. İnsanın toplumsal sorunlarıdır. Çözmede yetersiz kaldığı, çözümü kollektif bir çaba gerektiren sorunlarıdır. İnsanın iyileşebil-

me olanağına olan güvenidir. Özde insanlığın yaşadığı toplumsal sorunlar sosyal çalışma mesleğini ortaya çıkarmıştır. İnsanlığın bildiklerinin insanca bir yaşam için etik anlamda en iyisidir. Bir koşulla; sosyal çalışmayı bu açıdan var eden insanın gerçek gereksinimlerini fark edebilmesidir (Şeker, 2008, 16). Sosyal çalışma pratiği toplumsal gerçeğin temsilidir. Bu temsil insancıl bir dönüşümü yansıtır. Bu dönüşüme konu olan; güç koşullarda yaşayan, baskı altında tutulan gruplar vardır: Kadınlar, çocuk işçiler, engelliler, işsizler, mülteciler, fahişeler vb. Kapitalist toplumun disipline ettiği sosyal çalışma bu tür gruplarla da çalışma mesleğidir. Tarihsel kimliği buradan gelir. İnsanın toplumsal bir varlık oluşu ve ona saygı temelinde mesleki kimliğini yapılandırır. Toplumsal sorunlara sürekli bir çatışma-değişme diyalektiğinde reformist yanıtlar bulur. Bu dinamik, geliştirilen teorik yaklaşım ile toplumsal gerçek arasındaki bilgisel köprüye bir işlev yükler. Her defasında "iktidar ve toplumsal eşitsizlik" arasında bir arabuluculuk sorumluluğu taşır. Sosyal çalışma sosyal politika arayışını iktidar çerçevesine uygun bir bilgi pratiğinde yerine getirir. O bu özelliğiyle aslında sistemin sürdürülebilirliği için sosyal araçlar içinde en önemlisidir.

Sosyal Çalışma Mesleğinin Amacı ve Hedefleri

Her meslekte olduğu gibi sosyal çalışmanın da amaçları vardır. Genel olarak sosyal çalışma uygulamasının amaçları şunlardır:

1. Kişiler ve gruplara, kendileri ile çevreleri arasındaki dengesizlikten doğan sorunların belirlenmesi, çözülmesi ya da etkisiz hale getirilmesi için yardım etmek.
2. Dengesizliğin meydana gelmesini önlemek için kişiler ya da gruplarla çevreleri arasındaki potansiyel dengesizlik alanlarını belirlemek.
3. Tedavi edici ve önleyici önlemlere ek olarak, kişilerin grupların ve toplumların en yüksek gelişme güçlerini aramak, belirlemek ve ortaya çıkarmak. Kısaca, insanların, öteki insanlarla ve doğa ile olan ilişkilerini, mevcut çelişkileri ortadan kaldıracak şekilde düzenlemelerine yardım etmektir (Kongar, 1972, 21-26).

Sosyal çalışma yaygın kullanımıyla sosyal hizmet, insanların içinde yer aldığı toplumların, toplumsal ilişkilerin ve ilişkilerle birlikte gelişen kurumların işlerliğini geliştirmeyi amaçlar. Bu amaç aslında en rasyonel anlamıyla, insanlar arası dayanışmayı geliştirmeyle ilgilidir. Çünkü insanların hayatta kalmaları ve gelişmeleri ancak dayanışmayla mümkündür. Dayanışmayla; sosyal ilişkileri güçlendirme, sosyal kurumların (örneğin ilişkilerle gelişen aile kurumu veya insanların yaşamlarını iyileştiren huzurevleri gibi) gelişimini ve kullanımını kolaylaştırma ve insan yaşamının sosyal çevresini oluşturan toplumu geliştirme hedefleri kastedilmektedir. İnsanlar ile çevreleri arasındaki bu ilişkilerin ifadesi 'bağlantılı olma'dır. Bakım, insan hayatının farklı boyutlarına (sosyal ilişkiler, aileler, kurum ve kuruluşlar gibi) yönelik bu bağlantılı olmaya katkı sunabilir. Bu yüzden sosyal hizmetin amacı; sosyal yaşamı geliştirmek, insanlar arasındaki dayanışmayı artırmak ve toplumdaki dayanışmayı yükseltmektir (Payne, 2006, Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R, 2015, 33).

Sosyal hizmetin hedeflerinden ise şöyle bahsetmek mümkündür: sosyal hizmet uzmanları insanlara problemlerini çözmede ve içinde bulundukları durumla başa çıkmada yardımcı olabilir. İkincisi, sosyal hizmet uzmanları sosyal kurumlar, kuruluşlar, topluluklar ve devlet bürokrasisi gibi sistemlerle birlikte çalışabilir, böylece insanlar ihtiyaç duydukları kaynak ve hizmetlere daha iyi erişim imkanı bulabilir. Üçüncüsü, sosyal hizmet uzmanları müracaatçıların kendilerinin kaynak ve imkanlara erişimi için "insanlarla sistemler arasında bağlantı kurabilir" sosyal hizmetin büyük bir kısmı sosyal işlevsellikle ilgilidir. İnsanlar diğer insanlarla, kuruluşlarla (sosyal hizmet kurumları) ve (aileler ve iş arkadaşları gibi) küçük gruplarla etkileşimde bulunabilir. Sosyal hizmet yalnızca bireylerin nasıl davrandığını değil, aynı zamanda bu tür diğer sistemlerin ve insanların birbirini nasıl etkilediğini hedef olarak belirler (Baer, Federico, 1978, Akt: Zastrow, Kirst-Ashman, 2016, 29).

Mesleğin hedeflerini gözeterek amaçlarının ne olduğu konusunu incelediğimizde karşımıza farklı açıklamalar çıkmakla birlikte bunlar içinde ortak yanlar bulmak mümkündür. Türkiye'de yayınlanmış tanımlardan yola çıkarak amaçları saptayalım: Sosyal çalışmanın amacı kişi, grup ve toplulukların sosyal ve kişisel yönden doyurulmaları ve bağımsızlıklarını kazanmaları yönünde kişilerin ve toplumların kendi içlerindeki ve çevreleri ile aralarındaki dengesizlikleri gidermeye yönelik etkinlikleri

gerçekleştirmektir (Hacettepe Üniversitesi, Bülten 1969-70). Bu nedenle sosyal çalışma kişilerle tek tek ve gruplar halinde yardım sağlamak yolu ile sosyal ilişkiler alanında daha verimli olmalarını amaç edinir (DPT Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 1969). Görüldüğü gibi amaçlar, sosyal dengesizliği gidermek, yardım, sosyal ve kişisel doyum, sosyal ilişkiler alanında verimlilik, bağımsızlık sağlamaktadır. Hemen her tanımda kişi grup ve topluma, ki bu toplum community yani yerel topluluk anlamındadır, eşit ağırlık verilir. Zaman zaman ileri sürülen karşıt savlara rağmen, bu amaçların kalkınma sorunlarını çözmüş bir toplumdan süzgüden geçirilmeksizin aktarıldığı görülmektedir. Zira, yeni ihtiyaçların doğma ve ifade edilmesini engelleyerek de kalkınmamış bir ortamda dengeyi sürdürmek mümkündür (Elkin, 1970).

Sosyal çalışmanın bir diğer temel amacı; adaletli bir toplumsal yapının kurulması için hizmet vermektir. Bu amacın yönü sağlıklı bir toplum oluşturmaktır. Sağlık toplum insanın öteki insanları sevme yetisini, yaratıcı bir biçimde çalışma, aklını ve nesnelliğini geliştirme, kendi üretici güçlerini tanımasına dayanan bir benlik duygusu elde etme yetisini artırır. Sağlıksız bir toplumsa, karşılıklı düşmanlık ve güvensizlik duyguları yaratan, insanı başkalarının kullanacağı ve sömüreceği bir araca dönüştüren, başkalarına boyun eğmediği ya da otomatlaşmadığı sürece onu benlik duygusundan yoksun bırakan toplumdur. Toplum, bu iki işlevi birden yürütebilir; insanın sağlıklı gelişimini hızlandırdığı gibi onu önleyebilir de; aslında toplumların çoğu, bunların her ikisini de yaparlar; burada sorun, yalnızca toplumun olumlu ve olumsuz etkilerinin ne ölçüde ve hangi yönlerde uygulandığıdır (Fromm, 1996, 75-76). Sosyal çalışmanın sosyal adaleti geliştirme amacı sağlıklı toplumun tüm yurttaşları için refah göstergelerini yükselttiği sosyo-ekonomik amaç birlikteliğinin insani gelişme standartlarını yükselttiği bir toplumsal yapıdır.

Mesleğin amacı, hedefleri, işlevleri, ahlaki değerleri ve yöntemleri müdahale odağının belirleyicileridir. Birey-çevre etkileşimi temelinde bireyin sosyal işlevselliği ve çevresiyle olan etkileşimini olumsuz olarak etkileyen sorunlarını çözümlemeyi ya da bunları olumlu olarak etkileyebilecek kaynakların verimliliğini arttırmayı amaç edinen sosyal çalışma mesleğinin odağı tüm ilişkileriyle insandır. Müdahale odağı ise insanın işlevselliğidir (Kut,1988, 106).

Sosyal çalışmacı, gelişim dönemlerine ilişkin değişiklikler ve aile ile diğer gruplar içindeki rol ve statü değişikliklerinden kaynaklanan stresin ortaya çıkardığı sorunlarla uğraşırken, üç rolü yerine getirir. Bunlar güçlendiricilik, öğreticilik ve kolaylaştırıcılık rolleridir (Uluğtekin, 1994, 105).

Friedlander'e göre ise mesleki roller bağlamında sosyal çalışma uygulamasının amaçları şöyle sıralanabilir:

1. Kişiler veya gruplar ile çevre arasında çatışma yaratmaya müsait alanları teşhis etmek ve böyle çatışmaları önlemek için kişiler, gruplar ve çevrede değişikliklerin meydana gelmesine yardımcı olmak.
2. Kişi, grup ve toplumlarda, bunların azami güçlerinin değerlendirilmesine yol açacak yaratıcı olanak ve güçleri bulmak ve güçlendirmek.
3. Kişi ve gruplara, kişiler veya gruplarla bunların çevreleri arasındaki dengesizlikten doğacak sorunları çözmekte yardımcı olmak. Sosyal çalışma uygulama yöntemleri, bu amaçları gerçekleştirmek için düzenlenmiş sistemli işlemlerdir. Kısaca bir kişi veya grubun bütün potansiyelini anlamak ve onlara, bu anlayışın gerektirdiği sorumluluğu, demokratik bir toplumun özelliği olan aktif katılma yolu ile kabul etmelerinde, yardımcı olmaktır. Sosyal çalışma uygulaması kişi veya grupların kendi güçlerini anlamalarına mani olan engellerin ortadan kaldırılabilmesi için, kişi ile onun çevresi arasındaki dengesizliği önleyecek veya düzeltecek araçları sağlamayı da toplumsal bir sorumluluk addeder. Bu kavramlar sosyal çalışma uygulama geleneğinin temelidir (Friedlander, 1965, 267). Ve sorun çözme sürecine denk gelmektedirler.

Sosyal çalışma, Türkiye'nin modernleşmesine ve demokratikleşmesine hizmet etmek amacındadır. Sosyal çalışma, felsefesinin özü gereği buna zorunludur da. Zaten, sosyal çalışma mesleği, insancıl ve demokratik ideallere dayalı bir meslektir. Sosyal çalışmanın mesleki etkinliğinin odağı, anımsayacak olursak bireyin toplumsal işlevselliği ve çevresi ile olan etkileşimi (Kut, 1988, 1-14) olarak kavramsallaştırıldığından dolayı mesleki rol bağlamında; birey-grup-toplulukların psikososyal-ekonomik sorunlarının çözümüne yardımcı olup, toplumsal

refahlarının gelişimini hedefler. Bu bakış açısıyla hareket için davranış bilimlerinin yanı sıra, kendi kuram ve uygulamalarının birikiminden yararlanır. Sorunlara bütünsel olarak bakar. Sosyal çalışmayı diğer disiplinlerden ayıran nokta da burası; insan varlığını ele alıştaki özgünlüğü… Bireyi özgüllüğü ve çevresiyle/sistemlerle etkileşimi çerçevesinde ele alır. Toplumsal koşulları göz ardı etmediği gibi sosyal uyuma yönelik olarak çalışır.

Sonuç olarak sosyal çalışma amaç bağlamında değerlere çok önem veren bir meslektir. Sosyal çalışma elemanları çalışmaların her aşamasında, kişinin önemi, değeri, karar verme hakkı ve kişinin kendini gerçekleştirmesi, topluma katkıda bulunma sorumluluğu gibi temel değerlerin etkisi altındadır. Bu temel değerlerden ikinci değerler türer; örneğin toplumun kişilerin kendilerini gerçekleştirmelerine olanak sağlama sorumluluğu gibi. Sosyal çalışmanın amacı bu değerleri uygulanabilir, kullanılabilir hale getirmektir ve bu şu biçimde belirtilebilir: Kişilerin kendilerini gerçekleştirmelerine ve diğer kişilere katkıda bulunmalarına engel olan toplumsal ve ruhsal koşulları değiştirmek; kişinin kendini gerçekleştirmesini ve katkısını kolaylaştıran koşulları yaratmak (Koşar, 1992, 25). Öte yandan diğer mesleklerde olduğu gibi sosyal hizmet mesleğinin de önceden belirlenmiş amaçlara ulaşma ideali vardır. Sosyal hizmet mesleği de müracaatçı (başvuru sahibi), sistemlerine (kişi, grup, topluluk) ihtiyaç ve sorunlarının çözümünde yardımcı olma amaç ve çabası içinde olan bir meslektir. Bu nedenle hedeflerine ve amacına ulaşması için, yeterli sayı ve çeşitte hizmet veren kurumların olması ve aralarında bağlantılarla sık örülü bir ağ oluşturması önemlidir. Denilebilir ki, her meslekte olduğu gibi sosyal hizmet mesleğinin de sorumluluğu kapsamında çalışmalarını yürüttüğü kurumların, kendi içlerinde, ihtiyaçlarını karşılayabilecek çeşitte ve sayıda programlarla, yeterli bağlantılarla, yeterli sayıda ve profesyonel kalitede personelle her yerde ve her zaman mesleki standartta iş görmeyi ve bütünleşmeyi sağlayıcı bir sistemi, bir 'sosyal hizmet ağı'nı oluşturma hedefi vardır (Koşar, Duman, 2008, 208-209).



Araştırmalarla İlişkilendir

Sosyal Hizmet Etkinliği

Genel olarak sosyal hizmet disiplininin içerdiği birçok etkinliğin listesini yapabiliriz: Sosyal hizmet yardımına başvuran ya da böyle bir hizmeti alması gerektiği düşünülen kişilerin koşulları ve ihtiyaçlarına ilişkin ön değerlendirme yapmak; tanımlanan ihtiyaçlar için gerekli hizmetleri sağlamak ve/veya kullanıma sunmak/devreye sokmak, yetersiz ya da zararlı koşulları iyileştirmek; birey, aile, grup ya da topluluk düzeyinde sorun çözücü, destekleyici ve kolaylaştırıcı etkinlikler geliştirmek; yardıma muhtaç bireylerin maruz kaldığı riskin doğası ve derecesine ilişkin ön değerlendirme yapmak; koruyucu planlar yapmak, uygulamak ve bunları değerlendirmek; kararların yerinde ve uygun biçimde verilmesine yardımcı olmak amacıyla mahkemelere rapor hazırlamak ve sunmak, diğer profesyonellerin çalışmalarından faydalanmayı ve onları desteklemeyi amaçlayan multi-disipliner proje ve planlara katkı sunmak; savunma veya arabuluculuk faaliyetleri düzenlemek ve sunmak; koruyucu-önleyici boyutta sosyal sorunları tanımlamak için bireyler, aileler ve topluluklarla çalışmak; yürürlükteki yasalara uygun olarak yasal görevleri üstlenmek.

Kaynak: Thompson, N. (2013). Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak, Çev. Buğra Yıldırım, Burcu Hatipoğlu Eren vd., Ed. Özlem Cankurtaran Öntaş, Burcu Hatipoğlu Eren, Ankara: Dipnot. s. 36-37



Öğrenme Çıktısı

2 Sosyal çalışmanın amacı, işlevi, konusu ve değerlerini tanımlayabilme

Araştır 2

Sosyal çalışma mesleğinin amacını açıklayınız?

İlişkilendir

İnsan, toplum sorunları, konuları ve insani gelişme üzerine daha fazla bilgi için şu kitapları okuyabilirsiniz:

Fromm, E. (1996). Sağlıklı Toplum. Çev. Yurdanur Salman-Zeynep Tanrısever, İstanbul: Payel. Koşar, G. N. (1992). Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı. Ankara.

Ayrıca önlisans eğitimli sosyal mesleklerle ilgili daha detaylı bilgi için bkz: Şeker, A. (2015). Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Cep Sözlüğü. Ankara: SABEV.

Anlat/Paylaş

Bireyler arası ilişkilerde empatinin önemi üzerine düşünün.

ETİK VE SOSYAL ÇALIŞMA ETİĞİ

Etik, bireysel ve sosyal yaşamın çok büyük bir hızla akıp değiştiği; yaşama tarzlarına lâyıkıyla ölçüp biçecek, onları gerektiğinde eleştiri süzgecinden geçirirken, gerektiğinde temellendirecek değer sistemleri ya en kötüsü yanlış bir temel üzerine inşa edilmiş oldukları ya da en hafifinden değişimin hızına ayak uyduramayıp kolayca yıkıldıkları için, ağır bir değer bunalımı içinde olan günümüzde tanımlanması herhâlde en zor olan terimlerin başında gelmektedir (Cevizci, 2008, 1).

Etik (ethic) Türkçe karşılığı ahlaktır. Ancak günümüzde, anlamdaki ahlaktan kayarak meslek ahlakı anlamında kullanılmaktadır. Meslek elemanlarının insanlarla ve toplumla ilişkilerinde mesleklerinin gerekli kıldığı ahlaksal yaklaşımların neler olduğu ve neler olması gerektiğini anlatır (Tomanbay, 1999, 84). Sosyal çalışma uygulamasında önemsenen konuların başında etik olgusu gelmektedir. Mesleki yöntemlerin uygulanmasında sosyal çalışma etiği; değişmeye ve gelişmeye açık bir yöndedir. Mesleğin, mesleki uygulamaların ve sosyal çalışmacının gelişmesinde yol gösterir. Sosyal çalışma etiği; evrensel çerçevede mesleğin ortak ilke ve standartlardan esinlenmesine, ulusal düzeyde özgün yorum ve katkılar yapmaya olanak sağlayan boyutlar taşımaktadır (Cılga, 2004, 73).

Aslında antropolojik anlamda etik, adalet odaklı olduğundan dişil bir kavramsallaştırmadır. Örneğin, anaerkil ilkeler; koşulsuz sevgi, doğal eşitlik, kan bağı ve toprağın önemi iken, ataerkil ilkeler; koşullu sevgi, hiyerarşik yapı, soyut düşünceler, insan yapısı olan yasalar ve devlet olarak biçimlenmektedir (Fromm, 1998, 17). Sosyal çalışma bu anlamda anaerkildir; insanlık sorunlarının çözümünde etik kalmayı gerektirir; eşitlikçidir, öyle ya sosyal çalışma mesleği felsefesinin odağı da; sosyal adalete dayalı insan ve toplum gerçeğidir.



Sosyal Çalışma (Sosyal Hizmet) Mesleğinin etik ilke ve sorumlulukları konusunda daha detaylı bilgi için: www.shudernegi.org.tr'ye bakınız.

Sosyal çalışmanın uygulama alanlarında etik yaklaşım (ethic approach) bilim ve meslek kavramları ile ilişkilidir. Etik alanı; 'bilim etiği' ve 'meslek etiği' kavramlaştırmalarıyla çok boyutlu, birbirini geliştiren bir bütünlüğü oluşturur. Sosyal çalışmada bilim etiği; bilimsel eylemlerle ilgili bilgileri veren, bilimsel üretim sürecinde yapılacak değerlendirmelerin ve bilimsel önermelerin oluşturulmasında gerekli olan değerleri açıklar (Cılga, 2004, 69). Sosyal çalışma etiği (ethics of social work); sosyal çalışma mesleğinin evrensel mesleksel temelini oluşturan etik, yani meslekle ilgili ahlaksal kuralları kapsar. Sosyal çalışma etiği, uluslararası boyutta Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Derneği tarafından yazılı metin olarak hazırlanmıştır (Tomanbay, 1999, 233).

Her meslek uygulamalarında bir bilgi birikimi ve değer temelini kullanır. Bu değer temeli meslek elemanlarının uygulamalarında, sorumlu oldukları bireylere karşı nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen standartlar olarak kabul edilebilir. Değerlere, bireylerin tercih ve kabul ettikleri birtakım inanç sistemleri gözüyle bakıldığında, bunların öznel olduğu görülmektedir. Fakat bir mesleğin değerleri dendiğinde açıkça tanımlanmış, uygulamalara yön verecek nitelikteki standartlar anlaşılmaktadır. Sosyal çalışmacı başvuru sahipleriyle mesleki ilişki kurarken değer ve etik konusunda çok duyarlı olmalıdır (Kut, 1988, 68, Buz, 2001, 203).

Sosyal çalışma eğitiminde ve uygulamasında da, 'sosyal çalışma felsefesi' değer tutum ve davranışların niteliğini belirler. Sosyal çalışma felsefesi, etik kurallar, ilkeler ve standartlar olarak somutlaşır, bilgi birikiminin bütünleştirilmesine temel olurken uygulamaları yönlendirici bir işlev kazanır. Sosyal çalışma etiği, ilkeleri ve standartları ortak yaklaşım, bakış açısı ve anlayış kazandırır. Sosyal çalışma etiği mesleğin değerlerine dayanır. Meslek kültürünün gelişmesi etik kurallara göre gerçekleşir. Mesleki değerler; mesleki tutumları ve davranışları belirler. Sosyal hizmetler alanında, bilimsel ve mesleki çalışmalarda bilimsel ve mesleki çevrelerde ortaklık, bütünlük, birliktelik, tutarlık ve dayanışma sosyal çalışma etik kuralları, ilkeleri ve standartları ile sağlanır. Sosyal çalışma uygulamalarında tüm sosyal çalışmacılar aynı etik kurallara, ilkelere ve standartlara bağlı kalırlar. Bu bağlılık, sosyal çalışma mesleğinin kendine özgü nitelikleri olan bir meslek olmasına, mesleki kimliğin ve kültürün oluşmasına, mesleki işlevlerin gerçekleşmesine temel oluşturur. Etik kurallar; sosyal çalışmacının mesleki rolü, mesleki ilişki ve etkileşimleri mesleğin genel amaç ve hedeflerine uygunluğu açılarından etkili ve yönlendirici olur (Cılga, 2004, 72-73).

Türkiye Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğinin 1997 yılında yapılan 4. Olağan Genel Kurulunda Uluslararası Sosyal Çalışmacılar (sosyal hizmet uzmanları) Federasyonu'nun (IFSW) sosyal çalışma mesleği ile ilgili etik ilke ve sorumlulukları kabul edilmiş ve 2001 yılında "Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları" adında bir kitapçık çıkarılmıştır. Kitapçığın ilgili bölümünde sosyal çalışmacıların bağlı bulunduğu sorumluluklardan şöyle söz edilmektedir:

1. Her insanın kendine özgü bir değeri vardır ve bu değer onun saygı görmesini gerektirir.
2. Her insanın, başkasının hakkını ihlal etmemek koşuluyla, kendisini geliştirme hakkı ve toplumun gelişimine katkı verme sorumluluğu vardır.
3. Her toplum, yönetim biçimi ne olursa olsun, tüm üyelerinin en üst düzeyde yararı için işlev görmeli; üyelerinin kendilerini geliştirmeleri için gerekli koşul ve olanakları sağlamalıdır.
4. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirge'sinde ve kaynağını bu Bildirge'den alan diğer uluslararası belgelerde ifade edilen, bireylerin ve grupların temel insan haklarına saygı gösterilmelidir.
5. Sosyal çalışmacılar kendilerinin yardımına ve tavsiyesine gereksinim duyan herkese; cinsiyet, yaş, engelli olma, renk, ırk, toplumsal sınıf, dil, din, siyasal görüş veya cinsel tercih durumuna göre ayrım yapmaksızın, mümkün olan en iyi hizmeti sunar.
6. Sosyal çalışmacılar mesleki tutum, karar ve eylemlerinde sosyal adaletsizlikle mücadele ederler. Bu nedenle;

Özellikle incinebilir, baskı altındaki birey ve gruplarla birlikte ya da onlar adına toplumsal değişmeyi sağlamaya çaba gösterirler;

Öncelikle, yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık gibi toplumsal sorunlarda odaklaşırlar;

Toplumsal sorunlara ilişkin bilinç ve duyarlılık düzeyinin yükseltilmesini amaçlar ve karar sürecine etkin katılımı sağlamak için çalışırlar.

7. Sosyal çalışmacıların nesnel olma, mesleki bilgi ve becerilerini geliştirme, uygulama yaptıkları alanlarda yetkin olma sorumlulukları vardır.
8. Sosyal çalışmacılar gizlilik, mahremiyet/özel hayatın korunması ve mesleki çalışmalarında elde ettikleri bilgiyi sorumlu bir biçimde kullanma ilkelerine uyarlar. Bu ilkelerle ülke mevzuatı arasında uyuşmazlık olduğu zaman bile gizlilik ilkesine bağlı kalırlar.
9. Sosyal çalışmacılar müracaatçılarıyla (başvuru sahipleriyle) işbirliği içinde çalışır ve onları en üst düzeyde katılım için desteklerler.
10. Sosyal çalışmacılar müracaatçılarından (başvuru sahiplerinden), sonuçları onların yaşamlarını etkileyebilecek eylemlerin belirlenmesinde, kendileriyle işbirliğine girmelerini ve sorumluluk almalarını beklerler. Yasal zorlamanın gerekli olabileceği durumlarda, bir tarafın sorunun çözümü ile ilgili diğer kişilerin aleyhine sonuçlar doğuruyorsa, tarafların beyanları dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. Ancak, sosyal çalışmacılardan yasal zorlamanın kullanılmasını en aza indirmeleri beklenir.
11. Sosyal çalışmacılar terörizm, işkence ya da benzer yollara başvuran kişi, grup, siyasal güç veya diğer güç odaklarına doğrudan ya da dolaylı bir biçimde destek veremez veya kayıtsız kalamazlar.
12. Sosyal çalışmacılar, Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Derneği'nce hazırlanan Sosyal Çalışma Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumluluklarını kabul eder ve etik temele dayalı olarak karar verirler. Müracaatçılara karşı etik sorumlulukları: Müracaatçılara bağlılık, kültürel yetkinlik ve sosyal farklılık, kendi kaderini belirleme, mahremiyet ve gizlilik, bilgilendirilmiş onay, kayıtlara ulaşma, hizmetlerin kesintiye uğramaması, hizmetin sonlandırılması, çıkar çatışmaları, hizmetler için ödemeler, duygusal-cinsel ilişki, fiziksel temas, cinsel taciz, küçük düşürücü dil kullanma gibi kavramsallaştırmalar adı altında belirlenirken, meslektaşlarına ve diğer meslek elemanlarına ilişkin etik sorumlulukları: saygı, gizlilik, disiplinlerarası işbirliği, meslektaşların yer aldığı çatışma ve anlaşmazlıklara yaklaşım, konsültasyon, hizmetlere havale, cinsel konular, meslektaşların zayıf yönleri ve yetersizlikleri, meslektaşların meslek etiğine aykırı uygulamaları başlıkları altında belirtilmiştir (SHUDM, 2001, 5-6-10).

Kuşkusuz yukarıda söz edilen ve meslek elemanları için bağlayıcılığı olan etik değerler meslek elemanları açısından bazen olaylar karşısında yaşanan ikilemler yüzünden bir kenara bırakılabilmektedir. Sosyal çalışma meslek elemanları açısından öngörülmeyen çelişkilerin yaşanmasına neden olan ve üzerinde durulması gereken sorunlar şu şekilde değerlendirilebilir. Kısaca etik ve değerler parmaklarımızın arasından çeşitli nedenlerle kayıp gidebilir. Bu nedenler şunlar olabilir: Onları yakalamak için fazla çaba göstermektense sosyal hizmetin uygulamasında kolay yolları tercih edebiliriz. Hangi konu ile uğraştığımız belirleyici olabilir. Uğraştığımız konunun derinine indikçe, durum gözümüze daha karmaşık, içinden çıkılmaz, mücadele gerektiren ve muhtemelen daha belirsiz görünebilir. Sosyal hizmet değerleri ve etiğine ilişkin kavramların birçoğunda kavramsal netlik olmayabilir. Sosyal hizmet etiği ve değerlerinin sınırları o kadar belirsiz ve kötü tanımlanmış olabilir ki, sosyal hizmet etiği ve değerlerini oluşturan kavramlar ile sosyal hizmetin değerlerinin doğasına ilişkin sorular bile başlı başına bir tartışma konusudur (Shardlow, 2015, 71).

Her ne kadar küreselleşmenin etkisinde şekillenen postmodern bir çağda yaşıyor olmamız geleneksel etik'e eleştirel yaklaşmamızı sağlasa da postmodern sosyal bilimler haritasında yer yer rastladığımız eleştirel etik bakış açısını ve uygulamaları reddetmek bir yanılgı olur. Etik özde insan hakları düşüncesi ile örtüşmektedir. Bu bağlamda insan hakları açısından çağdaş sosyal hizmet uygulamasına, etik konusu sağlam bir çerçeve sağlayabilir (Ife, 2008,123). Biliyoruz ki sosyal çalışma etiği hem evrenselleştirici hem de insancıl yönleriyle, insan hakları odaklıdır.

Sosyal Çalışma Mesleğinin Bilgi Temeli

Genelde sosyal yardım mesleklerine, özelde ise sosyal hizmete ilişkin bilgi temeli konusunda hangi varsayımlar geliştirilirse geliştirilsin, iyi uygulama

kapsamlı bir bilgi temelinin yerinde kullanımına dayanmaktadır (Thompson, 2013, 31). Meslekleşme süreci ile varılan 'sosyal meslek' kategorisi, kuram ve uygulamanın bağlantısını kuran bir eğitim anlayışına dayanmıştır. Sosyal hizmetin gelişmesi yoksulları koruma düşüncesi ve bu yönde sağlanan radikal gelişmelerle yakından ilişkili olmuştur. Elemanların eğitimi; sorun alanlarında odaklaşma, modern yaşamın gereksinimlerini karşılayacak mesleki eğitim, toplumsal yaşamın çelişkilerini, yoksulluklarını ve zararlarını giderici ve koruyucu işlevleri üretmiştir (Cılga, 1990, 79).

Sosyal çalışma bütün öteki meslekler gibi, çeşitli kaynaklardan bilgi alır ve uygulamada kendi süreçlerinden elde ettiği öteki bilgileri de kullanır. Süreç örgüsü şu şekilde sıralanabilir:

1. İnsan gelişmesi ve davranışı. Bu bilgi insanı bir bütün olarak alır ve kişi ile tüm çevresinin -beşeri, toplumsal, ekonomik ve kültürel- karşılıklı etkileşimine önem verir.
2. Bireyin kendi dışındaki bir kişi ya da kaynaktan yardım alması ve vermesinin psikolojisi.
3. Kişilerin iç duygularını kelimeler, hareketler ve etkinlikler halinde dış ifadelere dönüştürme ve insanların birbirleriyle haberleşme yolları.
4. Kişiyi etkileyen grup güçleri ve süreçleri ile kişinin grup üzerindeki etkisi.
5. Dini inançları, manevi değerleri, hukuk ve öteki toplumsal kurumları da kapsayan kültürün anlamı ve kişi, grup ve toplumlar üzerindeki etkisi.
6. Kişinin kişiyle, kişinin gruplarla ve grupların gruplarla olan ilişkileri yani etkileşim süreçleri.
7. Toplumdaki iç süreçler, gelişme ve değişme biçimleri, sosyal hizmetler ve kaynakları.
8. Sosyal hizmetler; bünyeleri, örgütleri ve yöntemler.
9. Uygulayıcı olarak kişinin kendisi, mesleki işlevlerini etkilemesi bakımından kendi hislerinin ve tutumlarının sorumluluğunu taşıması ve bunlardan haberdar olması (Kongar, 1972, 23).

Sosyal çalışma bilgisi; üzerinde odaklaştığı topluma, insana ve sorunlarına ilişkin tarihsel-toplumsal gerçekliği kavramada, açıklamada ve değiştirmede işlevsel olmalıdır. Buradaki temel sorun, toplum ve insanın tarihsel-toplumsal değişim sürecine bağlı olarak sosyal çalışma bilgisinin değişimi konusu zaman zaman göz ardı edilmektedir. Sosyal çalışma bilgisi; tarihsel ve toplumsal gerçekliği kavrayış açısından yaklaşımları, bu yaklaşımlar açısından insan-toplum ve sorunları ile çözüm yolları konusunda üretilen bilimsel bilgileri, insanın-toplumun sorunlarının çözümü için mesleksel uygulamaya ve hizmet üretmeye ilişkin bilgileri içermelidir. Sosyal çalışma bilgisi gelişen-değişen bilgilerdir. Toplumsal değişme, sosyal bilimler alanındaki gelişmeler ile sosyal çalışmanın disiplin-meslek olarak gelişimini süreç içinde belirler. Bu etmenlere bağlı olarak sosyal çalışma bilgisindeki gelişmeleri somut olarak sergileyen çalışmalar sosyal çalışmayı disiplin ve meslek olarak ele alan çalışmalardır (Cılga, 2004, 49).

Sosyal çalışma mesleği, birçok ögelerin birarada bütünleştiği bir hizmet sistemidir. Sosyal çalışma mesleğinin uygulanmasında bu unsurlar tek başına bir şey ifade etmeyeceği gibi, birbirinden bağımsız olarak ele alınmaz. Tüm unsurlar sürekli bir etkileşim içindedir. Herhangi bir unsurda meydana gelebilecek bir değişme diğerlerini etkisi altına alır ve bu durum mesleğin uygulamasına yansır. Sosyal çalışma mesleğinin temel unsurları: 1)Bilgi temeli ve değer sistemi, 2)Toplum, 3)Hizmet Kurumu, 4) Başvuru sahibi (müracaatçı), 5)Sosyal çalışmacıdır. Sosyal çalışma mesleğinin bilgi temeli denildiğinde kastedilen kısmen deneysel (ampirik) olarak denenmiş, kısmen henüz denenmemiş fakat araştırmaya açık farazi bilgiden oluşan sosyal çalışma kuramıdır (Kut, 1988, 31-34). Ayrıca insan ve toplumu konu alan yaklaşımlar, politik ekonomi sosyal çalışma bilgisinin yapısını örgüler.

Türkiye'de Sosyal Çalışma Literatürü (Alanyazın)

Türkiye'de sosyal çalışma eğitiminin başladığı, 1960-1963'lü yıllar; Amerika'dan temel kaynakların çevrildiği, Amerika, Kanada ve Hollanda'dan gelen yabancı öğretim elemanlarınca eğitimde aktarmacılığın gerçekleştirildiği yıllar olmuştur. Eğitimde öne çıkan bu zihniyet; 2000'li yılların başına dek süre gelmiştir. 1967'de Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma Bölümünde açılan ikinci sosyal hizmet eğitim programı; aktarmacılığı aşmaya, bilgiyi, kurumları sorgulamaya ve Türkiye ko-

şulları açısından özgün bilgi üretim çabalarına yer vermiştir. 1967-1983 yılları arasında devam eden, 1971-1975 yıllarında baskı ve kısıtlamalar yaşayan bu çabalar; Türkiye'de sosyal çalışma bilgisini ikinci aşamada üretmenin akademik ortamını oluşturmaya, sosyal bilimlerin Türkiye'deki gelişim sorunları açısından konuya yaklaşmaya ve bilgi üretme denemelerine yönelmeye çaba göstermiştir. Fakat 1983 yılında yüksek öğrenimde yapılan yapısal düzenlemelerle ikinci program kapatılmıştır. Türkiye'nin sosyo-kültürel-ekonomik bağlamını hesaba katarak sosyal çalışma bilgisini üretmeye yönelik çabalar, 1983 sonrasında geliştirilememiştir. Özgün bilgi üretme denemeleri, aktarmacı yaklaşımın katılığı ve güçlülüğü içinde etkisiz kalmıştır (Cılga, 2004, 156-157).

Dolayısıyla sosyal çalışma disiplini de diğer sosyal bilim dallarının birçoğu gibi yeterince gelişememiştir. Öte yandan diğer bir okul olan Sosyal Hizmetler Akademisinin ilk dönem eğitim kadrosunun büyük çoğunluğunu yabancılar oluşturmuştur. Eğitim müşavirleri: Mr. Setky, Mrs. Stoll, Mr. Bisno, Mr. Duning idi. Genel Müdürlük Müşavirleri: Mr. Poolr, Mr. Fox, Mr. Lundberg, Mrs. Hersey idi. Bu müşavirler, aynı zamanda Akademi'yle de iletişim içindeydi. Akademi'ye Türk-Amerikan Kültürel Mübadele Komisyonu Fullbright aracılığıyla muhtelif Amerikan Üniversitelerinden gelen hocalar; Dr. Fancel, Miss Benmels, Dr. Grunner, Dr. Abbels, Dr. Plotnick, Mr. Scott, Mr. Feldman. İkili anlaşmalar çerçevesinde gelen hocalar ise; Hollanda Teknik Yardım Komisyonu aracılığıyla, Mrs. Maria von Poschell, Hindistan'dan Mr. Pillai, Pakistan'dan Mr. Rizvie olmuştur (Dönümcü, 2004, 84). Her ülkede sosyal çalışma eğitiminin o ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel ve insani gerçekleri, sorunları ve önceliklerine göre şekillenmesi beklenir. Bu, farklı ülkelerin deneyimlerinin önemsiz olduğu anlamına gelmez. Ancak söz konusu yararlanma, etkilenme, 'ithal edici, kopya edici bir etkilenme' değil, uyumlaştıran, sentezleyen bir etkilenme olmalıdır. Çünkü bir ülkedeki sorun ve gereksinimlerin niteliği ve bu çevrede gelişen (tarihsel kökleri olan) yardım gelenekleri ve hizmet biçimleriyle; mesleğin, meslek elemanının nitelikleri ve amaçları arasında, en azından birlikte çalışmayı olanaklı kılacak ölçüde, bir yakınlık olmalıdır (Karataş, 2002, 297-302).

1961 yılında sosyal çalışma anlayışının Türkiye'ye öğretim kurumuyla başlamasından bugüne değin sosyal çalışma alanında dört kaynaktan çeşitli yayınlar üretilmeye başlanmıştır. Bu dört kaynağın birincisi büyük ağırlıkla ABD'li kaynaklardır. Diğer üçü çok daha büyük ağırlıkla yerli kaynaklardır. Bu kaynaklar şunlardır: 1960-1970 arasında çıkarılan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü yayın dizisi. (ABD odaklı çeviri kitaplar.) Sosyal Hizmetler Akademisi ve daha sonraki Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu öğretim elemanları tarafından üretilen yayınlar. (yüksek lisans, doktora, doçentlik ve profesörlük çalışmalarından büyük bir çoğunluğu oluşmaktadır.) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümünün yaşam süresi içinde o bölümün öğretim elemanları tarafından çıkarılan yayınlar.(Akademik unvan alınması amaçlı yayınlardan oluşmaktadır, bu arada Emre Kongar'ın yazmış olduğu 'Sosyal Çalışmaya Giriş' kitabının önemini anımsamak gerekmektedir.) Sosyal çalışma mesleği ile ilgili olmayan başka yazar ya da bilimcilerin sosyal hizmet alanları ile ilgili yaptıkları araştırmalar, yazdıkları kitaplar… (Tomanbay, 1999, 171-172-173). Bunlara günümüzde sayıları artan sosyal hizmet okullarının çalışmalarını da eklemek gerekir.

Bu açıklamalara SABEV'i de kaynak kitap konusunda bir kategori olarak koymak gerekmektedir. Türkiye'nin yetiştirdiği ilk sosyal hizmet mütehassıslarından olan (sosyal çalışmacı) Veysi Oymak'ın yazdığı Zekâ Özürlü Çocukların Yetiştirilmesi adlı kitabı 1997 yılında yayınlanmasıyla SABEV yayınları ve sosyal hizmetler alanında yerli kaynaklar ve yardımcı kitaplar üretilmeye ve yayınlanmaya başlandı. Türk toplumundan çıkan mesleki kitaplar Türkiye için bir ilkti. SABEV bu yıllarda (2018) 50 yerli kitabın yayınlanmasıyla yerli kaynak üretme çabasına önemli bir görevi yerine getirmiştir ve getirmeye devam etmektedir.

Türkiye'de sosyal çalışma mesleğinin belli başlı tipleri ve kitapları ile ilgili de bir değerlendirme yapacak olursak şunları ifade edebiliriz: Daha önceki konularda, sosyal çalışma disiplininin ve mesleğinin bir oluşum olarak "tarihçesini, nedenlerini ve sonuçlarını" irdeledik. Şimdiyse bu dinamiksel kimliğin Türkiye'deki bilgi üreticilerine bakalım:

Emre Kongar. "Sosyal Çalışmaya Giriş". İlk baskısı 1972 yılında Sosyal Çalışmaya Giriş adıyla Türkiye Sosyal Bilimler Derneği tarafında yayınlanan kitap 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi bünyesinde kendisi tarafından kurulan Sosyal Ça-

lışma Bölümünde ders kitabı olarak okutulmak için hazırlanmıştır. Türkiye'de sosyal çalışmacı olarak yetişecek üniversite gençleri için yazılmış ilk ders ve giriş kitabıdır. Bu kitap İnsanı Yönlendirme ve Sosyal Hizmetler adıyla 1978 yılında Hacettepe Üniversitesi yayınları arasında yeniden basılmıştır (Tomanbay, 2008, 905-942). 2007 yılında da SABEV yayınlarından birinci baskısının tıpkıbasımı çıkarılmıştır.

Sema Kut: Sosyal Hizmet Mesleği Nitelikleri Temel Unsurları Müdahale Yöntemleri (1988). Uzun yıllar Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulunda ders kitabı olarak okutulmuştur. Bir başvuru kaynağı özelliğindedir. Kut'un bir önemli özelliği ise sosyal hizmetler eğitiminin Türkiye'deki öncüleri arasında yer almasıdır.

Nesrin Güran Koşar: "Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı" (1992), "Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı" (1996). "Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı" (2000) kitapları Koşar'ın Sosyal Hizmet Bölümünde ders verdiği yıllarda ders kitabı olarak yazdığı kaynaklardır. Batıdaki literatüre eğilerek yazılan kitaplar Batı'da sosyal çalışma mesleğinin gelişimine dair önemli bilgiler vermektedir.

İlhan Tomanbay: "Sosyal Çalışmayı Yapılandırmak" (1999). Sosyal çalışma mesleği ve disiplini ile ilgili yazılmış denemelere ilk örnektir. Bu kitapla sosyal çalışma mesleği ile ilgili ilk meslek tartışmaları başlamıştır. Döneminin temel sorunlarını irdeler. Konuya kavramsal eğilmenin ilk örnekleri olarak, yazarın, Türkiye'de meslek terminolojisi ile ilgili çıkarılmış ilk sözlük, "Sosyal Çalışma Sözlüğü" (1999) ile sosyal olmayı tartışan "Sosyal Olmak" (2007), ve "Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram" (2012) adlı kitapları da bulunmaktadır.

İbrahim Cılga: "Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet" (2004). "Sosyal Bilimler ve Sosyal Hizmet" (2012) (Burcu Hatiboğlu ile birlikte) sosyal çalışmanın meslek ve bilimselliğini vurgulayan ve tartışan bir kitaptır. Cılga'nın daha başka, çeşitli araştırma kitapları da bulunmaktadır.

Veli Duyan: "Sosyal Hizmet Mesleği: Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri" (2010), kitabı sosyal hizmet mesleği ile ilgili genel yaklaşımları ve müdahale yöntemlerini içermesi bakımından kaynak bir kitaptır.

Aziz Şeker: Sosyal Çalışma Mesleği. (2008) Sosyal çalışmayı Dünya ve Türkiye'den yola çıkarak ele alıp bilim ve meslek olarak sosyal çalışmanın niteliklerine eleştirel açıdan eğilen yazarın bunun gibi daha "101 Soruda Sosyal Hizmetler ve Sosyal Çalışma" (2009), "Sosyal Hizmetlerde Etik" (2011), "Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Cep Sözlüğü" (2015), gibi temel konulara değinen başka kitapları da vardır.

İsmet Galip Yolcuoğlu: "Sosyal Hizmete Giriş" (2012), isimli kitabı sosyal çalışma disiplini ve mesleğiyle ilgili bütünsel bilgiler vermektedir.

Belirtilen kitapların hepsinin ortak özellikleri herhangi bir alan araştırmasının sonuçlarının yayınlandığı kitaplar olmaması, sosyal çalışma mesleğine bütünsel olarak yönelen, bir mesleğin meslekleşmesini irdeleyen kitaplar olmasıdır. Sosyal çalışma ile ilgili olarak özellikle akademik kariyer amacıyla oluşturulmuş yüksek lisans, doktora ve doçentlik gibi aşamalarda yazılmış eserler de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra uygulama alanlarında çalışan meslek elemanlarının alan araştırmalarını ise kısmen kitap olarak yayınladıklarını görmekteyiz.

21. yüzyılın ön yıllarında eğitim kurumundaki çeşitlilik, sosyal hizmet bölümü sayısının artması kuşkusuz sosyal çalışma disiplini ve mesleği ile ilgili özgün eserlerin yazılmasını tetikleyecektir.

Sosyal Çalışma (Sosyal Hizmet) Bilgisine Ulaşma Konusunda Yaşanan Sorunlar

Bilgiyi üretmek, bilgiye ulaşmak, bilgiyi yenilemek bir yana bilgiyi yaşam gerçekliğine aktarmak, asıl zor olanı. Bir de bu bilgi, sosyal bilim ile ilişkiliyse, bilgiden yola çıkarak olguyu çözümlemek daha bir zorlaşıyor. Zorluğun bilinci, düşsel olarak kalsa bile büyüleyicidir. Sosyal çalışma bilgisi; disiplin ve meslek/uygulama bütünlüğünden dolayı diğer sosyal bilim dallarından görece olarak daha karmaşık, bütünselliği görmek adına değişen, gelişen bir örgüyle güncellenmektedir. Taşrada çalışan sosyal çalışmacılarla taşrada okuyan sosyal çalışma öğrencileri, sosyal çalışma bilgisine ulaşma-ulaşamama noktasında benzer bir 'kaderi' paylaşıyorlar. Bu nedenle hep bir üçüncü yol arıyorlar… Sayıları artan sosyal hizmetler bölümlerinin önemli bir sorun alanı olarak gördükleri; ellerindeki dar olan sosyal çalışma bilgisinin etkisiyle yetiştirmeye çalıştıkları sosyal hizmet öğrencilerinin bilgiyi nasıl kullanmaları gerektiği yönlerden adaletsiz koşullarda bulundukları gerçeğinin altını çizmek gerek-

mektedir. Yanlış bir kurgu ile toplumsal sorunların ve gerçekliğin üzerine gitmek gerçeğe ulaşmamızı engeller. Olanaksızlaştırır da! 21. yüzyılda da sosyal çalışma bilgisi genel çerçevesiyle çeviriye dayalıdır. Bundan dolayı bir telaşa gerek yok, diyenlerin sesini de duymak gerekmektedir. O zaman öğretim elemanlarının belirli oranda oturup çeviri yapmaları ve bunu öğrencilerle paylaşmaları, bu kesime göre birçok sorunun aşılmasını kolaylaştıracaktır. Ama düşünen bir akıl için bu tür bir yapılanma her zaman kritiğe açıktır. Çünkü eksiktir! Oysa çoğu zaman, çevirinin sanallığında kaybolup gitmek işten bile değildir.

Sosyal çalışma mesleğinin diğer sosyal meslekler içinde ve toplum boyutunda tam olarak belli bir yere oturmadığı gün gibi ortadadır. Bunun için farklı gerekçeler ileri sürülebilir. Öyle ki, lise bitiminde sosyal hizmet/ler bölümünün tercih aşamasında; özellikle meslek seçimi sınavı sürecinde öğrencilere yeterli bilgi verilmemesi, yönlendirme yetersizliği ise üniversite öncesi eğitim kuruluşlarının üzerinde durması gereken konuların içinde yer almaktadır. Günümüzde mesleki işsizliğin yoğun olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı sosyal hizmetler birçok bölüm düşünüldüğünde istihdam olanakları üzerinde durularak tercih edilmektedir. İşsizlik kaygısı belki de ileride sevilmeden yapılacak bir mesleğin tercih edilmesini beraberinde getirmiş olmaktadır.

Sosyal hizmet/ler bölümünün içerik özelliklerini, öğrenci üniversiteyi okumaya başladıktan sonra öğrenmektedir, bu olumlu etkiler yarattığı gibi kimi zaman da olumsuzluklara neden olabilmektedir (bölümü bırakmak, politik söylemlerin tahakkümüne girmek ya da ilgisiz kalmak gibi…). Meslekler sosyolojisi içinde olsun, toplumsal boyutta olsun, mesleğin bir yere oturmamış olması, yine tercih aşamasında sorun olduğu gibi, öğrenci bölümde okumaya başladıktan sonra da yerini farklı sorunlara bırakmaktadır. Eksik olan noktaların başında mesleki kaynakların yetersiz olması ve onlara ulaşmanın zorlukları gelmektedir. Örneğin bölümün birçok üniversitede yeni açılmış olmasından, üniversite kütüphanelerinde sosyal çalışma bilgisine dair yeterince kaynak bulunmamaktadır ve yapılan araştırmalar, hazırlanan ödevler internet sitelerindeki kaynaklarla sınırlı kalabilmektedir. Böylelikle öğrenci yeterli bir gelişim sürecinden geçememektedir. Çoğalan sosyal hizmet/ler bölümlerinin birçoğunda öğretim elemanlarının çoğunun sosyal hizmet kökenli olmaması da bir diğer sorun olarak görülebilir. Sosyal çalışma bilgisine hâkim olmadıkları için verdikleri bilgiler tatmin edici olamamaktadır. Konferansların, panellerin yapılmaması ya da azlığı sosyal çalışma bilgisinin paylaşımı konusunda sıkıntılara neden olmaktadır. Sosyal çalışma bilgisinin merkezde yani Anakent'te yoğunluk göstermesi periferideki sosyal hizmet/ler bölümlerinin öğrencilerinin sosyal çalışma bilgisi konusunda yeterli açılardan sosyalleşmemelerini beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz bunun başka nedenleri olarak; sosyal hizmet bölümlerinin yeni kurulmuş olmaları/kurumsallaşma olanakları açısından eksik olmaları ve yer yer öğretim elemanlarının sayısının az ve de iyi niyetli girişimlerinin olmasına rağmen niteliklerinin sosyal çalışma bilgisini kullanma biçimi bakımından sorgulanmaya açık olması da ileri sürülebilir.

Sosyal çalışma bilgisini oluşturan sosyal çalışma kanaat önderlerinin oturup bilimsel düşünüp, toplumsal yapının açmazlarından, sorunlarından, eğitim sürecinden, okullaşmanın durumundan hareket ederek özgün bir sosyal çalışma bilgisi ve uygulama modellerini inşa etmeleri sosyal çalışmanın geleceği için daha rasyonel, etkili ve verimli sonuçlar doğuracak gibi görünmektedir. Kuşkusuz kimi sorunlar mesleğe yeni başlayanların önünde set gibi durmaktadır. Bu sorunların farkında olmak, çözüm üretememek sosyal çalışma meslek elemanlarını çoğu zaman etik ikilemlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu nedenle iyi bir mesleki yönetim sisteminin geliştirilmesi gerekmektedir. Mesleki yönetim esasında başarılı mesleki ilişkilerin kurulması, görüşme deneyimi, kayıt ve rapor tutma gibi konularda meslek elemanlarının kendi içinde eğitim süreci olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki mesleki yönetim (supervision) uygulamalı mesleklerde kişi, grup ve topluma götürülen hizmetlerin verimliliğini artırmak amacıyla benimsenen bir yol olmuştur. Bu yaklaşım sosyal hizmetler için de geçerli olup önceleri mesleğe yeni atılanlara çalışmalarında başarı sağlamaları için pratik beceriler kazandırmak üzere kullanılmıştır. Modern toplumlarda sosyal hizmetlerin giderek çok yönlü gelişmesi ve disiplinler arası niteliğe kavuşması konunun eğitim, öğrenme, organizasyon, idare, tedavi ve danışma gibi boyutlarını gündeme getirmiştir. Mesleki yönetim, bir meslekte yetiştirilecek elemanların çalışmalarının o meslekte yeterli bilgi ve deneyime sahip bir uzman tarafından izlenip

denetlenerek yönlendirilmesi olduğu için üzerinde ısrarla durulması gereken bir konu olmalıdır (Turan, 1986, 35).

Sosyal Çalışma Mesleğinin Dünü Bugünü Yarını

Baykan Sezer'in sosyoloji üzerine söylediklerini bizde sosyal çalışma için söyleyebiliriz: Sosyolojinin (bizim konumuzda, sosyal çalışmanın) Batı çıkışlı bir bilim olduğunu belirttik. Bize Batı'dan aktarılmış bir bilim dalıdır. Bu konuya sık sık değiniyoruz. Yurdumuzda sosyolojinin (sosyal çalışmanın) gelişmelerini anlayabilmemiz için sosyolojimizin (sosyal çalışmamızın) bu niteliğinin bilinmesinde yarar var. Fakat bu gözlemimiz ne denli doğru ve geçerli olursa olsun bu nedenle Türk sosyolojisini (sosyal çalışmasını) kendi gelişmesi içinde ele almak gereği olmadığı görüşü de o denli yanlış olacaktır. Sosyolojimiz, (sosyal çalışmamız) bütün kavram ve kuramları ile birlikte Batı'dan aktarma bir bilgi bile olsa en azından bu aktarılışın bir tarihi, bir serüveni bulunmaktadır. Günümüzde sosyolojimiz (sosyal çalışmamız) konusunda doğru saptamalarda bulunabilmemiz için Batı sosyolojisini (sosyal çalışmasını) iyi bilmemiz gerektiği gibi sosyolojinin (sosyal çalışmanın) yurdumuzdaki serüvenini de yakından tanımamız bir zorunluluktur (Sezer, 2006, 191).

Atatürk'ün Batılılaşmaya ilişkin olarak gerçekleştirdiği eylemin en etkili yönü; toplumun güç dağılımını, dinsel-geleneksel nitelikten, çağdaş-demokratik (ve doğal olarak 'laik') niteliğe aktarmasıyla ilgilidir (Kongar, 1999, 111). Çağdaşlaşma ve demokratik yapı Batı'dan doğal olarak laik kurumların, mesleklerin aktarımını kolaylaştırmıştır. Sosyal çalışma bunlardan biridir. Demokrasinin parametrelerinden biri olan bu sosyal meslek, demokrasinin gelişimine bağlı olarak hem kurumsallaşma sürecinde hem de uygulama boyutlarında sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ne ki, demokrasi yeterince gelişemediği için gerek bireysel özgürlüklerin gerekse bireysel hizmetlerin önemi Türkiye'de hiçbir zaman tam olarak anlaşılmadı. Gerek genelde insan hakları, gerekse özelde kadın hakları, erkek ve yaşlı egemen feodal bir kültür yapısına sahip olan Türkiye'de hiçbir zaman önemsenmedi. Bireysel ve ailesel yardımlar da öyle. Şimdi Türkiye'nin önünün yeniden açıldığı bu dönemde, yani 21. yüzyılın başlarında; sosyal çalışma mesleğinin gerek insan ve kadın hakları bağlamında, gerekse bireysel ve ailesel hizmetler açısından yapabileceği pek çok işlev ortaya çıkmaktadır. Tabii bu arada toplumla çalışma yöntemi çerçevesinde gerek kırsal alanlarda, gerekse kentsel gecekondu alanlarında yapılacak çok iş vardır. Sadece toplumsal hizmetler değil; bütün sosyal çalışma etkinlikleri bugünkü Anayasa çerçevesinde, hem bireysel özgürlüklerin güçlendirilmesi, hem de halkın eğitim, sağlık, konut ve benzeri hizmetlerinden eşit ve adil yararlandırılması konularında pek çok olumlu işlevi yerine getirebilirler. Sadece genel olarak, 'sosyal çalışma mesleğinin' ya da 'sosyal hizmetlerin' Türkiye'nin bu tarihsel gelişmesi bağlamında önce 'laik ve demokratik sosyal hukuk devleti' kavramının gelişmesine destek olmasının, ondan sonra da bireysel, ailesel ve toplumsal sorunların somut çözümlerinde çaba sarf etmesinin, tarihin ve toplumun gerçeklerine olduğu kadar, mesleki ahlak ilkelerine de uygun olandır (Kongar, 2002, 37-49).

İnsan davranışlarının derin bilgisini gerektiren bir meslektir sosyal çalışma (Fromm, 1998, 61). Aynı zamanda temelinde insan sevgisi olan, insanın değer, haysiyet ve kendini geliştirme hakkına saygılı olmayı mesleki değer olarak benimseyen sosyal çalışmacıların mesleklerini hakkıyla icra edebilmeleri için çağdaş bilgi ve beceriyle donanımla kılınmalarına olduğu kadar, sosyal hizmet kuruluşlarının geliştirilmesi ve ülke çapında yaygınlaştırılmasına da ihtiyaç vardır (Kut, 1987, XI-XIII).

Küreselleşen dünya sosyo-ekonomik çelişkilerin yoğun yaşandığı bir belirsizliğe doğru gidiyor. Bu belirsizlik bütün yapılara etki ediyor. Ülkelere, toplumlara, ekonomilere, ailelere, eğitime, sağlığa, paylaşıma, mesleklere kadar siniyor. Onları tehdit ediyor. Her yapı olanakları ölçüsünde bu saldırıya karşı koymaya çalışıyor. Sosyal çalışma da varlığını buna göre biçimliyor. O da tehdit altında! *Hem unutmayalım tehdit edilmeyen meslekler biterler, yozlaşırlar, yalnızlaşırlar, laçkalaşırlar, güçsüzleşirler.* Sosyal çalışma, başvuru sahiplerinin özellikleri bakımından sosyal-ekonomik sorunları yaşayanların yanındadır. Bu nedenle sosyal çalışma daha çok baskı altındadır, baskı karşıtı uygulamalara sıklıkla yönelmesinin nedeni de budur (Şeker, 2006, 111-117).

21. yüzyılda hem bilgi hem eylem anlamında sosyal çalışma mesleğinin etkinliğinin artırılması rasyonel bir gerçekliktir. İnsanlığın gereksinimi de bu yönde. Çünkü sosyal çalışma, insanlara elverişli toplumsal koşullar ve sosyal ortamlar verildiğinde insanın ve insanlığın eşitlik ve özgürlük yolunda dünyayı nasıl inşa edeceğini biliyor. Toplumsal

eşitsizliklerin derinleştiği bir dünyada sui generis (kendine özgü) toplumcu yapısı ve eleştirel uzlaşıcı felsefesiyle toplumsal bireyin gelişimi için sosyal çalışma gelişmeye devam eden bir meslek olacaktır.

Sosyal Hizmet Eğitimi ve Öneriler

Sosyal çalışma eğitiminin içeriği konusunda iki açıdan yaklaşım gerekir. Bu yaklaşımlardan birincisi böyle bir eğitimin bilimsel içeriği ikincisi ise toplumsal içeriğidir. Sosyal çalışmanın bilimsel içeriği bir takım insan davranışı ve toplum bilimleri temeline dayalı olarak geliştirdiği kendi kuram ve yöntemleridir. Bu kuram ve yöntemlerin diğer disiplin ve bilim dallarında olduğu gibi evrenselliği ile toplum koşulları arasında etki ve tepki ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu içeriğin özelliği, esnekliği diğer bir deyişle sosyal çalışmanın uygulandığı toplumun yapısal özellikleri ve normatif öğelerine uyum sağlamadaki yeteneğidir. O halde değişmez öğelerin yanı sıra mesleğin uygulanacağı toplumun özelliklerine göre değişen öğeleri de vardır. Sosyal çalışma eğitiminin üç temel alanı insan, toplum ve sosyal çalışma yöntem, kuram ve uygulamasıdır (Kut, 1991, 205-208).

Eğitimle ilgili önerilerimize geçelim: Toplumsal sorunlarla baş etme noktasında yaşam stratejileri geliştirmek, onlarla başa çıkabilmek, başvuru sahipleriyle çalışabilmek, sosyal politika oluşturmak, mesleki gelişime hizmet etmek, toplumsal sistemi insancıllaştırmak ve daha birçok yaşamsal ve mesleksel öneme sahip konularda onurlu bir duruş sergilemek, sosyal adaleti amaçlayan bir mesleki kişiliğe sahip olabilmek için öğrenciler ve sosyal çalışmacılar; hem aldıkları örgün eğitimi içselleştirmeli, hem de bu yolla kişisel değişimi yakalamalıdırlar. Ek olarak ise, 19. yüzyılı çözümleyebilecek politik iktisat, 20. ve 21'inci yüzyılı anlayacak siyasal sistemler ve düşünce tarihi üzerine kitaplara yönelmelidirler. Bir de, dünyanın, toplumların trajik dönüşümlerini, değişimlerini anlatan edebiyatın olanaklarından yararlanmaları gerekmektedir. Biliyoruz ki, savaşları, barışları, yoksullukları, açlıkları, şiddeti, sevdayı, dostluğu, en insanca duyguları, sosyal mücadeleyi işleyen, örgüsüne tema kılan sayısız dünya klasiği kitap kütüphane raflarında bizleri bekliyor. Sosyal mevzuatı iyi bilmelerinin yanında, bağlantıyı koparmamak noktasında ise son yüzyılın görünen yüzü olan küreselleşme olgusu ve toplumsal sonuçları hakkında kaynaklar okumalıdırlar. Sosyal hizmet ön lisans ve lisans öğrencilerinin ve sosyal çalışmacıların, bu öğreten, geliştiren sürdürülebilir iyileşmeye ihtiyaçları var! Yoksa sosyal çalışmanın geleceği eksik biçimlenir.



Yaşamla İlişkilendir

Sağlığa Giden Yollar

Sağlıklı toplumun yapısı nasıl olacaktır?

Bu, her şeyden önce, kimsenin başka birisinin çıkarları için araç olarak kullanılamayacağı, her zaman ve herkes için geçerli olmak üzere kendi başına bir amaç sayılacağı bir toplum olacaktır; bu nedenle, hiç kimse, kendi insanca güçlerini ortaya koyabilmenin dışında bir amaç için, başkalarını ya da kendisini kullanmayacaktır; insan her şeyin merkezini oluşturacak ve tüm ekonomik ve siyasal etkinlikler onun gelişmesi amacına hizmet edecektir. Sağlıklı bir toplumda açgözlülük, sömürgenlik, mülkiyet ve narsisizm gibi niteliklerin, daha büyük ekonomik çıkarlar ya da insanın kendi kişisel saygınlığını atırma aracı olarak kullanılma olasılığı ortadan kalkacaktır. Sağlıklı toplumda insanın vicdanına göre davranması temel ve gerekli bir nitelik sayılacak, çıkarcılık ve ilkesizlik topluma-karşı nitelikler olarak yerilecektir; bireyler, toplumsal sorunlarla öylesine ilgileneceklerdir ki bu sorunların her biri, kişilerin sorunu olacaktır, insanın insan kardeşleriyle ilişkisi, kendi yaşama alanına giren ilişkilerden değişik olmayacaktır…

Kaynak: Fromm, E. (1996). Sağlıklı Toplum. Çev. Yurdanur Salman-Zeynep Tanrısever. Payel Yay. İstanbul: s. 256.



Öğrenme Çıktısı

3 Sosyal çalışmanın etiği ve literatürü üzerine değerlendirme yapabilme

Araştır 3

Sosyal çalışma uygulamalarında etiğin önemini tartışınız?

İlişkilendir

İnsan, toplum ve sosyal hizmetin amaç, değer ve etiği üzerine daha kapsamlı karşılaştırmalar yapabilmek için şu kaynaklardan yararlanabilirsiniz:

Zastrow, C. (2013). Sosyal Hizmete Giriş, Çev. Ed: Durdu Baran Çiftçi, Ankara: Nika.

Şeker, A. (2011). Sosyal Hizmetlerde Etik. Ankara: SABEV.

Thompson, N. (2013). Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak. Çev. Buğra Yıldırım ve diğerleri. Ed: Özlem Cankurtaran Öntaş ve Burcu Hatipoğlu Eren. Ankara: Dipnot.

Başpınar; Ö. N., Çakıroğlu, D. (2011). Meslek Etiği. Ankara: Nobel.

Cevizci, A. (2008). Etiğe Giriş. İstanbul: Paradigma.

Anlat/Paylaş

Çevrenizde gördüğünüz etik sorunlarla ilgili tartışınız.

1 Sosyal çalışmanın mesleki özelliklerini; felsefesini ve değerlerini sıralayabilme

Sosyal Çalışmanın Niteliği ile Felsefesi

Sosyal çalışma uygulamalarının meslekleşmesi için gerekli olan nitelikler sosyal bilimlerin gelişimi ve sosyal çalışma uygulamalarının katkısı olacak şekilde gelişmiştir. Mesleğin genel nitelikleri arasında: meslek felsefesinin bulunması, amacının netliği, konusu, bilgi temeli ve mesleğin temel ögelerini sayabiliriz. Bu çatı üzerinde sosyal çalışma mesleğinin temel özelliği birey ve toplum sorunlarını çözmeye odaklanmasıyla ilişkilidir. İnsan hak ve özgürlüklerini içselleştirmiş bir birikime sahip olan sosyal hizmet felsefesi insan onuru ve sosyal adalet değerlerine sahiptir.

2 Sosyal çalışmanın amacı, işlevi, konusu ve değerlerini tanımlayabilme

Sosyal Çalışmanın Konuları

Sosyal çalışmanın amacı, hedefleri, işlevi, konusu, değeri, felsefesi genel olarak insan hakları olgusu üzerinde biçimlenmektedir. Mesleğin konusunu oluşturan birey ve toplum sorunları daha açık bir ifadeyle çocuk, gençlik, yaşlılık, yoksulluk, suç, işsizlik, engellilik gibi sosyal alanlarla ilgili sorunların çözümünde insan haklarını geliştirmek, sosyal adaleti sağlamak mesleğin işlevini oluşturmaktadır. Şüphesiz bu işlev ve amaç insana verilen değerle bir bütünlük kazanmaktadır.

3 Sosyal çalışmanın etiği ve literatürü üzerine değerlendirme yapabilme

Etik ve Sosyal Çalışma Etiği

Sosyal çalışmanın felsefesi insan haklarına dayanmaktadır. Sosyal hizmet alanlarından bir örnek verecek olursak: Çocuk refahı ile ilgili alanda mesleki uygulama yaparken, meslek felsefesi çocuklarla ilgili insan hakları konulu yapılmış çalışmalar ya da oluşturulmuş sosyal mevzuatı bilmekten geçiyor. Meslek felsefesi sosyal çalışma elemanına yön verirken değerleri ve etik ilkeleri yanına almaktadır. Bu durum bütün diğer sosyal hizmet alanları için geçerlidir. Sosyal çalışmanın literatürüyle anlatılmak istenen, meslekle ilgili yazılmış yapıtlardır.

1 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışmanın nitelikleri arasında **değildir?**

A. Amaç
B. Yöntem farklılığı
C. Bilgi dağarcığı
D. Uygulama alanı ve uygulayıcılar kadrosu
E. Eğitim ve mesleki değerler

2 Sosyal çalışma felsefesi hangi temel kavram üzerinde şekillenir?

A. İnsan hakları
B. Sivil toplum örgütleri
C. Ekonomi
D. Sosyal psikoloji
E. Gönüllü faaliyetler

3 Sosyal çalışmada birey, grup ve toplum düzeyindeki değişmelerin gerçekleştirilmesine çalışılırken hangi konu üzerinde **durulmaz?**

A. Mesleki bilgi ve beceriye dayanmalı
B. Mesleki amaç, kişisel çıkarların üstünde tutulmalı
C. Gizliliğe uyulmalı
D. Yapılan işin sorumluluğu
E. Gizliliğin ihlali

4 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışmanın konuları arasında y**er almaz?**

A. Kadınlar
B. Çocuklar
C. İşsizler
D. Mülteciler
E. Turistler

5 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışma mesleğinin amaçları arasında **yer almaz?**

A. İnsana yardım
B. Çevresi içinde bireyi değerlendirmek
C. Tedavi edici etkinliklerde bulunmak
D. Yönetici olmak
E. Önleyici önlemler uygulamak

6 Aşağıdakilerden hangisi etik anlamına gelir?

A. Meslek ahlakı
B. Statü
C. Rol
D. Mesleki işlev
E. Kurum

7 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışma mesleğinin etik ilkeleri ve sorumluluklarından biri **değildir?**

A. İnsanın kendine özgü değeri ve onuru
B. İnsanın başkasının hakkını ihlal etmemek koşuluyla kendisini geliştirme hakkı
C. İnsanın toplumun gelişimine katkı verme sorumluluğu
D. Sosyal adaleti geliştirmeyen ekonomik yatırımların teşviki
E. Bireylerin ve grupların temel insan haklarını saygı

8 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışmanın etik ilke ve değerleri arasında yer alır?

A. Sosyal çalışmacılar başvuru sahipleriyle işbirliği içinde çalışır ve onları en üst düzeyde katılım için desteklerler
B. Meslek onurunu göz ardı etmek
C. Ayrımcılık
D. Şiddete olanak tanımak ve mobbing uygulamak
E. İnsan hakları ihlallerine göz yummak

9 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışma mesleğinin temel ögeleri arasında **değildir?**

A. Bilgi temeli
B. Değer sistemi
C. Okul
D. Başvuru sahibi
E. Toplum

10 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışma uygulamasında öncelikli olarak yararlanılan bilim dallarından birisi **değildir?**

A. Ekonomi
B. Sosyal politika
C. Psikoloji
D. Sosyal antropoloji
E. Zooloji

1. B	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışmanın Niteliği ve Felsefesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. A	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışmanın Niteliği ve Felsefesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. E	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışmanın Konuları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yanıtınız yanlış ise Sosyal Çalışmanın Konuları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. D	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışmanın Amacı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. A	Yanıtınız yanlış ise "Etik ve Sosyal Çalışma Etiği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. D	Yanıtınız yanlış ise "Etik ve Sosyal Çalışma Etiği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. A	Yanıtınız yanlış ise "Etik ve Sosyal Çalışma Etiği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. C	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışmanın Niteliği ve Felsefesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. E	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma Mesleğinin Bilgi Temeli" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Sosyal çalışma insan hakları felsefesinin bir uygulama mesleğidir. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı, toplumsal gelişme ve sosyal adalet, sosyal-ekonomik koşulların iyileştirilmesi, sosyal sorun yaşayan insan gruplarının sorunlarının çözümünde bilimsel yöntem uygulanması sosyal çalışma mesleğinin felsefesi hakkında temel dayanak noktasını vermektedir. Sosyal çalışma felsefesinin bilgi temeli insan hakları ve özgürlüklerini gözeten bir temele dayanır.

Araştır 2

Sosyal çalışma mesleğinin amacı birey, grup ve toplulukların sosyal ve kişisel yönden doyurulmaları ve bağımsızlıklarını kazanmaları için bireylerin ve toplumların kendi içlerindeki ve çevreleri ile aralarındaki dengesizlikleri gidermeye yönelen bireylerle tek tek ve gruplar halinde yardım sağlamak yolu ile sosyal ilişkiler alanında çalışmalar yapmaktır. Bu yolla sosyal dengesizliği gidermek ve toplum refahı gerçekleştirmek temel amaçtır.

Araştır 3

Sosyal çalışmanın temel değerleri: Bireyin tartışılmasız değeri ve onuru. Bireyin refahı yolunda toplumun vazgeçilmez sorumluluğu olduğu inancıdır. Bireyin sosyal sorumluluğunu yerine getirerek ve demokratik toplumun gelişimini sağlamaktır. Sosyal çalışma uygulamalarında mesleki ilişki etik bir süreçtir. Bu süreç bilimsel çalışmalarda uyulacak değerlerin yanı sıra mesleki çalışmalarda sosyal çalışma elemanının başvuru sahipleriyle ve meslektaşlarıyla arasındaki ilişkinin niteliğinde uyması gereken kuralları belirler.

Kaynakça

Besin, E. (1970). **Sosyal Hizmet Mesleği ve Eğitimi**. HÜ. Sosyal Çalışma Bölümü, Ankara: Teksir.

Buz, S. (2001). "Sosyal Hizmette Etik Kurallar ve Çelişkiler". Nihal Turan'a Armağan. **Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları.** HÜ. SHYO. Ankara: Aydınlar. s. 203-208.

Cevizci, A. (2008). **Etiğe Giriş.** İstanbul: Paradigma.

Cılga, İ. (1990). "Berlin ve Hannover Örneğinde Sosyal Hizmet Uzmanı Yetiştiren Eğitim Programlarının Yapısı", **HÜ SHYO Dergisi,** Cilt 8 Sayı 1-2-3-, s. 57-70.

Cılga, İ. (2004). **Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet**. Ankara: HÜ. SHYO.

Coser, A. L. (1997). "Amerikan Eğilimleri". Çev. Alâeddin Şenel. **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi.** Haz. Mete Tuncay-Aydın Uğur. Ankara: Ayraç. s. 291-327.

Çeçen, A. (1995). **İnsan Hakları.** Ankara: Gündoğan.

Dönümcü, Ş. (2004). **Yaşamla Bütünleşen Bir Mesleğin Öyküsü**. **Sema Kut ve Sosyal Hizmet**. Ankara: SHUDGM.

Fer, M. (1968). "Sosyal Değişme Açısından İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler". **III: Milli Sosyal Hizmetler Konferansı. "Türkiye'de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler"**. 11-14 Aralık 1968. Ankara: SSYB SHGM, s. 31-75.

Friedlander, A. W. (1965). **Sosyal Hizmetin Kavram ve Metodları.** Çev. Elkin Besin. Ankara: SSYB. SHGM.

Fromm, E. (1996). **Sağlıklı Toplum**. Çev. Yurdanur Salman-Zeynep Tanrısever. İstanbul: Payel.

Fromm, E. (1998). **İnsan Bilgisi ve Hümanist Planlama**. Çev. Acar Doğangün. İstanbul: Arıtan.

Fromm, E. (1998). **Anaerkil Toplum ve Kadın Hakları.** Çev. Acar Doğangün. İstanbul: Arıtan.

Ife, J. (2008). -Revised Edition- **Human Rights and Social Work.** Towards Rights-Based Practice. Cambridge: Cambridge Unıversıty Press.

Karataş, K. (2002). "Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitiminin Dünü, Bugünü ve Geleceği". **Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler.** (5. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı Mayıs 1999), Ankara: SHUDGM, s. 297-302.

Koçyıldırım, Ş. (1992). **Toplumsal Hizmetlerde Halk Katılımı**. Ankara. (Kendi Yayını).

Kongar, E. (1972). **Sosyal Çalışmaya Giriş**. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği.

Kongar, E. (1999). **21. Yüzyılda Türkiye. (2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı)** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (2002). "Çerçeve Sunuş. Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler**". 5. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı** Mayıs 1999, Ankara: SHUDGM. s. 37-49.

Koşar, G. N. (1992). **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı** Alanı. Ankara.

Koşar, G. N. ve Duman, N. (2008). **Sosyal Hizmet Mesleğinin Sosyal Kişisel Çalışma Yönteminde Bir Uygulama-Seher Kara Dosyası.** Ankara: Karınca.

Kut, S. (1987). "Açılış Konuşması", 25. Kuruluş Yıldönümü Özel Sayısı. **H.Ü. SHYO Dergisi.** Cilt 5 Sayı 1 Ankara, s. XI-XIII.

Kut, S. (1988). **Sosyal Hizmet Mesleği.** Ankara.

Kut, S. (1991). "Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi". Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler. Ankara: Selvi. s. 205-208.

Kut, S. (2001). "İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet", **Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan. İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet.** Ankara: HÜ. SHYO.

Shardlow, S, M. (2015). "Değerler, Etik ve Sosyal Hizmet", Bölüm çev. Çağıl Öngen, **Sosyal Hizmet/Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar** Drl. Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R. Çeviri Ed. Tarık Tuncay. Ankara: Nika, s. 71-82.

Sezer, B. (2006). **Sosyolojinin Ana Başlıkları**. İstanbul: Kızılelma.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği. (2001). **Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları Önerisi.** Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.

Şeker, A. (2004). **Küreselleşen Dünya'da Geleceğin Sosyal Hizmeti Meslek Tartışmaları 2.** Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2006). **Sosyal Hizmetin Sefaleti.** Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2006). **Sosyal Hizmette Paradigma Arayışları.** Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2008). **Sosyal Çalışma Mesleği.** Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2011). **Sosyal Hizmetlerde Etik.-Sosyal Bilimlerde Bir Uygulama Alanı Kılavuzu-.** Ankara: SABEV.

Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R., (2015). "Eleştirel Bir Sosyal Hizmet Anlayışına Doğru", **Sosyal Hizmet/Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar.** Bölüm Çev. Sedat Yağcıoğlu. Çeviri Ed. Tarık Tuncay. Drl. Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R. Ankara: Nika, s. 33-41.

Reamer, G, F. (2018). **Sosyal Hizmet Etiği ve Değerleri,** Çev. Hakan Acar, Yüksel Baykara Acar vd, dizi ed. Durdu Baran Çiftci, Ankara: Nika.

Thompson, N. (2013). **Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak. Çev. Buğra Yıldırım ve diğerleri.** Ed: Özlem Cankurtaran Öntaş ve Burcu Hatipoğlu Eren. Ankara: Dipnot.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışma Sözlüğü.** Ankara: Selvi.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışmayı Yapılandırmak**. Ankara: SABEV.

Tomanbay, İ. (2007). **Sosyal Olmak.** Ankara: SABEV.

Tomanbay, İ. (2008). "Emre Kongar", **Türkiye'de Sosyoloji. II.** Drl. M. Çağatay Özdemir. Ankara: Phoenix. s. 905-942.

Turan, N. (1986). "Sosyal Hizmet Eğitiminde Mesleki Yönetim", **HÜ SHYO Dergisi,** Cilt 4 Sayı 1, s. 35-45.

Uluğtekin, S. (1994). **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları.** Ankara.

Zastrow, Charles, Karen K. Kirst-Ashman. (2016). "**İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I",** Çev. S. Erdem Türközü, Büşra Alparslan, Ed. Durdu Baran Çiftçi, Ankara: 2. Baskı, Nika.

Bölüm 5

Sosyal Çalışma Mesleği ve Sosyal Hizmet Alanları I

Öğrenme çıktıları

1 **Sosyal Hizmet Alanı ve Sosyal Çalışma Mesleği**

1 Sosyal hizmet alanı ve sosyal çalışmayı açıklayabilme

2 **Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler**

2 Aileye yönelik sosyal hizmetler ve kadına yönelik şiddeti tanımlayabilme

3 **Sosyal Hizmetlerde Çocuk Refahı Alanı**

3 Sosyal hizmetlerde çocuk refahı alanını tanımlayabilme

4 **Sokakta Yaşayan ve Sokakta Çalışan Çocuklar**

4 Endüstriyel sosyal hizmetler ile sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocukların özelliklerini açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Sosyal Hizmet Alanı • Kadına Yönelik Şiddet • Korunmaya Muhtaç Çocuk • Koruyucu Aile • Sokakta Yaşayan Çocuk • Sokakta Çalışan Çocuk • Endüstriyel Sosyal Hizmet



GİRİŞ

Birçok sosyal sorun sosyal çalışma mesleğinin uygulama alanını oluşturmaktadır. Alanlar, sosyal çalışma mesleğinin sorumluluk taşıdığı, uygulamasını yaptığı hedef guruplarının var olduğu sorun kategorileridir. Sosyal çalışma mesleğinin uygulama anlamında işlevsel olduğu birçok sosyal hizmet alanı bulunmaktadır. Sosyal çalışmanın amacına uygun mesleki etkinliklerin sürdürüldüğü alanlar içinde aile ve çocuk refahı alanı diğer alanlara göre geleneksel olmakla beraber geçmişi daha uzundur. Bu alandaki temel programlara ve hizmetlere bakıldığında kültürel farklılıklarla birlikte hukuki açıdan evrensel standartların korunduğunu ve genel uygulama mantığının benzer olduğunu görürüz. Bu alanda temel yönelim aile ve çocuğun yüksek yararına yönelik çalışmaların yapılıyor olmasıdır. Aile ve çocuk refahı alanının bütün dünyadaki hizmet modelleri çocuklar açısından; kurum bakımı, evlatlık, koruyucu aile ve aileye-çocuğa yönelik diğer sosyal destek hizmetleri olarak sıralanabilir.

Toplumsal değişme sürecinin, yoksulluğun, yaşlılığın, engelliliğin, savaşların, göçün, afetlerin ve toplumsal olayların aile içi sorunlara etkisi ele alındığında toplumda aile parçalanmalarının, boşanmaların arttığını, bu durumdan etkilenen aile bireyleri başta olmak üzere çocukların sorunlarına yönelik sosyal çalışmaların öneminin kavrandığını görürüz.

Günümüzde sosyal hizmet elemanlarının ilgilendikleri konular içinde aile içi şiddet, kadına ve çocuğa yönelik istismar önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Özellikle bu bağlamda sosyal sorun kategorisiyle ilgili olarak sosyal hizmet kurumuna yaşamsal görevler düştüğü gibi sosyal meslek elemanlarının sorumluluğu da önemli boyutlardadır. Sosyo-ekonomik nedenlerin yanı sıra aile yapısından kaynaklı nedenlerden dolayı artan sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar sorunu da sosyal çalışma uygulamalarının yapıldığı dinamik alanların içinde yer almaktadır. Müdahalede bulunacak müracaatçı gruplarının özelliklerini bilmek, çalışma planlarını takım anlayışı içinde yapmak sosyal meslek elemanlarının rolleri arasındadır.

Sosyal çalışma mesleğinin var olduğu bir başka alan ise endüstriyel sosyal hizmet alanıdır. Sanayileşmenin yoğun olduğu dönemlerde işveren ve işçi arasındaki ilişkinin kalitesiyle birlikte işçi sağlığı ve işçi-ailesinin sosyal sorunlarına odaklanan bir sosyal hizmet alanıdır.

Bu ünitede söz konusu sosyal hizmet alanları incelenecek, başvuru sahiplerinin ihtiyaçları ve sunulacak hizmetlerin yapısı ele alınacaktır.

SOSYAL HİZMET ALANI VE SOSYAL ÇALIŞMA MESLEĞİ

Meslek alanı (vocational field): mesleğin, yürütüldüğü, işlevinin yerine getirilebildiği, mesleğe konu olan nüfus grupları ve kurumlaşmalardan oluşan alan; mesleğin seçtiği konu bazında beliren çalışma alanıdır (Tomanbay, 1999, 175). Sosyal çalışma alanı (field of social work); sosyal çalışma mesleğinin yürütüldüğü hizmet alanıdır. Sosyal çalışma mesleği için tek başına çalışacağı bir alan olamayacağı için bu kavram kendi içinde doğru, ancak anlamlı bir kavram değildir. Bunun yerine sosyal hizmet alanı kavramı daha anlamlı ve kullanışlıdır. Sosyal hizmet alanı kavramı ise salt sosyal çalışma mesleğinin değil, söz konusu alan ve konuyla ilgili diğer sosyal mesleklerin ve sosyal meslek elemanlarının (social profession personel) da uygulama yaptığı, değer olarak işlendiği alanı anlatır (Tomanbay,1999, 232).

> Hester G. Stoll'e göre, "Sosyal hizmet, insanlara içinde bulundukları çevreye uyum göstermelerini ve çevreden en iyi şekilde faydalanmalarını ve bu şekilde mutlu, verimli, özgür ve işbirliği halinde yaşamaları için yardım etme sanatıdır. Özü itibariyle konusunu sosyal ilişkiler ve bu ilişkilerin nasıl geliştirileceği oluşturduğu için sosyal hizmetleri sosyal kalkınma olarak nitelendirebiliriz."

Sosyal çalışmanın işlevsel olarak yapılandırıldığı alanlar "sosyal" özellikleriyle kavramsallaştırılmaktadırlar. Buradaki "sosyal" kavramı sosyal çalışma meslek elemanları için öngörü çerçevesi sunar. Ayrıca "sosyal" kavramı, sosyal hizmetler ve sosyal çalışma ile ilgili ancak odağı farklı olan bazı diğer önemli düşüncelerle de bağlantılandırılmaktadır. Sosyal sorunlar; engellilik, suç, işsizlik, ruh sağlığı, çocuk ve yetişkin istismarı ve yaşlılık gibi bir toplumda ilginin arttığı sosyal rahatsızlıklardır. Bu nedenle bu sorunları çözmeye yönelik sosyal politikalar; her zaman çevremizdedir, televizyonu ya

da radyoyu her açtığımızda ya da bir gazeteyi aldığımızda karşılaşırız. Beşikten mezara kadar, örneğin çocuklara, yaşlılara, engellilere ve ruh sağlığı sorunları olan insanlara sunulacak hizmetler gibi tüm yaşamsal ihtiyaçlarımızın karşılanması için, hükümetler tarafından alınan önlemlerdir. Sosyal konular; sosyal eşitsizliği, dezavantajlı olmayı ve ayrımcılığı, yaş, etnisite, cinsiyet, engellilik, refah ve yoksulluk, yetersiz gelir gibi konuları içerir. Sosyal bakım hizmetleri; engelli, yaşlı ve/veya incinebilir insanların ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan hizmetlerdir (Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R., 2015: 39). Toplumun her kesimini ilgilendiren bu durum sağlıklı bir toplumda sosyal refahın yaygınlaşması için de esastır. Hem sosyal politika açısından hem de onun uygulama araçlarından biri olan sosyal hizmet açısından, öte yandan toplulukların iktidardan en yoksun üyelerinin asgari yaşam koşullarının sağlanması, egemenliğin işleyişi, sürekliliği ve toplumsal barış bakımından göz ardı edilemeyecek bir temel oluşturur (Vural, 2016, 105).

Sosyal mesleklerin genel olarak işlevselliği sosyal refah hizmetleri (social welfare services) söz konusu olduğunda bir anlam bütünlüğü kazanır. Ancak sosyal çalışma uygulaması hizmet kurumları içinde yer alır. Mesleğin temel unsuru olan bir kurumda sosyal çalışmacı, kurum politikasını kabul etmese ya kuruma bağlı kalarak politikayı değiştirmeye çaba sarf edecektir ya da kurumdan ayrılacaktır. Sosyal çalışmacının, öncelikle kurumun yapısı ve işlevlerini anlaması ve bunların nasıl uygulanacağını öğrenmesi gerekir (Kut, 1988, 75).

Sosyal çalışma yaklaşımlarının uygulandığı yerler sosyal hizmet kuruluşlarıdır (social work institution). Sosyal çalışma bu kuruluşlarda başvuru sahiplerinin refahını sağlamak için mesleki çalışmalar yapar. Bireyle çalışma (bireyler ile etkileşim; mikro uygulama becerisi), grup (mezzo) ve toplum (makro; çoklu etkileşim) düzeylerinde sorunlara yaklaşım sergilerken müdahale sürecini şekiller. Sosyal hizmet alanlarından olan; sosyal yardım, sosyal güvenlik, aile ve çocuk refahı, tıbbi, psikiyatrik ortamlarda sosyal hizmetler, cezaevi, adliye kuruluşlarında, gençlik, yaşlılık, işsizlik, engellilik, sosyal konut, yerel yönetimler, sivil toplum örgütlenmesi ve toplum kalkınması vb. alanlarında sosyal çalışma pratiği üretilir (Şeker, 2008, 142).

Kuram ve uygulama boyutu tartışılırken sosyal çalışmanın doğasının da tarihsel dönemlere göre biçimlendiğini hatırda tutmak gerekir. Örneğin, 21. yüzyılla beraber sosyal çalışma;

- Çokkültürcülük söyleminin baskınlaştığı,
- Sosyal çalışmacı-hizmet alan ilişkisinde yapısökümcü analizlerin gündeme geldiği,
- Sosyal çalışmacı-hizmet alan ilişkisinin yetkeci değil, eşitlikçi olması gerektiğine ilişkin vurgunun arttığı ve
- Hizmet alanın bir özne olarak konumunun yeniden belirlendiği bir zeminde bambaşka bir ontolojik yapıya bürünmüştür (Akbaş, 2014: 78). Bu ontolojik arayışlar hiç şüphesiz sosyal çalışma pratiğine yansımaktadır.



Öğrenme Çıktısı

1 Sosyal hizmet alanı ve sosyal çalışmayı açıklayabilme

Araştır 1

Sosyal çalışma mesleğinde önemli bir kavram olan sosyal hizmet alanını açıklar mısınız?

İlişkilendir

Sosyal hizmet ve alanlarla ilgili daha ayrıntılı bilgi için şu kitaba bakabilirsiniz:

Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R., (2015). Sosyal Hizmet/Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar. Çev., Aslıhan Aykara, Aslıhan Burcu Öztürk vd. Çeviri Ed. Tarık Tuncay. Ankara: Nika.

Anlat/Paylaş

Sosyal hizmet alanlarını değerlendirin.

AİLEYE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

Sosyal çevre, yaşam koşulları, insan etkileşimleriyle bireyin etrafını kuşatmaktadır. 'Çevresi içinde aile' odağı, sosyal bilimcilere, ailelerin çevresindeki diğer sistemlerle nasıl etkileşime girdiğini anlamak için çok önemli bir perspektif sağlamaktadır. Bu sistemler, diğer bireyleri, arkadaşları, aileleri, çalışma gruplarını, sosyal hizmet örgütlerini, politik birimleri, dini kurumları, eğitim kurumlarını içermektedir. Makro sistem, aile bireylerini tek tek etkileyerek bu yolla tüm aile sistemine etki etmektedir. Günümüzde, ülkemizin olumsuz ve yetersiz sosyal-ekonomik yaşam koşullarının karmaşıklığı içinde, görevlerini yerine getirmeyen aile sayılarının arttığı gözlenmektedir. Dolayısıyla üyelerinin sosyal, duygusal, fiziksel ve eğitsel gereksinimlerini aile içinde karşılayamayan ailelerin, sorunlarının çözülmesi için bir takım toplumsal hizmetlere gereksinimi olduğu ortaya çıkmaktadır (Duyan, Yolcuoğlu ve Artan, 2014, 432).

Aile refahı, toplumda amaçlanan genel refah düzeyine koşut olarak ailelerin sahip olmaları istenen soyut, ülküsel (ideal) bir yaşama düzeyidir. Bu amaca yaklaşmak için sosyal refah alanında, ailelere götürülen sosyal hizmetler, sosyal güvenlik, sosyal sigortalar, sosyal yardım ya da aile yardımı (family help) gibi proğramlardan yararlanılır. Aile refahı hizmetleri (family welfare services) ise, sosyal refah alanında belirlenen politikalara uygun olarak ailenin toplum içindeki her türlü işlevinin yerine getirilmesinde ortaya çıkan engel ve yetersizliklerin giderilmesi, sorunların çözümlenmesi, aile bireylerinin sağlıklı gelişmesi, ilişkilerinin ve aile yaşamının düzenli sürmesini amaçlayan, aileye yönelik her türlü sosyal refah hizmetleridir (Tomanbay, 1999, 5).

Aile refahı alanında yapılan sosyal çalışma uygulamalarında, sosyal sorun yaşayan ailelerin sorunlarını çözmek, yoksulluk içinde yaşayan ailelerin asgari geçimlerini sağlayacak koşulları oluşturmak, toplum kaynaklarını kullanmak amaçlanmaktadır. Aile destek hizmetleri aileyi bir bütün olarak alırken, aile içinde yer alan engelli bireylerin, yaşlıların, ruh sağlığı sorunu olan bireylerinin de tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılması ve ailenin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Aile sorunlarının çözümünde aile üyelerinin katılımı sağlanmalıdır. Sosyal çalışmanın amacı ailenin düzeni, gelişim ve devamını sağlamaktır. Görüyoruz ki, ailenin düzenli bir biçimde gelişmesi ve devam etmesi, sorunlarının çözülmesi amacını güden çalışmalar sosyal hizmetin aile refahı alanını oluşturmaktadır (Koşar, 1992, 35). Bu nedenle meslek elemanı olarak sosyal çalışmacı, aile sosyal çalışmasında (family case work/social work) en önemli aktördür.

Aile refahına yönelik sosyal çalışma yapılan aile hizmet kuruluşları, aile yaşamının güçlenmesine, korunmasına, aile sorunlarının önlenmesi ve çözümüne, aile üyelerinin aile birliği içinde sağlıklı gelişme ve doyurucu yaşam sürmelerine, ailenin toplumda uyumlu bir birikim olarak işlemesine yardımcı olan kuruluşlardır (Koşar, 1992, 171). Aile refahı alanında bu kuruluşlarda verilen sosyal hizmetler genel olarak; koruyucu-önleyici, tedavi ve danışma hizmetleri, savunuculuk etkinlikleri, eğitici hizmetler, evlenme öncesi rehberlik hizmetleri, aile danışmanlığı (family advisory service), ayni ve nakdi yardımlar, çeşitli sosyal yardımlar, sosyal danışmanlık hizmetleri, Ana-Çocuk Sağlığı merkezleri, Ana Çocuk ve Aile Planlaması merkezleri, Toplum Ruh Sağlığı Merkezlerinde sunulan hizmetler olarak biçimlenmektedir. Günümüzde ise ülkemizde 2018 yılında Cumhurbaşkanlığına bağlanan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığıyla ilgili alanda hizmetler yürütülmektedir. Bakanlık çatısı altında birçok sosyal refah kurumu toplanmıştır.

Aile İçi Şiddet ve Sosyal Çalışma Mesleği

Şiddet toplumsal bir olgudur. Şiddet yalnızca bu çağın değil; yüzyılların sorunu olagelmiştir. Kültürlerin çoğunda, işbölümü kamusal ve siyasal yaşama katılma, kadının aleyhine cinsiyet ayrımcılığı ile dolu ve bütün kültürlerde, iktidar ve egemenlik erkeklerin ayrıcalığı altında güç bulmaktadır (Tanilli, 2003, 419). Cinsiyet ayrımcılığı kadına yönelik şiddetin de nedenleri arasındadır. Bu nedenle kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsiyet rejiminin varlığı ile doğrudan bağlantılı olup kadınların kendilerine biçilmiş olan toplumsal cinsiyete dayalı rolleri öğrenmelerini sağlayan da bir araçtır (Köşgeroğlu, 2010, 23). Cinsiyet normlar açısından psiko-sosyal temelin yer aldığı ataerkil sosyal yapı, bugünün toplumunun sınıf karakterine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu nedenle öncelikle kadınları ataerkil esaretten kurtarmak gereklidir (Fromm,1982, 295, 1998, 42). Zor olanda bu!

Geleneksel-ataerkil toplumsal yapılarda şiddet dendiğinde akla ilk olarak kadına yönelik şiddet gelmektedir. Yüzyıllar boyunca her toplumda kadın ve erkek arasında ayırım yapıldığı gibi, yine her toplumda ataerkil aile ve toplum yapısının egemen olduğu bir gerçektir. Kadın erkek arasındaki cinsiyet ayırımının her toplumda bir rol ayırımına yol açtığı, bu rol bölüşümü nedeni ile kadının ev, özel yaşamla sınırlandığı, erkeğin ise toplumda etkin bir rol oynadığı bir toplum yapısıdır bu (Koray ve Topçuoğlu, 1995, 143). Öyle ki aile içinde erkeğin uyguladığı şiddet, kadınlar ve erkekler arasında var olan toplumsal eşitsizlikten beslenir, oradan doğar. Kişisel olan toplumsalla bağlantılıdır; kişisel olarak karşı karşıya kaldığımız eşitsizlik, toplumsal ve yapısal eşitsizliklere dayanır. Kadının karşı karşıya kaldığı şiddet politik bir sorun olarak ele alınmalı ve siyasetin konusu olarak da görülmelidir (Adak, 2016, 29). 1992 yılında ele alınmış olan Kadına Karşı Şiddetin Engellenmesi Bildirisinde: İster özel, ister toplumsal yaşamda olsun tehdit, cebren ya da keyfi olarak özgürlükten alıkoymak da dâhil olmak üzere kadına fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar ve acı veren ya da verebilecek cinsiyete dayalı her türlü şiddet hareketi kadına karşı şiddet, olarak ifade edilmektedir. Şiddetin tanımında geçen boyutlar dikkate alındığında, sorunla mücadelede bütünsel sosyal politikaların uygulamaya geçirilmesine gereksinim olduğu görülür.

Toplumda cinsiyet ayrımcılığına uğrayanların başında da kadınlar gelmektedir. Kadın hakları (women's rights) ve kadın sorunlarının (women's concerns) özellikle birçok uluslararası yasa ve ulusal onaylarla günümüzde gündeme taşınmasının nedeni de budur. Kadına yönelik şiddet bakış açısında bütünlük sağlanması için aile içindeki şiddetten yola çıkılarak temellendirilebilecek bir toplumsal olgudur. Aynı zamanda halk sağlığı sorunudur. Ayrıca ailenin kadın dışındaki diğer üyeleri de çeşitli gerekçelerle şiddete maruz kalabilmektedirler. Bu gerekçeyle Türkiye'de 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun çıkartılmıştır. Uluslararası Sözleşmeler, BM Tavsiye Kararları, Avrupa Konseyi Tavsiye Kararları da bağlayıcılığı olan sosyal mevzuatı oluşturmaktadır.

Aile içi şiddet; aile üyelerinden birine uygulanan, onun yaşam onurunu etkileyen, yaşam niteliğini bozan bir dizi olumsuz davranış örüntüsüdür. Birey karşımıza bedensel olarak kötü muameleye maruz kalan biri olarak çıkacağı gibi (töre, namus cinayetleri çağımızın en acı olaylarında biri olarak varlığını ne yazık ki sürdürmektedir), psikolojik, cinsel ve ekonomik yönlü olumsuz yaşam deneyimi yaşamış biri olarak gelebilmektedir. Yalnızca şiddete maruz kalmak değil, risk altında bulunmak da toplumda çeşitli kurum ve kuruluşlara başvurmayı gerektirir. Siyasal şiddet, cinsel şiddet, çocuğa yönelik şiddet gibi değişik şiddet türlerinin yanı sıra ailede şiddet önemli sorunlardan biri olarak kabul edilmektedir. Ailede şiddet denildiğinde daha çok çocuğa ve eşe yönelik şiddet söz konusu olmaktadır (Arıkan, 1987, 75-97). Öte yandan yapılan araştırmalardan çıkan sonuçlara göre; sosyal psikolojik açıdan bakıldığında, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ekonomik olanaksızlıklar yaşayan kişilerin güdülerinin doyumundan daha fazla engellendikleri için, daha fazla yön değiştirmiş saldırganlık ve şiddet (ayırımcı ön yargı) gösterdikleri görülmüştür (Kağıtçıbaşı, 1998, 9). Bu durum şiddetin farklı bir gerekçesi olarak ifade edilebileceği gibi, bu sonucun ortaya çıkmasında yoksulluk ve yoksulluk kültürünün etkisi olduğu da ileri sürülebilir.

Şiddete maruz kalmış kadınlar başta olmak üzere, gereksinim sahibi diğer bireyler içinde sosyal çalışma mesleğinin birincil hizmet sunum alanı olan il ve ilçe sosyal hizmet kuruluşları başvuru yapılan yerlerin başında gelmektedir. Sosyal meslek elemanları aile danışma merkezi, sığınma evi/kadın konukevinde (women's guesthouse), toplum merkezlerinde, telefonla danışma hattı ile hizmet verebilmektedir. Koruyucu sağlık hizmeti veren sağlık kuruluşlarından tutun da, hastane acillerine; ilgili servislerine, karakollara, Cumhuriyet savcılığına, barolara, belediyelere, hatta kimi sivil toplum kuruluşlarına kadar birçok kurum ve kuruluş koordineli bir şekilde sorun alanıyla ilgili olarak hizmet sunmaktadır.

Şiddetle mücadelede yasal zemini: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW) Sözleşmesi, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, Medeni Kanun, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, Anayasa ve bunların yaptırımları oluşturmaktadır. Bu yasalar aile içi şiddeti suç olarak görmekle birlikte buna karşı mücadelede yetkin bir yönlendirmeye sahiptirler. Ancak şiddetle mücadelede her ne kadar yasal zemin oturtulmuş olsa da uygulama boyutundaki eksiklikler, toplumsal

yapının olguyla ilgili farkındalığı ve mücadeleyi benimseyişi, kurum ve kuruluşlarda çalışan personelin duyarlılıkta yetersizliği, toplumsal kaynakların yeterli ve gerçekçi destek sunma noktasındaki açmazları sorun olarak varlığını korumaktadır. Diyebiliriz ki; pratik noksanlığı ve kadına sosyal yardım süreksizliği, kuruluş noksanlığı kadına yönelik şiddetle mücadeleyi baltalamaktadır. Engellemektedir. Unutulmamalı ki, kadının kurtuluşu, maddi koşulları da gerektiriyor (Tanilli, 2003, 421).

Aile içi şiddetle mücadelede sosyal çalışma meslek elemanına çalıştığı kurumda, mesleki pratiklerinden gelen sosyal yaşam içindeki konumundan dolayı da, yerine getirmesi gereken önemli roller düşmektedir. Sosyal çalışmacılar, aile içi şiddet mağdurları başta olmak diğer korunmasız gruplara yardım ederler. Yasaya göre, sosyal çalışmacılar şüpheli istismar ve ihmal vakaları, çocuklar, yaşlı ve yetişkinleri bildirimde bulunma ve gerekirse bunun rapor etmede zorunludur. Bu nedenle bu alanda etik olarak meslekli çalışmalarda bulunurken bu müracaatçıların mağduriyetini önlemeli, bu olumsuz süreçler hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Aile içi şiddetle mücadelede birçok konu birçok yönüyle sosyal çalışmacıların sorumluluğundadır. Çünkü sosyal çalışma aile içi şiddetle mücadelede yetkilendirilmiş bir meslektir (McCLennen, Joan, 2010, 5).

Sosyal danışmanlık, koruyucu hizmetler, rehabilite, tedavi edici ve destekleyici mesleki çalışmalar alanda sosyal çalışmacıyı bekleyen görevlerdir. Ayrıca sorumluluklarıdır. Görüldüğü üzere sosyal çalışma mesleğinin işlevleri kadına yönelik şiddet ve istismar konusunda yol göstericidir. Koruyucu, önleyici çalışmalarla toplumu bilgilendirme ve eğitim çalışmaları yapılabilir. Bunun yanı sıra önleyici ve sorun çözücü politikaların belirlenmesi ve yasal düzenlemelerin yapılmasının, uygulanmasının yol gösterici işlevi vardır. Geliştirici işlevi ile de konuya ilişkin hizmetlerin gözden geçirilip yeniden düzenlenmesi ve kalıcı çözümler üretmesi söz konusudur (Demiröz, 1999, 265-274). Sosyal çalışmacıların aile içi şiddeti güçlendirme perspektifinden ele almaları 'sorunun değil çözümün bir parçası olmak' şeklinde bir duruş sergilemelerini de gerektirir. Aile içi şiddet karşısında sosyal çalışmacıların sorunun değil çözümün bir parçası olma yönündeki kararlı davranışları, aile içi şiddete uğrayanların güçlerinin farkına vararak 'kurban' olmaktan kendi yaşamlarının belirleyicileri ve karar vericileri konumuna gelmelerini, toplumsal yaşama etkin katılmalarını kolaylaştıracaktır (Arıkan, 2011, 47).

Şiddet olgusu üzerine basına da yansımış bazı örnekler üzerinde duralım:

İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Ana Dilim Dalı öğretim üyesi Osman Celbiş, kararları açıklanan ve dava süreçleri tanımlanan cinayetlerle ilgili yaptığı çalışmada, 2001-2008 tarihleri arasında 1502 cinayetin işlendiğini, bunların 172'sinin 'töre', 172'sinin de 'namus' cinayeti olduğunu söyledi. Celbiş'e göre, 'elde edilen verilere baktığımızda yılda ortalama 30 kadın töre kurbanı oluyor. 2001 yılında sonrasına baktığımızda resmi rakamlara göre töre cinayetlerinde bir azalma var, ancak intiharlardaki artış cezaların artırılması nedeniyle kadınların intihara zorlandığı sonucunu çıkarıyor. İntihar olayları soruşturma aşamasında çok ciddi araştırılmalı. Ölüm nedeni intihar olsa da buna zorlanmış olabileceği ihtimali göz önüne alınmalıdır' (Radikal, 5 Aralık 2008). Böylece kadın intiharları bir sosyal dışlanmışlık ve töre cinayetiyle ikame edilmiş olabiliyor. Türkiye'de Meclis Araştırması Komisyonu 2005 Raporunda; 2000-2005 tarihleri arasında 500 kadar kadının namus gerekçesiyle cinayete kurban edildiği belirtilmektedir. Honor Killings (namus cinayetleri); namus cinayetlerinde kadınların kocaları ve diğer aile üyeleri şiddet eğilimindedirler. Bazı kültürlerde, bir kadın, aile onurunu yeniden kazanmak için tek yol olarak öldürülmektir. Çünkü aile meclisi tarafından onursuz bir şekilde hareket ederek aile onurunu lekelemiş olduğu konusunda karar alınmıştır (Mapp, Susan, 2008, 120).

Sonuç olarak Türkiye, dünyada namus cinayetlerinin işlendiği ülkelerden birisidir. İşlenen cinayetler sonucunda kadınlar yaşamlarını kaybetmekte, aileler dağılmakta ve şiddet olayları aile ve toplumun yapısını bozmakta, ülkemiz işlenen cinayetleri dünya kamuoyuna açıklamakta zorluk çekmektedir. Toplum vicdanını son derece rahatsız eden, kadına yönelik şiddetin uç noktasını oluşturan, kadının en temel hakkı olan yaşama hakkını elinden alan namus gerekçesi ile işlenen cinayetler üzerinde çok konuşulan bir sorun olmasına rağmen ülke içindeki yaygınlığını ve dağılımını, altında yatan nedenleri, mağdurları ve faillerin kimler olduğunu sağlıklı bir şekilde ortaya koyan resmi kayıtlara ve kapsamlı araştırmalara dayanan sonuçlara ülkemiz bugüne kadar sahip olamamıştır. Bu konuda ulaşılan veriler son derece sınırlıdır (TBMM Komisyon Raporu, 2006, 110).

Dünyadan bir örnek verecek olursak, Uluslararası Af Örgütü, Somali'de İslamcı militanların elinde olan güneydeki Kismayo kentinde taşlanarak öldürülen ve 23 yaşındaki bir kadın olduğu belirtilen kişinin, aslında 13 yaşındaki bir kız çocuğu olduğunu açıkladı. Ayşe İbrahim Duhulov isimli kız çocuğunun, üç kişi tarafından tecavüze uğradığını söylediği için zina ile suçlandığını belirten örgüt, zavallı kızın bin seyircinin bulunduğu bir stadyumda recm edilerek öldürüldüğünü duyurdu (Hürriyet, 2 Kasım 2008).

Ülkemizde medyaya yansıyan çok sayıda kadına yönelik ölümle sonuçlanan şiddet vakasına rastlanmaktadır. Örneğin, töreden polis bile kurtaramadı. Eşinden şiddet gördüğü iddiasıyla polise sığınan 19 yaşındaki kadın boşandığı gün öldürüldü. Genç kadının kocası gözaltına alındı, annesi ise damadının eve kuma getirmek istediğini ileri sürdü. Töreler ve kadın cinayetleri… Sivil toplum kuruluşları isyan bayraklarını kaldırsa da, şiddet mağdurları kadınlar eşlerinden boşansa da, töre için işlenen kadın cinayetlerine her gün bir yenisi daha ekleniyor. Ağrı'nın Doğubeyazıt ilçesinde eşinden şiddet gördüğü gerekçesiyle polise sığınan bir kadın, kimliği belirsiz kişi veya kişilerce öldürüldü. Yine babası tarafından tacize uğrayan, ağabeyleri tarafından tehdit edilen T.A. öldürüldü. Kızını ölü halde bulan anne, 'eve gittiğimde kocamı kanlı elbiselerle evden ayrılırken gördüm' dedi. T. A. polise kendisini koruması için başvurmuştu. 4320 sayılı yasaya göre, polisin onu koruması zanlıları da gözaltına alması gerekiyordu. Sivas'ın Zara ilçesinde başı ezilerek öldürülen 12 yaşındaki Nur Şen öfkeli bir törenle toprağa verildi. Cemevinden mezarlığa uzanan beş kilometrelik yolu yürüyen çoğu genç kız ve kadın yaklaşık 3 bin kişi 'katil bulunsun, idam edilsin' diye slogan attı (Radikal, 2 Kasım 2008).

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun yaptığı araştırmaya göre, Türkiye'de her üç kadından biri kocasından dayak yiyor; yüzde 53,6'sı da sürekli olarak kötü söz ve hakarete uğruyor. Dayak olaylarının yüzde 46,9'unda fiziksel zarar oluyor. Kadınların yüzde 57,1'i bunu sessizce kabulleniyor, erkeklerin yüzde 35'i de eşlerine şiddet uyguladığını belirtiyor. Üniversite eğitimli kadınların yüzde 23'ü fiziksel ve sözel şiddete, yüzde 71'i de ekonomik ve cinsel şiddete maruz kalıyor. Türkiye'de kadınların yüzde 90'ı psikolojik, yüzde 40'ı fiziksel, yüzde 15'i de kocalarının uyguladığı cinsel şiddete uğramakta. Son yıllarda ekonomik baskı da eklenmiştir bunlara. Gecekondularda şiddet daha fazla… (Tanilli, 2003, 176). ITUC Eşitlik Komitesi 2008 raporuna göre ise Dünyada her üç kadından biri şiddete maruz kalmaktadır. Dünya Sağlık Örgütünün 2005 yılında 10 ülkede yaptığı araştırmaya göre ise kadınların %50'den fazlasının yakınların tarafından şiddetin en az bir türüne maruz kaldığı belirtilmiştir. Toplumsal değerler ve normlardan da kaynaklansa kadının eşi tarafından şiddete uğraması ve istismarı radikal çözümler bekleyen bir sosyal sorundur. Bu sorunun çözümünde çok dikkatli adımların atılması gerekmektedir. Bu adımlara kapsamlı araştırmalar eşlik etmelidir (Erkan, 1992, 85-92).

Konuyla ilgili başka örneklere bakmayı sürdürelim: Boztepe yolundaki Kırşehir çöplüğünde yedi parçaya ayrılmış, yüzü tanınmaz haldeki kız cesedinin beş gündür kayıp 11 yaşındaki Sabire Akçakaya'ya ait olduğu anlaşıldı… (Radikal, 7 Kasım 2008). Yine, Tarsus'ta 20 yaşındaki üniversite öğrencisi **Özgecan Arslan**, 11 Şubat 2015'te, daha önce kendi eşine yönelik saldırıları bilinmesine rağmen durdurulmayan bir minibüs şoförü tarafından feci şekilde öldürüldü. Bu, belki de Türkiye'nin neredeyse tamamını harekete geçiren ilk kadın cinayetiydi. Ama ne ilk ne de sondu... Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun raporuna göre 2015'te 303 kadın katledildi. 2016 yılında ise bu sayı 328'e yükseldi. **Özgecan'a, bu cinayetlerin 'sembol ismi' olmak düştü (Hürriyet, 06 Şubat, 2016).**

Sonuç olarak Uluslararası düzenlemelerin alandaki gelişmelere etkisini göz önünde tutarak Milenyum Deklarasyonunun yapılacak çalışmalara katkısını anımsamak gerekir. Deklarasyonda nelerden söz edilmekteydi: 6-8 Eylül 2000 tarihlerinde 189 ülkenin hükümet başkanları 55. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantısı için New York'ta bir araya gelerek tarihi Milenyum Zirvesini gerçekleştirmişlerdi. Bu zirvenin sonunda ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunların çözümü için tüm ülkelerin ortak çalışmasını öngören 'Milenyum Deklarasyonu' kabul edilmiştir. 'Binyıl Kalkınma Hedefleri' olarak tayin edilen bir dizi kalkınma hedefini küresel gündeme taşıyan Milenyum Deklarasyonu barış, güvenlik, kalkınma, çevre, yardıma muhtaç grupların korunması, insan hakları ve yönetişim konularını kapsamaktadır. 2015'e kadar gerçekleştirilmesi planlanan belli amaçlara sahip Binyıl Kalkınma Hedefleri, insani kalkınmaya yönelik olarak yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, tüm bireyler için temel eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının durumunun güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, HIV/AIDS, sıtma

ve diğer salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınma için küresel ortaklık konularını içermektedir. Binyıl Kalkınma Hedefleri gerek küresel gerekse de ülke düzeyinde izlenmektedir (Stratejik Plan, 2007, 31-32). Ne var ki 21. yüzyılın ilk çeyreği bu hedefleri gerçekleştirmenin ötesinde daha acı toplumsal olaylarla ve savaşlarla geldi. Onbinlerce mülteci; kadın ve çocuk Ortadoğu'daki şiddet sarmalından kaçmak için Akdeniz ve Ege'de sularında can verdi. Bunların içinde savaşlardan kaçan kadınlar ve çocukların sayısı çok fazlaydı.

dikkat

Aile içi şiddetle ilgili olarak son yıllarda ulusal mevzuatımızda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Şiddet uygulayanlar ve şiddet mağdurları ile ilgili bildirimlerde bulunmayanlar için ciddi boyutlarda yasal yaptırımlar söz konusudur.

Özetleyecek olursak: **T**oplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddet olgusu birbirini besleyen ve meşrulaştırıcı kalıp yargılar ve tutum alışlar oluşturan bireysel biyografiler düzeyinden, mikro, mezzo ve makro toplumsal yapılara kadar farklı biçimler kazanan bir sosyo-kültürel sorun alanına karşılık gelmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddet olguları, 'normatif bir olması gerekene' yönlendirilmiş, eşitlik ve şiddeti dışarıda bırakan salt teorik ya da siyasal politikalarla çözüm geliştirilebilecek bir sosyo-kültürel yapı 'mühendisliği' sorunu ya da insan hakları ihlali biçimi olarak değil, 'olanın mevcut haliyle' ortaya koyularak, olması gerekene dönük hangi stratejilerin geliştirilmesi gerektiği konusunda disiplinler arası çözümler ve aşama aşama hangi adımların atılması gerektiğini belirlemeyi içeren bir 'sorun' alanı olarak dikkat çekmektedir (Uluocak vd, 2014, 3). Bu yönüyle diğer sosyal bilim dalları gibi sosyal çalışma disiplininin ve mesleğinin de uygulamada bulunduğu bir alandır. Öyle ki, cinsiyet nedeniyle kadınları etkileyen konuların başında yoksulluk ve eğitim eksikliği gelmektedir. Birden fazla uluslararası kuruluşların araştırma bulgularını küresel sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi ve kadınların kendi gerçekliklerini değiştirebilmesi için kullanması gerekmektedir. Çalışmalara bakıldığında kadınlar, sosyal çalışma meslek elemanları için ideal bir grup oluşturmaktadır ve haklarından mahrum olanları güçlendirmeye yardımcı olan bir meslektir sosyal çalışma (Mapp, Susan, 2008, 127).



Araştırmalarla İlişkilendir

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik şiddet/istismar kadınların fiziksel ve ruhsal hayatını olumsuz yönde etkilemekte ve kadının insan haklarını ihlal etmektedir. Sonuçlar, Türkiye'de kadınların eşleri veya birlikte oldukları kişi(ler)den gördükleri şiddetin yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Evlenmiş kadınların yakın ilişkide oldukları erkeklerden gördükleri fiziksel veya cinsel şiddetin oldukça yaygın olduğu sonucu, birçok ülkede yapılan araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir.

Ülke genelinde evlenmiş kadınların yüzde 39'u fiziksel şiddete, yüzde 15'i cinsel şiddete, yüzde 42'si fiziksel veya cinsel şiddete, yüzde 44'ü duygusal şiddete/istismara yaşamlarının herhangi bir döneminde eşleri veya birlikte oldukları kişi(ler) tarafından şiddete maruz kalmışlardır.

Kadınların yüzde 23'ü eşlerinin veya birlikte oldukları kişinin/kişilerin, kendisinin çalışmasına engel olduğunu ya da işten ayrılmasına neden olduğunu belirtmiştir. Lise ve üzeri eğitim almış her 10 kadından 3'ünün eşinden veya birlikte olduğu kişi/kişilerden fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalması çarpıcı bir bulgudur. Kadınların yüzde 7'si çocukluk döneminde (15 yaşından önce) cinsel istismara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmış kadınların dörtte biri yaşadıkları şiddet sonucunda yaralandıklarını belirtmişlerdir. Her 10 kadından biri gebeliği sırasında şiddete maruz kalmıştır. Kadınların yaklaşık yarısı yaşadıkları fiziksel veya cinsel şiddeti kimseye anlatmamışlardır. Eşleri veya birlikte oldukları kişi/kişiler tarafından fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalan kadınların neredeyse tamamı resmi kurumlara veya sivil toplum kuruluşlarına başvurmadıklarını belirtmişlerdir.

Kaynak: Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. (2010) KSGM. Ankara: s. 27-28.

Öğrenme Çıktısı

2 Aileye yönelik sosyal hizmetleri tanımlayabilme

Araştır 2

Kadına yönelik şiddeti açıklar mısınız?

İlişkilendir

Kadına yönelik şiddetle ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz:

Uluocak, Ş. Gökulu, G. Bilir, O. Karacık, E. N. Özbay, D. (2014) Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet. Paradigma Yay., Edirne.

Anlat/Paylaş

Aileye yönelik sosyal hizmetlerin genel olarak amacını değerlendirin?

SOSYAL HİZMETLERDE ÇOCUK REFAHI ALANI

Refah hakları olarak anlaşılan çocuk hakları (children's rights) en açık ifadesini Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi'nde bulur. Bu haklar bütün çocukların beslenme, tıbbi hizmet, barınma ve eğitim ihtiyaçlarını sağlar (Franklin, 1986, 30). Bu hakları, çocuğun "yaşama, gelişme, korunma, katılım" hakları şeklinde kategorize edilebiliriz. Çocuk refahı (child welfare); sosyal refah alanında, toplumdaki çocuk konularıyla sınırlı olarak işlevsel topluma götürülen sosyal hizmetler, sosyal sigortalar, sosyal yardım gibi sosyal güvenlik hizmetleriyle çocuklar alanında varılmak istenen refah düzeyi ve hizmetlerle ilgili genel kavramdır. Çocuk refahı hizmetleri (child welfare services); çocuk refahı alanında saptanan politikalara uygun olarak, çocuğun ülke çapında bedensel, ruhsal, ussal ve toplumsal gelişiminin önündeki engelleri kaldırmayı ve çocuğun gelişimini en üst düzeyde sağlamayı amaçlayan resmi, yerel, özel ve gönüllü hizmetlerdir. Çocuk refahı hizmetleri, çocukların mutlu bir yaşam sürmelerini ve yeteneklerini olabildiğince en üst düzeyde geliştirmelerini amaçlayan geniş bir çalışma alanı oluşturur. Bu etkinlikler, doğrudan doğruya çocukla ilgili olabildiği gibi aile hayatının devamına, güçlendirilmesine ve çocuğun tam gelişimine uygun bir toplum düzenine yönelik olabilir (Tomanbay, 1999, 50, Koşar, 1992, 36).

Türkiye'de sosyal hizmetlerin giderek gelişen ve toplumsal değişme doğrultusunda çeşitlenen çalışma alanları içinde 'çocuk refahı' alanı Cumhuriyet döneminden bu yana en fazla üzerinde durulan bir sorun alanı olmuştur. Bu alan çeşitli bakım, yetiştirme, eğitim, rehberlik, islâh, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerini içeren kapsamlı bir alan olarak değerlendirilebilir. Çocuk refahı hizmetlerinin daha etkin olabilmesi için çocuğun yetiştirilmesinde birinci derecede rol oynayan ailenin sorunlarına çözüm getirecek geniş kapsamlı aile yardımı, danışma ve rehberlik hizmetlerinin verilmesi gerekmektedir (Arnaz, 1991, 45-48).

Türkiye'de sosyal politika bağlamında çocuklarla ilgili düzenlemelerin tarihi yakın bir geçmişe aittir. Türkiye'de 1949'da korunmaya muhtaç çocuklar üzerine ilk yasal düzenleme gerçekleştiriliyor. Bu, çocukların korunmasını doğrudan amaçlayan ilk yasa, 1979'da ilk Çocuk Mahkemeleri yasası ile çocuk refahı alanında ikinci önemli adım atılıyor. 1983 yılında ilkkez çocuk mahkemesi kuruluyor. (ilki ABD'nin Chicago kentinde 1899'da kuruluyor) (Tomanbay, 1991, 209-212). Daha sonra 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) çıkarılıyor. Böylece Çocuk Mahkemeleri Kanunu yürürlükten kaldırılmış oluyor. Bu kanunun amacı: Korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemek, olarak

ifade edilmiştir. Yasa, korunma ihtiyacı olan çocuğu şu şekilde tanımlamaktadır: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru olan onsekiz yaşını doldurmamış kişilerdir. Bu yasa özellikle çocukları koruma bağlamında birçok sakıncaları bünyesinde barındırmaktadır. En azından şimdilik Kanun işletildiğinde suça itilmiş çocuk için geçici olarak kalacakları mekânların olmayışı, ya da sosyal hizmet kuruluşlarının bu amaçla kullanılması büyük sıkıntılar ortaya çıkarmaktadır.

Her şeye rağmen 20. yüzyıl, çocuğa yaklaşım, çocukla ilgili politikalar, hizmetler, çocuğun gereksinmeleri ve çocuk hakları açısından bir çocuk yüzyılı olarak değerlendirilmektedir. Ancak 21. yüzyılın daha başlangıç yıllarında Türkiye'de Çocuk Koruma Kanunundan da görüyoruz ki, Türkiye'de çocuk adalet sistemi henüz oluşum halindedir (Uluğtekin, 1994, 9: 2001, 7-18). Çocukların haklarını elde edebilmeleri için okulların, mahkemelerin, yardım kurumlarının, sosyal kurumların ve çocuklarla ilgili mesleklerin reformdan geçirilmeleri şart görünüyor. Bu hak arayışı, çocukların manevi taleplerinin kabulünü, taleplerin yasalarda kanunlaşmasını, yasaların incelenmesini ve sürekli olarak yeniden değerlendirilmesini gerektirecektir. En önemlisi yetişkinlerin çocuklara yönelik tutumlarının değişmesini gerektirecektir. Bu tutumsal değişiklikler olmazsa yasal reformlar yalnızca sınırlı bir değere sahip olarak kalacaktır (Franklin, 1986, 35). Korunmaya muhtaç çocuk açısından çocuk esirgeme hizmetinin özelliklerini özetlersek; devlet bütün çocukların babasıdır. Öz anababa veya onların yerini alan kişiler yoksa ya da bu kişiler çocuğa ihmal, fena muamele gibi olumsuz davranışlarda bulunuyorlarsa, devletin çocuğu korumak için müdahale etme hakkı ve sorumluluğu vardır. Devlet bu sorumluluğunu koruyucu bir hizmet kurumuna devretmiştir. Dolayısıyla kurum açık olarak bu işle görevlendirilmiştir. Müdahale gerekiyorsa harekete geçmek ve hizmetini çocuk artık tehlikede olmayıncaya kadar sürdürmek zorundadır (Koşar, 1992, 67-68). Devlet bu anlamda birincil koruma ve gözetme kurumudur.



http://www.unicef.org sitesinden çocuk refahı alanı üzerine detaylı bilgi bulabilirsiniz.

Kültürel farklılıkların çocuk kavramına yaklaşımını da hatırlamakta fayda var. Örneğin, çocuğa yönelik şiddet Türkiye toplumunda önemli ve yerleşik bir sorundur. Bu sorunun önemi, bir yandan şiddeti bir disiplin ve terbiye etme aracı olarak meşrulaştıran, içselleştiren ve bu nedenle de özel alana çekilerek ortaya çıkarılmasını engelleyen kültürel değerlerimiz ve çocuk yetiştirme yöntemlerimizden; diğer yandan yaşanma sıklığına bağlı olarak ortaya çıkma ya da tekrar etme olasılığının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Yapılması gereken, şiddeti meşrulaştırarak içselleştiren kültürel bakış açısının değiştirilmesi, bunun içinde sorunun modası geçmiş diğer toplumsal sorunlar gibi rafa kaldırılmadan, bu konuda her zaman duyarlı bir kamuoyunun yaratılmasıdır (Ayan, 2010, 318-319).

Aile yapısının kültürel-sosyal-ekonomik konumlanışı çocuklara yönelik refah anlayışlarında farklılıklar ortaya çıkarabilmektedir. Bir toplumda istismar olarak kabul edilen bir davranış başka bir toplumda normal sınırlar içinde kabul görebilmektedir. Çocuğa yaklaşımdaki bu farklılıklar onun çocuk olduğunun bilincinin ötesine geçmemelidir. Çocuk hakları dünya yüzeyinde bu nedenle bağlayıcılığı olan haklar olarak kabul görmelidir. Sosyal hizmetler ise bu yönde kurumsallaşmalıdır.

Sonuç olarak çocukların olumsuz toplumsal koşullardan alınması, gelişmesine ve yetişmesine olanak sunacak örgütsel hizmetler vermek çocuk refahının temelidir. Çocuk refahı alanındaki hizmetleri bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, çocuğun aile içinde tutulup, yetersizliklerin aile desteklenerek giderilmesi, suça itilmiş çocukların sağaltımında bilimsel bakış açısı ve çocuğun yüksek yararını düşünmek, çocuğun korunmasında toplumsal algıyı çocuğun varlığını kabul etme yönünde geliştirmek için çocuğa duyarlı sosyal programların hazırlanmasını ve uygulanmasında yer almak gerekir. Çocuk refahı daha da ötesinde engelli çocukları, çalışan annelerin çocuklarını, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara kadar geniş bir yelpazede örgütlenen sosyal hizmetleri içine almaktadır. Ülkemizde modern bir 'çocuk politikası' oluşturacak, milyonlarca çocuğumuza gerekli yatırım yapılmazsa ve gıda, barınma, sağlık, eğitim açısından temel gereksinimleri karşılanamazsa, aileler desteklenerek, daha doyumlu ve sevgi temelli, anlayışlı ve karşılıklı memnuniyet içeren, ebeveyn-çocuk ilişkileri tesis edilmezse, büyük riskler ortaya çıkacaktır. Bu durumda, toplum olarak 'sadece günümüzü değil,

yarınımızı da' kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacağız. Çocukların, iyi bir eğitim görmeleri, kendilerini ifade etmeleri, mutlu çocukluk anıları biriktirmeleri ve yarının dünyasında, sağlıklı bir toplum yapısının önemli aktörleri olabilmeleri gerekmektedir. Ülkenin çocuklarına yapılan yatırım, aslında, 'yarının mutlu, huzurlu ve gelişmiş toplumuna' yapılan yatırım anlamına gelmektedir. Bilim, teknolojiyi geliştirebilen bireylerden oluşan, zengin bir ülke haline gelebilmemiz için, tüm çocuklarımıza yatırım yapmak, ulusal bir 'çocuk politikası' oluşturabilmemizde 'yaşamsal değer' taşımaktadır (Duyan, Yolcuoğlu ve Artan, 2014, 107).

Sosyal Hizmetlerde Korunmaya Muhtaç Çocuk, Evlatlık ve Koruyucu Aile Hizmetleri

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanununa göre: Korunmaya Muhtaç Çocuk; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; 1.Ana veya babasız, ana ve babasız, 2.Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, 3.Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen, 4.Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen, çocuğu ifade eder (SHÇEK Kanunu (2828 / 24-5-1983).

Korunmaya muhtaç çocuk tanımının içeriği her toplumda ve zaman içinde farklı olabilir. Ancak genel olarak belli zaman kesitinde o toplum standartlarına göre çocuğun, temel bakımı, yetiştirilmesi, esirgenmesi ve gözetilmesindeki yetersizlik ve aksama nedeniyle sosyal, fiziksel, ruhsal ve ahlâki yönden sağlıklı bir yetişkin olmasının engellenmesi koşullarını içermektedir (Koşar, 1992, 43). Bir çocuğun korunmaya muhtaç (in need of protection) duruma sürüklenmesi onun yüksek yararı için toplumsal koruma sistemini devreye sokar.



Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Web sitesinden aile ve çocuk refahı alanında verilen sosyal hizmetler üzerine geniş bilgi bulabilirsiniz.

Toplumsal koruma sistemi; toplumsal ve ailesel nedenlerle korunmasız, kimsesiz ve güvencesiz duruma gelen çocuklara ve gençlere barınma, beslenme, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik sağlayan hizmetler ve kurumlar bütünüdür. Toplumsal koruma sistemi, temel sosyal hizmetlerden yararlanamayan çocuklara ve gençlere 'sosyal refah hizmetleri' sunar (Cılga, 1994, 52). Korunmaya alınan çocuklar açısından devletin refah çalışmasına dâhil olanlar için, yani bu sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanları için vesayet altındaki çocuklarla işbirliği içinde, rollerinin daha ilerleme sağlayıcı olanaklarını vurgulama olanağı kuşkusuz açıktır. Bu nedenle sosyal görevlilerin rolü kilit karar alma süreçlerinde çok önemlidir (Franklin, 1986, 112).

Evlat edinme (adoption) çocuğu olmayan ya da dirimsel (biyolojik) yolla çocuk sahibi olmak istemeyen ya da çocuğu olduğu halde dirimsel yol dışında başka çocuk sahibi olmak isteyen kişilerin, yürürlükteki yasalar çerçevesinde (aile hukuku) aile dışından bir çocuğu düzgün soydanlık bağından miras ilişkisine değin tüm hukuksal kurumların oluşmasıyla aileye katmaları süreci ve durumudur. Evlatlık ise (adopted child); ilgili yasal düzenlemelere dayanarak bir kimsenin (ya da ailenin), kanbağına dayanmayan bir çocuğu/genci/insanı hukuksal yollarla kendi çocuğu olarak kayda geçirmesi ve bu çocuğun, öz çocuğun sahip olacağı tüm hak ve yükümlülükleri üstlenmesi işlemine konu olan insandır (Tomanbay, 1999, 86-87). Türkiye'de korunma altındaki çocuklar bu yolla evlatlık edinilir.

Öz ailesi yanında kalamayan çocuğa sunulan evlat edinme hizmeti çocuk refahı alanının önemli bir düzenlemesidir. Geçici olmayıp kalıcı, sürekli bakım sağlayan bir hizmet türü olması nedeniyle kurum bakımı ve koruyucu aile bakımından farklılık gösterir. Çocuk refahı hizmeti olarak, çocuğu korumak açısından, çocuğa en uygun aile ortamını, aileye de çocuk hasretini giderecek bir çocuk sağlama esas amacını taşıyan uygulamadır (Koşar, 1992, 93). Evlatlık sürecinin başarıyla tamamlanmasında birincil öneme sahip sosyal meslek elemanı sosyal çalışmacıdır. Bu meslek elemanının evlatlık sürecindeki işlevselliği çocuk ve aile için önemli olmakla birlikte, oluşacak pek çok sorunun üstesinden gelmeye yardımcı olur.

Çocuk refahı hizmetleri içinde koruyucu ailenin önemli bir yeri vardır. Koruyucu aile (foster family) hizmeti: Çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakılmayan çocukların, kısa veya uzun süreli olarak

bakımlarını üstlenen aile ya da kişilerin yanında, devlet denetiminde yetiştirilmeleri olarak tanımlanmakta ve bu hizmeti veren aile ya da kişilere koruyucu aile denilmektedir.

Ülkemizdeki ilk koruyucu aile uygulaması 1949 yılında yapılmıştır. Hizmetin geniş olarak uygulanmasına ise 1952 yılında başlanılmıştır. Daha sonra 1961 yılında UNICEF ile işbirliği yapılarak bir proje uygulanmıştır. 1993 yılında planlanan projeyle de hizmet canlandırılmaya çalışılmıştır (Koruyucu Aile Tanıtım Kitapçığı, SHÇEK, Ankara, 1999, 4). Koruyucu ailenin evlat edinmeden farkı vardır. Evlat edinme, maddi, şekli şartları kanun ile belirlenmiş ve sahih nesep bağı oluşturan bir kurumdur. Kurum bakımından farkı ise topluca bir bakım tarzı olmaması ve seçilmiş bir ailenin çocuğun bakımını üstlenmesidir (Koşar, 1992, 70. Uluç, 1997, 46).

Koruyucu aile bakımının amacına ulaşabilmesi, uygun çocuk ve uygun ailenin seçimiyle doğrudan ilgilidir. Uygun aile ve uygun çocuğun seçildiği durumlarda dahi, koruyucu aile bakımını yürüten sosyal çalışmacılar aracılığıyla denetimde ve yönlendirmede bulunulması gerekir. Koruyucu aile bakımı doğru şekilde yürütüldüğünde korunmaya muhtaç çocukların sağlıklı gelişiminde önemli bir rol oynar. Koruyucu aile bakımında sosyal çalışmacının dengeleyici ve düzenleyici işlevi çok önemlidir. Bu nedenle sosyal çalışmacının çok iyi yetiştirilmiş ve çocuk refahı alanında uzmanlaşmış olması gerekir. Türkiye'de böyle bir uzmanlaşma, öğrenim sırasında olmadığı gibi, meslek hayatında da pek çok farklı sosyal hizmet alanında çalışmak zorunda kalmalarından dolayı mümkün olmamaktadır (Uluç, 1997, 3-152).



Yaşamla İlişkilendir

Çocuğa Yönelik Şiddet Açısından Dünyadaki Durum

Çocuğa yönelik şiddet çocuk istismarı olarak uzun süredir bilimsel dokümanlarda yer almaktadır. Bebeklerin öldürülmesi, çocukları terk etme, ya da çocuğa yönelik diğer şiddet şekilleri insanlık tarihinin ilk dönemlerine kadar gitmektedir. Tarihte çocuk istismarının tıbbi sonuçları 1962 yılında Kempe ve arkadaşları tarafından yayınlanan 'The Battered Child Syndrome' (Hırpalanmış Çocuk Sendromu) isimli makalenin yayınlanmasına kadar fark edilmemiştir. Bu sendrom ağır fiziksel istismara uğramış küçük çocuklarda görülen temel sağlık sorunlarını kapsamaktadır. Bu makalenin yayınlanmasından kırk yıl sonra günümüzde çocuk istismarının yaygın bir halk sağlığı sorunu olduğu kabul edilmektedir. Çocuk istismarı derin kültürel, ekonomik ve sosyal nedenleri bulunan ve değişik şekillerde ortaya çıkan bir sorundur.

Çocuğa yönelik şiddetin sıklığını ortaya koyabilmek için verilere gerek duyulmaktadır. Bu veriler devlet kuruluşları tarafından tutulan ölüm kayıtları gibi resmi kayıtların yanı sıra vaka bildirimleri ve topluma dayalı araştırmaların sonuçlarından elde edilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre 2000 yılında 57.000 15 yaş altı çocuk öldürülmüştür. Bebekler ve küçük yaştaki çocuklar daha fazla öldürülme riski taşımaktadır. DSÖ verilerine göre beş yaş altı çocukların en fazla Afrika bölgesinde öldürüldüğü görülmüştür.

Kaynak: TBMM Komisyon Raporu. (2006). Töre ve Namus Cinayetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan TBMM Komisyon Raporu. KSGM Yay. Ankara: s, 77-78.

Öğrenme Çıktısı

3 Sosyal hizmetlerde çocuk refahı alanını tanımlayabilme

Araştır 3

Çocuk refahı kavramı ile koruyucu aile hizmetleri kavramını açıklar mısınız?

İlişkilendir

Aile ve çocuk refahı alanıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için şu kitaba göz atabilirsiniz:

Koşar, N. G. (1992) Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı. Ankara.

Anlat/Paylaş

Türkiye'de aile kurumunu göz önünde tutarak koruyucu aile hizmetlerinin durumunu genel hatlarıyla değerlendiriniz.

SOKAKTA YAŞAYAN VE SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

Sokak çocukları (street children); gerek aile içi sorunlardan gerek ailenin ekonomik yoksunluğundan ötürü, anababa denetimi dışında kalarak zamanının büyük bir bölümünü sokakta geçiren, geçimini günübirlik işlerle sürdürmeye çalışan, bu koşullar altında toplumda her türlü tehlikeye ve sömürüye açık çocuk ve gençlik gurubudur. Sokak çocuğu betimlemesine uymak için sokakta yaşamanın davranış biçimi durumuna gelmiş olması gerekir. Öte yandan sosyolojik gerçeklik bu olunca, sokak sosyal çalışması belirmektedir. Sokak sosyal çalışması (street work; in the corner social work); kendilerine sokakta ulaşabilen özel gereksinim gruplarıyla özel yöntem ve tekniklerle yapılan sosyal çalışmadır. Alkolikler, uyuşturucu kullananlar, işsizler ve sokak çocukları sokak sosyal çalışmasının amaç kitlesidir (Tomanbay, 1999, 228).

Dünyada, yoksulluk ve ekonomik koşulların kötüleşmesi sokak çocuklarının sayısında artışa neden olmuştur. Bu çocuklardan bazıları evsiz ailelerin bir parçasıyken diğerleri bir ailenin geçim gelirine marjinal miktarda katkı sunmak için çalışmaktadır. Aslında, çoğu sokak çocuğu kimsesiz olmamakla beraber aileleri ile iletişim halinde yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bu sosyal grup içinde en dezavantajlılar hiçbir evi olmayan, sokaklarda yaşayanlardır, çünkü bunların aileleri ile hiç iletişimi yoktur (Healy, 2008, 109).

Bu sosyal sorun öbekleri dünya gündemine nasıl geldi? Kısaca buna bakalım: 1993 yılında Rio de Janeiro'da polis görevlileri altı sokak çocuğunu katlettiklerinde dünya kamuoyu ayağa kalkmıştı. 1996 yılında suçunu itiraf eden bir polis, dünyada sokak çocuklarını öldürmekten suçlu bulunup, hüküm giyen ilk güvenlik görevlisi oldu. Oysa, Rio'da sokak çocuklarının öldürülmesi geçmiş yıllara kadar gidiyordu. Çocuklara karşı işlenen suçlarla ilgili bir rapora göre bu kentte her gün üç sokak çocuğu öldürülmekteydi. Katillerin büyük bir bölümünü çocukların dilenciliğinden, hırsızlığından ve madde bağımlılığından etkilenen işyeri sahiplerinin isteği üzerine harekete geçen polisler ve özel timler bu sokak çocukları sorunu karşısındaki çaresizliğin sonunda nerelere varabileceğine ilişkin dramatik bir örnektir (Atauz, 2001, 165-178).

Geçmişe gidelim; 1840'lı yıllar çocuk emeğinin sömürüsüyle ilgili bir örnek güneş batmayan ülke İngiltere'den; çocuk emeği, tünellerin bazen ancak çocukların rahatlıkla geçebilecekleri kadar dar olduğu ve İngiltere'nin sınai büyümesini sağlayan madenlerde de yaygın olarak kullanılıyordu (Franklin, 1986,145).

Bilimsel veriler Türkiye'de 30 bini aşkın çocuğun sokaklarda yaşadığını gösteriyor. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 2006 yılı küresel raporunda Dünyada 218 milyon çocuğun çalıştırıldığı ifade edilmektedir. Bu sayı Türkiye için 960 bin dolaylarında. 1920'lerde Uluslararası kuruluşlar (İLO, BM vb.) çocuk emeğinin sömürüsüyle ilgili olarak birtakım düzenlemeler yapmaya başlamışlardır. Bir takım yasal sınırlamalar zaman içinde oturmuştur. Çocukların istihdamı ile ilgili yasal sınır-

lamalar, çalışmanın, gerek eğitimden vakit alarak gerekse çocuğa fiziksel ya da duygusal zarar vererek, onların gelecekteki yaşantılarını olumsuz yönde etkilemesini önlemek isteğinden kaynaklanmıştır. Bu düzenlemelerin bazılarının açık bir ahlaki amacı da vardır. Ancak kişinin çocuk emeğinin ahlaki olup olmadığına dair görüşü ne olursa olsun, çalışmanın çocuklar üzerinde ciddi bir etkisinin olduğu açıktır (Franklin,1986: 161)

Artık bilinen bir toplumsal sorun kategorisi olan sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar, koruyucu ve önleyici sosyal hizmetlerin dışında tedavi edici ve destekleyici sosyal hizmetlerin işlevsel olduğu bu alanda; kendi içlerinde birtakım psikososyal-ekonomik gerekçelerden yola çıkılarak alt alanlara ayrılmaktadır. Bu sosyal sorunun nedeni, yoksulluktur, aile yoksulluğudur, sermayenin denetimsizliğidir, sosyal devletin işlevsel kılınmamasıdır. Aileye yönelik sosyal politikanın yetersizliğidir; bir başka neden de koruyucu önleyici sosyal hizmetlerin istenilen düzeyde olmamasıdır.

Ne yapmalı? 'Daha insanca bir dünya'ya götürecek yolu arayıp bulmalı; daha ahenkli, daha tutarlı, daha adil bir kalkınma yöntemini seçmeli. İnsanlık, hele çocuklar söz konusu olduğunda, bir bütün olarak geleceğini ilgilendiren bir dramla karşı karşıyadır. Latin Amerika'nın, sokakta yaşayan 100 milyon çocuğu, 'Unutulanlar' anlamına gelen 'Olvidados', şimdi her ülkenin gerçeğidir. Onların dramına günübirlik önlemlerle eğilmek de var; 'daha insanca bir dünya kurarak' eğilmek de. Sorunun asıl çözümü, buna verilecek yanıtta… (Tanilli, 2003, 167). Sosyal çalışmaya düşen bu yanıta karşılık gelecek sosyal eylemi, sosyal politikayı oluşturmak ve alanda etkili olmaktır.

Endüstriyel Sosyal Hizmetler

Modern endüstri hayatında sosyal refah hizmetinin özellikle dört yönü önemlidir: Birincisi, fabrikalarda, maden ocaklarında ve ticarette sosyal güvenliğin, sağlığın ve işçiler ile ailelerinin genel refahını sağlamak üzere komiteler kurulup önlemler alınmasıdır. İkincisi, iş sahiplerinin en uygun işçiyi bulmak ve iş arayanlara da uygun iş sağlamak için kurulmuş olan büro ve kuruluşlar vardır. Üçüncüsü, endüstri ve ticaret şirket ve firmalarında çalışan işçiler ile ailelerine kişisel, sağlık ve mali sorunlar bakımından yardımcı olmak üzere sosyal çalışmacılar çalıştırılmasıdır. Son olarak, sosyal hizmet ile organize olmuş iş arasında bir ilişki kurulup sosyal refah hizmetlerinin gelişmesi ve devam ettirilmeleri konusunda endüstrinin yardımını sağlamaktır (Friedlander, 1966, 521). Görülüyor ki sosyal çalışma uygulaması endüstriyel hizmetler içinde mesleki bir etkinlik alanı oluşturmaktadır.

Örneğin büyük sendikalarda uygulanan sosyal araştırmalarda, sağlık ve sosyal hizmet programlarında deneyimli sosyal çalışmacılar görev yapabilmektedir. Yine büyük fabrikaların ilgili sosyal bürolarında da danışman ve eğitmen düzeyinde sorumluluk alabilmektedirler. Özet olarak endüstriyel sosyal çalışma, çalışanların refahı, üretimin verimliliği ve etkililiği bağlamında yerine getirilen sosyal çalışma uygulamalarını kapsamaktadır.

Öğrenme Çıktısı

4 Endüstriyel sosyal hizmetler ile sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocukların özelliklerini açıklayabilme

Araştır 4	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Sokak çocukları kavramını açıklar mısınız?	Türkiye'de endüstri alanında sosyal çalışma mesleğinin gelmiş olduğu yeri diğer sosyal hizmet alanlarını düşünerek karşılaştırmalı bir değerlendirme yapınız. Bu alanda yapılmış çalışmalara göz atınız.	Endüstriyel sosyal hizmet uygulamalarını düşünün.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

1 Sosyal hizmet alanı ve sosyal çalışmayı açıklayabilme

Sosyal Hizmet Alanı ve Sosyal Çalışma Mesleği

Sosyal çalışmada mesleki uygulamalar sosyal hizmet alanı içinde gerçekleşir. Sosyal çalışma mesleğinin uygulandığı geleneksel alanlar içinde yer alan aile refahı alanında yapılan mesleki çalışmalar aile bütünlüğünü ve esenliğini korumaya yöneliktir. Sosyal çalışmacılar görev aldıkları bu alanda diğer sosyal meslek elemanlarıyla çoğu zaman bir takım çalışması halinde ailenin sosyal sorunlarını çözmeye yönelik olarak çalışır.

2 Aileye yönelik sosyal hizmetleri ve kadına yönelik şiddeti tanımlayabilme

Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler ve Aile İçi Şiddet

Aile refahı alanında aile yardımları, aile danışmanlığı, aile eğitiminin yanı sıra koruyucu-önleyici-destekleyici-sağaltıcı birçok sosyal hizmet modeliyle uygulama yapılmaktadır.

1992 yılında ele alınmış olan Kadına Karşı Şiddetin Engellenmesi Bildirisi de dahil olmak üzere yapılan birçok uluslararası düzenlemelerde genel olarak ister özel, ister toplumsal yaşamda olsun tehdit, cebren ya da keyfi olarak özgürlükten alıkoymak da dâhil olmak üzere kadına fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar ve acı veren ya da verebilecek cinsiyete dayalı her türlü şiddet hareketi kadına karşı şiddet, olarak ifade edilmektedir.

3 Sosyal hizmetlerde çocuk refahı alanını tanımlayabilme

Sosyal Hizmetlerde Çocuk Refahı Alanı

Sosyal hizmetlerde çocuk refahı alanı bir sistem içinde çocuğu kabul eder. Çocuğun yüksek yararı gözetilerek yapılacak her sosyal çalışma sistem içindeki aile başta olmak üzere okul, sağlık sistemi gibi birçok unsur üzerinde etkili olur. Çocuk refahı hizmetleri olarak aile içinde hizmetler olabileceği gibi çocukların sorunlarına özgü hizmetler de sunulabilir. Örneğin koruyucu aile, evlatlık, kurum bakımı, suça itilmiş çocukların sağaltımı, çocuk ve gençlik merkezleri alandaki hizmet modelleri arasında sayılabilir.

Örneğin koruyu aile hizmeti çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakılmayan çocukların, kısa veya uzun süreli olarak bakımlarını üstlenen aile ya da kişilerin yanında, devlet denetiminde yetiştirilmeleri olarak tanımlanmakta ve bu hizmeti veren aile ya da kişilere koruyucu aile denilmektedir.

4 Endüstriyel sosyal hizmetler ile sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocukların özelliklerini açıklayabilme

Sokakta Yaşayan ve Sokakta Çalışan Çocuklar

Endüstriyel sosyal hizmetler özellikle sanayileşme sürecinde çalışma yaşamında ortaya çıkan sosyal sorunların çözümü konusunda bir müdahale alanı açmıştır. Endüstriyel koşulların çalışanlar üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek için sosyal çalışmaların yapıldığı bu alanda işveren-işçi ilişkileriyle ilgili sorunlar da mesleki çerçeveden hareketle ele alınmaya çalışılmaktadır. Örneğin bir işletmede toplam kalite yönetimi ya da çağdaş yönetim değerleri uygulamaya konulduğunda sosyal çalışma mesleğinin katkısı önemli boyutlarda olur. Endüstriyel sosyal çalışma uygulaması; çalışanların refahı, üretimin verimliliği, etkililiği bağlamında yerine getirilen sosyal hizmetleri kapsamaktadır.

Sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar sorunu aslında sanayileşme sürecinde özellikle Batı ülkelerinde rastlanan bir olgudur. Daha sonraları azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin temel karakteristikleri arasında yer almıştır. Göç ve yoksulluğun çocukları sokağa, dilenciliğe, hırsızlığa ve kötü koşullarda çalışmaya ittiği sanayileşmenin insan emeğini en ağır bir şekilde sömürdüğü dönemlerden sonra da çocuklar birçok nedenden dolayı sokağa itilmişlerdir. Sokakta yaşayan çocuklar, bu gruplar içinde aile bağları olmayan ve denetimsiz, korunmasız yaşayan gurubu oluştururlar. Sokakta çalışan çocukların ise aileleriyle görüştükleri, aile denetiminin ve bakımının sürdüğü bilinmektedir. Ancak bütünsel olarak baktığımızda her iki durumda da çocuk haklarının ihlal edildiğini görmekteyiz. Sosyal çalışma mesleği bu sorun alanıyla ilgili olarak çocuğun yaşadığı olumsuz yaşam koşullarının çocuğa verdiği zararın boyutlarının farkında olarak sosyal etkinliklerde bulunur.

neler öğrendik?

1 Aşağıdakilerden hangisi bir sosyal hizmet alanı **değildir?**

A. Engellilik
B. Yoksulluk
C. Çocuk
D. Biyoloji
E. Tıbbi

2 Aşağıdakilerden hangisi aileye yönelik verilen sosyal hizmetler arasında **değildir?**

A. Sosyal yardım ve sosyal destek
B. Esnaf kredisi
C. Koruyucu-önleyici hizmetler
D. Aile danışmanlığı
E. Tedavi ve rehabilitasyon

3 Aile üyelerini şiddetten korumak için çıkan kanun aşağıdakilerden hangisidir?

A. Çevre Kanunu
B. Dilâver Paşa Nizamnamesi
C. Ailenin Korunmasına Dair Kanun
D. Sendikalar Kanunu
E. Tanzimat Fermanı

4 Aşağıdakilerden hangisi Binyıl Kalkınma Hedeflerinden biri **değildir?**

A. Yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması
B. Çiftçiye traktör yardımı
C. Tüm bireyler için temel eğitim
D. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması
E. Kadının durumunun güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması

5 Aşağıdakilerden hangisi temel çocuk hakları arasında **değildir?**

A. Katılım
B. Gelişme
C. Korunma
D. Sokakta çalışmak
E. Yaşama

6 Aşağıdakilerden hangisi çalışma yaşamındaki çocuklarla ilgili düzenlemelerde etkili olan uluslararası bir kuruluştur?

A. ILO
B. FAO
C. CEDAW
D. WHO
E. Milli Eğitim Bakanlığı

7 Aşağıdaki müracaatçı gruplarından hangisi sokak sosyal çalışmasının amaç kitlesi arasında **yer almaz?**

A. Evsizler
B. Uyuşturucu kullananlar
C. Sokakta yaşayan çocuklar
D. Gençlik çeteleri
E. Kurum bakımı altındakiler

8 Aşağıdakilerden hangisi şiddete uğrayan kadınlara verilen kurumsal hizmetlerden birisi **değildir?**

A. Sığınma evi
B. Aile danışma merkezi
C. Baro
D. Koruyucu aile
E. Hastane

9 Çocuğun yüksek yararını gözeterek seçilmiş bir ailenin çocuğun bakımını üstlenmesi hizmetlerine ne ad verilir?

A. Sevgievleri hizmetleri
B. Gündüz bakımı
C. Koruyucu aile
D. Gönüllü annelik
E. Yetiştirme yurdu hizmetleri

10 Aşağıdakilerden hangisi çocuk refahı alanındaki hizmetlerden biri **değildir?**

A. Yaşlı danışma merkezi
B. Koruyucu aile
C. Evlatlık
D. Kreş ve gündüz bakımevi
E. Sevgievleri

1. D	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmet Alanı ve Sosyal Çalışma Mesleği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. B	Yanıtınız yanlış ise "Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yanıtınız yanlış ise "Aile İçi Şiddet ve Sosyal Çalışma Mesleği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. B	Yanıtınız yanlış ise "Aile İçi Şiddet ve Sosyal Çalışma Mesleği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. D	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmetlerde Çocuk Refahı Alanı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. A	Yanıtınız yanlış ise "Sokakta Yaşayan ve Sokakta Çalışan Çocuklar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. E	Yanıtınız yanlış ise "Sokakta Yaşayan ve Sokakta Çalışan Çocuklar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. D	Yanıtınız yanlış ise"Aile İçi Şiddet ve Sosyal Çalışma Mesleği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. C	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmetlerde Korunmaya Muhtaç Çocuk, Evlatlık ve Koruyucu Aile Hizmetleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. A	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmetlerde Çocuk Refahı Alanı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Sosyal hizmet alanı sosyal çalışma mesleğinin uygulandığı alanı ifade eder. Alanların zamanla bölünmüşlüğü sosyal çalışma uygulamasının uzmanlaşmasını sağlamıştır.

Araştır 2

Kadına yönelik şiddet kavramı; özel ve kamusal alanda kadına yönelik olarak gerçekleştirilen fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik açıdan cinsiyet temelli şiddeti içermektedir.

Araştır 3

Çocuk refahı hizmetleri, çocuk refahı alanında kabul edilmiş sosyal politikaları yaşama geçirmek ve çocuğun gelişimini en üst düzeyde sağlamayı amaçlayan resmi, yerel, özel ve gönüllü hizmetlerin bütünüdür. Çocuk refahı kavramı çocuğun yüksek yararını gözeten düzenlemeleri ifade eder. Alandaki hizmetlerden birisi de koruyucu aile hizmetidir. Bu hizmette uygun ailelerin başvuruları değerlendirilip başlangıçta çocukların daha çok geçici olarak aile yanında kalması amaçlanır.

Araştır 4

Sokak çocuğu ailesel nedenlerden dolayı sokakta yaşayan çocuk olarak kabul edilirken sokakta çalışan çocuk için ise ailesiyle ilişkisini sürdüren çocuk nitelemesi genel olarak kullanılmaktadır.

Kaynakça

Adak, S. (2016). Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet. **Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları**. yay. haz. Feryal Saygılıgil. Ankara: Dipnot, s.17-32.

Akbaş, E. (2014). **Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler.** Ankara: SABEV.

Ayan, S. (2010). **Aile ve Şiddet -Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet**. Ankara: Ütopya.

Arnaz, Z. (1991). "**Çocuk Refahı"**. Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan) **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi, s. 45-48.

Arıkan, Ç. (1987). "Sosyal Hizmetler Açısından Şiddet ve Bir Türü Olarak Evlilikte Kadına Yönelik Şiddet". **H.Ü. SHYO Dergisi.** Cilt 5 Sayı 1 Ankara: s. 75-97.

Arıkan, Ç. (2011). "Aile İçi Şiddet, İstismar ve İhmale Sosyal Hizmet Müdahalesi". **Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı.** Ed. Yasemin Özkan. Ankara: Maya. s, 31-48.

Atauz, S. (2001). "Sokak Çocukları". **GAP Bölgesel Kalkınma ve Sosyal Hizmet. Sosyal Hizmet Sempozyumu 99 (Diyarbakır): Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet.** Yay Haz: Ümit Onat/Aycan Altay. H.Ü. SHYO Yay:7, Ankara: s. 165-178.

Cılga, İ. (1994). **Gençlik ve Yaşam Niteliği**. Ankara: GSGM.

Demiröz, F. (1999). "Kadına Yönelik İstismar ve Sosyal Hizmet Müdahalesi". **Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan Yaşam Boyu Sosyal Hizmet.** H.Ü. SHYO Yay. No: 4. Ankara: s. 265-274.

Duyan V, Yolcuoğlu G. İ, Artan, T. (2014). **Dünü, Bugünü, Yarınıyla İnsanı Anlamak.** İstanbul: Nar.

Erkan, G. (1992). "Kadınların Eşleri Tarafından İstismarı". **HÜ. SHYO Dergisi.** Cilt 10 Sayı 1-2-3- Ankara: s. 85-92.

Healy M. L. (2008). **International Social Work**. Professional Action In An Interdependent World. New York: Oxford University Press.

Franklin, B. (1986). **Çocuk Hakları**. Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı.

Friedlander, A. W. (1966**). Sosyal Refah Hizmetlerine Başlangıç.** Çev. Resan Taşçıoğlu. Ankara: SSYB SHGM. Ankara: Şenyuva.

Fromm, E. (1982). **Sahip Olmak Ya da Olmak**. Çev. Aydın Arıtan. İstanbul: Arıtan.

Fromm, E. (1998). **Anaerkil Toplum ve Kadın Hakları**. Çev. Acar Doğangün. İstanbul: Arıtan.

Hürriyet, 2 Kasım 2008.

Hürriyet, 06 Şubat, 2016.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). **İnsan ve İnsanlar**. İstanbul: Evrim.

Koşar, G. N. (1992). **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**. Ankara (Kendi yayını).

Koray, M. Topçuoğlu, A. (1995). **Sosyal Politika**. Bursa: Ezgi.

Köşgeroğlu, N. (2010). **Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Kadın/Kalın Duvar İnce Zar.** Ankara: Alter.

Kut, S. (1988). **Sosyal Hizmet Mesleği**. Ankara.

Mapp, C. S. (2008). **Human Rights and Social Justice in a Global Perspective**. New York: Oxford University Press.

McCLennen, Joan. (2010). **Social Work and Family Violence Theories Assessment and Intervention**. New York: Springer Publishing.

Payne, M., Dominelli, L., ve Adams, R., (2015). **Sosyal Hizmet/Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar.** Bölüm Çev. Sedat Yağcıoğlu. Çeviri Ed. Tarık Tuncay. Ankara: Nika.

Radikal, 2 Kasım 2008.

Radikal, 2 Kasım 2008.

Radikal, 7 Kasım 2008.

Radikal, 5 Aralık 2008.

SHÇEK Kanunu. (2828 / 24-5-1983).

Stratejik Plan. (2007). 2008-2012 T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. Ankara.

Şeker, A. (2008). **Sosyal Çalışma Mesleği**. Ankara: SABEV.

Tanilli, S. (2003). **Yaratıcı Aklın Sentezi**. İstanbul: Adam.

Tanilli, S. (2003). **Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz**. İstanbul: Adam.

TBMM Komisyon Raporu (2006). **Töre ve Namus Cinayetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan TBMM Komisyon Raporu.** Ankara: KSGM.

Tomanbay, İ. (1991). "Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Tarihi". Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi, s. 209-212.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışma Sözlüğü**. Ankara: Selvi.

Koruyucu Aile Tanıtım Kitapçığı. (1999). SHÇEK. Ankara: s. 4

Uluç, Ö. F. (1997). **Koruyucu Aile Bakımı**. Ankara: Atila.

Uluğtekin, S. (2001). "Yirminci Yüzyılda Türkiye'nin Çocukları: Sorunlar ve Beklentiler". **Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları.** Ankara: HÜ.SHYO, s. 7-18.

Uluocak, Ş. Gökulu, G. ve diğerleri (2014). **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet.** Ankara: Paradigma.

Vural, B, N. (2016). Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet. **Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları**. yay. haz. Feryal Saygılıgil. Ankara: Dipnot, s. 103-119.

Bölüm 6

Sosyal Çalışma Mesleği ve Sosyal Hizmet Alanları II

Öğrenme çıktıları

Çocuk İhmali ve İstismarı

1 Çocuk ihmali ve istismarını tanımlayabilme ile gençlik refahı alanını açıklayabilme

Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı

2 Sosyal hizmetlerde yaşlı refahı alanını tanımlayabilme

3 Yaşlı ihmali ve istismarını açıklayabilme

Tıbbi Sosyal Çalışma Uygulaması

4 Tıbbi sosyal çalışma uygulamasını açıklayabilme

5 Psikiyatrik sosyal çalışma uygulamasının özelliklerini sıralayabilme

Sosyal Hizmetlerde Engelli Refahı Alanı

6 Engelli refahı alanını açıklayabilme

7 Adalet alanında sosyal çalışma uygulamasını tanımlayabilme

Anahtar Sözcükler: • Çocuk İhmali ve Çocuk İstismarı • Gençlik ve Yaşlı Refahı • Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Çalışma • Engellilik



GİRİŞ

Sosyal çalışma mesleği uygulandığı alanlar içinde yalnız başına bir meslek değildir. Diğer sosyal meslek elemanları da bu alanlarda sosyal çalışma mesleğiyle bir ekip anlayışı içinde görev yüklenirler. Örneğin bir çocuk ihmali ve istismarı olayında adli tıp uzmanı, akıl ve ruh hastalıkları uzmanı, çocuk hastalıkları uzmanı, çocuk gelişimci, psikolog, avukat ve daha birçok meslek elemanıyla birlikte çalışmalarını yürütürler. Alanlarda yapılan mesleki çalışmalarda amaç başvuru sahiplerinin ya da müracaatçı gruplarının yüksek refahını gözetmektir. Elbette her mesleğin odağı ve sınırı vardır. Çalışmalarda beklenilen etik olarak bu duruma uygun hareket edilmesidir.

Sosyal hizmet alanlarında her alan, kendine özgü sorunları, sorunların çözümü için beraberinde örgütlenmiş hizmetler sistemini getirmektedir. Sosyal çalışma mesleğinin gelişmesi ve sorun alanlarında yapılandırılması kendi programlarını ve etkinliklerini ortaya çıkarmıştır. Çocuk, gençlik, yaşlı, tıbbi ve psikiyatrik sosyal hizmetler, engelliler ve suç alanları karakteristik yanlarıyla sosyal çalışmanın amacının gerçekleştirilmesi için alanda örgütlenmiş olanakları kullanmayı gerektirdiği gibi diğer sosyal meslek elemanlarıyla işbirliğinin yolunu açmıştır. Sosyal çalışma mesleki odağı gereği mesleki sınırları içinde çoğu zaman alandaki başvuru sahiplerinin psikososyal-ekonomik gereksinimlerine yönelir. Bu yolla hizmet verdiği başvuru kesiminin sorunlarının çözümüne katkı sunarken güçlendirme bağlamında değişim ajanı rolünü yerine getirir.

Her alanın dinamiklerinin farklılığı ve gereksinimlerinin çeşitliliği sosyal çalışma mesleğinin uygulamasını biçimlendirmektedir. Bunun ötesinde her sosyal hizmet alanı mevzuat ve politikalar tarafından zaten değerlendirilmektedir. Alanla ilgili uluslararası ve ulusal sosyal mevzuat olanakları ve yaptırımlar sosyal çalışma meslek elemanı için önemli bir klavuz olmaktadır. Bu nedenle alanlarda mesleki çalışmalarda bulunan sosyal meslek elemanlarının alana özgü sosyal mevzuat hakkında da yeterli bilgiyle donanmış olmaları beklenen bir davranıştır.

ÇOCUK İHMALİ VE İSTİSMARI

Çocukların Ticari Amaçlı Sömürüsü

İstismar ve ihmal bütünsel olarak bakıldığında birey olarak çocuğun yaşamını fiziksel, duygusal, cinsel, sosyal ve eğitsel yönlerden etkileyen, sömüren (çocuk sömürüsü; child exploitation) onun yaşamsal gereksinimlerini gidermeyen, gelişimini, katılımını, öğrenmesini, refahını geriye iten bir olumsuzlama sürecidir. Bu, çocuğa yakın insanlar tarafından gerçekleştirileceği gibi tanımadığı kişiler tarafından da yaşatılabilmektedir. Kronik çocukluk istismarı, olağan bakım ilişkilerinin adamakıllı bozulduğu, ailevi ve geniş kapsamlı bir terör ikliminde ortaya çıkar (Herman, 2007, 127). Çocuk istismarı ve ihmali vakalarının gerçek sayısını belirlemek güçtür. Kimlerin özgül kategoriler içine dâhil edilip edilemeyeceği çeşitlilik gösterir. Vakaların nasıl bildirildiği ve verilerin nasıl toplandığı da dramatik bir biçimde çeşitlilik gösterir. Ancak bir şey kesindir: rapor edilen herhangi bir sayının gerçek vakaların sadece küçük bir yüzdesini yansıtması olasıdır. Yani kanıtlar çok büyük bir oranın rapor edilmediğine işaret etmektedir (Zastrow, Kirst-Ashman, 2016: 314).

Kavram bir sosyal sorun alanı boyutunda ilkkez 1960'lı yıllarda ABD'de kullanılmaya başlanmıştır (Tomanbay, 1999, 45).

Çocuk istismarında (child abuse), fiziksel istismar: Çocuğun, kaza dışı fiziksel açıdan zarar görmesi ve bedensel bütünlüğünün bozulmasıdır. Bir tokat, yumruk, itip kakma, tekme, sarsma gibi herhangi bir alet kullanmadan gerçekleştirilebileceği gibi kemer, kayış, tava, hortum, sigara, ütü, sıcak su, sıcak yiyecekler gibi çeşitli objelerin kullanımına kadar uzanan cezalandırma yöntemlerini kapsamaktadır. Bu duruma fena muamele olarak da literatürde rastlanmaktadır. Cinsel istismar: Psikososyal gelişimini tamamlamamış çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel stimulasyon için kullanılmasıdır. Çocuk istismarı tipleri içerisinde saptanması en zor olan ve çoğunlukla gizli kalan cinsel istismar, özellikle kısa ve uzun dönemli etkileri açısından önemli bir olgudur. Duygusal istismar: Çocuk ve gençlerin kendilerini etkileyen tutum ve davranışlara maruz kalarak veya gereksindikleri ilgi, sevgi ve bakımdan yoksun bırakılarak toplumsal ve bilimsel standartlara göre psikolojik travmaya uğratılmaları durumudur. Bunlar yaş, bilgi ve pozisyon gibi özellikler ile çocuk veya gencin üzerinde güç sahibi olan kişi veya kişiler tarafından gerçekleştirilmekte ve çocuğun bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişimine yakın ve uzak gelecekte zarar verme potansiyeli taşıyan ve veren davranışlardır. Çocuk ihmali (child neglect): Çocuğa bakmakla yüküm-

lü kişinin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi, çocuğu fiziksel veya duygusal olarak ihmal etmesidir. İhmalin tanısı fiziksel ve cinsel istismara göre çok daha soyut olduğu için zordur. Çocuğun temel gereksinimlerinin ve bakımının (yiyecek, giyecek, barınma, sağlık, eğitim, danışma) ana babası veya ona bakan kişi tarafından yerine getirilmemesidir (Çocuk İstismarı ve İhmali Uygulama Kitabı Unicef, 6-7-8).

Cinsel istismar çocuğun varlığına yönelik bir dizi olumsuz eylemi içerir. Bir yetişkin tarafından çocuğun cinsel bir nesne olarak kullanılması söz konusudur. Çocuğun genital organlarına dokunmaktan tutun da, dokunma, öpüşme, ensest, tecavüz, oral seks, cinsel sapıklık, uygunsuz şakalar, pornografik materyal gösterme, teşhir, çocuğu soyunmaya zorlamak, internet üzerinden çocuğu cinsel açıdan istismar etmeye yönelik çeşitli eylemlerde bulunmak, pornografik filmler, dergiler izletme, pornografi üretiminde çocuğu kullanmak vb. gibi acı örnekler çocuğun cinsel istismarı konusunun tanımlanmasında belirleyicidir (CLennen, Joan, 2010, 40). Kronik olarak istismar edilen insanların çaresiz ve pasif görünümü, geçmişte takılıp kalmaları, tedavisi zor depresyon ve bedensel şikâyetleri ve için için yanan öfkeleri, onlara en yakın insanları çoğu kez hayal kırıklığına uğratır. Dahası, şayet ilişkilere, topluluk sadakatine ya da ahlaki değerlere ihanete zorlanmışlarsa sıklıkla öfkeli kınamalara konu olurlar (Herman, 2007, 151).

Dünya genelindeki veriler yılda 2 milyona yakın çocuğun çeşitli nedenlerden dolayı bu olumsuzluğa kurban edildiğini, aynı zamanda 1000'i aşkın çocuğunda bu koşullara maruz bırakıldığı için ölümle yaşamlarını noktaladıklarını belirtmektedir. Bir de şu var; tıpsal değerlendirmelerin yanında sosyo-ekonomik göstergelerden kaynaklı değerlendirmeler var; olguya bu açıdan bakıldığında dünya üzerinde milyonları aşan çocuğun zor koşullar altında yaşadığını net olarak ifade edebiliriz. Örneğin üzerinde pek çalışılmamış sosyal istismar olgularına, çocukların sosyal bir ortamda yetişkin eyleminde kullanılmaları, gösteri nesnesi yapılmaları dünya gündemini pek işgal etmese de sayıları çok fazladır. Yine son yıllarda yaygın bir olgu olan üzerinde çok ciddi çalışmaların yapılmadığı bir sorun alanından söz etmekte yarar var; çocukların ticari cinsel sömürüsü. Çocukların ticari amaçlı sömürüsü (istismarı) yetişkin tarafından çocuğun para, eşya, karşılığında ya da iletişimdeki üstün yanları (beğenme, sempati, çeşitli hizmetler sunarak, duygusal bağ vb) kullanarak çocuğun doğasını kendisi için manipüle ederek en kötü şekilde ihmal etme, tecavüz etme ve onu kullanmayı kapsar. Çocuğun ticari cinsel sömürüsü çocukları çeşitli fiziksel, zihinsel sağlık sorunlarıyla yüzyüze bırakır. En yüksek risklerden olan HIV ve cinsel ilişki yoluyla yayılan infeksiyonlar, kısırlık, dış gebelik, cinsel travma, üreme sağlığı ile ilgili sonuçlar olarak ciddi sağlık sorunlarına neden olur. Ayrıca çocuklarda kemik kırıklıkları, eziklikler, çürükler, beyin sarsıntısı, kafa travması gibi sağlık sorunları da cinsel istismar ve şiddet sonucunda görülmektedir. Zihinsel sağlık sorunları, post travmatik stres bozukluğu, anksiyete, iletişim-ilişki bozukluğu, depresyon, utanç, suçluluk ve korku da bu çıktılara dâhildir. İstismarda-kötüye kullanmada başka sağlık sorunlarıyla da karşılaşılır: Böbreklerin zarara uğraması, karaciğer, beyinde hasar, yüksek risk olan HIV, Hepatit B, Hebatit C enfeksiyonu, düşünsel ve gelişimsel yetersizlik bozuklukları gibi. Ayrıca cinsel sömürü çocuklar, kadınlar ve erkekler arasında cinsel yolla bulaşan hastalıkların yayılmasını kolaylaştırır. Olguyla ilgili olarak yapılan küresel tahminler şu verileri içermektedir: Yapılan bilgilendirme toplantıları göstermektedir ki çocukların ticari amaçlı cinsel sömürüsü ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmanın zor olduğudur. Çünkü doğası gereği illegal olan bir süreçtir. Çocuklarla ilgili bilgilere ulaşmanın zorluğu verilerin analizi konusunda sağlıklı bir işleyişi engellemektedir. Bu nedenle olguyla ilgili olarak bir gelecek değerlendirmesinde bulunmak yanıltıcı olabilmektedir. Çünkü güvenilmez dökümanlar, gerçek yaşın gizlenmesi, tutuklanma korkusu, sınır dışı edilme, utanç, istismar konusu olmak gibi durumlar gerçek bilgiye ulaşmayı engellemektedir. Buna rağmen küresel tahminler dünyada her yıl çocukların ticari amaçlı sömürüsünde rakamların 1 milyon ile 10 milyon arasında değiştiği yönündedir. Bu rakam ABD'de yaklaşık 800.000/900.000 arasında değişmekte olup, yaklaşık yarısını ergenlik öncesi yaştaki bireyler oluşturmaktadır. ILO tahminlerine göre, 1.39 milyon insan cinsel ticaret sömürüsü ve şiddete maruz kalmaktadır. Bunun yüzde %98'i kadın ve kız çocuğu iken %40'ı daha küçük yaştaki yaş grubundan oluşmaktadır. Olguyla ilgili diğer bir gerçek ise hızla büyüyen bu organize suç sürecinin müşteri taleplerini, para akışını dikkate aldığında son derece kazançlı olduğudur. Bu ticaretten 5.7

milyar dolar her yıl gelir elde edilmektedir. Ulusal sınırlar içindeki yerel topluluklarda olsun, diğer alanlarda olsun olgunun yüksek görüldüğü yerler: Batı Afrika, Doğu-Güney Asya, Güneydoğu Avrupa, Balkanlar ve Latin Amerika'dır. Aile içi cinsel endüstri ise öncelikli olarak Tayland, Çin, Rusya, Hindistan, Kamboçya ve Burma'da yaygınlık göstermektedir.

Ticari amaçlı çocukların cinsel sömürüsünde birçok risk faktörü biçimleyici olmaktadır. Sosyo-ekonomik-kültürel faktörler, yoksulluk, düşük eğitim düzeyi, doğal afetler, savaşlar, çatışmalar, cinsiyet eşitsizliği, yasaların ve yaptırımların yetersizliği, gelenekler, alışkanlıklar, ayrımcılık, sokakta yaşamak, koruyucu olmayan anne-baba tutumu, işsizlik vb sayılabilir.

Olguyla ilgili olarak yapılacak mücadelenin zorluğu ortadadır. Ancak bölgesel ve ulusal hükümetler, uluslararası organizasyonlar, sivil toplum örgütleri, sosyal refah savunucuları, toplum üyeleri hepsi de bir bütün halinde çok önemli roller üstlenebilirler. Cinsel sömürü kurbanlarına yardım konusunda; toplumsal duyarlılığın artırılması, koruma ve tedavi noktalarında ortak çalışmalar yapılabilir. Müdahalede başarı şansı organizasyonların rasyonel-gerçekçi-etkili çalışmalarına bağlıdır. Özellikle hükümetlerin çocukların sömürüsünü önleyici-yasaklayıcı yasaları çıkartması, cezalandırmada etkililik, yasalarıyla çocuklarını koruyan bir devlet yapısı, kurbanlarına yeterli koruma ve destek kaynakları sunulurken suçluluğu yaratan süreçlerin ortadan kaldırılmasının temelini beraberinde getirir. Öte yandan mağdurlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gerekir. Savunmasız grupların "insanca yaşamaları için" önemli görevler hizmet sunucularını, toplum üyelerini, yasaları, uygulamayı beklemektedir (www.globalhealth.org. 2009).

Ülkemiz açısından da çocuk istismarı ve ihmali bir suçtur. Sosyal mevzuat bu suçun bildirilmesini hem etik hem de yasal bir zorunluluk olarak kabul etmektedir. Bu durum, şüphe noktasında adli bildirim zorunluluğu (yasal yükümlülük) olan bir konudur. Ne var ki, mesleki bilimsel kimliğin yeterince içselleştirilememesi, sosyal hizmet kuruluşlarının bu anlamda yaygın olmaması, çocuk koruma birimlerinin azlığı ya da güven vermemesi, sağlık kuruluşlarında çocuk koruma komitelerinin kurulmasındaki noksanlıklar, toplumsal duyarlılıkta istenilen yerde olunmaması olgunun yönelimini değerlendirmeyi ve çözümlenmesini etkilemektedir. Örneğin, olgunun önemi ruh sağlığı profesyonelleri tarafından içselleştirilmiş olsa, hemen hemen birçok sağlık kuruluşunda; adli tıp uzmanı, çocuk cerrahisi, diş hekimi, çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı, kadın hastalıkları ve doğum uzmanı, radyoloji ve göz uzmanının yanı sıra sorumlulukları oranında diğer sosyal meslek elemanları (sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimcisi, hukukçu vb) gibi unsurların birlikte çalışmasıyla önemli aşamalar kat edilmiş olunur.

Çocuğa yönelik şiddet olaylarının erken dönemde teşhisi ve gerekli müdahalelerin zamanında alınması, hem çocuğu hem de toplumu- uyuşturucu madde bağımlılığı, çocuk suçluluğu, sokak çocukları, çocuk pornografisi, çocuk fahişeliği vb. genellikle çocuğa yönelik şiddetten kaynaklandığı düşünülen birçok sosyal sorundan uzak tutabilir. Şiddetin erken dönemde teşhisi çocukların fiziksel ve ruhsal açıdan zarar görmeden sağlıklı bireyler olarak yetişmesinde ve sağlıklı bir toplum yapılanmasında son derece önemlidir. Örneğin illerde görev yapan sosyal çalışmacılar, belli zamanlarda, kendilerine tahsis edilmiş mahallelerde rutin bir şekilde görevlendirilerek, ev ziyaretlerinde bulunabilir, bu yolla aileleri özellikle de ebeveynleri şiddet konusunda, hem bilinçlendirici ve eğitici olabilir hem de mevcut şiddet vakalarının zamanında tespit ederek gerekli önlemlerin alınabilmesinde önemli rol oynayabilirler (Ayan, 2010, 317-318). Bu bağlamda şöyle bir çalışma aydınlatıcı olabilir: Paslı'nın örneklemini Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Merkezine 2001-2014 yıllarında istismara uğradığı için ya da istismar kuşkusu ile başvuran/yönlendirilen 199 çocuktan yola çıkarak yaptığı araştırmasının sonuçlarına bakalım: İstismarın bildirim oranı yüksek olmakla birlikte aileler yasal sürecin çocukları daha da olumsuz etkileyeceği, istismarcıların ceza alamayacakları, toplum ve aile baskısı gibi nedenlerle bildirime karşı çıkabilmektedir. Adli bildirimi yapılan olguların çoğu hakkında mahkeme açılmış, ancak hepsi sonuçlanmamıştır. Bu süreç aileleri ve çocukları olumsuz etkilemektedir. Sanıkların ceza alması, aileleri ve profesyonelleri bildirim yapma konusunda motive eden bir unsurdur, ancak yeterli değildir. Mahkeme süreçlerinde hukukçular, sağlık ve sosyal hizmet çalışanlarının eşgüdüm içinde, daha etkin işbirliğiyle çocukların süreçten olumsuz etkilenmelerini azaltacak, onların yararına sonuçlar alınmasını sağ-

layacak çabalar içerisinde olmaları gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla: Çocuk istismarı alanında hukuk, tıp ve sosyal hizmet alanlarındaki işleyişe ilişkin değerlendirme araştırmaları, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında istismarı önleyici programların yaygınlaştırılarak programların verimliliğine ilişkin çalışmalar, risk altındaki ailelerin belirlenmesine yönelik araştırmalar, istismar bildirimini ve istismar sürecini etkileyen etmenlerin belirlenmesine yönelik araştırmalar yapılması önerilmektedir (Paslı, 2017: 11). İstismar ve ihmal olgularında terapötik bir zeminde sağaltım önemli olduğu kadar aile ve çocuğa verilen sosyal refah hizmetlerinin yanında koruyucu ve önleyici yaklaşımların önemi göz ardı edilmemelidir. Biliyoruz ki, sosyal mevzuatımızda çocuk ihmali ve istismarı olgusu korunmaya muhtaç çocuk olarak kabul görmektedir. Soruna yönelik mesleki müdahalede bu nedenle kurum bakımı ve koruyucu aile gibi sosyal hizmet modelleri kullanılabilmektedir. Sosyal çalışmacıların, istismara uğrayan çocuk ve ailesi ile görüşmek, çocuğun bakım ve korunmasının sağlanması amacıyla sosyal hizmet kuruluşlarıyla iletişim kurmak, ailenin sosyal ve psikolojik destek sistemlerinden yararlandırılmasına yönelik yönlendirme ve danışmanlık yapmak, istismar riski taşıyan aileleri izlemek, aile görüşmeleri ve sosyal incelemelerle istismarın boyutlarının ortaya çıkarılmasını sağlamak, risk taşıyan ailelere aile danışmanlığı vermek; istismar olgularında adli kurumlar, sosyal hizmetler ve güvenlik birimleriyle yazışmaları yapmak gibi görevleri vardır (Paslı, Şahin, Beyazova, 2004, 104). Özetle sosyal çalışma mesleğinin birincil hizmet alanı olan çocuk refahı alanı, korunmaya muhtaç çocuklar konusunda hizmet modelleri üretirken, dünya insanlık ailesinin daha çok duyarlılık gösterdiği bu sosyal uygulama alanında kendisine özgü yaklaşımlarla olguyu mesleki anlamda ele almaktadır. 21. yüzyılda çocuklarla ilgili sosyal sorunları her ne kadar en acı yönleriyle yaşıyor olsak da bu kötüleşen gerçeklik önlem almadığımız takdirde katlanarak artacaktır.

Sosyal Hizmetlerde Gençlik Refahı Alanı

Gençlik refahı (youth welfare) sosyal refah alanında, gençlerden oluşan işlevsel topluma götürülen tüm sosyal hizmetler ve diğer sosyal proğramlar yardımıyla bu alanda varılmak istenen refah düzeyi ve hizmetlerle ilgili genel bir kavrama gönderme yapmaktadır (Tomanbay, 1999, 97). Gençlik refahı alanında gençlik merkezi (youth centre), gençlik kampı, gençlik eğitim proğramları, gençlik yurdu (orphanage) vb. sunulan hizmet modellerindendir.

Eğitim, istihdam, konut sorunu, okul, sosyal uyum, serbest zaman, korunmaya muhtaç gençler, suçlu gençler gençlik refahı alanının odak konularıdır. Gençlik refahı alanını ilgilendiren konularda özellikle toplumda sosyo-ekonomik reformların gerçekleştirilmesi, planlı kalkınma, oy hakkı ve seçilme, bürokrasinin azaltılması, gençliğe sorumluluk vermek, genç-yetişkin ilişkilerinde diyalogun gerçekleştirilmesi, iletişimin yoğunlaştırılması, hoşgörülü, anlayışlı olmak, doğru ve hakça olanın yönlendirilmesinin birçok sorunları çözümleyeceği gibi yabancılaşmayı da belirli ölçülerde azaltacağı kuşkusuzdur (Tezcan, 1991, 230-231).

Sosyal çalışma mesleği açısından, sosyal hizmete gereksinimi olan genç gruplar için sosyal sorun konusu olan her alanda politika üretmek, planlama yapmak tarihsel bir zorunluluktur. Buna köy gençliği için yapılacak sosyal çalışmalar da dâhildir!



Yaşamla İlişkilendir

Kent, Suç ve Çocuk

Doğuştan ne iyi ne de kötü olarak tanımlayamayacağımız çocukların herhangi bir suç ediminin içinde suçun faili ya da mağduru olarak bulunması toplum için oldukça yaralayıcı bir durumdur. Dolayısıyla, toplumsal yapı açısından önemleri tartışılmaz olan çocukların suça yönelme oranının her geçen yıl arttığı günümüz dünyasında, çocuk suçluluğunu tanımlamak ve uygulanabilir çözüm önerileri getirmek daha fazla önemli hale gelmiştir. Çocuk suçluluğu olgusunun ve aslında kavramın kendisinin genellikle kişisel bir olgu olmasına vurgu yapılması, bu problemin toplumsal yönleri ile ele alınmasını engeller. Zira bir-

çok çocuk suç sayılabilecek eylemlerini herhangi bir grubun içindeyken ya da herhangi bir grubun üyeleri ile birlikte veya bu grubun standartlarına uymak için işleyebilmektedir. Bu bağlamda ülkemizde çocuk suçluluğuna ilişkin istatistiki veriler göz önüne alındığında da suça sürüklenmiş çocukların neredeyse yarısının, birden fazla kişi ile suç ediminde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum dış değişkenleri de anlamlı olarak görmenin, en azından suç ediminin gerçekleşmeden önlenebilmesi adına önemli bir ihtiyaç olduğunu ifade eder. Ayrıca psikolojik ya da kalıtımsal sorunları olduğu kabul edilen çocukların eylemlerini suç işleyecek düzeyde gerçekleştirmesi, yine bir sosyal çevre içinde ortaya çıkmaktadır. Böylelikle de her şeyden önce toplumsal bir sorun olan çocuk suçluluğunun, toplumsal yönleri ile alınması önemli bir gerekliliktir.

Kaynak: Aksan, G. (2011). Kent, Suç ve Çocuk. Yardım ve Dayanışma Dergisi. Cilt 2 sayı 3. Ankara: s. 65- 74.



Öğrenme Çıktısı

1 Çocuk ihmali ve istismarını tanımlayabilme ile gençlik refahı alanını açıklayabilme

Araştır 1

Sosyal çalışma uygulamasında özellikle çocuk refahı alanındaki önemli konulardan biri de çocuk istismarıdır. Çocuk istismarını kısaca açıklayınız?

İlişkilendir

Çocuk istiamarının boyutları ile ilgili olarak karşılaştırma yapmak ve bilgi sahibi olmak için şu kitapları okuyabilirsiniz:

Herman, J. (2007). Travma ve İyileşme. Çev. Tamer Tosun. Literatür Yayınları, İstanbul.

Kars, Ö. (1996). Çocuk İstismarı: Nedenleri ve Sonuçları. Bizim Büro Basımevi, Ankara. Ayrıca genlik refahı alanında sosyal çalışma uygulamalarına ışık tutacak nitelikte bir kitap için bkz: Cılga, İ. (1994). Gençlik ve Yaşam Niteliği. T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anlat/Paylaş

Gençlik refahı alanındaki hizmetlere örnek verir misiniz?

SOSYAL HİZMETLERDE YAŞLI REFAHI ALANI

Değişen dünya, kimi eski insanlık sorunlarının üzerine yenilerini ekleyerek insanları daha değişik ve sorunlarını çözücü, yaşamlarını tatmin edici arayışlara sürüklüyor. Toplumsal dönüşümlerin, teknolojik devrimlerin etkisinde kalan yaşlılık olgusu da bu süreçten payına düşeni alıyor. Bir zamanlar birincil ilişkilerin olanaklarıyla bakılan yaşlılık artık ikincil ilişki dinamiklerine kaymakta, sonuç olarak ise birtakım sosyal kuruluşların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yaşlılık 21. yüzyıl dünyasında birçok yönü olan önemli bir toplumsal sorundur. Gelişmiş ülkeler bir yana özellikle gelişmekte olan ülkeler bir yandan kalkınmada engel olarak gördükleri nüfustaki hızlı artış eğilimini değiştirmeye çalışırlarken, diğer taraftan yaşlıların yeni ortaya çıkan ihtiyaçları karşısında sosyal refah politikaları belirlemeye ve yürürlüğe koymaya çalışmaktadırlar (Emiroğlu, 1989, 3).

Yaşlılar yalnızca ekonomik sorunlar yaşamamakta, yaşlılık dönemiyle ilgili birçok sosyal sorunu bir arada yaşamaktadırlar. Yaşlılıkta karşılaşılan ekonomik-sosyal güvence sorunları daha yoğun yaşanmaktadır. Yaşlılara yönelik verilen hizmetlerin geçmişine baktığımızda ise bu hizmetlerin çok çeşitli ve renkli olduğunu görürüz. Örneğin İngiltere'de 1797 yılında çıkarılan bir yasayla açılmaları öngörülen acizevlerinde, sağlık bakımından çalışamayacak denli yoksullarla yaşlılar, engelliler ve ailelerince bakıl/a/mayan kimselerin bakımı sağlanmıştır. Osmanlılarda, II. Abdülhamit döneminde korunmaya muhtaç çocuk, engelli, yaşlı, yoksul kişilerin korunmaları, dilencilikten ve sokaktan kurtarılmaları için İstanbul'da açılan bakım kurumu Darülacezedir. 1896'da hizmete açılmıştır. Bu kurum günümüzde bir vakıf desteğiyle varlığını korumaktadır (Tomanbay, 1999, 1-55).

Sosyal çalışma mesleğinin birincil alanlarından olan yaşlı refahı alanı yaşlı grubunun sorunlarını çözmeye, ihtiyaçlarını karşılamaya ve iyiliğine yönelik bütün hizmetlerin, mevzuat, proğram ve politikaların oluşturduğu bir alandır. Sosyal çalışma, yaşlı refahı alanında birincil sorumluluğu yüklenen bir meslektir. O nedenle politikanın gündelik yaşama aktarılmasında önde gelen bir meslektir. İşin asıl sorumlusudur. Sosyal çalışma elemanları diğer mesleklerle ve her düzeyde eleman ve gönüllülerle takım halinde genelde çalıştıkları için bu politika, hedef ve ilkelerin bütün çalışanlarca benimsenmesi ve işlerlik kazanması açısından önemli bir savaşım vermeleri söz konusudur (Koşar, 1996, 11-201).

Zamanla toplumsal değişme yaşlı olgusuna etki ettikçe; barınma mekânları, (korumalı meskenler; sheltered housing), huzurevi, yaşlı bakımevi (nursing home), güçsüzler evi (almshouse), güçsüzler yurdu (residantial care home for the aged) gibi genelde bakılamayan yaşlıların kaldığı merkezler kurulmuştur. Sağlıkta; ev ziyaretleri, evde bakım, gündüz hastaneleri, geriatri hizmetleri, yaşlı danışmanlık hizmetleri, boş zaman değerlendirme etkinlikleri, ekonomik sorunlarına ilişkin hizmetler, koruyucu aile, ev ekonomisi, evlere yemek hizmetleri, yaşlılara yönelik yayınlar, yaşlı kahvesi yaşlı refahı alanında verilen hizmetler olarak öne çıkmaya başlamıştır. Ayrıca bu alanda gerontological sosyal hizmet uygulaması da umut verici bir gelecek vaat ediyor. Bu alan zorlukları ve olanakları beraberinde getiriyor. Meslek elemanı bu alanda sosyal aktif bir liderlik rolü alabilir. Sosyal hizmet, değer ve becerilerinden dolayı sorumluluk alırken, etik yönüyle uygulamaları etkileyecek merkezi bir yerdedir (Heckman, Holosko, 2008, 289-329). Kuşkusuz sosyal hizmet eğitimi de yaşlıların sorunlarının tanımlanmasında liderlik rolünü üstlenir ve müfredat içinde gerontolojik uzmanlıklar geliştirir. Sosyal hizmet uzmanları, yaşlılara hizmet veren birçok kurum çalışanlarının önemli bir parçasıdır. Özellikle Batıda, aracılık hizmetleri, vaka yönetimi ve vaka yönetim hizmetleri, savunuculuk, bireysel ya da aile danışmanlığı, acı danışmanlığı, yetişkin günlük bakım hizmetleri, kriz müdahale hizmetleri, yetişkin koruyucu bakım hizmetleri, yetişkin koruma hizmetleri, öz-yardım ve terapi grupları, soluklanma bakımı, toplu taşıma ve barınma yardımı, hastane ve bakımevlerinde sosyal hizmetler işlevsel bir alan oluşturmaktadır (Zastrow, Kirst-Ashman, 2015, 377-378). Yeni yeni gelişmekte olan gerontolojik sosyal çalışma yaşlıların ve ailelerinin yaşam kalitesini güçlendirmelerine ve sürdürmelerine yardımcı olur. İleri yaşlarda fiziksel ve duygusal iyilik halini engelleyen fiziksel, psiko-sosyal, ailesel, kültürel, etnik örgütsel ve toplumsal faktörlerin ortadan kaldırılması konuları da gerontolojik sosyal hizmet kapsamındadır. Sosyal hizmet uzmanlarının müdahaleleri yaşlının onurunu güçlendirmek, kendi kendine karar vermesine yardımcı olmak, kişisel olarak doyum sağlamasını sağlamak, yaşam kalitesini artırmak, en üst düzeyde işlevselliğini sağlamak ve mümkün olduğu ölçü-

de içinde bulunduğu yaşam koşullarını iyileştirmek üzerinedir. Yaşlıların başetme ve sorun çözme kapasitelerini artırmaya yönelik müdahaleler gerontolojik sosyal hizmetin en temel ve yaşamsal boyutlarıdır (Duyan, 2000, 118- 124).

Alanda sosyal hizmet uzmanlarının önemli rolü, yaşlı insanların güvenli bir şekilde yaşamalarını sağlamak, güvenliklerinin tehdit olduğu durumlara özerkliklerinin korunmasını sağlayan süreçlerle ilgili gözlem ve araştırma yaparak bu süreci yaşlının yüksek yararı gözetilerek yönetmektir. Görüyoruz ki, meslek pratisyenleri yaşlı refahını odakta tutan kilit bir role sahiptirler. Bu nedenle sosyal çalışmacılar, önceliklerini dezavantajlı gruplarla mesleki çalışmada, sosyal bakım hizmetlerine verirken, asıl gözetmeleri gereken de savunuculuk ve sosyal eylem temelinde yasaları işlevsel kılıp, uygulamada zorlayıcı bir işleve sahip olmaları gerekir (Lymbery, 2005, 39). Yine özellikle toplumla bütünleşme ve yaşlılık konusunda sosyal rehabilitasyonun apayrı bir yeri olduğu unutulmamalıdır. Sosyal rehabilitasyonda amaç toplumsal katılımı sağlamaktır. Sosyal sağlığı sağlamak ve korumak ana hedeftir. Sosyal sağlık kişinin kendini sosyal hayatta iyi hissetmesi demektir. Sosyal olarak arkadaşları, dostları ve akrabaları ile sağlıklı iletişim kurması, istediklerini gerçekleştirebilmesi, boş zamanlarını verimli bir şekilde değerlendirebilmesi yaşlının sosyal anlamda sağlıklı olduğunu gösterir. Yaşlının sosyal çevresi ile iletişimsizlik, sosyal etkileşimde bulunamama, işe yaramazlık gibi hisleri varsa onlarla mücadele etme çözüm sağlama bir sosyal hizmettir. Yaşlı gruplarla sosyal hizmet yapılırken; sosyal bakım, sosyal tedavi ya da sağaltım, sosyal rehabilitasyon aşamalarından hangisine ihtiyaç duyuluyorsa o hizmetten yararlanılır (Arslantaş, 2014, 39).

Türkiye'de yaşlılara yönelik sosyal refah hizmetleri (welfare for the elderly) yeterli olmasa bile sunulan sosyal güvenlik amaçlı programlar, belediyelerin, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yaptığı çeşitli hizmetler varlığını korumaktadır. Sosyal çalışma mesleğinin yaşlı refahı alanındaki işlevi düşünüldüğünde; sağlık, konut, evde bakım, sosyal-kültürel etkinlikler, toplumsal koruma gibi birçok hizmet alanında sosyal çalışmacılar önemli roller yüklenmektedirler. Son bağlamda yaşlının sosyal-ekonomik uyumunu sağlayıcı alternatif hizmet modellerine duyulan gereksinim üzerinde sosyal hukuk devletinin gerektirdiği şekilde durulmalıdır. Yaşlıların yaşamları için kendi sivil toplum örgütleri üzerinden giderek sosyal politikaları belirleme noktasında etkili olmaları gerekmektedir. Öte yandan örneğin günümüzde ileri yaştaki yaşlıların bakım rolünü üstlenen çocuklarının da yaşlı olduğu, günlük yaşamın gerektirdiği bazı fonkisyonları yapmakta zorlandıkları bilinen bir gerçektir. Devletin yaşlıları korumaya yönelik alacağı tedbirler, yaşlı bireylere yönelik sorunları önemli ölçüde etkileyecektir. Devletin bu alandaki düzenleyici rolünün artırılmasına yönelik girişimler, yaşlıların sorunlarını önemli ölçüde azaltacağı gibi, sosyal koruma önlemlerinin de artmasını sağlar. Bu nedenlerle yaşlanma ve ile ilgili makro demografik verileri ve değişim trendlerini ortaya koymak, yaşlılar ve yaşlılardan kaynaklanan sorunları, beklenen hizmet ve uygulamaları, toplumsal dönüşüme dönük uzun vadeli projeksiyon belirlemek açısından son derece önem taşımaktadır (Kalınkara, 2016, 38). Ayrıca, yaşlıların refahına dönük kurumsal düzlemde yaşlılar için düzenlemelerin yapılması ve bu sürece yaşlıların yanı sıra devlet kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının birlikte katılımlarıyla yaşlılara yönelik sosyal politikaların üretilmesi, alternatiflerin oluşturulması yaşlılık sorunlarının daha kolay çözülebilmesine yardımcı olur (İçli, 2016, 58).

Yaşlı İhmali ve İstismarı

Yaşlanma ile birlikte, genç kuşaklar tarafından daha az gereksinim duyulan yaşlı bireyler, 'yaşlı ayrımcılığı' ve 'sosyal dışlanma'ya maruz kalabilmektedirler (Özgür ve Sabbağ, 2014, 41). Bu nedenle yaşlı insanlar yaşam içinde insan hakları ihlali riski altında olan başka bir gruptur (Ife, 2008, 62). Yaşlı istismarı ile çocuk, kadın gibi diğer istismar edilenlere yönelik araştırmalardan esinlenerek ilgilenilmeye başlanmıştır. Yapılan çalışmalar sırasında şiddetin çocuğa, kadına olabildiği gibi yaşlıya da olabildiği farkedilmiş ve bu konuda araştırmalar 1980'li yıllarda önem kazanmıştır. Araştırmalar, ailesinde bakılan bağımlı yaşlının fena muameleye özellikle yetişkin çocukları tarafından uğradığını ayrıca ihmal ve psikolojik olarak fena muamele görmesinin de söz konusu olduğunu göstermiştir (Koşar, 1996, 82). Bu yaşantılar duygusal-ekonomik birçok alanda olabilmektedir. Cinsiyet, sağlık, yaş, eşle ilişki kalitesi, istismar öyküsü de dahil olmak üzere birden çok faktör yaşlıyı istismara uğratabilmekte ve risk düzeyine etkide bulunmaktadır (MCLennen, Joan, 2010, 233).

Yaşlı istismarı ile ilgili son bir risk ise sosyal izolasyondur. Birçok çalışma sosyal olarak izolasyon yaşayan yaşlıların bu durumu yaşamayanlardan daha az sosyal desteğe sahip olduklarını göstermiştir. Eğer dışarıdan bir kişi istismarı görmez ve rapor etmezse istismar eden kişi bu davranışına devam etmektedir. İstismar edilen yaşlı bu davranıştan utanmakta ve sosyal ilişkilerini kesmektedir. Dolayısı ile istismar edici davranışlar sürmektedir (Küçükkaraca, 2000, 115). Diyebiliriz ki genel anlamda yaşlı ayrımcılığı yaşlı nüfusun ve dolayısıyla yaşlı bireylerin gereksinimlerinin artmasıyla gündeme gelen ve gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda yaşlıların ötekileştirilmesine neden olan önemli bir sorundur (Daşbaş, 2014, 208).

Sosyal dışlanma; yaşlanmayı nitelikli yaşamayanların karşılaştığı bir sorundur. Yalnızca yaşlıların değil, engellilerin, kadınların ya da toplumsal yaşama katılımlarında önlerine bariyerler çıkarılan insan gruplarının da maruz bırakıldıkları bir kötü durumdur. Demokratik yaşam ve toplumsal gelişme sosyal dışlanmanın karşısında olan bir süreçtir. Sosyal çalışma doğası gereği sosyal dışlanma koşullarıyla mücadele eden bir meslektir.

Yaşlı ihmali ve istismarı muhtaç yaşlı kavramını ortaya çıkarmıştır. Kanuni anlamda muhtaç yaşlı; sosyal veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç yaşlı statüsündeki kişiyi, ifade eder (SHÇEK Kanunu, 1983, 24-5). Toplumsal yaşam gösteriyor ki, genelde artık yaşlılar, en elverişli toplumsal koşullar altında bile, (ılımlı ya da dolaylı da olsa) damgalanmakta ve horlanmaktadırlar (Turner, 1997, 118). Yaşlı istismar ve ihmalinin önlenmesinde öncelikle toplumdaki hizmet çeşitlerinin geliştirilmesi ve yasal bir çerçevenin oluşturulması gerekmektedir. Yeterli aile sosyal politikasının uygulanması ile yaşlının ihmal ve istismardan korunmasının yanında ailenin desteklenmesi sağlanmış olacaktır (Baykara, 2001, 324-330).

Yaşlılar politikasının merkezinde, yaşlı insan ve onun yaşamı bulunmalıdır. Örneğin sosyal yardımların nasıl düzenleneceği, kime ne kadar sosyal yardım yapılacağı, yaşlılıkta yardıma ve bakıma muhtaçlık, yaşlılıkta yaşamın anlamsız hale gelmemesi için alınacak önlemler, intihar, depresyon, ölüm gibi bir dizi sorunlara kulak kabartılması, araştırılması, verilerin toplanıp düzenlenmesi, analiz ve yorumlarının yapılması gerekmektedir (Tufan, 2001, 27-49). Sosyal çalışmanın belirgin rolü bu noktada işlevsel olmaktadır; yaşlının yüksek yararı için toplumda kurumsallaştırıcı uygulamalara katkı vermesi ve yaşlılara verilen hizmetlerin onların onuruna yakışır şekilde etkili olmasını sağlamasıdır.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki, görüldüğü gibi 'yaşlılığın', kendisine özgü psikolojik, sosyal bir yapısı vardır. Yaşlılara, bu davranış özelliklerini bilerek yaklaşmak gereklidir. Türkiye'de de, yaşlıların sosyal ve psikolojik yapılarını belirleyici araştırmaların niteliği artırılmalı ve toplanacak bu veriler ışığında, yaşlıların sorunlarının çözümüne katkı sağlanmalıdır. Türkiye'nin nüfus piramidinde, yaşlı nüfusun sürekli arttığı gerçeği göz önüne alınarak, bu soruna yönelik tedbirler ve mevcut sorunların çözümüne hizmet edebilecek politikalar geliştirilmelidir (Duyan, Yolcuoğlu ve Artan, 2014, 322). Ayrıca meslek elemanlarının eğitiminde ayrımcılık, dışlanma, eşitsizliklere karşı duruş gibi yaygın olgular konusunda önemli bir yer ayrılmalıdır.



Araştırmalarla İlişkilendir

Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı

Şimdiye kadar Türkiye'de gençlerin ön planda tutulduğu bir siyaset izlendi ve yaşlanan bir toplum olduğumuz gözardı edildi. Oysa en azından 1983 yılında Avusturya'nın Viyana kentinde yapılan Birleşmiş Milletler Toplantısı'ndan beri, özellikle gelişmekte olan ülke toplumlarının, endüstrileşmiş toplumlardan daha büyük bir hızla yaşlandıkları bilinmektedir. Türkiye'de sosyodemografik yaşlanma, yeni girdiğimiz 21. yüzyılda kendisinden çok söz ettirecektir...

Türkiye'de hızlı bir kentleşme ve iç göç hareketlerinin yanı sıra, işsizlik, doğum oranlarının gerilemesi, okuryazar sayısındaki artış, ortalama yaşam süresinin uzaması gibi sosyolojik olgular ülkemizdeki yaşama biçimlerinin ve yaşam biçimi tercihlerinin değişmesine yol açmaktadır. Avrupa'nın en genç toplumuna sahip olan Türkiye'de yaklaşık 40 milyonluk büyük bir kitle 20-30 yıl gibi kısa bir süre sonra yaşlı kategorisinde yer alacaktır.

Son bir yüzyıl içinde, Avusturyalı gerontolog Rosenmayr'ın deyimiyle 'ölümün genç çehresi', bir hayli yaşlanmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında 40 yaşın altında ortalama yaşam süresi, günümüzün gelişmiş toplumlarında 80 yıllın üzerine çıkmıştır. Bilim adamları bir gelecekte 110, 120 ya da 130 yaşına kadar yaşamın bir istisna olmayacağının müjdesini verirken, diğer taraftan da yaşlılıkta yaşam kalitesinin nasıl korunabileceğine kafa yormaktadır. Çünkü yaşlılık hala hastalık ve bakıma muhtaçlık, fakirlik ve bağımlılık anlamına da gelmektedir. Alman gerontolog Ursula Lehr'in dediği gibi önemli olan "ne kadar değil, nasıl" yaşandığıdır ve bugün yaşlanmakta olan insanlarımızın en fazla cevap aradıkları soru budur.

Kaynak: Tufan, İ. (2001). "Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı". Türkiye. Toplum ve Sosyal Hizmet. HÜ. SHYO Yay. Ankara: s. 27-49.

Öğrenme Çıktısı

2 Sosyal hizmetlerde yaşlı refahı alanını tanımlayabilme
3 Yaşlı ihmali ve istismarını açıklayabilme

Araştır 2	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Gerontolojik sosyal çalışma ne anlama gelmektedir?	Yaşlanmaya bağlı konular, yaşlı refahı alanında yapılmış çalışmalarla ilgili daha geniş bilgi edinmek isterseniz şu kaynaklara bakabilirsiniz: Özgür, Ö. ve Sabbağ, Ç. (2014). Kırsal Alanda Yaşlılık. SABEV Yay., Ankara. Tufan, İ. (2016). Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.	Sosyal rehabiliyasyonun yaşlılar açısından önemini düşünün.

TIBBİ SOSYAL ÇALIŞMA UYGULAMASI

Sosyal duygusal sorunları olan hastanın hastalığının şiddetini azaltarak tıbbi bakımın etkisini çoğaltmak amacı güden tıbbi sosyal hizmetler (medical social services); 1880'lı yıllarda İngiltere'de akıl hastanelerinden taburcu olan hastaların ihtiyaçlarını karşılamak, İngiliz hastanelerinde çalışarak hastaların duygusal ve psikolojik bozukluklarını gösterdikleri şefkat ve ilgi ile hafifletmeye çalışan bayan Almoner'ler, ziyaretçi hemşirelerin yoksul hastaların evlerinde karşılaştıkları sosyal bireysel sorunlar üzerine yaptıkları çalışmalar ve sosyal kurumlarda yetişmiş tıp öğrencileri tıbbi çalışmanın ana kaynağı olmuştur. Ayrıca 1900'lü yılların başlangıcında Boston Genel Hastanesinde çalışan doktor Richart C. Cabot, sosyal çalışmacının, hastaneden taburcu edilen kişileri gidip ziyaret ederek, onların durumu hakkında doktoru haberdar etmeleri gerektiğini öne süren ilk bilim adamıdır. Böylece sosyal çalışmacı aynı zamanda hastanın hastalığını aileye anlatmakta ve gerekli olan tedavi sonrası bakımın, aile üyeleri tarafından yürütülmesini sağlamakta idi. Tıbbi sosyal hizmet, Dr. Cabot'un gastritli küçük bir çocuğu tedavi sonrası bakımı ile iyileştirilmesi olayından sonra başlamıştır (Friedlander, 1966, 415-416).

Sağlık, sosyal ve ekonomik boyutu olan bir olgudur. Bu gerçeklik hasta odaklı yaklaşımın özünde olan bir belirleyicidir. Sosyal hizmetlerin sağlık alanına girmeleri 19. yüzyılda yaygın olarak görülen yoksulluğun doğurduğu sağlık bozukluklarının sonucu olmuştur. Bir yandan sosyal yardımla varlık bulmağa başlayan sosyal hizmetler sağlık alanına doğru uzanırken öte yandan halk sağlığı hizmeti sağlıktan taşarak toplumsal bir içerik kazanmağa başlıyordu. Sağlık ve sosyal hizmetlerin bütünleşmesi zorunluluğunu insan sağlığının, toplumsal ortamın bozulmasına koşut olarak bozulması gerçeği ortaya çıkartmıştı. Sağlık alanında özellikle çevre sağlığı, halk sağlığı kavramlarını ortaya çıkaracak gelişmeler görüldükten sonra hastalığa toplumsal açıdan yaklaşan meslek elemanlarının gerekliliği de kendisini göstermiştir (Tomanbay, 1992, 100). Bunun yanında tıbbi sosyal çalışmanın sağlık alanında kendini kabul ettirmesinin önde gelen nedeni hasta ve ailesi ile toplum kaynaklarının tedavi programına entegre biçimde kanalize edilmesinde aracılık yapmasıdır (Turan, 1988, 5).

Tıbbi sosyal çalışma genelde şöyle tanımlanabilir: Hastaların bakım, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinden sağlıkları yönünde yararlanmalarını engelleyen içsel ve dışsal sorunların çözümlenmesi amacıyla yapılan ekonomik, toplumsal, psikolojik, eğitici, destekleyici hizmetlerin tümü. Bu tanım salt hastanelerde yatan hastalar için geliştirilmemiştir. Tanım hastaları kapsamına almakla birlikte bir kuruluşa sağlık amacıyla başvuran, kendisi hasta olmayan ancak sağlıkla ilgili aile içinde sorunu olan kişi de başvuran olarak tıbsal sosyal hizmet bekleme hakkına sahiptir (Tomanbay, 1992, 105). Başka bir açıdan tıbbi sosyal hizmet, sosyal hizmet yöntem ve felsefesinin sağlık alanında uygulanmasını içeren bir uzmanlık dalıdır. Kapsamlı tıp kavramının tedavide farklı disiplinler arası işbirliğinin önemini ortaya çıkarmasıyla sağlık alanında 'ekip çalışması'nın temeli atılmıştır. Böylece, hastayı sadece fizik durumunu ele alarak tedavi etme biçimi yerini, fizik rahatsızlığa ek olarak tedavide hastalığın ve hastanın psiko-sosyal yönlerinin de dikkatle değerlendirildiği yeni bir yaklaşıma bırakmıştır. Bu yaklaşımın niteliği, tıbbi tedavi ekibine yeni üyelerin katılmasını gerektirmiştir. Tıbbi sosyal çalışmacı, psikolojik ve sosyal konularda edinmiş olduğu bilgi birikimi ile ekibe hastanın psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümlenmesi görevini üstlenen yeni bir üye olarak katılmıştır (Gökçakan, 1988, 67).

Tıbbi sosyal çalışmanın ele aldığı müracaatçılar, hastalık veya engelli oluşlarına bağlı psikososyal ihtiyaçları olan, kendilerine, ailelerine ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getiremeyen hastalardır. Turan'ın Sosyal Çalışma Ansiklopedisi'nden aktardığına göre tıbbi sosyal çalışma, hasta ve ailesinin tıbbi tedavi bakım olanaklarından daha iyi yararlanmalarını sağlamak, hastalığın ve sonuçlarının hasta ile ailesi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve aynı zamanda hastalığa neden olan etkenleri önlemek suretiyle, insanların sağlıklı yaşamaları için gerekli koşulları gerçekleştirmeyi amaçlayan çalışmalardır. Ki, bu tanım sosyal çalışma mesleğinin temel teması olan, insanların yaşamlarını, sosyal ilişkileri yoluyla doyurucu biçimde sürdürmelerini sağlamak düşüncesiyle bire bir örtüşmektedir. Tıbbi sosyal çalışma hastalık durumunda bireyi etkileyen psiko-sosyal faktörlerin belirlenmesi ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması üzerinde odaklanır. Tıbbi sosyal çalışmada sosyal işlev, denge, baskı, mesleki müdahale, aile ünitesi, ekip çalışması

gibi önemli kavramlar kullanılmaktadır (Turan, 1988, 2-14-160). Bu noktada konuyla ilgili şöyle bir örnek verebiliriz. Ercan Mutlu'nun Ankara'da üç büyük hastanede hemodiyaliz tedavisi alan hastaların sosyo-demografik özelliklerinin, sosyal destek kaynaklarının ve hastalık sürecinin hastaların benlik saygısına etkisinin ortaya konulması amacıyla yaptığı araştırmada; hemodiyaliz hastalarının çoğunluğunun empatik, maddi, bilgisel, araçsal ve güvence veren sosyal destek almasına rağmen dikkate değer sayıda hastanın sosyal destekten yoksun olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle hasta ve ailelerine kronik hastalıkla baş etmelerinde önemli rolü olan sosyal destek sağlanmalıdır. Hemodiyaliz hastalarıyla çalışan sosyal çalışmacılar hasta ve ailesinin üzüntü ve kaygılarını paylaşmalı, hasta ve aile üyelerinin sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için sosyal hizmetlerden yararlanmalarına aracılık etmeli, hasta ve ailesine toplum kaynakları, hastalık, tedavi süreci, tedavi seçenekleri ve tedavi sonuçları hakkında bilgi vermelidirler (Mutlu, 2007, 90-91).

Günümüzde ne yazık ki, genel olarak önleyici, tedavi edici ve izleyici olan tıbbi sosyal çalışma, sosyal hizmet içinde bir çalışma alanı olarak tedavi kurumlarıyla sınırlı kalmaktadır (Atauz, 1991, 187-188). Bu nedenle sosyal çalışma sağlık alanında işlevini kurumsallaşarak bir örgütlenme içinde yerine getirebilmeli, bunun yolu açılmalıdır (Tomanbay, 1992, 100). Bunlara ek olarak günümüzde hasta hakları (patient's rights) uygulamalarına verilen önem, hasta odaklı bakış açısının gelişmesi sosyal çalışma mesleğinin sağlık sistemi içinde yeniden yapılanması için yeni olanakların ortaya çıkmasını da kolaylaştırmıştır.



http://www.saglik.gov.tr adresinden sağlık alanındaki mevzuatı ve uygulamaları takip edebilirsiniz.

Sonuçta hastane ortamında sosyal hizmet uzmanının tıbbın uzmanlaşmış birimlerinde tedavi olan ve izlenen hastaların daha spesifik sorunlarına yönelik sorun çözme ve izlem amaçlı klinik odaklı sosyal hizmet müdahalelerine ilişkin mesleki rol ve görevleri de bulunmaktadır. Bu tür müdahaleler son yıllarda gerek ders müfredatlarına yerleştirilen dersler, gerekse her bir meslek elemanının ilgi alanlarına göre mezuniyet sonrası aldıkları eğitimler ve terapi becerilerine bağlı olarak da giderek yaygınlaşmakta ve gelişmektedir (Özbesler, 2017, 12).

Psikiyatrik Sosyal Çalışma Uygulaması

Psikiyatrik sosyal çalışma, psikiyatri kurumları ve ruh sağlığı programları çevresinde yürütülen sosyal çalışmadır. Amaç toplum sağlığını geliştiren hizmetlere katkıda bulunmak ve psikososyal sorun yaşayan insanlara yardım etmektir. İlk psikiyatri sosyal çalışmaları Boston Massachusetts hastanesi ve New York Bellewe Hastanesi ve Cornell Kliniği'nin Nörolojik Kliniğinde 1905'te başlamıştır. 1906'da New York Hayır İşleri Yardım Kurumu tarafından bu şehirdeki Manhatten Hastanesinde psikiyatri sosyal çalışmaları başlatılmış ve hastaların aileleri ziyaret edilerek hastanın ailesi ve sosyal çevresi, geçmiş yaşamına dair psikiyatrist tarafından ihtiyaç duyulan bilgilerin edinilmesine çalışılmıştır. Özellikle hastaları eve dönecek aileleri psikiyatri yönünden duruma hazırlama etkinliği bu hizmetlerin içeriğine eklenmiştir. A.B.D'nin Birinci Dünya savaşına girmesiyle ordu ve donanma hastanelerinde psikiyatrik sosyal çalışmacılara duyulacak gereksinim nedeniyle 1918'de Smith Kolejde psikiyatrik sosyal çalışma eğitimine başlamışlardır (O'Keefe, 1967, 31). Batı'daki gelişmede de ruh sağlığı hizmetleri içinde bu meslek elemanına duyulan gereksinimin artması belirleyici olmuştur. Özellikle ileride bunun artması beklenmektedir. Çünkü 21. yüzyıl ile birlikte dünya nüfusunun sağlığı sosyal-ekonomik-çevresel faktörlerin etkisiyle bir endişe kaynağı olmaktadır.

21. yüzyılda yoksulluk ve hastalık arasındaki negatif ilişki pekişmiş gibidir. Özellikle dışlanmış, dezavantajlı, etiketlenmiş nüfus grupları sosyal hizmet kullanma açısından sosyal refahın kaynakları zayıflatıldığı için sosyal sorunlar yaşamaktadır. Toplumsal eşitsizliklerin sağlıklı yaşama etkisi bilinen bir gerçektir. Her şeyden önce bireylerin benlik tasarımını-saygısını tehdit eden bir olgudur. Baskın uygulamaların sağlık üzerinde yarattığı sosyal eşitsizlik haksız acılara neden olmaktadır. Sosyal çalışmacılar acil olarak toplumsal eşitsizliklere odaklanmalı daha eşitlikçi sağlık sistemi için çalışmalıdır. Daha da ötesinde sosyal çalışma mesleği sosyal eylem temelinde daha fazla eşitlik sağlamak için top-

lumsal hareketlere katkı vermelidir. Sosyal eşitsizlik içindeki insanların kötü sağlık deneyimleri fiziksel sağlığa da etki etmektedir. Sosyal hizmet açısından odaklanması gerekilen anahtar konular sosyal hizmet uzmanları için sosyal yapıdaki eşitsizliklere bağlı olarak ortaya çıkan sağlıksızlığın başlı başına bir adaletsizlik olduğunu görmeleridir. Eşitsizliklere karşı koruyucu olmalı, sağlık konusunda insanların yaşam deneyimleri açısından daha eşit koşullarda yaşamasının mesleki çalışmasını yapmalıdır. Sonuç olarak sağlık olgusu önemli bir sosyal sorun alanı teşkil etmektedir. Toplumsal yapıdaki gelir dağılımı bozukluğuna karşı gelirin adaletli dağılımı anlamında sosyal politikanın işlevsel kılınması bir zorunluluktur. Sosyal çalışmacılar toplumsal kaynakların dağılımı ve toplumsal kaynaklara erişebilirliğin koşullarını oluşturmak için çaba sarf etmelidirler (Eileen, 2002, 14, 23, 41, 67, 81).

Günümüzde gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerin çoğunda görülen ekonomik bunalım, sosyal çalışmacıları giderek artan işsizlik, boşanmalar, çocuk sömürüsü, çocuk bakımı sorunları, yetişkin ve çocuk suçluluğu gibi çok değişkenli sorunlar yumağıyla uğraşmak zorunda bırakmıştır. Bununla birlikte sosyal çalışmacıların işlevleri yalnızca toplumsal düzenleme, ne bireysel danışmanlık, ne de psikoterapi ile sınırlanabilir. Bireylerin ruhsal durumlarını anlamak, onların sorunlar karşısında gösterdikleri direnç ve gelişmeyi kavramak açısından önemlidir. Fakat aynı zamanda toplumsal politika ve uygulamaların birey, grup ve topluluklar üzerindeki etkilerini öğrenmek de o denli önemlidir. Bu doğrultuda sosyal çalışmacının toplumsal kaynaklarla bireyin kapasitesini harekete geçirme sorumluluğu vardır. Sosyal çalışmacı hiçbir zaman yalnızca klinik ya da hastane duvarları arasında sıkışıp kalamaz. Olumlu yönde bir değişim için hem bireysel hem de toplumsal faktörlerin etkileşiminin gerekli olduğunun bilincindedir. Bu bilinçle toplum düzeyinde etkinliklerini sürdürür. Psikiyatrik sosyal çalışmanın (psychiatric social work) özgün yanı da budur. Ayrıca ruhsal bozukluklara pek çok etken yol açtığına göre 'çok disiplinli' bir yaklaşım, hem tedavi hem de koruma açısından gerekli olmaktadır (Arıkan ve İpek, 1996, 3-63).

Örneğin, insan, bedensel ruhsal ve toplumsal yönleriyle ele alınmalıdır. İnsan, biyo-psiko-sosyal bir bütündür. Ancak böyle bakıldığında, hastalıklara daha kesin çözüm aranabilir. Sadece hastayı ele almak, yeterli olmaz; kişinin yaşadığı çevrenin de gözden geçirilmesi gerekir. Çağdaş, modern, toplum ya da halk sağlığı psikiyatrisi uygulamalarında, psikiyatristler, toplum içinde yeni bir role daha sahip olmuşlardır. Artık psikiyatristler, öğretmenler, sosyal çalışmacılarla birlikte, birincil, ikincil ve üçüncül korumanın toplum programları gündeme gelmiş ve kabul edilmiştir (Çelikkol, 1999, 56-196).

Birazda dünyadaki duruma bakalım: Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 10 Ekim Dünya Ruh Sağlığı Günü'nde gelişmekte olan ülkelerdeki ruh hastalarının tedaviye ulaşmadığına dikkat çekti. WHO yetkilileri, yoksul ülkelerde dört ruh hastasından en az üçünün tedavi görmediğini, hükümetlerin ruh sağlığına daha fazla para ayırması gerektiğini belirtti. Örgütün verilerine göre ülkelerin büyük kısmı, ruh sağlığına sağlık bütçelerinin yüzde 2'sinden azını ayırıyor. Oysa uzmanlar, yoksul ülkelerin şizofreni, çoklu kişilik bozukluğu, depresyon ve alkolizm gibi hastalıkları için gereken temel tedavinin kişi başı yıllık maliyetinin sadece 20 ABD sent olacağını söylüyor. Tablo Türkiye'de pek iç acıcı değil. Psikiyatri Derneği Başkanı Dr. Şeref Özer'e göre Türkiye'de 15-55 yaş nüfusta en yaygın beş hastalıktan biri depresyon ve anksiyete bozuklukları. Ruh Sağlığı Platformu, Dünya Ruh Sağlığı Federasyonu'nun düzenlediği basın toplantısında konuşan uzmanlar da Türkiye'nin ruh sağlığı konusundaki en temel eksiğinin hâlâ bir ruh sağlığı yasası çıkmaması olduğuna dikkat çekiyor. Türk Nöropsikiyatri Derneği Başkanı öğretim üyesi Peykan Gökalp de ruh sağlığı yasasının bir an önce çıkarılması gerektiğini söylüyor. Ruh Sağlığı Platformu'nun 2006'da yasa çıkarmaya yönelik başlattığı 'Ruh Sağlığı Yasası-Hemen Şimdi' başlıklı kampanya da yasa çıkana dek sürecek gibi görünüyor (Radikal, 10 Ekim 2008). Bunun yanı sıra ruh sağlığı alanına genel bir bakış ülkemizde Batı'da olduğu gibi çeşitlilik gösteren değişik hizmetlerin olmadığını ortaya koymaktadır. Geliştirilen hizmetler ise ayakta tedavi hizmetleri, genel hastanelere bağlı psikiyatri klinikleri, ruh sağlığı dispanserleri gündüz hastanesi ve açık kapı sistemi olarak sıralanabilir (Arıkan, 1985, 39). Son yıllarda toplum temelli ruh sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi için çalışmaların yürütüldüğü gözlenmektedir. Toplum ruh sağlığı merkezleri buna örnek verilebilir.

Yoksulluk ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiye ve bu anlamda dezavantajlı nüfus gruplarının ruh sağlığı alanında yaşadıkları sorunlara dikkat çeken

Türkiye Psikiyatri Derneği'nin şu açıklamasını ve isteklerini yapılacak çalışmalarda göz önünde bulundurmak gerekir: Yoksulluk ve ruh sağlığı arasındaki ilişki uzun yıllardır bilinmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün 2006 yılında yayınlanmış olan ve Avrupa'da ki sağlık eşitsizliklerinin incelendiği rapora göre düşük sosyo-ekonomik düzeyde olma ruhsal hastalık sıklığını arttırmaktadır. Yoksulluk ve yoksullukla ilişkili parametreler kullanılarak yapılan araştırmalar yoksulluk sınırı altında yasayan insanlarda depresyonun yoksulluk sınırının üzerinde yaşayan insanlara göre en az 2 kat daha sık olduğu göstermektedir. Yoksulluk ile şizofreni ve şizofreni belirtilerinin de ilişkisi bilinmektedir. Türkiye'de yürütülmekte olan bir izlem çalışmasının verilerine göre psikotik bozukluklar, psikotik belirtiler ve psikoz-benzeri yaşantıların mahallelerin sosyal sermayesi, yoksulluk, azınlık olmak ve işsizlik ortalaması ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Yoksulluk ile ruh sağlığı ilişkisi aslında sanıldığı gibi tek yönlü değildir. Ruhsal sorunlara sahip olan bireylerin, yoksulluk ve yoksullukla ilişkili sorunlara daha açık olduğu da bilinmektedir. Başta toplum içinde ruhsal hastalıkları olan bireylerin damgalanması olmak üzere, bu hastalıklara bağlı yeti yitimi gibi sorunlar bireylerin ekonomik zorluklara daha sık maruz kalmasına neden olmakta ve eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Sosyal destek sistemlerinin yetersiz olduğu toplumlarda yoksulluk ve ruhsal hastalıklar arasında çözülemeyen bir kısır döngü kaçınılmaz olmaktadır. Yoksulluk özellikle kadınlar, çocuklar ve yaşlıları etkilemektedir. Kadınlarda yoksulluk ve dolaylı sonuçlarının ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğine dair çok sayıda veri bulunmaktadır. Gerek toplumsal roller, gerekse izlenen hatalı devlet politikaları kadınları ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktan ve sosyal haklarından alıkoymakta ve yoksulluğun dolaylı sonuçlarına direk maruz bırakmaktadır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından 2011'de yayınlanan *"Türkiye'de Kadının Durumu"* raporunda kadınların işgücüne katılma oranının 1990'li yıllardan bugüne giderek düştüğü belirtilmektedir. Düşük gelir, sosyal eşitsizlikler, düşük eğitim düzeyi, stres yaratan olaylara maruziyet gibi yoksullukla ilişkili pek çok durumun kadınlarda gerek depresyon gerekse travma sonrası stres bozukluğuna daha sık yol açtığı bilinmektedir. Erken çocukluk döneminde yoksulluk ve sürekli yoksulluğun ergenlik döneminde gerek depresyon gerekse kaygı bozukluklarının riskini 1.5-2 kat arttırmaktadır. Yaşlılar da yoksulluğa bağlı ruhsal hastalıklar açısından risk altındadır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda, kadınlarda ve eğitim düzeyi düşük olan yaşlı bireylerde depresif bozuklukların daha sık olduğu gösterilmiştir. Alzheimer hastalığının önemli bir bulgusu olan unutkanlık ve bununla bağlantılı diğer belirtilerin benzer şekilde eğitim düzeyi düşük olan yaşlı bireylerde daha sık olduğu bilinmektedir. Psikiyatri biliminin sadece ruhsal bozuklukların tedavisiyle ilgilenen bir bilim dalı olduğu şeklindeki yaygın kanıya rağmen, ruh sağlığı alanında çalışan hekimler tarafından biliniyor ki, ruh sağlığı kişinin içinde yaşadığı toplumsal dinamikler ve bunların sonuçlarından bağımsız değildir. Ruhsal hastalıkların tedavisinden daha önemlisi, bu hastalıklara yol açan ve önlenebilen risk faktörlerinin ortadan kaldırılması ruh sağlığı hizmetlerinin olmazsa olmazıdır. Artık sadece gelir düzeyiyle değerlendirilmeyen yoksulluk psikiyatrinin koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin organizasyonu ve uygulanması için en temel müdahale alanlarından biridir. Türkiye Psikiyatri Derneği talebini şu şekilde ortaya koymuştur: Yoksullukla mücadelede etkin bir devlet politikasının acilen hayata geçirilmesini, özellikle riskli gruplar basta olmak üzere tüm toplumda gelir dağılımındaki adaletsizliğin önlenebilmesi için yapılacak çalışmaların bir proje değil, öncelik haline getirilmesini, riskli gruplara (çocuklar, ergenler, kadınlar, azınlıklar) yönelik yoksullukla mücadele planı kapsamında, yoksulluğun tüm sonuçlarına yönelik (eğitime ve sağlık hizmetlerine ulaşma, istihdam) pozitif ayrımcılık yapılmasını, yoksulluk ve ilişkili ruhsal hastalıklarda sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesini, Türkiye'de yoksulluk ve ruh sağlığına etkilerine yönelik araştırmaların sistematik hale getirilmesini, yıllardır tekrar ettiğimiz gibi, ruh sağlığı yasasının acilen çıkarılmasını, yoksulluk ve bunun sonuçları ile ilgili koruyucu hekimlik hizmetlerinin geliştirilmesini, ruh sağlığı alanında daha etkin hizmet verilmesini sağlamak amacıyla ruh sağlığına ayrılan bütçenin ve genel hastanelerde psikiyatri yatak sayısının, gündüz hastanelerinin ve ayaktan tedavi birimlerinin sayısının ve niteliğinin arttırılmasını talep ediyoruz (Direk, N, 2014, Türkiye Psikiyatri Derneği, Koruyucu Ruh Sağlığı Çalışma Birimi). Kuşkusuz bu çalışmalarda sosyal çalışma mesleğinin yüklendiği roller bakımından yeri ve önemi de göz ardı edilmemektedir.

Sonuç olarak psikiyatrik sosyal hizmet, psikiyatrik rehabilitasyonun temel felsefesini odak alarak ruhsal sorunları olan bireylerin mümkün olduğunca toplum içinde rehabilite edilmesini amaçlar. Bu amaçla bireylerin güçlendirilmesi, cesaretlendirilmesi, ailelerin bilgilendirilmesi ve hastalıklara bağlı sosyal kayıpların azaltılmasına yardımcı olur. Psikiyatrik sosyal hizmetin kapsamı; ruh sağlığı sorununa sahip birey ve ailelerin tedaviye uyumlarının sağlanması, güçlendirilmesi, aynı zamanda ruh sağlığı sorunlarının daha geniş sosyal bağlamda ele alınarak sosyal adaleti gerçekleştirmeye katkıda bulunmak olarak özetlenebilir (Özden, 2017, 127-128).



Yaşamla İlişkilendir

Birey ve Aile Yaşamı

Sosyal bir varlık olan insanın yaşamı, içinde yaşadığı çevre ile bütünlük içinde ele alınmalıdır. Bireyi bulunduğu sosyal çevreden ya da toplumu bireyden soyutlayarak incelediğimiz zaman aralarındaki etkileşimi ihmal etmiş oluruz. Davranışlar insanın organik ve psikolojik yapısından olduğu kadar toplumdaki diğer insanlarla arasındaki ilişkilerden de etkilenir. Bireyin kendisi ve başkaları hakkındaki duyguları, düşünceleri, kendisine ve çevresindekilere karşı tutumları tepkileri kişiliğinin çeşitli yönlerini yansıtır ve incelenmesini olanaklı kılar. Çevremizdeki insanlarla etkileşimlerimizin bir bölümü geçmişteki yaşantımız ile bazıları ise şimdi karşılaştığımız durumlar ve olaylarla ilgilidir.

Sosyal rol kişiliğin davranışlarla bütünleşen önemli bir ögesidir. İnsanın toplumla uyum içinde olup olmadığı duygu, düşünce ve davranışlarının toplumdaki konumuna yani statüsüne uygunluğu ile ölçülebilir. Bireyin toplum yaşamına yapıcı katkılarda bulunması, duygularını kontrol etmesine, endişelerini yenip, iç çatışmalarını çözümlemesine, ihtiyaçlarını hem kendisine, hem de başkalarına zarar vermeden karşılamasına bağlıdır. Kişiliğin bu temel ögeleri bireyin kendini geliştirmesine ve bulunduğu çevrede kanıtlamasına olanak sağlar. Kişi ve sosyal çevre arasındaki etkileşim, ona yeni deneyimler kazanması ve eline geçen imkanları kullanması açılarından çeşitli fırsatlar yaratır. Günlük yaşamda karşılaştığı insanlar, gruplar, durumlar ve olaylar bireyi etkiler. Bunlardan bazılarını, kabul etmeyerek karşı çıkar. Kendisi için tehlikeli olacağını düşündüğü kimseler ve durumlardan uzaklaşmayı tercih eder; uygun gördüklerini ise benimser… Sosyal çevrede yer alan ilişkiler, yaşanan olayların birey üzerinde yarattığı baskı, onun uyum kapasitesini aşacak boyutlarda ise, kişilik yapısında meydana gelen çözülme sonunda nevrotik, psikotik veya psikosomatik sorunlar geliştirmesi olasıdır.

Kaynak: Arıkan, Ç. Dilek, L. (1996). Ruh Hastalıklarının Tedavisinde Psikososyal Boyut. Ankara: s. 32.

Öğrenme Çıktısı

4 Tıbbi sosyal çalışma uygulamasını açıklayabilme
5 Psikiyatrik sosyal çalışma uygulamasının özelliklerini sıralayabilme

Araştır 3	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Tıbbi ve psikiyatrik sosyal çalışmayı kısaca açıklar mısınız?	Tıbbi sosyal hizmet konularıyla ilgili sosyal çalışma mesleğinin rol ve işlevleri hakkında yeterli bilgiye ulaşmak için şu kitaba bakabilirsiniz: Ed. Attepe S. ve Özcan, E. (2017). Tıbbi Sosyal Hizmet. Nobel Yay., Ankara.	Tıbbi ve psikiyatik sosyal hizmet uygulamasına verilebilecek örnekleri düşünün.

SOSYAL HİZMETLERDE ENGELLİ REFAHI ALANI

Engelli (handicapped person) muhtaç engelli; bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerinde belirli oranda işlev kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup korunmaya, yardıma bakıma ve yetiştirilmeye muhtaç kişiyi, ifade eder (SHÇEK Kanunu, 1983). Engelliler için ya da bakıma ve rehabilitasyona muhtaç kişilerin bakılması ve rehabilite edilmesi için yatılı sosyal hizmet kuruluşları açılmaktadır; bunlara bakım ve rehabilitasyon merkezleri (care and rehabilitation centre) denir (Tomanbay, 1999, 23).

Engelli bireylerle çalışma sosyal hizmet mesleğinin önemli bir alanını oluşturmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin hedeflerinden olan politika geliştirme ve hizmetleri planlama ise özellikle engellilik alanında önem kazanmaktadır. Engellilik günümüzde bir eksiklik olarak tanımlanmaktan çok, farklılık olarak ele alınmaktadır. Ancak bu ele alışa rağmen, sosyal politika ve hizmetlerin eksikliği nedeniyle, engelli bireylerin sosyal dışlanma sürecinde yer aldığı söylenebilir (Bulut, Attepe, 2014, 24).

Sosyal çalışma yaklaşımına göre, toplum içinde engellilerin sosyo-ekonomik açıdan, kültürel olanaklara, yaşam koşullarına, eğitime, iş eğitimi ve çalışma hayatına katılımları sağlanırken, sosyal hizmet, sosyal yardım ve sosyal güvenlik uygulamalarıyla da öznel ve nesnel yaşamlarının refahlarının artırılmasına katkı verilmelidir. Öte yandan engellilere ait sivil toplum kuruluşlarına devletin sosyal politikalarını etkileme noktasında önemli işlevler düşmektedir. Ayrıca istismar ve ihmal koşulları açısından diğer insan gruplarına göre açıkta ve korunmasız olan bu bireyler için radikal sosyal hizmet ve adli açılımlar gerekmektedir. Engellilere yardım (help service for handicapped people) hizmetlerinde kurumsallaşmış bir süreklilik gerekmektedir. Dünya'da *500 milyonu aşkın insanın engelli* olduğu vurgulanmaktadır. Türkiye'de ise nüfusun %12.9'u engellilerden oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle resmi rakamlara göre Türkiye'de 8.5 milyon engelli, 25-30 milyon dolayında da engelli ailesi yaşamaktadır. Bu nüfus oranının 3.5 milyon kadarı özel eğitime muhtaç çocuklardan oluşmaktadır. Ve bu sayının yalnızca 60.000 kadarı özel eğitim alabilmektedir. Toplam engelli nüfusun %12.94'ü ise ancak okuryazardır. Gizli engellileri de unutmamak gerekir. Ailelerin ve toplumun bu konudaki tutumu çok önemlidir. Çünkü, engellilere verilecek hizmetler belirlenirken engel gruplarının tespiti ve yaşadıkları yerlerin bilinmesi, hizmet götürenler acısından önemli bir konudur. Bu nedenle engellisini gizleyen her aile ya da her toplum ihbar edilmelidir. Çünkü hayatı tanımak topluma katılmak isteyen farklı bir insanın engellenmesi bir insan hakları ihlalidir (Şeker, 2006, 195). Sosyal hiz-

metler bakımından engelli hakları şu şekilde kavramsallaştırılmaktadır: Her engelli birey engelin derecesi ne kadar ağır olursa olsun kendi potansiyelini geliştirmek için temel gereksinimlerinin karşılanması tıbbi tedavi, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir. Engelli birey, öncelikle ailesi ya da koruyucu aile ile birlikte yaşamak, toplumsal yaşamın bütün etkinliklerine katılmak ve boş zamanlarını değerlendirmek hakkına sahiptir. Yetişkin engelli bireyler kişisel yararı ve refahı için gereksinim duyulduğunda, korunmasını isteme hakkına sahiptir. Engelli bireyler ekonomik güvenceye uygun yaşama standardına sahip olmak üretken çalışma yapmak ve iş edinmek hakkına sahiptir. Her engelli birey bağımsız olarak yaşayabilme sosyal ve kültürel yaşama katılabilme hakkına sahiptir (Ergin, 1998: 40-45). Sosyal çalışmanın odaklandığı konu engellilerin, yaşam koşullarını değiştirmekle ilintilidir. Engelli bireyin sorunlarını çözerek toplumsal yaşama katılımını sağlamak sosyal çalışmanın demokrasi idealleri arasındadır. Engellilik günümüz koşullarında hizmet olanaklarına erişme konusunda fırsat eşitliği, katılım, eğitim-rehabilitasyon, kendini gerçekleştirme, yaratıcı etkinlikler zamanı, toplumsal korunma, istihdam vb. bağlamında değerlendirildiğinde bir insan hakları sorunu olarak yaşanmaktadır. Sosyal çalışmanın savunuculuk rolü başta olmak üzere diğer işlevleri düşünüldüğünde alandaki konumu bu nedenle çok önemlidir.

Adalet Alanında Sosyal Çalışma Uygulaması

Sosyal çalışma, mesleki yöntemleri, amacı, odağı, hedefleri gereği ve uyguladığı psikososyal sağaltımın yönelimi açısından, adalet alanında ön planda tutulan ve tutulması gereken bir meslektir. Denetimli serbestlik ve yardım merkezlerine, aile mahkemelerine, ceza infaz kurumlarına, çocuk eğitimevlerine kadar birçok süreçte sosyal çalışmanın önemli görev ve rolleri vardır. Somutlaştıracak olursak, örneğin Ceza İnfaz Kurumlarında Psikososyal Servis çalışmaları şu şekilde yapılmaktadır: Meslek elemanları hükümlü ve tutukluların ruh ve beden sağlığına ilişkin koruyucu, geliştirici programları araştırarak uygular, psikolojik destek ve müdahalede bulunarak çalışmalarını yürütürler. Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklular; kurum psikologu ve sosyal çalışmacı ile bireysel görüşme yapabilmekte, psikososyal yardım programları çerçevesinde grup çalışmalarına katılabilmektedir (Şahinkol, 2009, 10-14). Çocuk eğitimevlerinde, kanunla ihtilafa düşmüş ya da ailesi ve sosyal çevresinden destek görememiş çocuklar, hükümleri kesinleştikten sonra bu kurumlarda eğitim ve iş koşullarına yönlendirilirlerken sağaltım ve topluma kazandırma çalışmalarında bulunulur ve psikososyal destek sunulur.

Küreselleşme Adalet ve Sosyal Çalışma

Küreselleşme, sosyal dışlamanın, sosyal reddetmenin nedeni olarak suç oranlarında bir yükselişe neden oldu. Yoksulluğun küreselleşmesi ve hareketliliği bu soruna yerel çözümlerin yeterli olmayacağını işaret etmektedir. Yoksulluk ortadan kaldırılmadığı sürece adalete olan gereksinim de artacaktır (Şeker, 2006, 225-229). Şöyle ki yoksula yardım etmek ancak yoksul-zengin karşıtlığının bulunduğu bir ortamda olanaklıdır ve bu ortamda yardımlaşma 'iyi'dir. Fakat yoksula yardım etme eyleminin son amacı, yoksulluğu ortadan kaldırmak değilse, ikilem süregider ve olumsuzun olumluya dönüşümü gerçekleşmez. Mutlak iyi olan, yoksula ve zengine, yoksullukla zenginliğin insan özüne ait olmadıkları bilincini vermektir. İnsanlık kavramının akılsal çekirdeği bu bilincin, şimdideki ve gelecekteki bireylerin özgürlüğüne sunulmasını gerektiriyor (Nutku, 1998, 70-71).

Bu küresel yüzyılda hapishane nüfusu ile geçimini hapishane endüstrisinden sağlayanların -polis, avukat ve hapishane gereçlerini üreten ve satan insanların- sayısı sürekli arttı. Keza -ekonomik ve toplumsal yaşamdan dışlanan ve buraya giremeyen- aylak nüfus da aynı şekilde arttı. Ve tabii halktaki güvensizlik

duygusu da. Öyle ki, suça itilmişlerin, suçluların ezici çoğunluğu, doğal olarak, tüketim toplumunun başarısızlıklarının ve ıskartalarının depolandığı o muazzam ve giderek büyüyen depodan geliyordu (Bauman, 1999, 113, 2000, 54). Birçok ekonomik-sosyal-kültürel nedenlerin etkisiyle artan suç oranları beraberinde adalet hizmetlerinin sorgulanmasını getiriyor. Hatta dönem dönem çıkarılan aflarla yapılan salıvermelere karşın bir önceki dönemi aratmayacak sayıdan fazla insanın işledikleri suçlardan dolayı cezaevlerine konuk edildiği bilinmektedir. Güncel hakkında veriler sunan gazetelerde bu konular sık sık işlenmektedir. Türkiye'de durum ne? Suç işleme oranlarının her geçen gün arttığı ülkemizde cezaevleri dolup taşıyor. Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü sayısı 100 binleri geçti. Yani kapasitenin çok üstünde bir durum. Ayrıca bu kurumlarda kalan yabancı uyruklu kişilerin sayısı artıyor. Buna vatansızlar da (haymatlos) dahil.

Tarihe karışan refah kurumlarının yerini tamamen ve gerçekten hapishaneler mi dolduruyor? Öyle ki, serbestleştirme ve refah düzenlemelerinin kaldırıldığı yıllar aynı zamanda da suçun ve polisin ve hapishane nüfusunun arttığı yıllar oldu (Bauman, 2000, 62). Peki suça yönelmiş çocuklar için neler söylemeliyiz: Her yıl ortalama 100.000 çocuğumuz suç işlemektedir. Sonuç her yıl binlerce çocuğun suçlu damgasını yemesidir. Her yıl yeniden suç işleyebilecek 100.000'leri bu damgayı yemekten kurtarmak üzere toplumca belirli önlemleri almak zorundayız. Bu önleme çalışmalarının başında, çocuklara yönelik hizmetlerin, gereksinim duyulan kesimlere yoğunlaştırılarak götürülmesi gerekir. Örnek olarak, korunmaya muhtaç çocuklar, çalışan çocuklar, gecekondu yöresi, yabancı ülkelerdeki işçi çocuklar, her biri öncelikle ele alınmayı gerektiren potansiyel suç ortamı içinde yaşamaktadırlar. 21. yüzyılı yaşayan insanlık, yeryüzünde milyonlarca çocuğun açlığına, çocukluğunu bile yaşayamadan ölüp gitmesine, eğitimsizliğine suça itilmesine, ıslah ve cezaevlerine düşmesine çözüm getirememenin acısını da yaşıyor (Yavuzer, 1994, 13-28).

Suçlu insanların sağaltımında yapılarına uygun alternatif modelleri belirlenmeli, topluma kazandırılmalıdır. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının ilgili maddesi gençliğin korunmasına ilişkindir ve devletin, gençleri suçluluktan korumak için gerekli tedbirleri alacağına değinmektedir. Bu maddenin ışığında, Türkiye'de çocuk suçluluğunu önleyici ve tedavi edici hizmetlerin geliştirilebilmesi açısından ilgili kuruluşlara önemli görevler düşmektedir (Uluğtekin, 1991, 49-50). Ancak öte yandan görünen şu ki; hapishane sektörü, yoksun bırakmaya ve cezalandırmaya çalışırken aynı anda tedavi etmeye ve iyileştirmeye çalışan, suça yönelik çelişkili toplumsal tavrı ortaya koyuyor. Kurumsal kurallar ve işlemler çocukların ve gençlerin haklarından çok personelin, kurumun ve devletin çıkarlarını koruma eğilimindedir (Franklin, 1986, 126). Başka bir görüşe göre ise, yetişkin suçluların tretmanında ceza öğesi ağırlık taşırken, çocuk suçlularınkinde eğitim ve psiko-sosyal yaklaşım önem kazanmaktadır. Bugün çağdaş toplumlarda, çocuk ıslah hizmetlerinin amacı, suça itilen çocuğun toplumla yeniden bütünleşebilmesini sağlamaktır. Oysa durum birçok ülkede bunun tama tersidir (Uluğtekin, 1991, 7). Sözü edilen çelişkinin özü de bu durumdur. Burada sosyolojik çözümlemede verili bir toplumdaki normatif sistem ve cezaya ait yaptırımlar durağan olmayıp ve toplumsal örgütlenme zaman içerisinde değiştiği sürece bunlar da bir evrim geçirmek durumunda ise de, küreselleşme, yoksulluk ve etkileri, suç kritik edilirken unutulmaması gereken önemli bir belirleyici kümesini oluşturmaktadır (Tiryakian, 1997, 193-243). Bu nedenle koruyucu-önleyici sosyal hizmet çalışmalarına büyük önem düşmektedir. Adalet alanında sosyal reform talepleri karşılanmalı, insan hak ve özgürlükleri ile çocuk haklarını savunan sivil toplum örgütleri güçlendirilmeli, toplumsal fonlar oluşturulmalıdır. Sosyal çalışma mesleği adalet alanında ancak bu şekilde işlevsel kılınabilir.

Öğrenme Çıktısı

6 Engelli refahı alanını açıklayabilme
7 Adalet alanında sosyal çalışma uygulamasını tanımlayabilme

Araştır 4

Kimlere engelli denir? Engelli refahı alanını açıklar mısınız?

İlişkilendir

Adli alandaki sosyal hizmet uygulamaları ile sosyal çalışmanın diğer sosyal disiplinlerle ilişkisi üzerine değerlendirme yapabilmek için şu kitapları okuyabilirsiniz:

Drl, Cılga İ, Zengin, O. ve Altındağ Ö. (2012). Sosyal Hizmet Yazıları, SABEV Yay., Ankara. Ed. Yücel, D. ve Gönültaş, B. (2016). Adli Sosyal Hizmet. Nobel Yay., Ankara.

Ayrıca engellilere yönelik olarak yürütülen sosyal politikalar için daha detaylı bilgi için şu kitaba göz atabilirsiniz:

Seyyar, A. (2015). Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Dostu Sosyal Politikalar. Rağbet Yay., İstanbul.

Anlat/Paylaş

Çevrenizde engelli bireylere yönelik çalışmalar yapan sivil toplum örgütleri üzerine düşünün.

1 Çocuk ihmali ve istismarını tanımlayabilme ile gençlik refahı alanını açıklayabilme

Çocuk İhmali ve İstismarı

Çocuk istismar ve ihmali bütünsel olarak bakıldığında birey olarak çocuğun yaşamını fiziksel, duygusal, cinsel, sosyal ve eğitsel yönlerden etkileyen, sömüren; gelişimini, katılımını, öğrenmesini, refahını geriye iten bir olumsuzlama sürecidir. Bu, çocuğa yakın insanlar tarafından gerçekleştirileceği gibi tanımadığı kişiler tarafından da yaşatılabilmektedir.

Gençlik refahı, sosyal refah alanında, gençlerden oluşan işlevsel topluma götürülen tüm sosyal hizmetler ve diğer sosyal programlar yardımıyla bu alanda varılmak istenen refah düzeyi ve hizmetlerle ilgili genel kavrama gönderme yapmaktadır.

2 Sosyal hizmetlerde yaşlı refahı alanını tanımlayabilme

3 Yaşlı ihmali ve istismarını açıklayabilme

Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı

Yaşlı ihmali ve istismarı muhtaç yaşlı kavramını ortaya çıkarmıştır. Kanuni anlamda muhtaç yaşlı; sosyal/psikolojik/fiziksel veya ekonomik yönden yoksunluk/yoksulluk içinde olup korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç yaşlı statüsündeki kişiyi ifade eder.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

4 Tıbbi sosyal çalışma uygulamasını açıklayabilme

5 Psikiyatrik sosyal çalışma uygulamasının özelliklerini sıralayabilme

Tıbbi Sosyal Çalışma Uygulaması

Tıbbi sosyal çalışma genelde şöyle tanımlanabilir: Hastaların bakım, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinden sağlıkları yönünde yararlanmalarını engelleyen içsel ve dışsal sorunların çözümlenmesi amacıyla yapılan ekonomik, toplumsal, psikolojik, eğitici, destekleyici hizmetlerin tümü. Bu tanım salt hastanelerde yatan hastalar için geliştirilmemiştir. Tanım hastaları kapsamına almakla birlikte bir kuruluşa sağlık amacıyla başvuran, kendisi hasta olmayan ancak sağlıkla ilgili aile içinde sorunu olan kişi de başvuran olarak tıpsal sosyal hizmet bekleme hakkına sahiptir.

Psikiyatrik sosyal çalışma, psikiyatri kurumları ve ruh sağlığı programları çevresinde yürütülen sosyal çalışmadır. Amaç toplum sağlığını geliştiren hizmetlere katkıda bulunmak ve psikososyal sorun yaşayan insanlara yardım etmektir.

6 Engelli refahı alanını açıklayabilme

7 Adalet alanında sosyal çalışma uygulamasını tanımlayabilme

Sosyal Hizmetlerde Engelli Refahı Alanı

Engelli refahı alanı, engelliler için ya da bakıma ve rehabilitasyona muhtaç kişilerin bakılması ve rehabilite edilmeleri, yaşam niteliklerinin artırılması için yapılan çalışmaların bütünüdür.

Sosyal çalışma, mesleki yöntemleri, amacı, odağı, hedefleri gereği ve uyguladığı psikososyal sağaltımın yönelimi açısından, adalet alanında da ön planda tutulan ve tutulması gereken bir meslektir, bu alanda suça itilmişlerin, suçluların topluma kazandırılması için uygulamalar yapmaktadır.

1 Çocuğun, kaza dışı fiziksel açıdan zarar görmesi ve bedensel bütünlüğünün bozulması aşağıdaki kavramlardan hangisine karşılık gelmektedir?

A. Duygusal yalnızlık
B. Fiziksel istismar
C. İhmal
D. Ekonomik yoksunluk
E. Vasilik

2 Aşağıdakilerden hangisi psikososyal gelişimini tamamlamamış çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel stimulasyon için kullanılmasına denir?

A. Sosyal yoksunluk
B. Yoksulluk
C. Cinsel istismar
D. Duygusal istismar
E. Sosyal uyumsuzluk

3 Aşağıdakilerden hangisi gençlik refahı alanında sunulan hizmet modellerinden biri **değildir?**

A. Gençlik merkezi
B. Gençlik kampı
C. Yetiştirme yurdu
D. Ergen danışma merkezi
E. Yaşlı kahvesi

4 Aşağıdakilerden hangisi istismar vak'alarında işlevsel bir meslek **değildir?**

A. Çocuk gelişimci
B. Sosyal çalışmacı
C. Psikolog
D. Adli tıp uzmanı
E. Veteriner

5 Aşağıdakilerden hangisi yaşlı refahı alanındaki hizmetlerden birisi **değildir?**

A. Yaşlı bakımevi
B. Evlatlık
C. Güçsüzler evi
D. Huzurevi
E. Emeklilik maaşı

6 Aşağıdakilerden hangisi tıpsal sosyal çalışmanın başvuru grubu arasında **yer almaz?**

A. Gerontoloji hastaları
B. Psikiyatri hastaları
C. Koruyucu aileler
D. Onkoloji hastaları
E. Dahiliye hastaları

7 Psikiyatri kurumları ve ruh sağlığı programları çevresinde yürütülen sosyal çalışmalara ne ad verilir?

A. Gençlik refahı
B. Adli sosyal hizmet
C. Çocuk refahı
D. Psikiyatrik sosyal çalışma
E. Göçmenlerle sosyal çalışma

8 Bakım ve rehabilitasyon merkezinin amacı aşağıdakilerden hangisidir?

A. Engelliler ile bakıma ve rehabilitasyona muhtaç kişilerin bakıldığı ve rehabilite edildiği yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır
B. 0-6 yaş korunmaya muhtaç çocuklar için açılmış yatılı sosyal hizmet kuruluşlarının genel adıdır
C. Öz bakım becerilerini yerine getirebilen yaşlıların gittiği gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır
D. Engelliler için hizmet veren gündüzlü eğitim merkezleridir
E. Engelliler için sosyal yardımların organize edildiği sosyal hizmet merkezidir

neler öğrendik?

9 Aşağıdakilerden hangisi gerontolojik sosyal çalışmayı açıklamaktadır?

A. Yaşlı bakım merkezlerinin başvurusuyla ilgili görevleri yürütmeyi tanımlayan kavramdır
B. 2022 başvurularını değerlendirmeyi tanımlar
C. Yaşlıların ve ailelerinin yaşam kalitesini güçlendirmelerine ve sürdürmelerine yardımcı olmayı amaçlar
D. Aile refahı alanında savunuculuk yapmakla ilgilidir
E. Sevgi evlerinde yapılan etkinliklere denir

10 Darülacezenin açılış amacı aşağıdakilerden hangisidir?

A. Korunmaya muhtaç çocuk, engeli, yaşlı, yoksul kişilerin korunmaları, dilencilikten ve sokaktan kurtarılmaları için açılan bakım kurumudur
B. Yalnızca korunmaya muhtaç yaşlılara hizmet vermek için açılmış kurumdur
C. Engellilere rehabilitasyon hizmeti vermek için kurulmuş sosyal hizmet kuruluşudur
D. İşsiz gençlere bakım hizmeti vermek amacıyla kurulmuştur
E. Çocuklara gündüzlü bakım hizmeti vermek amacıyla kurulmuştur

1. B	Yanıtınız yanlış ise "Çocuk İhmali ve İstismarı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. C	Yanıtınız yanlış ise "Çocuk İhmali ve İstismarı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. E	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmetlerde Gençlik Refahı Alanı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yanıtınız yanlış ise "Çocuk İhmali ve İstismarı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. B	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. C	Yanıtınız yanlış ise "Tıbbi Sosyal Çalışma Uygulamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. D	Yanıtınız yanlış ise "Psikiyatrik Sosyal Çalışma Uygulamaları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. A	Yanıtınız yanlış ise "Engelli Refahı Alanı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. C	Yanıtınız yanlış ise "Yaşlı Refahı Alanı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. A	Yanıtınız yanlış ise "Yaşlı Refahı Alanı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

İstismar ve ihmal bütünsel olarak bakıldığında birey olarak çocuğun yaşamını fiziksel, duygusal, cinsel, sosyal ve eğitsel yönlerden etkileyen, sömüren, onun yaşamsal gereksinimlerini gidermeyen, gelişimini, katılımını, öğrenmesini ve refahını geriye iten bir olumsuzlama sürecidir. Fiziksel, cinsel, duygusal gibi birçok alanda olabilir. Çocuk açısından büyük bir travma kaynağı olup iyi bir tedavi süreci gerektirmektedir.

Araştır 2

Batı'da büyük bir gelişim kaydeden yaşlı hizmetleri gerontolojinin gelişimiyle yaşlı refahı alanına önemli katkı sağlamıştır. Ülkemizde yeni yeni gelişmekte olan gerontolojik sosyal çalışma yaşlıları ve ailelerini güçlendirme, onların yaşam niteliklerini artırmayı amaçlamaktadır. Özellikle ileri yaşlılığın oluşturduğu sosyal sorunların çözümü gerontolojik çalışmaların alanını oluşturmaktadır.

Araştır 3

Tıbbi sosyal çalışma genel olarak şu şekilde tanımlanmaktadır: Hastaların bakım, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinden sağlıkları yönünde yararlanmalarını engelleyen içsel ve dışsal sorunların çözümlenmesi amacıyla yapılan ekonomik, toplumsal, psikolojik, eğitici, destekleyici hizmetlerin tümüdür.

Batı'da sağlık alanındaki gelişmelerde ruh sağlığı hizmetleri içinde sosyal çalışma meslek elemanına duyulan gereksinim, psikiyatrik sosyal çalışmanın temelini atmıştır. Dünya nüfusunun hareketliği ve insanların çoğalan sorunları ruh sağlığı hizmetlerini geliştirirken sosyal çalışma mesleğinin bu alandaki işlevini de artırmıştır.

6 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 4

Engelli ya da muhtaç engelli; bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerinde belirli oranda işlev kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup korunmaya, yardıma bakıma ve yetiştirilmeye muhtaç kişiyi, ifade eder (SHÇEK Kanunu. 1983). Bu sosyal hizmet alanında engellinin yüksek yararını gözeterek yapılan çalışmalar engelli refahı alanını oluşturur.

Kaynakça

Acar, B, Y. (2001). "Yaşlı İstismarı ve İhmali". **Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan. İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet.** Ankara: HÜ. SHYO, s. 324-330.

Arıkan, Ç. İpek. L. (1996). **Ruh Hastalıklarının Tedavisinde Psiko-Sosyal Boyut.** Ankara: Şafak.

Arıkan, Ç. (1985). "Türkiye'de Ruh Sağlığı Hizmetleri ve Yeni Gelişmeler". **Hacettepe Ü. SHYO Dergisi.** Cilt 3, Sayı 1-2. s. 39-45.

Arslantaş, D. (2014). "Yaşlılarda Görülen Biyolojik ve Sosyal Değişiklikler". **Yaşlı ve Hasta Bakım Hizmetleri.** Ed. Didem Arslantaş. Anadolu Ü. Eskişehir, s. 26-47

Atauz, S. (1991). "Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmetler". Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi, s. 187-188.

Ayan, S. (2010). **Aile ve Şiddet –Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet**. Ankara: Ütopya.

Bauman, Z. (1999). **Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar**. Çev. Ümit Öktem. İstanbul: Sarmal.

Bauman, Z. (2000). **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları**. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı.

Bulut, I. ve Attepe, S. (2014). "Türkiye'de Engelli Bireylere Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler ve Sosyal Dışlanma". **Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma. Şener Koçyıldırım'a Armağan.** Yay. Haz. Vedat Işıkhan. HÜ. İİBF Sosyal Hizmet Bölümü. Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği. s, 24-32.

Çelikkol, A. (1999). **Ruh Hastalıklarından Korunma**. İstanbul: Gendaş.

Çocuk İstismarı ve İhmali Uygulama Kitabı. Unicef/Adli Tıp Kurumu. Ankara: s. 6-7-8.

Daşbaş, S. (2014). "Yaşlı Ayrımcılığı". **Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma. Şener Koçyıldırım'a Armağan.** Yay. Haz. Vedat Işıkhan. HÜ. İİBF Sosyal Hizmet Bölümü. Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği. s, 200, 209.

Direk, N, (2014). Türkiye Psikiyatri Derneği, **Koruyucu Ruh Sağlığı Çalışma Birimi.**

Duyan, V. (2000). "Yaşlılık ve Gerontolojik Sosyal Hizmet". Antropoloji **ve Yaşlılık. Prof. Dr. Vedia Emiroğlu'na Armağan.** Ankara: HÜ. SHYO, s.118- 124.

Duyan V, Yolcuoğlu G. İ, Artan, T. (2014). **Dünü, Bugünü, Yarınıyla İnsanı Anlamak.** İstanbul: Nar.

Eileen M. Paul B. (2002). Social Work, Health and Equality. London: First published 2000 by Routledge.

Ergin, Ü. (1998). "Özürlü Hakları ve Sosyal Hizmetler". **Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet. Sosyal Hizmet Sempozyumu.** Yay, Haz. Işıl Bulut ve Özcan Kars. Ankara: Aydınlar: s.40-45.

Franklin, B. (1986). **Çocuk Hakları**. Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı.

Friedlander, A. W. (1966). **Sosyal Refah Hizmetlerine Başlangıç**. Çev. Resan Taşçıoğlu. Ankara: SSYB.

Gökçakan, Z. (1988). "Türkiye'de Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları İçin Yeni Bir Alan Olarak Hemodializ Üniteleri". **HÜ SHYO Dergisi,** Cilt 6 Sayı 1-2-3, s. 67-76.

Heckman, J. Holosko, J, M. (2008). ***"Intervention With The Elderly",* Comprehensıve Handbook of Socaıl Work and Socıal Welfare. *Volume 3Ed. William Rowe anda Lisa A. Rapp Paglicci.*** New Jersey: Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, s. 289-329.

Herman, J. (2007). **Travma ve İyileşme**. Çev. Tamer Tosun. İstanbul: Literatür

Ife, J. (2008). -Revised Edition- **Human Rights and Social Work.** Towards Rights-Based Practice. Cambridge: Cambrıdge Unıversıty Press.

İçli, G. (2016). "Sosyal Statü ve Rol Bağlamında Yaşlılık", **Yaşlılık Sosyolojisi.** Ed. Harun Ceylan, Ankara: Nobel, s. 41-60.

Kalınkara, V. (2016). "Nüfus Yaşlanması ve Toplumsal Boyutları". **Yaşlılık Sosyolojisi.** Ed. Harun Ceylan, Ankara: Nobel, s. 21-38.

Koşar, G. N. (1996). **Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı**. Alanı. Ankara.

Küçükkaraca, N. (2000). "Başarılı Yaşlanma ve Yaşlı İstismarı".. **Antropoloji ve Yaşlılık. Vedia Emiroğlu'na Armağan.** Ed. Gönül Erkan ve Vedat Işıkhan. HÜ. SHYO. Ankara: Aydınlar, s, 107-117.

Lymbery, M. (2005). Social Work With Older People. SAGE Publications Inc. Californi.

Mc C, C. J. (2010). Social Work and Family Violence Theories Assessment and Intervention. New York: Springer Publishing.

Mutlu, E. (2007). **Hemodiyaliz Hastalarının Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Destek Kaynakları ve Hastalık Sürecinin Benlik Saygısına Etkisi**. HÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.) Ankara.

Nutku, U. (1998). **İnsan Felsefesi Çalışmaları.** İstanbul: Bulut.

Paslı F, Şahin F, Beyazova, U. (2004). "Küreselleşme Sosyal Hizmet Mesleği ve Çocuk İstismarı". **6. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı. Küreselleşme, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler.** 20-22 Mayıs 2004- Ankara: SHUDGM, s. 104.

Paslı, F. (2017). "Çocuk Koruma Merkezine Gelen İstismara Uğramış Çocukların Değerlendirilmesi: Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Merkezi Örneği", **Tıbbi Sosyal Hizmet**, Ed. Seda Attepe Özden, Emre Özcan, Ankara: Nobel, s. 93-113.

Radikal, 10 Ekim 2008

SHÇEK Kanunu. (2828 / 24-5-1983)

Şahinkol, A. Ö. (2009). **Ceza İnfaz Kurumlarında Hükümlü ve Tutuklulara Yönelik Eğitim ve İyileştirme Faaliyetleri**. Sosyal Hizmet, Ankara: SHUD, s. 10-14.

Şeker, A. (2006). **Sosyal Hizmetin Sefaleti**. Ankara: SABEV.

Tezcan, M. (1991). **Gençlik Sosyolojisi Yazıları**. Ankara: Gündoğan.

Tiryakian, A. E. (1997). "Emile Durkheim". Çev. Ceylan Tokluoğlu. **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**. Haz. Mete Tuncay-Aydın Uğur. Ankara: Ayraç, s. 193-243.

O'Keefe, E. D. (1968). "Psikiyatrik Sosyal Çalışma". **1960 Sosyal Çalışma Yıllığından Seçmeler.** Çev. Filiz San. Amerikan Milli Sosyal Çalışma Derneği. Ankara: Gürsoy. s. 31-48.

Özbesler, C. (2017). "Tıbbi Sosyal Hizmete Giriş ve Tıbbi Sosyal Hizmet Uzmanının Rolleri", **Tıbbi Sosyal Hizmet.** Ed. Seda Attepe Özden, Emre Özcan, Yay, Ankara: Nobel, s. 3-13.

Özden Attepe, S. (2017). "Psikiyatri Kliniğinde Sosyal Hizmet Uygulamaları", **Tıbbi Sosyal Hizmet.** Ed. Seda Attepe Özden, Emre Özcan, Ankara: Nobel, s. 125-135.

Özgür, Ö. ve Sabbağ, Ç. (2014). **Kırsal Alanda Yaşlılık.** Ankara: SABEV.

Tomanbay, İ. (1992). **Ana Çocuk Sağlığında Sosyal Boyut**. Ankara: Doruk.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışma Sözlüğü**. Ankara: Selvi.

Tufan, İ. (2001). "Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye**". Toplum ve Sosyal Hizmet. HÜ. SHYO Dergisi.** Say: 3 Cilt 12, Ankara: s. 27-49.

Turan, N. (1988). **Sağlık Alanında Tıbbi Sosyal Hizmetler**. HÜ. Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı. Ankara: (Teksir).

Turner, B. (1997). **Eşitlik**. Çev. Bahadır Şina Şener. Ankara: Dost.

Uluğtekin, S. (1991). "Çocuk Suçluluğu". Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler**. Ankara: Selvi. s. 49-50.

Uluğtekin, S. (1991). **Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma**. Ankara.

Vedia E. (1989). **Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu**. Ankara.

Yavuzer, H. (1994). **Çocuk ve Suç**. İstanbul. Remzi Kitabevi.

Zastrow, Charles, Karen K. Kirst-Ashman. (2015). **İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II**, Çev. S.Erdem Türközü, Büşra Alparslan, Ed. Durdu Baran Çiftçi, Ankara: Nika.

Zastrow, Charles, Karen K. Kirst-Ashman. (2016). "**İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I",** Çev. S. Erdem Türközü, Büşra Alparslan, Ed. Durdu Baran Çiftçi, Ankara: 2. Baskı, Nika.

İnternet Kaynakları

www.globalhealth.org. (2009). The Commercial Sexual Exploitation of Children

Bölüm 7

Sosyal Çalışma Mesleği ve Sosyal Hizmet Alanları III

Öğrenme çıktıları

1 Sosyal Hizmetlerde Yoksulluk Alanı ve Sosyal Yardım
1 Yoksulluk refahı alanını açıklayabilme

2 Göçmeler, Sığınmacılar, Mülteciler ve Sosyal Çalışma
2 Göçmenler, sığınmacılar, mültecileri tanımlayabilme

3 Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Hizmet Uygulaması
3 Sivil toplum örgütlerini tanımlayabilme

4 Diğer Sosyal Hizmet Alanlarındaki Uygulamalar
4 Sosyal belediyecilik, toplum merkezleri, okul sosyal hizmeti, orduda sosyal hizmet, sokak sosyal çalışması kavramlarını açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Yoksulluk • Sosyal Güvenlik • Göçmen • Mülteci • Sosyal Belediye • Okul Sosyal Çalışması • Toplum Merkezi • Sivil Toplum Örgütü • Sokak Sosyal Hizmeti • LGBTİ



GİRİŞ

Sosyal çalışma uygulamaları sosyal hizmet alanlarında farklı kuruluşlarda gerçekleştirilmektedir. Sosyal hizmet veren resmi kuruluşlar ve özel kuruluşlarda yürütülen sosyal çalışmalar önemli ölçüde sosyal çalışma mesleğinin amaçlarını gerçekleştirmeye yöneliktir. Gönüllü sosyal hizmetler ve sivil toplum örgütleri, göçmenler, sığınmacılar, mülteciler, sosyal belediyecilik, ülkemizde henüz daha yeterli bir gelişim gösterememiş olan okul ve sokak sosyal hizmetlerinin yanı sıra sosyal çalışma mesleğinin en eski alanlarından birisi olan yoksulluk refahı alanıyla ilgili olarak sosyal çalışma mesleği önemli çalışmaların altına imza atan bir meslektir.

Sosyal çalışma mesleğinin gelişimi dünyanın hemen her bölgesinde uygulama alanı içinde olmuştur. Her dönemin koşulları sosyal çalışma bilgi birikimine katkı sunarken farklı ve yeni alanların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin yoksulluk refahı alanı hayırseverlik yaklaşımıyla ilk ele alındığı zaman eğitilmiş sosyal hizmet elemanına olan gereksinim de belirginleşmeye başlamıştır. Bu durum okullaşmanın önünü açarken yoksulluk alanındaki sorunların çözümünde bilimsel temelli bakış açısını oluşturmuştur. Öte yandan özel gereksinim grupları olarak adlandırılan başka sorun alanları var olmaya başlamıştır. Mültecilerin, sığınmacıların yaşadıkları güçlükler öğrenildikçe bu alandaki sosyal hizmet programları geliştirilmiş ve yeni hizmet modelleri oluşturulmuştur. Yine belediye hizmetleri başlangıcında temel hizmetlerle özdeş tutulurken zamanla sosyal konulara ve sosyal sorunlara duyarlı sosyal belediyecilik kavramı benimsenmeye başlamıştır. Elbette ki bu gelişimin temelinde sosyal hizmetlerin bir insan hakkı olarak kabul edilmesi ve sosyal çalışma bilimindeki verilerin kullanılmasının önemli katkısı olmuştur.

Sosyal hizmet alanlarını odak alan sosyal çalışma uygulamaları aslında mesleğin temel yöntemlerinin amaçlar doğrultusunda işlevsel kılınmasına dayanır. Bilindiği üzere sosyal çalışma alanlarda uygulanırken o alanın kendine özgü dinamikleri, farklılıkları, politikası, mevzuatı ve hizmetleri üzerinde durulması gereken konulardır.

SOSYAL HİZMETLERDE YOKSULLUK ALANI VE SOSYAL YARDIM

İnsanlık tarihi içinde yoksullara yardımın laikleşmesi ve rasyonelleşmesi Reformasyon hareketinin bir sonucu olarak görülmektedir (Jütte, 2011, 13). Tarihsel olarak bakıldığında kentlerde yığılan yoksul kesimlerin fark edilmesiyle birlikte sosyal yasaların çıkarıldığı görülür. Günümüzdeyse yoksulluk (poverty), temelde bir azgelişmişlik sorunu olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olarak gündemi işgal etmektedir (Şenses, 2003, 18). Yoksul olmak bir zamanlar anlamını işsiz olma durumundan aldıysa, bugünkü anlamını esas olarak yeterince tüketemiyor olma durumundan almaktadır. Bu fark yoksulluk içinde yaşama deneyimini bunun sefaletinden kurtarılma şans ve olasılıklarını da farklılaştırmaktadır (Bauman, 1999, 10). Evet, dünya nüfusunun büyük bir kısmı yoksulluk içinde yaşıyor. Yoksulluğu çözümlemek için hükümetler ve hükümet dışı kuruluşların etkisinde çeşitli sosyal yasalar (poverty law) çıkartıyor. Bölüşüm adaletsiz olduğu için çoğu zaman çıkarılan yasaların bir etkisi olmuyor. Çünkü, evsiz, barksızların (without permanent home) oranı inanılmaz boyutlara ulaşmış görünüyor.

Günümüzde yoksulluk durumu yalnız hayatta kalabilme seviyesinin üstüne çıksa bile, yoksulluk her zaman için kötü beslenme, iklim değişikliklerine karşı yetersiz korunma ve evsizlik demektir; bunların tanımı, söz konusu toplumun beslenme, giyinme ve barınmanın kesin standartlarının nasıl algıladığına bağlıdır. Bununla beraber yoksulluk fenomeni yalnızca yokluk ve bedensel tehlike anlamına gelmez. Yoksulluk aynı zamanda sosyal ve psikolojik bir durumdur: İnsan yaşamının edebe uygunluğu, içinde bulunduğu toplumun nezih yaşam standartlarıyla ölçüldüğü için bu standartlara erişememenin kendisi bir sıkıntı, ıstırap ve özsaygı yitimi sebebidir. Yoksulluk, 'normal yaşam' olarak kabul edilen her şeyden mahrum bırakılma demektir. 'İstenilen düzeyde olmama' demektir. Bu durum, kendini beğenmeme, utanç ya da suçluluk duymayla sonuçlanır. Yoksulluk, ayrıca, mevcut toplumda 'mutlu bir yaşam'ı ifade eden tüm imkânlardan yoksun bırakılmak, 'hayatın sunmak zorunda ol-

duğunu almamak anlamına da gelir. Bu da kendini değersiz görmeyle, şiddet içeren ve katı davranışlar biçiminde beliren kin ve öfkeyle ya da her ikisiyle sonuçlanmaktadır (Bauman, 1999, 59-60).

Sosyal çalışma mesleği açısından sorunun nedenleri iyi belirlenmeli, tanımlanması, ölçülmesi yapılmalı ve disiplinlerarası yaklaşımla mücadele yöntemleri ona göre biçimlenmelidir. Toplumsal duyarlılık, katılım, kuruluşlar arası işbirliği, toplumsal örgütlenme, sosyal politika belirleme bu sosyal sorunun çözümünde etkili unsurlardır. Sosyal çalışma her bireyi toplumun saygın bir üyesi olarak görür. Yoksulluğun engellediği insanların yaşam koşullarını iyileştirerek onların üretken bireyler olmalarını sağlar. Öyle ki, sosyal hizmet, insanın yaşam bilgisini, kültürünü, kişisel gücünü, yeteneklerini ve eylemlerini geliştirmek, sorumluluk sahibi, bilinçli, etkili ve örgütlü varlıklar olarak toplumsal yaşama katılmalarını sağlamayı hedefler. Bu şekilde bireyler, gereksinimlerini karşılamayı bilen, sorunlarını çözebilen, özgür ve mutlu insanlar olarak kendilerini geliştirebilir ve salt 'insan olması itibariyle, hak ettiği biçimde', toplumun saygın bir üyesi haline gelebilirler (Yolcuoğlu, 2012, 66).

Yoksulluk alanında bir mücadele tekniği olarak sosyal yardım uygulamasının özellikleri nelerdir? Sosyal yardım (public welfare/social assistance), bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanı olup kendi ellerinde olmayan nedenlerle, yerel ölçüler içinde asgari seviyede dahi geçinme olanağını bulamayan kişileri; yoksulluk araştırmalarına dayalı olarak en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirme amacını taşıyan, karşılıksız nitelikteki parasal ve nesnel sosyal gelir ve destek sağlayıcı kamusal etkinlikler bütünüdür. Ancak günümüzde birbirlerinden farklı türde sosyal yardım anlayışlarına dayalı uygulamalar giderek yaygınlık kazanmaktadır (Çengelci, 1993, 9-34). Sosyal hizmet ve sosyal yardım sosyal güvenliğin bir tekniği olarak kabul edilir. Hatırlayacak olursak, sosyal güvenliğin temel varlık nedenini sosyal risklere karşı bireyleri koruma ve yarınlarını güvence altına alma arayışı oluşturmaktadır. Temelde sosyal güvenlik de sosyal hizmet de, varlık nedeni sosyal riskler ya da sosyal sorunlar olsun, insanları başkalarının vicdanına terk etmeme noktasından hareket etmektir (Atatanır, 2012, 36). Günümüzde yoksullukla mücadelede yardım programları ya da sosyal yardımlar önemli bir başlığı ifade eder. Yardım programları açısından değerlendirildiğinde, yoksulluğu iyileştirme odaklı yardımların hane yoksulluğunu giderebilmek ve kalıcı çözümler üretebilmek amacı ile kadın ve çocuğu merkeze aldığı görülmektedir. Ancak yoksullara sadece finansal yardımın teşvik edilmesinden ziyade güçlendirme odaklı çalışmaların yoksulluğu iyileştirme noktasında daha kalıcı çözümler ürettiğini söylemek mümkündür (Topçuoğlu, Aksan, 2014, 130).

Sosyal yardım yöntemi sosyal güvenliğin sağlanmasında uygulanmış yöntemlerin en eskisidir. Sosyal yardımları diğer sosyal refah hizmetlerinden ayrı düşünmek olanaksızdır. Ele alınan sorunların doğası gereği, bu hizmetleri örgütlenme ve kaynak kullanımı açısından tek bir çatı altında toplamak, yani aynı kurumları yetkili ve sorumlu kılmak, hizmette etkililik ve verimlilik ilkelerinin zorunlu bir sonucu olarak değerlendirilmelidir (Dilik, 1992, 52, Karataş, 2003, 120-136). Sosyal devletin ayaklarından biri olarak kabul edilen sosyal yardım uygulamalarının ülkemizdeki yapılanmasına, kuruluş felsefesine kısaca bir göz atalım. Sosyal yardımlar, mevcut sosyal güvence sisteminin açıklarını kapatıcı bir tedbirler bütünü olarak değerlendirilebilir. Bunlar mevcut sosyal güvenlik kurumları dışında kalan ve muhtaç durumda olan kişilere yapılan yardımlardır (Koray, Topçuoğlu, 1995, 198).

Sosyal yardımlar, insanlık onuru ve erdemi adına bir hak olarak görülür ve devlet tarafından, muhtaç durumundaki kişinin belirli bir yaşam standardına ulaşma amacıyla yapılır. Türkiye'de, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, 24 Ocak 1980'de uygulamaya sokulan monetarist ekonomik politikaların sonucu olarak ülke çapında hızla artan ve yaygınlaşan yoksullaşmaya karşı önlem olarak 'seçilmiş' yoksullara ayni ve nakdi yardım dağıtılmak amacıyla oluşturulmuştur. 4.6.1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Yasası ile devlet katkısı ve yurttaşların bağışlarıyla oluşturulan fondan, her il ve ilçe bazında aynı adla oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına (Fund for Encouragement of Social Charity an Solidarity) aktarma yapılır; vakıflar aracılığıyla çevredeki muhtaçlara bağış yapılır. Vakıfların başkanı o il ya da ilçenin mülki amiridir. Fonun adı halk arasında 'Fakir Fukara Fonu' olarak yerleşmiştir (Tomanbay, 1999, 251). Ülkemizin ekonomsal durumu da demokrasisi gibi bir az gelişmişlik süreci yaşıyor. Bir ekonominin az gelişmişliğini belirleyen simgelerin başında gelir bölüşümünün bozukluğu gelir. Türkiye'de gelir bölüşümü adaletsizliği her

dönemde olagelmiştir. Fakat, gelişme yoluna girmiş bulunan ülkelerde bu adaletsizlik genel olarak azalma eğilimi gösterir. Ne var ki, Türkiye'de böyle olmamakta ve özellikle 1980'li yıllarda gelir dağılımı bozukluğu büyümüş ve derin kaygılar yaratarak dramatik dengesizliklere ulaşmıştır. Böyle durumların süreklilik kazandığı ülkelerde bütün toplumsal politikalar geçerliliklerini yitirirler (Talas, 1990, 5). Sosyal hizmeti hak olarak savunan liberal bir sosyal çalışmacı bile söz edilen yoksullaştırıcı koşullarda bu hizmetlerin örgütlülüğünü ve bu örgütlülük içinde devletin işlevini kabul eder. Etmek zorundadır da. Devletin hiçbir sosyal önlemi düzenlememesini savunan bir Liberal Parti ise eğer şarlatanlık yapmıyorsa sosyal çalışmayı/sosyal hizmeti savunmaz. Savunduğu olsa olsa sadakadır ve geleneksel ailedir. 24 Ocak kararları ile birlikte hak olan 'sosyal hizmet' anlamını yitirmeye başladı. 24 Ocak1980 kararları ile sosyal devletin işlevleri daraltılırken sosyal hizmet ve sosyal yardımlar sosyal devlet modelinin dışında vakıflara teslim edilmeye başlandı (Tomanbay, 2007, 195- 202). Kuşkusuz devlet daha az sorun çözücü oldukça, mevcut görevlerini yerine getirme yeteneği de azalıyor. Bu girdaba çoktan girmiş durumdayız (Wallerstein, 2000, 42). Oysa sorun şu şekilde çözülebilir: Yoksulları yoksulluklarından çıkarmak bir hayırseverlik, vicdan ve ahlaki görev meselesi değil, küresel piyasada bir özgür yurttaşlar cumhuriyetini yeniden inşa etmenin vazgeçilmez (ama yalnızca başlangıç niteliğinde) bir koşulu olarak kabul edilmelidir (Zygmunt, 2000, 186). Artık, bütün dünyayı saran neoliberal ekonomi politikaları dalgası, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ve bu ülkelerin kendi içindeki gelir farklılıklarının şimdiye kadar görülmemiş ölçülerde açıldığı bir dönemle çok büyük ölçüde örtüşmüş durumda (Şenses, 2003, 20).

'Sosyal yardım bir haktır' ve sosyal devletin bir gereğidir. Günümüzde ise, dünyada insan hakları kavramının içi boşaltılıyor ve zenginler için hak olan yoksullar için sadaka kılığına bürünebiliyor (Tanilli, 2003, 120). Yoksulluk alanında sosyal hizmet için hak temelinde mücadele, sosyal çalışmada mesleki bir zorunluluk ve sorumluluktur.

Dünya nüfusunun büyük bir kısmı sosyal yardımlarla yaşıyor. Sosyal yardımların yoksulluk sorununu çözmede yetersiz kaldığı öteden beri dillendirilmektedir. Bauman (1999, 117, 2000, 65)'a göre, korkunç yaşam ve barınma koşulları, hastalık, cahillik, saldırganlık, parçalanan aileler, çözülen toplumsal bağlar, gelecek yokluğu ve üretken olamama. Bunlar yüksek proteinli bisküviler ve süt tozlarıyla giderilemeyen felaketlerdir. Yoksul insanları asgari bir yaşam standardına çıkaramayan dünyadaki kimi uygulamalar, örneğin, gıda kutuları, geçici sağlık malzemeleri temini, geçici iş, kömür torbaları iyi bir sosyal yardım modeli değil. Yoksullukla mücadelede bilimsel yöntemle hareket etmek gereklidir. Sosyal devleti kurumsallaştırmak bir çıkış olabilir. Ancak yaşadığımız küreselleşme yüzyılında sosyal devlete ya da refah devletine önem verilmediği gibi bazı yaşamsal uygulamaları törpüleniyor. Öyle ki refah devletinin gittikçe çözülmesi ile piyasanın radikal özgürlüğüne giden evrensel eğilim arasında ve aynı zamanda da Refah Devletinin dağılmasıyla yoksulluğun suçlulaştırılması eğilimi arasında kesine yakın bir bağ olduğu söylenebilir artık. İşte bunun farkında olmalı sosyal çalışma meslek elemanı, uygulamalarını, eylemlerini bu farkındalık üzerinden giderek yapmalıdır. Çünkü yoksulluk bir insan hakları ihlalidir…

Dünya üzerinde yaşanan bu en önemli sosyal sorun alanında yoksul insan kitleleri bulunmaktadır. Dünya Bankası, dünyadaki yoksul sayısının son yıllarda yüzde 42 arttığını, 1.4 milyar insanın yoksulluk ve açlık sınırında yaşadığını açıkladı. Artış günlük yoksulluk sınırının 1.25 dolara çıkmasından kaynaklandı. 2004'te yoksulluk sınırındaki dünya nüfusunun 985 milyon olduğu hesaplanmıştı. Yüzde 42'lik artış dehşet verici olarak değerlendiriliyor. Dünya Bankası'nın yeni rakamına göre, yerkürede yaşayan 4 insandan biri yoksulluk ve açlık sınırında. Birleşmiş Miletlere bağlı Dünya Gıda Programı'nın açıkladığı bir raporda ise her 5 saniyede bir çocuk açlıktan ölüyor ve her gece 800 milyon insan aç uyuyor (Hürriyet 28 Ağustos 2008). Bu sayı her yıl katlanarak artıyor. Dünya Bankası'nın "Yoksulluk ve Refahın Paylaşımı 2016: Eşitsizliklere Karşı Durmak" başlıklı raporundaki verilere göre yarısı 18 yaş altındakiler olmak üzere genel olarak 767 milyon insan aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır.

> "Yoksulluktan kurtulmak için çok sayıda şeye aynı anda ihtiyaç vardır: Okul, sağlık ve altyapı ki bunlar topluma yapılan yatırımlardır. Öte yandan, fırsatlara, bilgiye, işe ve insan haklarına da ihtiyaç vardır."
> Hans Rosling

Çözüm yollarına bakalım: Yoksulluk sorunu, 1) Sosyal içerikte ele alınırsa, bazı ölçütlere bakmak gerekir: Yoksulluk oranı, yaşam standardı, işsizliğin nasıl tanımlandığı ve oranı, mesken standartları gibi. 2)Soruna sosyal refah içeriğinden bakılırsa, gelir sağlayıcı programlar, ne kadar ve ne süreyle para desteği verildiği, ailelerin desteklenme düzeyi, sağlık güvencesi, gündüz bakım hizmetlerinin durumu, önleyici hizmetlere ne kadar para ayrıldığı, hizmetlerin kalitesi, personel kalitesi ve değişim oranı, etkililik ve etkinlik vb. irdelenir. 3) Sorunun daha alt düzeydeki, örneğin sosyal yardım hizmeti boyutu ise başvuranların niteliği, ihtiyaçları, eğitim düzeyleri, aile yapıları, çocuk sayısı, sağlık durumları gibi ölçütlerle belirlenir. Bu ölçütler hedef grubu için, sosyal refah hizmetleri ve sosyal muhteva içinde ne yapılabileceğini gösterir (Koşar, 2000, 52). Çalışmalarda başarı isteniyorsa, yoksulluk olgusu üzerinde çalışırken yoksulluk kültürünü dikkatle ele almak gerekmektedir. Yoksulluk kültürü çeşitli görüş açılarından incelenebilir. Bunlar aşağı kültür ve daha geniş olan toplum arasındaki ilişkiler, gecekondu mahallesi topluluğunun doğası, ailenin doğası ve bireyin davranışları, değer ve kişilik yapısı olarak kavranabilir. Bu çok karışık bir sorundur ve birçok faktör buna sebeptir. Bölgesel toplum açısından yoksulluk kültürüne baktığımız zaman imar ve konut koşullarının berbat olduğunu, kalabalık, fakat her şeyin üstünde özlü bir ailede bulunan örgütlenmenin bunlarda olmadığını görürüz. Aile düzeyinde yoksulluk kültürünün başlıca özellikleri çocukluk döneminin bulunmaması, cinsiyetle erken tanışma, nikâhsız evlilikler, erken ayrılıklar vb. Birey düzeyinde ise başlıca özellikler toplumdan ayrı tutulma duygusu, çaresizlik, başkasına bağlı olduğunu duyma ve aşağılık duygusudur (Lewis, 1965, LV-LVI). Bu özelliklerin bilinmesi programlanacak sosyal hizmetlerin niteliğine ve sunulacak sosyal hizmetlere yansıyacaktır.

Türkiye tarihi incelendiğinde, her toplumda olduğu gibi ülkemizde de yoksul, güçsüz kişilere yardım için zorunlu olarak birtakım yasal önlemlerin alındığını, hizmetlerin geliştirilmiş olduğunu görürüz. Ancak gelişen bu hizmet kurumlarında yapılan çalışmalar geleneksel yardım çizgisi ötesine geçmemiştir. Oysa Batı dünyasında böylesi çalışmalar bilimsel temele dayalı bir mesleğin, sosyal çalışma mesleğinin gelişmesine yol açmış ve yardım işinin profesyonel bir çalışma biçiminde yapıldığı takdirde etkin olabileceği kabul edilmiştir (Koşar, 2000, 17). Bir ülke ancak yoksullarının sayısını azalttıkça ve bireylerine hak ve adalet kavramları çerçevesinde asgari yaşam standardının üzerinde bir yaşam sunmaya başladıkça, gerçek anlamda bir devlet olmaya hak ancak kazanabilir (Onat, 2003, 26-35). Şu da var ki, sosyal çalışma mesleği uygulamaları yönünden yoksulluğun toplumun hangi kesimleri üzerinde nasıl etkili olduğu ayrıntılı olarak ortaya çıkarılmadıkça, onlara yönelik sosyal politikalar ve etkili uygulamalar geliştirmek olanaksızdır. Yoksulluğun nedenleri, sonuçları, etkilediği kesimlerin özellikleri iyi belirlenmeli ki onu önlemeye, sonuçlarını ortadan kaldırmaya dönük politikalar etkili olabilsin (Tufan, 2003, 15-23). Bütün bunların yanında herşeyden önce sağlanması gereken, kişilerin özgürlüğü, güvenliğidir; refah götürürken adalet kurallarını ihlal etmemek gerekir (Foucault, 2000, 626).



Yaşamla İlişkilendir

Yoksulluk: Sosyal Bir Sorun

Bugün yoksulluk, uluslararası düzeyde sosyal sorunlar arasında sayılmakta ve dünya barışı için yok edilmesi gereken bir tehlike olarak değerlendirilmektedir. İnsan haklarına ilişkin hemen bütün uluslararası belgelerde yoksulluğa doğrudan veya dolaylı gönderme vardır. Örnek verirsek, Birleşmiş Milletlerce kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde herkesin insan onuruna yakışır, uygar bir yaşama hak sahibi olduğu gerek kendisi gerekse ailesi için özellikle yiyecek, giyecek, tıbbi bakım ve sosyal hizmetlere hakkı olduğu vurgulanmış, çocuğun maddi ve manevi güvenlik ortamında sağlıklı gelişme ve yetişme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

ILO Bildirgesi'nde yoksulluğun nerede olursa olsun tüm insanlığın refahı için bir tehlike olduğu ve her ulus tarafından yoksulluğa karşı kararlılıkla savaş verilmesi gerektiği beyan edilmiştir. Aynı biçimde, Avrupa Topluluğunca benimsenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı ailenin, sosyal, yasal korunma hakkı yanında ekonomik korunma hakkından da söz etmektedir... Batı dünyasında, kamu yardımını da içeren bir bütünlükte oluşan sosyal güvenlik ulusal sistemleri sosyal refah hizmetlerinin yapısı ve işlevleri üzerinde olumlu bir etki yarattı. Sosyal güvenlik sistemi sayesinde o zamana kadar özellikle yoksullara yardım alanında çok etkin olan gönüllü kuruluşlar gelir eksikliğini giderme, gelir sağlama yönündeki etkinlik ve işlemlerden büyük ölçüde kurtularak, uzmanlaşmış kuruluş kimliğinde sosyal yardım programlarına katkı vermeye başladılar...

Kaynak: Koşar, N.G. (2000). **Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı**. (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet) Ankara: s. 18-72.



Öğrenme Çıktısı

1 Yoksulluk refahı alanını açıklayabilme

Araştır 1

Sosyal çalışma mesleği açısından sosyal yardım kavramını nasıl açıklarsınız?

İlişkilendir

1830'lu yıllarda yoksulların yaşam tarzı ve toplum içinde karşılaştıkları güçlükler ile ilgili olarak edebiyat yapıtları içinde en belirgin olarak rastladığımız roman, Charles Diskens'in Oliver Twist adlı kitabıdır. Kitabı okumamız yoksulluk olgusunun tarihsel yönlerini görmemiz ve bizlere sunacağı verileri değerlendirmemiz açısından önemlidir.

Ayrıca yoksulluk ve yoksullukla mücadele ile ilgili bilgi edinmek için şu kaynaklara da bakabilirsiniz:

Koşar, G.N. (2000). Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı. Ankara.

Lewis, O. (1965). İşte Hayat. Çev. Vahit Çelikbaş, E Yayınları, İstanbul.

Anlat/Paylaş

Yoksulluk kültürü açısından diğer sosyal sorunlar üzerine düşünün.

GÖÇMENLER, SIĞINMACILAR, MÜLTECİLER VE SOSYAL ÇALIŞMA

Resmi küresel istatistiklere göre, 1950'de 1 milyon mülteci (ağırlıklı olarak savaş yüzünden 'yerinden edilmiş' insanlar) olduğu dile getirilirken, günümüzde, 'geçiş aşamasında olan insanlar'ın sayısı ihtiyatlı bir tahmine göre 12 milyona ulaşmış durumdadır. Fakat birer sürgüne dönüşmüş ve ıssızlığın ortasındaki kamplara yerleştirilmiş mültecilerin sayısının 2050 yılında 1 milyara ulaşacağı tahmin ediliyor (Bauman, 2016, 79). Çeşitli nedenlerden dolayı dünyada insan hareketliliği; bu insan akışkanlığı her gecen gün öngörülemez bir şekilde artıyor.

Göçmen/Mülteci/sığınmacı konularında farklı tanım ve kavramsallaştırmaların seçildiği, ulusal ve uluslararası kuruluşların kendi perspektifleri açısından konuya ilişkin tanımlar ileri sürdükleri bilinmektedir. Uluslararası sözleşmelerde ve Türk yasalarında mülteci ve sığınmacı gibi farklı tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımlar incelendiğinde ortak ve farklı noktalara vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu tanımların tartışılması, mülteci/sığınmacı kavramının açıklanmasını kolaylaştıracaktır (Buz, 2004, 11).

Göçmen kendine bir süre için ya da sürekli olmak üzere yeni bir yaşam kurmak amacıyla bir ülkeden bir başka ülkeye taşınan kimsedir. Göçmenlerle sosyal çalışma (social work with migrants); bir ülkeye gelen göçmenlerin yerleştirilmelerinden beslenme, barınma, sağlık, eğitim vb. gibi bireysel ve ailesel her türlü sorunlarının çözülmesi ve bu yolla göçmenlerin yeni yerleştikleri topluma olabildiğince çabuk uyum sağlayabilmelerini amaçlayan sosyal çalışmaların tümüdür. Sığınmacı (refugee); bir ülke yurttaşının herhangi bir, özellikle politik nedenle kendi ülkesini bırakarak başka bir ülkede yaşamak üzere o ülkeye geçmesi ve o ülkenin resmi makamlarına başvurması ve sığınma isteminin resmi makamlarca kabulüyle sahip olduğu hukuksal statü anlamına gelmektedir (Tomanbay, 1999, 102-103-226).

İnsanlar dinsel, etnik, siyasal vb'i gibi nedenlerden ötürü yaşadıkları yerleri bazen bırakıp gitmek zorunda kalmaktadırlar. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısı bu tür insan hareketlenmelerine tanıklık etmiştir. İnsanlar yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda bırakılmışlardır. Birleşmiş Milletler kaynakları, yeryüzünde 30 milyonu aşkın insanın mülteci olarak yaşadığını belirtmektedir. Evet kimdir mülteciler? İnsanlar neden yaşamlarını, varlıklarını yurtlarında bırakarak başka yerlere giderler. Ne olur geride bıraktıkları kültürleri, yaşama kaynakları, anıları? Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (1951) ve Protokolüne (1967) göre mülteci, 1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelmiş olaylar sonucu ırk, dini uyruğu, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri yüzünden zulme uğramaktan korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan veya bu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen veya vatansızsa yukarda sözü edilen nedenler yüzünden daha önce ikamet ettiği ülkeye dönemeyen ve dönmek istemeyen kimsedir. Bu insanların yani mülteciliğe yönelenlerin eş deyişle azınlık mensupları, vatansızlar, yerli halklar ve siyasal iktidar yapısından dışlananlar ve muhaliflerin yaşadıkları sorunlar aynı zamanda temel insan hakları sorunlarıyla ilişkilidir. Ki bu insan guruplarına götürülen hizmetlerde de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi maddeleri ön plana alınır. Öyle ki, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 tarihli Protokol, mültecilerin, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde tanımlanan haklardan yararlanmasını gerekli görür. Buna benzer, mültecilerin durumuyla ilgili olarak uluslararası birtakım düzenlemelere gidilmiştir: Bunların arasında: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi Md. 30 (1948), Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol (1967), Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi (1966), Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966), Çocuk Hakları Sözleşmesinin mülteci çocuklara ilişkin bölümleri (1989) sayılabilir.

Mültecilerle ilgili uluslararası örgütlerin başında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gelmektedir. Bu örgüt mültecileri; ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal guruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğramaktan haklı sebeplerle korktukları için ülkelerinden kaçan ve geri dönmeyen ya da dönmek istemeyen kişiler olarak tanımlamıştır. Yine bu örgüt, mültecilerin insan haklarını gözeterek durumlarının iyileştirilmesi, sosyal sorunlarının barışçıl yoldan çözülmesi üzerinde çalışmaktadır. Mültecinin, iltica talebinin kabul edildiği sığınmacının ise iltica talebinin incelenmekte olan kişi olarak değerlendirildiği yönünde yaygın bir görüş vardır.

Türkiye'deki düzenlemelere göz atacak olursak: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası insan hak ve özgürlüklerini belirli koşullar altında herkes için güvence altına alarak insan haklarına dayalı bir bakış açısı sunmuştur. Ayrıca konuyla ilgili olarak, 2510 sayılı İskân Yasası (1934), 5682 Sayılı Pasaport Kanunu, Çeşitli Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelikler (1994) bulunmaktadır. Yine Türkiye'de Göç Müdürlükleri, Sığınmacı ve Göçmenler Dayanışma Derneği, İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Anadolu Kalkınma Vakfı da çalışmalarıyla mülteci alanında hizmet veren kuruluşların başında gelmektedirler (Şeker, 2004, 79-80).

Sığınmacıların geçiş yolu üzerinde bulunan Türkiye'de çok sayıda mülteci bulunuyor. Kayıtlı mülteciler dışında ayrıca BMMYK'ya başvuramayan sığınmacılar da yer alıyor. Bu kişiler Türkiye'deki yasal yetersizliklerden dolayı Batı ülkelerine gidebilmek için insan kaçakçılarının eline düşüyor. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu çekinceyle coğrafi kısıtlamaya giderek sadece Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü veriyor. Diğerleri 'geçici sığınmacı' statüsünde ve daimi ikamet alamıyor. Türkiye'nin coğrafi kısıtlama uygulamasındaki en büyük çekincesi sığınmacı akınına uğramak (Radikal 2 Ekim 2008).

Yine son yıllarda Türkiye'nin gündeminde önemli bir yer alan ve yoğun yaşanan iç savaş sürecinde Türkiye'ye gelen Suriyeliler konusuna bakmak gerekir. Özellikle ülkelerinden göç etmek zorunda kalanların içinde çocukların statüsü düşünüldüğünde gerçekliğin trajik boyutlarını görmek gerekir. Türk İşverenler Sendikaları Konfederasyonu Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerilerini bir rapor halinde Kasım 2015'te yayınlandı. Rapor bu dramın birçok yönünü işliyor: Nisan 2011-Kasım 2015 arasındaki 4,5 yılda Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacı sayısı, 2 Ekim 2015 itibariyle 2.072.290'dır. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından sağlanan ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından açıklanan bu sayı, kayıt altına alınan Suriyelileri göstermektedir. Türkiye'deki Suriyeliler konusu, boyutları ve özellikleri itibariyle sadece insani bir dram olma özelliğini çoktan aşmıştır. Konu hem bugün, hem de bundan sonraki dönemde Türkiye'nin bütün toplumsal, ekonomik, siyasi, kültürel, güvenlik ve dış politika tercihlerini etkileyecek bir boyuta ulaşmıştır. Türkiye'de bulunan kayıtlı 2.072.290 Suriyelinin en dikkat çekici özelliği % 54,2'sinin 18 yaş altındaki çocuk ve gençlerden oluşmasıdır. Başka bir anlatımla Türkiye'deki Suriyeli genç ve çocukların sayısı kayıt altına alınmış olanlar temel alındığında bile 1 milyon 123 binin üzerinde görünmektedir. Her ne kadar okul çağındaki (6-18 yaş arasındaki) Suriyeli çocuk olsa da okullaşma oranları % 15-20'lerle ifade edilecek şekilde son derece düşük seviyede kalmaktadır. Rakamlar arasında 415 bin 0-4 yaş aralığındaki çocuğun bulunması son derece dikkat çekicidir. Bu 0-4 yaş arasındaki 415 bin çocuğun ciddi bir bölümünün tahminen en az 150 ve hatta 200 bininin- Türkiye'de doğduğu söylenebilir. Türkiye'deki Suriyelilerin hem eğitim durumu oldukça kötü hem de işgücü açısından niteliksizler. Suriyelilerin Türk işgücü piyasasında işsizlik ve kayıt dışı baskısını artırırken çocuk işçiliği sorununu da büyüttüğü belirtilmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015). 2017 yılı açısından ise Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 2.700.00 civarına ulaşmış görünüyor.

Sığınmacılık olgusu, birbiriyle bağlantılı, birçok soruna yol açmaktadır. Yaşanan süreçler bu soruna 'multidisipliner' bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Birbiriyle bağlantılı olan bu sorunlara müdahale etme sorumluluğunu üstlenen mesleklerden biri olan sosyal çalışma bütüncül bir bakış açısından hareket etmek zorundadır (Beter, 2006, 3). Sosyal çalışma, insan ihtiyaçlarını tanımış olması, insan haklarına saygı duyması, insanlara yardım etme tekniği, özellikle açlık ve hastalık anlarında yardıma koşması, afetlerle savaşması ve iyileştirme hizmetleri ile uluslararası birçok insani amaçlı kuruluşun etkinliklerine katılabilmektedir (Friedlander, 1966, 542). Mültecilerle ilgili sosyal sorunların çözümünde destekleyici, güçlendirici, savunucu yönüyle sosyal çalışma işlevsel olmaktadır.

Göçmenlerin ve mültecilerin en sık karşılaştığı sosyal sorunların başında aile içi şiddet, yaşlı bakımı ve aile çatışmaları, alkolizm, konut ve işsizlik sorunu, madde bağımlılığı, çocuk istismarı, çocuk suçluluğu, çete aktivitelerine katılım, yaşlıların statü kaybı ve sosyal destek hizmetlerine ihtiyaç, fiziksel ve zihinsel sağlık sorunları gelmektedir. Sosyal çalışmacılar göçmenlere çok farklı yollarla profesyonel hizmet sunabilirler. Bu sorumluluklar göçmenlere yönelik sosyal refah mevzuatının değiştirilmesi ve geliştirilmesinden temel sosyal hizmetlerin sunumunda aktif rol almaya kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır. Göçmenlerin ve mül-

tecilerin sosyal savunuculuğunun yanında toplum kaynaklarını kullanırken ülkelerin farklılık göstereceği, dolayısıyla uyum sorunlarının aşılması için çalışılan göçmenlerin kendi kültürel yapılarının dikkate alınmasının sosyal hizmet uygulamalarına önemli katkılar vereceği unutulmamalıdır (Pallassana, 2000, 8).

Mülteciler için sosyal hizmetler, kendi kendilerine yetebilme, karşılaştıkları acil sorunları çözebilme ve aynı zamanda da emniyet duygusu inşa edebilme becerilerini geliştirmeye odaklanır. Kentsel bir ortamda gözlenebilecek en temel sorunlar; ailenin dağılmasından, hayatın haz veren yanlarının azalmasından, yerel yapıya adapte olamamaktan, düşmanca bir çevrede kimliğini saklayarak yaşamaktan kaynaklanan sosyal, duygusal ve kişisel sorunlardır. Kentsel şartlar, mültecilerin sorunlarının bireysel olarak incelenmesini neredeyse olanaksız bir faaliyet haline getirir. Birçok mülteci sistemin içinde kaybolup gider. Sosyal destek, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinden yoksun kalan mülteciler, zorluk ve şiddet ile dolu gelecek korkusuna ancak alkol ve uyuşturucuya sığınarak karşı koyabilirler. Bu olayın gerçekleşme olasılığı; işsiz ailesiz, boş zamanlarını değerlendirecek uğraşıları olmayan yalnız ve özellikle genç erkeklerde daha yüksektir. Sosyal hizmetler, kendilerini pek de davetkâr olmayan hatta düşmanca olan yabancı kentsel ortamlarda bulan mültecilerin gereksinmelerini belirler. Bundan dolayı sosyal hizmetlerin amacı yerel yönetimin ve halkın yardımıyla kendi ayakları üstünde güvenle durabilen mülteci topluluklar yaratmaktır (Kentsel Mülteciler için Sosyal Hizmetler. 1998, 7). Birleşmiş Milletler'in 1951 yılında kabul ettiği Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme hükümleri de sosyal çalışma mesleği için aydınlatıcıdır. Şöyle ki kamu acil yardımları ve sosyal yardımları açısından eşit işlem yapılacağı (m.23), sosyal güvenlik sisteminin kapsamındaki bütün riskler açısından mülteciler vatandaşlarla eşit muameleye tabi tutulacaklardır (m.24) gibi konularda anlaşmaya imza atan taraf devletlere sorumluluk vermektedir. Sonuç olarak, özellikle insan hakları savunucuları gibi, sosyal çalışmacılara da düşen görev, göçün, mülteciliğin, sığınmacılığın doğurduğu sorunları ve bu bağlamda yaşanan insan hakları ihlallerini asgari düzeye indirmeye çalışmak olmalıdır (Şeyhmus, 2005, 156-160).

Sonuç olarak: Sosyal hizmet mesleğinin elbette artık küresel bir sorun boyutlarına ulaşmış ve de birçok sosyal sorunla eklemlenmiş olarak derinleşen sığınmacı/mülteci trajedisiyle ilgili yaptığı şeyler sınırlıdır. Dalga dalga büyüyen bir soruna yerelde mesleki çözümler sunmak iyi bir yaklaşımdır. Tabi bir yandan ucuz emek sömürüsü, fuhuş, yerel toplumun artan hoşgörüsüzlüğü, şiddet, ayrımcılık, yabancıların kent sokaklarında yarattığı tedirginlik ve daha birçok tepkisel durumları da doğru okumak gerekir. Bu nedenle küresel sorun haline gelen bu olguyu ortaya çıkaran küresel siyasal mantığın çözümü gerçekten istemesiyle daha büyük bir yol alınacağından kimsenin şüphesi olmasın. Yoksa, kitlesel göç hiçbir şekilde yeni bir fenomen değil; "modern yaşam şekli"miz "gereksiz insanlar"ın (ekonomik ilerlemeye bağlı olarak, yerel anlamda "lüzumsuz"-fazladan ve istihdam edilemez- ya da toplumsal/politik dönüşümler ve bunu izleyen güç mücadelelerinin sebep olduğu huzursuzluk, çatışma ve ihtilafların bir sonucu olarak reddedilen, yani yerel anlamda hoş görülemez insanların) üretimini de içerdiğinden (defalarca yön değiştirmiş ve ara sıra tersine dönmüş olsa da) modern döneme başından bu yana eşlik ediyor. Bu da yetmezmiş gibi, şu anda, Batılı güçlerin yanlış hesaplanmış, ahmakça dar kafalı ve açıkça beyhude politikaları ve askeri girişimlerinin sonrasında, elbette savaş, eşitsizlik, despotizmin de etkisiyle Ortadoğu bölgesinin derin ve görünüşe göre umutsuz istikrarsızlaşmasının sonuçlarına katlanıyoruz. Örneğin Alberto Nardelli'nin Guardian'ın 11 Aralık 2015 tarihli nüshasında yazdığı gibi, "Avrupalıların yaklaşık %40'ı göçün AB'nin karşı karşıya olduğu en önemli sorun olduğunu söylüyor; diğer her konudan daha önemli bir sorun. Sadece bir yıl önce halkın %25'i bu fikirdeydi. İngiltere halkının ise yarısı göçün ülkenin karşı karşıya olduğu sorunların en önemlilerinden biri olduğunu ifade ediyor (Nardelli, 12 Aralık 2015, Akt: Bauman, 2018, 10, 11, 15). Bu durumun diğer Avrupa ülkelerinden pek de farklı olmadığı ortadadır.



Öğrenme Çıktısı

2 Göçmenler, sığınmacılar, mülteciler tanımlayabilme

Araştır 2

Statüleri bakımından farklılıklar gösteren mülteciler ve sığınmacılar arasındaki farkı anlatır mısınız?

İlişkilendir

İnsanların mülteci veya sığınmacı konumuna gelmesine neden olan olaylar ve bu dezavantajlı gruplara götürülecek sosyal hizmetlerle ilgili mevcut kuruluşlar üzerine araştırma yapınız. Dünyadaki durumla ilgili bilgi toplamak için www.unhcr.org.tr sitesini ziyaret ediniz.

Anlat/Paylaş

Ülkemizde yaşayan mülteciler ve sığınmacılarla ilgili hizmet veren kuruluşları paylaşınız.

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Tarihsel olarak yaklaştığımızda Osmanlı İmparatorluğu'nda sivil toplumun, vakıf yapısı altında tezahür edilmesi bu kavramın 'idee fixe'den ayrıştırılarak ele alınmadığını gösteriyor. Osmanlı'da 'kerim devlet' yapısını örnekleyen Asyatik özellikli örgütlenme tarzına ait yapıların, Osmanlı toplumsal-kültürel yapısında sivil toplumun olmadığını gösteriyor. Monarjik/teokratik-merkeziyetçi/geleneksel ve dinsel düşünceyi toplumsal yaşamın tüm katmanlarına yedirmiş olan 'Sultanizm' ile idare edilen Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıf kültürü-ahilik ve lonca teşkilatlanması-tarikat unsurları Osmanlı sosyo-ekonomik sisteminin yeniden üretimini sağladığı, statükoyu koruduğu için reel sivil toplum kavramına atfedilen değerleri karşılamıyor.

Evet, Türkiye'de devlet nasıl bir baba? Sivil toplum bu baba otoritesi karşısında nasıl bir yapıya sahip? Sivil toplumun bizde amacı ne? Ne istiyor? Nasıl bir değişim istiyor? Osmanlı'dan gelen bu yapı Cumhuriyet döneminde de siyasal temsil yetersizliği ve darbelerle sürmüştür. Bu nedenlerden ötürü toplumsal istemleri temsil eden örgütler olarak sivil toplum örgütleri hep bir gerileme süreci içinde olurlarken, ideolojik bir imge olma özelliğini ise hep saklı tutmuşlardır. Özce belleği-kimliği yok gibidir bu kavramın. Belki de sivil toplumun Batı'ya ait bir olgu ve kavram olmasından kaynaklanıyor bu sonuç.

Sivil toplum örgütlerinin tarihselliği içinde bir takım tarihsel-toplumsal görevleri olmuştur. Türkiye'de bu görevleri ne değin yerine getirdikleri kuşkuludur. Türkiye'de daha çok sivil toplum örgütleri kendi kurumsal perspektifleri yöneliminde kamusal hizmetleri yerine getirmektedirler. Başka bir açıdan hemşerilik dernekleri de yer yer STK olarak konumlandırılmaktadır (Şeker, 2004, 42-43-44-45). Oysa hemşeriliğin (ortak köy) modern örgüt tipleri kurmak, hatta siyasal tercihleri belirlemek için temel hizmeti gördüğü düşünülmektedir (Kemal, 2003, 18).

Günümüzde sosyal hizmet, sosyal yardımlaşma ile özdeş kılınmaktadır. Alanda uygulama yapan bir mesleğin sosyal yardımla eş tutulması mesleğin ortaya çıktığı zamandan beri aşılamamış bir durumdur. Devletin temel görevleri arasında yer alan sosyal hizmetleri uygulamak sosyal yardımla kısıtlandığında meslek olarak sosyal çalışmanın gelişimi de çeşitli engellerle karşı karşıya bırakılmaktadır (Şeker, 2006, 28). Dolayısıyla sivil toplum örgütlerinin "sosyal yardım" etkinlikleri sosyal çalışma uygulamasının eleştiriye açık yalnızca bir yönüdür. Böyle de değerlendirilmelidir.

Refah derneklerine bakalım; yardım temelli "sosyal ağ" biçimi olarak sosyal refah dernekleri her şeyden önce halkın toplumsal hizmetlere aktif olarak katılmalarını sağlama aracıdırlar. Bunların yanı sıra dernekler demokratik yaklaşımların, toplumsal ilişkilerin, birbirine sevgi ve saygı duygularının geliştiği ortamlar olup, aynı zamanda insanlara yardım etme, başkalarının sorunlarıyla ilgilenme açısından vatandaşlık sorumluluklarının geliştirildiği sosyal kuruluşlardır. Sayısal çokluğuna karşılık sosyal refah alanındaki derneklerin bazı istisnalar dışında istenen nitelikte hizmetler üretemedikleri gözlenmektedir. Hizmet üretme noktasında birtakım yetersizlikler yaşamaları derneklerin gereksiz olduğu anlamına gelmez. Sosyal refah derneklerinin sosyal hizmetler açısından rolü ve yeri önemli ve anlamlıdır. Toplumun bu potansiyeli iyi bir şekilde kanalize edilmeli ve değerlendirilmelidir (Koçyıldırım, 1991, 171-174).

Sivil toplum örgütleri asıl görevlerinin başarısı için sosyal sorumluluk kavramı altında sosyal refah çalışmalarını da kullanabilmektedirler. Bu nedenle sosyal hizmet çalışmalarında bulunan sivil toplum örgütlerinin bağlı bulunduğu bir sosyal hizmet yönlendirme ve denetleme merkezinin kurulması ve bu işi sosyal meslek elemanlarının üstlenmesi gerekir.

Sosyal çalışma ve sosyal hizmetler konusunda alınabilecek çok önemli bir önlem; bütün gönüllü kuruluşları kapsayacak bir birleşik fon kurulmasıdır. Böyle bir birleşik fon, hem para, mal ve hizmet olarak çeşitli kaynakların toplanma kampanyalarını tek elden yönetebilir, hem de çeşitli örgüt ve hizmetler arasındaki çakışmaları, çatışmaları önler, öncelikleri saptar ve eşgüdümü sağlar (Kongar, 1972, 194). Sivil toplum örgütleriyle refah dernekleri aynı alanda çalıştıkları gibi, iç içe geçmiş olabiliyorlar. Örneğin, sivil toplum kuruluşları (civil society institutions) demek, egemenin belirleyiciliğinin dışında birçok özelliğiyle toplumsal muhalefet kanalı; bir de daha çok özel gereksinim alanlarında savunucu bir sosyal fayda örgütlenmesi olarak anlaşılabilmektedir. Sivil toplumun oluşabilmesi yüzyılları alan bir süreç olmasına karşın günümüzde giderek büyüyen devletler de sivil toplumları kendi denetimleri altına almaya çaba göstermektedirler. Günümüzde ancak totaliter rejimlerde devlet sivil toplumdaki hakların ve özgürlüklerin sınırını çizebilir. Sivil toplum, sosyal güçlerin örgütlenmesiyle geliştikçe, devletin gücü sınırlanarak hak ve özgürlükler öne çıkarılabilmektedir. Devletin vazgeçilmezliği sivil toplumun öne çıkarılmasıyla dengelenebilmekte ve böylece yönetimin gücü ile insan hakları arasında çelişkili durumların belirmesi önlenebilmektedir (Çeçen, 1995, 112).

Sivil toplum devletin yani siyasetin dışındaki toplumdur ama, siyaset-dışı sayılması için bu yeterli değildir. Sivil toplum, halkın kendi kurduğu örgütler eliyle devleti denetlemesinin ve demokratik davranışlar içinde tutmasının adıdır. Örneğin, 1982 Anayasası, salt bireysel özgürlük haklarına müdahaleyle kalmamıştır; sivil toplumun, demokratik ölçülere uygun biçimde işlerlik kazanmasını önleyici birçok yasak getirmiştir (Fincancı, 1993, 87-186). Yine de modern toplumun ürünü olan sivil toplum kuruluşları, günümüz toplumlarının yaşamında vazgeçilmez bir yere sahiptir. Sosyoekonomik, siyasal karar ve uygulamalara doğrudan katılan sivil toplum kuruluşları, toplumsal yapıya önemli bir dinamizm kazandırırlar. Bir başka deyişle sivil toplum kuruluşları sayesinde, toplumsal taleplerin siyasal yapıya taşınması ve siyasal yapının denetlenmesi olanaklı olur. Çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi ve de çağdaş hukuk düzeni için, sivil toplum kuruluşlarının söz konusu işlevselliği başat bir gerçekliktir (Kaya ve Ayan, 2011, 46).

Sosyal çalışma mesleği açısından sivil toplum örgütleri ile kamusal hizmetler vermeye çalışan derneklerin ve vakıfların arasındaki fark bilinmelidir. Özellikle sosyal yardım amaçlı derneklerin kuruluşu ve işleyişi ilgili resmi kurumların denetiminde olmalıdır.

Öğrenme Çıktısı

3 Sivil toplum örgütlerini tanımlayabilme

Araştır 3

Sivil toplum örgütü ile sosyal çalışma ilişkisini açıklayınız?

İlişkilendir

Yaşadığınız toplumda sivil toplum örgütleri içinde sosyal yardım amaçlı etkinlik gösterenlerin web sitelerini inceleyiniz, örgütlenme biçimlerini ve yardım sunma şekillerini irdeleyiniz.

Anlat/Paylaş

Kamusal hizmet veren sivil toplum örgütleri hakkındaki düşüncelerinizi paylaşınız.

DİĞER SOSYAL HİZMET ALANLARINDAKİ UYGULAMALAR

Sosyal Belediyecilik ve Kentsel Sosyal Hizmetler

Çağdaş anlamında yerel yönetim kavramı Türkiye'ye 19. yüzyılın ikinci yarısında girmiştir. Yerel yönetimlerin bugün karşıladığı hizmetler, daha önce vakıflar ve meslek örgütleri tarafından yerine getirilmekteydi. Tanzimat, başka kurumlara olduğu gibi, belediyelere de, bir Batılılaşma, çağdaşlaşma olayı olarak bakmıştır. Cumhuriyet'in ilanından bir süre sonra, 1930'da çıkarılan 1580 sayılı Belediye Yasası bugün de yürürlüktedir. Köy Yasası ise, 1924 tarihini taşımaktadır. Üçüncü yerel yönetim türü, İl Özel Yönetimidir. Bununla ilgili olan 1913 tarihli yasa, 1987 yılında 3360 sayılı yasayla geçirdiği değişiklik bir yana bırakılırsa, bu gün de yürürlükte sayılır (Keleş, 1991, 249-251). Ancak günün koşullarına göre değişeceği de varsayılmaktadır.

Sosyal hizmetler açısından baktığımızda; Türkiye'de yerel yönetim şekillerinden birini oluşturan belediyeler hakkındaki, 1580 sayılı Belediye Yasasının belediyenin görevlerini belirleyen 15.maddesinin 18.fıkrasında aynen 'bırakılmış ve bulunmuş çocukları, delileri, dalanmış ve kudurmuşları, sokakta bayılanları, kazaya ve afete uğrayanları koruyup gözetlemek' demek suretiyle korumaya gereksinimi olan çocukların da bu fıkrada sayılan kimselerle korunup gözetilmeleri hususu belediyenin görevleri arasında kabul edilmektedir. Demek ki, belediyeler, görev alanlarında kalan yerlerde terk edilmiş, bulunmuş çocukları, kimsesiz delileri koruyup gözetmekle ödevlendirilmişlerdir. Bu görevini yerine getirmek için belediyeler, Darüle'ceza'lar (güçsüzler yurdu), kreşler, bakımevleri, yurtlar, işyerleri, çocuk bakımevleri, sağlık evleri ve çocuk yuvaları açarak kimsesiz çocukların, güçsüzlerin, bakım, gözetim, korunma, eğitim ve güvenliklerini sağlarlar (Özmen, 2005, 257). Bu hizmetler kentsel sosyal hizmetlerin de (municipal social services) kapsamındadır. Kentsel sosyal hizmetler; kentsel, özellikle anakentsel bölgelerde kentleşmenin ve kentin özelliğinden gelen ve insanları ilgilendiren sorunların çözümüne yönelik olarak düzenlenen sosyal hizmetlerdir. Örneğin kentte sorun olarak ortaya çıkan sokak çocuklarıyla, işsizlerle, kentsel ortamın ürünü olan yabancılaşma vb. alanlarda yapılan sosyal hizmetlerdir (Tomanbay, 1999, 148). Kentsel sosyal hizmet anlamında üretilen yaklaşım ve hizmet modellerine toplumcu/sosyal belediyecilik anlayışıyla; gençler, yaşlılar, engelliler vb. sosyal sorun kategorileri ile ilgili çağdaş hizmet modelleri eklenmelidir.

Belediyelerin, sosyal sonuçlarıyla ilgilendiği kentleşme süreci birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik, teknolojik, siyasal, sosyal kültürel, psikolojik gibi konular bunların başında gelmektedir. Kentleşmenin doğurduğu, ekonomik, toplumsal, siyasal ve toprak kullanışı ile ilgili sorunlara çözüm yolları bulmak; ya bu sorunları teker teker ele alıp her biri için çözümler aramakla, ya da hepsinin temelini oluşturan, ülkenin genel

yerleşme düzenini uzunca bir dönemde değiştirmeyi amaçlayan genel politikalar uygulamakla olur (Keleş, 1993, 39).

Şehir planlaması, rasyonel bir şekilde şehirlerin bilimsel yöntemlere göre geliştirilmesiyle mümkündür. Bu projeye sağlık, boş zamanların değerlendirilmesi programları ile şehirlerde yaşayanların güvenlik içinde bulundurulmaları, konut ve ticaret hatta iş binalarının planlı bir şekilde inşası etkinliği girmektedir (Friedlander, 1966, 518). Öte yandan kırsal alanda toprak-insan ilişkilerinde ortaya çıkan dengesizlik sonucu mülksüzleşen ve başka iş olanakları bulamayan işsizler ordusunun (açık ve gizli işsizler), çoklukla kentlere doğru yönelen göç devinimine katılmaları ile buralar belediyelerinin hizmet götüreceği insan topluluklarının sayısında patlama ölçülerine varan büyük artışlar yaratmaktadır. Kırsal alandaki sorunlar çözülmedikçe kent belediyelerinin sorunları her geçen gün artacaktır (Güven, 1996, 476). Toplumsal bir örnek verebiliriz: örneğin gecekondu olgusu sosyal çalışma mesleğinin etkinlik alanını oluşturmaktadır. Türkiye kentleşmesinde 1980'le başlayan ve günümüze kadar gelen dönem, kentlerin bir yandan önceki dönemden devraldığı oluşum dinamikleri 1950'li yıllara kadar giden gecekondulaşma, enformel sektör gibi çeşitli kentleşme sorunlarıyla uğraştığı bir yandan da, yeni dönemin kentsel yoksulluk, mekansal ayrımlaşma, cemaatleşme gibi sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları bir dönem olmuştur (Göktürk, Kaygalak, 2001, 113-146). Kısacası göç, kentleşme, kentlileşme sürecindeki ailelerin kentle bütünleşmesinde etkili olacak hizmetlerin sunumuna yönelik yerel yaklaşımlar için Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa Kentsel Şartı, bütüncül bir yaklaşım ve sistemli bir açılım öngörmektedir. Yerel yönetimler bu anlamda yeniden yapılandırılmalıdır (Cılga, 2008, 6-16). Bütün bunlara ek olarak yürürlükteki belediye yasasının sosyal çalışma mesleğini yakından ilgilendiren boyutuna bakarak diyebiliriz ki çağdaş belediyecilik hizmetleri bir insan hakkıdır. Ve özetle kentsel sosyal problemlerin çözümü için mekânsal, ekonomik, sosyal, kültürel ve yönetimsel anlamda bütüncül bir bakış açısı gerekmektedir. Yaşanabilir, çağdaş, sağlıklı kentler ve kentleşme için öncelikle kırdan kente göçlerin azaltılması, bölgeler arası sosyo-ekonomik dengesizliklerin giderilmesi, işsizlik ve yoksulluğun azaltılması ve sosyo-kültürel düzeyde önlemlerin alınması önerilebilir (Güçlü, 2016, 209).

Doğal Afetlerde Sosyal Hizmetler

Türkiye'yi her zaman ilgilendiren bir sorun olan doğal afetler açısından konuya eğilelim: nerede, ne şiddette ve ne zaman gerçekleşeceği tam olarak bilinmeyen deprem, Türkiye için güncelliğini koruyan ve sosyal boyutları olan bir sorundur. Ülkemizde, bugüne değin yerleşim birimlerine yakın alanlarda, orta şiddetin üstünde yaşanan tüm depremler önemli maddi ve manevi kayıplara neden olmuş, insan hayatında ciddi izler bırakmıştır. Bu nedenle özelde deprem ve genelde afetler, diğer sosyal meslekler ve bilim dalları gibi odağı insan ve amacı insanın tam iyilik halinin sağlanması olan sosyal çalışmayı yakından ilgilendirmektedir (Tuncay, 2004, 135). Deprem, sel, kuraklık, kazalar, kirlilik vb. nedenlerden dolayı afetler meydana geldiğinde, birçok ailenin evsiz, yiyeceksiz, giyeceksiz ve parasız kalmaları bir gerçektir. Sivil halkın psikososyal dengesinin korunması ancak, verimli ve organize olmuş sosyal refah hizmeti ile mümkün olacaktır. Sosyal çalışmacılar ailelerin ve çocukların evlerini boşaltmalarında, halk kitlelerini doyurup, giydirip, barındırmada ve en nihayet muhtaç olanlara para yardımı yapmada bütün mesleki bilgi ve becerilerini göstereceklerdir (Friedlander, 1966, 148).

Doğal afetler ve depremler ortaya çıkardığı sosyal sorunlar nedeniyle sosyal çalışma mesleğinin ve sosyal hizmet politikasının bir alanı olmuştur. Deprem ve doğal afet bölgelerinde bireylerin ve ailelerin içinde yaşadıkları güç koşullarla başedebilmeleriyle ilgilenilirken kamusal hizmetlerin sürdürülmesi ve yardımların planlanıp dağıtılması da bir sosyal çalışma alanı olarak kendisini hissettirmiştir. Sosyal çalışmacı, deprem veya afet bölgesinde ekonomik sorun yaşayan insanlara yardım götürmek gibi sağlık hizmetlerinden yararlanmasını sağlamak, insanların eğitime devamı için toplumla çalışma hizmetlerinin organize edilmesinde rol almak, çadır ya da prefabrik alanlarında insan gruplarının psikososyal sorunlarının giderilmesi için toplum kaynaklarını ve mesleki olanakları harekete geçirmek ve danışmanlık yapmakla ilgilenir.



Araştırmalarla İlişkilendir

Kentleşme Süreci ve Sorunları

Türkiye'nin son kırk yılını belirleyen en önemli toplumsal olaylardan birinin kırdan kente göç olduğunu söylemek hiç de abartma değildir. Ülkemizdeki sanayileşme ile kentleşme arasındaki teorik açıdan var sayılan uyumun pratikte söz konusu olmaması, kentleşmemizin gelişmiş toplumlardaki gibi sanayileşmenin peşi sıra yerine, önü sıra gitmesi sağlıksız ve sorunlu bir kentleşmenin yaratıcısı olmuştur. Başlangıçta özellikle (altmışlı yıllarda) endüstriyel kalkınma ile özdeş tutulan kentleşme, kırsal nüfusun kente yönelik göçü temel alınarak, kalkınmanın ve gelişmenin bir göstergesi olarak algılanıyordu. Bu bakış tarzı ve buna bağlı olarak geliştirilen politikalar, günümüzde çözümü zor sorunların nedeni olmuştur. Kentlerin büyümesi ile paralel büyümeyen sanayi, göçenleri hizmet sektöründeki iş olanaklarına doğru yöneltmiş, bu sektör gereksiz bir şekilde genişlemiştir. Bunun yanı sıra kaynaklar ile gereksinimler arasında büyüyen açıklık, göçenlerin yaşam koşullarını kötüleştirmiştir. Toplumsal, ekonomik ve politik nedenlere dayalı olarak kentin ekonomik ve altyapı olanaklarının nüfus akımını karşılamaya yetersiz kalışı, kentlerde gecekondunun yaratıcısı olmuştur. Böylece geleneksel kırsal yapılar dışında veya kırsal kentsel sınırda geçiş dönemine özgü bir tampon kurum oluşmuştur. Hızlı kentleşme ortamında kamu hizmetlerinin yetersizliği, ana kent planlarının yapılmamış ya da ciddiyetle uygulanmamış oluşu kentleşmeyi temel problemlerden biri haline getirmiştir.

Kaynak: Onat, Ü. (2002). "Kentleşme Süreci ve Sorunları". **Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet Sempozyumu.** Ankara: s. 26-32.

Toplum Merkezlerinde Sosyal Hizmet Uygulaması

Toplum merkezi ilk ne zaman ortaya çıkmıştır? Armold Toynbee arkadaşları arasında dostluğu ve yoksullara karşı olan sevgi dolu ilgisi ile tanınırdı. Yakalandığı tüberküloz hastalığıyla genç yaşta ölen bu insanın hatırasını anmak üzere 1884 yılında arkadaşları Whitechapel bölgesinde 'Toynbee Hall' adını verdikleri bir halk merkezi açtılar. Böylelikle, dünyada ilk defa olarak bir toplum merkezi (community centrum/community self-help) kurulmuş oluyordu. Amacı yoksulların refahı için çalışmaktı (Friedlander, 1966, 46). Toplum merkezleri yerel toplumdaki farklı bireylerin ve kültürlerin anlaşması, uyumu, tanışıp kaynaşması için daha çok yerel yönetimlerce açılan, mahallelinin okuma, sağlık, boş zaman, spor, toplantı, eğlence, gezi gereksemelerinin bir program içinde karşılandığı, mahallenin, yörenin ya da bölgenin güncel konuları ve sorunları üzerinde tartışma, seminer, eğitim programlarının düzenlendiği her yaştan halka açık merkezlerdir. Buralarda temel olan, programların yapılmasında ve yürütülmesinde mahallelinin etkin rol alması, kararlara katılması ve işlev üstlenmesidir (Tomanbay, 1999, 266). Ayrıca toplum merkezlerinin, kırsal alandan şehre göç eden kesimin şehir hayatına uyum süreci ile ilgili eğitimleri büyük önem taşıdığından, büyük şehirlerin yoksul mahallelerindeki toplum merkezlerinin desteklenmesi ve sayılarının artırılması özel önem taşımaktadır (Gökalp, 2003, 162-170).

Sosyal çalışmanın topluma yönelik işlev ve etkinliklerini en iyi şekilde yerine getireceği kuruluşlardan birisi toplum merkezleridir. Gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülkede toplum merkezleri yaygın bir organizasyon yapısı içinde etkin çalışmalar yapmaktadır. Toplum merkezleri halk katılımına dayalı çalışmalar yoluyla yerel toplumlarda demokratik yapılanmayı güçlendirir. Öz bir ifadeyle bir toplum merkezi, içinde yer aldığı toplumdaki çeşitli hedef kitlelerin özelliklerine, ihtiyaçlarına ve eğilimlerine göre çok çeşitli etkinlikler düzenler. Bu etkinlikler yukarıda sözü edildiği gibi birçok alanda olabilir. Toplum merkezlerinin temel amacı, insanları birbirine kaynaştırarak, işbirliği sağlamak ve bu yolla insan ilişkilerini geliştirmektir (Koçyıldırım, 2001, 153-160: Onat, 2001, 77-87). Toplum merkezlerinde söz konusu olan toplumu demokratikleştirmek ve geliştirmektir. Bu sosyal çalışmanın meslek amaçlarıyla örtüşmektedir.

Okul Sosyal Çalışması ve Sosyal Rehberlik

Dünyada sosyal bilimlerdeki ilerlemeler, eğitimin birey gelişimine yaptığı katkı kavranmaya başlanınca okullarda sosyal hizmet programlarına başlanması gerektiği anlaşıldı. İlk olarak 1906-1907 yıllarında Boston, Hartford, Connecticut ve New York City'deki okullarda sosyal hizmete başlandı. Bu hizmete ilk önce 'ziyaretçi öğretmenler hizmeti' denilmekte idi; çünkü okulda sorunu olan veya okul çevresi içinde güçlük çeken çocukların aileleri ziyaret edilmekle bu sorunların kaynağı bulunmağa çalışılıyordu. Okul sosyal çalışmacıları, başlangıçta sorunu olan her çocuğa ayrı yardım ederek onların okul şartlarına uymalarını sağlarken okul sosyal çalışmasını (school social work) başlatmışlardı (Friedlander, 1966, 394).

Okul programının bir yönünü oluşturan okul sosyal çalışmaları, sosyal ve duygusal sorunları olan ve bu yüzden okula uyumda sorun yaşayan çocuklara yardımı amaçlar. Eğitimciler, çocukların sorunlarının genelde çok yönlü olduğunu ve çocuğun kendisi veya ailesi veya çevresi ile yaşanan sorunlardan ve gerginliklerden doğmuş olabileceğini bilirler. Bu gibi durumlarda, eğitim görmüş okul sosyal çalışmacılarının bilgi ve becerilerinin başvuracakları yardım ellerinden birini oluşturduğunu eğitimciler kabul etmişlerdir. Okul sosyal çalışmaları, özel sorunları olan ve bu yüzden gördükleri eğitimden tam faydalanma kapasitelerini kaybeden çocuklara yardımı öngörür. Diğer mesleklerle işbirliği halinde çalışarak eğitim hizmetlerinin niteliğini artırırlar (Boston, 1968, 92). Okul sosyal çalışmasının ilgi odağı olan sorunlar psiko-sosyal nedenlerden kaynaklanabileceği gibi kültürel uyum ve ekonomik nedenlerden de kaynaklanabilir. Bu ve buna benzer nedenlerle okul sosyal çalışması kapsamında, ilk ve orta dereceli okullarda eğitim gören gençlerin karşılaştıkları psiko-sosyal ihtiyaç ve sorunlarına yönelik olarak etkinlikler yapılmaktadır. Okul sosyal çalışması, öğrencilerin içinde bulundukları gelişim dönemleri, aile koşullarını esas alarak çocuk ve gençlerin yaşadıkları çeşitli sorunların çözümü, ihtiyaç duyulan hizmetlerden yararlanmaları ve böylece eğitim etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürebilecekleri bir duruma gelmelerini sağlama gibi birçok hizmeti yürütmek üzere okullarda yer alan sosyal çalışmanın mesleki uygulama alanlarından birini oluşturmaktadır (Duman, 2001, 91-102).

Bir başka açıdan okul sosyal çalışması; okul öğrencilerinin okuldaki sosyal ilişkilerinin bozuk, derse ilgilerinin yetersiz, başarı düzeylerinin düşük olduğu durumlarda gerek öğrenciyle, gerek onun arkadaş çevresiyle gerekse aile çevresiyle çalışma yaparak öğrencinin ruhsal, sosyal ve eğitsel sorunlarının çözümü, derslere ilgisinin ve okuldaki başarısının artmasını amaçlayan, sosyal çalışmanın öğrencilere yönelik biçimidir. Eğitim kurumlarındaki öğrencilerin eğitimle ilgili ya da eğitimlerinin başarısını engelleyen eğitim dışı sorunlarının çözümüne yönelen sosyal çalışma uygulamasıdır. Türkiye'de aynı amaca hizmet etmek için düzenlenmiş, rehber öğretmen kurumu bulunmaktadır. Ancak sosyal çalışmacıların katıldığı okul sosyal çalışması yoktur (Tomanbay, 1999, 186). Geçmişte bazı uygulamalara rastlansa da bir gelişme yaşanmamıştır. Örneğin, Türkiye'de bu konunun farkına ve önemine varan 1968 yılında Ankara'dan bir lise olmuştur. Sosyal çalışma mesleği için uzun yıllar emek vermiş Sema Kut yaşam öyküsünü anlattığı anı kitapta bu duruma şöyle değinir: "Biliyorsunuz, 'okul sosyal hizmeti' diye bir sosyal hizmet alanı vardır. 1968 yılında Ankara Gazi Lisesi Müdürlüğü'nden bir yazı geldi; okullarında rehberlik servisinin kurulduğunu, sosyal hizmet uzmanı (sosyal çalışmacı) görevlendirilmesini ve istihdam edilmesini istiyorlardı. Nasıl mutlu olmuştuk! Uzman göndermemiz mümkün değildi elbette ama, uygulama ve sosyal rehberlik için öğrenci gönderdik" (Dönümcü, 2004, 116). Okul sosyal çalışması Batı'daki yaygınlığına karşın Türkiye'de henüz bir aşama kaydedememiştir. Çocukların dönemsel özellikleri, aile ile ilişkiler ve sosyal çevre gibi değişkenlerin çocuğun üzerindeki etkisi bilinmektedir. Sosyal uyum/sosyal destek vb. mesleki etkinlik türü sosyal çalışmalar bu alanda gereksinim olarak hissedilmektedir. Ne yazık ki sosyal çalışmacılar etkin hizmetler verebilecek nitelikte bilgi ve beceri ile donanmış sosyal meslek elemanları olduğu halde Ülkemizin eğitim sistemi içerisinde sosyal çalışma mesleği yeterince değerlendirilememektedir (Şeker, 2008, 157). Sosyal çalışmacıların bireyi çevresi içinde değerlendirişleri birey, aile, toplum etkileşimini önemsemeleri onları okul sistemlerinde de vazgeçilmez meslek elemanları konumuna taşımıştır. Biliyoruz ki, çocukların sosyalleşmelerinde, sağlıklı gelişim göstermelerinde aile ve okul en temel kurumlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla çocukların bu ortamlarda sürekli takip edilmeleri ve desteklenmeleri gerekmektedir. Okul ortamları ise

çocuklara ulaşmada en önemli toplumsal kurumlar arasındadır. Çocukların sağlıklı gelişim göstermeleri ve karşılaştıkları güçlükleri çözmek için okullarda çocukları psiko-sosyal yönden destekleyecek meslek elemanlarına ihtiyaç söz konudur (Özkan ve Kılıç, 2014, 80).



http://www.meb.gov.tr sitesinden okullardaki rehberlik ve psikolojik danışmanlık sistemi üzerine bilgi edinebilirsiniz.

Günümüzde gelir dağılımı adaletsizliğinin yaşandığı koşullarda çocuk yoksulluğu nedeniyle çocuklar ve gençler okula yeterli bir şekilde beslenemeyerek gitmektedirler. Geldikleri koşulların sorunlarını beraberinde getirmektedirler. Ailelerin sosyo-ekonomik statü farklılıkları, yaşanan adaletsizlikler en çok da çocukları vurmaktadır. Sorunları çözümlenmemiş bireylerin eğitim almaları bu anlamda zorlaşmaktadır. Okulların bu amaçla sosyal bütçeleri olmalıdır. Ortaya çıkan sonuç şu ki, artık Türkiye'de okullarda okul sosyal servislerinin kurulması bir zorunluluk olarak kabul görmelidir.

Orduda Sosyal Hizmet Uygulaması

Özel koşullar ve kurallar altında yaşayan askerlerin, militarist koşul ve ortamlarından doğan sorunlarının giderilmesi, ruhsal baskılarının hafifletilmesi, toplumsal gereksinimlerinin askerlik ortamında karşılanması vb. gibi sosyal hizmetlerin verilmesine yönlendirilmiş sosyal çalışma etkinlik alanıdır. Özellikle seferberlik ve savaş dönemlerinde moral kazandırma, askerlerin aileleriyle iletişimlerini sağlama gibi konularda ABD'de İkinci Dünya Savaşı sırasında gelişen mesleksel çalışmadır (Tomanbay, 1999, 190). Türkiye'de çoğu erkek sosyal çalışmacı askerliklerini sağlıkçı yedek subay olarak yaptıkları için; birçoğu gittikleri asker hastanelerinde ve garnizonlarda sosyal çalışma mesleğini yapabilmekte, yine bir kısım sosyal çalışmacılar da askeri yapının açtığı sınavları kazanarak sivil memur statüsünde sosyal çalışmacı olarak farklı kademelerde çalışabilmektedirler. Örneğin, rehabilitasyon merkezleri, huzurevleri ve büyük asker hastanelerde kurulmuş, sosyal çalışma mesleğinin uygulandığı servisler bulunmaktadır. Gün geçtikçe ordu yapısı içinde sosyal çalışma (social work in army) önemli bir yer edinmektedir. Ancak gereksinim özgüllüğünde çalışmalar yapılması ve mesleğinin öneminin bilinmesi gerekmektedir.

Sokak Sosyal Çalışması ve LGBTİ Bireylerle Çalışma

Birçok nedene bağlı olarak sokakta yaşayan insan grupları birçok alt gruba ayrılırlar. Birbirinden farklı özellikleri olan bu grupların gereksinimleri de değişmektedir. Sokakta yaşayan hedef kitlenin sosyal çalışma uygulaması açısından bilinmesi götürülecek ya da sunulacak olan sosyal hizmetlerin kapsamını belirginleştirmektedir. Bu özel gereksinim grupları için söylenecek genel düşünce, yoksullukla ilişkili bir yaşam sürüyor olmalarıdır. Örneğin, kurum bakımını kabul etmeyen sokakta veya parklarda yaşayan insanlar için; evsizlere, alkoliklere, uyuşturucu bağımlılarına, sokak çocuklarına kendi koşullarında onlarla sokak sosyal çalışması yapmak uygun (in the corner social work) bir mesleki yoldur. Gezici aş aracı, sağlık ekipleri vb hizmetlerden faydalanılarak sokak sosyal çalışması konusunda başarılı çalışmalar yapılabilir. Açıkçası sokak sosyal çalışması Türkiye açısından henüz yeni bir uygulama alanı olup, uygulama sürecinde sık yararlanılmayan bir sosyal çalışma etkinlik türüdür.

Sosyal çalışma mesleğinin korunmasız gruplar içinde yer alan ve nefret suçlarına maruz kalan; lezbiyen, eşcinsel, gey, biseksüel, transseksüel ve travestileri içine alan çalışmalar da çoğunluk sokak sosyal çalışmaları içerisinde yürütülür. Sokaklarda birçok insana hizmet sunan uzmanlar içinde; lezbiyen, biseksüel, eşcinsel ve transseksüel (LGBTİ) müracaatçılarına sunulacak hizmetlerde akademik çalışmalara hız verilmeden önce bu mesleklerin doğası gereği bu cinsel azınlık nüfusu ile eğitimli birçok sosyal çalışmacının iletişimi vardı. Toplumsal önyargı ve baskı karşıtı LGBTİ insanlar için tam vatandaşlık haklarını onaylayan çalışmalarda, ezilen bu insanlar için sosyal hizmet mesleğinin özgürleştirici bir rolü vardır. Bütün bir insanlık ailesi açısından baktığımızda bu bir sosyal adalet meselesidir (Deana, 2006, 17-28). Kısaca sosyal hizmet, LGBTİ bireylerle çalışma konusunda en az iki önemli güce sahiptir Birincisi bireysel uygulamacının tutumları ve becerilerini kapsar. Diğeri kurumların LGBTİ bireylere sağladığı hizmetlerle ilgilidir. LGBTİ bireyler için hizmetler nereden sağlanırsa sağlansın gerçek bu hizmetlere gereksi-

nim olduğudur. Sosyal hizmet uzmanları, bu bireylerin hakları için savunucu olarak hareket etmelidir. Cinsel yönelim, insan çeşitliliğinin bir başka görünümü olarak hitap edilmeyi gereksinir. Cinsel yönelim inkâr edilmek yerine ona saygı gösterilmelidir (Zastrow, Kirst-Ashman, 2015, 269).

Koruyucu/Önleyici/Tedavi ve Rehabilite Edici Sosyal Hizmetler

Sosyal çalışma mesleği işlevsellik noktasında hedef gruplarının ya da başvuru sahiplerinin gereksinimlerine göre mesleki yöntem ve tekniklerini kullanmaktadır. Sosyal hizmet alanlarında alanın genel niteliğine göre hizmet üretiminde bulunmaktadırlar. Bir hizmet alanında önleyici hizmetlere ağırlık verilirken bir başkasında tedavi edici boyut önem kazanabilmektedir. Örneğin okullarda okul sosyal hizmeti aracılığıyla koruyucu-önleyici hizmetlerde madde bağımlılığı, ergen sorunları vb. konularının üzerinde çalışırlarken, mesleğin AMATEM gibi yerlerde tedavi edici ve destekleyici boyutu önem kazanmaktadır. Yine aile refahı alanına yönelik olarak yeterli aile sosyal yardımı sunulan aileler için koruyucu (protective service) önleyici bir yaklaşım benimsenirken, yoksulluğa ya da başka faktörlere bağlı olarak şiddet gören, ihmal edilen kadın ya da çocuk için tedavi ve rehabilite edici çalışmalar devreye girebilmektedir. Engelliler için verilen sosyal hizmetler de engellinin gereksinim aşamasına göre değişebilmektedir. Özde her hizmet modeli sosyal çalışma mesleği yönünden bir bütünün parçalarından oluşmaktadır ve sosyal sorun yaşayan bütün müracaatçı gruplarını kapsamaktadır.

Türkiye'de Sosyal Hizmetin Yakın Tarihi: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Doğru

Himaye-i Etfal Cemiyetinin ilk defa 1908 yılında yerel olarak Kırklareli'nde kurulduğunu ve çalışmalarını Balkan Savaşına kadar sürdürdüğünü görmekteyiz. 1921 yılında Ankara'da yeniden kurulur. 1934 yılında ise Himaye-i Etfal Cemiyetinin adı Atatürk tarafından 'Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu' olarak değiştirilir. 1981 yılında Milli Güvenlik Kurulu'nca feshedilir. Bağlı kuruluşları SHÇEK bünyesi içinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlanır (Çavuşoğlu, 2005, 4-6). 24.5.1983 tarihindeyse sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan gruplara ulaştırılan sosyal refah hizmetlerini yeniden organize ederek daha verimli ve etkili bir hale getirmek, hizmet standartları geliştirmek, hizmet alanlarını çağın değişen koşullarının ortaya çıkardığı sosyal sorunlara cevap verebilecek bir biçimde genişletmek ve sosyal hizmetler alanında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla SHÇEK'in kurulmasını öngören 2828 sayılı SHÇEK Kanunu yürürlüğe girer (Uluç, 1997, 133). Daha açıklayıcı bir şekilde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Mayıs 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2828 Sayılı 'Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu' ile kurulmuştur. Kurum, kamu tüzel kişiliğine sahip katma bütçeli bir kuruluştur. Kuruluşunda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olan SHÇEK daha sonra 18 Mart 1989 tarihinde yürürlüğe giren 256 No'lu Kanun Hükmünde Kararname ile doğrudan Başbakanlığa bağlanmıştır. SHÇEK bir ihtisas kurumu niteliğinde, hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşudur. SHÇEK sosyal hizmetler alanındaki uygulamaların bütüncül bir yaklaşım ve belirli bir otorite tarafından yürütülmesi ihtiyacının somut bir ürünüdür. Aslında SHÇEK sosyal hizmetler alanında etkinlik gösteren dört ayrı statü ve yapıya sahip kuruluşun birleştirilmesi ile meydana gelmiştir. Bunlar, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü (merkezi idare teşkilatı), illerdeki Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri, (yerel yönetim), Sosyal Hizmetler Enstitüsü (merkezi idare teşkilatı) ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (özel hukuk tüzel kişisi)/dernek)'dur. SHÇEK'in temel amacı, korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilerle ilgili sosyal hizmetlere ilişkin uygulamaları yerine getirmek, bu amaçla plân ve programlar hazırlamak ve bu alandaki koordinasyonu sağlamaktır (Ertan, 1991, 159-162). Bu kurumun tarihselliğine bakıldığında, Cumhuriyetin sosyal politikalarına uygun olarak çalışmalarını yürüten Kurumun birçok ilke imza attığı, öncü bir rol üstlendiği görülür. Cumhuriyetin ilk yıllarında varolan elverişsiz koşullarda bile önemli başarılar elde eden Kurum neredeyse köylere dek inen bir örgütlenme kurmuştur (Acar, 2005, 79). İllerdeki örgütlenmesi ve kuruluşları şöyledir: İl Sosyal Hizmetler Müdürü, (provincial direction for social services/provincial head quarter for social services) Kurumun ildeki temsilcisi ve il idare şube başkanı statüsünde olup ildeki Kuruma bağlı kuruluşların

amiridir. İl Sosyal Hizmetler Müdürü, il sınırları içindeki uygulama ve işlemlerden Vali ve Genel Müdüre karşı sorumludur. İhtiyaç duyulan ilçelerde il sosyal hizmetler müdürlüklerine bağlı sosyal hizmetler şubeleri kurulmuştur (SHÇEK Kanunu. (2828/24-5-1983). Sosyal hizmetlere bağlı kuruluşlar arasında; çocuk yuvası, sevgi evi, çocuk ve gençlik merkezi, yetiştirme yurdu, gençlik evi, huzurevi, yaşlı danışma merkezi, rehabilitasyon merkezi, aile danışma merkezi, kadın konukevi ve toplum merkezleri bulunmaktadır.

2011'de siyasal erk, sosyal hizmetler alanındaki birçok kurum ve kuruluşu aynı çatı altında toparlayarak Aile ve Sosyal Politikalar bakanlığını kurdu. Böylece SHÇEK başta olmak üzere Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Güvenlik Kurumu Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü bu Bakanlığa bağlandılar. Hizmetlerde bütünlük ve etkililiğin amaçlandığı Bakanlığın çatısı altında ise çok sayıda genel müdürlük ve daire başkanlıkları kurulmuştur. Ancak bu bakanlık 2018 yılındaki düzenlemeyle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çatısı altına alınmıştır. Şimdi ona bakalım: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gibi sosyal güvenlik, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar alanında hizmet veren bakanlıklar, sunulan hizmetlerin etkili ve verimli olabilmesini amaçlayan düzenlemeyle; 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin; a) 12 inci maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı teşkilatı, bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 4 Ağustos 2018 tarihli ve 30499 sayılı Resmi Gazete'de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı şeklinde değiştirilmiştir. Yeni bakanlık çatısı altında "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzman Yardımcısı" adı altında farklı meslek elemanlarının yerleşebileceği bir kadro yer almıştır. Bakanlık çatısı altında belirlenen sosyal refah ve sosyal adalete yönelik amaçları yerine getirmek için hizmetlerin koordinasyonu ve sunulması konusunda şu bütünsel çerçeve verilmiştir:

a. Sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ulusal düzeyde politika ve stratejilerin geliştirmesi amacıyla gerekli çalışmalar yapmak, uygulamak, uygulanmasını izlemek ve ortaya çıkan yeni hizmet modellerine göre güncelleyerek geliştirmek,
b. Sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları koordine etmek, aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,
c. Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları koordine etmek, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,
ç. Kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek, kadının insan haklarını korumak ve geliştirmek, kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkanlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları koordine etmek, kadınlara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,
d. Engellilerin ve yaşlıların her türlü engel, ihmal ve dışlanmaya karşı toplumsal hayata ayrımcılığa uğramadan ve etkin biçimde katılmalarını sağlamak üzere; belirlenen ulusal politika ve stratejilerin uygulanmasını koordine etmek, engellilere ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, engellilerin mesleki rehabilitasyonunu sağlayacak tedbirler almak,
e. Şehitlerimizin hatıralarının yaşatılması, şehit yakınları ile gazilerin her türlü mağduriyet ve mahrumiyetten korunması ama-

cıyla; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları koordine etmek, şehit yakınları ile gazilere yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,

f. Toplumun sosyal yardım ve korumaya ihtiyaç duyan kesimlerine yönelik yardım faaliyetlerini düzenli ve etkin biçimde yürütmek; yoksullukla mücadeleye ilişkin ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları koordine etmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,

g. Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, kadın, engelli ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşları kurmak ve işletmek,

ğ. Ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddi, manevi ve sosyal destek sağlamak; bu amaçla gerekli planlamaları yapmak, eğitim faaliyetlerinde bulunmak,

h. Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yürütülen sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ilke, usül ve standartları belirlemek, bu çerçevede denetimini yapmak, bu alanda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların taşıması zorunlu olan nitelikleri ve bunlara rehberlik edecek programları geliştirmek,

ı. Sosyal hizmet ve yardım faaliyetleriyle bunlardan yararlananlara ilişkin bilgileri merkezi bir sistemde oluşturulacak veri tabanı aracılığıyla işlemek, kontrol etmek, izlemek ve geliştirilecek politika, strateji ve önlemler bağlamında değerlendirmek,

i. Sosyal hizmetler ve yardımlar alanındaki uluslararası gelişmeleri ve faaliyetleri izlemek, bunlara katkı vermek ve yürütülecek çalışmalarda yararlanmak üzere değerlendirmek, bu alanda taraf olduğumuz uluslararası sözleşme ve anlaşmaların ulusal düzeyde uygulanmasını sağlamak,

j. Çalışma hayatını düzenleyici, işçi-işveren ilişkilerinde çalışma barışının sağlanmasını kolaylaştırıcı ve koruyucu tedbirler almak,

k. Çalışma hayatındaki mevcut ve muhtemel meseleleri ve çözüm yollarını araştırmak, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları koruyucu ve çalışmayı destekleyici tedbirleri almak,

l. Ekonominin gerektirdiği insan gücünü sağlamak için gerekli tedbirleri araştırmak ve uygulanmasının sağlanmasına yardımcı olmak,

m. İstihdamı ve tam çalışmayı sağlayacak, çalışanların hayat seviyesini yükseltecek tedbirleri almak,

n. Uluslararası işgücüne ilişkin politikaların belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları yapmak ve belirlenen politikanın uygulanmasına ilişkin ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyette bulunmak,

o. Çalışanların mesleki eğitimlerini sağlayıcı tedbirler almak,

ö. İş sağlığı ve güvenliğini sağlayacak tedbirlerin uygulanmasını izlemek,

p. Çalışma hayatını denetlemek,

r. Sosyal adalet ve sosyal refahın gerçekleşmesi için gerekli tedbirleri almak,

s. Çeşitli fizyolojik, ekonomik ve sosyal risklere karşı sosyal sigorta hizmetlerini uygulamak, sosyal güvenlik imkanını sağlamak, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için gerekli tedbirleri almak,

ş. Yabancı ülkelerde çalışan Türk işçilerinin çalışma hayatı ve sosyal güvenlikle ilgili meselelerine çözüm yolları aramak, hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek,

t. İş istatistiklerini derlemek ve yayınlamak,

u. İşyerindeki sağlık ve güvenlik risklerini önleyici ve koruyucu hizmetleri yürütenlerin niteliklerini belirlemek, eğitimlerini ve sertifikalandırılmalarını sağlamak,

ü. Kanunlarla ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle verilen diğer görevleri yapmak.

Sonuçta unutmayalım ki sosyal hizmetler, sosyal güvenlik ve sosyal yardım alanındaki kurumsallaşmanın artması sosyal mesleklerin ve sosyal çalışma mesleğinin olanaklarını genişletebileceği gibi sosyal hukuk devletinin gelişimine de hizmet edecektir.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve Sosyal Çalışma Mesleği

Dünya'da ve Türkiye'de sosyal çalışma mesleğinin gelişmesi açısından meslek politikasının incelenmesi önemli bir konu olarak belirmektedir. Konunun ele alınmasında bilimin ve mesleğin gelişmesini bir çıkış noktası olarak belirleyip, sosyal hizmet alanında meslek politikasının boyutlarını irdelemek, gelişme-politika ilişkilerinin yapısını kavramaya yardımcı olacaktır (Cılga, 2004, 116). Önce dünyaya bakalım: Sosyal çalışmacıların mesleki örgütlenme yönündeki ilk çabaları 1921 yılında Amerikan Sosyal Çalışmacılar Derneğinin kurulmasıyla başlamıştır. Mesleki örgütlenmedeki ilerleme, mesleğin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Uluslararası düzeyde sosyal çalışmacıların gelişmesinde çok önemli bir rol oynayan diğer bir kuruluş da 1928'de kurulan Uluslararası Sosyal Çalışma Okulları Birliği (International Association of Schools of Social Work) olmuştur (Kut, 1988, 86). Diğer yandan Avrupa Sosyal Refah Eğitim ve Araştırma Merkezi (1972-Viyana), Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu gibi önemli kuruluşlar sosyal çalışma mesleğinin ve sosyal çalışmacıların gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

Türkiye'de ise Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Türkiye'de sosyal çalışma meslek elemanlarının hak ve çıkarlarının korunması, gözetilmesi ve geliştirilmesi için meslek örgütü olarak kurulmuştur. İlk olarak 1968 yılının Nisan ayında Ankara'da Sosyal Hizmet Mütehassısları Derneği adıyla var olmuştur. 12.03.1971'de askeri müdahale sonrasında birçok dernekle birlikte kapatıldı. 1974 yılında aynı adla yeniden kuruldu. 1977 yılında Türkiye'de ilk olarak şube örgütlenmesine gidildi ve Ankara şubesi kuruldu. Derneğin kuruluş zamanındaki Sosyal Hizmet Mütehassısları Derneği olan adı 14.1.1979 günü yapılan 1.Olağanüstü Genel Merkez Genel Kurulunda alınan kararla Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği olarak değiştirildi. 12.09.1980 askersel darbesiyle ikinci kez kapatılan dernek 07.12.1987 günü Ankara'da üçüncü kez yeniden kuruldu (Tomanbay, 1999, 245). Şuan derneğin Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde birer şubesi bulunmaktadır.

Meslek politikasının belirlenmesinde, benimsetilmesinde, plan ve program üretilmesinde meslek örgütünün (dernek, oda vb.) kaçınılmaz görevleri vardır. Meslek kuruluşu, mesleğin politikası, sorunlara bakışı, toplumu ve insanı değerlendirişi konularında düşünce üreterek, yetkili mercilere ve topluma kabul ettirebildiği sürece meslek uygulamasına olumlu katkı yapmış olacaktır. Bunun yanı sıra, meslek elemanlarının (üyelerinin) mesleki bilinçlerinin gelişmesinde meslek örgütünün rolü büyüktür (Tomanbay, 1992, 155). Meslek örgütünün mesleğin hedef kitlelerine daha fazla hak için sosyal politika üretmesi temel sorumluluklarının içinde yer alır. Bu sorumluluk diğer mesleki güçlerin de ortak sorumluluğudur. Meslekle ilgili temaların sosyal politika içinde yer almasına çaba göstermek, sosyal politika sorunlarının çözümü için yaklaşım ve model önerisinde bulunmak, destek üretmek mesleki güçlerin ortak sorumluluğudur (Cılga, 2004, 176).

Türkiye Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğinin yakından ilişkili olduğu Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu ise (IFSW), 1928'de kurulan Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Daimi Sekreterliği'nin mirası üzerine 1956'da kurulmuştur. IFSW, danışmanlık statüsü, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından 1957'de kabul edilmiş olan uluslararası örgüttür. Ayrıca, UNICEF, UNESCO, Avrupa Konsey ve Avrupa Topluluğu Komisyonuyla resmi danışmanlık ilişkileri de vardır. Örgüt, ILO'nun Hükümet Dışı Örgütler Listesindedir ve WHO ile çalışma ilişkileri sürdürmektedir. Amaçları ise şunlardır:

a. Özellikle mesleki standartlar, eğitim, etik ve çalışma koşulları ile ilgili olarak, uluslararası düzeyde işbirliği ve eylem içinde sosyal çalışma mesleğinin gelişmesini sağlamak; henüz kurulmamış olan ülkelerde sosyal çalışmacıların ulusal derneklerini kurmalarına yardım etmek;
b. Sosyal çalışmacıların ulusal ve uluslararası alanda sosyal planlamaya ve sosyal politikaların oluşturulmasına katılımlarını artırmaları için üyelerini desteklemek;

c. Bütün ülkelerdeki sosyal çalışmacıların birbiriyle ilişki kurmalarını kolaylaştırmak ve desteklemek; tartışma ve düşünce alışverişi yapabilmeleri için toplantılar, eğitim gezileri, araştırma projeleri ve diğer araçlarla gerekli ortamı sağlamak;

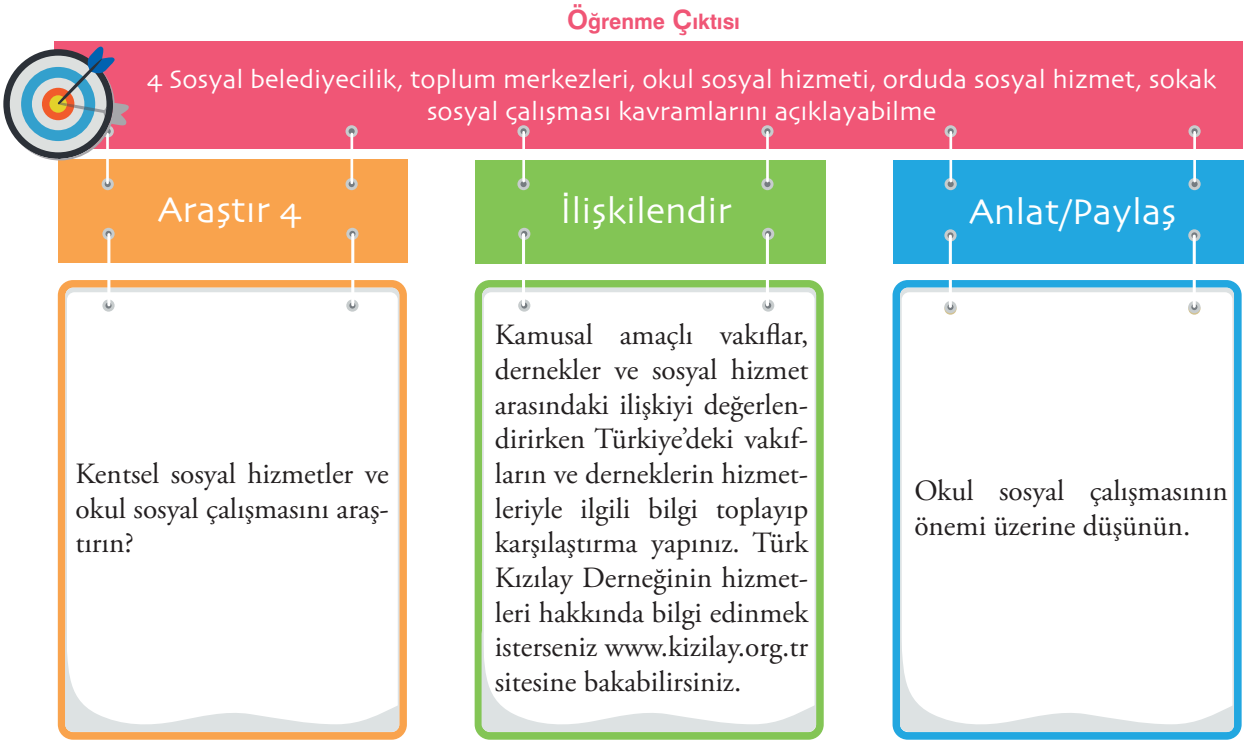
d. Mesleğin görüşlerini uluslararası düzeyde sunmak, sosyal çalışma deneyimi ve uzmanlığı gerektiren sosyal planlama, sosyal eylem ve diğer alanlarda uluslararası resmi ve hükümet dışı örgütlerle birlikte çalışmak (İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet, 2004, 89).

Mesleki örgütlenme hiç şüphesiz meslek elemanlarının sorunlarının çözümünde işlevsel olabildiği gibi, ülkenin, dünyanın sorunlarının ele alınıp, politika belirlenmesi ve bunun halka anlatılmasında önemsenmesi gereken bir unsurdur. Konu sosyal çalışma olunca; sosyal adalet, insan hakları, demokrasi gibi temel insanlık sorunlarını çözmek savunulacak argümanların başında gelmektedir.

Sosyal Hizmetlerde Bir Vakıf Örneği: SABEV

Ankara'da 19.7.1995 günü, Türkiye'de sosyal hizmetler alanında araştırma, belgeleme, eğitim ve yayın çalışmalarını amaçlayarak kurulan ilk ve tek vakıf. SABEV (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı; Foundation for Social Work Research, Documentation and Education), genel amacı Türkiye'de sosyal hizmetlerin ve sosyal çalışma (sosyal hizmet) mesleğinin tanınmasını ve güçlenmesini sağlamaktır. Program katalogunda, sosyal hizmetler alanında çalışanların mesleksel bilgi ve görgülerini arttırma yönünde eğitim çalışmaları ile meslek alanında yayınlar, uluslararası geziler, üniversite öğrencilerinin genel kültürlerini geliştirmelerine destek olacak programlar bulunmaktadır. Bünyesinde kurulan SABEM'de belgeleme çalışmaları ile kitaplık hizmetleri vardır (Tomanbay, 1999, 240).

SABEV, Prof. Dr. İlhan Tomanbay öncülüğünde bugüne kadar engellilik, yaşlılık, intihar, madde bağımlılığı, yoksulluk, mülteciler, sosyal çalışma mesleği, sosyal politika, çocuk refahı gibi sosyal hizmet alanındaki birçok konunun işlendiği çok sayıda mesleki kitabın yayınlanmasının altına imza atmıştır. Bu yönüyle sosyal çalışma/sosyal hizmet yazınının oluşmasında ve mesleğin Türkiyelileştirilmesi adına önemli ilerlemeler sağlamıştır



1 Yoksulluk refahı alanını açıklayabilme

Sosyal Hizmetlerde Yoksulluk Alanı ve Sosyal Yardım

Yoksulluk büyük insan kitlelerini etkileyen geleneksel bir sosyal bir sorundur. Yoksulluk sorununun çözümü için sosyal politika disiplini başta olmak üzere uygulamada birçok meslek işlevsel olmaktadır. Sosyal çalışma mesleği açısından önemli olan, sorunun analizini rasyonel yapıp kullanılacak yöntemleri belirlemektir. Yoksullukla müdacele yöntemlerinden birisi de sosyal yardımdır. Sosyal yardım aynı zamanda bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanıdır. Sosyal yardım, asgari geçim olanaklarına sahip olmayan yurttaşların muhtaçlık araştırmalarına dayalı olarak en kısa sürede kendi kendilerine yeterli duruma getirme amacını taşıyan, karşılıksız yardımlardır. Sosyal yardım sosyal çalışma mesleğinin koruyucu-önleyici hizmetleri arasında kabul görmektedir.

2 Göçmenler, sığınmacılar, mülteciler tanımlayabilme

Göçmeler, Sığınmacılar, Mülteciler ve Sosyal Çalışma

Göçmen yeni bir yaşam kurmak için bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşenler anlamında kullanılır. Sığınmacı daha çok politik nedenlerden dolayı ülkelerinden ayrılmak zorunda kalıp başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunanlara verilen hukuksal statüdür. Mülteci ise özellikle zulme uğradığı için ülkesinden ayrılmış olup başka bir ülkeye iltica talebi kabul edilenleri tanımlamak için kullanılır.

Göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler içinde bulundukları koşulların gereği kendilerine özgü sorunları olan müracaatçı grupları arasında yer almaktadır. Bu alandaki müracaatçıların sosyal sorunlarının çözümünde destekleyici, güçlendirici, savunucu yönüyle sosyal çalışma mesleği yer alır. Bu grupların aile içi çatışmalar başta olmak üzere, uyum, yoksulluk, ruh sağlığı gibi sorunları bulunmaktadır. Profesyonel hizmet sunulurken bu tür sorunların dinamiğini bilmek gerekir.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

3 Sivil toplum örgütlerini tanımlayabilme

Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Hizmet Uygulaması

Sivil toplum örgütleri sosyal refah alanlarında sosyal sorumluluk gereği çeşitli etkinliklerde bulunurlar. Sivil toplum örgütleri günümüzde sosyal hizmet çalışmalarına da ağırlık vermeye başlamışlardır. Sivil toplum örgütlerinin sosyal hizmet etkinliklerinde asıl sorunlarından birisi hizmet tekrarıdır. Bu nedenle bir sosyal hizmet yönlendirme ve denetleme merkezinin kurulması ve bu işi sosyal meslek elemanlarının üstlenmesi gerekir.

4 Sosyal belediyecilik, toplum merkezleri, okul sosyal hizmeti, orduda sosyal hizmet, sokak sosyal çalışması kavramlarını açıklayabilme

Diğer Sosyal Hizmet Alanlarındaki Uygulamalar

Kentsel sosyal hizmetler kentsel yapının ortaya çıkardığı sosyal sorunların çözümünü amaçlar. Dolayısıyla bu anlamda belediyelerin sosyal hizmet olarak verdikleri hizmetler o belediyenin sosyal bir belediye olarak algılanmasını beraberinde getirir.

Toplum merkezleri sosyal çalışmanın topluma yönelik işlev ve etkinliklerini en iyi şekilde yerine getireceği kuruluşların başında gelmektedir. Toplumsal gelişmeyi destekleyen, insan hakları bilinci ve demokrasinin kökleşmesi için etkinlikler düzenlenen toplum merkezlerine insanlar çeşitli sosyal etkinliklerde bulunmak için gelirler.

Okul sosyal çalışması, ülkemizdeki gelişimi istenilen bir durumda olmamakla beraber öğrencilerin içinde bulundukları sorunlarının çeşitlenmesi bu tip sosyal çalışmalara duyulan talebi artırmıştır. Okul sosyal çalışmasında amaç öğrencinin eğitim olanaklarından en üst düzeyde yararlanması ve yaşadığı sorunların çözümüdür.

Orduda sosyal çalışma uygulamaları daha çok savaş dönemlerinde askerlerin ve ailelerin yaşadıkları sorunları çözmeye yönelmiştir. Yine günümüzde askeri kuruluşlarda asker ve asker ailelerinin sorunlarıyla ilgili düzenlenen programlar içinde sosyal çalışma elemanları yer almaktadır.

Son yıllarda önemi gittikçe anlaşılan bir sosyal hizmet modeli de sokak sosyal çalışması olarak bilinen, kurum bakımını kabul etmeyen sokakta veya parklarda yaşayan insanlara, evsizlere, alkoliklere, uyuşturucu bağımlılarına, sokak çocuklarına ve LGBTİ bireylere kendi koşullarında verilen hizmetlerdir.

1 Aşağıdakilerden hangisi yoksulluk tanımı içinde **geçmez?**

A. İşsizlik
B. Gelir yetersizliği
C. Ekonomik ve sosyal yoksunluk
D. Asgari yaşam standartlarını karşılamak
E. Barınma sorunu

2 Aşağıdakilerden hangisi mülteciyi tanımlamaktadır?

A. Mülteci; ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal guruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğramaktan haklı sebeplerle korktuğu için ülkesinden kaçan ve geri dönmeyen ya da dönmek istemeyen kişidir
B. İltica talebi incelenen kişi
C. Vatansız
D. Göçmen
E. Ülkesinden nedensiz olarak ayrılıp başka bir ülkenin vatandaşlığına geçmek isteyen kişi

3 Aşağıdakilerden hangisi sığınmacı ile mülteci arasındaki temel farktır?

A. Sığınmacı ve mülteci iltica talebi reddedilen kişilerdir
B. Mülteci vatansız kişi sığınmacı ise belli bir vatanı olan kişidir
C. Mülteci iltica talebi kabul edilen kişi sığınmacı ise iltica talebi incelenmekte olan kişidir
D. Mülteci herhangi bir baskı görmeden ülkelerinden istedikleri için ayrılan kişi sığınmacı ise uluslararası siyasi çalışmalarda bulunan kişidir
E. Uluslararası seyahat etme özgürlüğüne sahip kişilerdir

4 Aşağıdakilerden hangisi genel olarak göçmen ve sığınmacılarla ilgili bir vakıf ya da dernek **değildir?**

A. SYDV
B. İnsan Hakları Derneği
C. Sığınmacı ve Göçmenler Dayanışma Derneği
D. Türkiye İnsan Hakları Vakfı
E. Anadolu Kalkınma Vakfı

5 Aşağıdakilerden hangisi refah derneklerinin özelliklerinden birisi **değildir?**

A. Halkın toplumsal hizmetlere aktif olarak katılmalarını sağlamak
B. Demokratik yaklaşımı geliştirmek
C. Toplumsal ilişkileri geliştirmek
D. İnsanlar arası sevgi ve saygı duygularının geliştiği ortamları oluşturmak
E. Göçmenlik başvurularını kabul etmek

6 Aşağıdakilerden hangisi Belediye Yasasıdır?

A. 2828
B. 1580
C. 442
D. 1593
E. 3294

7 Aşağıdakilerden hangisi toplum merkezinde yürütülen çalışmalardan birisi **değildir?**

A. Spor etkinlikleri düzenlemek
B. Geziler planlamak
C. Okuma etkinlikleri yapmak
D. Serbest zaman etkinlikleri programlamak
E. Sosyal çalışmacı yetiştirmek

8 Aşağıdakilerden hangisi okul sosyal çalışmasının amacı **değildir?**

A. Öğrencinin psikososyal sorunlarının çözümüne yardımcı olmak
B. Öğrencinin sosyal sorunlarının çözümüne yardımcı olmak
C. Öğrencinin yurt başvurusunu değerlendirmek
D. Öğrencinin eğitsel sorunlarının çözümüne yardımcı olmak
E. Öğrencinin derslere ilgisinin ve okuldaki başarısının artmasını amaçlayan çalışmalara katılmak

neler öğrendik?

9 Aşağıdakilerden hangisi sokak sosyal hizmetinin temel niteliğidir?

A. Sokaklarda yaşayanlar için iş atölyeleri açmak
B. Sokakta yaşayanları polis yardımıyla kurumlara yerleştirmek
C. Sokak çocuklarının iş koşullarını düzenlemek
D. Sokak hayvanlarını toplamak
E. Sokakta yaşayan müracaatçı gruplarına yönelik sokak sosyal çalışması yapmak

10 Himaye-i Etfal Cemiyeti hangi amaçla ve ilk defa hangi ilimizde kurulmuştur?

A. Göçük altında kalan işçilerin çocuklarına burs vermek için Zonguldak'ta kurulmuştur
B. Kimsesizlere yardım derneği olarak Bartın'da kurulmuştur
C. Savaşta şehit düşenlerin çocuklarına bakmak ve korumak için ilk kez Kırklareli'nde kurulmuştur
D. Evden kaçan çocukları bulmak ve korumak için İstanbul'da kurulmuştur
E. Göçmen çocuklarına yardım derneği olarak İzmir'de kurulmuştur

1. D	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmetlerde Yoksulluk Refahı Alanı ve Sosyal Yardım" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. A	Yanıtınız yanlış ise "Göçmenler, Sığınmacılar, Mülteciler ve Sosyal Hizmet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yanıtınız yanlış ise "Göçmenler, Sığınmacılar, Mülteciler ve Sosyal Hizmet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. A	Yanıtınız yanlış ise "Göçmenler, Sığınmacılar, Mülteciler ve Sosyal Hizmet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. E	Yanıtınız yanlış ise "Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Hizmet Uygulaması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. B	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Belediyecilik ve Kentsel Sosyal Hizmetler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. E	Yanıtınız yanlış ise "Toplum Merkezlerinde Sosyal Hizmet Uygulaması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. C	Yanıtınız yanlış ise "Okul Sosyal Çalışması ve Sosyal Rehberlik" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. E	Yanıtınız yanlış ise "Sokak Sosyal Çalışması ve LGBTİ ile Çalışma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. C	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de Sosyal Hizmetin Yakın Tarihi; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Doğru" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Sosyal yardım sosyal güvenlik sisteminin temel ayaklarından birisidir. Asgari koşullarda yaşam niteliğini sürdüremeyenlere sosyal incelemeler neticesinde karşılıksız olarak yapılır. Yoksullara kendilerini yeterli hale getirmek amacıyla ayni ve nakdi programları uygulanır. Kamusal sorumluluk olup bir yurttaş hakkı olarak kabul edilmektedir.

Araştır 2

Mülteci ve sığınmacı arasındaki fark konumlarından kaynaklanmaktadır. Sığınmacı, bir ülke yurttaşının özellikle politik nedenle kendi ülkesini bırakarak başka bir ülkede yaşamak üzere o ülkeye geçmesi ve o ülkenin resmi makamlarına başvurması ve sığınma isteminin resmi makamlarca kabulüyle sahip olduğu hukuksal statü anlamına gelir. Mülteci, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal guruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğramaktan haklı sebeplerle korktuğu için ülkesinden kaçan ve geri dönmeyen ya da dönmek istemeyen kişi olarak tanımlanmıştır.

Araştır 3

Sivil toplum örgütü sosyal çalışma ilişkisi sivil toplum örgütlerinin sosyal refah çalışmalarında bulunmalarından kaynaklı bir durum olarak gelişmiştir. Kamusal amaçlı olarak kurulmuş birçok sivil toplum örgütünde sosyal hizmet etkinlikleri düzenlenebilmekte ve bu etkinliklerde sosyal çalışmacılar görev alabilmektedirler.

Araştır 4

Kentsel sosyal hizmetler kavramı kentsel, özellikle anakentsel bölgelerde kentleşmenin ve kentin özelliğinden gelen ve insanları ilgilendiren sorunların çözümüne yönelik olarak düzenlenen sosyal çalışmaları tanımlamaktadır. Örneğin kentte sorun olarak ortaya çıkan sokak çocuklarıyla, işsizlerle, kentsel ortamın ürünü olan kimsesiz yaşlılarla vb. alanlarda yapılan sosyal hizmetlerdir.

Okul sosyal çalışması, öğrencilerin içinde bulundukları gelişim dönemlerini, aile koşullarını esas alarak çocuk ve gençlerin yaşadıkları çeşitli sorunların çözümü, ihtiyaç duyulan hizmetlerden yararlanmaları ve böylece eğitim etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürebilecekleri bir duruma gelmelerini sağlamayı amaçlar. Bu yönüyle okullarda yer alan sosyal çalışmanın mesleki uygulama alanlarından birini oluşturmaktadır.

Kaynakça

Acar, H. (2005). **Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1921-1981)**. Ankara: FİŞEK Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı.

Atatanır, H. (2012). "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmet", **Sosyal Hizmet Yazıları,** Drl: Cılga İ, Zengin O, Altındağ Ö. Ankara, SABEV. s. 36-63.

Bauman, Z. (1999). **Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar.** Çev. Ümit Öktem. İstanbul: Sarmal.

Bauman, Z. (2000). **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları**. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Z. (2000). **Siyaset Arayışı.** Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.

Bauman, Z, Lyon, D. (2016). **Akışkan Gözetim**. Çev. Elçin Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Z. (2018). **Kapımızdaki Yabancılar**, Çev. Emre Barca, İstanbul: Ayrıntı.

Beter, Ö. (2006). **Sınırlar Ötesi Umutlar**. Ankara: SABEV.

Boston, O. (1968). "Okullarda Sosyal Hizmetler". **1960 Sosyal Çalışma Yıllığından Seçmeler.** Çev. Filiz San. Amerikan Milli Sosyal Çalışma Derneği. Ankara: Gürsoy. s. 86-97.

Buz, S. (2004). **Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul**. Ankara: SGDD.

Cılga, İ. (2004). **Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet**. Ankara: HÜ. SHYO.

Cılga, İ. (2008). "Küreselleşme Sürecinde Göç, Kentleşme, Kentlileşme, Aile Sorunları ve Çözüm Yolları". **Sosyal Hizmet Dergisi**. SHUD Yay. Ankara: s. 6-16

Çavuşoğlu, T. (2005). **Sosyal Hizmetin Yakın Tarihinden Sayfalar**. Ankara: SABEV.

Çeçen, A. (1995). **İnsan Hakları**. Ankara: Gündoğan.

Çengelci, E. (1993). "Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi". **HÜ. SHYO Dergisi.** Cilt 11. Sayı 1-2-3- Ankara: s. 9-34.

Deana F. M, F. Deana. (2006). Sexual Orientation And Gender Identity Expression, Sexual Orientation, Gender Expression In Social Work Practice/Working With Gay, Lesbian, Bisexual, Transgender People. New York: Columbia University Press: s. 17-28.

Dilik, S. (1992). **Sosyal Güvenlik**. Ankara. A.Ü. Basımevi.

Duman, N. (2001). "Türkiye İçin Yeni Bir Sosyal Hizmet Alanı Olan Okul Sosyal Hizmetinin Kapsamı ve Sosyal Hizmet Mesleği İçindeki Yeri". **Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları.** HÜ. SHYO Yay: 8. Ankara: s. 91-102.

Dönümcü, Ş. (2004). **Yaşamla Bütünleşen Bir Mesleğin Öyküsü**. **Sema Kut ve Sosyal Hizmet**. Ankara: SHUDGM.

Ertan, K. (1991). "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu". Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi. s. 159-162.

Erdoğan, M. Ünver C. (2015). **Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri.** Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yay. No: 353. Ankara.

Fincancı, Y. (1993). **Günümüzde Sosyal Demokrasi**. İstanbul: TÜSES.

Friedlander, A. W. (1966). **Sosyal Refah Hizmetlerine Başlangıç**. Çev. Resan Taşçıoğlu. Ankara: SSYB.

Foucault, M. (2000). **Deliliğin Tarihi**. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge.

Göktürk, A. Kaygalak, S. (2001). "Göç ve Kentleşme". **GAP Bölgesel Kalkınma ve Sosyal Hizmet. Sosyal Hizmet Sempozyumu 99 (Diyarbakır): Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet.** Yay Haz: Ümit Onat/Aycan Altay. H.Ü. SHYO Yay: 7, Ankara: s. 113-146.

Gökalp, Y. (2003). "Türkiye'de Sosyal Yardımlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Harcamaları Sosyal Riski Azaltma Projesi". Yay. Haz: Ümit Onat. **Yoksulluk ve Sosyal Hizmet Sempozyumu**. Antalya: s. 162-170.

Güçlü, S. (2016). "Kentsel Sosyal Problemler", **Sosyal Problemler Sosyolojisi**. Çev. Sevinç Güçlü, Akif Öztürk vd., Ed. Nurşen Adak, Ankara: 2.baskı, Siyasal Kitabevi, s. 183- 213.

Güven, S. (1996). **Türkiye'de Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politikalar**. Bursa: Ezgi.

Hürriyet 28 Ağustos 2008

İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet. (2004). Ankara: SHUDGM.

Jütte, R. (2011). **Erken Modern Avrupa'da Yoksulluk ve Sapkınlık.** Çev. Bengü Kurtege-Sefer. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Karataş, K. (2003). "Yoksullukla Mücadele Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Yardımlar". **Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı.** (2002. Ürgüp/ Göreme) Ankara: s. 120-136.

Kaya, G. ve Ayan, S. (2011). **Türkiye'de Anayasalar ve Sivil Toplum.** Ankara: Ütopya.

Keleş, R. (1991). "Yerel Yönetimler". Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi. s. 249-251.

Keleş, R. (1993). **Kentleşme Politikası**. Ankara: İmge.

Kemal, H. K. (2003). **Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm**. Çev. Abdulkerim Sönmez. Ankara: İmge.

Kentsel Mülteciler için Sosyal Hizmetler. (1998). Çev. Semih Bülbül. Ankara: BMMYK/ SGDD Yay.

Koçyıldırım, Ş. (1991). "Sosyal Refah Dernekleri". Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi. s. 171-174.

Koçyıldırım, Ş. (2001). "Toplum Merkezleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları". **GAP Bölgesel Kalkınma ve Sosyal Hizmet. Sosyal Hizmet Sempozyumu 99 (Diyarbakır): Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet.** Yay. Haz. Ümit Onat/Aycan Altay. HÜ. SHYO Yay: 7, Ankara: s. 153-160.

Kongar, E. (1972). **Sosyal Çalışmaya Giriş**. Ankara. Sosyal Bilimler Derneği.

Koray, M. Topçuoğlu, A. (1995). **Sosyal Politika**. Bursa: Ezgi.

Koşar, G. N. (2000). **Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı Yoksulluk ve Sosyal Hizmet**. Ankara.

Kut, S. (1988). **Sosyal Hizmet Mesleği**. Ankara: (Kendi Yayını.)

Lewis, O. (1965) **İşte Hayat**. Çev. Vahit Çelikbaş, İstanbul: e Yay.

Radikal 2 Ekim 2008.

Onat, Ü. (2001). "Gecekondu Toplumunda Boş Zaman Sorunu ve Toplum Merkezleri". **Toplum ve Sosyal Hizmet.** H.Ü. SHYO Dergisi. Cilt 12 Sayı 2, Ankara: s. 77-87.

Onat, Ü. (2003). "Sosyal Hizmet Açısından Günümüzde Yoksulluk Sorunu". Yay. Haz: Ümit Onat. **Yoksulluk ve Sosyal Hizmet Sempozyumu.** Antalya: s. 26-35.

Özkan, Y. ve Kılıç, E. (2014). "Okul Sosyal Hizmet Uygulamalarında Ekolojik Yaklaşımın Önemi". **Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma.** Şener Koçyıldırım'a Armağan. Yay. Haz. Vedat Işıkhan. HÜ. İİBF Sosyal Hizmet Bölümü. Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği. s, 74-81.

Özmen, İ. (2005). **Velayet Hukuku Davaları ve Çocuk Mahkemeleri**. Ankara: Kartal.

SHÇEK Kanunu. (2828/24-5-1983).

Şeker, A. (2006). **Sosyal Hizmetin Sefaleti**. Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2008). **Sosyal Çalışma Mesleği**. Ankara: SABEV.

Şenses, F. (2003). **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**. İstanbul: İletişim.

Şeyhmus, Ü. (2005). "**İnsan Hakları İhlallerinin Sebebi ve Sonucu Olarak Göç"**. **Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2001 Bildirileri.** (Antalya 2001.) Ankara: TİHV. s. 156-160.

Pallassana, (2000). Social Work Practice-With Immigrants And Refugees- Edited By Pallassana R. Balgopal New York: Columbia University.

Talas, C. (1990). **Toplumsal Politika**. Ankara: İmge.

Tanilli, S. (2003). **Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz**. İstanbul: Adam.

Tomanbay, İ. (1992). **Ana Çocuk Sağlığında Sosyal Boyut**. Ankara: Doruk.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışma Sözlüğü**. Ankara: Selvi.

Tomanbay, İ. (2007). **Sosyal Olmak**. Ankara: SABEV.

Topçuoğlu, A. ve Aksan, G. (2014). "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele, Sosyal Yardımlar ve Kadınlar". **Yoksulluk ve Kadın.** Drl. Abdullah Topçuoğlu ve diğerleri. İstanbul: Ayrıntı: s. 129-162.

Tufan, B. Karataş, K. (2003). "Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler". Yay. Haz: Ümit Onat. **Yoksulluk ve Sosyal Hizmet Sempozyumu**. Antalya: s. 15-23.

Tuncay, T. (2004). **Afetlerde Sosyal Hizmet**. Ankara.

Uluç, Ö. F. (1997). **Koruyucu Aile Bakımı**. Ankara: Atila.

Wallerstein, I. (2000). **Bildiğimiz Dünyanı Sonu**. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.

Yolcuoğlu, İ. (2012). **Sosyal Hizmete Giriş.** Ankara: SABEV.

Zastrow, Charles, Karen K. Kirst-Ashman. (2015). İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II, Çev. S.Erdem Türközü, Büşra Alparslan, Ed. Durdu Baran Çiftçi, Ankara: Nika.

Bölüm 8

21. Yüzyılda Toplumsal Değişme Sürecinde Sosyal Çalışma Üzerine Değerlendirme

Öğrenme çıktıları

1 Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Anayasalar ve Sosyal Hizmetler

1 Sosyal hizmetler, toplumsal değişme ve anayasalar arasındaki ilişkiyi açıklayabilme

2 Sosyal Çalışma Mesleği Açısından Kırsal Yapı ve Toplum Kalkınması

2 Sosyal çalışma mesleği bağlamında kırsal yapı ve toplum kalkınmasını tanımlayabilme ve GAP'ta yürütülen sosyal hizmet uygulamasını açıklayabilme

3 Sosyal Devlet, Sosyal Refah, Sosyal Politika, Sosyal Planlama, Sosyal Adalet, Sosyal Sorun ve Toplumsal Yapı ile Sosyal Çalışma Felsefesi Açısından Aydınlanma ve Modernleşme

3 Sosyal adalet, sosyal politika, sosyal planlama, sosyal sorun ve sosyal refah devleti kavramlarını tanımlayabilme

4 Küreselleşme ve Sosyal Çalışma, Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları ve Sosyal Çalışmaya Etkisi

4 Küreselleşme ve toplumsal sonuçları ile sosyal çalışmaya ve sosyal hizmet uygulamalarına etkisini açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Toplum Kalkınması • Sosyal Devlet • Sosyal Refah • Sosyal Politika • Sosyal Planlama • Sosyal Adalet • Sosyal Sorun • Küreselleşme



GİRİŞ

Sosyal çalışma mesleği ve sosyal hizmet alanları insan hakları felsefesine uygun bir bakış açısına sahip oldukları için sosyal adalet, sosyal planlama, sosyal refah ve sosyal devlet gibi olgulardan birebir etkilenirler. Bu olguların toplumsal yapı düzenlenirken üzerine durulması ve çalışmaların bunlara göre yapılması sosyal hizmetlerin gelişimini sağlar. Bunun aksi durumlar ise sosyal çalışmanın benimsenmesi ve sosyal hizmetin bir hak olarak kabul edilmesinin önünde büyük engeller oluşturmaktadır. Sosyal çalışma mesleğinin ve sosyal hizmetlerin etkilendiği küresel süreçler ve kavramlar sosyal çalışmanın ve sosyal hizmetlerin Türkiye'deki durumuyla ilgili faktörler genel yönleriyle irdelendiğinde sosyal çalışmanın entelektüel bağlamı da bu duruma göre yön almaktadır.

21. yüzyılda sosyal hizmet sistemleri gelişmiş toplumlar sosyal sorunlarına çözüm üretme noktasında daha kurumsallaşmış bir toplumsal yapıya sahiptirler. İnsan hakları ve özgürlüklerini anayasalarına yerleştirmiş ve toplumsal olarak benimsemiş olan ülkelerin, sorunlarını diğer ülkelere göre daha demokratik bir anlayış çerçevesinde çözmeleri, modern sosyal hizmeti yapısal kıldıklarını gösterir. Bu sözü edilen devletler bir önceki yüzyılda refah devleti ya da sosyal devlet olarak nitelendirilmektedirler. Günümüzde ise bu birikimlerini yeni yeni belirmekte olan yapısal sorunlarına rağmen sürdürdüklerini söyleyebiliriz.

Dünyanın birçok bölgesinde sosyal devlet yapısına ulaşamamış ülkelerin toplumsal kalkınma ve gelişme adına hem dış yardımlar aldıkları hem de kendi dinamiklerine uygun modeller üzerinde çalıştıkları görülür. Biryandan gelişmek için kaynaklarını seferber eden bu ülkeler diğer yandan uluslararası kuruluşların da yönlendirmesine açıktırlar.

Yeni bir yüzyıla girdik. Bu yüzyılın daha başlangıcından çok konuşulan bir kavram var: Küreselleşme. Ekonomik, sosyal, kültürel birçok faktörü etkileyen hatta yönünü belirleyen bir süreç. Örneğin başta sözünü ettiğimiz refah devleti anlayışı, bütün değerlerine ve insanlık birikimine rağmen küreselleşme süreciyle birlikte önemli dalgalanmalar yaşamaktadır. Gelişmekte olan ya da azgelişmiş ülkelerse küreselleşmenin sosyal sonuçlarıyla başedebilmek için yeni sosyal destek mekanizmaları üzerinde çözüm üretmenin bir parçası olmak için uğraş vermektedirler. Sorunun çözümüyse dünya uluslarının insan hakları evrensel sözleşmesine uygun koşulları oluşturmak için mücadele etmekten başka seçeneklerinin olmadığını kabul etmekle başlıyor. Bu ünitede toplumsal yapıyı ilgilendiren birçok kavram açıklanacak, toplumsal yapı, kalkınma, toplumsal gelişme, küreselleşme süreçlerine sosyal çalışma açısından bakılacaktır.

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL DEĞİŞME SÜRECİNDE ANAYASALAR VE SOSYAL HİZMETLER

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra azgelişmiş ülkelerde girişilen demokrasi deneyimlerinin temel sorunsalını asker-sivil ilişkileri ve bu kategoriler arasındaki gerginlikler oluşturmuştur (Timur, 1996, 331). Türkiye açısından soruya bu şekilde bir tezle yaklaştığımızda, toplumsal değişme ve anayasal değişmelerin nedenleri arasında askeri müdahalelerin başta geldiğini görürüz. Demokrasi kavramı açısından irdelendiğinde farklı bakış açılarının askeri müdahaleleri "haksız-haklı" ikileminde ele aldıkları ve düşüncelerini bu şekilde savundukları bilinmektedir. Sosyal çalışma uygulayıcıları darbelere karşıdırlar. Sosyal hizmet açısından demokratik yollarla seçilmiş hükümetlerde anayasaların önemi yadsınamaz. Kimi anayasaların kabulü ve uygulama süreçlerinde sosyal hizmetlere ve sosyal refah hizmetlerine olumlu yansıyacak özellikler bulunabilmektedir. 1960 müdahalesi askeri müdahale olması açısından kuşkusuz eleştirilmesi gereken bir süreçtir. Son tahlilde gerekçelendirmeleri farklı da olsa bir darbedir. Bu açıdan üzerinde daha sık durulan tarihsel bir öneme sahiptir. Şu da var ki 1960 müdahalesinin sonuçları arasında sosyal devletin en çok gündemde tutulması açısından düşüncelerini ileri süren aydınlar olmuştur. Elbette bu tarihsel dönemi okurken özellikle Avrupa'daki sosyal ve düşünsel gelişimleri unutmamak gerekir.

Toplumsal değişme sürecinde sosyal çalışma mesleğinin amaçlarını saptamakta en geçerli kaynak toplumsal hedeflerdir. 1961 Anayasası ile Türk ulusu devlete; "kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri" kaldırmak, "insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları" hazırlamak görevini vermiştir. Kısaca, "herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış

seviyesi sağlanması" devletin görevi olarak kabul edilmiştir. Bu seviye ancak kalkınma oranına paralel olabileceğine göre tutulması kaçınılmaz yolda sosyal adalet için hızlı kalkınmadır. O halde Türk toplumunda yer alan sosyal çalışma mesleğinin temel amacını da, kalkınmaya katkı ve kalkınmada pay almakta fırsat eşitsizliğinden doğan sorunların önlenme, tedavi ve sonuçlarının giderilmesi, olarak tanımlayabiliriz (Besin, 1970). 1961 Anayasasının olanakları sosyal çalışma mesleği açısından irdelenebilir, yansımaları kabul edilebilir. Ancak bu anayasanın, siyasilerin asılmasına zemin hazırlayan askeri bir darbe sonucunda oluşturulduğu asla unutulmamalıdır.

27 Mayıs'ın önemine farklı açıdan yaklaşan Tanilli'ye göre, 27 Mayıs, Cumhuriyet'e sahip çıkmak isteyen kimi ordu üyelerinin, üniversite, gençlik ve 'bir kısım basın'la birlikte, serbest seçimle gelse de karşıdevrimciliğe dönüşen bir gidişe karşı, 'demokrasiyi devrimci temellere oturtma girişimi'dir. Bu girişim, kuşkusuz daha da başarılı olabilirdi; bir Anayasa ile yetinilmeyip ekonomik ve sosyal yapıda köklü değişikliklere gidilebilirdi. Ne var ki yine de, 27 Mayıs'ın getirdiği kimi kurum ve kavramlar bugün-silinemez biçimde- belleklerde yer etmiştir. Anayasa Mahkemesi ve sosyal devlet bunların başında gelir (Tanilli, 2003, 61). Koray ve Alper'e göre ise 27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra kabul edilen 1961 Anayasası, Türk sosyal politika tarihinde bir dönüm noktasını oluşturmaktadır (Koray ve Topçuoğlu, 1995, 64).

Geçmişi de içine alacak şekilde tarihsel bir karşılaştırma yapacak olursak, 1924 Anayasası, ekonomik etkinlikler bakımından daha 'liberal' bir yaklaşıma sahipti. Buna karşılık, 1961 Anayasası, ekonomik bakımdan sorumlu ve görevli bir devlet kavramı geliştirmiştir. Başka bir deyişle, 1924 Anayasası'nda öngörülen 'kapitalizme dönük liberal devlet' anlayışı yerine, 1961 Anayasası, 'sosyal refah devleti' yaklaşımını getiriyordu (Kongar, 1985, 175). Sosyal hizmetlerin gelişimi kuşkusuz bu dinamiklerden etkilenmiştir. Sosyal refah açısından askerlerin 1960 eylemi, toplumu çağdaş toplum modeline uygun olarak değiştirmek isteyen 'devletçi-seçkinler' adına yapılan bir başka çabadır. Çağdaş toplum modeli kavramı 1930'lardan beri oldukça değişmişti. Batı'nın gelişmiş kapitalist sınıflarının kimi ayrıcalıklarından vazgeçmeye zorlanması sonunda ortaya 'sosyal refah devleti' ilkesi çıkmıştı. Bu model, birtakım önemli demokratik araçlarla birlikte, devletin ekonomik ve toplumsal yaşamı denetleyici kurumlarını içeriyordu. İşte 1960 eylemi ve bu yeni modele uygun bir yapı getirmeyi amaçlıyordu (Kongar, 1999, 320). Bu süreci 12 Mart 1971 Muhtıra'sıyla karşılaştıralım. Sendikal hakların tam olarak güvence altına alınması Türkiye'de 1961 Anayasası ile gerçekleştirilmiş ve 1963 yasaları ile demokratik düzenlemeğe gidilmiştir. Daha on yıl geçmeden 12 Mart 1971'de askeri müdahale gerçekleşmiştir. Buna neden olarak sosyal gelişmenin toplumun önüne geçmesi gösterilmiştir. Kimi önemli kamu özgürlükleri böylece sınırlanmıştır. Büyük gerileme ise 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile gelmiştir. Bu müdahale toplumsal muhalefetin, sendikaların gelişimini ciddi boyutlarda engellemiş, gelir dağılımı adaletinin dramatik ölçülerde bozulmasının nedenlerini beraberinde getirmiştir (Talas, 1991, 167-170).

Sosyal devlet ilkesinin, 1982 Anayasasında da benimsenmesi ilke olarak olumlu ise de bu ilkenin yaşama geçirilmesinde 1961 Anayasasına kıyasla 1982 Anayasası daha kısıtlayıcıdır (Koray ve Topçuoğlu, 1995, 67). Ayrıca toplumsal mücadele yapacak baskı grupları engellenmiştir. 1980 müdahalesi, sivil politikacıları olduğu kadar, 1961 Anayasası'nın getirdiği sivil Devlet Kurumlarına suçlayıcı bir tutum ve davranış sergilemiştir. Askerler, ülkenin bir iç savaş içine yuvarlanmasının sorumluları olarak bu kurumları görmüşlerdir. Üniversiteler, yargı organları, sendikalar, hep bu kurumlar içinde değerlendirilmişlerdir (Kongar, 1985, 40).

Sosyal çalışma meslek olarak toplumsal sorunların çözümünde toplumsal politikaları işlevsel görür, bunun kilit kavramı ise sorunların çözümü için toplumsal katılım ve gelirin adil paylaşımıdır. Ancak 1980 Anayasası, yani bu Anayasa, çoğulcu toplumun temel unsurlarından olan derneklerin, sendikaların ve meslek kuruluşlarının siyasetle uğraşmalarını, siyasal partilere destek olmalarını ve onlardan destek görmelerini yasakladığı gibi, kendi aralarında ortak hareket etmelerini de yasaklamıştır. Ancak otoriter rejimlerde rastlanabilecek bu tür yasakların, demokrasi olma iddiası taşıyan bir rejimde yer almaması gerekir. Genelde 'politika sadece politikacıların işidir' anlayışı ile getirilen kısıtlamalar, siyasal katılmanın belki de en etkili yollarını oluşturan toplu katılma ya da 'grup katılması'nı engelleme amacını güderler. Bu da toplumun çoğulcu ve özgürlükçü modelden

uzaklaşması sonucunu yaratır (Kapani, 1992, 95). Ayrıca Batı dünyası, özellikle IMF'nin ardındaki Birleşik Amerika, 12 Eylül Harekâtı'na ekonomik açıdan her türlü kolaylığı göstermiştir (Kongar, 1985, 214). Buna rağmen diyebiliriz ki, 21. yüzyıla yaraşır anayasalar tüm parlamentoların önündeki en önemli görevlerinden birisidir. Sarıca'ya göre sosyal devlet ilkesini benimsemiş anayasaları olan ülkelerde bütün partiler sosyal adalet, sosyal hizmet, insan hakları gibi konuları kabullenmek zorundadırlar (Sarıca, 1977, 208).

Küreselleşmenin sosyal sorunlara olan etkisini ve sosyal hizmetin sunumunu kısıtlayan yapısını hatırda tutarak kısaca şunu söyleyebiliriz. Türkiye'de özellikle 12 Eylül mantığı bir kuşağın bilimine, kimliğine, yaşam tarzına, düşünce taşlarına, hayatı algılayış biçimine, özlemlerine, tüketim alışkanlıklarına değin birçok bireysel ve sosyal yönüne derinlemesine girmiştir. Küreselleşme süreci bu değişimi beslemiştir. Sonuç olarak ortaya çıkan tabloda sosyal sorunların ağırlığı inkâr edilemez bir hâl almıştır. Özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru yaygınlaşan neoliberal ekonomi politikaları, gerek sanayileşmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde, yoksullukla mücadele başta olmak üzere, bütün sosyal politika alanlarında ağırlığını hissettirmeye başlamıştır (Şenses, 2003, 281). Türkiye bu olumsuz sürece 12 Eylül 1980 darbesi ve onun ekonomi politikalarının sosyal yaşama aktarıldığı 24 Ocak'la girmiştir. Türkiye'de 24 Ocak kararları ile 'sosyal devlet' anlamsızlaştırılmıştır. İnsan haklarının, demokrasinin, özgürlüklerin, sosyal hizmetlerin, eğitimin, parasal çerçeve içinde açıklanmasına gidilmiştir. Özetle kapitalizmin en hayâsız döneminin formülü yürürlükte olmuştur: 'Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler!' Dışsatıma dayalı büyüme anlayışından yola çıkan 24 Ocak ekonomi politikası, ülkenin bir bütün olarak daha da 'yoksullaşması' sonucunu vermektedir (Tanilli, 2003, 74, Kepenek, 1987, 121).

Kongar'a göre toplumsal yapıyı etkileme bağlamında 24 Ocak kararlarıyla ilgili olumsuz miras dört ana başlık altında toplanabilir: Ekonomik miras, siyasal miras; toplumsal miras ve kültürel miras (Kongar, 1999, 332). Bu koşullar çok sayıda insanı yoksullaştırmış, onları sosyal yardıma muhtaç kılmıştır. 12 Eylül, yoksullukla, yoksulluk sosyal yardımlaşmayla gündeme yerleşmiştir. Dolayısıyla buradan çıkaracağımız sonuç şudur. Çağdaş ve demokratik bir cumhuriyet olmanın yolu çağın gereklerini yerine getiren anayasalardan geçiyor. Sosyal çalışma mesleği ve sosyal hizmetler ancak bu temel üzerinde sağlıklı bir kimlik edinebilir.

Üstyapı Kurumu Olarak Sosyal Çalışma

İnsanlık tarihi aşamalı bir geçiş sürecidir. Her geçiş süreci beraberinde birçok yapısal sorun ortaya çıkarmıştır. Toplumlardaki bütün ilişkiler geçici olarak, eğreti olarak yapılaşmıştır. Her toplumsal değişme, zaten eğreti olan dengeyi bozar ve yeni bir eğreti denge sağlar. Toplumsal sorunların en başlıcası bu yeni eğreti dengeye uyum sorunudur. Ve bu son eğreti denge de bozulacaktır. Görülüyor ki, eğreti denge ilişkilerin dengesidir, ama eğretidir. Bu ilişkiler insanla-doğa ilişkileri ve insanların kendi aralarındaki ilişkilerdir; insanlar doğayı dönüştürdükçe değişirler; insanlar birbirlerinin emeğini tanıdıkça ve engellerini tanıdıkça değişirler. İnsanlar yaşadıkça, doğa tarihi ve insan tarihi birbirine bağlı olacaktır (Ergun, 1982, 2). İnsanlar ve toplumlar değişmektedir. Değişecektir, hiç kuşkusuz bu kaçınılmazdır. Sosyal çalışma bu değişimin bilimidir. Toplumsal değişmeden etkilenen ancak onu tam anlamıyla belirleyen altyapının dinamiğini taşır kimliğinde. Bu nedenle sosyal çalışma altyapıyla etkileşim halinde olan, tarihsel-sosyal üstyapısal bir gerçektir. Toplumsal sorunların yapısını toplumsal tarihsel gerçeğin doğası belirler. Sosyal çalışma bu koşullar içinde egemen olan unsurlarla yani değişen devletle sosyo-ekonomik nitelikte bir ilişki geliştirir. Bu oranda bir yapısal değişme aracı olan devletin sürdürülebilirliğine sosyal olanaklarla destek sunar. Sosyal koruma ve sosyal destek amaçlı kullanılır. Böylelikle anlam bulduğu yüzyıllarda olduğu gibi 21. yüzyılda da uygarlığın yarattığı güvensizliklere karşı bir sosyal güvenlik aracı işlevini görebilmektedir (Şeker, 2006, 54).

Söylenebilir ki sosyal çalışma anlatılan nitelikleri gereği bir üstyapı kurumudur. Sosyal çalışma bilimsel bir disiplindir. Bu nedenle üst-yapı kurumudur. Sosyal hizmetler ya da sosyal refah hizmetleri sosyo-ekonomik bir olgudur. Sosyal hizmetlere olan talebin artışı bir dinamik yaratıp farklı toplumsal kesimleri harekete geçirir. Sosyal çalışmanın işlevi burada sosyal eyleme dönük olur. Amaç sosyal gereksinimleri karşılayacak sosyal mevzuatı geliştirmektir. Yerelden evrensele değişen insan ve toplum gruplarının gereksinimlerini insan hak ve

özgürlükleri kapsamında savunur, yerine getirilmesini talep ve takip eder. Kısmen olsa da varlık bulduğu ülkenin olanaksızlıkları ve kısıtlamalarıyla karşı karşıya bırakılabilir. Her ne kadar hizmet verdiği ülkenin demokrasi anlayışından etkilense bile insan haklarının yanındadır. Bu duruş onun kimliğinin parçalanmaz yönlerinden biridir. Örneğin; her insan, insan olduğu için bir değer taşır. Ten rengi, kültürel yaşamı, düşünsel tutumu, yaşam biçimi ne olursa olsun insanın acı çekmesine izin verilemez ve söz konusu olduğunda korunmalıdır ya da en azından hafifletilmelidir, tezi sosyal çalışmanın duruşunun olmazsa olmaz koşulu olan demokratik, sosyal, hukuki niteliklerini gün yüzüne çıkarmaktadır (Kut, 1988, 54).



Yaşamla İlişkilendir

Toplumsal Değişmeye Uymak Ne Demektir?

Toplumsal değişme çok karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Onun yarattığı ya da getirdiği yeni ortam, insanın etrafında yeni bir uyarıcı ağı ve çok değişmiş yaşama koşulları yaymaktadır. Değişmeye ya da yeni ortama uyma sorunu (genel olarak) biyolojik uyma ve psikolojik uyma olmak üzere iki düzeyde kendini göstermektedir. Üretici kişiler için yeni mesleklere başlamak ya da alışmak hem biyolojik hem psikolojik çabalar gerektirecektir. Birkaç örnek daha vermek için şunları ekleyebiliriz: Gittikçe genişleyen kentsel çevreye uymak için yöneticiler yeni ortamın gerektirdiği çabaları göstermekle yükümlü olacaklardır. Bilgilerin ve tekniklerin yeni durumunun gerekliklerine uymak için her tür öğretmen ve öğrenciden biyolojik ve psikolojik uyma beklenecektir. Kısacası, toplumsal değişmenin yarattığı yeni ortamın koşulları, bu koşullara uyum sorununu da beraber getirmektedir. Ayrıca toplumsal ortamın yeni insan tiplerine uyumu söz konusudur. Örneğin, önceleri hastane, bakımevi gibi yerlerde yaşayabilen kişilerin tıptaki ilerlemeler sayesinde toplum içinde yaşamaları toplumsal ortamın onlara uyumunu gerektirecektir…

Kaynak: Ergun, D. (1993). **100 Soruda Sosyoloji El Kitabı.** Gerçek Yay. Ankara: s. 102.

Öğrenme Çıktısı

1 Sosyal hizmetler, toplumsal değişme ve anayasalar arasındaki ilişkiyi açıklayabilme

Araştır 1

Sosyal çalışmayı ekonomik politikaların belirlediği bir kamusal hizmetler bütünü olarak değerlendirdiğimizde aynı zamanda da bir üstyapı kurumu olarak tanımlayabilir miyiz? 24 Ocak kararlarını düşünerek tartışınız.

İlişkilendir

Sosyal hizmetlerle toplumsal değişme arasındaki ilişkiyi doğru kurabilmek, anayasaların sosyal hizmetler ve toplumsal değişme açısından değerlendirmesini yapabilmek açısından Türkiye toplumsal yapısı üzerine daha geniş bilgi için şu kaynağa bakabilirsiniz:

Kongar, E. (1999). 21. Yüzyılda Türkiye. (2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı) Remzi Kitabevi. İstanbul.

Anlat/Paylaş

24 Ocak kararlarının sosyal hizmetlere etkisi üzerine düşünün.

SOSYAL ÇALIŞMA MESLEĞİ AÇISINDAN KIRSAL YAPI VE TOPLUM KALKINMASI

Ortalama başarılı bir kalkınma stratejisinin temel ya da siyasal diyebileceğimiz üç ögesi vardır, bunların değiştirilmesi söz konusu olmadığı gibi, gerçekleşmelerine büyük özen gösterilmesi gerekir. Bunlar, sosyal adalet, teknolojik gelişme ve bağımsızlıktır (Aren, 1986, 168). Bu ögelere sosyal refahı da eklemek alınmış doğru bir karar olacaktır. Türkiye toplumu için bu dört unsur hep bir sorunsal olarak varlık bulmuştur. Bazı tarihsel dönemlerde bu unsurlara daha çok önem verilip, toplumsal bütünleşme açısından işlevi değerlendirilirken kimi dönemlerde göz ardı edilmişlerdir. Türkiye 1950'lerden bu yana hızlı kentleşme olgusuna sahne olmaktadır. Tarım kesiminde üretkenliğin ve gelir düzeyinin düşüklüğü, ekilebilir toprakların son sınırlarına varılması, toprak-insan ilişkilerindeki uyumsuzluk ve tarımda makineleşme kırsal nüfusu kente iterken, özellikle planlı dönemde Türk ekonomisinde belli ölçülerde gerçekleştirilen, sanayileşme ve hizmetleşme biçiminde beliren 'yapısal değişiklik' ve görece kentteki hizmetlerin yetkinliği kırsal nüfusu kente çekmiştir (Güven, 1996, 241). Bu koşullarda kırsal/kentsel ikiliği hafifletmek, kırsal yerleşmeleri kentin olanaklarına kavuşturmak, iki toplumsal yapı arasındaki nitelik farkını bir derece farkı haline getirmek, Türkiye'deki köy kalkınmasının başlıca amacı olarak biçimlenmiştir (Tütengil, 1977, 61).

Kentlere göçün artması kırsal yatırımın yeterli olmaması nedeniyle sürecin gelişimini engellemiştir. Öyle ki, 1960'lı yıllarla beraber Köyişleri Bakanlığının uhdesinde toplum kalkınması projesi yaşama aktarılmış idi. Köyden başlayan toplum kalkınması, toplumun geride kalmış yörelerinin belirli düzeneklerle kamu gücü öncülüğü ve yönlendirmesinde toplum bireylerinin, daha somutu, yerel toplulukların topluca kalkınabilmeleri için kendi güçlerinin devinimine sokulması demektir. Toplumun gizilgücü uyandırılarak toplumun kalkınmasına toplumun kendisinin önayak olması ve katılması demektir. Toplum kalkınması projesi gene o yıllarda sosyal çalışma mesleğinin önemli çalışma yöntemlerinden olan toplumla çalışma yönteminin bir aracı olarak ele alınmıştır (Tomanbay, 2007, 236-237). Başka bir açıdan toplum kalkınması, çeşitli hizmet ve çalışmaların yapılması, dernek, kooperatif gibi teşkilatların kurulması ve idare ile toplulukların işbirliğinin sağlanmasını kavrayan bir çalışmadır. Bu, kitleleri eğitecek, birlikte çalışmaya yöneltecek, toplum yapısında istenen değişikliklerin gerçekleşmesini sağlayacak, toplumsal enerjiyi yaratıcı bir şekilde harekete geçirmeye yol açacak önemli bir kalkınma yöntemidir (Tütengil, 1977, 89).

Toplum kalkınması; küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun bütünüyle kaynaşması, ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir. Toplum kalkınmasının önemli bir yönü toplumsal bütünleşmeyi sağlamak üzere ana toplumla küçük topluluklar arasında gerekli ilişkiyi kurmaktır. Ufak ufak yerel toplulukların çabalarını ulusal amaçlara yöneltmek, kalkınmaya katkıda bulunmalarını, kalkınmanın sonuçlarından bunların da yararlanmalarını sağlamak amacı ağır basmaktadır. Kendine yardım ve destekli imece, duyulan ihtiyaçlardan hareket ve gönüllülük, topluluğun bir bütün olarak ele alınması toplum kalkınmasının dayandığı ana ögelerdir (Geray, 1974, 310-311, 1991, 101-104). Çok geçmeden fark edilmiştir ki Üçüncü Dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de girişilen çalışmalarda da 'toplum kalkınması'nın başarı şansının sosyal adalete uygun köklü reformlara sıkıca bağlı olduğu ortaya çıkmıştır (Tütengil, 1977, 90). Ne yazık ki, ne toprak reformu gerçekleştirilmiştir, ne de kırsal gerileyişin önüne geçilmiştir. Kırsal yapının yetersizlikleri göçle birlikte çarpık kentleşmeye neden olmuştur. Kentlere göç birçok toplumsal sorunun nedeni olmuştur. Gecekondulaşma, işsizlik, yoksulluk, sokak çocukları, çalışan çocuklar sorunu vb. bir dizi toplumsal olgu, yeni sosyal hizmet modellerinin oluşmasına kaynaklık etmiştir.

Sonuç olarak toplum kalkınması geri kalmış yerel ve genel anlamdaki toplumların hızla gelişmişlik düzeyine ulaşabilmeleri amacıyla, insansal, doğal ve özdeksel kaynaklarının devletin katkısı ve desteğiyle bir araya getirilerek örgütlendirilmesi ve işletilmesi yoludur. Toplum kalkınması programlarında sosyal çalışma mesleği toplumla çalışma yöntemini kullanarak etkin rol alır (Tomanbay, 1999, 265). Sosyal çalışma toplumun demokratikleşmesi, kalkınması ve toplum katılımını geliştirmesi için düzenleyici bir güçtür. Yoksul kitlelere yurttaşlık ve onurlu bir yaşam bilinci taşır. Amerikan sosyoloji kitaplarında belirtilen, 'sosyoloji toplumu düzeltip geliştirmek

yolunda gösterilen çağdaş çabadan doğdu' tümcesini aslında sosyal çalışma gerçekliği için de dile getirebiliriz. 21. yüzyılın şu ön yıllarında köy sorununu çözemediğimiz, toplumsal kalkınmadan başarılar elde edemediğimiz artık bilinen bir gerçektir.

Kırsalda Sosyal Hizmet ve GAP Örneğinde Sosyal Hizmet Uygulamaları

GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) suya dayalı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin topyekün sosyo-ekonomik kalkınmasını amaçlayan insan odaklı bir bölgesel kalkınma projesidir. Dicle ve Fırat nehirleri havzasında uygulanan program kapsamında 22 baraj, 19 hidroelektrik santral ve 1.7 milyon hektarın sulanmasını sağlayacak sulama kanalları inşaası öngörülmüştür. Proje tamamlandığında yılda 50 milyar m^3 su akıtan Fırat ve Dicle üzerindeki Türkiye toplam su potansiyelinin %28'ini kontrol altına alacaktır. Sosyal hizmetler dediğimiz bir hizmet sektörünün oluşumuna bakacak olursak bu oluşum muhakkak ki feodal yapının dağılması, ticari ilişkilerin artık başlaması ve ondan sonra makineleşme sürecine geçilmesi ve endüstri toplumlarının oluşmasına bağlı bir süreç olarak izlenebilir. Dolayısıyla GAP'la olan iletişiminde ve etkileşiminde bu mesleğin özellikle insani boyuttaki önemi açık seçik ortadadır. GAP'a ilişkin toplumsal politikalar, bölgede sürdürülebilir insani gelişmenin hedefine yönelmiştir. Sosyal hizmetin apaçık işlevsel olduğu bir alandır bu yani insanı yönlendirme (Kut, 2001, 27-30). Öte yandan bölgede bir türlü tasfiye edilemeyen feodalite, toprak reformunun olmayışı, mülkiyetin büyük paylarının çok az insanın elinde olması, terör, genç işsizliği, göç gibi konular GAP'ın büyük oranda başarısızlığa uğraması için tetikleyici olmaktadır. Çünkü köy kalkınması, göçün önlenmesi, kırsal kalkınma, yoksullukla mücadele sosyal adalet temelinde bir bütün olarak topluma yansıdığında toplumsal gelişme sağlanmış olur. Bunlardan birinin işletilmemesi kalkınmada beklenmeyen sonuçlar doğurabilir. Bu bağlamda bölgenin sosyal-ekonomik dokusuna bir göz atalım:

Bölgedeki yoksulluk göç bölgenin vermesine neden olmaktadır. Bu ise sosyal sorunları yoğunlaştırmaktadır. Bölge insanının yoksulluk içinde yaşayan toplum kesimleri sosyal dışlanma yaşamaktadır. Özellikle kadın ve çocuklar. Gerçekten de, küresel yoksulluk olarak tanımlanabilecek yeni yoksulluk dalgasının savurduğu insanları tanımlayan en önemli özellik, çaresizlik, çıkışsızlık ve dışlanmadır. Bu durum kırsal yoksulluk için büsbütün geçerlidir. Kentler, göç eden köylülere karnını doyurma olanağı sunmaktan çoktan çıkmışlardır. Kent varoşlarında belediyelerin ve hayır kurumlarının dağıttıklarıyla yaşamını sürdürmeye çalışan milyonlar birikmiştir şimdiden (Özbudun, Kanca, 2003, 147-161). Kritik edilen bu noktalarda sosyal hizmet ne yapabilir? Ona bakıp bitirelim. Sosyal hizmetin amaçları: Bireyin toplumsal işlev ve rollerini yerine getirebilmek, toplumsal koşulları bireyin gelişmesine olanak sağlayacak biçimde değiştirmek ve geliştirmek, insan haklarını güvence altına almak, toplumun gelir ve hizmet dağılımını dengelemek olarak sıralanır (Kut, 2001, 9-15). Bu amaçların gerçekleştirilmesi içinse sosyal adaletin kurumsallaşması, gelişmiş sosyal hizmet kurumlar sistemi, yeterli sayıda ve nitelikte meslek elemanlarının varlığı, kamusal bütçe ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerekiyor.

Sosyal Reform Hareketlerinin Sosyal Hizmete Etkisi

Dünya tarihinde siyasal partiler ve sendikalar aracılığıyla ortaya konan işçi sınıfı hareketinin, özellikle savaş dönemlerinde, sosyal haklarının gelişmesine büyük katkısı olmuştur (Turner, 1997, 133). Sendikaların sosyal politika oluşturulmasındaki rolü ekonomik ve siyasal olarak tanınmalarından sonra başlamıştır. Oynadıkları rol ülkeden ülkeye ve benimsedikleri ideolojiye göre ayırımlar göstermektedir. Mesleki çıkarlara ağırlık veren bir sendikacılık anlayışı içinde genel anlamda bir sosyal politikanın oluşturulması yönünde büyük bir amaç ve çaba gösterilmeyecektir. Oysa toplumlarını, çalışanların koşullarını iyileştirme yönünde değiştirme amacını taşıyan reformist sendikacılık anlayışı içinde sendikalar toplumsal politikanın oluşturulmasında daha etkin bir rol oynayacaklardır (Koray ve Topçuoğlu, 1995, 47). Kapitalist sosyo-ekonomik yapının gereği olarak ortaya çıkan düzen ve bunun sonucu olan sosyal hizmetler, sendikacılık ve demokrasi hareketlerinin gelişmesiyle beraber ve onlara paralel olarak hız kazanmışlardır. Temelde yatan sorun ise ulusal gelirden yeterli pay alma olarak tanımlanabilir (Kongar, 1972, 148). Sosyal hizmet, Amerika ve Avrupa gibi sanayileşme dönüşümünün ve buna koşut diğer toplumsal değişmelerin yaşandığı ülkelerde meslek olarak kendini belirlemeye başlamıştır ve sosyal hareketlerin ürünü olarak ortaya çıkmış-

tır. Bunun ilk örneği 1800'lü yıllarda yaşanan işçi hareketleridir. İşçi hareketleri sosyal güvenlik kurumlaşmasının yanı sıra işçi sınıfının ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümü yönünde burjuvaziyi zorlamıştır (Tomanbay, 1999, 10). İşçi sınıfı olsun, sendikalar olsun bunlara benzer yapıların büyük bir kısmı baskı gruplarını oluştururlar. Toplumsal sorunların çözümünde demokratik tavırlarını sosyal politikayı belirleme noktasında iktidar aygıtlarına yönlendirirlerken toplumsal yapının demokratikleşmesi için kolaylaştırıcı olurlar. Sosyal çalışma mesleğinin odağıyla örtüşen yanlara sahip olan bu dinamik, sosyal çalışma mesleğini içlemine almaktadır. Örneğin 12 Eylül 1980 darbesine gelinceye kadar, Türkiye'de iki büyük işçi konfederasyonu vardı: Türk-İş ve DİSK. Önemli ideolojik ayrımlardan kaynaklanan bir bölünmeyle doğan bu rekabetin, işçi hareketinin gelişimini etkilememesi düşünülemezdi. DİSK'in kapatılması ve 12 Eylül sonrası getirilen düzenlemeler sonucu, yeniden tek konfederasyonun egemen olduğu bir ortama dönüldü. Bu durumun, işçi baskı gruplarının siyasal iktidarlar üzerindeki ağırlığını olumlu yönde etkilemediğini zaman gösterdi (Kışlalı, 1992, 230). Bunun yanında işçi sınıfının bilinçlenmesi, tarihle hesaplaşması, tarihsel kaderini belirlemesi, sosyal refah talebi hep kuşkuyla karşılanmıştır.

Toplumsal muhalefetin önemli saç ayağı olarak günümüzde baskı gruplarını, siyasal partiler gibi, çağdaş siyasal hayatın gerçekleri olarak kabul etmek zorundayız. Bu olguları hesaba katmaksızın politika sürecini kavramaya imkân yoktur. Demokratik sistemin işleyişinde bu grupların rolü belki sanıldığından fazladır. Kamuoyunun aydınlanmasına yardımcı olmak, siyasal katılma kanallarını geliştirmek gibi işlevleri yanında, bazı baskı gruplarının temel hak ve özgürlüklerin korunmasında aktif bir rol oynadıklarını unutmamak gerekir (Kapani, 1992, 210). Bu açıdan toplumsal muhalefet kaynaklarının kimi noktalarda sosyal çalışmayla örtüştüğünü ve hatta sosyal çalışmanın bir yöntemi olan sosyal eylemle aynı işlevsel yapı içinde değerlendirilebileceğinin altını çizmek gerekir. Tarihten bir örnek verelim: Sosyal sigortalar, sosyal yardım ve sosyal eğitim bugün Almanya'da devlet tarafından yasalarla garanti altına alınmışlardır ama onlar, varlıklarını çeşitli toplumsal hareketlere (Hıristiyanlık, kadın hareketi, işçi hareketi, gençlik hareketi) borçludurlar. Ayrıca bu hareketler, uygulama içinde ortaya çıkan ve kaleme alınan sosyal eğitimsel meslek yöntemlerinin biçimlenmesine katkıda bulunmuşlardır (Müller, 1991, 25-29).

1960'lı yıllarda yaşanan toplumsal muhalefet sürecinin ve yapısal değişmelerin sosyal hizmetin Türkiye'deki biçimlenişini burada örnekleyebiliriz. Sosyal çalışma mesleğinin uygulama alanlarındaki sosyal sorunların çoğu zaman gerekçesi olarak görülen sanayileşme, Türkiye'de 1963'ten sonra yapısal değişmeler yaratan ve kırsal göçü daha da kamçılayıp ona yeni bir yön veren temel etken olarak ortaya çıktı (Kemal, 2003, 107). Sözü edilen yıllar, toplumsal değişmenin, dönüşümün, toplumsal muhalefet hareketlerinin yaşamın birçok alanında hissedildiği yapısal değişme dönemine denk gelmektedir. Dönem olarak, kentleşme ve gecekondulaşmada hareketlilik olmuştur. Kentlere doğru olağanüstü akışkanlığın ardındaki tek öğe, kentlerin çekimi değildir. Kırın itimi bu akışkanlığı önemli ölçüde etkilemiştir. Çünkü köylü gitgide yoksullaşmakta ve topraksızlaşmaktadır. Kırsal alanlarda yaşamı sürdürmek kimi durumlarda bütünüyle olanaksızlaşmaktadır. Böylece kentler, yarattıkları her türlü istihdamı aşan toplumsal hizmetler açısından (sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi) yetişilmesi olanağı bulunmayan nüfus patlamasıyla karşı karşıya kalmışlardır (Kongar, 1999, 27). Bu süreçte sosyal çalışma mesleğinin öneminin algılanacağına ilişkin ve de birçok sosyal sorun alanında çözüm üretme ve yeni modeller ortaya çıkarma işlevinin olacağına dair konular tartışılmaya başlanmıştır. İçsel dinamiklerin etkisi bu yönde olurken, Batı'dan gelen etkiler Türkiye toplumsal dinamiklerini dıştan etkilemiştir. Toplumsal olayların, değişimin, toplumsal kurumlara etkisi sosyolojinin olmazsa olmaz ilkelerindendir. Konuya böyle eğildiğimizde görürüz ki sosyal refah kavramı da 1961 Anayasası'nda hukuksal temelleri koyularak Türkiye'ye getirilmiştir. 9 Temmuz 1961 gün ve 334 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Genel Esaslar başlıklı Birinci Kısmın Cumhuriyetin Nitelikleri başlıklı 2. maddesindeki, Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir, maddesi sosyal refah ilkesinin temel taşı olarak kalırken hak temelli sosyal hizmet düşüncesinin serpilmesine ve gelişmesine öncülük etmiştir (Tomanbay, 2007, 200-201). Ne ki ekonomik-politik değişme sosyal refahı zamanla kurumsallaştıramamıştır. Sosyal çalışma bundan payına düşeni almış, gelişmemiş, geliştirilememiştir.



Araştırmalarla İlişkilendir

Toplumsal Sorun-Sosyal Sorun

Toplumsal sorun tüm toplumu kapsayan ve ilgilendiren sorundur. Sosyal sorun sosyal gereksinim guruplarını, toplumdaki duyarlı grupları ve onların çevresini ilgilendiren; böyle olduğu içindir ki tüm toplumu ilgilendiren sorundur. Toplumsal sorunda yaygınlaşma özelliği vardır. Tüm toplumu tedirgin eder. Bütün içinde yüzdesi küçük de olsa bu böyledir. Sosyal sorun yerel kalabilir, geniş bir yüzdeyi de kapsasa yaygınlaşma özelliği yoktur. Sosyal sorunun tüm toplumun ilgisini çekmesi o aile, grup, topluluk için yarattığı acı ya da kaygı ve daha önemlisi öyküsünün ilginçliği nedeniyledir. Örneğin, bir sanatçının özel yaşamının tüm toplumun ilgisini üzerinde toplaması gibi. Ama toplumsal bir konu değildir. Oysa toplumsal sorun tüm toplumu içine alır; nüfus grubu, gereksinim gurubu, cinsiyet ayrımı demeden, herkesi doğrudan etkiler. Örneğin, ülkenin bir bölgesinde yaygın bir deprem olması toplumsal bir sorundur. Bir evin üzerine dağdan çığ düşmesi ve bu nedenle bir ailenin eksikli ve mağdur duruma düşmesi bir sosyal sorundur. Ülkede binlerce gencin askere alınması ve üretimden binlerce kişilik bir gücün çekilmesi toplumsal bir sorundur. Oysa, bir ailenin üç oğlunun üçünün de aynı anda askere alınması ve bu nedenle ailenin evinin ekmeğini çıkartması konusunda dara düşmesi bir sosyal sorundur. Örneğin yüksek enflasyon mutlu bir azınlık dışında- tüm toplumu olumsuz etkilediği için toplumsal sorundur. Emekli aylıklarının düşüklüğü belirli bir özel gereksinim gurubunu ilgilendirdiği için sosyal sorundur. Lösemili çocuklar sorunu o çocuklar ve aileleri için sosyal bir sorundur; denetim dışı, nerede ortaya çıkacağı bilinmeyen kuş gribi gibi -eğer bir de- hızla yaygınlaştığını düşünün; toplumsal bir sorundur...

Kaynak: Tomanbay, İ. (2007). **Sosyal Olmak.** SABEV Yay. Ankara: s. 42-43.

Öğrenme Çıktısı



2 Sosyal çalışma mesleği bağlamında kırsal yapı ve toplum kalkınmasını tanımlayabilme ve GAP'ta yürütülen sosyal hizmet uygulamasını açıklayabilme

Araştır 2

Sosyal çalışma mesleğinin uygulama boyutunu gözönüne aldığımızda bütün sosyal hizmet alanlarında işlevsel olduğuna tanık oluruz. Toplum kalkınması da sosyal çalışma meslek elemanlarının rol aldığı bir süreçtir. Bu bağlamda toplum kalkınmasını GAP'la ilişkilendirerek açıklar mısınız?

İlişkilendir

Toplum kalkınması ve kırsal kalkınma ile ilgili daha geniş bilgiye ulaşmak ve bu bilgiyle sosyal çalışmanın ilişkisini kurmak için şu kaynaktan yararlanabilirsiniz:

Tütengil, O. C. (1977). 100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları. İstanbul: Gerçek

Anlat/Paylaş

GAP kapsamında gereksinim duyulan ve yürütülmekte olan sosyal çalışma uygulamaları üzerine düşünün.

SOSYAL DEVLET, SOSYAL REFAH, SOSYAL POLİTİKA, SOSYAL PLANLAMA, SOSYAL ADALET, SOSYAL SORUN VE TOPLUMSAL YAPI İLE SOSYAL ÇALIŞMA FELSEFESİ AÇISINDAN AYDINLANMA VE MODERNLEŞME

Sosyal Devlet

Uygarlık toplumunun özeti olarak Engels, bütün tipik dönemleri içinde sadece egemen sınıfın devleti olan ve her zaman, esas itibariyle, ezilen, sömürülen sınıfı bağımlılık içinde tutmaya tahsis edilmiş bir makineyi, devlet olarak görse de (Engels, 1974, 243). Çeşitli devrim hareketlerinin sonucu olarak tanınan hak ve özgürlükler siyasal gelişimin etkisiyle kişiselden sosyal bir niteliğe doğru değişmişlerdir. Kişi toplumdan ayrı olarak, soyut anlamda ele alınamaz. O sosyal ve ekonomik değişimler içinde yolunu bulmağa çalışır. Sosyalleşme, özgürlükleri eşitlikle bağdaştırma amacıyla gerçek bir karakter kazanmıştır. İşte çağdaş anlamıyla sosyal devlet bu sentezin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Sosyal devlet, aynı zamanda insanların birlikte mutlu bir düzene kavuşma eğiliminin bir ürünüdür. Sosyal haklar ise bu gelişimin dönüm noktası olmuştur. Siyasal iktidarların toplum yaşantısına müdahaleleri ile beraber sosyal haklarda gerçekleşme yoluna girmişlerdir. Sosyal haklar insanlık anlayışının gelişmesiyle çağdaş demokrasinin temel taşları olmuşlardır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'daki gelişmeler siyasal demokrasinin tek başına toplum sorunlarını çözemeyeceğini, sosyal ve ekonomik yapıda da demokrasinin zorunlu olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu zorunluluk ise sosyal demokrasinin doğmasına yol açmıştır. Liberal siyasal demokrasilerden sosyal ve gerçekçi demokrasiye doğru görülen gelişmeler, bu rejimlerin anayasalarını sosyal devlet ilkesine oturtmuştur (Çeçen, 1984, 11-12-16).

Devletin sosyal sorunlar karşısında etkin bir rol oynamaya başlaması ve bu amaçla uygulamaya koyduğu sosyal politika önlemleriyle, 'sosyal devlet' ya da 'refah devleti' adını alan yeni bir devlet anlayışı ortaya çıkmıştır. Sosyal devlet (social state) sistemi, kapitalist ekonomi düzenini koruyan, ancak sosyal sınıflar arasında uzlaşma sağlanmasını amaçlayan, bunun için gerek ekonomik, gerek sosyal gelişmeler açısından bu düzenin daha iyi işlemesini sağlayıcı önlemlerin alınması gereğini duyan bir devlet sistemi olmaktadır (Koray ve Topçuoğlu, 1995, 34). Sosyal devlet anlayışı benimsendiği zaman, Batı toplumları, ekonomik kalkınmalarını yapmış, sermaye birikimini gerçekleştirmişti. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ise hem hızlı bir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek, hem de sosyal refahı sağlamak zorundadırlar (Dinç, 1986, 54). Sosyal hizmetlerin varlığındaki ve gelişimindeki kilit kavram, sosyal devlettir; sosyal hukuktur, (social law), sosyal hukuk devletidir. Bu çatı kavramların pratik anlamında içeriği doldurulmadığı sürece sosyal çalışmanın işlevselliği kısıtlanır. Yoksulluk olgusundan yola çıkarak konuyla ilgili bilgimizi toparlayalım: Yoksulluk bir güvenlik sorunu olamayacağı gibi, sağlık sisteminin üzerinde oynayacağı bir sorun da değildir. Yaşayamamak sorunudur. Dolayısıyla sosyal devlet, kişileri sosyo-ekonomik yaşamda yalnız bırakmayarak klasik demokrasinin sosyal demokrasiye dönüşmesinde en büyük rolü oynamaktadır (Çeçen, 1984, 24-161).

Sosyal Refah

Sosyal refah (social welfare); aile, din, ekonomi, politika gibi geleneksel sosyal kurumların yanında, daha sonra yer alan bir sosyal kurumdur. Diğer sosyal kurumlara nazaran daha yeni olmasına rağmen, sosyal çalışma mesleğinden daha eskidir. Sosyal refah kurumu, toplumun üyelerine yardım etmedeki kolektif sorumluluğunu ifade eden karşılıklı dayanışma mekanizmalarını içerir. Sosyal refah kişilerin ve grupların verim kabiliyetlerini tam olarak geliştirebilmeleri ve aileleri ile toplumlarının ihtiyaçlarını karşılayarak refaha ulaştırabilmeleri için doyurucu bir hayat ve sağlık standardına ulaşmalarını ve aynı zamanda bireysel ve sosyal ilişkilerini dengeli olarak devam ettirmelerini sağlamak amacı ile sosyal hizmetler ve sosyal kurumların organize edilmiş bir sistemidir (Friedlander, 1966, 7: Kut, 1988, 5). Toplumsal sorunların ancak kolektif bir bilinçle çözüleceğinin altını çizen bu toplumsal felsefe yıllar sonra refah devletiyle anlam bulur.

Refah devleti kavramı tüm uyruklarının refahını (yani sadece hayatta kalmaktan fazlasını; belirli bir toplumda, belirli bir zamanda, onurlu bir şekilde hayatta kalmayı) sağlamanın devletin yükümlülüğü olduğu düşüncesini ifade eder. Bu kamuya kolektif bir sorumlulukla eğilmeyi gerektirir. Kamu refahı ilkesi en saf şekliyle ödeme gücündeki eşitsizliği dikkate alınmayan, ihtiyaçtaki eşitliktir. Refah devleti düşüncesi devlet organlarına bu kamu refahı ilkesini

yerine getirme sorumluluğunu yükler. Refah devleti bir kesişme noktasında ortaya çıkmıştır: Zayıf düşen, kendi kurtuluşunun koşullarını kendi başına ve siyasal yardım olmaksızın yaratmaktan aciz kapitalist ekonominin baskıları; kendini 'ekonomik' dalgalanmalar' karşısında tek başına ve siyasal yardım olmaksızın korumaktan aciz, örgütlenmiş emeğin baskıları; en insafsız ve en az katlanılabilir belirtilerini dindirerek sosyal eşitsizlik ilkesini tekrar yerleştirmeye ve korumaya dair şiddetli güdü; bu ilkenin yeniden üretimine katılmayı başaramayanları marjinalleştirerek eşitsizliğin kabulünü teşvik etme arzusu ve siyasal denetimden yoksun bir ekonominin kemirici tesirlerini geçiştirmede devletin üyelerine yardım etmesine duyulan ihtiyacı belirginleştirmiştir. Refah devletinin dinamiği bu anlatılanlarda somutlaşmaktadır. Refah devleti, lütuf olarak değil vatandaşın hakkı olarak, bireylere dağıtılan iaşe düzenlemesi olarak değil bir toplumsal sigorta biçimi olarak algılanmalıdır (Bauman, 1999, 67-69, 2000, 55). Tarihsel olarak bakıldığında ise refah devleti 1945 sonrası dünyada ortaya çıkan 'toplumsal mukavelenin' en önde gelen ögesidir. Refah devleti, kapsamlı bir düşünce olarak Aydınlanma felsefesine, eşitlik ve ilerleme düşüncesine, bunlara bağlı olarak ortaya atılan insan hakları (ikinci ve üçüncü kuşak insan hakları) anlayışına dayanmaktadır (Şaylan, 1994, 66-89). Tarihsellik bu şekilde anlam bulunca, refah devleti (welfare state) sosyal devlet ilkesini temel alan düzenlemeler içinde sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi sosyal hizmetleri sağlayan, halkının gelir dağılımı dengeli, tüketim hacmi doyumlu olan devlet olarak siyasal tarihte yerini ve önemini almıştır (Tomanbay, 1999, 212).

Sosyal refah politikası (welfare policy) ya da genel anlamıyla sosyal politika uygulamaları ile refah devletinin ortaya çıkışı ve gelişimi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ya da sosyal hakların gelişimi ve bunları yaşama geçirmeye çalışan sosyal politika uygulamaları sonucunda refah devletine ulaşıldığını söylemek mümkündür (Koray, Topçuoğlu, 1995, 19). Sosyal devletin başarıyla uyguladığı sosyal politika sayesinde, refah düzeyine erişen Batı demokrasileri, ulusal geliri toplumun bütün katlarına eşit bölüştürerek ve refah devletinin bütün olanaklarından herkesi eşit bir şekilde yararlandırarak, kısacası halkın insanca yaşamasını güvence altına alarak, sosyal demokrasi uygulamalarının en başarılı örneklerini vermişlerdir (Çeçen, 1984, 37).

Günümüzde refah devleti ya da sosyal devlet işlevsellik bağlamında bir gerileyiş içinde. Küreselleşmenin de ektisiyle anlamını yitirmeye başladı gibi. Çünkü devlet birçok kamusal işlevinden vazgeçiyor. Üretim, paylaşım gibi unsurlar devleti pek ilgilendirmiyor artık. Refah devleti gibi bir toplumsal sigortanın altı oyuldu. Bu durum kapsamlı olarak sosyal hizmetlere yansıdı. Doğal olarak sosyal hizmetler alanında sosyal iş üreten sosyal çalışma mesleği de bu gerileticiı süreçten olumsuz bir şekilde etkilendi. O da geriledi. Diğer sosyal meslekler, bilincinde dahi olsalar bu geçiş durumunun, ne yazık ki, sosyal çalışma mesleğinin boyutlarındaki kadar bir olumsuzlama yaşamadılar. Bilindiği gibi sosyal çalışma mesleği sosyal refah alanında tek olmamakla beraber öncelik taşıyan bir meslektir. Bu nedenle sosyal çalışma mesleğinin gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş toplumlarda sosyal refahın sürdürülmesi, gelişmesi ve gerçekleşmesi yönündeki rolü üzerinde önemle durulmaktadır. Seçilecek idari sistem ne olursa olsun günümüzün hızlı değişmeler yolunda ilerleyen dünyasında ulusal kalkınmanın sosyal yönleri ve sonuçlarını önemsemenin bir zorunluluk olduğu, kalkınma politikasının hazırlanmasında insan haklarına gereken önem verilmesinin gereği tartışmasız kabul edilmektedir. Bu anlayış içinde sosyal çalışmada değerlendirilen özel bilgi ve uzmanlık mesleki bir etkinlik olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda etkin sosyal hizmet politikası ve uygulaması için nitelikli sosyal çalışmacılara gereksinim vardır (Kut, 1991, 155-158). Bu gereksinim her zaman olacaktır. Şimdi sosyal refah ve sosyal çalışmacı ilişkisine net olarak bakalım. Sosyal refah hizmetleri kapsamında sosyal çalışmacının özellikle müracaatçı sistemlerini koruyucu, destekleyici, arabulucu, uzlaştırıcı, savunucu, tedavi edici, hizmetin kime sunulacağını kararlaştırıcı, toplum kaynaklarını yönlendirici, hizmetleri yönetici ve geliştirici, politika belirleyici olması açısından müracaatçıların haklarını kullanmalarına yardımcı olabilecek stratejik bir konumda olduğu bir gerçektir (Koşar, 1992, 193).

Sonuç olarak sosyal ilişkileri geliştirmeyle ilgili olan sosyal çalışma mesleğinin hizmet ve eylem odağına sahip olduğu bilinmektedir. Sosyal refah alanı çeşitli insani hizmet mesleklerinin işlevlerini içine alan bir yapıya sahip olduğundan tarihsel bir birliktelik söz konusudur (Karataş, 1999, 33-43). Öyle ki; 1) insanların tüm iyilik durumunu, 2) bu duruma erişmek için gerekli sistemi, 3) bu amacı gerçekleştirmekle yükümlü olan devletin niteliğini, belirlemek için üç ayrı anlamda kullanılmakta olan sosyal refah terimi ve devleti sosyal çalışma mesleğinin değerleri, amaçları, hedefler ile örtüş-

mekte, birbirini tamamlamaktadırlar. Dolayısıyla sosyal çalışma mesleği de sosyal refah alanında tek olmamakla beraber öncelik taşıyan bir meslek olarak varlığını olanaklı kılmakta, işlevsel olmaktadır (Kongar, 1972, 15: Kut, 1983, 1-12).

Sosyal Politika ve Sosyal Planlama

Politika toplumda yaşayan insanlar arasında bir çatışma, bir mücadele ve kavgadır. İnsanlar yaradılışları, sosyal ve ekonomik durumları bakımından değişik düşüncelere ve değişik çıkarlara sahiptirler. Aralarındaki düşünce, çıkar ve psikolojik eğilim farklılıklarından doğan çatışma politikanın temelini oluşturur. Bir bakıma, çatışmanın asıl konusu toplumdaki değerlerin paylaşılmasıdır denebilir (Kapani, 1992, 17). Bunu temel alıp baktığımızda sosyal politikanın 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'nın endüstrileşmiş ülkelerinde ve özellikle Almanya'da ortaya çıkan bir kavram olduğunu görürüz. İlk defa Almanya'da Riehl tarafından kullanılmıştır. 1870'lere kadar bilimsel bir niteliği olmayan bu kavram, gerçekte devletin burjuva toplumu içinde üstlenmesi gereken etkinlikleri göstermek amacıyla ortaya atılmıştır. Endüstrileşme ve kentleşme nedeniyle ortaya çıkan sorunlara karşı işçileri korumak amacı taşımıştır (Koray, Topçuoğlu, 1995, 3).

Genel olarak sosyal politikaların iki büyük aracı vardır. Bunlardan biri devlet eli ile oluşturulan ve mevzuat denilen (yasa, tüzük, yönetmelik ve kararnameler) yol, öteki de doğrudan ilgililerin yani çalışanların örgütleri, başka bir deyimle sendikaların etkinlikleri yoludur. Ülkemizde 1980'li yıllarda bu iki yol daha çok kısır bırakılmış ve ne mevzuat daha hakça doğrultularda ele alınıp geliştirilmiş ne de sendikal haklara ve özgürlüklere her demokraside var olması gereken boyutlarda etkinlik yolları açılmıştır. Uluslararası yükümlülüklerimizle bağdaşmayan politikalara yol vermekte bir sakınca görülmemiştir (Talas, 1990, 5). Bilinir ki, toplumsal politika toplumsal çelişkileri gidermektedir. Sosyal acıları sağaltır, sosyal çelişkileri giderecek yöntemler bulurken planlamaya önem verir. Kalkınma plancılığının önemli bir bölümünü oluşturan sosyal planlama aynı zamanda sosyal politikanın önde gelen araçlarından biridir. Sosyal planlama, kalkınmanın dengeli olmasını sağladığı ve sosyal sorunları çözerek büyümeye olanak tanıdığı için özellikle gelişmekte olan ülkeler yönünden büyük önem taşımaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle bir bütün olan kalkınmanın sosyal yönünün planlanmasında, ekonomik planlama yapılırken, ülkenin sosyal gelişmesinin ve sosyal sorunlarının planlamaya dâhil edilerek bunların birlikte planlanmasının sağlanmasında, sosyal planlama önemli işlevler yüklenmektedir. Sosyal politika, sosyal planlamada sosyal adaleti, sosyal dengeyi, sosyal eşitliği gerçek anlamlarıyla yaşama geçirebilecek ve toplumdaki herkese ve her kuşağa sosyal risklerle karşılaşmada ve sosyal mobilitede eşit şanslar tanınmasını gerçekleştirebilecek siyasal kadroların iş başına gelmesiyle kotarabilecek bir olaydır (Güven, 1995, 143, 1996, 26). Günümüzde yaşanan ekonomik tıkanıklıklar ve bunların getirdiği liberal ekonomi politikaları ile ortaya çıkan sosyal politika uygulamalarının finansman zorlukları yalnız uygulamaları tehdit etmekle kalmamakta, fakat sosyal politika ve sosyal devlet kavramlarını tartışmaya açmaktadır. Kamu harcamalarının kısılması, devletin küçülmesi derken, devletin niteliği tartışma konusu olmaktadır. Kısaca farklılaşan sorunlar toplumsal dayanışmayı azaltırken, bütçe açıkları, yetersiz hizmetler de bireysel çözümleri dayatır duruma gelmiştir (Koray, Topçuoğlu, 1995, 2).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, her toplumsal kurum gibi sosyal politika da bir evrim içinde oluşmuştur. Yoksullara, yaşlı ve çocuk gibi güçsüzlerle, engellilere ve gereksinim içine düşmüş olanlara yardımlardan başlayarak kişisel ve toplumsal dayanışmalara kadar uzanmış ve kapitalist çağın doğuşu ile birlikte sosyal sınıfların ilişkilerine ve devletin yeni görevler yüklenmesine dönük boyutlara kadar gelmiştir (Talas, 1991, 167-168). Sosyal politika konusundaki somut ilerlemeler kuşkusuz sosyal hizmet politikasına yansıyacaktır. Planların, hedeflerin ve stratejilerin içinde toplum refahının gözetilmesi sosyal hizmetin gelişimine bağlıdır.

Sosyal Adalet

Dünya değişmesine, ilerlemesine rağmen dünya üzerinde birçok bölgede toplumsal barış bozulmuş, refah konusunda bir ilerleme olmamıştır. Elbette bunun nedeni artan toplumsal eşitsizliklerdir. Sosyal çalışmanın bilimsel sorumluluğu toplum kesimlerinin sosyo-ekonomik gereksinimlerini sosyal planlama yapılarak giderilmesi için gerekli yöntemsel çalışmaları yapmasıyla açıklanabilirken, sosyal çalışma disiplininin ve mesleğinin var olma dinamikleri de ancak ve ancak sosyal ekonomik planlamanın işlevselliğiyle mümkün olabilmektedir. Sosyal hizmet uygulayıcılarının mücadelesi bu yönde olmalıdır. Bilinmelidir ki, tarihsel gelişim çizgisi

gereği yalnızca sosyal hukuk devletinin 'tarihsel-sosyal zemini' sosyal hizmeti var edebilecek ve geliştirecek yegâne yol olarak kendi gerçekliğini yeniden üretebilmiştir. Sosyal adaletin (social justice) amacı, kişilerle toplum arasında iyi ilişkiler kurulmasını ve herkese uygar bir yaşayış düzeyini sağlamayı öngörür. Çağdaş değişmeler sosyal adalet düşüncesini geliştirdi ve demokratik rejimlerde amaç haline getirdi. Demokratik ve hümanist düşünce, toplumlarda sosyal adaletin gerçekleşmesini sağlayan ortamların yaratılmalarını gerektirmektedir. Sosyal adalet, toplum ve devletin güçlenmelerine, demokrasilerin sosyalleşmelerine yardımcı olmuştur. Kalkınma ve çağdaşlaşma uğraşlarında sosyal adalet ilkesinin çok büyük payı vardır (Çeçen, 1984, 176).

Sosyal adalette gerçekçi bir sosyal politikanın oluşması için gerekli olan verilerin elde edilmesinde, kalkınma sürecine halkın katılımını sağlayarak kalkınmanın demokratize edilmesine olanak sağlayacak yaklaşım ve yöntemlerin geliştirilmesinde sosyal çalışma mesleğinin rol ve önemi yadsınamaz. Burada önemle üzerinde durulması gereken olan konu geleneksel sosyal dayanışmanın bilimin ışığında insan ve çevresini ve ikisi arasındaki etkileşimi anlamakta bilimsel yöntemlerin yer alması, sosyal hizmetin bir hayırseverlik olmayıp devletin himayesinde tanımlanan bir vatandaşlık hakkı olduğu yönündeki sosyal adalet anlayışıdır (Kut, 1991, 155-158). Sosyal çalışma, sorgulamasız insan haklarının gelişimiyle varolan bir meslektir. İnsan haklarının düşünsel açıdan en temel boyutu, toplumda adaletin sağlanmasıdır. Adalet gibi bir soyut kavrama geçerlik kazandırmak, toplumsal yaşamda adaleti en üstün değer olarak baş köşeye oturtmak hukuk düzenlerine düşen en temel görevdir (Çeçen, 1995, 45). Sosyal çalışma, sosyal adaletin kurumsallaşmasında etkin bir meslektir.

Sosyal Hizmet, Sosyal Sorun ve Toplumsal Yapı

Sosyal sorun (social problem) etkili bir grup tarafından, çok sayıda insanı rahatsız eden belirli bazı sosyal koşulların sorun yarattığı ve bu durumun kolektif bir çaba ile iyileştirilebileceği ifade edildiğinde ortaya çıkar. Toplumdaki değişmeye paralel olarak ortaya çıkarlar veya değişikliğe uğrarlar. Sosyal sorunlarla ilgili olarak, sosyal politikaları anlamlı bir biçimde etkileyebilmek için bireysel çabalar yerine, kolektif bir çabanın, beraber çalışmanın daha yararlı olacağına dair bir anlayış söz konusudur. Nüfus artış hızının yüksek, toplumsal değişmenin hızlı olduğu Türkiye'de, sosyal sorunların çeşitlilik gösterdiği; bu sorunların boyutlarını açıklayıcı, sağlıklı ve güvenilir istatistik verilerin yeterli olmadığı; sorunların önlenmesi ve çözümlenmesine yönelik hizmetlerin ise dağınıklık gösterdiği ve daha çok geliştirilmesi gerektiği söylenebilir (Tufan, 1991, 181-183). Sosyal sorunların ortaya çıkışından bugüne kadar yaşanan süreç oldukça yoğun gelişme ve mücadelelerle gerçekleşmiştir. Sosyal çalışma mesleği bu süreci çok yakından takip etmiş ve bu gelişmelerden evrensel olarak yararlanmıştır (Küçükkaraca, 2002, 80-88). Örneğin yoksulluk bir sosyal sorundur. Toplumsal gerçekliğin üretim ve yeniden üretimi sürecinde yoksul nüfusun büyük çoğunluğunu çocuklar ve kadınlar oluşturmaktadır. Gelişmemiş ülkeler endüstrileşemedikleri için, bu ülkelerde ne sosyal adalet kurumu olgunlaşmıştır ne de çocuk ve kadınların kırılgan hayatlarına ilişkin toplumsal politika düzenlemeleri bir derinlik kazanabilmiştir. Yoksulluk ve eşitsizlik artan toplumsal olgular olmuştur. Sürdürülebilir yoksulluğun yaygınlığı insan kitlelerini sarıp sarmalamıştır ki, sürdürülebilir tek şey eşitsizlik olmuştur (Yılmaz, Şeker, 2003, 337-342). Farklı bir örnek vermek gerekirse; artan kentleşme ve sosyo-ekonomik gelişmeyle birlikte ortaya çıkan temel değişme maddi bağımlılıklarda görülen bir azalmadır. Sosyal güvenlik sistemleriyle alternatif yaşlılık güvencesi kaynakları ortaya çıktığından, yaşlılar artık evlatlarına bağımlı olmak zorunda değildirler (Kağıtçıbaşı, 1996, 51). Bu sosyal sorun kategorisi sosyal çalışma mesleği açısından bir uygulama alanı oluşturmuştur. Yaşlı nüfusa yönelik sosyal refah hizmetlerinin planlanmasını, sunulmasını gündeme getirmiştir.



http://www.un.org sitesinden dünyadaki sosyal sorunlar üzerine genel bilgiler edinebilirsiniz.

Sosyal çalışma mesleğinin alanda çalıştığı belli başlı sosyal sorun kategorileri şunlardır; işsizlik, yoksulluk, kadın hakları, sağlık, gecekondulaşma, çalışan çocuklar, azınlıklar, yaşlılık, engellilik, suçluluk, göç... Bu sosyal sorunlarla mücadelede sosyal çalışma mesleğine önemli görevler düşmektedir. Sa-

nayileşme süreciyle dönüşüm yaşayan dünya toplumu birçok sorunla yüzyüze kaldı. İşte bu sorunlar toplumsal değişme ile birlikte yoğunlaşarak yayıldı. Toplumsal değişmenin yarattığı yeni ortamın koşulları, bu koşullara uyum sorununu beraber getirdi (Ergun, 1993, 102). Toplumsal uyum gerçekleştiremeyen insan kitleleri birçok faktöre bağlı olarak yaşamın dışına sürüklendiler. Ötekileştiler. Ki, bunların yardımına başta sosyal bilimler olmak üzere birçok bilim dalı yetişmeye çalıştı. Toplum ve insan bilimlerinin pek çok uygulama alanları oluştu ve birçoklarına göre değeri de toplumsal sorunlara çözüm bulma yeteneğiyle ölçüldü (Ozankaya, 1999, 485). Sosyal çalışma disiplini ve mesleğiyse etkisi oranında müdahale aşamalarında rol edindi. Örneğin, en basitinden sosyal güvencesi olmayan bir toplumda suç işleme oranının, uyuşturucu ve alkol bağımlılığının şiddet eylemleri ve sosyal çatışmaların artacağını gördü, gösterdi. Bununla ilgili sosyal çalışmalar yaptı (Setzer, 1997, 32).

Sosyal çalışma, sosyal sorunların çözümünde, devletin içeriğinde olması gereken önemli özelliklerden birisidir. Evrensel İnsan Hakları belgelerine imza atma olgunluğu göstermiş hiçbir dünya devleti, korunmaya muhtacını baş belası görmemelidir. İnsanca yaşam ancak sosyal hizmetlere ayrılan payın yeterliliğiyle ölçülebilir. Kimsesiz insanların saygı görmemesiyle değil. Ya da çoğu çocuğun yoksulluk sınırı altında kaldığını görerek yaşamakla da değil. Sosyal hizmetler düşüncesi demokrasinin ana koşuludur. Sosyal çalışmaya yön veren duygu laiklik temellidir. Sosyal çalışma, demokrasinin sürekliliği için laik Cumhuriyetin erdemini başlıca kurucu unsur olarak görür. Demokrasinin mesleği olan sosyal çalışmanın uygulayıcısı Cumhuriyete ve demokrasiye inanmak zorundadır. Laikliği kendisine uygun yönleriyle değil tüm nesnel yönleriyle benimsemelidir (Şeker, 2006, 27-28). Çünkü sosyal sorun bu dünyaya ait çözülmesi gereken olgular dizisidir. Artık bilinen ve kanıksanan bir şey var ki, sosyal çalışma mesleğinin sosyal sorun alanlarında etkili hizmet ürettiği bir gerçektir.

Sosyal Çalışma Felsefesi Açısından Aydınlanma ve Modernleşme

Modernlik, on yedinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder. Kurumsal kümelenmeler açısından bakıldığında, iki farklı örgütsel gruplaşmanın modernliğin gelişimi içinde özel bir önemi olduğu görülür: Ulus-devlet ve sistematik kapitalist üretim. Modernlik, bu iki muhteşem fail tarafından desteklenen yaşam biçimleri yönünden, Batı'ya mı özgüdür? Bu soruya lafı gevelemeden 'evet' yanıtı verilmelidir. Modernliğin temel sonuçlarından biri ise küreselleşmedir. Modernlik küresel etkisi ve düşünümsel bilgi açısından evrenselleştiricidir. Kısaca yapısal olarak küreselleştiricidir (Giddens, 2004, 11-173-174-176).

Modern söylem insanı, teleolojik eyleme muktedir olacak, kendi bedenini ve doğayı denetleyecek ve insan kardeşleri karşısında özerk olacak şekilde inşa etti. Bunlar rasyonel bireyselci bir insan eylemi teorisinin zaruri ögeleridir ve modernliğin imgesel anlamlandırması olarak modernist toplumbilimlerinde kısmen yansımasını bulur (Wagner, 2005, 95). Modernlik doğal dünyanın toplumsallaştırılmasını getirmiştir; insan etkinliğinin dışsal parametreleri olan yapıların ve olayların yerine kademe kademe toplumsal olarak düzenlenmiş süreçler konulur. Sadece toplumsal hayatın kendisi değil, eskiden 'doğa' adı verilen şey de toplumsal olarak düzenlenmiş sistemlerin hükmü altına girmiş durumdadır (Giddens, 2014, 40).



dikkat

"Amaçlarına göre sosyal çalışma uluslararası ve kültürlerarası niteliktedir. Yöntemi ise sorun yaşayanların olduğu kadar refah içinde yaşayan insanların sorunlarının da çözümlenmesinde yararlıdır." Miriam Van Waters

Sanayileşme Batı Avrupa ülkelerinin yakın tarihlerinde görülen teknik-iktisadi değişmeyi; modernleşme ise, sosyo-politik değişmeyi içerir (Bendix, 1991, 98-102). Aydınlıklar yüzyılı. İşte, on sekizinci yüzyıl deyince ilk akla gelen niteleyiş! Aydınlıklar! O devrin kültür adamlarının başlıca kaygısı da budur; Aydınlıkların artması, aydınlıkların yayılması. Michelet, buna bakıp Büyük Yüzyıl diye adlandıracaktır o devri; ama Voltaire için on sekizinci yüzyılın yaptığı, bir öncekinin yarattığını çoğaltmak, yaymak ve kitlelere ulaştırmaktır bir bakıma. Aslında, modern tarihin büyük devrimci yüzyılı on yedinci yüzyıldır; on yedinci yüzyıldadır ki, insan soyunun düşüncesinde köklü bir

değişim olmuştur (Tanilli, 1989, 7). On sekizinci yüzyılda Batı Avrupa'da kentsoylu sınıf çok hızlı bir gelişme gösterirken, onlarla birlikte ekonomide, toplumda ve dolayısıyla insanların dünyaya bakışları da değişmeye başladı. Zamanla bu yeni bakış açısına "Aydınlanma Felsefesi", bu felsefenin doğup geliştiği döneme "Aydınlanma Çağı" dendi. Fransız düşünür Voltaire'in deyimiyle; İngiltere'de yurttaşları zenginleştiren ticaret, onların özgürleşmelerine katkıda bulundu ve bu özgürlük ticareti yaygınlaştırdı; onun sonucunda devlet büyüdü. Liberal ideolojinin temellerinin atıldığı bu dönemde, 'özgürlük, gelişme ve insan' ön plana çıktı. Akla, doğaya ve insan mutluluğuna aykırı önyargılar yıkılmaya başladı. İnsan aklının doğruyu yanlıştan ayırt edebileceği ve en uygun yönetim biçimini bulabileceği savunuldu. Diderot'un öncülük ettiği akım, yasa, genel olarak yeryüzünün tüm haklarını yöneten insan aklıdır, dedi (Kışlalı, 1993, 75). Türkiye açısından bakarsak şunu görürüz. Müslüman dünyada en doğru ve tutarlı yolu, şimdi daha iyi anlıyoruz ki, Türkiye'de 1923 Devrimi'ni yapanlar seçmişlerdir; dini, bireylerin vicdanlarına terk ederek, toplumu ve devleti de, doğmaların yerine tarihin ve yaşamın zorunluluklarına bırakarak… Laiklik, ne Batı'da ne de bizde, bir özentinin eseri olmamıştır; yaşam dayatmıştır onu. Demokrasi ise, ancak laik bir toplumda boy atabilir; ve her ikisi de etle tırnak gibi birbirlerine bağlıdırlar. İkisine de karşı çıkılabilir; ama birini saklı tutup ötekine karşı çıkmak ikiyüzlülüğün bir başka türlüsüdür (Tanilli, 2003, 24). Sosyal çalışma bu altı çizilen noktada varlık kazanır; aydınlanmanın ve modernliğin mesleği olarak…

Öğrenme Çıktısı

3 Sosyal adalet, sosyal politika, sosyal planlama, sosyal sorun ve sosyal refah devleti kavramlarını tanımlayabilme

Araştır 3

Sosyal refah devleti ve sosyal adalet ile sosyal çalışma mesleğinin değerleri arasındaki ilişkiyi açıklayınız?

İlişkilendir

21. yüzyılda sosyal adalet, sosyal sorunlar, sosyal devlet, sosyal politika, modernlik ile ilgili daha detaylı bilgilere ulaşarak rasyonel bir sosyal çalışma bakış açısına sahip olmak isterseniz şu kaynakları okuyabilirsiniz:

Cebi, Seymen, S. (2012), Sosyal Adalet Tarihsel ve Kuramsal Bir Bakış, On İki Levha Yayınları, İstanbul.

Beck, U. (2014). Risk Toplumu Başka Bir Modernliğe Doğru. Çev. Kâzım Özdoğan-Bülent Doğan. İthaki Yayınları, İstanbul.

Kara, U. (2013). Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü, Karahan Kitabevi, Adana.

Ed. Alper, Y. ve Tokol, A. (2016), Sosyal Politika, Dora Yayıncılık, Bursa.

Wagner, P. (2005). Modernliğin Sosyolojisi. Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Anlat/Paylaş

Sosyal adalet ile sosyal hizmetler ve sosyal çalışma mesleği arasındaki ilişkiyi düşünün.

KÜRESELLEŞME VE SOSYAL ÇALIŞMA, KÜRESELLEŞMENİN TOPLUMSAL SONUÇLARI VE SOSYAL ÇALIŞMAYA ETKİSİ

Küreselleşme ve sosyal hizmet dendiğinde akla ilk gelen kavram olan küresel eşitsizlik yeni bir şey değildir, son iki yüzyılın sömürgecilikle birlikte küresel kapitalizminin trajik bir sonucudur (Ife, 2008, 30). Avrupa'nın hedefi, iki yüzyıl boyunca her şeyden önce Asya oldu. Hindistan'a, Çin'e, Japonya'ya ulaşmak, oraların zenginliklerini toplamak, halklarını hıristiyanlaştırıp Avrupalılaştırmak, ve onların yardımıyla İslamı kuşatıp boğmak, kısaca yeryüzünde tek bir inancı, tek bir uygarlığı egemen kılmak: Son amaç bu oldu hep. Kimi zaman, dolaylı ve bulanık göründü bu ülkü; ama her zaman varlığını sürdürdü ve insanları çekti kendine, büyüledi. Avrupa, baştan aşağıya değişmiş bir Asya düşledi. Özetle Asya, Avrupa'ya yabancı ve kapalı kaldı; onun asıl iyi diye sunmak istediği şeyi bütün gücüyle itti. Avrupalıların ülkesine de karşıydı, mutluluktan anladığına da (Tanilli, 1987, 415-638). Son yılların siyaset jargonunda 'küreselleşme' kavramı çok yaygın bir kullanım alanı buldu, adeta bir fetiş kavram haline geldi. Ve her fetiş kavram dolayısıyla karşılaşılan bir durum burada da ortaya çıktı: 'Küreselleşme' sözcüğü kendine bir yandan tutkulu yandaşlar öte yandan alerjik karşıtlar yarattı. Küreselleşme terimi günümüz söyleminde, modern çağ boyunca 'evrenselleşme' teriminin işgal ettiği yere yerleşmiştir (Timur 1996, 7: Zygmunt 2000, 200). Kapitalizmin yalnızca yüz değişimidir küreselleşme. Evrenselleşme, liberallerin tümüyle serbest bırakılmış, toplumsal, bölgesel ya da etik hiçbir boyutu gözetmeyen malların alınıp verildiği geniş ticari bir alan olarak gezegene sahip olma isteklerini anlatır. Her şeyin tüketilmesine dayalı bir hegemonya arzusudur. Evrenselleşme aynı zamanda tektipleştirmedir, temel yasaların teker teker kaldırılmasıyla deregülasyondur, yani, insanların yaşamsal ihtiyaçlarını tümüyle görmezden gelen aşırılaşmış ticarettir (Bove, Dufour, 2001, 141-142). Bu nedenle küresel kapitalizm, doğuşundan itibaren, hem ulusal hem evrensel, hem özel hem devletçi, hem rekabetçi hem de tekelciydi… (Beaud, 2003, 51). Evrenselleşmeyle örtüşen küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. Bugün dünyanın herhangi bir yerinde kentler konusunda çalışan biri, bir bölgede meydana gelen olayların buradan sınırsız uzaklıktaki işlerlik gösteren etkenlerden dünya parası ve ürün pazarları gibi etkenler, etkilenme olasılığının yüksek olduğunun farkındadır. Nedeni açıktır; kapitalist dünya sistemi, merkez-çevre ilişkilerinin hâkim olduğu bir dünya ekonomisi ve devletlerarası bir sistem çerçevesi içindeki egemen devletlerin oluşturduğu bir siyasi yapı tarafından kurulmuştur. Ancak bu dünya sistemi yani mevcut durumun politik iktisadı şöyledir: Tarihsel kapitalizm, tam da şuan içinde bulunduğu açmazlara (ekolojik yıkımı kontrol altına almayı başaramaması tek açmazı değilse bile, en önemlilerinden biridir) makul çözümler bulamadığı için gerçekten krizdedir (Wallerstein, 2000, 45-96: Giddens, 2004, 69). Krize rağmen ulus devletlerin etkisizleştiği, toplumsal eşitsizliklerin ve savaşları arttığı da bir gerçek!

Sonuç olarak son derece karmaşık olan ve karşı konulmaz bir güçle tüm dünyayı etkilemekte olan küreselleşme sürecinin en belirgin nitelikleri şu şekilde değerlendirilebilir: Küreselleşmenin birinci niteliği, siyasal ve askeri alanda Amerika Birleşik Devletleri'nin egemenliği ve 'dünya jandarmalığı' rolüne soyunmuş olmasıdır. Küreselleşmenin ikinci niteliği, ekonomik alanda uluslararası sermayenin egemenliği olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin üçüncü alanı kültüreldir. Bu alandaki ilk etkisi, yani üçüncü niteliği, tüm dünyada birörnek bir tüketim kültürü oluşturmaya yöneliktir. Bir aynılaşma diyebiliriz buna. Küreselleşmenin kültürel alandaki ikinci etkisi, yani dördüncü niteliği, farklı kimlik savlarını ve oluşumlarını sonuna kadar destekleyerek, mikromilliyetçilik akımlarını büyük ölçüde güçlendirmesidir (Kongar, 1999, 684). İşte bütün dünyada olduğu gibi Türkiye de bu altı çizilen noktalarda bir değişim ve dönüşüm yaşayacaktır. Sosyal çalışma mesleği küreselleşme ve onun üstyapısı olan postmodernitenin yansımalarını kimliğinde görmekle beraber müracaatçı gruplarının yoğunlaşan sorun dinamiğini de yakından görecektir.

Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları

Kristof Kolomb'un yönetiminde, 3 Ağustos 1492 tarihinde, Palos limanında hareket eden üç karavel, yığınla deneyimin sonucu, bütün bir kuşağın evren hakkındaki bilincinin simgesi, son olarak da Avrupa'nın artık genişleyip yayılacak olan etkinliğinin çerçevesidir aslında. Kolomb'la, dünyanın fethine çıkıyordu Batı (Tanilli, 1986, 608). İşte o fetih yüzyıllara rağmen sürdü. Kolomb'un torunları aldı başını gitti. 21. yüzyılda sürmeye devam ediyor o küresel fetih! Adı küreselleşme.

Küreselleşmenin sosyal sonuçlarıyla ilgili veriler her an değişiyor. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı son 15 yıl içinde şu gerçeklikle bizleri yüzleştiriyordu: 1960'ta dünya nüfusunun zirvedeki %20'si, tabandaki %20'den 30 kat daha zengindi. 1991'de 61 kat daha zengindi. Sürecin tersine çevrilmesini bırakın, bu uçurumun büyüme hızının öngörülebilir gelecekte yavaşlayabileceğine ya da durabileceğine dair hiçbir işaret görünmüyor. 1991'de dünyanın tepesindeki %20, dünyanın gayr-ı safi hasılasının %84,7'sini, küresel ticaretin %84,2'sini ve iç yatırımın %85'ini elinde tutarken tabandaki %20 için bu oranlar sırasıyla yüzde 1,4, 0,9 ve 0,9'du. Tavandaki %20 dünya enerjisinin %70'ini, metallerin %75'ini ve ağaçların %85'ini tüketiyordu. Uluslararası Göç Örgütü'nün verileri gösteriyor ki, Avrupa'da yılda 120 bin çocuk ve genç kız seks sektörünün bir nesnesi oluyor. Dünya'da her yıl 600 binden fazla kız çocuğu ve kadın insan tacirlerinin ticaretinde kullanılıyordu. Öte yandan zengin Avrupa'nın vatandaşlarından 3 milyonu evsiz, 20 milyonu işsiz ve 30 milyonu da yoksulluk sınırının altında yaşıyordu (Bauman, 2000 37, 83). Küreselleşmenin sosyal sonuçlarını gördükten sonra diyebiliriz ki insanlık emperyalizmden ve kapitalizmin sömürü mekanizmasından kurtulamadıkça insan haklarının ve insanlığın geleceğinin güvence altına alınabilmesi düşünülemez (Çeçen, 1995, 14).

Küreselleşmenin Sosyal Çalışmaya Etkisi

Batı'da sanayileşme ve sosyal devlet olgularından değerler yüklenip 20. yüzyılda mesleki kimlikleşmesini gerçekleştiren günümüzde ise küreselleşme ile kendini yeniden tanımlayan sosyal çalışma disiplini ve mesleğindeki arayışlar sürüyor. Küreselleşmenin sosyal devlet olgusuna bakış açısı, onu ortadan kaldırmayı ya da en azından, onun sistemli ve bütüncül bir sosyal refah hizmet modeli olmasının yolunu kapatmayı hedeflemektedir. Kuşkusuz bu dinamiksel değişim, sosyal devletin bir ayağı olan sosyal hizmetlere en olumsuz yanlarıyla yansımaktadır (Şeker, 2006, 13). Bu yansıma bir sosyal ve mesleki mücadeleyi dayatmaktadır. İnsanlığın geleceği işsizlikten açlığa, yoksulluktan geri kalmışlığa, eşitsizlikten aşırı zenginliğe, dengesizlikten eşitsizliğe kadar tüm ekonomik sorunların çözümü ve insanlığın önüne çıkan değişim eğilimlerinin yerinde izlenerek, insan hakları doğrultusunda amaçlara yönlendirilebilmesine bağlıdır (Çeçen, 1995, 169).

Küreselleşme 21. yüzyılda bilindiği gibi yeni sorun alanları inşa ediyor. Yoksul insan gruplarının küresel hareketliliği iç savaşlarla birlikte modern düzenin endişe duyduğu en etkili sosyal sorun haline geldi. Sosyal çalışma mesleğinin hedef kitlesinde yer alan mülteciler, sığınmacılar, yabancılar, dışlananlarla ilgili yaşananlar küresel vicdanda yeni arayışları beraberinde getiriyor. Ne var ki durum pek de sağlıklı görünmüyor. Bauman (2016, 327)'ın yasa ve düzenin sürekli gündeme taşınması açısından küreselleşmenin yeni yüzlerini ele alış biçimiyle: Suçla mücadeleye ve suçluların yakalanmasına, ya da kuşkulu, güvenilmez ve dolayısıyla korkulan ögelerin, genellikle yabancıların, farklı veya dışa kapalı gelenekleri ve yaşam tarzları bulunan ve günümüzde, geçmişin 'tehlikeli sınıflar'ının veya 'kirleten ırkları'nın bıraktığı yerleri dolduran insanların denetimine, mobilitenin hızla katmanlaşmanın, ayrıcalığın ve ayrımcılığın en önemli faktörlerinden birine dönüştüğü bu çağda yasa ve düzen kaygılarının giderek büyüyen bir bölümü, gittikçe daha yabancı, düzensiz ve değişken hale gelen 'Umwelt'e (çevre) karşı dağınık korkuların yoğunlaştığı, sinsice dolaşanlar, takipçi sapıklar, gezginler, göçmenler gibi tiplere odaklanıyor; polisin güçlendirilmesine, hapis cezalarının uzatılmasına, hapishanelerin sağlamlaştırılmasına, idam cezasına ve bunun yanı sıra 'sakıncalılar'ın tecridine, sınır dışı edilmesine, tüm bunlara ve mekân değişkenliğinin tuhaf, itici, rahatsız edici yaşantılarına karşı diğer varsayımsal çarelere…

Küreselleşme sürecinde devlet, sosyal işlevlerinden arındırılıyor. Tıpkı bir gece bekçisi olması isteniyor. Şimdi bir gece bekçisi ne yapar? Görece karanlık bir yerde oturup sıkıntıdan parmaklarıyla oynar, uykuya dalmadığı zamanlarda ara sıra copunu ya da silahını evirip çevirir ve bekler. Görevi, mülk çalmak isteyen yabancıları uzak tutmaktır. Bunu da aslen sadece orada bulunarak yapar. Burada işin temeline, mülkiyet haklarını güvence altına almaya yönelik, her yerde rastlanan talebe gelmiş oluyoruz. Eğer elinizde tutamayacaksanız sermaye biriktirmenin anlamı yoktur (Wallerstein, 2000, 73-74). Küreselleşme koşullarında Türkiye sosyal çalışması da kendince rasyonel tepkiler verdi. 6. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı bunun üzerine inşa edildi.

Sosyal Hizmet Konferansları sosyal davranışları uyarmak, yeni düşüncelerin doğmasını sağlamak, mevcut uygulamayı değerlendirmek hayır sevenler ile hayır kurum ve dernekleri arasındaki ilişkilere ışık tutmak, hizmetler arasındaki koordinasyonun önemini belirtmek ve kamuoyunun ilgisini ülkenin sosyal ihtiyaçları üzerine çekmek amacı ile yapılmaktadır. İlk sosyal hizmetler konferansı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi büyük sosyal yardım ve sosyal hizmetle ilgili kişilerin yardımı ile Aralık 1959 yılında toplanmıştı. Günün sorunları arasında korunmaya muhtaç çocuklar, yaşlılar, engellileri ilgilendiren sorunlar tartışılmış, alınacak önlemler üzerinde durulmuştu. Yine köy kalkınması, endüstride sosyal hizmet, göçmen sorunları üzerinde konuşulmuştu. Ülkenin sosyal hizmet sorunlarının ele alındığı, sosyal kalkınmanın ancak sosyal hizmetlerin eşit şekilde bütün vatandaşların ihtiyaçlarını karşılaması ile mümkün olacağından gerekli yardımların yapılması ve bu çabaların koordine edilmesinin ele alındığı II'nci Milli Sosyal Hizmetler Konferansı ise Mayıs 1962'de yapılmıştır (II'nci Sosyal Hizmetler Konferansı, 1962, 9). Türkiye demokrasisinin geliştirilmesi, sosyal-ekonomik eşitlik idealine ulaşmak amacıyla belirli aralıklarla sosyal hizmet konferansları düzenlenmektedir. Bunlardan Mayıs 2004'te yapılan 6. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansında küreselleşmenin sosyal çalışma mesleğiyle olan ilişkisi temelinde aranan sorulara genel olarak şu yanıtlar verilmiştir:

Küreselleşmenin, tüm dünyada yaşanan insan hakları ihlalleri ve eşitsizliklerin yaşanmasında önemli bir etken olduğu; çokuluslu ve uluslarüstü örgütlerin, az gelişmiş ülkelere kredi olanağı sağlayarak onların borçlanmalarına ve ekonomik olarak bağımlı hale gelmelerine ve pek çok soruna yol açtığı önemle vurgulanmıştır. Küreselleşmeyle birlikte hızlı yoksullaşma, işsizlik ve göç gibi sosyal sorunların arttığı ve yeni sosyal sorunların ortaya çıktığı; yaşanan ekonomik krizlere ve istihdam koşullarının geliştirilmemesine bağlı olarak hızla artan işsizlik ile birlikte alt üst gelir grupları arasındaki farkların arttığı; küreselleşmenin etkisiyle yaşanan bu sosyal sorunların devamında kültürel, sosyal ekonomik, psikolojik sorunların yanı sıra, aile, kadın ve çocukların bu süreçten zararlı çıktıkları ve okul çağında bulunan ve eğitim sürecinin dışında kalan çocuk sayısının arttığı; eğitimdeki niteliğin düştüğü ve birçok yeni toplumsal sorunların ortaya çıktığı; ve toplumsal barışın olumsuz etkilendiği; tarım alanında hayata geçirilen küresel politikaların, tarımdan hızla kopma ve kente göçlerin yaşanmasında önemli olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla sosyal hizmetlerin bir insan hakkı olduğu bilincinden hareket ederek sosyal sorun yaşayan toplumsal kesimlerle sosyal çalışma yapmak gerekmektedir (6. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, 2004, 496).

Kısaca her ülke, artık demode olmuş sağ-sol çatışmalarını bir tarafa bırakarak, küreselleşme bağlamında siyasal yapısına bir çekidüzen vermeli ve temel çıkarlarını en gerçekçi bir biçimde savunmalıdır (Timur, 1996, 21) Toplumsal eşitsizlik, bireysel değil, toplumsal yapının temel bir çıktısıdır. Sosyal çalışma için mesleki ve tarihsel görev bu çıktıyla uğraşırken ancak ve ancak vicdani bir yön alabilir. Sonuç olarak küresel yoğunlukta ve hareketlilikte, bireysel, toplumsal, felsefi, ahlaki, bilimsel dönüşümde sosyal çalışmanın duruşu nasıl olmalıdır? Kültürel farklılık alanında 'derin bir sessizliğe' gömülmek, 'yokmuş gibi' davranmak sosyal çalışmanın doğasına aykırı olmaz mı? Ya da aksine farklılıkları kutsayarak var olan yapısal eşitsizlikleri görmezden gelmek ve bu eşitsizlikler için kolektif bir bilinci farklılıklar uğruna uykuda bırakmak sorumsuz bir hareket olmaz mı? (Özgür, 2014, xiii). Sosyal çalışma var olmasının bir gereği olarak küresel eşitsizleştirici koşulların karşısındadır.



Yaşamla İlişkilendir

Kentsel Yoksulluk Bunalımı

…kentsel bunalımın temelindeki neden, yoksulluktur. Kırsal alanlardaki yoksulluk, insanları kentlere itmektedir. İşsizlik ve düşük istihdamla nitelenen kentsel yoksulluk da, bu insanları yoksul mahallelerine tıkmaktadır. Bu insanların sağlık sorunları oldukça ciddi boyutlarda olup bunlar yerleşik tanımlanmış biçimiyle bakım kapsamı dışında kalan örneğin tapusuzluk, yetersiz çevre sağlığı, yetersiz beslenme, temel hizmet ve olanakların yokluğu ve işsizlik gibi başka sorunlarla bağlantılıdır. Geniş anlamda kamuoyu tarafından halen pek az bilinmesine ve sağlık politikalarında da pek az yansıma bulmalarına rağmen, sözü edilen bu olgular kentsel sağlık çalışmalarına katılan herkese aşina gelecektir.

Kentsel yoksulluk sorununun alabildiğine geniş kapsamı, tıbbi hizmet sistemlerinin verebileceklerini de aşmaktadır…

Kaynak: Kentsel Alanda Temel Sağlık Hizmetleri (1986). WHO-UNİCEF Yay. Manila, Filipinler: s. 1.

Öğrenme Çıktısı

4 Küreselleşme ve toplumsal sonuçları ile sosyal çalışmaya ve sosyal hizmet uygulamalarına etkisini açıklayabilme

Araştır 4

Küreselleşmenin sosyal hizmetlere olan etkisini sosyal sorunlar açısından değerlendiriniz?

İlişkilendir

Küreselleşme sürecinde çokkültürlü sosyal çalışma yapılandırması üzerine yapılan bir alan çalışması için şu kitaba bakabilirsiniz:

Özgür, Ö. (2014). Çokkültürlü Sosyal Çalışma. SABEV Yayınları, Ankara.

Anlat/Paylaş

Küreselleşmenin sosyal sonuçları üzerine düşünün.

1 Sosyal hizmetler, toplumsal değişme ve anayasalar arasındaki ilişkiyi açıklayabilme

Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Anayasalar ve Sosyal Hizmetler

Toplumsal değişme sürecinde sosyal hizmetler ve anayasalar toplumsal gelişme ve insan haklarının gelişimi konularında bizlere bilgi veren iki önemli unsurdur. Sosyal hizmetler anlayışının anayasalar içinde boyutları devletlerin yurttaşına bakış açısını gösterir. Sosyal refah sistemlerinin oturmuş olduğu, sosyal sorun çözme mekanizmalarının bireyin ve toplumun esenliğini korumayı ve yükseltmeyi amaçlayan anayasalar özünde insan hakları düşüncesine sahiptirler. Türkiye'de de çeşitli nedenlerden dolayı dönem dönem anayasalar hazırlanmıştır. Bazı anayasalarda liberal söylem belirginken bazılarında ise sosyal refah düşüncesi benimsenmiştir. Sosyal çalışma mesleği felsefesi gereği sosyal refah sistemlerinin gelişkinliğini ve sosyal hizmetlerde hak temelli bir anlayışı savunur.

2 Sosyal çalışma mesleği bağlamında kırsal yapı ve toplum kalkınmasını tanımlayabilme ve GAP'ta yürütülen sosyal hizmet uygulamasını açıklayabilme

Sosyal Çalışma Mesleği Açısından Kırsal Yapı ve Toplum Kalkınması

Toplum kalkınması, sosyal devlet, sosyal refah, sosyal politika gibi kavramlar sosyal çalışma mesleğiyle çoğunluk özdeş tutulmaktadır. Kavramların içeriği tek bir düşünce sistemine göndermede bulunmaktadır. O da insana yardımın ve sosyal gelişmenin bilimsel bir yöntem ve bakış açısı gerektirdiğidir. Sosyal devlet, sosyal refahı amaçlayan sosyal sorunları çözerken sosyal politika oluşturur ve uygular. Böylece toplumsal kalkınma gerçekleştirilmiş olur. GAP bir kırsal kalkınma hamlesi olarak da görülebilir. Özellikle bu süreç içerisinde sosyal hizmetin amaçları doğrultusuda olumsuz toplumsal koşulları gidermeye ve sosyal adaleti sağlamaya yönelik sosyal hizmet çalışmaları yapılmaktadır. Sosyal hizmet kurumlarının geliştirilmesi, nitelikli meslek elemanı istihdamı ve yeterli bütçeyle önemli sosyal projeler hayata geçirilmektedir.

3 Sosyal adalet, sosyal politika, sosyal planlama, sosyal sorun ve sosyal refah devleti kavramlarını tanımlayabilme

Sosyal Devlet, Sosyal Refah, Sosyal Politika, Sosyal Planlama, Sosyal Adalet, Sosyal Sorun ve Toplumsal Yapı ile Sosyal Çalışma Felsefesi Açısından Aydınlanma ve Modernleşme

Sosyal adalet, sosyal planlama ve sosyal refah devleti gibi olgular devlet yapısının niteliği hakkında öngörü vermektedir. Ekonomik değişmenin sosyal planlama kullanılarak gerçekleştirilmesi ortaya çıkacak sosyal sorunların bir sosyal planlama dahilinde çözülmesini sağlar. Sosyal planlama daha çok sosyal devletin ya da sosyal refah devletinin kullandığı yöntemlerden birisidir. Sosyal planlamanın amacı sosyal sorunların çözümünde kollektif bir çaba yolu açarken sosyal adaleti gerçekleştirmeyi hedefler.

4 Küreselleşme ve toplumsal sonuçları ile sosyal çalışmaya ve sosyal hizmet uygulamalarına etkisini açıklayabilme

Küreselleşme ve Sosyal Çalışma, Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları ve Sosyal Çalışmaya Etkisi

Küreselleşme süreci 21. yüzyılın ekonomik, sosyal, kültürel işleyişinin anlaşılmasında bizlere çok fazla veri sunmaktadır. Özellikle ekonominin mekânsız ve esnek hareketliliği sosyal ve kültürel yapılardan tutun da mikro milliyetciliğe kadar çok çeşitli alanlar açmıştır. Konumuz açısından baktığımızda küreselleşmenin toplumsal sonuçlarının aslında olumlu özellikler sergilemediğidir. Küreselleşmenin en radikal tepkisi ulus-devletlere-sosyal devlete-milli ekonomilere verdiği zararlar ve ortaya çıkardığı sosyal sorunlarla irdelenebilir. Örneğin yoksulluk küreselleştiği gibi sosyal devlet mekanizmasının işlevsizleşmesi, kamu kaynaklarının kısıtlanması, sosyal hizmetlere gereksinim duyan insan gruplarının sayısını artırmıştır. Bu nedenle sosyal çalışma uygulamaları günümüz toplumları için daha yaşamsal bir yön almıştır.

1 Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de anayasal düzenlemelerin yapıldığı tarihlerden birisi **değildir?**

A. 1971
B. 1961
C. 1968
D. 1982
E. 1924

2 Aşağıdaki anayasalardan hangisi "kapitalizme dönük liberal devlet" anlayışıyla **yapılmıştır?**

A. 1924
B. 1971
C. 1982
D. 1961
E. 1983

3 Aşağıdaki anayasal düzenlemelerden hangisi "sosyal refah devleti yaklaşımını" **benimsemiştir?**

A. 2011
B. 1982
C. 1971
D. 1961
E. 1924

4 Aşağıdakilerden hangisi kalkınma stratejisinin temel ya da siyasal diyebileceğimiz ögelerinden birisi **değildir?**

A. Sosyal adalet
B. Kırsal göçü teşvik etmek
C. Teknolojik gelişme
D. Bağımsızlık
E. Sosyal refah

5 Aşağıdakilerden hangisi toplum kalkınmasının özellikleri arasında **yer almaz?**

A. Küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik koşulları iyileştirmek
B. Küçük toplulukların içinde bulundukları toplumsal koşulları iyileştirmek
C. Küçük toplulukların içinde bulundukları kültürel koşulları iyileştirmek
D. Ana toplumla küçük topluluklar arasında gerekli ilişkiyi kurmak
E. Çalışmalarda gönüllülük esasının kabul edilmemesine özen göstermek

6 Devletin sosyal sorunlar karşısında etkin bir rol oynamaya başlaması ve bu amaçla uygulamaya koyduğu sosyal politika önlemleri hangi devlet biçimiyle **anlatılır?**

A. Sosyal devlet
B. Krallık
C. Otoriter devlet
D. Monarjik devlet
E. Liberal devlet

7 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışma mesleğinin sosyal refah alanında yaptığı hizmetlerden biri **değildir?**

A. Başvuru sahiplerini korumak, sorunlarını çözmek
B. Başvuru sahiplerini kurum bakımı için zorlayıcı olmak
C. Başvuru sahiplerini destekleyici olmak
D. Başvuru sahiplerini savunucu olmak
E. Toplum kaynaklarını yönlendirici olmak

8 Aşağıdaki kavramlardan hangisi sosyal planlamayı **anlatmaktadır?**

A. Sosyal çelişkileri giderecek kalkınma plancılığının yöntemlerinden biridir
B. Liberalleşme yöntemidir
C. Sömürgeleştirme aracıdır
D. Sosyal yardıma dayalı bir sistemdir
E. Turizm gelirini artırmayı amaçlar

9 Aşağıdakilerden hangisi sosyal sorun alanlarından çok sosyal sorun kavramını **nitelendirmektedir?**

A. Suç
B. Çok sayıda insanı rahatsız eden belirli bazı sosyal koşulların sorun yarattığı ve bu durumun kolektif bir çaba ile iyileştirilebileceğini ifade eder
C. Yaşlılık
D. Gençlik
E. İssizlik

10 Aşağıdakilerden hangisi küreselleşmenin genel niteliklerinden birisi **değildir?**

A. Küreselleşmenin birinci niteliği, siyasal ve askeri alanda Amerika Birleşik Devletleri'nin egemenliğini kurmaktır
B. Küreselleşme ekonomik alanda uluslararası sermayenin egemenliğini güçlendirir
C. Küreselleşme tüm dünyada birörnek tüketim kültürü oluşturmaya yöneliktir
D. Küreselleşme farklı kimlik savlarını ve oluşumlarını sonuna kadar destekleyerek, mikromilliyetçilik akımlarını büyük ölçüde güçlendirir
E. Küreselleşme sosyal sorunları çözücü, gelir dağılımını düzeltici bir süreçtir

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. C	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Anayasalar ve Sosyal Hizmet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. C	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Anayasalar ve Sosyal Hizmet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. D	Yanıtınız yanlış ise "Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Anayasalar ve Sosyal Hizmet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. B	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma Mesleği Açısından Kırsal Yapı ve Toplum Kalkınması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. E	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma Mesleği Açısından Kırsal Yapı ve Toplum Kalkınması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. A	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Devlet" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. B	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Refah" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. A	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Politika ve Sosyal Planlama" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. B	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Hizmet Sosyal Sorun ve Toplumsal Yapı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. E	Yanıtınız yanlış ise "Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları ve Sosyal Çalışma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Ekonomik unsurları altyapı olarak nitelendirdiğimizde karşımıza üstyapı olarak sosyal ve kültürel yapı çıkmaktadır. Ancak her ikisi etkileşim halindedir. Ekonominin doğası sosyal sorunları etkiler. Dolayısıyla sosyal çalışma her ne kadar ekonomik felsefe tarafından yönlendirilse de üstyapısal bir uğraşı alanıdır. Çünkü ekonomik değişmelerin yansıdığı alanlarda yaşanan sosyal sorunları çözümlemek amacındadır. Örneğin 20 Ocak kararlarının ekonomik içerikli olduğunu anımsayacak olursak sosyal hizmetlerin bu kararlardan ne kadar etkilendiğini rasyonel bir şekilde değerlendirebiliriz. 24 Ocak kararlarının sosyal hizmetlere etkisi daha çok başvuran kesimlerinde oluşturduğu yoğun sosyal sorunlarla açıklanabilir. Yine 24 Ocak kararlarının liberal bir anlayışı gerçekleştirmeye çalışıyor olması sosyal devletin işlevlerinde kısıtlamaya gittiği için sosyal hizmetleri bu anlamda törpülemiştir. Emek örgütlenmelerinin zayıflatıldığı, gelir dağılımının giderek bozulduğu, yoksulluğun arttığı bir toplumsal yapıyı şekillendirmede 24 Ocak kararları üstyapı kurumu olarak sosyal hizmetlerin kurumsallaşmasının engelleri arasında görülebilir.

Araştır 2

Kalkınma yöntemlerinden birisi olarak toplum kalkınması çeşitli hizmetler ve sosyal çalışmalar yolu ile demokrasinin gelişmesi ve istendik olumlu değişimlerin yaratılması için toplumsal örgütlenmeyi sağlayacak önemli bir değişim aracıdır.

8 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 3

Sosyal refah devleti düşüncesi sosyal çalışma mesleğinin değerlerini de ifade eder. Bireysel ve toplumsal esenlik hali, sosyal sorunları çözüme kavuşturucu sosyal adaleti sağlayıcı gelişkin bir sosyal hizmetler örgütlenmesi gibi konularda amaçlar, değerler, ilkeler örtüşmektedir. Sosyal hizmet insana yardım biçimi olarak vatandaşlık hakkı şeklinde algılanmaktadır. Bu anlayış biçimi sosyal adalet yaklaşımını ifade eder. İnsan haklarının gelişimi toplumdaki sosyal adaleti var kılmaya çalışırken sosyal çalışma mesleğinin işlevselliğini artırmakta ve hatta sosyal refahın tesisinde onun amaçlarıyla benzer bir yapı sergilemektedir.

Araştır 4

Küreselleşme günümüz toplumları için çok değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Konuya olumlu yaklaşanlar olduğu gibi küreselleşmenin sosyal sonuçlarına değinirken sürecin hiç de insani boyutlar taşımadığını belirtenler de var. Sosyal çalışma açısından baktığımız ikinci kısmın daha gerçekçi olduğu söylenebilir. Çünkü küreselleşme gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasından eşitsizleştirici koşulları beraberinde getirmiştir. Bu yoksulluğun, sosyal dışlanmanın, işsizliğin, göçün ve daha birçok sosyal sorunun artmasına neden olurken bu sorunları yaşayan bireylerin ve ailelerin sosyal hizmet gereksinimlerine de yansımıştır.

Kaynakça

Aren, S. (1986). **Ekonomi Ek Kitabı Türkiye Ekonomisinden Örneklerle.** Ankara: Gerçek.

Bauman, Z. (1999). **Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar.** Çev. Ümit Öktem. İstanbul: Sarmal.

Bauman, Z. (2000). **Siyaset Arayışı.** Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.

Bauman, Z. (2000). **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları.** Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Z. (2016). **Modernite ve Holokaust.** Çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Alfa.

Bendix, R. (1991). **Sanayileşme, Modernleşme ve Kalkınma. Sosyoloji Yazıları.** Drl. İhsan Sezal. İstanbul: Ağaç, s. 98-102.

Bove, J. Dufour, F. (2001). **Dünya Satılık Değildir.** Röportaj: Gilles Luneau. Çev. Tülin Yaylagül Gürsel. Yay. Haz. Can Belge. Ankara: İletişim.

Beaud, M. (2003). **Kapitalizmin Tarihi.** Çev. Fikret Başkaya. Ankara: Dost.

Besin, E. (1970). **Sosyal Hizmet Mesleği ve Eğitimi.** HÜ. Sosyal Çalışma Bölümü, Ankara: Teksir.

C. Wolfgang M. (1991). "Almanya'da Sosyal Hizmetlerin Tarihi". Çev. İ.Tomanbay, Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler**. Ankara: Selvi. s. 25-29.

Çeçen, A. (1984). **Sosyal Demokrasi.** Ankara: Devinim.

Çeçen, A. (1995). **İnsan Hakları.** Ankara: Gündoğan.

Engels, F. (1974). **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**. Çev. Kenan Somer. Ankara: Sol.

Dinç, G. (1986). **İnsan Haklarına Uzanmak**. İstanbul: Say.

Ergun, D. (1982). **Sosyoloji ve Tarih.** İstanbul: Der.

Fincancı, Y. (1993). **Günümüzde Sosyal Demokrasi.** İstanbul: TÜSES.

Friedlander, A. W. (1966). **Sosyal Refah Hizmetlerine Başlangıç.** Çev. Resan Taşçıoğlu. Ankara. SSYB. SHGM.

Geray, C. (1974). **Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar.** Ankara: TODAİE.

Geray, C. (1991). "Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması". Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler**. Ankara: Selvi. s. 101-104.

Giddens, A. (2004). **Modernliğin Sonuçları.** Çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı.

Giddens, A. (2014). **Mahremiyetin Dönüşümü,** Çev. İdris Şahin, İstanbul: Ayrıntı.

Güven, S. (1995). **Türkiye'de Sosyal Planlama.** Bursa: Ezgi.

Güven, S. (1996). **Türkiye'de Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politikalar.** Bursa: Ezgi.

Ife, J. (2008). -Revised Edition- Human Rights and Social Work. Towards Rights-Based Practice. Cambridge: Cambrıdge Unıversıty Pres.

Kapani, M. (1992). **Politika Bilimine Giriş.** Ankara: Bilgi.

Karataş, K. (1999). "Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu Gelişimi ve Nitelikleri". **Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan Yaşam Boyu Sosyal Hizmet.** Ed. Nesrin G. Koşar. HÜ. SHYO Yay. NO: 4. Ankara: s. 33-43.

Kemal, H. K. (2003). **Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm.** Çev. Abdulkerim Sönmez. Ankara: İmge.

Kepenek Y. (1987). **12 Eylül'ün Ekonomi Politiği ve Sosyal Demokrasi.** Ankara: V.

Kışlalı, T, A. (1992). **Siyaset Bilimi.** Ankara: İmge.

Kışlalı, T. A. (1993). **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma.** Ankara: İmge.

Koşar, G. N. (1992). **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı.** Ankara.

Koray, M. Topçuoğlu, A. (1995). **Sosyal Politika.** Bursa: Ezgi.

Kongar, E. (1972). **Sosyal Çalışmaya Giriş.** Ankara: Sosyal Bilimler Derneği.

Kongar, E. (1985). **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı 1.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (1999). **21. Yüzyılda Türkiye. (2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı)** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kut, S. (1983). "Sosyal Hizmet Eğitiminde 22 Yıl". **HÜ. SHYO Dergisi.** Cilt 1 Sayı 1 Ankara: s. 1-12.

Kut, S. (1988). **Sosyal Hizmet Mesleği.** Ankara.

Kut, S. (1991). "Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler". Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi, s. 155-158.

Kut, S. (2001). "GAP Bölgesel Kalkınma ve Sosyal Hizmet". **Sosyal Hizmet Sempozyumu 99 (Diyarbakır): Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet.** Yay Haz: Ümit Onat/Aycan Altay. H.Ü. SHYO Yay: 7. Ankara: s. 27-30.

Kut, S. (2001). "İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet". **Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan. İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet.** HÜ. SHYO Yay: 9. Ankara: s. 9-15.

Sarıca, M. (1977). **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi.** İstanbul: Gerçek.

Sosyal Hizmetler Konferansı II. SSYB SHGM. 1962, Ankara, Akın: s. 9.

Şaylan, G. (1994). **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi.** Ankara: İmge.

Şeker, A. (2004). **Küreselleşen Dünya'da Geleceğin Sosyal Hizmeti Meslek Tartışmaları 2**. Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2006). **Sosyal Hizmetin Sefaleti.** Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2006). **Sosyal Hizmette Paradigma Arayışları.** Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2011). **Sosyal Hizmetlerde Etik.-Sosyal Bilimlerde Bir Uygulama Alanı Kılavuzu-** Ankara: SABEV.

Şenses, F. (2003). **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk.** İstanbul: İletişim.

Özbudun, S. Kanca, E. (2003). "Bizim Köyde Yoksulluk Yok ki! Ya da Yoksunluktan Yoksulluğa Türkiye Kırsalı Üzerine Notlar". **Yoksulluk ve Sosyal Hizmet Sempozyumu** Yay. Haz, Ümit Onat. Antalya, s. 147-161.

Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı 6. **Küreselleşme, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler.** Sonuç Raporu) 20-22 Mayıs 2004- Ankara: SHUDGM.

Talas, C. (1990). **Toplumsal Politika.** Ankara: İmge.

Talas, C. (1991). "Sosyal Politika". Drl. Keleş, Ruşen. Nowak, Jürgen. Tomanbay, İlhan. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler**. Ankara: Selvi. s. 167-170.

Tanilli, S. (1986). **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası. İnsanlık Tarihine Giriş. II.** İstanbul: Say.

Tanilli, S. (1987). **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası. İnsanlık Tarihine Giriş. III.** İstanbul: Say.

Tanilli, S. (1989). **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası. İnsanlık Tarihine Giriş. IV.** İstanbul: Say.

Tanilli, S. (2003). **Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz.** İstanbul: Adam.

Timur, T. (1996). **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**. Ankara: İmge.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışma Sözlüğü.** Ankara: Selvi.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışmayı Yapılandırmak**. Ankara: SABEV.

Tomanbay, İ. (2007). **Sosyal Olmak.** Ankara: SABEV.

Turner, B. (1997). **Eşitlik.** Çev. Bahadır Şina Şener. Ankara: Dost.

Tütengil, O. C. (1977). **100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları.** İstanbul: Gerçek.

Wallerstein, I. (2000). **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.

Wagner, P. (2005). **Modernliğin Sosyolojisi.** Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı.



Sözlük

A

Aile Danışmanlığı: Aile bireylerinin yüksek yararını gözeterek alanda eğitim almış meslek elemanı tarafından, sorunları ve iletişim bozukluklarını çözücü mesleki çalışma süreci. Bu danışmanlık sürecinde sosyal çalışma meslek elemanlarının yanı sıra diğer sosyal meslek elemanlarının da katkısı büyük orandadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: 2018 yılında çıkan Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulmuş olup; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığını tek çatı altında toplayan yeni bakanlık.

Aile İçi Şiddet: Aile içinde bireylerin birbirlerine karşı sergilemiş oldukları her tür şiddet içerikli davranış biçimidir.

Aile Refahı/Hizmetleri: Ailenin yaşamını insan haklarına yakışır bir şekilde sürdürebilmesi için, ailenin sosyal sorunlarını çözücü hizmetlerin sosyal refah temelinde sunulduğu alan. Bu alanda sosyal hizmet meslek elemanları aile ile çalışmanın gereklerini uygularlar.

Ailenin Korunmasına Dair Kanun: 4320 sayılı kanun kapsamında aile bireylerinden birinin şiddete maruz kalması durumunda Aile Mahkemesi Hâkimi tarafından alınacak tedbirleri içeren kanun.

B

Bakıma Muhtaçlık: Sosyal refah alanlarında hizmet sunulurken önemli ölçütlerden bir tanesidir. Farklı yaş dönemlerindeki bireylerin yaşamlarını sürdürecek olanaklara ve bireysel niteliklere sahip olmaması durumudur. Yaşlı, engelli, çocuk, evsiz gibi birçok yaşam karşılığına denk gelen nüfus grupları söz konusu olduğunda kullanılan bir kavramdır.

Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi: Bedensel, ruhsal ve zihinsel engellilerin toplumsal yaşama katılmaları, kendi kendilerine yetmeleri konusunda sosyal hizmet gereksinimlerinin karşılandığı kuruluşlardır.

Bireyle Sosyal Çalışma: Bireyle, sosyal çalışmacı arasında mesleki değer ve etik ilkelere uygun olarak yapılan mesleki müdahale süreci. Amaç gereksinim içindeki bireyin sosyal sorunlarını çözmektir. Mesleki sosyal çalışmaların hemen hepsi kayıt altına alınır.

Ç

Çalışan Çocuk: ILO'nun 1973 tarihli ve 138 Sayılı sözleşmesine göre 15 yaş ve altında çalışma yaşamında bulunan çocuktur. Oysa Çocuk Hakları Sözleşmesinde çocuk tanımlanırken 18 yaş vurgusu yapılmaktadır. Öte yandan sokakta çalışan çocuklar ve sokakta yaşayan çocuklar kavramı da sosyal bilimler literatürüne girmiştir.

Çocuk Eğitimevi: Çocuk hükümlülere uygulanan sağaltımın yapıldığı çocuk adalet sisteminin kuruluşları arasındadır. Bu kuruluşlarda çocuğun yeniden toplumsallaşmasının üzerinde çalışılır. Çocukların psiko-sosyal sorunları üzerinde durulurken iş edinmeleri konusunda da hizmet modelleri yürütülür.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Çocuk hakları alanında Birleşmiş Milletlerce 1989 tarihinde kabul edilmiş uluslararası belge. Yol göstericiliği olan bu sözleşmede çocuklarla ilgili konularda standartlar belirtilmekte ve hükümetlerin alacağı sorumluluklardan söz edilmektedir.

Çocuk İstismarı: Çocuğu duygusal, fiziksel, cinsel, sosyal yönlerden kötü davranma; fena muamele, ihmal gibi olgular kavramın içeriğini belirler.

Çocuk Refahı/Hizmetleri: Sosyal hizmet gereksinimi olan çocuklarla ilgili sosyal refah uygulamalarının yapıldığı alan. Çocuğun yüksek yararının gözetilerek yapıldığı çalışmalar ise alandaki hizmetleri nitelendirmektedir.

Çocuk ve Gençlik Merkezleri: Korunmaya muhtaç çocukların uygun hizmet modeline yerleştirilinceye kadar geçici bakımlarının yapıldığı ara yatılı ve gündüzlü sosyal hizmet istasyonu.

Çocuk Yuvaları: 0-12 yaş korunmaya muhtaç çocukların sosyal hizmet (eğitsel, bedensel, psiko-sosyal gelişim gibi) ihtiyaçlarının giderildiği yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

D

Darülaceze: 1986'da açılmış olan, muhtaç durumunda (engelli, yaşlı, yoksul gibi) olan insanların korunduğu bakım merkezi.

Darüleytam: Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde yapılan savaşlarda şehitlerin çocuklarının bakıldığı yatılı yurtlardır.

E

Endüstriyel Sosyal Çalışma: Sanayi alanında işveren-işçi sorunlarının çözümlenmesinde, işçilerin sosyal sorunlarının giderilmesi konusunda yapılan mesleki sosyal çalışmalar.

Etik: Mesleki uygulamalardan etik yaklaşımların gerektirdiği şekilde davranmak. Etik, önemli bir meslek yasasıdır. Mesleğin onuru, etik uygulanmasına bağlıdır.

Empati (Eşduyum): Mesleki çalışmalarda önemli bir iletişim tekniği. Müracaaçtının ya da danışmanın duygularını, psikososyal durumunu anlamak için onun bütünlüğünü görmek. Burada sempatiye kaçmamak unutulmaması gereken bir konudur.

Engelli Refahı Hizmetleri: Engelliler ilgili sosyal refah politikasına uygun sosyal çalışma uygulamaları. Rehabilitasyon ve bakım ihtiyacı olan (bedensel, duygusal, düşünsel gibi) bireylere sunulan hizmetlerden tutunda aile yardımlarına kadar sosyal yaşamlarını kolaylaştırıcı birçok düzenlemeleri kapsar.

Evlat Edinme: Anne-babası olmayan çocuğa sıcak bir aile ortamında hukuki çerçeve sağlanarak verilen sosyal hizmet modeli.

Ekonomik Yoksunluk: Toplum içindeki bireyin muhtaçlık durumunu ifade eder. Bireyin asgari gereksinimlerini karşılayamaması sosyal hizmet hakkının ihlal edildiği anlamına da gelir.

G

Gençlik Merkezi: Gençlerin kişilik gelişimlerini kolaylaştırıcı ya da destekleyici sosyal çalışmaların yapıldığı merkez.

Gençlik Refahı/Hizmetleri: Sosyal hizmet alanlarından olan gençlik refahında, gençlerin çeşitli sosyal hizmet programlarıyla sosyal uyumunun, işlevselliğinin gerçekleştirilmesine yardımcı olunurken, verilen hizmetlerde de gençlerin sosyal sorunlarının çözülmesi amaçlanmaktadır.

Geriatrik Sosyal Çalışma: Yaşlı refahı alanında, yaşlının yaşam kalitesini yükseltmeye, sosyal sorunlarını çözmeye çalışan ve yaşlılık olgusu ile ilgili konularda araştırmalar yapan sosyal hizmet alanıdır. Yaşlanma süreci ile ilgili çalışmalar yapan bilim dalının ismi ise gerontolojidir.

Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Çalışma: Bu iki farklı kategorideki başvuru sahiplerinin yaşadıkları sorunlarının çözümü için sunulan sosyal çalışmalar. Bu grupların sorunlarıyla baş edebilmeleri için güçlendirilmeleri temel amaçlardan birisidir.

Gönüllülük: Karşılık beklenmeden yapılan hizmetleri organize edenlere verilen ad. Sanayileşmeyle birlikte yoksul insanlara insancıl güdülerle karşılık beklemeden hizmet veren insanları çağrıştırmak için türetilmiştir.

Grupla Sosyal Çalışma: Demokratik bilincin yerleşmesinin hedeflendiği toplumlarda grupla çalışma, saygı duyma ve katılım açısından önemli çalışma alanı. Sosyal çalışmanın temel yöntemlerinden birisi olarak ise belirli sayıda, ortak sorunları olan başvuru sahiplerinin bir grupla çalışma elemanı tarafından yönlendirildiği belirli süreli grup toplantılarının yapıldı uygulama şeklidir.

Güçsüzler Evi: Muhtaç durumundaki insanların bakıldığı sosyal hizmet kuruluşu.

H

Hasta Hakları: Evrensel sağlık mevzuatı belgeleri ışığında hastanın korunması için yapılan çalışmaları ifade eder. Hasta hakları olgusu hastalara yaklaşımın etik olması gerektiği düşüncesinin davranışa dönüşmesi ve sağlık sistemlerinde kurumsallaşmasına kaynaklık etmiştir.

Himaye-i Etfal Cemiyeti: Çocuk Esirgeme Kurumu.

Huzurevi: Bireysel olarak kendisine bakamayan yaşlıların birarada kaldığı ve gereksinimlerinin karşılandığı yatılı olarak hizmet veren sosyal hizmet kuruluşu. Başvuru sahibinin sosyo-ekonomik durumuna göre ücret talep edilmektedir. Bu anlamda Güçsüzler Yurdu-Düşkünlerevi bir ücret talebinde bulunmamakla birlikte yoksul ve güçsüzlere sosyal hizmet verirler.

İ

İnsan Hakları: İkinci Dünya Savaşı sonrasından uluslararası toplumun insanların temel haklarını güvence altına aldıkları insanı temel değer gören haklar. Çocuk, engelli, yaşlı, kadın, çevre, hayvan gibi birçok haklar bütünü de bu insan hakları temeli üzerine bina edilmiştir.

K

Kadın Konukevi: Sosyal tehlike ve kötü alışkanlıklara karşı korunması gereken kadınların geçici olarak kaldıkları düzenlenmiş mekân.

Kayıt Dosyası: Başvuru sahiplerinin ilgili bilgilerinin toplandığı, yapılan mesleki çalışmalarının evraklarının, raporlarının tutulduğu dosya. Sunulan hizmeti değerlendirme ve kuruluşlar arası sevkte önemli bir mesleki unsurdur.

Kentsel Sosyal Hizmetler: Kentleşme dinamiğinde kentsel alanlarda oluşan sosyal sorunların çözümü için yapılan sosyal çalışmalar. Kent ortamının beslediği sokak çocukları, evsizler, madde bağımlıları, gençlik çeteleri, genel kadınlar, dilenciler gibi çok sayıda sosyal kesim bu alanda yapılan çalışmaların hedef kitlesini oluşturmaktadır.

Koruyucu Aile: Öz ailesi yanında bakılamayan çocuğun yeterli bakım olanaklarına sahip ailelerin yanında geçici olarak bakılması, gözetilmesidir. Bu hizmet süresinde aile istediği takdirde sosyal hizmet kuruluşu tarafından belli bir ücret ödenmektedir. Ailenin-anne ya da babanın çocuğun gereksinimlerini karşılayamadığı durumlarda koruyucu bakım hizmeti verilebilir. Kurum bakımının sakıncaları gözönüne alındığında koruyucu aile bakımının yararları gözardı edilmemelidir.

Korunmaya Muhtaçlık: Temel gereksinimlerini karşılamakta zorluk çeken, başkalarının ilgisine ve yardımına ihtiyaç duyma durumu. Bu anlamdan çocuklar için korunmaya muhtaç çocuk, yaşlı için korunmaya muhtaç yaşlı, genç için korunmaya muhtaç genç, kadın için korunmaya muhtaç kadın (diğer sorun alanlarında da bu şekilde bir kategorileştirme yapılabilir) şeklinde tanımlanır. Korunmaya muhtaçlık kavramı, ihmal (temel ihtiyaçların karşılanmaması), fena muamele (şiddet ve zarar verme), istismar (çıkarı için kullanma; fiziksel, cinsel, duygusal gibi) alt başlıklarından oluşur.

Korunmaya Muhtaç Çocuk: Türkiye'de çocuklarla ilgili sosyal mevzuatta yaygın olarak kullanıldığı haliyle genel olarak "sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız ve başıboş bırakılan" çocuklar olarak kabul görmektedir. Buradaki anlam, korunma altına alınmasını gerektirecek olumsuz yaşam koşulları içindeki çocuktur.

Kreş ve Gündüz Bakımevi: 0-6 yaş çocuklarına hizmet veren okul öncesi gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

Kurum Bakımı: Çocuk, yaşlı, engelli gibi başvuru sahiplerinin meslek elemanlarının gözetiminde psiko-sosyal-eğitsel-sağaltım gibi sorunlarının çözümlenmeye çalışıldığı toplu bakım yeri.

Kurum İncelemesi: Toplum içindeki kuruluşun tüm yönleriyle incelendiği ve değerlendirildiği süreç.

M

Meslekli Görüşme: Yapılandırılmış mesleki görüşme.

Mesleğin Odağı: Bütün mesleklerde olduğu gibi sosyal çalışma mesleği açısından da mesleğin çalışma alanı, konusu, amacı, ilgisi, felsefesi özelliğinde değişkenlerin merkezi.

Meslek Alanı: Mesleğe konu olan çalışma alanı şeklinde tanımlanabilir.

Mesleki Yönetim: Mesleki rehberlik ve danışmanlık (supervizyon) sürecinin adıdır. Meslek elemanın sürekli gelişimi açısından bilgi ve deneyimi daha iyi durumda olan yetkin meslek elemanı tarafından yönlendirilmesi ve denetlenmesidir. Bu şekilde yeni meslek elemanları bilgi ve becerilerini artırırken aktif bir meslek elemanı olarak uygulama ortamlarında ilerleme kaydederler.

Müracaatçı: Sosyal hizmete gereksinim duyan birey, grup, topluluğun meslek literatüründeki karşılığıdır. Müracaatçı muhtaç konumda olan yaşlı, engelli, kadın, çocuk yani toplumun her kesiminden korunması gereken insan olabilir. Müracaatçı karşılığında başvuran ya da başvuru sahibi kavramının kullanılması aslında doğru olan bir tercihtir.

Müdahale: Sorun yaşayan bireyin, grubun, topluluğun sorunu çözmeye yönelik mesleki eylem biçimidir.

Müdahale Yöntemleri: Mesleğin, sorun alanının özelliklerine göre başvurduğu ve sorunun çözümü için kullandığı yöntemler bütünüdür.

O

Okul Sosyal Çalışması: Önemi gittikçe artan bu sosyal çalışma alanında okul öğrencilerinin yaşadığı bireysel, çevresel, ailesel, sosyal, okulla ilgili sorunlarının çözümü için düzenlenen mesleki sosyal çalışmalar.

Orduda Sosyal Çalışma: Orduda görev yapanların çalıştıkları ortam içinde sosyal hizmet sorunlarını çözmeye yönelik yapılan sosyal çalışmalar.

P

Psiko-sosyal İnceleme ve Değerlendirme Raporu: Sosyal inceleme ve değerlendirme raporu olarak da adlandırılır. Meslek elemanının başvuru sahibi hakkındaki değerlendirme raporudur.

Psikiyatrik Sosyal Çalışma: Ruh sağlığı hizmetleri alanında başvuru sahiplerinin sosyal tedavileriyle ilgili yapılan mesleki sosyal çalışmalar.

R

Raporlaşma: Başvuru sahipleriyle ilgili olarak kuruluşlar arası bilgi paylaşımı. Belirli bir tekniğe ve mesleki ölçülere göre yapılır.

Refah Devleti/Refah Toplumu: Tüm yurttaşlarının temel haklarını gözeten, koruyan ve geliştiren devlet. Yurttaşların sosyal adalet ilkelerine göre yaşadığı, sosyal sorunların çözümünde etkili mekanizmaların işlevsel olduğu, gönenç içindeki toplum ise refah toplumudur.

S

Savunuculuk: Başvuru sahiplerinin sorunlarının çözümü yolunda onunla beraber içinde bulunduğu sosyal hak arama çalışmaları.

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. 1983'te çıkarılan 2828 sayılı yasayla kurulmuş olan, Türkiye'deki sosyal hizmet örgütlenmesi. 2011 yılında kaldırılarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesine alınmıştır. Bu bakanlık ise 2018 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlanmıştır.

Sivil Toplum Örgütleri: Devlet kurumu dışında örgütlenen demokratik kuruluşlar. Bu sivil örgütlenme biçimi yurttaşlığın gelişimine katkı verdiği gibi devletin ulaşamadığı sorunlarla ilgilenme noktasında da çalışmalar yürütür.

Sokakta Yaşayan ve Sokakta Çalışan Çocuklar: Sokakta yaşayan çocuk günün 24 saatini sokakta geçirmekle beraber bir aile denetimi olmayan, sosyal tehlikelere açık olan sokak çocuğuna denir. Sokakta çalışan çocuk ise ailenin yer yer denetiminde ve gözetiminde olan çocuklar olmalarına rağmen sokağın her türlü risk ve tehlikesiyle karşı karşıyadırlar.

Sokak Sosyal Çalışması: Sokakta yaşam süren özel gereksinim gruplarıyla ilgili olarak yapılan sosyal çalışmalar.

Sosyal Adalet: Toplum kesimleri arasındaki dengeli gelir dağılımının olduğu, sosyal sorunlarını sosyal politika temelinde çözümlemeyi temsil eden, sosyal eşitlikçi kavram.

Sosyal Çalışmacı: Sosyal çalışma mesleğinin temel unsurlarından birisidir. Aldığı eğitim sonucunda bu mesleği uygulamaya yetkilendirilmiş meslek elemanıdır.

Sosyal Çalışmacı Andı: Sosyal çalışma eğitimini başarıyla tamamlayanların mesleki çalışmalarda uyacağı değerler üzerine yaptıkları yemin. Şu şekildedir: Mesleğe katıldığım şu andan itibaren insani ilişkilerin temeli olarak bireyin kişiliğine ve haysiyetine değer vereceğime, kişinin sırrını koruyacağıma, mesleki ilişkilerimi ırk, din, inanç, milliyet, ekonomik ve toplumsal farklılık gözetmeksizin kuracağıma, kişi ve toplumun mesleğimi ilgilendiren sorunlarında kendimi daima hazır bulunduracağıma ve sorunların çözülmesinde tüm gücümle çalışacağıma, meslektaşlarımın fikir, uğraşı ve bulgularına saygı göstereceğime, mesleki gücümü kişi ve toplumun refahına adayacağıma and içerim.

Sosyal Çalışma Felsefesi/Etiği/Mevzuatı/Değeri: Sosyal çalışma mesleğinin uygulamada başvurduğu olmazsa olmazları. Mesleğin hukuki ayağını, uygulama yönünü, işlevselliğini belirleyen bilgilerin ve düzenlemelerin bütünü.

Sosyal Çalışma Yöntemleri: Mesleğin uygulaması için başvurduğu yollar. Bireyle, grupla, toplumla çalışma temel yöntemlerken sosyal hizmet yönetimi, sosyal refah araştırması, sosyal eylem yardımcı yöntemler olarak kabul edilmektedir.

Sosyal Çevre: Sosyal hizmet mesleği açısından başvuru sahibinin sosyal çevresi. Bu çevrenin yapısı başvuru sahibinin sosyal durumu üzerinde etkilidir. Aynı zamanda toplumsallaşmanın olduğu çevre.

Sosyal Danışmanlık: Başvuru sahiplerinin ya da toplumdaki sosyal hizmet veren kuruluşlarla-hizmetlerle ilgili olarak bilgi almak isteyenlere meslek elemanı tarafından verilen hizmetler.

Sosyal Devlet: Yurttaşın sosyal refahını, sosyal güvenliğini amaçlayan devlet.

Sosyal Destek: Başvuru sahibinin sosyal çevresi ve kuruluşlar tarafından sağlanan olanaklar ve yardımlar.

Sosyal Eğitim: Sosyal hizmet mesleğinin yöntem ve tekniklerini kullanarak özel gereksinim guruplarıyla ilgili yapılan mesleki çalışmaların genel adıdır. Bu eğitim sürecinde sosyal meslek elemanı davranış bilimlerinin olanaklarından yararlanırken başvuru sahiplerinin (ıslahevi, çocuk yuvası-sevgi evleri, rehabilitasyon merkezi, toplum merkez, gençlik merkezi, yetiştirme yurdu, huzurevi gibi sosyal hizmet kuruluşlarında kalanlar) sosyal işlevselliğini, sosyal uyumunu gerçekleştirmeye katkı sağlanır.

Sosyal Durum: Belirli bir sosyo-ekonomik şartlardaki bireyin insan ilişkilerindeki yeri. Sosyal çalışma açısından bireyin ihtiyaçları durumunu belirler.

Sosyal Eylem: Sosyal çalışmanın yöntemlerinden birisi olup belirli bir toplumun/topluluğun sorunlarını çözme yolunda başvurulan ortak çıkar ve hak arama çalışmaları.

Sosyal Güvenlik: Çalışan nüfus kesimlerini risklere karşı koruyan sosyal önlemler. Çalışanlara ve ailelere sunulan koruyucu ve geliştirici hizmetler. Başka bir açıdan ise sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden oluşan devlet önlemi.

Sosyal Hizmet Alanı: Sosyal çalışmanın (sosyal hizmetin) ilgilendiği bir sosyal soruna yönelik olarak yapılan çalışmaların kavramsallaştırılmasıdır. Yoksulluk, yaşlılık, engellilik, işsizlik, gençlik gibi. Bu alanlarda verilen hizmetler ve sürdürülecek uygulamaları yansıtmaktadır.

Sosyal Hizmet Araştırması: Sosyal refah alanında yapılan sosyal araştırmalar, sosyal sorunların çözümü noktasında bilgi üretimi sağlar.

Sosyal Hizmet Kuruluşu: Sosyal hizmete gereksinim duyanların mesleki yardım, yönlendirme, destek, eğitim, bakım, sağaltım gibi konularda başvurdukları hizmet kuruluşlarının genel adı. Bu kuruluşlar hedef kitlenin gereksinimlerine göre adlandırılırlar. Yaşlılar için Huzurevi, Yaşlı bakım merkezi. Engelliler için Özel eğitim kuruluşu, rehabilitasyon merkezi, çocuk ve gençler için kreş, çocuk yuvası-sevgi evi, yetiştirme yurdu, ergen danışma merkezi, gençlik merkezi, sosyal sorun yaşayan nüfus grupları için toplum merkezi, aile danışma merkezi, genel sosyal hizmetlerin sunulduğu koordinasyon merkezleri olan il sosyal hizmet müdürlükleri, suçluluk alanında çocuk eğitimevleri gibi...

Sosyal İnceleme/Raporu: Başvuru sahibiyle ilgili bilgilerin toplandığı, incelediği sürecin sosyal çalışmacı tarafından rapora aktarılması. Hizmet alan grubun niteliğini ve gereksinim duyulan uygulamaları belirtilir.

Sosyal Meslek/Sosyal Meslek Elemanı: Sosyal refah hizmetleriyle ilgili alanlarda uygulama yapan mesleklerin genel adı. Örneğin Çocuk ve Aile Refahı alanında, çocuk gelişimcisi, psikolog, sosyolog, sosyal çalışmacı, sosyal yardımcı, ruh sağlığı teknikeri gibi. Engelli Refahı alanında, özel eğitim öğretmeni, zihinsel engelliler öğretmeni gibi. Bu ve diğer birçok sosyal refah ile ilgili alanlarda uygulama yapan meslek elemanlarına sosyal meslek elemanı denir.

Sosyal Mevzuat: Sosyal yaşamla ilgili yasal düzenlemeler. Sosyal mevzuattan kastedilen şey, sosyal sorun yaşayan insan gruplarıyla ilgili olarak yapılan düzenlemelerdir. Örneğin yoksullukla, yaşlılıkla ilgili yasal düzenlemeler gibi...

Sosyal Planlama: Toplumun sosyal hizmetlerle ilgili kısmını gelişme ve kaynak açısından ele alan planlama şekli. Amaçlanan şey sosyal gelişmedir.

Sosyal Proje: Sosyal sorun yaşayan insan gruplarının sorunlarını çözmeye yönelik yapılan projeler.

Sosyal Refah: Sosyal devlet anlayışıyla ilişki bir hizmetler bütünü. Toplum yaşamının tümüne yönelen, toplum esenliği ve huzurunu amaçlayan sağlıktan, eğitime, sosyal hizmete, adalete birçok alanda verilen hizmetlerin bütünsel adı.

Sosyal Refah Devleti: sosyal devleti içselleştirmiş, yurttaş refahını, sosyal adaleti ve toplumun genel gönencini gözeten devlet yapısı.

Sosyal Refah Hizmetleri: Toplum içindeki güçsüz ve sosyal hizmetlere gereksinimi olan nüfus gruplarına yönelik verilen hizmetler.

Sosyal Rehabilitasyon: Sosyal hizmet alanında sosyal meslek elemanın sosyal sorun yaşayan başvuru sahiplerinin kaybolan sosyal dengelerini ve uyumlarını gerçekleştirmek için vermiş olduğu sosyal sağlık hizmeti.

Sorun Odaklı Yaklaşım: Varolan sorunun niteliği temel alınarak, sorunu çözmeye yönelik yapılan çalışmalar. Sorun, bir sistem içinde 'durumu'yla ele alınır. Sorun çözmede katkısı olan meslek elemanları bir takım çalışması bilinciyle hareket ederek çözüme ulaşmaya çalışır.

Sosyal Servis: Sosyal hizmet, adalet ve sağlık gibi kuruluşlarda sosyal meslek elemanlarının koordineli bir şekilde mesleki çalışmalarını yürüttükleri mesleki büro. Bu servis sosyal çalışma mesleği ile özdeş olarak algılanabilmektedir. Oysa birçok sosyal meslek elemanının görevlerini yerine getirdikleri temel birimdir.

Sosyal Sorun: Özel gereksinim gurubunu ilgilendiren sorunlar. Bu sorunlar toplum içinde belirli bir nüfus gurubu için söz konusu olsa da toplumsal yapıya da etkilemektedirler. Engellilik, yaşlılık gibi...

Sosyal Sorumluluk: Toplumsal yarar gözeten düşünce.

Sosyal Yardım: Sosyal devletin temel ayaklarından birisi olmakla beraber sosyal güvenliğin konusudur ve sosyal hizmetler kapsamında muhtaçlara yapılır. Yoksul birey ve ailelerin asgari geçim şartlarını sağlamak amaçtır. Karşılıksız sosyal gelirdir. Yardım niteliği ülkeden ülkeye değişmektedir. sosyal yardım sağlanması için birtakım araştırma ve ölçütler kullanılmaktadır.

SYDV: 29.05.1986 tarihinde 3294 sayılı kanunla kurulmuş olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları. İl ve ilçelerde bulunmaktadırlar. Kuruluş amacı muhtaç durumda olan vatandaşlara yardım etmektir.

Sosyal Yardımcı/Sosyal Profesyoneller: Sosyal hizmetlerin düzenlenmesinde, idare edilmesinde sosyal çalışma mesleğine yardımcı ara eleman; pratik ve rutin işleri yürüten sosyal hizmet yardımcı elemanları.

Sosyal Yoksunluk: Sosyal açıdan istenmedik yalnızlık durumu. Sosyal ilişki ve iletişim kuramamak. Sosyal destek olmamasından kaynaklı sosyal yaşamda yetersizlik.

Suçluluk Alanında Sosyal Çalışma: Çocuk mahkemeleri, aile mahkemeleri, denetimli serbestlik büroları, ceza infaz kurumları, çocuk eğitimevleri gibi suça itilmiş, suç işlemiş insanların kaldığı kurumlarda yapılan sosyal çalışma uygulamaları.

Süreç Raporu: Meslek elemanının başvuru sahibiyle yaptığı görüşmeyi seçici ve değerlendirmeye ışık tutacak bir şekilde kaydetmesidir.

Sosyal Tedavi: Başvuru sahibinin meslek elemanı gözetiminde iyilik halinin sağlanması için yapılan sosyal çalışmalardır. Kurum bakımının birçok sakıncası üzerinde durulmasına rağmen bu tür bakımın temel amacı da sosyal tedavi vermektir.

T

Takım Çalışması: Başvuru sahiplerinin esenliği için farklı meslek elemanlarının kendi alanlarıyla ilgili konularda bir araya gelip paylaşımda bulunması ve sorun üzerinde birlikte çalışmalarıdır.

Tıbbi Sosyal Hizmetler: Sağlık hizmetleri alanından sosyal çalışma mesleğinin uygulamalarının gereksinim gruplarının özelliklerine göre verildiği alandır.

Toplum Kalkınması: Devlet eliyle sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerin, kaynakların kullanılarak geliştirilmesi çalışmaları.

Toplum Merkezi: Gelişmemiş ya da gelişmekte olan toplulukların bulunduğu mahallelerde birçok sosyal hizmet işlevini yerine getirmek için kurulan gündüzlü sosyal hizmet kurumu.

Toplumla Sosyal Çalışma: Toplulukların sosyal sorunlarının çözümünde sosyal çalışma mesleğinin kalkınmaya katkı amacıyla işlevsel olduğu mesleki yöntem.

Toplum Örgütlenmesi: Toplumun ve devletin kaynaklarının toplum kurumlarının düzenlenmesinde biraraya getirilmesidir.

U

Ulaşılması Zor Gruplarla Sosyal Çalışma: Genel olarak şehirlerin belirli bölgelerinde kuralsız bir yaşam süren sosyal uyum sorunu yaşayan, antisosyal davranışlar sergileyen gençlik gruplarıyla, genel kadınlarla, bağımlılarla, evsizlerle vb yapılan organize olmamış sosyal çalışma uygulaması.

V

Vaka Havalesi: Başvuru sahibinin, sorunun çözüleceği kaynağa mesleki ilişki içinde yönlendirilmesidir.

Vaka İdarecisi /Olgu Yönetimi (case manager): Başvuru sahibi ya da Vak'a-olgu- ile ilgilenen, mesleki ilişkinin sorumluluğunu yüklenen ve işlevsel hizmet sunan meslek elemanı.

Velayet: Çocuklar üzerindeki egemenlik hakkı. Aile mevzuatına göre yasal nedenlerden kaynaklı olarak velayet hakkı aileden alınabilir.

Y

Yaşlı Refahı Alanı/Hizmetleri: Yaşlılara yönelik verilen sosyal hizmetler. Yaşlıların yaşam niteliklerini sağlamak için yaşlının yüksek refahını gözeterek yapılan sosyal çalışmaların tümü. Sosyal güvenlik, sosyal yardım gibi makro düzeydeki programların yanı sıra yaşlı danışma merkezi, yaşlı kulübü, yaşlılar kahvesi, yaşlı bakım merkezleri, huzurevleri, gündüzlü bakım gibi hizmetler örnek olarak sıralanabilir.

Yetiştirme Yurtları: 13-18 yaşları arasında korunmaya muhtaç çocukları korumak, onları topluma hazırlayarak iş ve meslek edinmeleri için gerekli çalışmaları koordine eden yatılı sosyal hizmet kuruluşlardır.

Yoksulluk: Yaşam koşulları açısından asgari yaşamı sürdürememe durumu. Temel gereksinimleri karşılamak için gelir durumu yetersizliği. Ölçütlere göre mutlak ve göreli olarak ayrılmaktadır.

Yoksulluk ve Sosyal Yardım Alanı/Hizmetleri: Yoksullarla ilgili yapılan yasal düzenlemeler ve hizmetler bütünüdür. Yoksul nüfus gruplarının gereksinimlerine uygun programların geliştirilmesinde sosyal çalışma mesleğinin geleneksel alanları arasındadır.

Yöntem Odaklı Yaklaşım: Sosyal sorun yaşayan başvuru sahiplerinin ya da hedef kitlenin sorunlarını çözmek için mesleki yöntem ve tekniklerin çizmiş olduğu çerçeveden hareket ederek kullanılması ve sorunun çözülmesi için mesleki çalışma yapılmasıdır.

Bölüm 2

Sosyal Çalışmanın Tarihi

Öğrenme çıktıları

Sosyal Çalışma Felsefesinin Ortaya Çıkışı

1 Sosyal çalışmanın ortaya çıkış koşullarını, tarihsel gelişimini, felsefesini açıklayabilme

Sosyal Çalışma Mesleğini Ortaya Çıkaran Koşullar

2 Meslekleşmede ilk temsilcilerin rollerini ve işlevlerini tanımlayabilme

Tarihsel Gelişim Açısından Türklerde Sosyal Hizmetin Temel Nitelikleri

3 Sosyal hizmetin Türkiye'deki tarihsel gelişimini değerlendirebilmeı

Sosyal Çalışmanın/Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihi

4 Sosyal çalışmanın/sosyal hizmetin genel olarak eğitim tarihi ve sorunlarını tanımlayabilme

Anahtar Sözcükler: • Sosyal Çalışma • Bilim • Gönüllülük • Sanayileşme • Sosyal Refah • Sosyal Hizmet Modelleri • Sosyal Çalışma Eğitimi ve Sosyal Hizmetler



GİRİŞ

Sosyal çalışmanın dünyada ve Türkiye'deki tarihsel gelişimini tartışırken hayırseverlik temelinde bir yardımlaşma olgusunun zaman içerisinde nasıl meslekleştiğine ve disiplinleştiğine tanık oluruz. İnsanın ve toplumun değişmesi, gelişmesi ve mutluluğuyla ilintili olan sosyal çalışma düşüncesi daha başlangıcından itibaren yoksullara gönüllü sosyal yardım ve onların sosyal sorunlarıyla yakından ilgilenen yardımseverlerin başlattığı bir hareket olarak kabul edilmiştir. Farklı ülkelerdeki uygulamaların az çok değişiklik göstermesine rağmen meslekleşmenin başlangıcıyla birlikte evrensel standartlarda kabul gören sosyal çalışma bugün dünyanın hemen hemen birçok bölgesinde kimlik edinmiş bilimsel temeli olan bir meslektir. Günümüzde dünyada insanların ve toplumların sosyal sorunlarının çözümü için profesyonel bir şekilde hizmet üreten meslek elemanlarını yetiştiren binlerce sosyal çalışma/sosyal hizmet okulu bulunmaktadır.

Sosyal çalışmanın meslekleşmesine ve bilim dalı olmasına katkı veren bazı dinamikler bulunmaktadır. Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi sosyal çalışma uygulaması insanlık tarihi içerisinde insana yardım düşüncesi açısından çok gerilere dek uzanan bir özelliğe sahiptir. Toplum yaşamının sürdüğü dünyanın hemen hemen her bölgesinde, sorun yaşayan insanlara yaklaşmayı, onların sorunlarını çözmeyi, onları toplum içinde koruma görevlerini insanoğlu vicdanen yerine getirmesini bilmiştir. Öte yandan insanlık tarihi içinde sanayileşme süreciyle birlikte ortaya çıkan sosyal sorunlarla mücadelede insana yardım açısından toplum liderlerinin, duyarlı insanların yapmış olduğu sosyal çalışmaları, zamanla o alanla ilgili eğitimli insanların yapması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmış ve kabul görmüştür. Bu nedenle dünyanın sanayileşmiş Batılı ülkeleri başta olmak üzere diğer ülkelerdeki insanların gereksinimlerinin sosyal çalışmayı ilgilendiren kısımlarının daha özverili ve bilgili eller tarafından sunulması için sosyal çalışma eğitimine öncelik verilmeye başlanmıştır. Böylece sosyal hizmetler alanında çalışan meslek elemanları içinde sosyal çalışma meslek elemanlarının kimliği netleşmiş, hatta alanda taleplere göre sosyal çalışma eğitiminin içeriği gelişmiştir. Sosyal çalışma uygulayıcıları ve diğer sosyal meslek elemanları bugün sosyal sorun yaşayan insanlara hizmet götüren kuruluşlarda önemli roller ve görevler üstlenmiş durumdadırlar.

SOSYAL ÇALIŞMA FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Sosyal çalışma mesleğinin kaynağı insanlık tarihi boyunca insan gelişimindeki sosyal düşüncenin evrimiyle ancak açıklanabilir. Sosyal düşünce özellikle dinsel ve toplumsal konular söz konusu olduğunda bir ivme kazanmış, zamanla bir tür sosyal dayanışmanın ve sosyal sorumluluğun önünü açmıştır. Kimi gerekçelere göre ise sosyal sorun yaşayanlara karşı insandaki sosyal acıma duygusu sosyal hizmet düşüncesinin ortaya çıkışını biçimlendirmiştir. Dinsel bağlamda sevap edinme duygusu bilinciyle gelen insana yardım ve hoşgörü ise toplumsal yaşamda yoksul kitlelere yönelik yapılan sosyal yardımların hem içeriğini hem de yönünü belirlemiştir.

Sosyal anlamda insanların topluluk olarak bir arada olma gereksinimi, sorunlarına biraradalık içinde çözüm üretme düşüncesi dayanışma bilincini beraberinde getirmiştir. Tarihsel olarak sorun çözme düşüncesi bu dünyada insan onuruna ve özgürlüğüne olan saygıya bağlılığı getirmiştir. Bu bakış açısının farkında olanlar türlü zenginlikleriyle gelirlerinin bir bölümünü insanların toplumsal koşullardan kaynaklı sosyal acılarını gidermek için kullanmakta geri durmazlarken, toplumsal eşitsizliklere maruz kalanların baskısı da sosyal reformların yolunu açmıştır. Denilebilir ki, güç ve zenginlik içindeki gruplar ellerindeki gelirlerinin bir kısmını çeşitli nedenlerden ötürü (vicdanlarının gereği de olarak) çoğu zaman kısmen de olsa yardıma ihtiyaç duyan insanlarla paylaşmak zorunda kalmışlardır.

Bilinir ki, insanoğlu çok eski tarihlerden beri, engelliler, yoksullar gibi toplumdaki olanak ve hizmetlerden yeteri kadar yararlanamayan bireylere yardım etmeyi düşünmüştür. Bu yardımları yapmıştır da. Musevilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık gibi dinler bu düşüncenin somut örneklerini bünyelerinde taşırlar (Kongar, 1972, 147). Örneğin, Eski Mısır'da Firavunlar ve onların görevli memurları yoksullara barınak temin ederler, ekmek ve iş verirlerdi. Hayır işlerinin ölümden sonra ruhu kurtuluş olanağına kavuşturduğu hakkındaki birçok dinlerdeki inanç eski Mısırlıların dininde mevcuttur. Hindistan'da Buda hayırseverliği öğretmiş ve yaymıştır. Budist İmparator Asoka bütün ülkesinde tıbbi tesisler kurmuş, su kuyuları kazdırmıştı. Budist manastırlarının hastalar için revirleri vardır. Seylan'da Budist rahipler sırf hayırsever amaçlarla tıp bilgisini elde ederlerdi. Muse-

vilik ahlâki inançları bakımından yoksulların haklarını ve zenginlerin onlara karşı görevlerini tanzim etmiştir. Hristiyanlık dininde de hayır işleri önemli bir yer işgal ediyordu. İslamiyet sosyal adalet temeline dayanan bir din olarak sosyal dayanışmanın güzel eserlerini ortaya koymuştur. Yoksullara, yetimlere ve dullara, acizlere yardım İslâm dininin esaslarındandır (Fer, 1962, 4-5-6).

Bir yardım ve dayanışma biçimi olarak sosyal hizmetin dağıtımını ilk dönemler en gözle görülebilir yönleriyle *din ve toplum liderleri* yapmıştır. Ama nereye kadar? Kuşkusuz bu durum sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan devlet yapısına kadar sürmüştür diyebiliriz. Sanayileşmeyle işlev değiştiren devlet yapısında birtakım kamusal işler önem kazanmıştır. Özellikle devlet-toplum-birey çelişkisinde yaşanan sosyal sorunların çözümü için yeterli olmasa da sosyal reformlar, kamusal yaptırımlar ve sosyal harcamalar üzerinde durulmuştur. Bireysel iyilikseverlik toplumsal iyilikseverliğe daha sonrada ulusal iyilikseverliğe doğru yönelmiştir. Batı açısından olguya eğildiğimizde görüyoruz ki, her ne kadar toplumsal düşüncedeki gelişmelere rağmen kiliseler sosyal hizmet uygulamalarında etkisini sürdürse de devlet sosyal hizmet düşüncesine zamanla önem vermiştir. Devlet adeta zorunlu olarak sosyalleşmiştir. Farklı toplumsal kesimler arasında denge kurmak adına sosyal hizmetlere ağırlık vermiştir. Genel olarak Doğu toplumlarında sosyal hizmet uygulamaları ise kendi modellerinden hareket etmiştir. Bu nedenle Doğu ülkelerinde sosyal hizmet düşüncesi (yoksula sosyal yardım düşüncesi…) kendi modeli anlamında daha çok dinsel/geleneksel temellere oturtulmuştur. Çoğu yönelimini bu yapı sağlamıştır. Kuşkusuz Batı toplumlarında süreç dinsel bir örüntüyle başlamıştır. Ancak sistematik olarak bu durum terk edilmiştir. Yine Doğudaki bazı ülkeler bunun dışında gösterilebilir. Ne ki, onlar da sosyal hizmet sunumunda genellikle sosyal yardım yönü ağırlıklı olmak üzere bir ikilemde kalmışlardır. Meslek sosyal yardımla özdeş tutulmuş, toplum tarafından çoğunlukla böyle algılanmıştır.

Hester G. STOLL'e göre: "Sosyal çalışma, bilimsel bilgiye ve insan ilişkilerini düzenleme becerisine dayanan, amacı birey, birey grupları ve toplumların potansiyelinin azami seviyeye yükselmesine yardımcı olan bir mesleki hizmettir"

Genel olarak değerlendirecek olursak: İnsanlar tarihin başladığı günden itibaren yoksulluk, hastalık, aile düzensizlikleri ve sosyal düzensizlikler gibi sorunlarla mücadele etmişlerdir. Bu sorunların çözümü için yapılan yardımların çoğunluğunu, aileler, akrabalar, komşular, kabileler, kurumlar ve büyük dini topluluklarca verilen bağışlar meydana getirmiştir. İslâm dinindeki zekât sistemi hayır niteliğindeki yardımların güzel bir örneğidir. Endüstrileşme devrimi sürecinde Avrupa ve İngiltere'deki belediyeler ve merkezi hükümetler tarafından bakım kurumları ve çeşitli yardım sistemeleri kurulmuştu. Özellikle 16. yüzyılda kamusal düzenin korunması için genel olarak yoksullara dönük sosyal yardım çalışmaları yapan kurumlarda bir iyileşme görülmeye başlandı. Bu kurumlar hastaneler başta olmak üzere yoksullar, deliler, suçlular, engelliler, dilenciler, toprağından edilmişlere kadar çok sorunlu sosyal yelpazenin birçok kesiminden sosyoekonomik yoksunluk/yoksulluk içinde yaşayanlara hem denetim hem de dışlama ağıyla hizmet ediyorken, kurumlar kendi içinde ayrışma ve işlev farklılaşması yaşamaya başladı. Böylelikle 19. yüzyıl, sosyal sorunların çözümü için yavaş yavaş refah devletinin kapısını araladı. Beslenme, barınma, hastalık, işsizlik gibi birçok sorunla uğraşan insanların genel nüfus içindeki oranı yönetimlerin sorun çözmeye dönük dinsel ya da seküler uygulamalar yapmasının önünü açmıştır. Sanatın toplumsal dokuyu yansıttığı düşünülecek olursa yoksullukla/kapatmayla alakalı öznelerin sosyal tarihinin sanatın birçok dalına konu olduğunu söylemek gerekir (Şeker, 2017, 291). Yine 19. yüzyılın sonunda yardım kuruluşları ve toplum merkezleri kurma gibi gönüllü etkinlikler başlamıştı. Modern anlamda bilimsel esaslara dayanan sosyal hizmet ise 20. yüzyılın bir ürünüdür. İlk bir yıl süreli sosyal hizmet öğretim programı 1904'de New York'teki sosyal yardım okulunda uygulanmaya başlanmıştı. Zamanımızda ise Dünyanın her yerinde üniversite ve üniversite sonrası seviyelerde sosyal hizmet eğitimi yapılmakta ve programlaştırılmaktadır (Stoll, 1963, 27).

Zastrow (2013, 2)'a göre ise bir meslek olarak sosyal hizmet, nispeten çok eski olmayan bir geçmişe sahiptir. İlk sosyal refah kurumları 1800'lerin başlarında, kentsel bölgelerde yaşayan insanların gereksinimlerini karşılayacak bir girişim ile başladı. Bu kurumlar veya hizmetler, başlarda, inanç önderleri ve dinsel grupların inisiyatifiyle gelişen özel

kurumlardı. 1900'lerin başlarına kadar bu hizmetler yalnızca resmi eğitim almamış, insan davranışlarını çok iyi kavrayamayan inanç grupları üyeleri ve varlıklı hayırseverler tarafından sağlandı. Gıda ve barınak gibi temel fiziksel gereksinimleri karşılamak, duygusal ve kişisel güçlükleri dini telkinlerle 'sağaltım' (tedavi) konuları çalışmanın odağıydı. İlk sosyal refah örgütlenmesi kurumu, 1820'de John Griscom tarafından kurulan *Yoksulluğu Önleme Derneği*'ydi. Sorun alanları belirince sorun alanlarına yönelik kurumsallaşmayla birlikte sosyal hizmet de gelişti.

Zaman ve mekân içinde varlık bulan sosyal çalışma ile ilgili ilk kavramsallaştırmalara da değinmekte yarar var. Bu anlamdan 1928'de Paris'te toplanan İlk Sosyal Hizmet Konferansının önemli bir yeri vardır. Konferansın İngiliz delegesi Percy Alden İngiltere'de sosyal hizmetlerin gelişimine değinirken, şöyle demiştir: *"Hiç olmazsa İngiltere için sosyal hizmet başlıca dört etkinlikten oluşur ki bunlarda yoksullara yardım ve yoksulluğun önlenmesi, hastalığın tedavisi ve önlenmesi, suçlulara uygulanacak hizmetler ve bunların sağaltımı, sanayi ve ekonomik hayatımızda ilerlemeyi engelleyen şartların ortandan kaldırılmasıdır."* Bu tanımlama birçok yerde kabul görmüştür. Aynı şekilde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından görevlendirilen uzmanlar grubunun Milli Sosyal Hizmet programlarının geliştirilmesi hakkında 1959 yılında hazırladığı rapordaysa sosyal hizmet kısaca şöyle tarif edilmiştir: *"Bu raporun gözettiği amaç bakımından sosyal hizmet, bireylerle onların sosyal çevreleri arasındaki karşılıklı uyuma yönelik olarak yardım yapılmasını hedef tutan organize etkinliktir. Bireyleri, grupları ve toplulukları kendi ihtiyaçlarının karşılayabilmelerine ve değişen bir topluma uyum konusundaki sorunlarını çözebilmelerine yarayacak tekniğin ve yöntemlerin kullanılması yoluyla ve ekonomik ve sosyal şartların iyileştirilmesi için yapılacak bir işbirliği sayesinde bu hedefe erişilir"* (Fer, 1963, 11). Açıkça ifade edebiliriz ki, meslekleşecek sosyal hizmetin kaynağı bir dindir, iki hak'tır. Hakkı biçimleyen sosyal reform çabalarıdır. Toplumsal ve ekonomik koşulların iyileştirilmesini talep edenler bunun öncülüğü yapmışlardır. Bu durumun yapılaşmış hali ise zamanla olgunlaşacak olan sosyal hukuk devletidir.

örnek

Tarihsel olarak laik/seküler bir devlet yapılanması içinde topluluklar yerine devletin bireylere karşı koruyuculuk ve kollayıcılık bağlamındaki sorumluluk ve yükümlülüğü dinsellikten hukuksal bir zemine taşınmıştır. Böylelikle sosyal devlet kavramının gelişmesi de sağlanmıştır. "Aydınlanma" sürecine bağlı olarak toplumu biçimlendiren eğitim, askeriye, bürokrasi gibi kurumlar "modernleştiği" gibi günahtan arınmada da önemli bir dinsel kurum olan hayırseverlik modernleşmiştir. Dünyevileşmiştir. Aslında bu süreç bir rasyonelleşme süreci olup akılcılığın bu süreçte hâkim olmasıdır. Bu bağlamda sosyal hizmetlerin bilimsel temellere dayanması ve rasyonelleşmesinin bu gelişimin bir parçası olduğunu öngörebilmek mümkündür. Dolayısıyla sosyal hizmetler, laik/seküler sistemin bu açıdan önemli temel kurumlarından biri olmuştur. Bunun algılanıp uygulanma düzeyi ise laikliğin/sekülerliğin algılanıp uygulanmasının bir göstergesidir. Bu gösterge ise sosyal yardım ve desteğin öncelikle bir "hak" olarak hukuksal bir temele dayandırılması ile orantılıdır. Bazı toplumlarda bu "hak" sağlama oranının düşmesi ile de bu sefer günahtan arınmada bir dinsel araç olarak görülen "sadaka"nın belirleyiciliği önem kazanmaktadır (Tarımeri, 2008, 191).

Başka bir açıdan, sosyal çalışma/sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı ve kurumsallaşması bürokrasinin gelişimiyle de ilintilendirilebilir. Modern kapitalizme bürokrasinin yayılması hukuk, siyaset ve sanayinin rasyonelleşmesinin nedeni ve sonucudur. Bürokratikleşme sanat, müzik ve mimari dâhil Batı kültürünün bütün alanlarına nüfuz eden eylemin rasyonelleşmesi sürecinin somut, idari bir tezahürdür. Batı'da rasyonelleşme yönündeki genel eğilim birçok faktörün etkileşiminin sonucudur, ancak kapitalist piyasanın genişlemesi egemen itici güç olmuştur. Bu yüzden ideal tip bürokrasi, formel rasyonalite koşullarında mümkün olan en rasyonel organizasyon tipi olmuştur (Giddens, 2014, 286-286). Ancak süreç Weber'in kavramsallaştırmasıyla giderek demir kafese sürüklenecek, insanlar için büyüsünü kaybeden bir dünya getirecektir. Sosyal çalışmanın kurumsallaşması rasyonelleşen

bürokrasinin bir getirisi olduğu kadar sosyal hizmet alanlarında başvuru sahiplerine sunulan hizmetlerin örgütlenmesi ve kurumların çoğalmasıyla birlikte düşünülmelidir. Bu durum beraberinde olumsuz anlamda kendi çelişkilerini de getirmiştir.

Acar ve Çamur Duyan (2003, 2-3)'ın anlatımı ile mesleğin doğuşu Kongar (1972, 11)'a göre şöyle olmuştur: Sosyal hizmet mesleği iki temel kaynaktan doğmuştur. Birincisi, kapitalist kalkınma yöntemini kullanarak hızla kalkınan ülkelerin bu kalkınma sonucunda ortaya çıkan toplumsal yaralarını sarma çabalarıdır. İkinci ise, daha soyut ve felsefi planda kalan insancıl amaçlardır ki, derinliğine bir çözümleme sonunda bunun da birinci noktaya gittiği görülmektedir. Sosyal çalışmayı kişiye dönük bir meslek olarak görenler daha çok bu doğuş nedeni üzerinde durmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde sosyal çalışmanın amacı; bir veri olarak ele alınan sosyo-ekonomik yapı içinde bireylerin ve toplulukların sorunlarını çözmektir şeklinde alınmaktadır.

Sosyal hizmet, tarihsel çerçeve içinde ele alındığında bireyin refahını geliştirmeye ilişkin bir meslek olduğu ortaya çıkmaktadır (Wilensky ve Lebeaux, 1965; Akt: Kongar, 1972, 11). Bireyin yaşam niteliğini sosyal refah hizmetleri belirler. Bu hizmetlerin amacı bireylerin refahı ile içinde bulundukları toplumun refahı arasında bir denge kurmaktır (Friedlander, 1965, 8). Bu yönüyle sosyal hizmet; *'insan hakları ve sosyal adalet ideallerini'* yaşama geçirmeyi amaçlayan, sosyal değişmeyi olumlu yönde etkilemeyi, bireyin sosyal işlevselliğini engelleyen tıkanıkları açmayı ve birey-toplum etkileşimini güçlendirmeyi hedefleyen, yüksek insancıl felsefeleri bulunan güzide bir meslektir (Duyan, Yolcuoğlu ve Artan, 2014, 12).

Sosyal çalışma felsefesinin görece olarak yetkinleşme koşullarında, her ne kadar kendi gelişim dinamikleri etkili olmuşsa da; farklı düşün okullarının kuramsal etkisini göz ardı etmemek gerekir. Nasıl ki, yukarıda değinildiği gibi 'perenniyal hissiyat-flantropik güdüler' sosyal çalışmanın varlığının biçimlenişinde etkili olmuşsa 'rasyonalite-sanayi devrimi' de o oranda etkili olmuş ve hatta meslekleşmesine önemli olanaklar yaratmıştır. Çağdaş sosyal çalışma anlayışı 'modernitenin' bir ürünüdür. Bilindiği gibi sosyal hizmetlerin geliştirilmesinde gönüllülerin başlattığı hareketi sosyal çalışma mesleği yavaş yavaş devralmış, bilimsel ve mesleki tabana oturtmuştur. Dolayısıyla dünyada gelişmiş bu hizmetlerin günümüzde genel bir temeli ve niteliği vardır (Koşar, 1996, 77). Sosyal çalışma mesleği Batı'da gelişen bilimlerce çerçevelenmiş; teknolojideki ve sosyal bilimlerdeki gelişmelerle yönünü inşa etmiştir. Batı toplumlarının 'eşitlik-özgürlük' kavramlarının dengeli ve uyumlu dağıtımında üzerinde çalıştıkları sosyal düzenleniş kategorisi sosyal çalışmanın değerlerinde büyük pay sahibi olmuşlardır. Yine tarihten örnek vermek gerekirse, 1890 yıllarda Hıristiyan sosyalistlerin ve sosyal Katoliklerin, sosyal Protestanların toplum sorunları karşısındaki tavrı sosyal çalışma uygulamaları açısından önemsenmesi gereken olaylardır. 1891 yılında Papa B. Leon'un, "Rerum Novarum"u akla gelen sosyal içerikli bildirilerden biridir.

Sonuç olarak günlük dilde birtakım sosyal olanakların kullanımını organize eden sosyal çalışmanın kendisi önceleri bir bilim dalı değildir. Ne var ki sosyal çalışma uygulamasının kavramsallaştırılması bir bilim olarak gelişmesini sağlamıştır. Sosyal çalışma varoluşu gereği insanı yönlendirme etkinliğidir. İnsani bir çabanın çıktısıdır. İnsan-sosyal çalışma ilişkisi ise sosyal çalışma felsefesini var etmiştir. Çelişik gelse de sosyal çalışma bir yaşam etkinliği biçimi olarak bir bilim dalı olarak görülmeyebilinir. Öte yandan güncelliğinden yola çıkılarak tarihselliğinin eleştirilmesi onu bilim yapar, başka bir ifadeyle bilim dalı konumuna taşır. Bilim dalı olarak kabul görmesi ise yaklaşım ve tekniklerinin var olmasını beraberinde getirir. Yaklaşım ve teknikler, mesleğin değerlerini içselleştirmiş sosyal pratisyenler tarafından kullanılır. Tartışma biçim bulmuşken sosyal çalışma -meslek olarak- ne değildir sorusuna da açıklık getirmek gerekmektedir. Sosyal çalışma değerlerine göre insanı, toplumsal bir varlık haliyle anlam bulduğu toplumdan kaynaklı sorun alanlarından yola çıkarak analiz ediyoruz. Sosyal çalışma etiği, ontolojisi, epistemolojisi bu analiz yolunu belirliyor. Bu bilimsel yol, sosyal çalışmayı tanımlanabilir kılıyor. Günümüzde toplumsal koşullar içerisinde bireyin değişimine odaklanan sosyal çalışma mesleği, insanın gelişimini hedefler, küresel değişimin insan gereksinimlerini göz önüne alması sosyal çalışma mesleğinin hak mücadelesinde uluslararası alanda ortak bir tavır sergilemesini zorunlu kılmaktadır.



Araştırmalarla İlişkilendir

Sanayi Devrimi

İnsanlık tarihine neler katmış olduğunu olumsuz ve olumlu yanlarıyla görmeye çalıştığımız sanayi devrimi dediğimiz şey, bilimsel buluşlara dayalı teknik ilerlemelerin olanaklarıyla sağlanmış olan makinalaşma düzeninin, geniş çaplı sermaye birikimlerinin de desteğiyle büyük bir üretim mekanizması durumuna geçmesiyle belirgindir. Bu dönüşüm üretimi artırırken tarihin akışını hızlandırmış, yaşam biçimlerini değiştirmiş, -insan sorunlarına duyarlı meslekler- yeni düşünceler, yeni duyuş ve seziş biçimleri, buna bağlı olarak yeni sanat anlayışları getirmiştir. Ancak böylesine büyük bir dönüşümün birdenbire gerçekleşmiş olduğunu düşünmek yanlış olur. Sanayi devriminin kökeninde, Ortaçağ'ın sonunu getiren iktisadi ve toplumsal oluşumlar, yani feodal düzenin yavaş yavaş tarih sahnesinden çekilmesiyle ve yerini sermayeciliğin koşulladığı etkin bir üretim ve ticaret düzenin almasıyla belirgin değişimler vardır. Sanayi çağı insanlığa görülmemiş bir zenginlikle birlikte görülmemiş bir yoksulluğu getiriyordu. Şimdi C. Grimberg ile R. Svanström'ün *Özgürlükçü Burjuvazi ve Ulusların Uyanışı* adlı kitabından şu satırları okuyalım: Fabrika, kadın erkek tüm yetişkinlerin ve çocukların tiksindiği, nefret ettiği bir yer oldu. Mal sahiplerinin aradığı tek şey vardı: olabildiğince ucuz elemeği. Genellikle beş yaşından sonra makinalar dünyasına bırakılan çocuklar hiçbir ücret almazlardı, yalnızca yiyecek ve yatak bulurlardı. Onlara küçük mahkûmlarmış gibi davranılırdı. Fabrika alanından çıkmaları yasaktı. Eşek sudan gelene kadar dayak yerlerdi, bu dayak yalnızca herhangi bir suça karşılık olarak değil, aynı zamanda onların makina başında uyumalarını engellemek için atılırdı. (…) Bu çocuklar aç uyanır ve boş mideyle uyurlardı, oyun nedir bilmezlerdi, yalnızca kamçının dehşetini tanırlardı. Onlar elli ya da yüz kişilik topluluklar halinde fabrikalara satılırlardı ve fabrikada enaz yedi yıl kalmak zorundaydılar. Oradan çıktıklarında genellikle bedensel, ruhsal ve ahlâki açıdan çökmüş insanlar olurlardı. (…) İntihar fabrikada çalışan çocuklar arasında yaygındı.

Kaynak: Timuçin, A. (1992). **Düşünce Tarihi**. İstanbul: BDS, s. 382-383-385 sayfalarından aktarılmıştır.



Öğrenme Çıktısı

1 Sosyal çalışmanın ortaya çıkış koşullarını, tarihsel gelişimini, felsefesini açıklayabilme

Araştır 1

Sosyal çalışma felsefesini ortaya çıkaran koşullarla modernite arasındaki ilişkiyi araştırınız?

İlişkilendir

Sosyal hizmetin meslek ve disiplinin tarihsel gelişimi üzerine nesnel değerlendirmeler yapabilmek amacıyla daha detaylı bilgilere ulaşmak için şu kaynağa bakabilirsiniz: Duyan V, Yolcuoğlu G. İ, Artan, T. (2014). Dünü, Bugünü, Yarınıyla İnsanı Anlamak. İstanbul: Nar.

Anlat/Paylaş

Sosyal çalışma felsefenin ortaya çıkış koşullarına bakarak günümüze kadar gösterdiği gelişimi değerlendirin.

SOSYAL ÇALIŞMA MESLEĞİNİ ORTAYA ÇIKARAN KOŞULLAR

İnsanlık ailesi bilimin evrensel ilkeleri konusunda bir sözleşme yapmış görünüyor. Sosyal sorunların çözümünde olsun, teknoloji ve sanayideki gelişme süreçleriyle ilgili olsun, ortak bir aklın hükümlerine göre hareket ediliyor. Bu nedenle çağımızın düşünce sistemi de, insana yaklaşımın rastgele ve şansa bırakılan bir yaklaşım olamayacağı gerçeğini kabul eden bir düşünce tarzıdır. Davranış bilimleri bu düşünce tarzının üzerinde işlevsel olabilmektedir. Böyle bir yaklaşım belli bir disiplin ve bilimsel bir temele dayalı olmadıkça, insanı anlamak, ihtiyaçlarını karşılamak, sorunlarını çözümlemek, insanın temel ihtiyacı olan toplumla bütünleşmesini sağlamak mümkün olamaz. Sosyal çalışma mesleği böyle bir düşünce sisteminin ürünüdür. 1800'lere kadar varlığından söz edilmeyen sosyal çalışma mesleğinin ortaya çıkışı 1800'lerin sonlarına rastlamaktadır. Meslekleşmenin en belirgin başlangıç noktası o zamana kadar dinsel ve flantropik yaklaşımlarla ele alınan hizmetlerde eğitilmiş elemanlara duyulan ihtiyaç olmuştur (Kut, 1991, 205-208).

Koşar'a göre; sosyal çalışma/sosyal hizmet mesleğinin gelişimine, başlangıçtan beri en önemli müracaatçı grubu olan yoksulların dertlerine çare aramak için yapılan çalışmaların büyük katkısı olmuştur. Meslek öncülerinin, yardım amacıyla baştan beri ilgilendikleri en önemli grup yoksullar olmuştur. Yoksullar dışında ilgilendikleri hasta, yaşlı, çocuk, engelli gibi gruplar da yoksuldu. Bir başka deyişle yoksulluk bütün yardıma muhtaç grupların 'ortak paydası' idi. Söz konusu gruplarla uğraşılırken bütün sosyal sorunlarla ilgilenme durumunda kalındı. Yoksulun sağlık, barınma, topluma uyumsuzluk, sosyo-kültürel gerilik, cahillik ve becerisizlik gibi sorunlarıyla uğraşırken neredeyse bütün sosyal sorunların alt yapısı hakkında bilgi sahibi olundu. Yoksul bireye yönelik çalışmalarda toplanan verilerin değerlendirilmesi ile makro düzeyde nedenlere tümevarım yoluyla erişildi; toplum çapında birçok reform hareketinin başlamasında, yapısal değişmelerde, yasal düzenlemelerde meslek öncüleri itici güç oldular. Yoksulluğun nedenleri ve sonuçları hakkında görüşler edinildi, çözüm için denemeler yapıldı, deneyim sahibi olundu. Bu çabalar ile elde edilen bilgi ve beceri daha sonraları bilimsel temele oturtuldu ve böylece meslek gelişti. Yapılan çalışmaların zaman içinde sosyal sorun kategorilerine göre ayrışmasıyla her bir sorunun çözümüne yönelik mesleğin hizmet alanı ortaya çıktı (Koşar, 2000, 7).

Sosyal çalışma mesleği, insan ilişkilerinde yaşanan sorunları çözmek, sosyal değişim ajanı olmak, sorunları çözerken müracaatçılarını/başvuru sahiplerini güçlendirerek insanların refahını artırmak için çalışır. Bu açıdan insanların çevreleriyle etkileşim, insan davranışı ve sosyal sistemler, sosyal hizmet müdahale kuramları mesleğin pratiğini belirler. Özde insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri sosyal çalışma mesleğinde ana gerekçelerdir (Lynne, 2008, 387). Sosyal çalışmanın meslek olarak ortaya çıkışını, insan ve toplum etkileşimini tarihsel koşullar biçimlendirirken, sosyal çalışmanın epistemolojik dinamiğini belirleyen üç temel faktör şu kavramsallaştırma yönleriyle gün yüzüne çıkıyordu: Bunlardan ilki meslekleşmenin başladığı ve disiplinin temel bulduğu çağın sosyo-ekonomik yapısıdır. Bu bağlamda sosyal felsefe ile ilgili belirlemede, Türkiye açısından örnek verecek olursak Atatürk'ün ve çalışma arkadaşlarının Cumhuriyetle oluşturduğu toplumsal yapının katkısını görmek gerekir. Evrensel çaptaysa mesleğin düşünsel birikiminde, büyük Fransız Devriminin-Endüstri Devriminin dünya ölçeğinde yarattığı değişiklikleri değerlendirmemiz gerekir. Bununla beraber Türk burjuvazisi, bir İngiliz-bir Fransız burjuvazisinin doğduğu koşullarda girmiş oldukları hesaplaşmaları yaşamamıştır. Bunu unutmamak gerekir. 18. yüzyıl ile 19. yüzyıl başlarında doğa bilimleri ve sosyal bilimlerdeki gelişmeler sosyal çalışma epistemolojisini belirleyen ikinci önemli faktör kümesini oluşturmaktadır. Bu dönemde, insanların yaşam koşulları üzerine bilimsel nitelikte çalışmalar tüm yoğunluğuyla yapılmıştır. Yaşam olaylarına doğru yönlendirilen bilimsel yaklaşımlar sonraki yıllarda da sosyal çalışma felsefesi için bir ilgi kaynağı olmuştur. Bilime ve toplumsal olgulara bütünsel yönelim bu zaman diliminde girmiştir sosyal bilimlere. Üçüncü önemli faktör ise dönemin yani çağın sınıflaşma hareketleri, toplumsal mobilite, sosyal mücadeleler gibi sosyo-ekonomik değişkenlerdir. Bu üç temel faktörden süzülüp gelen birtakım düşünceler-uygulamalar sosyal çalışma felsefesinin dinamiğini beslemiştir (Şeker, 2004, 111-112). Günümüzde ise küreselleşme ve postmodern teori yeni yaklaşımlarla ve arayışlarla sosyal çalışma kuramı üzerinde etkili olmaktadır.

Dünyada Sosyal Çalışmaya Neden Gereksinim Duyuldu

Her mesleğin ve disiplinin ortaya çıkışını sağlayan, onu gereksinim olarak duyumsatan bir takım dinamikler olagelmiştir. Sosyal meslekler için bu dinamiği belirleyen unsurlar; insan-toplum etkileşimidir. Yaşanan sosyal sorunlardır. Ortak aklın, sorunların çözümünde gösterdiği bilimsel çabadır. İnsan-insan, insan-toplum, insan-çevre arasında yaşanan sorunları profesyonel yollarla çözme süreci meslekleşmenin zemini olmuştur. Bu açılardan bakıldığında sosyal çalışmanın toplumsal ve insansal anlamda birçok nesnel gereksinime bağlı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Anımsayacak olursak, sosyal çalışma mesleği, gönüllü odaklı sosyal çalışmalarla gelişme süreci yaşamıştır. Endüstrileşme ise sosyal çalışma mesleğinin meslekler hiyerarşisindeki yerini sağlamlaştırmıştır.

Bilim ve meslek olarak varlığına gereksinim duyulan sosyal çalışmanın (social work) teknolojik gelişmeyi insancıllaştırma ve toplumları sosyalleştirme amacının yanı sıra bireylerin gelişmelerine ve toplumun değişen koşullarına uyum sağlamalarına yardımcı olmak, kişilerin refahlarını sağlamak ve sosyal değişmeyi etkilemek, bireyin sosyal işlevselliğini engelleyen tıkanıklıkları açmak, birey-toplum etkileşimini güçlendirmek, sosyal bilinci geliştirmek, insan haklarını güvence altına almak, toplumsal refah ve kaynakların dağılımını dengelemek gibi amaçları bu gereksinimlerin yaygınlaşması, yoğunlaşmasına bağlı olarak oturmuştur. Bütün bu amaçların odağı görüldüğü gibi insandır (Kut, 1988, 3). Bir varlık alanı olarak insan ilişkilerini yönlendirmek ve sosyal ihtiyaç gibi altı çizilen noktalar insanlık ve uygarlık birikiminin yetkin bir aşaması olan sosyal çalışmanın meslek ve disiplin olarak sosyal bilim dünyasında yer etmesini sağlamıştır.

Sosyal Çalışma/Sosyal Hizmet Uygulamalarında Bulunan İlk Temsilciler ve Rolleri

Batı'da sosyal çalışmada ilk uygulayıcılar, sosyal sıkıntı yaşayan insanlara sosyal destek sunan gönüllüler ve kilise temsilcileridir. Neden sosyal çalışma "mesleğinin", ilk kurucusu olarak gönüllüler kabul edilmektedir? Ona bakalım. Sosyal çalışmanın öncüleri, Batı'da muhtaçlara sadaka veren vatandaşlar ile eski çağlardan beri bilinmekte olan kiliselere bağlı hayırseverlik örgütleridir. 1800'lü yıllar henüz başlamadan, Katolik kilisesinin en önemli hayırsever yardım etkinliği gönüllülerinden birisi Fransa'da bulunan Papaz Vincent de Poul'dür. Aristokrat kadınlar arasında kurmuş olduğu 'Hayırsever Kadınlar' adlı dernek ile yoksulların evlerine gidilerek giyecek ve yiyecek dağıtılmakta idi. 1633 tarihinde hasta ve engellilerin bakımı için hemşirelik mesleğini geliştirmek amacı ile Papaz Vincent diğer bir dernek kurmuş ve bunun adına 'Hayırsever Kızlar' demiştir. Bu derneğin üyeleri, köylü kızları arasından hayır işlerinde çalışmak isteyenler eğitilerek hemşire olmakta idiler. Böylece eğitim görmüş bu hemşireler sosyal çalışma mesleğini öncüleri olmuşlardır. Papaz Vincent'in fikirleri sadece Fransa'nın Katolik çevrelerinde değil bütün başka memleketlerde de ilgi ile takip edilerek uygulanmıştır (Friedlander, 1966, 16, 583).

Paris'te 1625'te ilk misyonun açılışıyla başlayan hayır işleri katı bir dinsel gözetim altında çalışan erkek ve kadın kardeşlik cemiyetleri aracılığıyla yürütülmekteydi. Erken modern dönemde Fransa'da hükümet dışı sosyal yardım alanındaki en önemli kurumlar Kutsal Sakrament Topluluğu ve Hayırseverliğin Kızları olarak bilinen kadınlar topluluğuydu. İlki aralarında üst düzey din adamlarının yanı sıra Fransız üst sınıfından sivillerin yer aldığı dini eylemcilerden oluşan bir örgüttü.1620'lerde kurulmuş ve yoksullara yardım reformunda (buna hastane bakımı, aynı ve nakdi yardımlar, hapishane ziyaretleri de dâhil) tüm Fransa'da fazlasıyla aktif olmuşlardı. Yukarıda adı geçen Hayırseverliğin Kızları ise üyeleri daha az zengin sosyal gruplardan gelen bu dindar kadınlar topluluğu, ulusal düzeyde etkinlik göstererek hem din adamlarının hem de laik kesimlerin onay ve desteğini kısa sürede kazanmıştı. Eğitim, ev yardımı, hemşirelik, kurumsal bakım alanlarında etkindiler, yani kısaca, hayırsever bağlılığın hayal edilebilen her biçimini gösteriyorlardı. 18. yüzyıldaysa, toplumsal seçkinler çoktan geri çekilmiş ve yoksullara yardım işinin dizginleri bir başka grubun, yani hukukçular, iş adamları, bankerler, doktorlar ve yerel memurları da içeren burjuvazinin eline geçmişti. Böylece erken modern dönem boyunca Avrupa'daki şehir merkezlerinin çoğunda yoksullara yardım konusunda sosyal refahın yavaş yavaş önemli bir özellik haline geldiğini görüyoruz (Jütte, 2011, 162-163-167).

Başka bir değerlendirmeyle feodalitenin çözülüşü, göç, 1600-1700'ler Avrupa toplumlarında da ortaya çıkmıştı. Mutlakıyetçi devletlerin varolan

sosyal yardım kurumları ki bunlar şehir cemaati ve kilise tarafından kurulmuş çok küçük bütçeli hayır kurumlarıydı, şehre göç eden kitlenin iş ve aş gereksinimini karşılamakta yetersiz kaldılar. Bu aç, işsiz ve şehir yaşamından habersiz insanlar, varolan ve ortaçağ Avrupa'sının toplumsal yaşamına göre düzenlenmiş şehir düzenini, kelimenin tam anlamıyla kısa sürede altüst ettiler. Dönemin sosyal yardım, sağlık, hayır kurumları ve şehrin güvenliğinden sorumlu birimleri, sayıları hergün artan salgınlara, hasta ve bakıma muhtaç fakirlere, önlenmesi giderek mümkün olmayan suç olaylarına karşı çok yetersiz kaldılar. Kısacası modernite öncesi Avrupa şehirlerinde, yetersiz kalan toplumsal düzen ve sosyal yardım kurumlarının yeniden düzenlenmesi ve bu yönde idari reformlar yapılması zorunlu hâle geldi. Birçok işlevi olan hastaneler açıldı (Tekelioğlu, 2003, 218). Bu yıllarda toplumun alt tabakalarından farklı sosyal sorun yaşayan insan grupları hastane olarak yapılandırılan bu 'gözetim' kurumlarında sosyal denetim ve sağaltımdan geçirilmeye başlandılar. Bu yönde eğitilmiş eleman ihtiyacının karşılanması için atılan ilk adım ise 1873'de Londra'da hayır derneklerinde çalışanlar için düzenlenen konferanslar olmuş, bunu 1898'de New York'da açılan yaz okulu izlemiş ve 1899'da Amsterdam'da ilk sosyal çalışma okulu açılmıştır (Kut, 1988, 4). Türkiye için ise sosyal çalışma çok yeni bir şey değil elbette. Türkiye'nin sosyal çalışma tarihi de, her acıdan incelemeye değer. Kökenleri Osmanlı dönemine dayanan kurumlar yer almaktadır. Cumhuriyet döneminde de, laiklik ilkesi doğrultusunda tüm sosyal yasalarda bir takım değişiklikler yapılmıştır (Dönümcü, 2004, 78).

Yakın bir tarih de olsa; aslında Türkiye'de ilk temsilcileri olmasa bile sosyal çalışmanın ilgi alanlarına yönelen sağlık alanındaki aktörlerin ön sıralarda olduğunu görürüz. Cüzama karşı ulusal ve uluslararası mücadelemizde, cüzam olgusuyla ilgili aydınlatıcı bilgiler veren Türkan Saylan'ın ve Ayşe Yüksel'in ifade ettiklerine bakmakta yarar var: "1976 yılında İstanbul'da kurulan Cüzamla Savaş Derneği o tarihten beri, ülkede kayıtlı gözüken 10 bin kadar hastaya tek tek ulaşıp sağ mı ölmüş mü, yanlış tanı mı, çifte kayıt mı gibi ön çalışma sonrasında, saptanan gerçek hastaları, aile ve yakın çevrelerini de tek tek taramış ve gerekli tedavileri uygulayarak çabalarını sürdürmüştür… Türkiye'mizde, hasta sayısının azlığı nedeniyle bizler, 'Rifampisin' devrimi gerçekleşip her hastaya ulaşma projemize başlayınca, DSÖ değer ve önerilerine tam bağlı kalmadan hareket ettik. Çünkü tüm hastalarımızın olduğu gibi Lepralı hastalarımız da önce insandı ve toplumun eşit birer bireyiydi. Hep birlikte hastalarımıza 'bütüncül', 'holistik!' bir yaklaşım gösterdik ve her hasta için, biri medikal diğeri sosyal formlar geliştirdik. Medikal tedaviye alınan, gerektiğinde, kurduğumuz İstanbul Lepra Hastanesi'nde göz, diş, ameliyat, fizik tedavi vb. hizmetler alan her hasta aynı zamanda, gönüllü olarak bu konuyu seçen bir grup hemşiremizce oluşturulan sosyal hizmetler servisimizin de nesnesi oluyorlardı. Sosyal sorun yanıyla tedaviyi birlikte sürdüren sosyal hizmet birimi; gelir getirici faaliyetlerden, yerel toplum kaynaklarını harekete geçirmeye, meslek edinmeye, burs olanakları oluşturmaya, eğitime vb. birçok sosyal hizmet faaliyetlerine dönük hizmet vermiştir" (Radikal. 31 Ekim 2008).

Dünyada sosyal çalışmanın ilk temsilcileri; sosyal yardım temelli, toplumsal koruma alanında etkin olan aktörler; hayırseverler/iyilikseverler, din ve toplum önderleri olurken Türkiye'de mesleğin ihtiyaç olarak duyumsanmasıysa kendi koşullarında anlam bulmuştur. Kuşkusuz sağlıkta sosyalleştirme yasasıyla kırsalda kurulan sağlık evleri ve sağlık ocaklarında çalışan sağlık personellerinin mesleki faaliyetlerinde de sosyal hizmet uygulamalarına örnek teşkil edecek çalışmalara rastlamak mümkündür. Sosyal çalışmanın tarihteki aktörlerine baktığımızda dünyanın birçok yöresinde sosyal ilişkilerden kaynaklı "dayanışma" ve "destek" konularında benzer etkinlikler sergilediklerine tanık oluyoruz. Bu sosyal etkinlik, sosyal bakım biçimleri tarihsel bağlamda aşama olarak değişimler yaşamıştır. Örneğin, Eski çağın Mısır, Yunanistan, Roma, İsrail ve başka ülkelerde sosyal güvenliğin sağlanmasında, aile içi yardımlaşma yanında sosyal yardımlaşma da önemli rol oynamıştır. Bu ülkelerde sosyal yardımlar her şeyden önce "dini" güdülere dayanmıştır. Orta Çağ döneminde Hıristiyan Batı dünyasında, dini gereklere dayalı olarak ya da şehirler veya devletçe yapılan çeşitli sosyal yardımlarla meslek teşekkülleri çerçevesinde yapılan yardımlaşmalardan oluşmuştur (Dilik, 1992, 14-20).

Sosyal yardım ve sosyal destek gönüllülerinin sosyal çalışma ve sosyal hizmet uygulamalarındaki etkililiğinin artması ve hizmette kolaylaştırıcı model arayışıyla birlikte sosyal çalışmanın mesleki bir kimlik kazanması 19. yüzyılın sonuna doğrudur. İlk ortaya çıkışında mesleğin karakteristik özellik-

leri iki odakta yoğunlaşan çabalarla belirlenmiştir. Bunlardan birincisi sosyal reform, ikincisi ise stres altında olan birey ve ailelere yapılan yardımlardır. Sosyal reform odağı birtakım sosyal olanaklardan yoksun ya da engelli olanların refahlarını iyileştirme yönünde çeşitli toplumsal çabaların ortaya koyduğu sosyal sorumluluk duygusunun gelişmesini amaçlamıştır. Sosyal çalışmacılar rollerini toplumun vicdanını uyaran sorunlara dikkat çekmek, bu sorunlardan etkilenenleri savunmak, ihtiyaçlarının niteliğini kanıtlayacak verileri toplamak ve uygun önleyici ve iyileştirici önlemler almaktan sorumlu elemanlar olarak algılanmışlardır. Etkinlikleri sosyal sorunları ve toplulukların çeşitli nüfus gruplarını etkileyen sorunları ortadan kaldırmaya ya da hafifletmeye yönelmek olmuştur. Burada demokratikleşme ve yaşam koşullarını geliştirme önlemleri de ön plana çıkmaktadır. Sosyal çalışmanın diğer odağı olan stres altında olan birey ve ailelere yardım ise dini ve hayırsever kurumlarla başlamış ve ilkönceleri gönüllüler tarafından ele alınmıştır. Böylece eğitimin önemi anlaşılmıştır (Kut, 1987, 17-24).

Sosyal çalışmanın bir meslek olarak sosyal tarihini okuduğumuzda, gördüğümüz şu ki; devlet, zamanla hayırsever bireylerin ve gönüllü kuruluşların başa çıkamadığı sorunlarla çok daha düzenli ve kapsamlı olarak ilgilenmeye başlamıştır (Tomanbay, 1999, 14). Bu amaçla özellikle 20. yüzyılda çoğunluk Batı'da olmak üzere, sorun alanlarına hizmet sunan bir kurumsallaşmaya doğru gitmişlerdir. Kurumsallaşmaya açılan çeşitli sosyal hizmet kuruluşları ile Aile ve Çocuk Bakanlığı, Sosyal Refah ya da Sosyal Yardım Bakanlıkları gibi bakanlıklar örnek verilebilir. Türkiye'de ise Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sayılabilir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, toplum gönüllüleri daha başlangıçtan sosyal çalışma eğitiminin başlamasında rol aldıkları gibi, devletin sosyal çalışma konusunda alacağı kararlar yönünde de etkili olmuşlardır.

19. Yüzyıl ve Sosyal Çalışma

Feodalizmin ilk yıllarında kilise etkinlik alanlarıyla birlikte ilerici yönleri olan toplumsal bir kurumdu. Aynı zamanda kilise, kimi sosyal hizmet alanlarında çeşitli sosyal kaynakları kullanan ve bu yolla yurtlar açan, yoksullara yardım eden, öğrenim kurumları açan, hastaneler yaptıran bir işleve sahipti. Kilise bu özellikleriyle hem sosyal açıdan, toplumun gözünde itibarlı bir yerdeyken hem de büyük bir ekonomik güce sahipti… 12. yüzyıl, pazara dönük bir iktisadi açılımla tarihe yön verdi. Kentleşme arttı. Loncalar kuruldu. İlk kez işsizlik sigortası, emeklilik hakkı tanındı. Pazarın, tüccarların önemi daha bir kavrandı. Uygarlık bir üst aşamaya çıktı. Feodal döneme ait özellikler ticari yelpazenin genişlemesiyle yerini 15. yüzyılda gelişen pazar koşullarına bıraktı. Geniş toplumsal olaylar baş gösterdi. 15. yüzyılın ikinci yarısı yoksul köylü ayaklanmalarıyla, 16. ve 17. yüzyıllar kanlı insanlık savaşlarıyla geçti. Ticaret ise bu süreçte aldı yürüdü sermayesini, pazarlar genişledi, bir sonraki yüzyıl için birikim yapıldı. Sefalet manzaraları ise artıyordu. 12. yüzyılda ekmeğe ve peynire talim olup bağındaki şarabını içemez bir esarette yaşayan köylüye sefalet açmazındaki kentli de karışıyordu: 16. ve 17. yüzyıldaki dilencilerin sayısını veren rakamlar insanı hayrete düşürür. 1630'larda Paris nüfusunun dörtte biri dilenciydi, taşra yörelerindeki sayıları da bir bu kadar vardı; İngiltere'de durum eşit derecede kötüydü; Hollanda da dilenci kaynıyordu ve 16. yüzyılda İsviçre'de evlerini kuşatan ya da yollarda, ormanlarda çeteler halinde dolaşan dilencilerden kurtulmanın başka yolu kalmayınca zenginler bu sefil heimtlosen'e (yersiz yurtsuzlar) karşı av partilerine bile girişmişlerdi (Huberman, 1991, 113). Dünya hızla değişe dursun, 20. yüzyılın sonlarında da, 1630'lu yıllarda İsviçre'de evsiz yurtsuzlara yapılanların bir benzeri sokak çocuklarına yapılıyordu: Son olarak Rio de Janeiro'da gerçek ölü mahzenleri bulundu; 'ölüm birlikleri'nce yakalanıp öldürülmüş yığınla çocuğun bedeniyle doluydular, çocuk suçluluğunu böylece azaltmayı düşünüyordu katledenler (Tanilli, 2000,109).

Sonuçta, "büyük insanlık" dilencilerin öldürüldüğü bir çağdan geçtiği gibi sokak çocuklarının öldürüldüğü bir çağı da yaşadı. Kısaca 16. ve 17. yüzyıllar, kapitalizmin merkantilist denilen aşamasında önemli bir süreçtir. Bu dönemde burjuvazi, tarihi arenada gittikçe güçlenen, daha doğrusu biriken sermayenin sahibi bir sınıf olarak görünüyordu. İşte bu sınıf, sermaye birikimi ile ortaçağ feodalite düzeninde gedikler açarak onun kapitalizme dönüşmesine yol açmıştı (Küçükömer, 1994, 17). Unutulmamalıdır ki, o uzun 16. yüzyıldan beri yerkürenin en azından belli parçalarında var olan modern dünya sistemi, kapitalist bir dünya ekonomisiydi. Bu birkaç anlama gelir. Bir sistem, eğer asli toplumsal etkinlik dinamiği sonsuz sermaye biri-

kimi ise, kapitalisttir (Wallerstein, 2000, 69). 18. yüzyıl Sanayi Devriminin temelinde, üretim aletlerinin neredeyse mucizevî denebilecek ilerlemesi yatıyordu. Bu ilerleme, halktan insanların yaşamında kökten bir sarsılmayla birlikte yer aldı. 19. yüzyıl ana sisteminin can damarı ve temel biçimlendiricisi kendi kurallarına göre işleyen piyasaydı (Polanyi, 2003, 35-73). 18. yüzyılın sonlarından başlayarak, Sanayi Devrimi, kapitalizmin emrine makineyi ve fabrikayı verince, emekle ilgili apayrı sorunlar ortaya çıkar. Kentlerde fabrikaların çağrısına yanıt verenler, çoğu kırsal kesimin köylüleri olur ve bu yığınlar, kırsalın, bir yerde feodalitenin bağlarından kurtulurken, gelip sanayinin dişlilerine takılırlar. Sorunlardan biri şudur: Üretim, fabrikalarda binlerce emekçinin işi olup çıkarken, artan üretimle beraber çoğalan kazançtan aslan payını alan, işyerinin sahibi olur; başka bir deyişle 'artı değer'i ele geçirme yoluyla bir sömürü mekanizması vardır. Üretim araçlarıyla onları harekete geçirenler, toplumun üretici güçleridir; üretim sosyal olup çıkmışken, üretim araçları üzerinde özel mülkiyet sürmektedir. Böylece, üretim araçlarının sahipleri ile o araçları bir azınlığın yararına değil, toplumun kullanımına vermek isteyenler arasında bir zıtlık yaşanır (Tanilli, 2003, 56). Hemen sonraki yüzyılda bu çelişki keskinleşerek sürmüştür. Böylece 19. yüzyıl ile birlikte toplumların tarihinde önemli kırılmalar gerçekleşmiştir. Bir açıdan insanlığın binlerce yıllık tarihi serüveninde esas öğe olan tarım ve toprak ilişkilerinin yerini, ağırlıklı olarak endüstri ve fabrika ilişkilerinin aldığı görülür. 19. yüzyılla beraber tarım toplumları merkezi önemini kaybetmiş, tarım toplumlarının yerini endüstri toplumları almışlardır. 19. yüzyıl ile birlikte insanlık günümüzde de devam eden endüstri toplumu aşamasına girmiştir (Kızılçelik, 2002, 1-2).

Artık, 20. yüzyılın büyük devrimleri, demokratikleşme, refah devleti vb. olguların sözü edilen sanayileşme ile gündeme geldiği ileri sürülebilmektedir (Şaylan, 1994, 46). Sosyal çalışma mesleği açısından irdelediğimizde 19. yüzyıl sosyal çalışmanın anlam bulduğu koşulları ortaya çıkardı diyebiliriz. Örneğin, engellilik ve yoksulluk sorunu feodal yapının devam ettiği sürece kamuoyunun dikkatini çeken bir sorun durumuna gelmemiştir. Çünkü bir sorunun toplumsal nitelik kazanması her şeyden önce bilinçlenmeye bağlıdır. Kapitalizm öncesi toplum yapılarında ise bu konudaki bilinçlenmeye yol açacak nesnel koşullar genellikle yoktur (Kongar, 1972, 148). 19. yüzyıl bu bilinçlenmenin başlangıç yüzyılı olarak değerlendirilebilir.

Tarihteki diğer dönüm noktalarını da hatırda tutmakta yarar var: Fransız Devrimi Avrupa'da eski dönemin siyasal, Sanayi Devrimi ise, ekonomik ve toplumsal görünümünü ve yapısını değiştirdi. Sanayi Devrimi ekonomik bakımdan dünyamızda büyük bir gelişme sağladı. Fakat toplumsal açıdan kalabalık halk kitlelerinin yoksullaşmalarına yol açtı. Gelişmenin ürünleri halka yayılıp refahı yaygınlaştıramadı. Bu yoksullaşma olayında liberal doktrin de önemli bir rol oynamıştır (Talas, 1990, 17). Genel yönleriyle bu durum sosyal çalışma felsefesinin odağına etki etmiştir. Tarih ilerler, 21. yüzyılda da değişmenin taşıyıcısı liberal ekonomidir. Her ne kadar 20. yüzyılın ortalarından itibaren devlet, yer yer toplumsal koruma müdahalelerine yer verse de; sosyal devlet görünümü altında, liberalizm evrensel bir kaledir. Özetleyecek olursak, büyük dönüşümlerin yüzyılı olan 19. yüzyıl, sosyal çalışmanın kimlikleşmesi için gerekli koşulları olgunlaştırmıştır. Evet, toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirmeye çalışan ekonomik gelişmeler ve buna bağlı savaşlar bir yüzyıl yıkar, diğerini diker insanlığın karşısına ve toplumlar gelişir, değişir…

20. Yüzyıl ve 21. Yüzyılda Sosyal Çalışma

Sosyal çalışma, endüstriyel kapitalist toplumda bilimsel olarak üretilmiş: sosyal refah, sağlık, eğitim, konut vb. alanlar üzerindeki insan bilimlerin bilgisini içermekteydi. Zamanla insan ve toplum bilgisinin genel yasalarını kavrayıp bir görüş tipolojisi geliştirmeye çalışmıştır. Bu, sosyal hizmetlere olan talep ve varolan sosyal olanakların paylaşımının düzenli-dengeli olması ve sosyal refah hizmetlerinin organizasyonu için gerekli olmuştur. Kısaca içeriğinde bir dönem her ne kadar dinsel-flantropik güdülere yer vermiş olsa da endüstrinin yarattığı mesleklerden-disiplinlerden biridir sosyal çalışma (Şeker, 2004, 35). 20. yüzyılda ise ancak meslekleşebilmiştir. Peki, insanlık tarihi açısından nasıl bir yüzyıldır 20. yüzyıl? 20. yüzyıl, savaş yüzyılıdır; önceki iki yüzyılın her birinden daha fazla sayıda can kaybına yol açan askeri çarpışmalarla doludur. Bu Yüzyıl'da 100 milyondan fazla insan çatışmalarda ölmüştür (Giddens, 2004, 19). Savaşlar dünyayı adeta 'insansız'laştırmıştır! Atom bombaları atılmıştır insanların üzerine. Çekilen acılar, yıkılan

şehirler, yakılan, talan edilen uygarlık birikimleri aynı zamanda insanlığın bir kısmını barışa, adaletli bir toplumsal sözleşme yapmaya itmiştir. İnsanları ortak gereksinimlerinde buluşturan uluslararası örgütlenmelerin önü açılmıştır. İnsan hakları ve sosyal haklar gibi farklı arayışlar yeni kuşaklar açısından somutlaşmak için insanlığın belleğinde yer etmeye başlamışlardır. Kuşkusuz 20. yüzyıl birçok bakımdan eleştiriye açıktır. Kanlı dehşet savaşların yüzyılı olan bu dönemde dünya büyük insanlık yıkımlarıyla, göç dalgalarıyla katliamlar yerküresine dönmüştür. Nükleer silahlarla, dünyada insan, insana kıymıştır. Yok etmiştir. Ne ki, biryandan da insandaki yardımlaşma, vicdan duygusu bütün kötülüklerin önüne geçebilmiştir. Refah devletinin gelişiminde bu dinamiklerin etkisi sınırlı da olsa, 21. yüzyıla insanlık; yine adaletsizlik, yoksulluk ve savaşlarla gelip kurulmuştur. 20. yüzyılda Batıda şekillenen sosyal çalışmanın günümüzde söylemsel uygulaması ve aynı şekilde oluşum yasaları, tarihselliği göz ardı edilerek bir takım küresel hesaplara kurban edilmektedir. Sosyal çalışma bir meslek kimliği dışında algılanmaya çalışılmaktadır. Hal bu olunca günümüzde sosyal çalışma, sosyal yardım uygulamalarına indirgenmiştir. Böylece sosyal çalışmanın zaten bulanık olan felsefi-bilimsel duruşu işlevsizleştirilmek istenmiştir (Şeker, 2006, 18).

21. yüzyılda küresel sosyal sorunlar çoğalmıştır, bunun karşısında küresel sorun çözme çabaları da artmıştır. Küreselleşmenin sosyal sonuçları dünyanın her köşesini etkisi altına almıştır. Açıkçası sosyal hizmette vurgu 20. yüzyıldan itibaren bireyin yaşadığı koşullar, yani sosyal çevre üzerinde odaklanmıştır. Hayırseverlik (charity) terimi, sosyal düzensizliğin (disorder) önlenmesi ve insan refahının sağlanması üzerine daha olumlu bir vurgu yapan hayırseverlik kavramının gelişmesine yol açmıştır. Sosyal hizmet yoksulluk, bağımlılık ve hastalık sorununu çözmek için, bireyin sosyal çevresine doğru keskin bir dönüş yapmıştır (Cohen, 1958, 107; Akt: Acar ve Çamur Duyan, 2003, 6). Ne var ki sonraki yüzyılda yerini toplum birey etkileşimine bırakmıştır. Bu karşılıklı işleyen ve sürekli yapılandırılan süreçte sosyal çalışmaya düşen görev bireyi göz ardı etmeden sosyal sorunlar karşısında toplumun sorumluluk alma kapasitesini artırmaktır.

Son anlamda 20. yüzyılda sosyal çalışma/sosyal hizmet meslekleşmiştir. Biliyoruz ki, herhangi bir işin meslekleşmesi, bazı kendine özgü süreç ve sonuçları kapsar. Sosyal çalışma için din alanı yerine tıp, tercih edilen bir model olmuş ve aralarında yakın bir ilişki kurulmuştur. Bunun bir sonucu olarak, tek bir bilimsel temel sağlamak için, sosyal hizmet alanında araştırmalar da artmıştır (Lebeaux, ve Wılensk, 1969, 256-257). Bütün bunlara rağmen, 20. yüzyılda temel meslekleşme eğrisine sahip olduğu ifade edilen sosyal çalışma olgusu, aslında 19. yüzyılın kuramsal birikimiyle kimlik bulmuştur (Şeker, 2004, 16).

Sanayileşme, Sosyal Refah Kurumu ve Sosyal Çalışma

Sanayileşme olgusu kapitalizm ekseninde gelişen bir süreçtir. Kapitalizm, özel sermaye mülkiyeti ile mülksüz ücretli emek arasındaki ilişki merkezinde yoğunlaşmış bir meta üretim sistemidir; bu ilişki bir sınıf sisteminin ana eksenini oluşturur. Kapitalist girişimcilik, fiyatların yatırımcılar, üreticiler ve tüketiciler için aynı işaretleri oluşturduğu rekabetçi pazarlar için üretime dayanır (Giddens, 2004, 62). Pazar yapısı beraberinde pazar ilişkilerine dayalı sosyal ilişkileri getirir. Sanayileşme kapitalizmin de gerekçesi olmuştur. Batı Avrupa'da bu süreç en sarsıcı yönleriyle yaşanmıştır. Türkiye'de ve öncesinde, doğduğu Osmanlı İmparatorluğunda ne sanayileşme ne de kapitalistleşme temel nitelikleriyle yaşanmıştır. Osmanlı toplumu, Batı uygarlığına açılarak ekonomik durumunda ve sosyal yapısında değişimlere uğramadan önce, toplumda kendinden başka oluşacak her türlü sosyal güce karşı egemenliğini savunan bir devlet örgütüne ve kapıkulu sınıfına sahipti. Sosyo-ekonomik düzenin bütün unsurlarını sıkı denetimi altında bulunduran Osmanlı devleti bu tutumuyla, toplumu, Batı dünyasındaki sosyo-ekonomik gelişimi izlemeyecek şekilde sınırlamıştır. Üretim araçlarının bütün üretim ilişkilerinin devletin sınırlandırıcı denetimi altında olması, bütün ekonomik alanlarda kapital birikimini engellemiş, bunun sonucu olarak sanayi devrimi gerçekleştirilememiş ve bir burjuva sınıfı doğmamıştır (Yücekök, 1984, 20).

Sanayileşme ekseninde gelişen sosyal çalışma, daha çok sanayi toplumlarının mesleği olagelmiştir. Bu nedenle her şeyden önce bir toplum ve birey düşüncesine ulaşılması için temel hak ve özgürlükler, halkın egemenliği ve siyasal demokrasi kavramlarının doğup gelişmesi gerekmiştir. Ancak bu tür gelişmelerden sonra bireyi koruyucu ve geliştirici önlemler alma görevini yüklenen sosyal po-

litika uygulamalarına ve sosyal devlet düşüncesine gelinmiştir (Koray, 1995, 30). Sosyal çalışmanın gelişiminde onun tarihsel akışına bu sözü edilen dinamikler yön vermiştir. Birde şu var, sanayileşme ateşinde yanmadan, ağır aksak dışarıdan aldığı yönlendirmelerle gelişmeye çalışan az gelişmiş demokrasiler ya da otoriter yapıların "devlet" modelinden söz edebiliriz. Bu bizi "baba devlet" ile yüzyüze bırakır. Güvenlik sorunsalını önceleyen bu devlet yapılanmasında ataerkil bir bürokrasi ve geniş güvenlik ağları duyumsanır. Güç ve iktidar "yurttaşı" kul olarak devlete karşı sorumlulukları olan bir özellikte görür. Devletin toplumsal koruma ve kollama görevi ise asgari yaşam olanaklarını sunmanın altında kalır. Özellikle gelişmekte olan devletler, askeri bürokrasinin tüm ilişkileri belirlediği devletler, darbeler sonrası şekillenen devletler için bu sözü edilen gerçeklikler geçerlidir. Ne ki, çağdaş bir devletin sosyal politikası içinde düşünülecek konuların başında halkının bugününü ve yarınını güvence altına alacak bir sosyal güvenlik sisteminin kurulması gelmektedir. Sosyal devlet düzeninde gerçekleştirilmek istenen amaçların başında 'sosyal adalet', 'sosyal eşitlik' ve 'sosyal güvenlik' gelmektedir (Koray ve Topçuoğlu,1995, 134).

Bir devletin 21. yüzyılda varlığı ve geleceği sosyal devlet olmak ve öyle kalmak uğraşısına bağlıdır. Ki, uygarlık bunu dayatıyor. Çünkü uygarlık insan aklındaki ilerlemelerin ve tarihsel dinamiklerin yöneldiği bir hedef; aynı zamanda, sosyal adaleti ve ortak mutluluğu sağlayan akli bir düzendir. Aydınlıklar yüzyılının bize miras bıraktığı mesaj budur; öyle olduğu için de, akla ve bilime inananlar, Aydınlıklar yüzyılının bugün de doğrudan mirasçısıdırlar ve yarın da öyle olacaklardır (Tanilli, 1989, 10). Sosyal çalışma kuşkusuz bu mirasın sürdürücüsüdür.

Sık sık tekrarlamakta fayda görüyoruz. Batı'da sosyal refah kurumu sanayileşme olgusundan ve bu sarsıntılı sürecin sosyal sonuçlarını sağaltım işinden doğmuştur. Osmanlı toprağı ve Türkiye toprağında bu mesleğin var kılınması zor olmuştur. Atatürk Devriminin toplumsal yaşamı modernize etme çabaları da toplumsal yapının ataerkil niteliklerinden dolayı başlangıç yıllarında olduğu gibi bir bütünsel etki yaratamamıştır, daha doğrusu olan modernleşme "etkisi" sürdürülememiştir. Bu ise ister istemez sosyal çalışmanın disiplin ve meslek olarak gelişimine olumsuz yansımıştır.

Sosyal çalışma yeni bir disiplin, bir meslektir. Yapılan yardımlar olarak yaşı insanlık tarihiyle eş, örgütlenmesiyse kapitalizmle eştir. Toplumsal sorunları kuramlaştırmak, kendi epistemolojisi içinde kurgulamak, sorunların çözümüne metodolojik bir çehre kazandırmak istiyor ve bunu kısmen başarıyor. Başlangıçta toplumsal bütünlük içinde bir iyiliksever o; güçsüz, hayat sadakası dağıta biliyor. Bu minvalde kapitalist bir düzen içinde endüstrileşmeden doğan sosyal sorunlar sosyal refah ve sosyal çalışma talebini yaratmıştır (Lebeaux ve Wilensk, 1969, 119).

Aslında anımsayacak olursak sosyal çalışma mesleği, sosyal refah kurumunun işlevsellik kazanmasının bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal refaha ilişkin ilk sosyal düzenlemeler 1601'de İngiltere'de Kraliçe I. Elizabeth zamanında çıkarılan 'Yoksullar Yasası' ile gerçekleştirilmiştir. Yardımlar artık kurulu idarenin sorumluluğuna geçmiştir. Başka bir ifadeye göre ise; ulusal gelirin artması sonunda, Batı ülkelerinde, bu gelirin artması sırasında meydana gelen sosyal ve ekonomik yaraları sarmak için sosyal refah hizmetleri geliştirilmiştir (Kongar, 1972, 185, Kut, 1988, 7).

Sosyal çalışma mesleği, sanayi zemini üzerinde üçayak üzerine oturmuştur. Bu ayaklar, insan hakları, toplumsal değişim ve mesleksel bilgidir. Bu üçayak üzerinde, meslek, becerisini, konuşturur; deneyimini dillendirir. İnsandan alır; insana verir. Kendisini, a) bu -değişken yapıya göre, b) ulaşmak istediği amaca göre sürekli, yeniden biçimlendirir. c) Bunları yaptıkça meslekleşir, dizgeleşir, disiplinleşir. Bunları yaptıkça toplumda işlevleşir, vazgeçilmezleşir, yaygınlaşır; aranır olur (Tomanbay, 2007, 199).

Doğu'dan farklı olarak sosyal çalışmayı meslek ve disiplin içinde belirleyen koşullar Batı toplumlarının tarihsel birikimlerine ve hatta özgünlüklerine dayanır. Batı'da şekillenen sosyal çalışma, Asya, Afrika ve azgelişmiş ülkelerde konjonktürel olarak etki alanı bulmuştur. Bu ülkeler her ne kadar kendi özgüllüklerini oluşturma konusunda yeterli bir çaba sergilememiş olsalar da Batı'ya endeksli olarak sosyal çalışmaya duyarsız kalmamışlardır. Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sosyal çalışma kalkınma unsurları içerisinde öncelikle sosyal yardım olgusu olarak değerlendirilmiştir. Bu durum sosyal çalışmanın mesleki gelişiminin önemli engellerle karşılaşmasına zemin hazırlamıştır. Sivil toplum bu bağlamda kamusal alanda sosyal çalışma düşüncesinin dayanaklarına düşünsel olarak yeterli katkıyı sunmamıştır. Batı'da tersi bir durum söz konusu olmuştur. Örneğin son yüzyılda gençlik hareketleri Almanya'da sosyal hizmetlere özel bir katkı yapmıştır. Gençlik hizmeti kesin olarak Alman gençlik hareketi tarafından oluşturulurken Alman çocuk yuvaları da kadın hareketinin bir kazanımı

olarak ortaya çıkmıştır. Almanya'da çocuk yuvaları geleneksel olarak sosyal eğitimin bir bölümü olarak görülmektedir (Wolfgang, 1991, 25-27).

Batı'da sosyal çalışma, kapitalizmin, yoksul toplum kesimlerinin sosyal koşullarını onarmaya dönük verdiği bir taviz olarak kabul edilir. Bu taviz bir uzlaşı ajanıdır aynı zamanda. Zamanla ise küresel sallantılarla büyük çaplı sarsıntılar yaşayan sosyal çalışma, uygulama sahası olan sosyal hizmet alanlarında gerilediğini çıplak gözle görmeye başlamıştır. Ne yazık ki, etik açıdan 19. yüzyılı aratmayacak bir gerileyiştir bu sosyal bilimlerin bir dalı olan sosyal çalışma için de… Öyle ki, 19. yüzyılda dağınık olan sosyal örgütlenmelerin, sosyal yardım mekanizmalarının vb uygulamalarının profesyonel bir zemine taşınması sonucunda gelişen sosyal disiplinler: sosyoloji özellikle de sosyal çalışma 21. yüzyılda başlangıç öncesi bir noktaya çekilmek istenmektedir. Yani örgütsüz ve dağınık olduğu dernek ve vakıf yapılanmalarına… (Şeker, 2006: 7).

Azgelişmiş ülkelerde sosyal çalışma uygulaması, azgelişmiş ülkelerdeki yetersiz politik şekillenmeler nedeniyle uygulandığı hiçbir sosyal hizmet alanını iyiye doğru değiştirememiştir. Yoksulluk yine aynı derin yoksulluktur, sokakların askerleri olan sokak çocukları yine gün geçtikçe hem de şiddetle sosyalleşerek çoğalmaktadırlar. Üçüncü Dünya'da küreselleşmenin etkisindeki toplumsal politik koşullarda toplumsal sorunlar bir çığ gibi artmaktadır. Biliyoruz ki az bir kamu bütçesiyle yürütülen sosyal çalışma uygulamaları ya da ulus devletin bir parametresi olarak kabul gören sosyal çalışma anlatısı, günümüzde de küresel sermayenin ulus devleti ortadan kaldırmaya çalışmasıyla bir gerileme sürecine girmiştir. Bunun yanı sıra ulusal, kamusal hayatta ulusal sosyal çalışma ağı çökertilmeye çalışılmaktadır (Şeker, 2006, 19). Konuyu toparlarsak, sosyal çalışma düşüncesi, insanlığın ve toplumun tarihsel gelişim sürecinde, sanayi devriminin devingenliği içinde eleştirisel aklın, üretken, yaratıcı insan çabasının ve bilimsel gelişmenin sonucudur. Sosyal çalışma düşüncesi bireyin ve toplumun mutluluğunu ve özgürlüğünü temel alır. Belirli bir toplumun tarihsel-toplumsal koşulları ile entelektüel koşulları insan ve toplum düşüncesinin oluşumunu ve gelişimini belirler (Cılga, 2004, 6). Burada sosyal refah ve sosyal adalet kavramı önemli bir yer tutar. Sosyal çalışma için sosyal adalet önemli bir kavramdır. Neden sosyal adalet sosyal hizmet için önemlidir. Şu yanılsamayı aşmak için. Sosyal hizmet disiplinine ilişkin tartışmalardan biri de, yukarıda gördüğümüz gibi onu sistemdeki ve diğer sosyal politikalardaki boşluklar ya da başarısızlıklar nedeniyle oluşan sosyal sorunları temizleyen bir 'süpürme' (sweeping up) işlemi olarak görmektir. Yani sosyal hizmet uzmanları, 'toplum'un yurttaşlarına karşı bazı bakımlardan başarısız olduğu durumlarda devreye girmesi beklenen kişilerdir. Örnekler şunları içerir: Yaşlı yurttaşlarına haysiyetli bireyler muamelesinde bulunamayan medeni bir toplumun başarısızlığı olarak yaşlı istismarı. İstihdam ve sosyal yardım sisteminin yanı sıra eğitim sisteminin, daha genel olarak ahlaki kuralların başarısızlığı olarak suç olgusu. Daha geniş anlamda çocuk refahı sisteminin başarısızlığı olarak kurum bakımı ya da koruyucu aile bakımı. Bu çerçevede sosyal hizmet disiplini refah devletinin 'yama vurmaya yarayan' bir sistemi olarak görülebilir. Böyle bir görüş, kimi yönleriyle, sosyal hizmet disiplinine ilişkin çok dar bir görüştür ve sosyal hizmet disiplini içerisindeki tüm etkinlikleri yakalayamaz. Genelde anlamda toplumun demokratikleşmesi, insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi, sosyal adaletin tesisi temel alındığında bütün toplumun kesimlerinin refahına odaklanan pratiği göz ardı edilmemelidir (Thompson, 2013: 25-26)



Yaşamla İlişkilendir

Sosyal Çalışma

Sosyal çalışma, insanı ve toplumu konu alan bir meslek ve disiplindir. Sosyal çalışmayı öteki toplumsal ve beşeri bilim dallarından ayıran nitelik, uygulamaya yönelmiş olmasıdır. Bir başka deyişle, sosyal çalışma insanın ve onu meydana getirdiği toplumların sorunlarına yönelmiştir. Amacı, çok kısaca, bu sorunları belirlemek ve çözümlerine yardımcı olmaktır. Endüstrileşme ve kentleşme süreçleri içinde hızla değişen Türkiye'de bu süreçlerin getirdiği yeni sorunlara, yeni çözümler bulmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu çözümler yeni örgütlenmeler, yeni meslekler ve yeni yaklaşımlar gerektirmektedir. İşte sosyal refah hizmetleri ile sosyal hizmetler ve sosyal çalışma bu yeni çözümlerin uygulanmasında önemli rollere sahiptir.

Kaynak: Kongar, E. (1972). **Sosyal Çalışma'ya Giriş.** Ankara: Sosyal Bilimler Derneği, s. 1-192 sayfalarından aktarılmıştır.

Öğrenme Çıktısı

2 Meslekleşmede ilk temsilcilerin rollerini ve işlevlerini tanımlayabilme

Araştır 2

Sosyal çalışma mesleğinin ortaya çıkışında ilk temsilciler ve bunların rollerinin meslekleşmeye etkisiyle ilgili bir değerlendirme yapar mısınız?

İlişkilendir

Sosyal hizmet uygulamalarının ortaya çıkışı ile erken modern Avrupa'da yoksullukla mücadele ve sosyal refah kurumunun gelişimiyle ilgili daha geniş tarihsel bir okuma için şu kaynaklara bakınız:

Koşar, G. N. (2000). Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet) Ankara.

Kongar, E. (1972). Sosyal Çalışma'ya Giriş. Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.

Jütte, R. (2011). Erken Modern Avrupa'da Yoksulluk ve Sapkınlık. çev. Bengü Kurtege-Sefer. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Anlat/Paylaş

Sanayileşmenin sosyal çalışma mesleğinin ortaya çıkışına etkisini düşünün.

TARİHSEL GELİŞİM AÇISINDAN TÜRKLERDE SOSYAL HİZMETİN TEMEL NİTELİKLERİ

İslamiyet'te Sosyal Hizmetin Nitelikleri

Gerek İslamiyet öncesi, gerek İslamiyet'in kabulünden sonra Orta Asya'da olsun Anadolu'da olsun Türk toplumunda sosyal dayanışmanın birçok örneklerine rastlamaktayız. Osmanlı döneminde, imparatorluğun her yöresinde kurulan vakıflar yoksul, dul ve yetimlerin gereksinimlerini karşılamada etkin olmuşlardır. Türk ulusunun geliştirdiği vakıflar İslami bir kurum olmakla beraber, sosyal yardım düşüncesi bakımından son derece önemli ve ilginçtir. Eğitimin bir devlet görevi olmadığı dönemlerde bu vakıflar çok geniş bir eğitim olanağı yaratmışlardır. Vakıfların yanı sıra zanaatkârlar ve küçük esnaf arasında kurulmuş mesleki sosyal yardım örgütleri olan fütüvvetler gelişirken, bir taraftan da kent ve mahallelerde sosyal yardım düşüncesi örgütlenmeye başlamıştır. Bunlara en güzel örnek hâlâ bazı yerlerde benzerlerine rastladığımız mahalle sandıklarıdır. Başlangıçta dinsel temellere dayalı fütüvvetler, daha sonraları Müslüman olmayanların da üye olarak kabul edilmesiyle laikleşmişler ve lonca adını almışlardır. Loncaların ortak fonları, günümüzün sosyal güvenlik sisteminin benzeri işlevi yerine getirmiş ve 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmişlerdir (Kut, 1991, 155-158). Görüyoruz ki İslam tarihi boyunca sosyal hizmet anlayışının kurumsallaşmasına göz attığımızda vakıflar dikkati çekmektedir. Vakfın kaynağı İslâm prensiplerine da-

yandırılmakta ve Kur'an'dan ve hadislerden deliller getirilerek bir İslâm Kurumu olduğu savunulmaktadır. "Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça tam hayra erişemezsiniz," (Al-i İmran, 3/92) ayeti vakıfların kurulmasında ilke kabul edilmiştir. Vakıflar faydalanma bakımından ikiye ayrılır. İlki bizzat kendisinden yararlanılan vakıflardır ki bunlara hayrî kurumlar denilir. Mabetler, medreseler, mektepler, imaretler, zaviyeler, kütüphaneler, misafirhaneler, köprüler, hastaneler, çeşmeler, sebiller, bu hayır kurumlarını oluşturur. İkincisi bunların sürekli ve düzenli işlemesini sağlayan bina, arazi, nakit para vs. gelir kaynaklarının oluşturduğu vakıflardır. Peygamberimiz(sav) döneminden itibaren varlığından söz edilebilen vakıf kurumları kargaşa dönemlerinde azalmakla beraber Büyük Selçuklular döneminden itibaren hız kazanmış ve Osmanlılarda büyük gelişme göstermiştir. Maddi bir karşılık beklemeden başkalarına yardım etmek gibi yüce bir düşüncenin eseri olan vakıf, yüzyıllardan beri İslâm ülkelerinde büyük bir önem kazanmış, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin etkiler yapmış dinî ve hukuki bir kurumdur. Vakıflar aracılığıyla ihtiyaç sahiplerinin sürekli gözetilip desteklendiği anlaşılmaktadır. Sadece fakirlik durumunda değil, öğrenci, hasta, yolda kalmış olmak gibi birçok durumda vakıflar, çözüm için sosyal hizmet sunan kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece insanlar için değil, aç, barınaksız hayvanların da vakıflar aracılığı ile korunduğuna İslam tarihi şahitlik etmektedir. Hayvanların da düşünülmüş olması vakıfların çok yüksek bir sosyal hizmet anlayışı olduğunu göstermektedir. Özetle diyebiliriz ki, İslâm'ın sosyal hizmet anlayışı maddi manevi sorunların farkında olmak, ilgili olmak ve yine maddi ve manevi anlamda bu sorunlar için mümkün mertebe çözümler bulmaktır. Örneğin göç konusunda da birkaç şey söyleyecek olursak, İslâm ilk zamanlarından beri kendine sığınanlara din, soy gözetmeksizin kucak açmıştır. İslâmiyet'in ilk yıllarında kendilerine sığınan Mekke'li muhacirlere Medineli Müslümanların her türlü desteği sağlayarak kendilerinden biri gibi davrandığı, canla başla koruyup kolladığı bilinmektedir. Burada özellikle koruma konusunda vurgulamak gerekir ki, günümüzde mülteci mevzuatının temel unsuru korumadır. Dünyada pek çok ülke kendine sığınanları korumak konusunda başarılı olamazken, İslâm'ın ilk yıllarından itibaren Müslüman olsun ya da olmasın kendine sığınanları korumayı bir zorunluluk olarak görmesi çok yüksek bir anlayışın göstergesidir (Şeker, Kara, 2010).

İslâm âleminin ilk hükümdarları hayır işlerine büyük değer vermişler bilhassa hastaneler kurmuşlardır. 702 yılında Emevi Halifesi Velit Şam'da ilk Müslüman hastanesini vücuda getirmiştir. Harunül Reşit'in hastanesi de meşhurdur. Kıpçak Türklerinin Mısır'da kurduğu Memlukler Devletinde Türk Hükümdarı Kalacın tarafından 1283'de Kahire'de açılan hastane sosyal alanda çok büyük bir ilerleme eseridir. Bu hastanenin dizanterililer, hummalılar, göz hastalıkları, yaralılar ve nekahat devresi geçirenler için ayrı ayrı koğuşları vardı. Erkek ve kadın hastabakıcıları ile tıbbi servisi organize edilmişti. Bir dispanseri, bir şifalı otlar bahçesi, kütüphanesi, konferans salonları, doktorlar için ayrı odaları vardı. Hastaları eğlendirmek için hikâye anlatıcılar ve müzisyenler bulundurulurdu. Müslüman âleminde ve özellikle Osmanlı İmparatorluğunda vakıfların önlem, anlam ve bilinci çok büyük olmuştur (Fer, 1962, 6-7). Eldeki tarihsel kaynaklar, Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıfların sosyal güvenlikle ilgili olarak çok çeşitli somut amaç ya da etkinlik alanına yöneldiğini göstermektedir. 18. yüzyılda Osmanlılarda sosyal kurumlaşmalar daha bir kurumsallık kazanıyor. İlkkez 18. yüzyılda sosyal yardım amaçlı vergi toplanmaya başlanıyor (Dilik, 1992, 37, Tomanbay, 1991, 209-211).

Emiroğlu'na göre ise Osmanlılar döneminde sosyal hizmetler 19. yüzyıla kadar vakıf kuruluşları tarafından veriliyordu. Bu konuda hizmet veren kamu kuruluşları ve hayır kurumları 19. yüzyılda kurulmaya başlanmıştır. Bu kuruluşlar diğer ihtiyaç gruplarının yanında yaşlılara da hizmet götürüyorlardı. Bunlar arasında 1868 yılında kurulan Kızılay Derneği ve 1895 yılında kurulan Darülaceze, Osmanlılar döneminde kurulup günümüze kadar yaşayan kurumlardır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde özellikle, II. Abdülhamit dönemi, sosyal hizmet alanında kurumsallaşmanın başlangıç izlerini taşır. Yukarıda sözü geçen Darülaceze, yine 1899 yılında Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi; toplumsal korumaya muhtaç kadın ve çocuklara sosyal hizmet verirken, Darül-hayr-ı Âli de 1902'de korunmaya muhtaç çocuklar için sosyal hizmet vermeye başlamıştır. Sosyal tarih gösteriyor ki, Türklerde sosyal yardımla ilgili inanç ve geleneklerin öteden beri var olduğu anlaşılmaktadır. Türkler İslamiyeti kabul etmelerinden sonra da dinsel inancın gereği olarak muhtaç ve güçsüzlere yardım etmişlerdir. Fitre ve zekâtın öncelikle diğer ihtiyaç

grupları ile birlikte yaşlılara verilmesi bu yardımları daha da anlamlı kılmıştır. Kur'an'da yaşlıya, engelliye, yoksula yardımla ilgili ayetler bulunmaktadır (Emiroğlu, 1989, 70-71). Kuşkusuz Anadolu'da farklı kültürlerin de kendine özgü dinamikleri içinde sosyal destek sistemleri organize olmuştur. Genel hatlarıyla baktığımıza diyebiliriz ki, dünyadaki diğer ülkelerdeki gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da, tüm nüfusu kapsayan bir sosyal refah sistemi olmadığı bilinen bir gerçektir. Sosyal refah benzeri uygulamalar uzun yıllar boyunca yerel vakıflar ve yardımlaşma sandıkları ile özellikle İmparatorluğun değişik dönemlerdeki başkentlerinde yürütülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nda, korunması gereken çocuklara yönelik hizmet veren ilk kurum olan 'vakıflar' aracılığıyla, özellikle yetim ve yoksul çocuklara İslâm dininin hayırseverlik duyguları çerçevesinde yardım edilmiştir (Yolcuoğlu, 2012, 46).

Özde dinsel temelde, hayırseverlik ahenginde bir yaklaşım bulan sosyal çalışmanın bilgi üretiminin gerekçeleri tarım toplumlarında geleneksel, dinsel kavramlara dayalı, sanayi toplumunda gelişme pratiği olamayan, toplumsal sorunlar karşısında sınırlı kalması kaçınılmaz olan sosyal koruma düzenlemelerine götürür. Ancak İslam'ın sosyal koruma örgütlenmeleri gene de etkin bulunduğu tarihsel döneminde hayırseverlik düzenlemeleriyle, vakıflarıyla, imarethaneleriyle, hanları, hamamlarıyla, sadaka, zekât ve fitre modelleriyle yokluk içindeki insan topluluklarına önemli kurtarıcı katkılar yapmış, zamanının sosyal önlemleriyle toplulukları kucaklamıştır. Toplumlarda dayanışma duygusunu derinleştirmiş, hayırseverlik kurumunu canlı tutmuştur. Öyle ki toplumu bir bütün olarak kabul eden İslâm, bu bütünlüğü sevgi, acıma, şefkat ve merhamet gibi insani duygularla sağlayarak toplumun bütününe bu dayanışma ve kaynaşma ruhunu yaygınlaştırıp bütün insanlığın layık oldukları ölçüde ve aynı seviyede yararlanmaları için gerekli tedbirlerin alınması yolunda da emir ve hükümler koymuştur (Şeker, 1987, 151).

Günümüzdeyse gelişmek için gerekli olan sosyal ekonomik planlamaysa istenen boyuta bir türlü getirilememiş, eski koruma modelleriyle yeni modeller iç içe, eskiye daha ağırlık verilerek bir arada götürülmeye çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra bir de, şu küresel yüzyılda ise sosyal hizmet, görevlerinin bir kısmını "sivil toplum örgütlerine" devretme yoluna gitmektedir (Şeker, 2004, 36-37).

Cumhuriyet Dönemi Sosyal Hizmetin Genel Özellikleri

Cumhuriyet dönemi deyince akla, Mustafa Kemal ve yakın silah arkadaşlarının Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma dönemindeki yayılmacı savaşlardan sonra, Anadolu'da kurdukları devlet gelir. Bu devlet topyekün sürdürülen acı dolu ama başarıyla sonuçlanmış bir kurtuluş savaşından sonra kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Mustafa Kemal Atatürk toplumsal yapıyı modernize edici devrimlerin altına imza atmıştır. Bu yönüyle Atatürk ihtilâli iki kısımdan oluşur. Birinci kısım, Bağımsızlık Savaşıdır. İkinci kısım ise 'Atatürk Devrimleri' diye adlandırılan yeniliklerdir. Atatürk'ün ideolojisinin iki niteliği vardır: Bu ideoloji emperyalist karşıtı ve batılıdır (Kongar, 1985, 23).

Evet, Cumhuriyet ve onun kurucusu Mustafa Kemal'in yaptıklarına kısaca bir göz atalım: Atatürk'ün Batılılaşmaya ilişkin olarak gerçekleştirdiği eylem iki yönlüdür. Birincisi, toplumun güç dağılımını dinsel-geleneksel nitelikten çağdaş-demokratik (ve doğal olarak 'laik') niteliğe aktarmıştır. Yalnızca sözde kalmış bile olsa, 'halk egemenliği' kavramını, yeni toplumu yaratmakta temel öğe olarak kullanmıştır. Halk egemenliği ilkesi, onun, bütün toplumsal, ekonomik ve siyasal güçleri, Batılılaşma yönünde güdümlemesine yardım etmiştir. Toplumun temel güç dengesini değiştirerek uyguladığı devrimlere karşı ortaya çıkacak direnmeleri de en aza indirmişti. İkinci olarak, Mustafa Kemal, devrimlerini, bölük pörçük uygulamalar biçiminde değil, tutarlı bir bütünün anlamlı parçaları olarak sunmuştur topluma. Yaklaşık olarak on yıllık bir süre içinde, bütün devrimler yeni bir düzenin ayrılmaz parçaları olarak gerçekleştirilmişlerdir. Böyle bir başlangıçla şekillenen Cumhuriyette sosyal çalışma da yönelim olarak mesleki ve disiplinel gelişimini bu çizgi üzerine doğal olarak oturtmuştur (Kongar, 1999, 111). Hal böyle olunca 1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasıyla mevcut sosyal hizmetler çağın ve Cumhuriyet düzeninin gerektiği hukuk ve örgütlenme düzeni içinde alınmağa başlanmıştır (Tomanbay, 1991, 209-212). Toplumumuzda, sosyal yardım, sosyal hizmet düşüncesinin hukuksal ve kamusal bir zorunluluk olarak devlet görevleri arasına alınması kuşkusuz Cumhuriyet dönemiyle gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet döneminin sosyal süreçlerinden söz ederken 23 Nisan 1920 tarihinin üzerinde önemle durulması gerekir. Gazi Mustafa Kemal'in Başkanlığında Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulduğu bu tarihi, yepyeni bir devlet ve yepyeni bir sosyal politika anlayışının gerçek başlangıcı olarak kaydetmek zorundayız. Atatürk'ün laik devlet ve çağdaş uygarlık felsefesine uygun olarak, Cumhuriyet döneminin ekonomik ve sosyal politikasına alt yapı oluşturan yasal reformlar 1926'dan itibaren Medeni Kanun ve Ticaret Kanunu, Türk Ceza Kanunu gibi yasaların kabulünde de görüldüğü gibi Türkiye Cumhuriyetinin sosyal politikada geleneksel İslam kurumları yerine, Batı uygarlığının çağdaş düşünce tarzını benimsemesini ve uygulamasını kolaylaştırmıştır.

Daha sonraki yıllarda ülkemizde sosyal hizmetlerin bilimsel yaklaşımlarla ele alınması 1959 yılında yayımlanan 7355 Sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmasına dair kanun ile söz konusu olmuştur. 1960'da çıkarılan bir yasa ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde kurulan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü ve bu genel müdürlüğün il düzeyindeki Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlükleri bünyesinde yer alan sosyal hizmet birimleri uzun yıllar ülkede sosyal hizmetlerin uygulanmasından sorumlu kuruluş olarak görevini yerine getirmiştir. Bu yapı içinde yer alan hizmetlerde 1965 yılından itibaren sosyal çalışmacılar (social worker) görev almaya başlamışlardır. 1982 yılında 2828 sayılı yasayla Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulmasıyla sosyal hizmetler daha çağdaş bir yaklaşımla ele alınmıştır (Kut, 1991, 155-158). 2011 yılında sosyal hizmetlere ilişkin hizmet veren ulusal kuruluşların yanında Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanmıştır. Bu bakanlık da 4 Ağustos 2018'de çıkan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle adı değiştirilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çatısı altına alınmıştır.

Kısaca tarihsel süreç içerisinde sosyal çalışma, laik-demokratik toplumun kurucu bir unsuru olduğu için Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal'in öngördüğü toplum içinde yer etmiştir.

İslamiyet'ten Önce Türklerde Sosyal Hizmet

Tarihsel veriler İlk Türk boylarının, avcı ve çoban olarak gözüktüğü yönündedir. Avcı boy ve obalar, av bulmanın güçlükleri ve sık sık meydana gelen açlıklar nedeniyle, çok uzun bir süre, ilkel demokrasi ve dayanışma durumlarını korurlar. (Altaylılar yakın zamana kadar avcı kalmışlardır. Sibirya Türklerinden Şor'larda 1900 yılında halkın yüzde 90'ı avcılıkla geçiniyordu. Avla ilgisi olmayan bir kimse 'sokum kemiği' anlamına gelen 'uca' sözcüğünü söyleyince, avcı avını onunla derhal paylaşmak zorundaydı) Radlof, avcı boylara, eşitlikçi topluluklar adını verir. Çoban boylarda sınıfların iyice belirginleştiği sonraki dönemlerde de, ormanlardaki avcı boylarda sınıf farklılaşması pek gözükmez. Onlar göçebe çoban yaşamını işkence sayarlar ve eşitlikçi sefalet koşullarını yeğ tutarlar. Şamanizm, ilkin avcı boyların dini olarak gelişmiştir (Avcıoğlu, 1979, 236).

Türklerin tarihi Ortaasya'dan başlıyor. Türklerin bilinen ilk yazılı belgelerinden Orhun ve Kültigin yazıtları bugün sosyal hizmetin kapsamında görülen düşünce ve çalışmaları da belgeliyor. 'Türk halkı aç idi. O at sürüsünü alıp (onları) doyurdum'. Türklerde açlık ve yoksulluğa karşı alınan önlemler yazıtlarda anlatılıyor. Bunları en ilksel biçiminde alınan ilk sosyal önlemler olarak görmek gerekir. MÖ. 3000 yılında Ortaasya'da Türkler bir çeşit sosyal güvenlik kurumları ve hayvanları korumak için vakıflar kurmuşlar. Hayvanlar o zaman göçebe ve savaşkan Türklerin en değerli varlıkları. Sosyal yardımlar baştanberi Türk toplumsal yaşamında önemli bir yer tutuyor. Cengiz Han'ın koyduğu yasanın 31. maddesi yoksulları ve yaşlıları korumayı buyuruyor, aykırı eylemleri ölümle cezalandırıyor (12.yy.). Aynı yüzyılda Halep ve Şam Atabeki Mahmut Zengi'nin çıkardığı bir emirname de çocukların koruması üzerine... Türk tarihinde çocukların korunmasıyla ilgili alınan ilk resmi ve düzenli önlemlere ilk Müslüman kavimlerden İlhanlılarda, Gazan Mahmut Han zamanında (1271-1304) rastlanıyor. Korunmaya muhtaç çocukların korunması ve bakımı için kurumlar açılıyor. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması ile başlayan çağla birlikte insanı korumaya yönelik yasal ve kurumsal önlemler Anadolu'ya taşınıyor. Selçuklularda sosyal hizmetler daha yaygın bir örgütlülük kazanıyor. Dinsel vakıflar örgütleniyor. 4. yüzyıldan başlayarak Anadolu'da düşkünlere, yaşlılara, hastalara, yolculara, öksüz ve yetimlere, öğrencilere yapılan dinsel, geleneksel temelli sosyal yardımların sürekliliği bu işlerle ilgili kimi kurumların geliştirilmesiyle sağlanmağa başlandı. Çeşitli hayır vakıflarının

gelirleriyle halk mutfakları, şifahaneler, hanlar, kervansaraylar, imarethaneler, yetimevleri kuruldu, finanse edildi (Tomanbay, 1991, 209-212).

Yalnızca Türkler için değil, Anadolu'da olsun Ortasya'da olsun ya da dünyanın birçok bölgesinde olsun o toplumun özgünlüğüne göre sosyal gereksinimlerin giderilmesi, sosyal yardımlaşma ve dayanışma gibi sosyal destek süreçleri de farklılıklar sergileyebilmektedir. Söylemimiz o ki, her kültür antropolojik bağlamda özeldir, işte bu kültürlerin bilimsel ve mesleksel olmasa da sosyal hizmet odaklı yaklaşımları kültürel yapılarına özgüdür. Böylelikle farklı kültürel topluluklar sosyal yardım uygulamalarını kendi özelliklerinden yola çıkarak yapmışlardır.

Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi

Gilbert ve Specht'e göre bütün dünyada sosyal çalışma, meslekleşme sürecinde çeşitli güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu güçlüklerin başında sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın insanlık tarihi kadar eski geleneksel bir uygulama oluşu gelmektedir. Bu geleneksel yapı uzun yıllar hatta günümüzde dahi sosyal hizmet ile eş tutulmuştur. Sosyal çalışma mesleği sosyal yardımla özdeş kılınmıştır. Böyle bir uygulamaya bilimsel içerikli mesleki bir oryantasyon kazandırmak kolay olmamıştır… Sosyal çalışmanın özgün bir meslek olarak gelişmesinde karşılaşılan diğer bir güçlük meslekleşme sürecinin başlangıcında tıp eğitimi gibi diğer mesleklerin ihtisas alanlarında kendine bir yer arayışı içinde olmasıdır (Kut, 1988, 9).

Sosyal çalışma disiplini gelişme eğrisini Batı toplumlarında belirginleştirir. Çünkü bu gelişim çizgisi laiklikle eştir; sekülerdir. Oysa Asyagil toplumlarda laiklik, nesnel toplumsal koşullarca belirlenmemiştir. Çünkü insanın toplumsal olgular üzerindeki etkinliği katı kuralcıdır. İtaat, etkinliklerde bireyin fail olmasını sınırlar. Öyle ki bu toplumlardaki egemen dinsel-geleneksel düşünüş, modernleşmeyi gerçekleştirecek özellikler içermez (Şeker, 2004, 35). Batı, sosyal çalışma alanında dinin etkisini büyük oranda safdışı bırakabilmiştir. Hak olarak kabul gören sosyal hizmet, sosyal devletin olmazsa olmaz koşullarından birisi olmuştur. Türkiye'de dinin biçimleyici etkisini unutmamak gerekir. Demokratik bir düzenin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülen toplumsal refah önlemlerini o kurduğundan, demokrasinin ikinci Halife Hz. Ömer'le (634-644) başladığına inanan büyük bir toplumsal kesim de var. Yani laiklikte sosyal hizmet değil de, dinde fitre ve zekâttan yana tutum benimseyenler hayli çoğunlukta (Kemal, 2003, 196). Oysa İslamın sosyal yardım modellerinin olabildiğince sürdürülebilmesinin yanında onun eksik bıraktığı, yetişemediği yerlerde sosyal devletin gücünü göstermesi, böylece her iki sistemin elele daha güçlü olarak götürülmesi sağlanabilir. Sosyal devlet ulaşılamayan kesimlere de sosyal güvenlik hizmetlerini ve sosyal hizmetleri götürürken, geleneksel önlemler de devletin yükünü büyük ölçüde azaltarak önemli bir katkı sağlayabilir. Fer'in düşünceleri bu anlamda tamamlayıcı olmaktadır. Fer'e göre, Türkiye'de sosyal hizmetler, Türk ahlâkı geleneklerinin, bilme ve tekniğe dayanan modernleşme ve kurumsallaşmanın uyum sorunlarıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Unutmamalıyız ki, sosyal hizmetler, bugün dünyanın sosyal devlet ve insan hakları yolundaki gelişmesinde önemli bir unsurdur. Çünkü sosyal hizmetler, adil vergi politikası, toplu pazarlık gibi gelir adaleti sağlayan etkenlerden biri olarak ve onlarla birlikte sosyal adaletin etkili bir gerçekleşme aracıdır (Fer, 1968, 31-75).

Toplumsal yapıdan kaynaklı nedenleri bir yana koyarsak, Türkiye'de bir de politik yapılanmanın etkisinden söz etmek gerekir. Örneğin sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerin gelişmesine aykırı bir ekonomik politikanın (monetarist politika) 1980'de uygulamaya konulmasıyla sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler alanında Cumhuriyetle başlayan ağır ama düzenli gelişmenin durdurulduğu ve birçok sosyal hakların kısıldığı, bu gelişmeye koşut olarak varolan çağdaş sosyal hizmetlerin uygulamasının güçleştiği gözlemlenmektedir (Tomanbay, 1991, 209-212). Daha eleştirel olan Kıray'a göre ise sorun başka yerlerdedir. Sosyal hizmetlerin işlev ve önemi de tartışılmalıdır; çünkü bu tür hizmetler Batı'da neredeyse toplumsal planlamayla eşanlamlı sayılır; bunun etkisiyle az gelişmiş ülkelerin planlarında da önemsenir ve geleneksel olarak planlarda önemli bir yer tutar. Sosyal hizmetlerin Batı'daki tarihi, bunların başlangıçta, sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte gelen düzensizliğe bir yanıt olarak, bireylerin ya da özel kurumların çabası sonucu rastlantısal biçimde ortaya çıktığını gösterir; bu çabalara daha sonra devlet de katılmıştır. Bu hizmetlerden yararlananlar, kentsel ve endüstriyel çevrede örgütlü yardım olmaksızın yaşayamayacak olan fiziksel, toplumsal ya da zihni açıdan engelli kişilerdir. Bazı çok eski girişimler dışında aslında Türkiye'de sosyal hizmetler son derece yavaş gelişmektedir; zirâ

yüzyüze ilişkiler ve bu ilişkiler etrafında belirlenmiş hak ve görevler sonucu bu tür durumlar aile içinde ya da komşular arasında çözülmekte, üstelik kimse bu tür yardımları başka kurumlara bırakmak istememektedir, dolayısıyla bu ülkede sosyal hizmetler işlevsizdir. Bize göre kentleşme ve sanayileşme önemli oranda gelişmedikçe, ailenin ve komşuların işlevleri değişmedikçe, sosyal hizmetler etkisiz kalmaya mahkûmdur. Elbette kentleşme ve sanayileşme oranının giderek yükselmesi sonucu, bu tür hizmetlere duyulan ihtiyaç da artacaktır. Ancak halihazırda, sosyal hizmetler konusunda planlarda önemli ve bağımsız bir yer ayrılmaktadır; ancak söz konusu metinlerdeki haliyle bu hizmetler yapısal değişimlere hizmet etmezler, ayrıca bunlardan yararlanacak kişilerin oranı göz önüne alındığında çok önemli de değillerdir. Kısaca sosyal hizmetleri sadece, genel bir sosyal güvenlik sisteminin parçalarından biri olarak görüyor ve toplumdaki kentleşme ve sanayileşme sürecinde, yalnızca uç düzeyde engelli kişilere yardım edebilecek bir program olarak algılıyoruz (Kıray,1999, 62-63). Bu sosyolojik yapısal bakış açısı meslek-disiplin boyutlarından arındırarak sosyal hizmetleri kritik ettiğinden muhakkak ki, "sosyal hizmetler" olarak ortaya çıkmaktadır. Meslek ve disiplin olarak sosyal çalışma değil.

Tartışmalar gösteriyor ki, Türkiye'de insan ve toplum sorunları karşısında sosyal hizmetin ele alınması ve konuya ilişkin bir bakışın geliştirilmesi, sosyal hizmetin Türkiye gerçeği açısından irdelenmesi problematik olarak ortada bulunmaktadır (Cılga, 2004, 60). Anadolu topraklarında "sosyal çalışma/sosyal hizmet" baştan beri "sosyal yardım" temelli bir özellikte algılanmıştır. Dinsel yükümlülüğü ağır basan sosyal fayda fitre-zekât olarak kabul görmüştür. Çünkü genel olarak din olgusu doğal haliyle her iki dünyayı düzenlemektedir. Bu durum nesnel bakıldığında, tartışmaya açık olmakla birlikte çağdaş sosyal hizmetin meslekleşme sürecinde geciktirici bir neden olarak kabul edilebilir (Şeker, 2008, 46).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, sosyal hizmetlerin bir meslek olarak algılanabilmesi süreci, değişik evreleri içermektedir. Sosyal çalışmanın bağımsız bir meslek olarak, kendi ilkeleri ve değerleriyle ortaya çıkması bizde oldukça geç başlamış ise de, tüm ülkelerdeki süreçlerle benzerlikler taşımaktadır (Dönümcü, 2004, 158). Geç başlayan bu süreç yeterli bir gelişim gösterememiştir. Toplumsal yapıdan kaynaklı gerekçeler bir engel olarak gösterilse bile sosyal çalışma azgelişmiş ülkelerde, değerler açısından daha toplumcu ve bütüncü olmak zorundadır. Bunun nedeni, azgelişmiş ülkelerin henüz herkese yeterli mal ve hizmet üretimini gerçekleştirememiş olmasıdır (Kongar, 1972, 53). Demokrasi, insan hakları, sanayileşme ve sosyal adalet, katılım, sivil toplum, sosyal devlet gibi temel niteliklerin gelişiminin zor olduğu ülkelerde değil, Türkiye'de de bu olgularla ilgili ciddi sıkıntılar vardır. Doğal olarak bunlar refah noktasında istenilen yerde değilse sosyal çalışmanın Türkiye'de kendine özgü bir meslek-disiplin olarak gelişmesi gecikmektedir. Güçleşmektedir.



Öğrenme Çıktısı

3 Sosyal hizmetin Türkiye'deki tarihsel gelişimini değerlendirebilme

Araştır 3	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Osmanlı İmparatorluğunda sosyal hizmetlerin temel niteliği nedir? Cumhuriyet döneminde çıkarılan 7355 Sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsünün önemini anlatır mısınız?	Sosyal çalışmanın gelişiminde yaşanan güçlükleri öğrenmek için sosyal çalışma mesleğinin tarihsel gelişimini anlatan kaynaklardan şunu okuyabilirsiniz: Şeker, A. (2008). Sosyal Çalışma Mesleği. Sabev. Ankara.	İslamiyetten önceki Türkler'de yaygın olan sosyal hizmet modellerini anlatın.

SOSYAL ÇALIŞMANIN/SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNİN TARİHİ

Sosyal çalışma/sosyal hizmet 20. yüzyılın kurguladığı bir meslek ve disiplindir. 20. yüzyıl bir bakıma sosyal çalışmanın ve sosyal hizmetlerin yüzyılıdır. Açıkçası bu yüzyılın yıldızıdır; yararlı güzelliğidir sosyal çalışma. Toplumsal nedenleri gün gibi ortadadır bunun. Temel nedeni tarihsel sosyal değişmedir. Halkın sosyal faydasına yönelik olan sosyal diplomasidir. Özetle insanlık sorunlarını çözmek isteyen sosyal güçlerin yarattığı toplumsal değişme! Aslında bilimsel ve teknik değişmelerle gelen sanayi devrimi… Ancak sosyal hizmetin mesleki bir gerçeklik olarak algılanmasında, 19. yüzyılın düşünsel akımlarının, toplumsal dönüşümlerinin büyük etkisi olmuştur; ayrıca bilgi gövdesinin şekillenmesinde bu akımların katkılarını görmezden gelmemek gerekir. Sosyal hizmetin köklü oluşumu bu sosyolojik sonuçta görkemli kılıyor parlaklığını (Şeker, 2008, 15).

Farklı kaynaklar ilk sosyal hizmet (sosyal çalışma) okulunun kuruluş öyküsünü şu şekilde anlatmaktadırlar: Meslek anlamı ile sosyal çalışma 19. yüzyıl hayırseverlik hareketlerinden doğmuş ve yoksulların kötü koşullarını düzeltmeye, kanunlarla bir sosyal reform yapmaya yönelmiştir. Sosyal hizmet alanında özel bir eğitim ihtiyacı duyulduğunda bu tür eğitimi ilk ortaya koyan 1893'de Pittsfield'den (Massachusetts) Anna L. Dawes idi. (1873'de Londra'da hayır derneklerinde çalışan gönüllüler için düzenlenen konferanslar ilk adımdır, Oktavia Hill tarafından). Bu kişi Chicago'da toplanan Hayırseverlik, İslah ve Yardım Dernekleri Milletlerarası Kongresinde okul fikrini ortaya atmıştır. 1897'de Mary Richmond ise Pratik Yardım İçin Eğitim Okulu'nun kurulması ile ilgili bir plan yaparak 1898 yılında New York'da ilk sosyal hizmet kursunu açmıştır. Hayırseverlik örgütü gruplarının gösterdikleri ihtiyaç üzerine sosyal hizmet alanında profesyonel eğitim tanınmıştır. Daha sonra altı haftalık kurs altı aylık kursa çıkarıldı ondan hemen sonrada New York'da sosyal hizmet okulu yapılaştı. Bu okul 1940 yılında Columbia Üniversitesi ile birleştirildi. Hayırseverlik örgütlerinin diğer bir özelliği de, üyelerinin hem kendileri ve hem de halkın bilgisi için derneklerin etkinlikleri ile yoksul halkın sosyal ve sağlık kurumları hakkında güvenilir bilgi toplama isteği idi. Bunun sonucunda 1891 yılında New York'ta Charities Review adlı bir dergi yayınlandı; bu dergi 1910 yılında diğer ilgili dergilerle birleşerek The Survey adı altında başlıca profesyonel bir dergi oldu. Aynı dergi 1952 yılına kadar devam ederek sosyal çalışma alanında teorik ve pratik gelişmelere büyük yararlar sağlamıştır (Friedlander, 1966, 104-583).

Sosyal çalışma okulu olarak açıkça tanımlanan ilk okul (Institute for Social Work Trainning) ise Hollanda, Amsterdam'daki bir grup sosyal reformcu tarafından 1899'da kuruldu. Enstitü iki tam yıl kuramsal ve uygulamalı derslerden oluşan bir programla kendilerini hayır işlerine adayan kişilere eğitim vermeye başladı. 1904 ve bunu izleyen yıllarda Almanya, İsviçre, İngiltere'de yeni sosyal çalışma okulları açılmış, 1910 yılında beş ülkedeki sosyal çalışma okulu sayısı 14'ü bulmuştur. Ülkeler arasında yayılan bu okullar daha sonra Latin Amerika'ya sıçramış ve 1920'de Şili'de (Santiago) ilk sosyal çalışma okulu faaliyete geçmiştir. Asya kıtasında ise sosyal çalışma eğitiminin öncülüğünü Tata Enstitüsü ile Hindistan yapmıştır. Asya'da, Hindistan Bombay'da (1936), Afrika'da Güney Afrika (1924) ve Mısır'da (1936) ilk sosyal çalışma okulları açılmıştır (Koşar, Tufan, 1999, 1-20). Böylece söz konusu ülkelerde mesleki eğitim, sosyal hizmetlerde görev alacaklar için bir ön koşul olarak kabul edilmiş, daha sonra, eğitim kurumlarının ülkeden ülkeye kıta'dan kıta'ya yaygınlık göstermesiyle sosyal çalışma mesleği evrensel bir nitelik kazanmıştır (Kut, 1991, 202-208).

Türkiye'de sosyal hizmetin okullaşma anlamında gelişimi ise gecikmeli olmuştur. Biliyoruz ki, sosyal çalışma sanayi devriminden sonra meslekleşen bir etkinlikler bütünüdür. 20. yüzyılda ortaya çıkan ve 21. yüzyılda özellikle sosyal devlet ilkesini yaşama aktarmak isteyen ülkelerde hızla gelişen ve gelişecek olan mesleklerden birisi olarak kabul görmüştür. Sosyal hizmetler alanında bir öğretim kurumunun Türkiye'de kurulması Marshall Yardımının bir uzantı projesidir. ABD'li uzmanların getirdiği model, eleman ve ABD Doları ile kurulmuştur Sosyal Hizmetler Akademisi (Tomanbay, 1999, viii, 98).

1957 yılında Birleşmiş Millet'lerden, Türkiye'deki sosyal refahın geliştirilmesi amacıyla gönderilen, sosyal refah müşaviri Miss Hersey'in Türkiye'ye gelişi ile birlikte, Türkiye'deki mevcut sosyal hizmetlerin bilimsel ve mesleki yaklaşımlar çerçevesinde yeniden örgütlenmesine ilişkin olarak bir çalışma başlatılıyor. Bu amaçla, Ankara-Kızılay'daki Balin Otel'de bir toplantı düzenleniyor.

Bu toplantıya kamu kurum ve kuruluşlarından ilgili/yetkili kişiler, akademisyenler, gönüllü kuruluş temsilcileri katılmıştır. Bu toplantı; zaten mevcut bir şeyin yeniden yapılanması, yeni bir anlayışla, çağdaş ve bilimsel bir yaklaşımla ele alınması, sosyal hizmet sorumluluğunu taşıyacak bir meslek grubunun olmasının gereği üzerinde durulması anlamındaki girişimlerin başlatılması anlamında bir 'milat' önemine sahiptir (Dönümcü, 2004, 79-80).

Türkiye'de sosyal çalışma eğitimine ilk defa Sosyal Hizmetler Akademisi'nin 1961'de kuruluşuyla başlanmış ve lise mezunlarının dört yıllık bir eğitim programı ile sosyal hizmet mütehassısı (sosyal çalışmacı) olarak yetiştirilmeleri öngörülmüştür. Akademi, Sağlık (ve Sosyal Yardım) Bakanlığı bünyesinde, 7355 sayılı, 12.6.1959 tarihli Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kuruluş Kanunu'na dayalı olarak kurulmuştur. Kanunun 1. maddesi Enstitü'nün görevlerini (a-g bentlerinde) sıralamıştır. Buna göre Enstitü'nün yoksulluğun nedenlerini araştırmak ve yapılacak sosyal hizmetleri saptamak; sosyal uyumsuzlukları gidermek için alınacak önlemleri araştırmak; normal ve engelli çocukları okul öncesi ve okul döneminde korumak ve yetiştirmek; çocuk, genç ve yetişkinlerin sağlık ihtiyaçlarını karşılama yönünde sosyal ekonomik yönden desteklenmeleri için bilgi derlemek ve ilgililere mütalaada bulunmak; rehabilitasyon kurumlarını teftiş ve çalışma programı tanzimine yardım etmek; her çeşit kuruluşla sosyal hizmetler açısından işbirliği sağlamak; yardım dernekleri arasında koordinasyon sağlamak ve hizmetlerini verimli kılmalarına destek vermek; sosyal hizmet mevzuatını incelemek, istatistiksel veri toplamak, sosyal hizmetlerin amacını topluma tanıtmak gibi görevleri vardır.

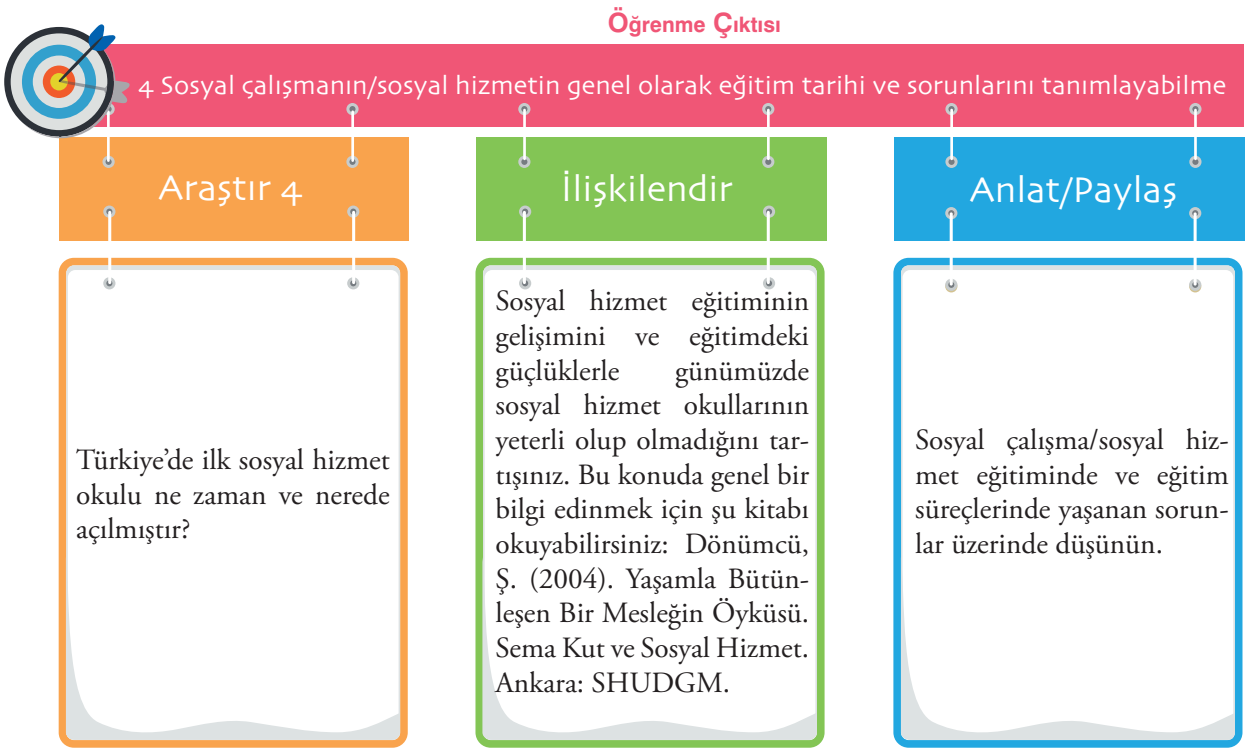
Kanunun, Sosyal Hizmetler Akademisi'nin kuruluşuna ilişkin 1. maddesinin h fıkrası ve 9. maddesi ise şöyledir:

- Madde 1 h: Yukarıda belirtilen çeşitli bentleri yerine getirecek ve bunların öğretimini sağlayacak sosyal hizmetler mütehassıslarıyla sosyal yardımcıları yetiştirmeye mahsus yüksek ve orta dereceli öğretim yapmak üzere Sosyal Hizmetler Akademisi tesis etmek.
- Madde 9: Sosyal Hizmetler Akademisi sosyal hizmet mütehassısları ve sosyal hizmet yardımcıları yetiştirmek üzere yüksek ve orta ihtisas derecesinde nazari ve ameli sosyal hizmet tedrisatını doğrudan doğruya veya üniversite vasıtasıyla yaptırır. Sosyal hizmet mütehassısı yetiştirerek mütehassıs diploması verecek yüksek öğretim kısmı bir üniversite bünyesinde fakülte veya yüksekokul veya ayrı ihtisas şubesi halinde teşkilatlandırılmak üzere Sıhhat ve İçtimai Muavenet, Maarif Vekâletleriyle üniversite arasında müşterek karara varılarak işbirliği yapılır. Hazırlanan bir rapordan (1972) öğrenildiğine göre ise 'Türkiye'nin hızla değişen toplumsal, ekonomik koşulları içinde oluşan sorunlara daha bilgili, bilinçli ve kökü temel bilimlere dayalı yaklaşım ve disiplinle müdahale etmek, araştırma ve sosyal ihtiyaçları karşılamak' Sosyal Hizmetler Akademisi'nin kuruluş nedeni olmuştur (Koşar ve Tufan, 1999, 1-20).

Sosyal çalışma adı altında başka bir bölüm daha var. Sosyal çalışmanın bilim tarihi üzerine araştırmalar yapıldıkça belleklerimiz de yer etmiş olan Sosyal Çalışma Bölümünün tarihsel gelişimini anımsayalım: Siyasal Bilgiler Fakültesi çıkışlı Emre Kongar sosyoloji eğitimi görmek için gittiği ABD'de yeni bir meslekle ve onun eğitim modeliyle tanışmıştır. Bu meslek İngilizce adıyla 'Social Work', eğitimi 'Social Work Education'dır. 1966 yılında Amerika Michigan Üniversitesinde ülkesi için yepyeni olan bu mesleğin yüksek lisans eğitimini alarak Türkiye'ye dönmüştür. Türkiye'ye döndüğü yıl akademik yaşama başladığı yer Hacettepe Üniversitesi'dir. Bu sırada Hacettepe Tıp Fakültesi'ni Hacettepe Üniversitesine dönüştürmek isteyen ve bu amaçla Sosyal Bilimleri kurmaya çalışan Prof. Dr. İhsan Doğramacı ile Prof. Dr. Nusret Fişek aracılığıyla tanışmış ve Doğramacı tarafından Sosyal Çalışma Yüksekokulunu kurmakla görevlendirilmiştir. Bu görevle, Rektörlüğe bağlı olarak 'Sosyal Çalışma Yüksekokulu'nu kurmuştur. 1967-1968 öğrenim döneminde kurduğu bu yüksekokulun ilk müdürü olarak göreve başladığı zaman 27 yaşındaydı. Bu yüksek öğrenim kurumu, yukarıda anılan 'Sosyal Hizmetler Akademisi'nden sonra Türkiye'nin ikinci, üniversite çatısı altında kurulan Türkiye'nin ilk sosyal çalışmacı yetiştiren yüksek öğrenim kurumudur. 1971-1972'de Sosyal Çalışma Bölümü Sosyoloji Bölümü ile bütünleştirildi; alt program oldu. 1974-1975 öğretim döneminde Bölüm Hacettepe Üniversitesinin o tarihlerde yeni oluşturulan Beytepe yerleşkesine taşındı. Daha bağımsız bir konum kazandı ve Kongar bu

bölüme yeniden öğretim görevlisi olarak atandı. 1971'de 12 Mart asker müdahalesinin ardından bölüm başkanlığından uzaklaştı. Sonraki yıllarda istihdam sıkıntılarının önünü almak için Bölümün adı Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler (department for social work and social services) olarak genişletildi. 12 Eylül sonrasında kurulan YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu) kararıyla bu bölüm kapatıldı ve öğretim elemanları ve öğrencileri Sosyal Hizmetler Akademisine aktarıldılar. Kongar'ın Bölüm'ü üniversite çatısı altında disipliner ve mesleksel biçem olarak Akademi'den farklıydı. Toplum ve toplumbilim ağırlıklıydı. Dolayısıyla Bölümde ağırlıklı yapı toplumbilimsel bakış açısına göre biçimleniyordu. Sosyal Hizmetler Akademisiyse birey ağırlıklıydı (Tomanbay, 2008, 905-942).

Kongar'ın bölümü kapatıldığında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu sosyal hizmetler alanında uzun yıllar tek eğitim kurumu olarak kalmıştır. Türkiye için tek bir okulun yetersizliği açıktır. 21. yüzyıla gelindiğinde, bölüm olarak sosyal hizmetler, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesine bağlanmış, tek olan okul sayısı ise hızla çoğalmıştır. Tabiî ki hızla çoğalan bu okullarda sorgulanan konu ise verilen eğitimlerin niteliği olmuştur. Öte yandan sosyal çalışma eğitiminin gelişimi için tek örgüt olan ve dünyanın her yerinde sosyal çalışma eğitiminin baş sözcüsü olarak kabul edilen Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliğiyse (IASSW; Inernational Association of Schools of Work) 1928 yılında kurulmuştur. 90'dan fazla ülkede 1800'ü aşkın sosyal çalışma okuluna ulaşmaktadır (SHUDGM, 2004, 88). Türkiye de bu örgütün üyeleri arasındadır.



1 Sosyal çalışmanın ortaya çıkış koşullarını, tarihsel gelişimini, felsefesini açıklayabilme

Sosyal Çalışma Felsefesinin Ortaya Çıkışı

Bilim ve meslek olarak sosyal çalışmanın ortaya çıkışı 1800'lerin sonlarına rastlamaktadır. Meslekleşmenin en belirgin başlangıç noktası, yardım severlerin dinsel, insancıl ve flantropik yaklaşımlarla ele aldıkları hizmetlerde eğitilmiş elemanlara duyulan ihtiyaç olmuştur. Yardımsever toplum gönüllülerinin çalışması zamanla alanda belirli nitelikte eğitim almış sosyal hizmet elemanlarına yerini bırakmıştır.

2 Meslekleşmede ilk temsilcilerin rollerini ve işlevlerini tanımlayabilme

Sosyal Çalışma Mesleğini Ortaya Çıkaran Koşullar

Sosyal hizmet uygulamalarının tarihine baktığımızda ilk hizmetlerde flantropik-insana yardım ve insansever duyguların etkili olduğunu görürüz. İlk dönemlerde dinsel-geleneksel bir bakış açısıyla süren yardım anlayışı yerini hak olan yardım anlayışına bırakmıştır. Ancak bu süreç sosyal çalışmanın gelişimindeki temel güçlüklerin nedeni olmuştur. Sosyal çalışma sosyal yardımla özdeş görülmüştür. İlk temsilciler gönüllü hizmetler bakımdan hareket etmekle birlikte yoksullar açısından sosyal yardıma odaklanmışlardır. Sosyal hizmetin ilk temsilcileri daha çok toplum liderleri ve din görevlileri arasından çıkmıştır. Bu sosyal tiplerin rolleri mesleğin felsefesinin yerleşmesinde etkili olmuştur. Yaptıkları çalışmalar sosyal çalışma mesleğinin bir ihtiyaç olarak kabul görmesini kolaylaştırmıştır.

öğrenme çıktıları ve bölüm özeti

3 Sosyal çalışmanın/sosyal hizmetin Türkiye'deki tarihsel gelişimini değerlendirebilme

Tarihsel Gelişimi Açısından Türklerde Sosyal Hizmetin Temel Nitelikleri

İslamiyetten önceki Türkler'de yaygın olan sosyal hizmet örgütlenmesi Türklerin Ortaasya'dan başlayan tarihiyle paralellik gösteriyor. Türklerin bilinen ilk yazılı belgelerinden Orhun ve Kültigin yazıtları bugün sosyal hizmetin kapsamında görülen düşünce ve çalışmaları da belgeliyor. 4. yüzyıldan başlayarak Anadolu'da düşkünlere, yaşlılara, hastalara, yolculara, öksüz ve yetimlere, öğrencilere yapılan dinsel, geleneksel temelli sosyal yardımların sürekliliği bu işlerle ilgili kimi kurumların geliştirilmesine ön ayak olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda ise sosyal hizmet kuruluşları daha çok Vakıf temeli üzerine inşa edilmiştir. Örneğin, Darülaceze, Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi, toplumsal korumaya muhtaç kadın ve çocuklara sosyal hizmet vermek amacıyla kurulmuşlardır. Darül-Hayr-ı Âli de verilecek örnekler arasında sayılabilir. Cumhuriyetle beraber kurumların sayısı artmıştır. Farklı alanlardaki kurumlar (engelli, kadın, yaşlı, çocuk vb.) günümüzde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çatısı altında toplanmıştır.

4 Sosyal çalışmanın/sosyal hizmetin genel olarak eğitim tarihi ve sorunlarını tanımlayabilme

Sosyal Çalışmanın/Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihi

Türkiye'de sosyal çalışma/sosyal hizmet eğitimine ilk defa Sosyal Hizmetler Akademisi'nin 1961'de kuruluşuyla başlanmış ve lise mezunlarının dört yıllık bir eğitim programı ile sosyal hizmet mütehassısı (sosyal çalışmacı) olarak yetiştirilmeleri öngörülmüştür. Akademi, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde, 7355 sayılı, 12.6.1959 tarihli Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kuruluş Kanunu'na dayalı olarak kurulmuştur. Görüyoruz ki Türkiye'de sosyal çalışma eğitiminin 1960'lı yıllara uzanan bir geçmişi vardır. Sosyal çalışma eğitimi veren kurumların sayısının uzun yıllar sınırlı olması özellikle yetişmiş meslek elemanı konusundaki gereksinimlerin büyük oranda devam etmesini beraberinde getirmiştir. Durum böyle olunca sosyal hizmet alanlarında sosyal çalışma mesleğini ilgilendiren birçok konu diğer mesleklerin ilgisinde kalmıştır. Sosyal hizmet alanında ara meslek elemanına duyulan ihtiyaç ise uzun yıllar süreceğe benzemektedir. Ayrıca hizmetlerin başarısı için meslek elemanlarının yanı sıra eğitimin uygulama boyutunu oluşturan sosyal hizmet kuruluşlarının işlevselliğinin artırılması ve yeterliliğinin sağlanması gerekmektedir.

1 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışmanın gerekçelerinden biri **değildir?**

A. İnsan davranışı
B. Sosyal sistemler
C. Sosyal adalet
D. Siyasi seçimler
E. İnsan hakları ve demokrasi

2 Aşağıdakilerden hangisi sosyal çalışmanın amaçları arasında **yer almaz?**

A. Bireylerin sağlıklı gelişimi
B. Sosyal uyum
C. Sosyal değişme ve bütünleşme
D. Sosyal işlevsellik
E. Ekolojik çalışmalar

3 Dünyada ilk sosyal çalışma/sosyal hizmet okulu hangi tarihte nerede açılmıştır?

A. Türkiye 1961
B. Fransa 1800
C. Hollanda 1899
D. Portekiz 1900
E. New York 1898

4 Refah devleti aşağıdakilerden hangisiyle örtüşen bir kavramdır?

A. Polis devleti
B. Krallık
C. Feodalite
D. Yurttaş odaklı sosyal devlet
E. Çevre turizmine öncelik veren devlet

5 Sosyal refaha ilişkin tarihsel olarak ilk sosyal düzenlemeye aşağıdakilerden hangisi örnek verilir?

A. 1601 İngiltere Yoksullar Yasası
B. Avrupa Sosyal Şartı
C. Sosyal Planlama
D. Kalkınma Planları
E. Yaşlı Hakları Sözleşmesi

6 Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki sosyal hizmet kurumları örnekleri arasında **yer almaz?**

A. Darülaceze
B. Darül-Hayr-ı Âli
C. Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi
D. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
E. Kızılay Derneği

7 Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyet dönemde kurulan sosyal hizmet kurumları örnekleri arasında yer alır?

A. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
B. Darülaceze
C. Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi
D. Kızılay Derneği
E. Darül-Hayr-ı Âli

8 Türkiye'de sosyal hizmet alanında hizmet veren ilk yüksekokul hangi kuruma dayalı olarak kurulmuştur?

A. Sosyal Hizmetler Enstitüsü
B. İstanbul Üniversitesi
C. Sosyal Çalışma Yüksekokulu
D. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
E. Himayei Etfal Cemiyeti

9 Sosyal hizmet eğitimi veren okullar aşağıdaki uluslararası birliklerden hangisine bağlıdır?

A. FAO
B. WHO
C. IASSW
D. ILO
E. UNHCR

10 19.yüzyıldaki sosyal reform hareketlerinin **amacı nedir?**

A. Yoksulların kötü yaşam koşullarını düzeltmek
B. Kadın Emeğini değerlendirmek
C. Kırsal kalkınmayı planlamak
D. Sosyal refah araştırmalarına öncelik vermek
E. Sevgievlerinin kurulmasına öncülük etmek

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. D	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma Mesleğini Ortaya Çıkaran Koşullar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. E	Yanıtınız yanlış ise "Dünyada Sosyal Çalışmaya Neden Gereksinim Duyuldu" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışma/Sosyal Hizmet Uygulamalarında Bulunan İlk Temsilciler ve Rolleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. D	Yanıtınız yanlış ise "Sanayileşme, Sosyal Refah Kurumu ve Sosyal Çalışma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. A	Yanıtınız yanlış ise "Sanayileşme, Sosyal Refah Kurumu ve Sosyal Çalışma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. D	Yanıtınız yanlış ise "İslamiyet'te Sosyal Hizmetin Nitelikleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. A	Yanıtınız yanlış ise "Cumhuriyet Dönemi Sosyal Hizmetin Genel Özellikleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. A	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışmanın/Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. C	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal Çalışmanın/Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. A	Yanıtınız yanlış ise "19 Yüzyıl ve Sosyal Çalışma" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Sanayileşme olgusunun sosyal çalışmanın biçimlenişine katkısı onun hizmet alanlarını ortaya çıkarması açısından önemlidir. Sanayileşme sosyal sorunların hem derinliğini hem de çeşidini artırmıştır. Sosyal çalışmanın uygulama alanlarının oluşması ise dinamik olarak böyle bir sürecin ürünüdür. Çağdaş sosyal çalışma anlayışının 'modernitenin' bir ürünü olarak yaygın kabul görmesinin temel nedeni insan unsurunun modernitenin bilimleri tarafından temel alınmış olmasıdır. İnsana yalnızca insan olduğu için verilen değer ve modern bilimlerin insanın gelişimine yönelik girişimi sosyal çalışmayı diğer sosyal bilimler gibi moderniteyle ilişkilendirmemizin nedenleri arasında yer almaktadır.

Araştır 2

Sosyal çalışmanın/sosyal hizmetin ilk temsilcileri ve rolleri aslında yapılan sosyal yardım etkinliklerinin meslekleşmeye doğru evrilmesinin de ilk habercisi konumundadır. Sosyal hizmet alanlarında gönüllü yardım severlerin uğraşıları alanda profesyonel hizmetlere duyulan ilgiyi başlatmıştır.

Araştır 3

Osmanlı İmparatorluğunda sosyal hizmet kuruluşları daha çok Vakıf temeli üzerine inşa edilmiştir. Örneğin, Darülaceze, Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi toplumsal korumaya muhtaç kadın ve çocuklara sosyal hizmet vermek amacıyla kurulmuşlardır. Darül-Hayr-ı Âli de sosyal hizmetler açısından verilecek örnekler arasında sayılabilir.

Sosyal hizmet alanında enstitü kurulması ilk olarak 7355 Sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmasına dair kanun ile söz konusu olmuştur. 1960'da çıkarılan yasa ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde kurulan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü ve bu genel müdürlüğün il düzeyindeki Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlükleri bünyesinde yer alan sosyal hizmet birimleri uzun yıllar ülkede sosyal hizmetlerin uygulanmasından sorumlu kuruluş olarak görevini yerine getirmiştir.

Araştır 4

Türkiye'de sosyal çalışma/sosyal hizmet eğitimine ilkkez Sosyal Hizmetler Akademisi'nin 1961'de kuruluşuyla başlanmış ve lise mezunlarının dört yıllık bir eğitim programı ile sosyal hizmet mütehassısı (sosyal çalışmacı) olarak yetiştirilmeleri öngörülmüştür. Akademi, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde açılmıştır. Daha sonra YÖK kanununun kabul edilmesiyle Hacettepe Üniversitesine devredilmiştir. Sosyal çalışma/sosyal hizmet eğitimine ve sosyal çalışmacılara duyulan gereksinimin katlanarak arttığı bir dönemde ikinci sosyal çalışma bölümünün kapatılması ister istemez bir takım soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Bölümün kapatılması hiç kuşkusuz sosyal çalışmanın Türkiye'de kuruluşundaki bilimsel gelişimini sekteye uğratmıştır. Ancak zamanla sosyal hizmet okullarının sayısı artmıştır.

Kaynakça

Acar, H ve G. Çamur Duyan. (2003). "Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkış ve Gelişimi". Toplum ve Sosyal Hizmet, C. 14, S. 1, s.1-9.

Avcıoğlu, D. (1979). **Türklerin Tarihi. 1** Kitap. İstanbul: Tekin.

Cılga, İ. (2004). **Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet**. Ankara: HÜ. SHYO.

Dilik, S. (1992). **Sosyal Güvenlik**. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Dönümcü, Ş. (2004). **Yaşamla Bütünleşen Bir Mesleğin Öyküsü. Sema Kut ve Sosyal Hizmet** Ankara: SHUDGM.

Duyan V, Yolcuoğlu G. İ, Artan, T. (2014). **Dünü, Bugünü, Yarınıyla İnsanı Anlamak.** İstanbul: Nar.

Emiroğlu, V. (1989). **Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu**. Ankara: Başkent.

Fer, M. (1962). "Açılış Konuşması", **II ıncı Milli Sosyal Hizmetler Konferansı 5-8 Mayıs 1962.** SSYB SHGM. Ankara: Akın. s. 1-18.

Fer, M. (1963). "Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Tarihçesi", **II. Sosyal Hizmetler Danışma Konseyi,** SSYB SHGM. Ankara: Gürsoy, s. 10-21.

Fer, M. (1968). "Sosyal Değişme Açısından İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler". **III. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı. Türkiye'de Sosyal Değişme ve Sosyal Hizmetler** 11-14 Aralık 1968. SSYB SHGM, Ankara: Güneş, s. 31-75.

Friedlander, A. W. (1965). **Sosyal Hizmetin Kavram ve Metotları**. Çev. Elkin Besin. Ankara: SSYB, SHGM, Kardeş.

Friedlander, A. W. (1966). **Sosyal Refah Hizmetlerine Başlangıç**. Çev. Resan Taşçıoğlu. Ankara: SSYB, SHGM, Şenyuva.

Giddens, A. (2004). **Modernliğin Sonuçları.** Çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı.

Giddens, A. (2014). **Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori.** Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: İletişim.

Haly M. L. (2008). **International Social Work. Professional Action In An Interdependent World.** New York: Oxford University Press.

Huberman, L. (1991). **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla.** Çev. Murat Belge. İstanbul: İletişim.

İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet. (2004). Ankara: SHUDGM.

Jütte, R. (2011). **Erken Modern Avrupa'da Yoksulluk ve Sapkınlık.** Çev. Bengü Kurtege-Sefer. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Kemal H. K. (2003). **Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm.** Çev. Abdulkerim Sönmez. Ankara: İmge.

Kızılçelik, S. (2002). **Sefaletin Sosyolojisi**. Ankara: Anı.

Kongar, E. (1972). **Sosyal Çalışmaya Giriş.** Ankara: Sosyal Bilimler Derneği.

Kongar, E. (1999). **21. Yüzyılda Türkiye (2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı).** İstanbul: Remzi.

Koray, M. Topçuoğlu, A. (1995). **Sosyal Politika**. Bursa: Ezgi.

Koşar, Güran N. (1996). **Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı.** Ankara: Şafak.

Koşar, N. Tufan, B. (1999). "Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Tarihçesine Bir Bakış". **Yaşam Boyu Sosyal Hizmet Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan** Ankara: Aydınlar. H.Ü. SHYO, s. 1-20.

Koşar, G. N. (2000). **Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı Yoksulluk ve Sosyal Hizmet** Ankara.

Kut, S. (1991). "Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi". Drl. K, Ruşen., J, Nowak,. İ. Tomanbay. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi, s. 202-208.

Kut, S. (1991). "Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler". Drl. K, Ruşen., J, Nowak, İ. Tomanbay. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler**. Ankara: Selvi, s. 155-158.

Kut, S. (1987). "Sosyal Hizmet Eğitiminin Teorik Temeli". **H.Ü.SHYO Dergisi.** C. 5, S. 1, s. 17-24.

Kut, S. (1988). **Sosyal Hizmet Mesleği**. Ankara.

Küçükömer, İ. (1994). **Düzenin Yabancılaşması.** İstanbul: Bağlam.

Lebeaux, N. C ve Wılensk, L. H. (1969). **Endüstriyel Toplum ve Sosyal Refah.** Çev. Esin Aydar. Ed: Günseli Kuntbay. SSYB SHGM Ankara: Gürsoy.

Müller, C. Wolfgang. (1991). "Almanya'da Sosyal Hizmetlerin Tarihi". Çev. İlhan Tomanbay, Drl. R. Keleş, J. Nowak, İ. Tomanbay. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler**. Ankara: Selvi, s. 25-27.

Polanyi, K. (2003). **Büyük Dönüşüm.** Çev. Ayşe Buğra. İstanbul: İletişim.

Radikal. (31 Ekim 2008). **Cüzama Karşı Ulusal ve Uluslararası Mücadelemiz.** (Türkan Saylan/Ayşe Yüksel).

Stoll, G. H. (1963). "Sosyal Hizmet ve Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi", **II. Sosyal Hizmetler Danışma Konseyi.** SSYB SHGM. Ankara: Gürsoy, s. 27-32.

Şaylan, G. (1994). **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi.** Ankara: İmge.

Şeker, M. (1987). **İslâmda Sosyal Dayanışma Müesseseleri.** Diyanet İşleri Başkanlığı. Ankara: Gaye.

Şeker, A. (2004). **Küreselleşen Dünya'da Geleceğin Sosyal Hizmeti Meslek Tartışmaları 2.** Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2006). **Sosyal Hizmetin Sefaleti.** Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2008). **Sosyal Çalışma Mesleği**. Ankara: SABEV.

Şeker, A. (2010). "**İslâmda Sosyal Hizmet Üzerine Bir Söyleşi/Elif Kara ile**"; http://www.sosyalhizmetuzmani.org/islamdasosyalhizmet.htm

Şeker, A. (2017). "Adalet Olgusu ve Sosyal Refahın Gelişimine Yönelik Sosyolojik ve Tarihsel Bir Çözümleme", **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 7 sayı 1, s. 288-307.

Talas, C. (1990). **Toplumsal Politika.** Ankara: İmge.

Tanilli, S. (1989). **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası.** İnsanlık Tarihine Giriş. IV. Cilt. İstanbul: Say.

Tanilli, S. (2003). **Yaratıcı Aklın Sentezi**. İstanbul: Adam.

Tarımeri, N. (2008). **Çocuk Koruma(ma) Kanunu II**. Ankara: SABEV.

Tekelioğlu, O. (2003). **Foucault Sosyolojisi.** Bursa: Alfa.

Thompson, N. (2013). **Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak,** Çev. Buğra Yıldırım, Burcu Hatipoğlu Eren vd., Ed. Özlem Cankurtaran Öntaş, Burcu Hatipoğlu Eren, Ankara: Dipnot.

Tomanbay, İ. (1991). "Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Tarihi". Drl. Keleş, R., J. Nowak, İ. Tomanbay. **Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler.** Ankara: Selvi, s. 209-212.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışmayı Yapılandırmak**. Ankara: SABEV.

Tomanbay, İ. (1999). **Sosyal Çalışma Sözlüğü.** Ankara: SELVİ.

Tomanbay, İ. (2007). **Sosyal Olmak.** Ankara: SABEV.

Tomanbay, İ. (2008). "Emre Kongar". **Türkiye'de Sosyoloji. II.** Drl. M. Çağatay Özdemir. Phoenix Yay. Ankara: Phoenix, s. 905-942.

Yolcuoğlu, İ. (2012). **Sosyal Hizmete Giriş.** Ankara: SABEV.

Yücekök, A. (1984). **100 Soruda Türk Devrimi Tarihi**. İstanbul: Gerçek.

Wallerstein, I. (2000). **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.

Zastrow, C. (2013). "Bir Meslek ve Uzmanlık Alanı Olarak Sosyal Hizmet", **Sosyal Hizmete Giriş,** Çev. Aslıhan Aykara, Ayşe Beyazova ve diğerleri. Bölüm çev. Durdu Baran Çiftçi, Ankara: Nika. s.1-36.